Od Mečiara do Dzurindy

Główne kierunki polityki zagranicznej Republiki Słowackiej w latach 1993–2002

Krzysztof Żarna

Od Mečiara do Dzurindy

Główne kierunki polityki zagranicznej Republiki Słowackiej w latach 1993–2002

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU RZESZOWSKIEGO
RZESZÓW 2015

Recenzował
prof. dr hab. GRZEGORZ JANUSZ

Opracowanie redakcyjne i korekta
WŁADYSŁAW WÓJTOWICZ

Opracowanie techniczne
EWA KUC

Łamanie
ANDRZEJ LEWANDOWSKI

Projekt okładki
WOJCIECH PĄCZEK

© Copyright by
Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego
Rzeszów 2015

ISBN 978-83-7996-106-1

1100

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU RZESZOWSKIEGO
35-959 Rzeszów, ul. prof. S. Pigonia 6, tel. 17 872 13 69, tel./fax 17 872 14 26
e-mail: wydaw@ur.edu.pl; http://wydawnictwo. ur.edu.pl
wydanie I; format B5; ark. wyd. 28,40; ark. druk. 29,125; zlec. red. 123/2014

Druk i oprawa: Drukarnia Uniwersytetu Rzeszowskiego

Spis treści

Wykaz skrótów 7

Wstęp 11

Rozdział I
Polityka zagraniczna państwa
1.1. Pojęcie polityki zagranicznej 19
1.2. Uwarunkowania polityki zagranicznej 23
1.3. Cele polityki zagranicznej 30
1.4. Funkcje, metody i środki realizacji polityki zagranicznej 33

Rozdział II
Uwarunkowania polityki zagranicznej Republiki Słowackiej
2.1. Środowisko geograficzne 38
2.2. Historia 39
2.3. Sytuacja społeczno-gospodarcza 60
2.4. Ustrój polityczny 69
2.5. Czynnik ludnościowy 75
2.6. Służba zagraniczna i dyplomacja 80
2.7. Uwarunkowania zewnętrzne 85

Rozdział III
Sytuacja polityczna w Słowacji w latach 1990–2002
3.1. W ramach Federacji (1990–1992) 87
3.2. Nowe państwo na politycznej mapie Europy (1992–1994) 98
3.3. Mecziaryzm (1994–1998) 108
3.4. Rządy gabinetu Mikuláša Dzurindy (1998–2002) 118

Rozdział IV
Integracja europejska w polityce zagranicznej Republiki Słowackiej
4.1. Wspólnie z Czechami 133
4.2. Ograniczone szanse na członkostwo 138
4.3. Droga do Helsinek 148
4.4. Przebieg negocjacji akcesyjnych 158
4.5. Traktat akcesyjny i jego ratyfikacja 171
4.6. Wybory do Parlamentu Europejskiego 181

Rozdział V
Republika Słowacka a członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim
5.1. Koncepcje polityki bezpieczeństwa i obrony Republiki Słowackiej ... 185
5.2. Poszukiwanie właściwej drogi w polityce bezpieczeństwa ... 189
5.3. Nawiązanie kontaktów (1993–1994) ... 192
5.4. Utracone szanse na członkostwo (1995–1997) ... 195
5.5. Intensyfikacja kontaktów (1998–2001) ... 207
5.6. Finalizacja rokowań ... 223

Rozdział VI
W kierunku normalizacji. Stosunki bilateralne z sąsiednimi państwami
6.1. Republika Austrii ... 228
6.2. Republika Czeska ... 238
6.3. Republika Węgierska ... 249
6.4. Ukraina ... 263
6.5. Rzeczpospolita Polska ... 275

Rozdział VII
Stosunki bilateralne z wybranymi państwami
7.1. Republika Francuska ... 287
7.2. Republika Federalna Niemiec ... 293
7.3. Federacja Rosyjska ... 305
7.4. Stany Zjednoczone Ameryki ... 311

Zakończenie ... 331

Bibliografia ... 340

Wykaz tabel ... 368

Aneks ... 369

Indeks osobowy ... 454

Wykaz skrótów

AD	– Aliancia demokratov Slovenska / Sojusz Demokratów
ANO	– Aliancia nového občana / Sojusz Nowego Obywatela
APR	– Alternatíva politického realizmu / Alternatywa Politycznego Realizmu
B-RRS	– Bečko – Revolučna robotnicka strana / Rewolucyjna Partia Robotnicza – Bečko
CDU/CSU	– Christlich Demokratische Union Deutschlands / Christlich Soziale-Union / Unia Chrześcijańsko- Demokratyczna / Unia Chrześcijańsko-Społeczna
CEFTA	– Central European Free Trade Agreement / Środkowoeuropejskie Porozumienie o Wolnym Handlu
CEI	– Central European Initiative / Inicjatywa Środkowoeuropejska
ČSD	– Československí demokrati / Czechosłowacka Socjalna Demokracja
ČSFR	– Česká a Slovenská Federatívna Republika / Czeska i Słowacka Republika Federacyjna
ČSSR	– Československá socialistická republika / Czechosłowacka Republika Socjalistyczna
DAAD	– Deutscher Akademischer Austauschdienst / Niemiecka Centrala Wymiany Akademickiej
DP	– Deutsche Partei / Partia Niemiecka
DS	– Demokratická strana / Partia Demokratyczna
DÚ	– Demokratická únia Slovenska / Unia Demokratyczna Słowacji
EAPC	– Euro-Atlantic Partnership Counsil / Euroatlantycka Rada Partnerstwa
EBRD	– European Bank for Reconstruction and Development / Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju
ESDP	– European Security and Defense Policy / Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony
ESF	– European Social Fund / Europejski Fundusz Społeczny
ESWS	– Együttélés / Wspólnota
EWG	– Europejska Wspólnota Gospodarcza
FDP	– Freie Demokratische Partei / Wolna Partia Demokratyczna
FPÖ	– Freiheitliche Partei Österreichs / Wolnościowa Partia Austrii
GATT	– General Agreement on Tariffs and Trade / Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu
HG	– Hlinkova Garda / Gwardia Hlinki
HPSR	– Hnutie poľnohospodárov Slovenskej republiky / Ruch Robotników Rolnych Republiki Słowackiej
HSĽS	– Hlinkova slovenska ľudová strana / Słowacka Partia Ludowa Hlinki

HTC – Hnutie tretej cesty / Ruch Trzeciej Drogi
HZD – Hnutie za demokraciu / Ruch na rzecz Demokracji
HZDS – Hnutie za demokratické Slovensko / Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji
IASC – Integrated Administration and Control System / Zintegrowany System Zarządzania i Kontroli
IPP – Individual Partnership Program / Indywidualny Program Partnerstwa dla Pokoju
IRB – Investičná a rozvojová banka / Bank Inwestycji i Rozwoju
IVO – Inštitut pre verejné otazký / Instytut Spraw Publicznych
JSPS – Jednotná strana pracujúcich Slovenska / Jednolita Partia Pracujących Słowacji
KdV – Karpatendeutscher Verein in der Slowakei / Związek Niemców Karpackich w Słowacji
KDH – Kresťanskodemokratické hnutie / Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny
KdP – Karpatendeutsche Partei / Partia Niemców Karpackich
KSNS – Koalícia Slovenská národná strana / Koalicja Słowacka Partia Narodowa
KSČ – Komunistická strana Československa / Komunistyczna Partia Czechosłowacji
KSS – Komunistická strana Slovenska / Komunistyczna Partia Słowacji
KSÚ – Kresťansko-sociálna únia / Unia Chrześcijańsko-Socjalna
ĽS-HZDS – Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko / Partia Ludowa – Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji
MAP – Membership Action Plan / Plan Działań na rzecz Członkostwa
MFS – Maďarská federalistická strana / Węgierska Partia Federalistyczna
MK – Maďarská koalícia / Koalicja Węgierska
MKDH – Maďarské kresťanskodemoratické hnutie / Węgierski Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny
MNI – Maďarská nezávislá iniciatíva / Węgierska Niezależna Inicjatywa
MOS – Maďarská občianska strana / Węgierska Partia Obywatelska
MSZ – Ministerstwo Spraw Zagranicznych
NATO – The North Atlantic Treaty Organization / Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego
MFS – Maďarská federalistická strana / Węgierska Partia Federalistyczna
MĽHZP – Maďarské ľudové hnutie za zmierenie a prosperitu / Węgierski Ruch Ludowy na rzecz Pojednania i Dobrobytu
NAAC – The Nord Atlantic Cooperation Council / Północnoatlantycka Rada Współpracy
NaAS – Národná alternatíva Slovenska / Słowacka Narodowa Alternatywa
NDS-NA – Národno-demokratická strana – Nová alternatívá / Partia Narodowo-Demokratyczna – Nowa Alternatywa

NMD – National Missile Defence / Narodowa Obrona Rakietowa
NP PRENAME – Národný program prípravy SR na členstvo v NATO / Narodowy program przygotowań do członkostwa w NATO
NR SR – Národná rada Slovenskej republiky / Rada Narodowa Republiki Słowackiej
NSC – National Security Council / Rada Bezpieczeństwa Narodowego
NSI – Narodowa Strategia Integracji
NSK – Nové Slovensko / Nowa Słowacja
ODA – Občanská demokratická aliance / Sojusz Obywatelsko-Demokratyczny
OECD – Organization for Economic Co-operation and Development / Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
ÖGB – Österreichische Gewerkschaftsbund / Austriacki Związek Zawodowy
OKS – Občianska konzervatívna strana / Obywatelska Partia Konserwatywna
ÖVP – Österreichische Volkspartei / Austriacka Partia Ludowa
PE – Parlament Europejski
PfP – Partnership for Peace / Partnerstwo dla Pokoju
PHARE – Poland and Hungary Assistance for Restructuring of Economies / Program Pomocy na rzecz Restrukturyzacji w Polsce i na Węgrzech
PKB – Produkt Krajowy Brutto
PSNS – Pravá Slovenská národná strana / Prawdziwa Słowacka Partia Narodowa
RKDHSR – Rómske kresťanské demokratické hnutie v Slovenskej republike / Romski Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny w Republice Słowackiej
RSS – Roľnícka strana Slovenska / Rolnicza Partia Słowacji
RWPG – Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej
SAB – Slovenske Aerolinie Bratislava
SDK – Słowacka Koalicja Demokratyczna
SDKÚ – Slovenská demokratická a kresťanská únia / Słowacka Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna
SF – Slobodné forum / Wolne Forum
SFOR – NATO-led Stabilisation Force / Siły Stabilizacyjne NATO
SĽS – Slovenská ľudová strana / Słowacka Partia Ludowa
SMK – Strana maďarskej koalície / Partia Koalicji Węgierskiej
SMS – Společnost pro Moravu a Slezsko / Stowarzyszenie dla Moraw i Śląska
SNDH – Slovenské narodnodemokratické hnutie / Słowacki Ruch Narodowo-Demokratyczny
SNJ – Slovenská národná jednota / Słowacka Jedność Narodowa
SOP – Strana občianskeho porozumienia / Partia Porozumienia Obywatelskiego
SOPK – Slovenská obchodná a priemyselná komora / Słowacka Izba Przemysłowo-Handlowa

SdP – Sudetendeutsche Partei / Partia Niemców Sudeckich
SDSS – Sociáldemokratická strana Slovenska / Socjaldemokratyczna Partia Słowacji
SDÚ – Słowacka Unia Chrześcijańska i Demokratyczna
SDĽ – Strana demokratickej ľavice / Partia Lewicy Demokratycznej
SFPA – Slovak Foreign Policy Association / Słowackie Stowarzyszenie Polityki Zagranicznej
SHAPE – Supreme Headquarters Allied Powers Europe / Główne Dowództwo NATO w Europie
SLS – Slovenská ľudová strana / Słowacka Partia Ludowa
SMK – Strana maďarskej koalície / Partia Koalicji Węgierskiej
SNS – Slovenská národná straná / Słowacka Partia Narodowa
SNR – Slovenská národná rada / Słowacka Rada Narodowa
SOP – Strana občianskeho porozumienia / Partia Porozumienia Obywatelskiego
SPÖ – Sozialdemokratische Partei Österreichs / Socjaldemokratyczna Partia Austrii
SPP – Slovensky plynárensky priemysl / Słowacki Przemysł Gazowy
SV – Spoločna voľba / Wspólny Wybór
TUE – Traktat o Unii Europejskiej
UE – Unia Europejska
UN – United Nations / Narody Zjednoczone
UNPROFOR – United Nations Protection Force / Siły Ochronne Organizacji Narodów Zjednoczonych
UNDP – United Nations Development Program / Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju
UZE – Unia Zachodnioeuropejska
ÚZŽNO – Ústredný zväz židovských náboženských obcí / Centralny Związek Żydowskich Gmin Wyznaniowych na Słowacji
VSŽ – Východoslovenské železiarne
VÚB – Všeobecna uverova banka
WE – Wspólnota Europejska
WTO – World Trade Organization / Światowa Organizacja Handlu
ZdP – Zipserdeutsche Partei / Partia Niemców Spiskich
ZRS – Združenie robotnikov Slovenska / Zrzeszenie Robotników Słowackich
ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
Z.z. – Zbierka zákonov SR / Dziennik Ustaw Republiki Słowackiej
ŽSSR – Živnostenská strana Slovenskej republiky / Partia Przedsiębiorców Republiki Słowackiej

Wstęp

Dnia 1 stycznia 1993 r. na politycznej mapie Europy pojawiła się Republika Słowacka, która powstała w wyniku rozpadu Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej. Wydarzenie to było urzeczywistnieniem marzeń wielu Słowaków dążących do posiadania własnego państwa. Co prawda, część historyków i polityków stara się udowodnić, że pierwszym słowackim organizmem państwowym było Państwo Wielkomorawskie w IX w., a nawet jeszcze wcześniejsze Państwo Samona, to jednak jedynym tego typu doświadczeniem było Państwo Słowackie funkcjonujące w latach 1939–1945. Było ono jednak, co należy jednoznacznie podkreślić, państwem satelickim nazistowskiej III Rzeszy, które nie prowadziło samodzielnej polityki, a działało według instrukcji płynących z Berlina. Pomimo faktu, że reżim Jozefa Tisy był uważany za zbrodniczy, nawet jeszcze dzisiaj znaleźć można wielu apologetów tego okresu[1]. Obok polityków związanych ze Słowacką Partią Narodową tendencję tę reprezentują środowiska związane z Macierzą Słowacką oraz duża grupa emigracyjnych historyków i politologów. Przez całą swoją historię Słowacy znajdowali się w orbicie wpływów węgierskich, czeskich bądź polskich, odgrywając w Królestwie Węgier i Czechosłowacji marginalną rolę.

Nowe państwo w Europie Środkowej stanęło przed obliczem prowadzenia samodzielnej polityki zagranicznej, co nie było zadaniem łatwym. Przede wszystkim problemem był deficyt służb dyplomatycznych. Większość personelu dyplomatycznego i konsularnego tworzyli Czesi. Poza tym Słowacja stała się państwem, w którym znaczny odsetek stanowili przedstawiciele mniejszości narodowych oraz grup etnicznych i od samego początku zaistniała konieczność rozwiązania antagonizmów słowacko-węgierskich i słowacko-romskich. Problemy społeczne pogłębiały trudną sytuację społeczno-gospodarczą spowodowaną wysokimi kosztami tranzycji, które sprzyjały poparciu przez znaczną część społeczeństwa słowackiego ugrupowań o charakterze radykalnym. Z kolei na plus należy zapisać fakt pokojowego rozpadu Federacji, co spotkało się z pozytywnym oddźwiękiem w Europie Zachodniej.

[1] Stąd też wielu badaczy posługuje się terminem I Republika Słowacka, a nie Państwo Słowackie.

Przedmiotem niniejszej książki jest analiza głównych kierunków polityki zagranicznej Republiki Słowackiej zarówno w ujęciu bilateralnym, jak i multilateralnym. Ponieważ problematyka ta jest bardzo obszerna, autor zdecydował się skupić na stosunkach z sąsiadami oraz z wybranymi państwami, które w analizowanym okresie wydawały się z punktu widzenia Słowacji najistotniejsze. Jeżeli chodzi o stosunki multilateralne, to dwa rozdziały poświęcone są procesowi akcesji do Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego, natomiast aktywność Słowacji w ramach innych organizacji międzynarodowych – jak np. Grupy Wyszehradzkiej, Organizacji Europejskiej Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, Inicjatywy Środkowoeuropejskiej czy Organizacji Narodów Zjednoczonych – pojawia się przy okazji omawiania innych kwestii.

W temacie niniejszego opracowania występują cezury czasowe 1993–2002 i ich uzasadnienie wydaje się oczywiste. 1 stycznia 1993 r. w wyniku rozpadu Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej powstała Republika Słowacka, stając się nowym podmiotem stosunków międzynarodowych. Z kolei w 2002 r. zakończył się okres pierwszego etapu władzy tzw. błękitnej koalicji z premierem Mikulášem Dzurindą; doszło wówczas do wyjścia Słowacji z izolacji międzynarodowej, w której znalazła się w czasach rządów Vladimíra Mečiara. W okresie rządów M. Dzurindy zapadła też kluczowa decyzja dotycząca członkostwa Republiki Słowackiej w Sojuszu Północnoatlantyckim i Unii Europejskiej. Należy jednak zaznaczyć, że w niniejszych rozważaniach autor wybiega poza wyznaczone w tytule ramy czasowe. Było to uwarunkowane koniecznością scharakteryzowania determinantów historycznych polityki zagranicznej. W dwóch przypadkach końcową cezurą jest rok 2004, w którym Republika Słowacka przypieczętowała kilkuletnie starania, stając się członkiem NATO i UE.

Podjęty w niniejszej monografii problem badawczy jest istotny ze względów poznawczych, ponieważ dotyczy nie w pełni zbadanego obszaru polityki zagranicznej. Właściwie jedynym opracowaniem naukowym poświęconym tej problematyce jest monografia autorstwa Roberta Łosia, *Polityka zagraniczna Słowacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007. Pozostałe publikacje poruszały tę problematykę, analizując wybrane jej kwestie i to zarówno jeżeli chodzi o polskie piśmiennictwo naukowe, jak i zagranicznych badaczy.

Podstawą źródłową niniejszej monografii są konstytucje, ustawy, uchwały, umowy międzynarodowe, deklaracje programowe rządu, programy partii politycznych oraz raporty i sprawozdania. Cennym źródłem były artykuły prasowe ukazujące się w czasopismach słowackich, czeskich, niemieckich, ukraińskich i polskich. Szczególnie przydatne były artykuły dru-

kowane na łamach słowackich opiniotwórczych dzienników: „Sme", „Pravdy" i „Slovenskej republiky". Spośród polskich publicystów istotne były korespondencje Tomasza Grabińskiego, Andrzeja Jagodzińskiego i Tomasza Maćkowiaka. Za niezwykle ważne należy również uznać zamieszczone w prasie wywiady z czołowymi słowackimi politykami, uczestnikami analizowanych wydarzeń: Rudolfem Schusterem, Mikulašem Dzurindą, Vladimírem Mečiarem. W monografii wykorzystano także opublikowane wspomnienia i wywiady-rzeki z Magdą Vašáryovą, Vladimírem Mečiarem, Rudolfem Schusterem, Ivanem Gašparovičiem oraz współpracownikami pierwszego prezydenta Michala Kováča.

Przybliżając teorię polityki zagranicznej, szczególnie przydatne były opracowania polskich badaczy stosunków międzynarodowych: Erharda Cziomera, Michała Dobraczyńskiego, Edwarda Haliżaka, Józefa Kukułki, Romana Kuźniara, Roberta Łosia, Teresy Łoś-Nowak, Janusza Stefanowicza, Renaty Włoch, Justyny Zając, Ryszarda Zięby i Lubomira W. Zyblikiewicza. W niniejszej monografii wykorzystano szereg opracowań dotyczących wybranych aspektów polityki zagranicznej autorstwa polskich badaczy specjalizujących się w problematyce systemów politycznych i stosunków międzynarodowych: Andrzeja Antoszewskiego, Piotra Bajdy, Marka Bankowicza, Marka Barańskiego, Agnieszki Czyż, Ryszarda Herbuta, Macieja Hermana, Grzegorza Janusza, Sebastiana Kubasa, Roberta Łosia, Andrzeja Józefa Madery, Elżbiety Pałki, Bogusława Pytlika, Rafała Sereja, Wojciecha Sokoła, Mariana Szczepaniaka, Jacka Wojnickiego, Radosława Zenderowskiego, Krzysztofa Żarny. Szczególnie przydatne były opracowania: Piotra Bajdy, *Elity polityczne na Słowacji w latach 1989–2010. Kręta droga do nowoczesnego państwa,* Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2010; Agnieszki Czyż i Sebastiana Kubasa, *Czechy i Słowacja. Politologiczne studium wspólnej i oddzielnej państwowości*, Remar, Katowice 2012; Marka Delonga i Krzysztofa Żarny, *Republika Słowacka i Rzeczpospolita Polska na drodze do Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013; Andrzeja Józefa Madery, *Na drodze do niepodległości, Słowacki system polityczny w okresie transformacji*, Firma „SAS" Wanda Tarnawska, Rzeszów 2001; opracowanie zbiorowe pod redakcją Elżbiety Pałki, *Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnętrzna i pozycja międzynarodowa*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2010; Bogusława Pytlika, *Parlament i rząd w Republice Słowackiej*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2013; Jacka Wojnickiego, *Droga Europy Środkowej do Unii Europejskiej. Czechy, Słowacja, Słowenia, Węgry,* Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007; Radosława Zenderowskiego, *Nad Tatrami błyska się... Słowacka tożsamość narodowa w dyskursie politycz-*

nym w Republice Słowackiej (1989–2004), Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2007; artykuł Mariana Szczepaniaka, *Czechosłowacja w latach 1989–1992. Od „aksamitnej rewolucji" do „aksamitnego" rozpadu federacji* oraz opracowania analityczne dotyczące stosunków politycznych, gospodarczych i wojskowych pod redakcją Romana Kuźniara.

Jeżeli chodzi o słowackich badaczy, to wykorzystano przede wszystkim pozycje wydawane przez naukowców skupionych wokół Instytutu Spraw Publicznych w Bratysławie, Słowackiego Stowarzyszenia Polityki Zagranicznej oraz Słowackiej Akademii Nauk. Szczególnie przydatne były pozycje Vladimíra Bilčika, Martina Bútory, Jíriego Čurdy, Alexandra Duleby, Miroslava Kollara, Pavla Lukáča, Juraja Marušiaka, Grigorija Mesežnikova, Ivo Samsona, Štefana Šutaja, Miroslava Wlachovskiego, Pavola Zatklaja. Istotną rolę odegrały prace autorstwa czeskiego badacza systemów partyjnych Lubomíra Kopečka.

Cennym uzupełnieniem okazały się źródła internetowe; wykorzystano strony Rady Narodowej Republiki Słowackiej, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Prezydenta Republiki Słowackiej, Urzędu Statystycznego Republiki Słowackiej, Komisji Europejskiej, Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, a także strony słowackich partii politycznych oraz czasopism. Co ciekawe, na stronie internetowej słowackiego MSZ Federacja Rosyjska jest zakwalifikowana do grupy państw azjatyckich.

Głównym celem niniejszej monografii jest analiza polityki zagranicznej niewielkiego państwa europejskiego, jakim jest Republika Słowacka. Starano się odpowiedzieć na kilka zasadniczych pytań badawczych: które uwarunkowania w stopniu decydującym wpływały na politykę zagraniczną tego państwa? Jakie czynniki zadecydowały o izolacji międzynarodowej, w której znalazła się Słowacja w latach 1994–1998? W jaki sposób kształtowały się stosunki bilateralne z wybranymi państwami? Na czym polegały różnice w prowadzeniu polityki zagranicznej przez rządy Vladimíra Mečiara i Mikuláša Dzurindy?

W niniejszym opracowaniu krytycznej weryfikacji poddano następujące hipotezy badawcze: po pierwsze, po rozpadzie Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej Słowacy mieli znacznie mniejszy potencjał w służbie zagranicznej i dyplomacji, co spowodowało trudności w sprawnym prowadzeniu polityki zagranicznej. Po drugie, wśród determinantów wpływających na politykę zagraniczną najistotniejszą rolę odgrywa czynnik historyczny, który w największym stopniu oddziałuje na relacje słowacko-węgierskie. Po trzecie, spośród państw Europy Środkowej i Wschodniej, w przypadku Republiki Słowackiej sytuacja wewnętrzna tego państwa

w największym stopniu wpłynęła na opóźnienie procesu akcesji do Sojuszu Północnoeuropejskiego i Unii Europejskiej. Po czwarte, biorąc pod uwagę sąsiednie państwa, to w okresie pierwszej dekady istnienia najbardziej napięte stosunki bilateralne Republika Słowacka miała z Ukrainą. Po piąte, ze strony słowackiej normalizacja stosunków z Republiką Węgierską była determinowana pragmatyzmem: bez niej Republika Słowacka nie spełniłaby wymogów związanych z wejściem do Unii Europejskiej, a poza tym słowaccy Węgrzy byli niezbędni do przeprowadzenia całego pakietu reform. Po szóste, izolacja międzynarodowa Republiki Słowackiej w latach 1994–1998 rodziła zagrożenie rozbudowania strefy wpływów w Europie Środkowej przez Federację Rosyjską, a tym samym rozbicia jedności państw wyszehradzkich. Po siódme, wbrew powszechnej opinii ostatecznie to wybory prezydenckie z 1999 r., a nie parlamentarne z 1998 r. doprowadziły do zapoczątkowania procesu intensywnych zmian mających na celu wyjście z izolacji międzynarodowej. Po ósme, w przeciwieństwie do pozostałych państw Europy Zachodniej i USA, stosunki z Republiką Francuską charakteryzowały się stagnacją w latach 1998–2002.

W celu odpowiedzi na pytania badawcze i zweryfikowania hipotez posłużono się licznymi metodami badawczymi. W opracowaniu szerokie zastosowanie znalazła analiza porównawcza (metoda komparatystyczna), która polega na wykrywaniu podobieństw i różnic pomiędzy zjawiskami, procesami i systemami. Została ona wykorzystana w celu porównania modeli polityki zagranicznej przyjętej przez rządy Vladimíra Mečiara i Mikuláša Dzurindy. Pozwoliła również na znalezienie podobieństw i różnic w stanowisku poszczególnych państw wobec Republiki Słowackiej w analizowanym okresie.

Kolejną zastosowaną metodą była analiza instytucjonalno-prawna, która polega na zakreślaniu pola badań do sfery określonych przepisów zawartych w aktach prawnych. Pozwoliła na dokonanie analizy umów multilateralnych i bilateralnych, których stroną była Republika Słowacka. Dzięki tej metodzie udało się również przeanalizować dokumenty i akty prawne Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unii Europejskiej, Rady Europy, programy partii politycznych, deklaracje programowe rządu.

Duże znaczenie miała analiza decyzyjna, która polega na analizowaniu zjawisk politycznych z punktu widzenia ośrodka decyzji, procesu decyzyjnego, decyzji politycznej i implementacji politycznej. Zastosowanie tej metody pozwoliło na przedstawienie sytuacji i procesów będących zwieńczeniem decyzji podejmowanych w określonych ośrodkach decyzyjnych naczelnych władz państwowych w kontekście polityki zagranicznej Republiki Słowackiej.

Metoda analizy systemowej polega na konstruowaniu modelu systemowego zjawisk politycznych, dzięki któremu zróżnicowane dziedziny rzeczywistości politycznej można zinterpretować jako wewnętrznie zintegrowane. Andrzej Chodubski wymienia analizę makrosystemową, systemową średniego rzędu i mikrosystemową[2]. Wymieniona metoda okazała się przydatna do analizy systemu politycznego, co pozwoliło na badanie relacji między elementami analizowanego systemu.

Kolejną metodą wykorzystaną w niniejszej monografii była analiza historyczna, która pozwoliła na przedstawienie wydarzeń historycznych w największym stopniu wpływających na kształt relacji Republiki Słowackiej z innymi państwami. Analizę czynnikową wykorzystano w części pracy poświęconej uwarunkowaniom polityki zagranicznej Republiki Słowackiej. Metody statystyczne zostały wykorzystane przy analizie danych dotyczących kwestii narodowościowych oraz wyników wyborów prezydenckich i parlamentarnych. Na każdym etapie badań zastosowano metodę analizy treści.

Struktura książki ma charakter problemowy. Na jej konstrukcję składają się: wykaz skrótów, wstęp, siedem rozdziałów z podrozdziałami, zakończenie, wykaz źródeł i opracowań, wykaz tabel, aneksy oraz indeks osobowy. Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający. Przedstawiono w nim teorię polityki zagranicznej państwa. Scharakteryzowano samo jej pojęcie, uwarunkowania, cele, metody, funkcje i środki realizacji polityki zagranicznej.

W rozdziale drugim przedstawiono uwarunkowania polityki zagranicznej. Autor zdecydował się na determinanty, które w jego ocenie miały kluczowy wpływ na kształt polityki zagranicznej: środowisko geograficzne, czynniki historyczne, sytuacja społeczno-gospodarcza, ustrój polityczny, czynnik ludnościowy, służba zagraniczna i dyplomacja oraz uwarunkowania zewnętrzne. Tę ostatnią determinantę potraktowano bardzo ogólnie, zarysowując jedynie te uwarunkowania, które były najistotniejsze.

Osobny rozdział postanowiono poświęcić analizie polityki wewnętrznej Republiki Słowackiej, ponieważ był to czynnik decydujący. Analizowany okres podzielono na cztery etapy: lata 1990–1992, 1992–1994, 1994–1998, 1998–2002. Pierwszy z etapów został poświęcony wprawdzie latom 1990–1992, kiedy Słowacy tworzyli wspólne państwo z Czechami, ale należy pamiętać, że w tym okresie zaczął się kształtować słowacki system partyjny. W latach 1990–2002 funkcjonowały rządy Vladimíra Mečiara (funkcję szefa rządu pełnił trzykrotnie), Jozefa Moravčika i Mikuláša Dzurindy. Był to rów-

[2] A. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2004, s. 119–120.

nież okres rządów dwóch prezydentów: Michala Kováča wybranego przez parlament i Rudolfa Schustera wyłonionego w wyborach powszechnych.

Od samego początku istnienia wśród priorytetów polityki zagranicznej Republiki Słowackiej była chęć akcesji do struktur euroatlantyckich. Relacjom ze Wspólnotami / Unią Europejską poświęcony został rozdział czwarty. W pierwszym podrozdziale przeanalizowano relacje ze Wspólnotą Europejską jeszcze w ramach funkcjonowania wspólnego państwa z Czechami. Po początkowych sukcesach w procesie akcesji proces ten został spowolniony na skutek polityki prowadzonej przez rząd Vladimíra Mečiara. Zaległości Słowacy zaczęli odrabiać po wyborach parlamentarnych w 1998 r. i prezydenckich w 1999 r. Ostatecznie na szczycie UE w Helsinkach Słowacja została zaproszona do negocjacji akcesyjnych, które pomyślnie zakończyły się w Kopenhadze, w grudniu 2002 r. Republika Słowacka została członkiem Unii Europejskiej w 2004 r.

Rozdział czwarty poświęcony został kwestiom bezpieczeństwa międzynarodowego i obrony Republiki Słowackiej. Przedstawiono w nim koncepcje bezpieczeństwa i obrony oraz poszukiwanie przez Słowaków odpowiedniej dla nich drogi w tym obszarze. Pomimo faktu deklaracji chęci przynależności do Sojuszu Północnoatlantyckiego, przez pierwszych kilka lat Słowacy prowadzili intensywną współpracę wojskową z Rosją. Podobnie jak w akcesji do Unii Europejskiej, również w przypadku NATO proces ten został spowolniony na skutek łamania praw i wolności człowieka. W rozdziale tym przedstawiono również skomplikowany proces wychodzenia z izolacji międzynarodowej, który został zapoczątkowany w latach 1998–1999 i w przypadku NATO zakończył się wejściem do struktur polityczno-wojskowych Sojuszu w 2004 r.

Rozdział szósty poświęcono stosunkom bilateralnym z sąsiednimi państwami: Austrią, Czechami, Polską, Węgrami i Ukrainą. Spośród wymienionych państw członkiem Unii Europejskiej była jedynie Austria i to ona odegrała istotną rolę w procesie akcesji Słowacji. Były również punkty sporne we wzajemnych relacjach, do których należała kwestia słowackich elektrowni atomowych, których zamknięcia domagali się Austriacy, a przede wszystkim sprawa uprowadzenia syna prezydenta Michala Kováča. Specyficzne były relacje z Czechami przede wszystkim ze względu na fakt, że oba narody przez wiele lat funkcjonowały we wspólnym organizmie państwowym. Stosunki pomiędzy Czechami a Słowakami były w analizowanym okresie poprawne i nie obfitowały w punkty sporne. Również stosunki z Polską poza drobnym incydentem z przeszłości nie budziły większych kontrowersji. Na tle relacji z trzema wymienionymi państwami znacznie gorsze stosunki mieli Słowacy z Ukraińcami i Węgrami.

Ostatni rozdział poświęcony został stosunkom bilateralnym z wybranymi państwami. Autor zdecydował się na państwa, które w jego ocenie w analizowanym okresie odgrywały decydującą rolę. Stany Zjednoczone Ameryki, będące mocarstwem globalnym, były zainteresowane w tym, aby w Europie Środkowej nie wykształciła się „szara strefa bezpieczeństwa". Słowacja była również obiektem zainteresowania ze strony Federacji Rosyjskiej, która chciała odbudować strefę swoich wpływów w tej części Europy. Dwa podrozdziały poświęcone zostały stosunkom z dwoma państwami zachodnioeuropejskimi: Republiką Federalną Niemiec i Republiką Francuską. Pomimo faktu, że oba mocarstwa regionalne należały do Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej, to w ich relacjach ze Słowakami można zauważyć zasadnicze róznice.

W zakończeniu zamieszczono podsumowanie każdego z rozdziałów. Poza tym znalazły się tam odpowiedzi na postawione pytania badawcze. W aneksach załączono wykazy umów międzynarodowych w latach 1993–2002, których Republika Słowacka była stroną.

Teksty obcojęzyczne zostały wykorzystane w pracy w autorskim tłumaczeniu. Nazwy miejscowości podawane są w spolszczonej wersji, natomiast pisownia imion i nazwisk została przedstawiona w brzmieniu oryginalnym.

Niniejsza monografia jest wynikiem wieloletnich badań autora, dla którego problematyka słowacka jest obszarem zainteresowań badawczych od kilkunastu lat. Nie powstałaby, gdyby nie życzliwość wielu ludzi pracujących w Radzie Narodowej Republiki Słowackiej, Forum-Instytucie ds. Mniejszości Narodowych i Etnicznych w Szamorinie, Instytucie Spraw Publicznych w Bratysławie, Słowackim Archiwum Narodowym w Bratysławie, Muzeum Niemców Karpackich w Bratysławie, uniwersyteckich bibliotekach w Bratysławie, Preszowie i Koszycach, a przede wszystkim Słowackim Stowarzyszeniu Polityki Zagranicznej w Bratysławie, którym autor chciał w tym miejscu serdecznie podziękować.

Szczególne podziękowania należą się Pani Profesor Ewie Orlof, która już blisko dwadzieścia lat temu zainspirowała autora niniejszego opracowania do zainteresowania się niezwykle złożonymi dziejami Słowacji i Słowaków, a sama była jednym z prekursorów tych badań w Polsce. Swoje podziękowania autor przekazuje recenzentowi niniejszej monografii Panu Profesorowi Grzegorzowi Januszowi, którego cenne uwagi przyczyniły się do ostatecznego kształtu tej książki.

Rozdział I

Polityka zagraniczna państwa

1.1. Pojęcie polityki zagranicznej

Polityka zagraniczna jest podstawowym atrybutem działalności zewnętrznej państwa. Charakteryzuje się aktywnością określonych podmiotów lub uczestników i różni się od oddziaływania właściwego stosunkom międzynarodowym. Działania zewnętrzne na inne państwa, względnie uczestników stosunków międzynarodowych, charakteryzują się systematycznością i trwałością, przyczyniając się do procesu sprzężeń, reakcji, a także wzajemnych oddziaływań. Polityka zagraniczna to proces formułowania i realizacji interesów narodowo-państwowych w stosunku do innych państw i uczestników systemu międzynarodowego. Polityka zagraniczna jest ściśle powiązana z polityką wewnętrzną. Związane jest to z faktem, że państwa zabiegają o realizację określonych interesów i celów zewnętrznych. Muszą one odzwierciedlać interesy narodowe, czyli określonych grup wewnątrzpaństwowych, które mają decydujący wpływ na wyłonienie elity politycznej i władzy wykonawczej odpowiadającej za politykę zagraniczną. Realizacja interesów narodowych często koliduje z interesami innych państw i uczestników stosunków międzynarodowych, wymagając przyjęcia przez ośrodek decyzyjny w polityce zagranicznej określonej strategii i taktyki działania oraz doboru odpowiednich środków i metod[3].

Polityka zagraniczna jest obok polityki wewnętrznej obszarem aktywności państwa niezbędnym do jego istnienia i rozwoju. Niezależnie od wielkości terytorium, liczby ludności, potencjału cywilizacyjnego i innych parametrów określających jego rangę i pozycję w systemie międzynarodowym, to właśnie polityka zagraniczna stymuluje i definiuje aktywność państwa w środowisku międzynarodowym. Wyrazem tego są bilateralne i multilateralne kontakty międzynarodowe, udział w organizacjach międzynarodo-

[3] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna państwa* [w:] E. Cziomer, L.W. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 121.

wych, członkostwo w sojuszach, inicjatywy podejmowane na rzecz społeczności międzynarodowej[4].

Każde państwo cechują zmienne historycznie systemy wartości w polityce zagranicznej, z których najważniejsze definiowane są jako racja stanu. Pojęcie to oznacza wzgląd na dobro państwa, regułę postępowania politycznego, priorytet dla interesu państwowego, prymat interesu zbiorowego i państwowego nad normami prawnymi i politycznymi[5].

Polityka zagraniczna jest niezbędna do istnienia i rozwoju państwa. Teresa Łoś-Nowak zwracała uwagę na fakt, że do przeszłości należy pogląd o atrakcyjności izolacjonizmu, zakładającego minimalizację udziału w stosunkach międzynarodowych. Za główny powód należy uznać silną współzależność ze środowiskiem międzynarodowym, globalny charakter powiązań, obecność podmiotów transnarodowych w sposób pośredni oddziałujących na państwo oraz dynamiczny i zmienny zasięg działania[6].

Racją stanu mogą być takie wartości nadrzędne, jak bezpieczeństwo, niepodległość, suwerenność, tożsamość narodowa i inne, które są wspólne dla obywateli i instytucji państwowych niezależnie od zmieniających się ekip rządzących. Ziemowit Jacek Pietraś za najważniejszy element racji stanu uważał metodę realizacji jej zewnętrznych i wewnętrznych interesów w sposób stanowczy[7].

Głównym zadaniem polityki zagranicznej państwa jest formułowanie strategii i taktyki oraz dobór środków i metod działania państwa w środowisku międzynarodowym. Strategia to formułowanie celów długofalowych, wynikających z wartości nadrzędnych, czyli praktycznie w realizacji racji stanu danego państwa. Z kolei taktyka to wytyczanie celów doraźnych i krótkofalowych, które podporządkowane są strategii, ale uwzględniają różne przesłanki i ograniczenia systemu międzynarodowego. Taktyka wymaga doboru odpowiednich środków działania wewnętrznego państwa pozwalających na osiągnięcie celu w konkretnej sytuacji wewnętrznej i zewnętrznej[8].

---

[4] T. Łoś-Nowak, *Polityka zagraniczna w przestrzeni teoretycznej* [w:] T. Łoś-Nowak (red.), *Polityka zagraniczna. Aktorzy – potencjały – strategie*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2011, s. 17.

[5] *Ibidem*.

[6] T. Łoś-Nowak, *Stosunki międzynarodowe. Teorie – systemy – uczestnicy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006, s. 257.

[7] Z.J. Pietraś, *Podstawy teorii stosunków* międzynarodowych, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1986, s. 5. Por. C. Maj, *Teoretyczne aspekty racji stanu* [w:] E. Olszewski (red.), *Racja stanu. Historia, teoria, współczesność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1989, s. 25–38; E. Sadowski, *Racja stanu w polityce zagranicznej państwa* [w:] R. Zięba (red.), *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa,* Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 137–144.

[8] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*..., s. 122.

Analizując politykę zagraniczną państwa, wymienia się trzy typy zachowania się państw: aktywne, pasywne i kreatywne. W przypadku zachowania aktywnego mamy do czynienia z sytuacją, w której interesy i cele państwa są traktowane jako zmienna niezależna oraz funkcja racji stanu w polityce zagranicznej. W ujęciu pasywistycznym interesy i cele państwa są traktowane jako zmienna niezależna polityki zagranicznej, większą wagę przykłada się natomiast do oddziaływania środowiska międzynarodowego. W interpretacji kreatywnej dochodzi do kształtowania równowagi pomiędzy środowiskiem wewnętrznym i międzynarodowym, co w prosty sposób może prowadzić do ustanowienia konwergencji w stosunku do dwóch różnych systemów wartości[9].

W rzeczywistości wiele państw przyjmuje wszystkie trzy postawy. Zawarcie kompromisu w stosunkach z innym państwem lub organizacją międzynarodową, nawet w tak fundamentalnej sprawie, jak częściowe ograniczenie swojej suwerenności, nie jest jednoznaczne z rezygnacją z racji stanu lub przyjęciem roli państwa satelickiego. Chodzi w tym przypadku o wytyczenie nadrzędnego celu, który może być realizowany wyłącznie w ścisłej współpracy z partnerami i sojusznikami, a nie poprzez samoizolację państwa[10].

Politykę zagraniczną państwa należy postrzegać w dwóch płaszczyznach: jako dyscyplinę naukową oraz jako przejaw aktywności państwa w stosunkach międzynarodowych. Przeprowadzając analizę polityki zagranicznej, można napotkać szereg trudności, które odzwierciedlają złożoność, wielowymiarowość i niejednorodność cywilizacyjną, kulturową czy polityczną współczesnego świata. Zarówno środowisko międzynarodowe, jak i system międzynarodowy podlegający transformacji sprawiają, że klasyczny podział funkcji państwa na wewnętrzną i zewnętrzną staje się niewystarczający do zrozumienia jej istoty i odpowiedniego definiowania celów, strategii i taktyki działania[11].

James N. Rosenau skonfrontował ze sobą model dwu światów polityki światowej. Realista postrzega zawsze politykę zagraniczną jako działanie celowe, zorientowane przede wszystkim na poszerzanie skali autonomii i wpływów, lub jako proces, którego istotą jest ścieranie się narodowych interesów państw. Dominuje w niej rywalizacja, zaś w mniejszym stopniu współpraca i współdziałanie. Tak pojmowana polityka zagraniczna i jej sku-

[9] Z.J. Pietraś, *Podstawy teorii*..., s. 56–60. Zob. też: E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*..., s. 122.

[10] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*..., s. 123.

[11] T. Łoś-Nowak, *Polityka zagraniczna* [w:] M. Żmigrodzki (red.), *Encyklopedia politologii*, t. 5: T. Łoś-Nowak (red.), *Stosunki międzynarodowe*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2002, s. 284–285.

teczność musi być budowana na sile państwa. Tylko wówczas można racjonalnie postępować i być partnerem w polityce światowej. Ziemowit Jacek Pietraś określał politykę zagraniczną jako proces formułowania i realizacji celów zewnątrzpaństwowych, odzwierciedlających interesy narodu i jego części składowych. Janusz Stefanowicz wskazał ponadto, że jest to proces racjonalnego myślenia decydentów, warunkowanego przez ich sposób odczytania interesu narodowego, motywacje szczegółowe, analizę sytuacji międzynarodowej oraz bilansową ocenę własnych możliwości. Efektem końcowym takiego procesu powinna być identyfikacja celów i optymalnych strategii państwa zmierzających do ich osiągnięcia. Józef Kukułka definiował politykę zagraniczną jako działalność zmierzającą do obrony i maksymalizacji uznawanych i preferowanych systemów wartości oraz interesów wewnątrz państwa i w środowisku międzynarodowym. Koncepcja narodowego interesu jako głównej dyrektywy w polityce zagranicznej, rozwinięta przez Hansa Morgenthaua, pozostaje centralnym komponentem neorealistycznej teorii polityki zagranicznej. Cały proces decyzyjny w tym obszarze wyraża dążenie do maksymalizacji siły, bo tylko ona daje gwarancje zabezpieczenia i rozwoju. Inaczej problem postrzegają przedstawiciele nurtu neoliberalnego. W ich rozumieniu polityka zagraniczna państwa jest funkcją jego narodowych atrybutów i orientacji, struktury systemu międzynarodowego, ale także oczekiwań innych uczestników stosunków międzynarodowych. Oznacza to, że polityka zagraniczna państwa generuje i przetwarza odpowiednie dane, zmiany i procesy dokonujące się w systemie międzynarodowym, w postawach innych państw, a także w nim samym. Jest albo wyrazem jakiegoś oczekiwania adresowanego do innych państw, albo odpowiedzią na nie. W nurcie neoliberalnym akcentuje się, po pierwsze, konieczność redefinicji samego pojęcia „polityka zagraniczna" uproszczonego przez realistów, po drugie, celowość przesunięcia pola analitycznego polityki zagranicznej w stronę nowych uczestników stosunków międzynarodowych oraz nowych zagrożeń, z jakimi konfrontowane jest współczesne państwo. Wreszcie, po trzecie, znaczne ograniczenie i zmniejszenie siły w stosunkach międzynarodowych. Jak dla realistów treść polityki zagranicznej determinuje interes państwa, tak w nurcie neoliberalnym interesy społeczności międzynarodowej, grupy państw czy innej zbiorowości, wzgląd na dobro innych. W motywacjach nie dominuje więc dążenie do maksymalizacji siły, autonomii państwa i wpływu na innych, ale wola współdziałania i kompromisu oraz gotowość do uznania racji innych państw w procesie tworzenie polityki zagranicznej[12].

[12] *Ibidem*.

Zdaniem Romana Kuźniara poprzez politykę zagraniczną rozumiemy zorganizowany i skierowany na zewnątrz wysiłek państwa, podporządkowany osiąganiu jego żywotnych interesów, który wyraża się w kształtowaniu jego zewnętrznego otoczenia. Zwraca uwagę na trzy aspekty sprawiające, że polityka zagraniczna jest integralną częścią polityki państwowej, jednak charakteryzuje się specyfiką. Po pierwsze, o ile politykę mogą uprawiać aktorzy „ponadpaństwowi", o tyle polityka zagraniczna może być jedynie domeną państwa. Po drugie, politykę zagraniczną prowadzi się w bardzo odmiennym (niezhierarchizowanym, poliarchicznym) środowisku, którym jest środowisko międzynarodowe państwa, gdzie podległość jest zastąpiona współzależnością w ramach pluralistycznej zbiorowości uczestników. Po trzecie, wynika z tego odmienność jej treści, sposobów (instrumentów) i zasięgu działania, a także większa niż w polityce wewnętrznej ciągłość w odniesieniu do uczestnictwa państwa w poszczególnych stosunkach[13].

Wśród analityków polityki zagranicznej daje się zauważyć odmienne podejście neorealistów i neoliberalistów. Dla neorealistów strukturalne determinanty wpływają na treść polityki zagranicznej państwa, z kolei w nurcie neoliberalnym takimi determinantami stają się interesy społeczności międzynarodowej, grupy państw czy też innej zbiorowości. Realiści uznają interes narodowy za podstawową przesłankę motywacyjną działań podejmowanych w ramach zewnętrznej funkcji państwa, ale także mają wzgląd na dobro innych. W motywacjach dominuje wola współdziałania i kompromisu oraz gotowość uznania racji innych państw w procesie tworzenia polityki zagranicznej[14].

1.2. Uwarunkowania polityki zagranicznej

Uwarunkowania polityki zagranicznej (determinanty, wyznaczniki, przesłanki, czynniki) to system wpływających na siebie przesłanek powodujących określony, konkretny skutek i wystarczających na tyle, aby dany skutek wystąpił. Zagadnienie to jest niezwykle skomplikowane, ponieważ musi uwzględniać czynniki, które wpływają na politykę zagraniczną bezpośrednio i pośrednio w szeroko pojmowanym środowisku lub otoczeniu międzynarodowym[15]. Ryszard Zięba stoi na stanowisku, że najbardziej odpowied-

[13] R. Kuźniar, *Międzynarodowe stosunki polityczne* [w:] E. Haliżak, R. Kuźniar (red.), *Stosunki międzynarodowe. Geneza. Struktura. Dynamika*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2001, s. 112.

[14] T. Łoś-Nowak, *Stosunki międzynarodowe*…, s. 263.

[15] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*…, s. 123.

nim terminem wydają się „uwarunkowania" polityki zagranicznej. Jest to termin szeroki, obejmujący zarówno czynniki warunkujące, jak też sprawcze. Mieszczą się w nim zarówno te zmienne środowiskowe, które stanowią okoliczności sprzyjające realizacji określonych zamiarów, oraz determinanty czy też wyznaczniki podejmowanych działań i oddziaływań[16].

Robert Łoś wskazuje na to, że istotną rolę wśród uwarunkowań polityki zagranicznej odgrywa percepcja środowiska międzynarodowego przez własne społeczeństwo i kręgi rządzące oraz postawy wobec innych państw i narodów. Są one uzależnione od kultury politycznej, poziomu wykształcenia społeczeństwa oraz reprezentowania przez nie systemu wartości, przekonań religijnych i dominującej ideologii. Duże znaczenie mają też doświadczenia historyczne[17].

Każde środowisko międzynarodowe powinno być rozpatrywane na dwóch płaszczyznach: wewnętrznych oraz zewnętrznych. Wewnętrzne to przede wszystkim bogactwa naturalne, czynniki społeczne, ekonomiczne i kulturowe. Z kolei zewnętrzne to całokształt otoczenia międzynarodowego. Niezwykle istotne są nie tylko czynniki naturalne, ale również psychologiczne, czyli sposób ujmowania ich przez jednostki i grupy społeczne zarówno w ujęciu historycznym, jak i współczesnym[18].

Przechodząc do typologii uwarunkowań polityki zagranicznej, można je podzielić na: wewnętrzne (uwzględniające określone czynniki, interesy i przesłanki wewnętrzne państwa), międzynarodowe (określające wpływ otoczenia zewnętrznego państwa na jego politykę zagraniczną), obiektywne (istniejące niezależnie od stanu działalności i wartościowania decydentów), subiektywne (odzwierciedlające własne oceny i preferencje decydentów, które nie zawsze pokrywają się z uwarunkowaniami obiektywnymi)[19].

Do obiektywnych uwarunkowań wewnętrznych zalicza się środowisko geograficzne, potencjał demograficzny, ekonomiczny i naukowo-techniczny, system społeczno-polityczny oraz czynniki militarne.

Środowisko geograficzne obejmuje obszar, ukształtowanie terenu, klimat oraz surowce naturalne. Był to czynnik o tyle istotny, że przez wiele lat determinował strategię obronną państwa, która kształtowała się w zależności od tego, czy granice były trudno dostępne. Przykładowo, Wielka Brytania ze względu na swoje wyspiarskie położenie miała całkowicie odmienną

[16] R. Zięba, *Uwarunkowania polityki zagranicznej państwa* [w:] R. Zięba (red.), *Wstęp do teorii*..., s. 17.

[17] R. Łoś, *Polityka zagraniczna Słowacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007, s. 15.

[18] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*..., s. 123.

[19] *Ibidem*; R. Zięba, *Uwarunkowania polityki*..., s. 20.

strategię niż np. Francja. Rozbudowywano flotę wojenną. Duże znaczenie przywiązywali liczni uczeni do deterministycznego ujęcia środowiska geograficznego, przypisując mu trwały wpływ na kształtowanie polityki zagranicznej państwa. Należeli do nich m.in. Friedrich Ratzel – twórca geografii politycznej pod koniec XIX w. oraz Karl Haushofer – założyciel szkoły geopolityki w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Zwolennikami wyjaśniania zjawisk politycznych czynnikami geograficznymi byli: Jacques Ancel, Halford MacKinder, Thayer T. Mahan i Ellsworth Huntington[20]. Teorie geopolityki bardzo często były wykorzystywane do uzasadnienia ekspansji, czego przykładem może być pojęcie *Lebensraum* (przestrzeń życiowa) stosowane przez nazistów. Uwarunkowania te utraciły dziś na znaczeniu. Powodem tego było zjawisko dekolonizacji czy też potępienia agresji. Po rozpadzie ZSRR geopolityka zyskała uznanie w Rosji ze względu na jej specyficzne położenie euroazjatyckie. Surowce naturalne wpływają nie tylko na politykę gospodarczą państwa, ale też przesądzają o jego stosunkach zewnętrznych. Występowanie dużych ilości surowców, zwłaszcza energetycznych, może prowadzić nie tylko do bogactwa, lecz i marnotrawstwa, przysparzając danemu państwu kłopotów wewnętrznych w postaci napięć społecznych oraz zewnętrznych wynikających z zadłużenia. Jednocześnie przykład Szwajcarii pokazuje, że brak surowców naturalnych nie musi stanowić przeszkody w szybkim rozwoju gospodarczym. Z kolei posiadanie znaczącej ilości surowców energetycznych prowadzi do dużego zainteresowania danym państwem lub regionem, a co za tym idzie, do nacisku ze strony wielkich mocarstw i koncernów. Rywalizacja między nimi powoduje często napięcia i konflikty międzynarodowe[21].

Potencjał demograficzny jest bardzo ważny zarówno dla polityki wewnętrznej, jak i zagranicznej. Do głównych wskaźników należą: liczba ludności, przyrost naturalny, gęstość zaludnienia, struktura wiekowa, tempo przyrostu naturalnego, skład narodowościowy, poziom migracji. Wymienione wyżej wskaźniki mogą być dla poszczególnych państw zarówno korzystne, jak i niekorzystne. W przeszłości sądzono, że o sile państwa świadczy liczba ludności – wielkość armii zależała od liczby osób, które można było powołać pod broń. Z czasem wzrost technologii wojennej spowodował sytuację, w której liczebność armii przestała być decydującym determinantem. Z punktu widzenia polityki zagranicznej niezwykle istotny był fakt, czy przyrost naturalny i struktura wiekowa zabezpieczają rynek pracy. Deficyt siły roboczej doprowadził do masowego napływu robotników z państw Maghrebu (do Francji) i Turków (do RFN) w latach 50. i 60. XX w. Dużym

[20] *Ibidem*, s. 21.

[21] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*..., s. 124.

problemem dla danego państwa może być obecność na jego terenie znacznego odsetka osób należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych, które często sąsiadują bezpośrednio z ojczyzną przodków. Może to prowadzić do dążeń irredentycznych i wielu napięć na tle narodowościowym[22]. Kwestia ochrony praw osób należących do mniejszości jest regulowana zarówno na poziomie multilateralnym, jak i bilateralnym.

Potencjał ekonomiczny i naukowo-techniczny decyduje o sile państwa oraz wyznacza jego pozycję i rolę, jaką odgrywa w środowisku międzynarodowym. Posiadanie wysoko rozwiniętej gospodarki opartej na wdrażaniu nowoczesnych technologii jest podstawą atrakcyjnej oferty eksportowej w handlu i inwestycjach zagranicznych. Stanowi podstawę dla rozwoju wewnętrznego i daje duże możliwości doboru konkretnych środków ekonomicznych, finansowych, militarnych, technologicznych i pochodnych w polityce zagranicznej. Potencjał ekonomiczny i naukowo-techniczny wymaga sprawności organizacyjnej, wykorzystania możliwości intelektualnych, elastycznego stosowania oraz otwartości w stosunku do otoczenia zewnętrznego z prostej przyczyny. Wszelkie metody autarkiczne prowadzą do zastoju, a w konsekwencji do izolacji państwa i braku możliwości podjęcia konkurencji[23].

System społeczno-polityczny wyznacza układ sił społecznych – warstwy i grupy społeczno-zawodowe, grupy nacisku, oraz sił politycznych – system partyjny, elity polityczne. Wyznacza też strukturę organów państwowych, podział administracyjny, prawa i obowiązki obywateli, funkcjonowanie mediów i opinii publicznej. Czynniki te wpływają zarówno na charakter polityki wewnętrznej, jak i przesądzają w dużym stopniu o kształtowaniu i realizacji polityki zagranicznej. Niezwykle istotne znaczenie ma fakt, czy polityka zagraniczna jest realizowana przez wąskie elity i grupy rządzące, co jest charakterystyczne dla systemów autorytarnych i totalitarnych, czy też, jak w państwach demokratycznych, podlega ona kontroli parlamentarnej. System społeczno-polityczny przesądza o doborze środków i instrumentów realizacji polityki zagranicznej. Sprawny system sprzyja aktywnej polityce zagranicznej, natomiast systemy niedemokratyczne prowadzą do nadmiernej centralizacji[24].

Do subiektywnych uwarunkowań wewnętrznych polityki zagranicznej zalicza się percepcję środowiska międzynarodowego przez elity polityczne

---

[22] *Ibidem*, s. 125.

[23] *Ibidem*; R. Zięba, *Uwarunkowania polityki*..., s. 24.

[24] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*..., s. 125–126. Por. M. Dobraczyński, J. Stefanowicz, *Polityka zagraniczna*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984, s. 90–96, R. Zięba, *Uwarunkowania polityki*..., s. 25–26.

i społeczeństwo, formułowanie koncepcji, programów i wizji polityki zagranicznej, rolę wybitnych jednostek oraz jakość służby zagranicznej.

Percepcja środowiska międzynarodowego to postrzeganie przez elity i grupy rządzące, media oraz społeczeństwo danego państwa innych uczestników stosunków międzynarodowych. Wynika to zarówno z tradycji historycznej, poziomu wykształcenia, kultury politycznej oraz dominujących w społeczeństwie ideologii, religii, poglądów oraz przekonań i świadomości politycznej. Czynniki te oparte są na racjonalnych podstawach i sprzyjają racjonalnej ocenie rzeczywistego położenia międzynarodowego oraz kształtowaniu realistycznych postaw podczas uprawiania polityki zagranicznej. Z kolei skłonność do emocji prowadzi do utrwalenia wśród społeczeństw stereotypów i uprzedzeń, które mogą przyczynić się do powstawania sytuacji i postaw, w których podejmowanie racjonalnych decyzji w polityce zagranicznej nie jest możliwe lub co najmniej jest utrudnione. Niezwykle istotne są również wpływające na relacje pomiędzy poszczególnymi podmiotami uwarunkowania historyczne, które muszą być brane pod uwagę przy kształtowaniu każdej realistycznej polityki zagranicznej państwa[25].

Formułowanie wizji, koncepcji i programów polityki zagranicznej należy zarówno do ekspertów, jak i polityków. Rząd i inne upoważnione do tego organy realizują jedną wybraną bądź zbudowaną jako wypadkowa różnych programów koncepcję[26]. Zadanie to jest niezwykle istotne dla organów państwowych, partii politycznych i wielu instytucji naukowych. Zawierają one ogólne cele, wskazują, za pomocą jakich metod, instrumentów i środków można je będzie zrealizować. Idealnym rozwiązaniem jest sytuacja, kiedy wokół zasadniczych interesów i celów polityki zagranicznej panuje częściowa lub całkowita zgoda. Często jednak podstawowe problemy koncepcji w polityce zagranicznej są przedmiotem kontrowersji politycznych, szczególnie gdy wymagają jednoznacznych rozstrzygnięć. W państwach demokratycznych kwestia polityki zagranicznej nie jest głównym przedmiotem kontrowersji podczas kampanii wyborczych, ponieważ główne siły polityczne starają się osiągnąć porozumienie w zasadniczych punktach[27].

Wybitne jednostki, a więc szefowie państw lub rządów, przywódcy partii politycznych, ministrowie spraw zagranicznych i innych resortów, odgrywają niezwykle istotną rolę w kształtowaniu polityki zagranicznej państwa. Istotne jest, aby mieli znaczącą pozycję w strukturach władzy państwowej i potrafili dla urzeczywistnienia swych programów zdobywać większość parlamentarną i poparcie społeczne. Ułatwia to uzyskanie auto-

[25] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*..., s. 126.
[26] R. Zięba, *Uwarunkowania polityczne*..., s. 27.
[27] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*..., s. 126–127.

rytetu i zapewnienie ciągłości polityce zagranicznej ze strony ośrodka decyzyjnego[28].

Istotne znaczenie ma jakość służby dyplomatycznej, która na różnych szczeblach zajmuje się realizacją polityki zagranicznej. W grę wchodzą tu: system doboru, weryfikacji, zasady rotacji służby dyplomatycznej, poziom merytoryczny, predyspozycje indywidualne i kwalifikacje dyplomatów oraz ekspertów, utrzymanie sprawności organizacyjnej oraz wyposażenia centrali i placówek w nowoczesny sprzęt. Upadek autorytetu państwa na arenie międzynarodowej przynoszą takie zjawiska, jak nepotyzm, korupcja[29].

Uwarunkowania zewnętrzne (międzynarodowe) dzielą się na obiektywne i subiektywne. Na obiektywne składają się: ewolucja otoczenia zewnętrznego, pozycja państwa w systemie stosunków i ról międzynarodowych, charakter umów i zobowiązań prawnomiędzynarodowych. Uwarunkowania subiektywne to: percepcja (postrzeganie) międzynarodowa państwa, koncepcje polityki zagranicznej innych państw oraz aktywność dyplomatyczna innych państw.

Jednym z najistotniejszych uwarunkowań wydaje się ewolucja najbliższego otoczenia zewnętrznego, która wpływa szczególnie na politykę zagraniczną małych i słabych państw uzależnionych od zmieniających się konstelacji międzynarodowych[30]. W okresie dwudziestolecia międzywojennego ewolucja stosunków międzynarodowych była wyznaczana przez ścierające się tendencje obrony lub rewizji systemu wersalskiego. Po zakończeniu II wojny światowej głównym trendem ewolucji środowiska międzynarodowego była konfrontacja pomiędzy dwoma przeciwstawnymi blokami polityczno-wojskowymi. Stopień uzależnienia polityki zagranicznej państwa od trendów ewolucji sytuacji międzynarodowej bywa zróżnicowany. Warunkują go atrybuty siły państwa i możliwości oddziaływania na innych uczestników stosunków międzynarodowych. Państwa dysponujące znaczącym potencjałem gospodarczym czy militarnym w mniejszym stopniu muszą liczyć się z uwarunkowaniami środowiska zewnętrznego. Dlatego też bardziej niezależne politycznie są wielkie mocarstwa niż państwa małe i słabe. Oddziaływanie trendów ewolucji stosunków międzynarodowych na politykę zagraniczną państw odbywa się w powiązaniu z oddziaływaniem uwarunkowań wewnętrznych[31].

Pozycja państwa w systemie stosunków i ról międzynarodowych może być centralna, kluczowa lub peryferyjna. Rzutuje ona na jego role międzyna-

[28] *Ibidem*, s. 127.
[29] *Ibidem*.
[30] *Ibidem*.
[31] R. Zięba, *Uwarunkowania polityki*..., s. 31.

rodowe, które przejawiają się na płaszczyźnie politycznej, ekonomicznej, kontaktów społecznych, współpracy kulturalnej oraz współdziałania w innych dziedzinach. Są uzależnione głównie od potencjału, a przede wszystkim od poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego[32].

Odrębnym problemem są umowy i zobowiązania prawnomiędzynarodowe oraz umiejętności wynegocjowania przez dyplomację danego państwa korzystnych umów bilateralnych i multilateralnych. Tradycyjną formę zabezpieczenia najistotniejszych interesów państwa w stosunkach międzynarodowych stanowią traktaty sojusznicze, układy o nieagresji oraz umowy o tworzeniu regionalnych i uniwersalnych organizacji bezpieczeństwa. Warto pamiętać o tym, że swoboda działania państw na arenie międzynarodowej jest ograniczona normami prawa międzynarodowego i zwyczajowego. W prawie międzynarodowym obowiązuje zasada dotrzymywania umów: *pacta sunt servanda*[33]. Na straży respektowania prawa międzynarodowego stoi też zasada wzajemności polegająca na tym, że państwo naruszające przepis tego prawa na szkodę drugiego państwa z reguły spotyka się z podobnym naruszeniem prawa przez stronę pokrzywdzoną. Warto zwrócić uwagę na fakt, że podejmowane są wysiłki w sprawie wprowadzenia sankcji za łamanie prawa międzynarodowego. Istotne znaczenie mają normy powszechnego prawa międzynarodowego. Mają one moc obowiązującą bezwzględnie i nie mogą zostać uchylone na podstawie umowy międzynarodowej[34].

Percepcja międzynarodowa państwa to sposób jego postrzegania przez rządy, parlamenty, społeczeństwo, media innych państw czy też całą społeczność międzynarodową. Zagadnienie to wiąże się z funkcjonowaniem historycznych i współczesnych uprzedzeń oraz ocen i zachowań pozytywnych. Bardzo często percepcja międzynarodowa państwa jest konsekwencją licznych błędów popełnianych w polityce wewnętrznej i zagranicznej państwa tak ze strony elit, jak i obywateli[35].

Poznanie koncepcji polityki zagranicznej innych państw jest wymogiem prawidłowego formułowania własnych interesów i celów politycznych. Chodzi głównie o zdobycie wiarygodnej i wyselekcjonowanej wiedzy na ten temat, o wyciągnięcie właściwych wniosków oraz wykorzystanie ich do

---

[32] *Ibidem*, s. 32.

[33] Art. 26 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów, sporządzonej w Wiedniu 23 maja 1969 r., Dz.U. 1990, nr 74, poz. 439 zał.

[34] Do takich norm należą: zakaz użycia siły, zakaz interwencji w sprawy wewnętrzne innych państw, zakaz handlu niewolnikami, zakaz ludobójstwa, zakaz zbrodni wojennych. Coraz bardziej rośnie znaczenie międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka. Obecnie szeroko dyskutowane jest prawo do interwencji humanitarnej. Zob. R. Zięba, *Uwarunkowania polityki*..., s. 32.

[35] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*..., s. 128.

własnych celów. Zagadnienie to wymaga wykorzystania dużej wiedzy ekspertów, pracowników naukowych, publicystów i dyplomatów, posługiwania się analizą materii społeczno-politycznej oraz formułowania własnej taktyki postępowania[36].

Ważną rolę odgrywa również aktywność dyplomatyczna innych państw, która zmusza ośrodek decyzyjny i placówki zagraniczne danego państwa do obserwacji jej celów, kierunków, formy i treści. Obserwacja musi być prowadzona w sposób ciągły na wszystkich płaszczyznach, ponieważ dopiero weryfikacja zebranych informacji i materiałów pozwala na lepszą ocenę deklarowanych i rzeczywistych zamiarów dyplomacji[37].

1.3. Cele polityki zagranicznej

Cele polityki zagranicznej to świadome i systematyczne działanie oraz dążenie państw do adaptacji środowiska międzynarodowego dla własnych potrzeb i interesów[38].

Autor monumentalnego dzieła *Politics among Nation* Hans Morgenthau stwierdził, że cele polityki zagranicznej powinny być definiowane poprzez pryzmat interesu narodowego, utożsamianego z dążeniem do zapewnienia bezpieczeństwa[39]. Podmiotem polityki zagranicznej są organy państwa oraz jego reprezentanci, którzy opierając się na uwarunkowaniach, formułują zadania adresowane do środowiska międzynarodowego, gdzie starają się realizować swoje potrzeby i interesy. Między interesami i potrzebami a celami w polityce zagranicznej istnieje współzależność. Istotnym elementem polityki zagranicznej państwa są systematyczne relacje między potrzebami, interesami i celami[40].

O ile interesy wyrażają oczekiwania wewnętrzne państwa lub jego grup, o tyle cele w polityce zagranicznej są związane z jego działaniem w środowisku międzynarodowym. W odróżnieniu od interesów, które mogą mieć bardziej ogólny, a niekiedy nieokreślony charakter, cele polityki zagranicznej muszą być jasno i precyzyjnie sformułowane oraz zawierać wskazówki co do sposobu ich realizacji. Powszechnie przyjmuje się, że głównym interesem każdego państwa jest interes narodowy, który stanowi podstawę do formułowania interesów w innych zakresach i dziedzinach polityki we-

[36] *Ibidem*, s. 128–129.
[37] *Ibidem*, s. 129.
[38] R. Zięba, *Cele polityki zagranicznej państwa* [w:] R. Zięba (red.), *Wstęp do teorii...*, s. 44.
[39] H. Morgenthau, *Politics among Nation*, Knopf, New York 1954, s. 528.
[40] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna...*, s. 129.

wnętrznej i zagranicznej państwa. Interes narodowy jest wytyczany przez ośrodek kierowniczy i powinien być uznany zarówno przez kierownictwo polityczne, jak też szerszą opinię publiczną przez dłuższy okres za wiążący dla całego państwa[41].

Ośrodki kierownicze państw z reguły kształtują cele w polityce zagranicznej na podstawie czterostopniowej skali potrzeb i interesów: nadrzędne cele i wartości, długofalowe cele i wartości społeczne, ważne cele społeczne, konkretne cele krótkofalowe. Czasami te ostatnie są również traktowane jako priorytety lub wiążą się bezpośrednio z realizacją celów wyższej kategorii. Ośrodek decyzyjny, wykorzystując wyznaczniki wewnętrzne i międzynarodowe, jak również wymienione trzy poprzednie cele, musi dokonać analizy realizacji efektów cząstkowych, decydując się na koncentrację lub ukierunkowanie określonych działań[42].

W latach 60. XX w. Arnold Wolfers wyróżnił trzy grupy celów: narodowej ekspansji, narodowego zabezpieczenia i narodowej abnegacji. Cele narodowej ekspansji wyrażają dążenia do zmiany status quo. Cele narodowego zabezpieczenia zmierzają do ochrony i utrzymania status quo. Cele narodowej abnegacji wyrażają subnarodowe interesy jednostek, grup czy rządu, które zmierzają do promowania takich wartości, jak pokój, prawa człowieka czy solidarność międzynarodowa. Jak zauważył Ryszard Zięba, A. Wolfers proponował także inny podział celów na trzy dychotomiczne pary: cele posiadania i cele środowiska, cele bezpośrednie i cele pośrednie, cele ideologiczne (lub rewolucyjne) i cele tradycyjne[43]. Z kolei Wolfram F. Hanrieder podzielił cele narodowego aktora stosunków międzynarodowych na trzy grupy: cele ochrony, zdobywania i odbudowy[44].

Odmienną typologię celów przedstawił Józef Kukułka, wyróżniając cele: egzystencjalne, koegzystencjalne i funkcjonalne. Cele egzystencjalne mają wartość podstawową i zapewniają państwu przetrwanie, bezpieczeństwo, identyczność i rozwój. Cele koegzystencjalne służą zaspokojeniu potrzeb w zakresie przynależności, łączności, współżycia i współpracy. Z kolei cele funkcjonalne łączą się z uczestnictwem państwa w środowisku międzynarodowym, zmierzając do zaspokojenia potrzeb w zakresie dostępu do informacji, dokonywania regulacji oraz optymalizacji decyzji w ścisłej korelacji z celami egzystencjalnymi i koegzystencjalnymi[45].

---

[41] *Ibidem*, s. 129–130.

[42] Z.J. Pietraś, *Podstawy teorii...*, s. 49–50.

[43] R. Zięba, *Cele polityki...*, s. 44.

[44] *Ibidem*.

[45] J. Kukułka, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980, s. 381–382.

W innych typologiach cele polityki zagranicznej dzieli się na podstawowe (żywotne) i drugoplanowe (pomocnicze), krótkofalowe, średniofalowe i długofalowe. Cele podstawowe są wyznaczane przez ośrodkowe wartości i interesy, w obronie których przeważająca część narodu skłonna jest ponieść największe ofiary. Do grupy celów średniofalowych zalicza się rozmaite żądania wysuwane pod adresem innych państw. Cele obejmują dążenia do zabezpieczenia publicznych interesów państwa i prywatnych interesów grup nacisku, a także prestiżu międzynarodowego danego państwa. Cele długofalowe są długoterminowe i uniwersalne, zawierające plany odnoszące się do organizacji politycznej lub ideologicznej. Autorem tej typologii jest Kalevi J. Holsti[46].

Jugosłowiański badacz stosunków międzynarodowych Radovan Vukadinović wyróżnił cele pierwotne i wtórne. Cele pierwotne wyrażają najważniejsze interesy państwa, których zaniedbanie może doprowadzić do jego unicestwienia. Cele wtórne obejmują znacznie szerszy zespół interesów mniej ważnych, które są zabezpieczane środkami politycznymi poprzez rokowania z zainteresowanymi państwami[47].

Józef Kukułka zaproponował typologię podstawowych celów polityki zagranicznej państwa, która upowszechniła się w piśmiennictwie naukowym: zapewnienie bezpieczeństwa, wzrost jego siły, wzrost pozycji międzynarodowej.

Najistotniejsze wydaje się zapewnienie bezpieczeństwa i jego elementów składowych, chociaż należy brać pod uwagę zarówno zagrożenie militarne, jak też różne prawne aspekty użycia siły lub groźby jej użycia, wysuwania roszczeń terytorialnych, co wymaga zawsze określonych przeciwdziałań. Waga bezpieczeństwa zewnętrznego państwa jest obecnie tak duża, że w różnych programach i koncepcjach traktuje się je jako autonomiczną część polityki zagranicznej.

Wzrost siły wiąże się z wysiłkiem obronnym państwa i zdolnością do wykorzystania wewnętrznych atutów dla osiągnięcia korzystnych efektów w kontaktach politycznych, gospodarczych i społecznych z innymi państwami oraz uczestnikami stosunków międzynarodowych. Powinno się jednak odróżnić deklarowaną przez ośrodki kierownicze siłę państwa oraz jego rzeczywisty wymiar uzależniony od obiektywnych wewnętrznych uwarunkowań polityki zagranicznej. Państwo nie może mieć nadmiernych ambicji

[46] K.J. Holsti, *International politics. A framework for analysis*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs 1992, s. 131–138.

[47] Podaję za: R. Zięba, *Cele polityki...*, s. 47. Zob. też: G.A. Raymond, *Evaluation: A Neglected Task for the Comparative Study of Foreign Policy* [w:] Ch.F. Hermann, Ch.W. Kegley Jr., J.N. Rosenau (red.), *New Directions in the Study of Foreign Policy*, Routledge, London 1987, s. 99–107.

w skali globalnej lub regionalnej w różnych dziedzinach oraz uchylać się od udzielania pomocy państwom potrzebującym bądź zabiegać dla siebie o kredyty i inne formy pomocy. Pomiędzy celami a środkami realizacji powinna istnieć spójność.

Wzrost pozycji międzynarodowej państwa jest uzależniony od wielu uwarunkowań obiektywnych i subiektywnych o charakterze wewnętrznym i międzynarodowym, zwłaszcza od dobrych wskaźników efektywności rozwoju społeczno-gospodarczego, sprawnego funkcjonowania demokratycznego systemu politycznego oraz instytucji w jego ramach: potencjału militarnego i jakości sił zbrojnych, ponadto istotny jest wysoki poziom wykształcenia i kultury politycznej społeczeństwa, udział w międzynarodowym podziale pracy i wymianie handlowej, zdolność do efektywnego wykorzystania współpracy z organizacjami i instytucjami międzynarodowymi, utrzymywanie poprawnych stosunków z sąsiadami, unikanie napięć i konfliktów z innymi państwami, autorytet i prestiż przywódców[48].

Do osiągnięcia celów niezbędne są znaczne nakłady finansowe. Poza tym państwo musi bezpośrednio angażować się w kształtowanie i optymalizację funkcjonowania środowiska międzynarodowego[49].

1.4. Funkcje, metody i środki realizacji polityki zagranicznej

Funkcje polityki zagranicznej to stosunek efektów do jej celów wyznaczanych przez decydentów, a wynikających z realizacji potrzeb i interesów oraz określonej hierarchii wartości danego państwa w stosunkach zewnętrznych. Józef Kukułka wyróżnił trzy podstawowe funkcje polityki zagranicznej: ochronną, reprezentacyjno-informacyjną i negocjacyjno-organizatorską[50]. Wiesław Lizak dodał do tych trzech funkcji integrująco-adaptacyjną[51]. Tę samą typologię przedstawił Erhard Cziomer. Funkcja ochronna służy zabezpieczeniu fundamentalnych interesów państwa i przezwyciężeniu zagrożeń w polityce zewnętrznej, które powinny przyczynić się do stabilizacji wewnętrznej. Funkcja reprezentacyjno-informacyjna polega na reprezentowaniu interesów zewnętrznych państwa oraz systematycznym przekazywaniu informacji kształtujących jego pozytywny obraz w środowisku międzynarodowym za pomocą różnych środków. Funkcja integrująco-

[48] J. Kukułka, *Międzynarodowe stosunki*..., s. 43–44. Por. E. Cziomer, L.W. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych*..., s. 131.

[49] E. Cziomer, L.W. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych*..., s. 131.

[50] J. Kukułka, *Międzynarodowe stosunki*..., s. 39–49.

[51] W. Lizak, *Funkcje polityki zagranicznej* [w:] J. Kukułka, R. Zięba (red.), *Polityka zagraniczna państwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1992, s. 100.

-adaptacyjna polega na umiejętnym oddziaływaniu na różne struktury międzynarodowe w celu wykorzystania ich do wzmocnienia własnej pozycji oraz rozwoju korzystnej i pokojowej współpracy z innymi uczestnikami stosunków międzynarodowych. Funkcja negocjacyjno-organizatorska zmierza do dostosowania posiadanych środków i instrumentów, głównie dyplomatycznych, do stawianych przez centrum decyzyjne celów i zadań[52]. Spośród wyżej wymienionych funkcji najistotniejsza wydaje się funkcja ochronna, przede wszystkim ze względu na fakt, że decyduje ona o przetrwaniu państwa. Pozostałe są jej podporządkowane zarówno w zakresie realizacji celów, jak i doboru środków polityki zagranicznej[53].

Środki (instrumenty) służą do realizacji przyjętych przez ośrodek decyzyjny celów i zadań polityki zagranicznej. Charakter i treść środków zależy od zakresu merytorycznego celów, z których realizacją wiąże się zastosowanie konkretnej metody[54]. Przez środki polityki zagranicznej można rozumieć wszystkie zasoby i instrumenty, przy użyciu których państwa starają się kształtować pożądane postawy i działania zagranicznych podmiotów oraz pożądane stany zjawisk i procesów międzynarodowych[55].

Wśród badaczy stosunków międzynarodowych można spotkać wiele prób przeprowadzania typologii dotyczącej środków polityki zagranicznej[56]. Biorąc pod uwagę kryterium czasowe, środki polityki zagranicznej dzieli się na krótkofalowe, średniofalowe i długofalowe. Z perspektywy sposobu oddziaływania środki dzieli się na dwustronne oraz wielostronne. Środki polityki zagranicznej można klasyfikować według kryterium sfery działalności

---

[52] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*..., s. 138.

[53] *Ibidem*. Zob. też: R. Włoch, *Funkcje polityki zagranicznej państwa* [w:] R. Zięba (red.), *Wstęp do teorii*..., s. 126–136.

[54] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*..., s. 138.

[55] J. Zając, *Środki i metody polityki zagranicznej państwa* [w:] R. Zięba (red.), *Wstęp do teorii*..., s. 79.

[56] Zob. R. Aron, *Pokój i wojna między narodami*, Centrum im. Adama Smitha, Warszawa 1995, s. 69–98; J. Frankel, *International relations in a Changing World*, University Press Oxford, Oxford 1988, s. 131–158; K.J. Holsti, *International politics*..., s. 132–265; Ch.O. Lerche, A.A. Said, *Concepts of international politics*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1970, s. 78–96; R. Łoś, *Teoria stosunków międzynarodowych. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001, s. 38–42; T. Łoś-Nowak, *Polityka zagraniczna – stałe i zmienne komponenty procesu formułowania i realizacji* [w:] *idem*, *Polityka zagraniczna*..., s. 54–57; J. Nowiak, *Czym jest polityka zagraniczna* [w:] W. Malendowicz, C. Mojsiewicz (red.), *Stosunki międzynarodowe*, atla2, Wrocław 2004, s. 81–82; H. Sprout, M. Sprout, *Foundations of international politics*, Van Nostrand, Princeton 1962, s. 143; R. Vukadinović, *Międzynarodowe stosunki polityczne,* Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980, s. 296–338; R.L. Wandzel, *International politics. Policymakers and policymaking*, John Wiley & Sons, New York 1981, s. 237–353; J. Winiecki, *Instrumenty polityki zagranicznej państw*, „Studia Nauk Politycznych" 1975, nr 20, s. 61–77; J. Zając, *Środki i metody*..., s. 80–82.

społecznej. Wyróżnia się środki polityczne i prawne, ekonomiczne, militarne i psychospołeczne[57]. Nieco odmienną typologię przedstawiła Justyna Zając: polityczne, wojskowe, ekonomiczne i kulturowo-ideologiczne oraz inne, jak wywiad i udział państwa w wielostronnych operacjach pokojowych. J. Zając pominęła w tej typologii środki prawne, uważając, że można zrezygnować z wyodrębnienia tej grupy, ponieważ zastosowanie każdej grupy środków polityki zagranicznej może przybrać formę prawną[58].

W ocenie Erharda Cziomera środki politycznoprawne są korelacją politycznych z prawnymi z prostej przyczyny. Ośrodek decyzyjny stosuje środki polityczne, są one połączone z umowami międzynarodowymi, których stroną jest państwo, jak również z jego udziałem w organizacjach i konferencjach międzynarodowych. Mają charakter prawnodyplomatyczny. W trakcie ich realizacji stosuje się najrozmaitsze metody, przybliżające osiągnięcie danego celu, a więc nacisku dyplomatycznego poprzez składanie propozycji kompromisowych i pojednawczych do różnych ustępstw merytorycznych lub pozornych. W tym sensie środki politycznoprawne zależą zarówno od czynników obiektywnych, jak i subiektywnych, wśród których dużą rolę odgrywa wiedza, doświadczenie, a także zręczność polityków lub dyplomatów[59]. Do dyplomatycznych środków pokojowego załatwiania sporów należy zaliczyć: negocjacje, dobre usługi i mediacje, komisje badań i koncyliacje[60].

Środki ekonomiczne zawierają wiele elementów, jak zasoby i surowce, urządzenia przemysłowe, handel zagraniczny, kapitał i kredyty. Mogą one być wykorzystywane do różnych celów, które ochraniają interesy i wzmacniają pozycję własnego państwa w sposób legalny oraz zgodnie z umowami międzynarodowymi bądź narażają na straty partnerów i kontrahentów poprzez różne formy nacisku i szantażu, nie wykluczając ich uzależnienia. Stąd też mowa o metodach stosowania środków ekonomicznych pozytywnych lub negatywnych. Do pozytywnych zalicza się pomoc gospodarczą, doradztwo, umorzenie lub przesunięcie spłaty kredytów. Z kolei do negatywnych: embargo na eksport lub import towarów, różne praktyki dyskryminacyjne i sankcje[61].

---

[57] I. Popiuk-Rysińska, *Środki i metody polityki zagranicznej* [w:] J. Kukułka, R. Zięba (red.), *Polityka zagraniczna*..., s. 77–95.

[58] J. Zając, *Środki i metody*..., s. 81–82.

[59] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*..., s. 138–139.

[60] Szerzej zob. R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 327–328; J. Gilas, *Prawo międzynarodowe*, Wydawnictwo Comer, Toruń 1995, s. 320–327; W.M. Habeeb, *Power and tactics In international relations*, The John Hopkins University Press, Baltimore 1998, s. 12–32; D.L. Jones, *Mediation, conflict, resolution and critical theory*, „Review of International Studies" 2000, vol. 26, s. 647–662.

[61] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*..., s. 139. Szerzej: J. Barber, *Economic sanctions as a Policy instrument*, „International Affairs" 1979, vol. 55, No. 3, s. 367–384; K.J. Holsti, *Inter-*

Środki wojskowe zależą od wielu czynników, głównie od położenia geopolitycznego, potencjału wojskowego (stan sił zbrojnych i uzbrojenia), przynależności do sojuszy militarnych. Mogą być stosowane bezpośrednio, prowadzą wtedy do interwencji lub innej formy działań zbrojnych łącznie z wojną, bądź pośrednio, polegają wówczas na wspieraniu ruchów odśrodkowych (podczas wojen domowych), nielegalnym dostarczaniu broni lub innej pomocy wojskowej. Posiadanie broni nuklearnej prowadzi do stosowania różnych form odstraszania lub szantażu wobec potencjalnego przeciwnika lub innego państwa. Siła zbrojna oraz demonstracja siły może stanowić także ważny element presji i wymuszania ustępstw ze strony innych państw. Środki militarne bardzo często występują z politycznymi[62].

Środki psychospołeczne stanowią szeroki wachlarz działania państw w zakresie zagranicznej polityki kulturalnej, współpracy naukowej, polityki informacyjnej. Można je stosować zarówno w sposób pozytywny, jak i negatywny. Środki pozytywne to traktowanie wymiany kulturalnej jako zbliżenia państw i narodów, dążenie do zacieśnienia współpracy naukowej z korzyścią dla obu lub wielu partnerów, szerzenie informacji zmierzających do kształtowania dobrego klimatu i wzajemnego zrozumienia oraz obiektywnego obrazu współpracujących ze sobą społeczeństw i narodów. Ich celem powinno być przeciwstawienie się ksenofobii[63].

Polityka zagraniczna wielu państw opiera się na wykorzystaniu środków kulturowo-ideologicznych. Zarówno kultura[64], jak i ideologia[65] mogą służyć podnoszeniu pozycji państwa na arenie międzynarodowej oraz zabezpieczeniu najważniejszych wartości bezpieczeństwa narodowego pań-

---

national politics..., s. 194–196; L. Kasprzyk, *Embargo i inne sankcje gospodarcze w stosunkach międzynarodowych*, „Stosunki Międzynarodowe" 2001, t. 23, s. 40–41; R.L. Wandzel, *International politics*..., s. 251–255; R. Zięba, *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Scholar, Warszawa 2003, s. 251–255.

[62] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*..., s. 139; R. Vukadinović, *Międzynarodowe stosunki*..., s. 335–336; R.L. Wandzel, *International politics*..., s. 253–262; J. Zając, *Środki i metody*..., s. 88–90; R. Zięba, *Wojskowe aspekty napięć międzynarodowych*, „Stosunki Międzynarodowe" 1987, t. 7, s. 47–49.

[63] E. Cziomer, *Polityka zagraniczna*..., s. 140.

[64] Na temat kultury jako środka oddziaływania międzynarodowego państwa zob. F. Gołembski, *Rola kultury w procesie kształtowania współpracy międzynarodowej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 1984; G. Michałowska, *Międzynarodowe stosunki kulturalne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1986; *eadem*, *Zmienność i instytucjonalizacja międzynarodowych stosunków kulturalnych*, Ośrodek Badań Społecznych, Warszawa 1991.

[65] Zob. Z. Cesarz, *Oddziaływanie ideologii i religii na stosunki międzynarodowe* [w:] Z. Cesarz, E. Stadtmüller, *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1996, s. 314–323.

stwa. Służą też takim celom, jak promocja demokracji, idei praw człowieka, a także sprawiedliwości międzynarodowej[66].

Jak już wspomniano, Justyna Zając wśród innych środków polityki zagranicznej wymieniła wywiad i udział w wielostronnych operacjach pokojowych. Wywiad to organizacja wyposażona w specjalne instrumenty legalnego i nielegalnego działania. Do elementów składowych wywiadu zalicza się zbieranie informacji, ich analizę, podejmowanie tajnych akcji oraz działania kontrwywiadowcze. Interwencje zbrojne prowadzone na podstawie mandatu Rady Bezpieczeństwa ONZ są legalne z punktu widzenia prawa międzynarodowego. W ostatnich latach zostały podjęte interwencje zbrojne bez zgody wszystkich stałych członków Rady Bezpieczeństwa. Sporo kontrowersji wśród społeczności międzynarodowej budziła operacja Sojuszu Północnoatlantyckiego w Kosowie w 1999 r.[67]

Metody to sposób posługiwania się środkami polityki zagranicznej, czyli taktyka postępowania w stosunku do innego państwa lub całego środowiska międzynarodowego. Metody mogą mieć charakter pozytywny w sytuacji, gdy są nastawione na współpracę, i negatywny, kiedy używane są groźby lub wymuszanie ustępstw. Mogą też mieć charakter neutralny.

[66] J. Zając, *Środki i metody*..., s. 91–94.
[67] *Ibidem*, s. 94–97.

Rozdział II

Uwarunkowania polityki zagranicznej Republiki Słowackiej

2.1. Środowisko geograficzne

Republika Słowacka jest państwem o powierzchni 49 036 km^2, leżącym w Europie Środkowej, co klasyfikuje ją wśród państw małych zarówno z perspektywy europejskiej, jak i globalnej. Sąsiaduje z pięcioma państwami: na północy Rzecząpospolitą Polską, na wschodzie Ukrainą, z Republiką Austrii i Węgrami[68] na południu oraz Republiką Czeską na zachodzie. W przeciwieństwie do swoich sąsiadów (z wyjątkiem Republiki Węgierskiej) nie graniczy z żadnym państwem, które byłoby mocarstwem regionalnym, co z kolei mogłoby determinować politykę zagraniczną tego państwa[69].

Położenie geopolityczne od początku istnienia państwa wpływało na linię polityczną rządu w Bratysławie. Słowacja, która jeszcze w ramach Czechosłowacji przez kilkadziesiąt lat znajdowała się pod wpływem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, w obliczu nowych realiów politycznych musiała poszukiwać koncepcji polityki bezpieczeństwa. W związku z tym realne wydawały się dwa warianty: orientacja w kierunku Moskwy lub integracja z Sojuszem Północnoatlantyckim. Położenie Republiki Słowackiej pomiędzy Rzecząpospolitą Polską, Republiką Czeską i Republiką Węgierską, a więc państwami, które wśród priorytetów polityki zagranicznej wymieniały integrację euroatlantycką, powodowały sytuację, w której Słowacja, gdyby znalazła się w orbicie wpływów Federacji Rosyjskiej, mo-

[68] Węgry (*Magyarország*) to oficjalna nazwa tego państwa ustanowiona na mocy ustawy zasadniczej z 1 stycznia 2012 r. Zob. art. A Magyarország Alaptörvénye, http://www.parlament.hu/irom39/02627/02627.pdf [7.08.2013]. W niniejszym opracowaniu autor używa nazwy Republika Węgierska, która została ustanowiona 23 października 1989 r. i obowiązywała do uchwalenia nowej konstytucji.

[69] Polska sąsiaduje z Niemcami i Rosją, Czesi z Niemcami, Austriacy z Niemcami i dużym państwem europejskim – Włochami, Ukraina z Rosją. Fakt sąsiadowania z liczącym się w skali europejskiej państwem jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na politykę zagraniczną danego państwa, począwszy od skali współpracy politycznej, gospodarczej, kulturalnej, a także transgranicznej.

głaby być czymś w rodzaju klina w zwartym obszarze państw należących do NATO. Stąd też, jak zauważa Robert Łoś, zainteresowanie tym państwem było nieproporcjonalnie duże w stosunku do jego wielkości[70].

Słowacja jest państwem śródlądowym, bez dostępu do morza. Biorąc pod uwagę ukształtowanie terenu, dominują góry. Są to pasma Karpat Zachodnich (Tatry, Małe Karpaty, Białe Karpaty i Niskie Tatry) oraz Karpat Wschodnich (Bieszczady). W Karpatach występują rozległe kotliny śródgórskie, z których największymi są Kotlina Koszycka i Kotlina Liptowska. Tereny nizinne zajmują stosunkowo niewielką część powierzchni kraju. Stanowią je trzy duże niziny: Nizina Zahorska, Nizina Naddunajska i Nizina Wschodniosłowacka. Gospodarka rozwija się przede wszystkim w dolinach rzek, klimat ma charakter kontynentalny, panują tam ostre zimy i upalne lata. Terytorium Słowacji to w 47% lasy, w 20% łąki i pastwiska, natomiast grunty orne zajmują 31,9%[71].

Słowacja nie jest państwem, które posiadałoby znaczne złoża bogactw naturalnych. Wydobywa się tu węgiel brunatny, rudy manganu, niewielkie ilości rud żelaza, miedzi, rtęci, antymonu, magnezytu, kamienia budowlanego, ropy naftowej (stanowi to zaledwie około 2% zapotrzebowania). Na wschodzie Słowacji znajdują się znaczne pokłady rudy uranu. Słowacja posiada również zasoby alginitu (wyjątkowe w skali światowej). Minerał ten ma szczególnie duży potencjał do wykorzystania w rolnictwie, przy regeneracji środowiska oraz w kosmetyce i farmacji, między innymi dzięki jego zdolności zatrzymywania wody[72]. Wymienione bogactwa naturalne, które występują na Słowacji, nie mają charakteru strategicznego dla gospodarki słowackiej, dlatego też jest ona uzależniona od dostaw z zewnątrz, szczególnie jeżeli chodzi o surowce energetyczne.

2.2. Historia

Na początku pierwszego tysiąclecia tereny obecnej Słowacji zamieszkiwali germańscy Kwadowie, którzy w II w. zostali pokonani przez wojska cesarza rzymskiego Marka Aureliusza. W okresie wędrówek ludów na prze-

[70] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 13.

[71] G. Tokarz, *Proces państwotwórczy Słowaków – Rzesza Wielkomorawska i pierwsza Republika Słowacka – analiza biologiczna* [w:] E. Pałka (red.), *Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnętrzna i pozycja międzynarodowa*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2010, s. 66–67.

[72] Podaję za: http://www.msz.gov.pl/files/Informator%20ekonomiczny%20-%20pdf/Slowacja/Slowacja %2001.pdf [24.07.2010].

łomie IV i V w., po przejściu Hunów, na ziemie dzisiejszej Słowacji przybyły wprawdzie plemiona słowiańskie, jednak od połowy VI w. zwierzchnictwo nad tym regionem objęli Awarowie. Po upadku kaganatu awarskiego pod koniec VIII w. w rejonie dzisiejszej Nitry powstało państwo księcia Pribiny. Między 833 a 836 r. przyłączył je do Państwa Wielkomorawskiego książę Mojmir I. Na region ten chciało wpływać również Bizancjum, w tym celu wysłano dwóch misjonarzy: Cyryla i Metodego[73].

Na początku X w. tereny Słowacczyzny stały się obiektem rywalizacji Czech, Polski i Węgier. Ostatecznie ziemie słowackie na blisko tysiąc lat znalazły się w orbicie wpływów węgierskich. Za ich początek uważa się założenie za rządów króla Stefana I Wielkiego arcybiskupstwa w Ostrzyhomiu (węg. *Esztergom*) w 1000 r., któremu podlegały dzisiejsze tereny słowackie. Król Stefan I kontynuował proces chrystianizacji tych ziem, zapoczątkowany jeszcze przez księcia Pribinę za pośrednictwem misjonarzy bawarskich i Państwo Wielkomorawskie[74]. Anna Czyż i Sebastian Kubas zwracają uwagę, że Słowacy przyjęli chrześcijaństwo z Rzymu, a późniejszy katolicyzm okazał się wyróżniającą cechą w procesie odtwarzania tożsamości narodowej[75].

Dzięki organizacjom kościelnym umacniano węgierskie wpływy polityczne na terenach określanych jako Górne Węgry (węg. *Felvidék*). W XI w. nasilono osadnictwo węgierskie, wprowadzono podział administracyjny na komitaty. Znaczna część tych terenów znajdowała się w rękach króla i feudałów węgierskich. W XII stuleciu pojawili się koloniści z Niemiec, głównie z Bawarii. Nasilenie kolonizacji (także z Wołoszczyzny) nastąpiło w drugiej połowie XIII w. po najazdach tatarskich, kiedy tereny te opustoszały. Osadnictwo polskie (głównie na Spiszu i Orawie) trwało od XV w. W wiekach średnich sprowadzano ponownie osadników z Niemiec. Z czasem na ziemiach słowackich regułą stało się, że szlachtę tworzyli Węgrzy, mieszczanami byli Niemcy, a Słowacy dominowali wśród stanu chłopskiego[76]. W tym czasie na ziemiach słowackich rozwijała się potęga dwóch obozów władzy lokalnej związanych z osobami Matuša Čáka i Amadeja Aby. Po śmierci tego drugiego w wyniku konfliktu z mieszczanami koszyckimi jego synowie zawiązali sojusz z M. Čákiem skierowany przeciwko królowi Węgier Karolowi

[73] Na temat najwcześniejszej historii ziem słowackich zob.: L. Kościelak, *Historia Słowacji*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Wrocław 2010.

[74] M.S. Ďurica, *Dejiny Slovenska a Slovakov*, Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo, Bratislava 1996, s. 20.

[75] A. Czyż, S. Kubas, *Czechy i Słowacja. Politologiczne studium wspólnej i oddzielnej państwowości*, Remar, Katowice 2012, s. 25.

[76] K. Żarna, *Aktywność polityczna Niemców karpackich w latach 1933–1938*, „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej" 2008, nr 1, s. 244.

Robertowi Andegawenowi. Decydująca bitwa rozegrała się w 1312 r. pod Rozhanowcami i zakończyła się klęską M. Čáka i jego stronników[77].

W 1412 r. polski król Władysław Jagiełło pożyczył Zygmuntowi Luksemburczykowi 37 tys. kop groszy praskich pod zastaw szesnastu miast spiskich. Umożliwiło to Polakom administrowanie grodami i pobieranie podatków od mieszczan. W XV i XVI w. Jagiellonowie (Władysław i Ludwik) panowali na ziemiach słowackich[78].

Za rządów ostatnich Arpadów, pod panowaniem dynastii Andegawenów oraz w czasie rywalizacji Habsburgów i Jagiellonów o tron węgierski w XV w., dzisiejsze ziemie słowackie pozostawały peryferyjną częścią Węgier. Znaczenie *Felvidék* wzrosło, gdy po bitwie pod Mohaczem w 1526 r. Turcy zajęli centrum Królestwa Węgierskiego. Przy Habsburgach z terenów dzisiejszej Słowacji pozostał jedynie Preszburg[79] – stał się on miastem, w którym w katedrze św. Marcina koronowano cesarzy na królów węgierskich. Poza tym zbierał się tu parlament węgierski, a do Trnawy przenieśli się biskupi z Ostrzyhomia[80]. Był to też okres, w którym dochodziło do wielu nieporozumień. W 1526 r. Węgrzy wybrali na swojego króla Jána Zápolyę, magnateria słowacka na sejmie w Preszburgu poparła Ferdynanda Habsburga. Po tej decyzji doszło do wojny domowej zakończonej w 1538 r. pokojem, w wyniku którego J. Zápolya kontrolował wschodnią Słowację i Węgry, natomiast Ferdynand Habsburg środkową, zachodnią Słowację oraz zachodnią część Węgier[81].

W XVI w. na ziemiach słowackich zaczęła rozprzestrzeniać się reformacja. Działania Habsburgów prowadzące do rekatolizacji, połączone z wprowadzaniem absolutyzmu, przyczyniły się do poparcia przez tamtejsze społeczeństwo kilku powstań kierowanych przez władców Siedmiogrodu: Stefana Bocskaya, Gábora Bethlena, Jerzego I Rakoczego, Imre Thökölego i Franciszka II Rakoczego. Po oswobodzeniu od Turków środkowych Węgier[82]

---

[77] A. Špiesz, *Dejiny Slovenska na ceste k sebauvedomeniu*, Vydavateľstvo Perfekt, Bratislava 1992, s. 36.

[78] A. Czyż, S. Kubas, *Czechy i Słowacja*..., s. 25. Polacy kontrolowali północny Spisz aż po Poprad i Spiską Nową Wieś do 1769 r.

[79] Niem. Pressburg, węg. Pozsony, w 1291 r. otrzymał prawa miejskie. Nazwa Bratysława (Bratislava) obowiązuje od przełomu drugiej i trzeciej dekady XX w. Miasto powstałe w miejscu dawnej starożytnej rzymskiej twierdzy Braslavburg.

[80] E. Orlof, *Problem autonomizmu słowackiego wobec Węgier w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej" 2009, nr 2, s. 127.

[81] A. Czyż, S. Kubas, *Czechy i Słowacja*..., s. 26.

[82] Proces ten został zapoczątkowany zwycięstwem pod Wiedniem w 1683 r., a zakończony pokojem w Karłowicach w 1699 r.

ziemie słowackie ponownie stały się kresami państwa, choć sejm węgierski zbierał się w Preszburgu aż do 1848 r.

Trudno jednoznacznie określić moment, od którego można mówić o narodzie słowackim. Wielu Słowaków podkreśla fakt, że Państwo Wielkomorawskie to pierwsza forma organizacji ich narodu. Idea ta jest lansowana przede wszystkim przez polityków związanych z ugrupowaniami nacjonalistycznymi. Można jednak zaryzykować tezę, że przejawy kształtowania się narodu słowackiego pojawiły się za panowania cesarzowej austriackiej Marii Teresy. Jak zauważył Andrzej J. Madera, walka Słowaków o zachowanie tożsamości narodowej w XVIII i XIX w. nie należała do łatwych. Przeszkodą była mała liczba wykształconej i świadomej inteligencji słowackiej, gdyż szlachta była madziaryzowana, a mieszczaństwo zgermanizowane[83]. Pod koniec XVIII w. powstało w Trnawie Słowackie Towarzystwo Naukowe (Slovenské učene tovarišstvo) z księdzem Antonem Bernolákiem na czele. A. Bernolák opracował zasady pisowni i gramatyki słowackiej, zapoczątkował powstanie słowackiego języka literackiego, opierając normę językową na narzeczach zachodniosłowackich[84]. Warto jednak zaznaczyć, że pierwszym, który podjął próbę stworzenia słowackiego języka literackiego, choć bez powodzenia, był Ignacy Bajza. Był on jednak autorem pierwszej powieści i zbiorów poezji napisanych w języku słowackim[85].

W połowie XIX w., jak zaznaczył Rafał Kniotek, zaczęto przyjmować do wiadomości, że naród słowacki istnieje, gdyż istnieje jego odrębny język, a grupa narodowa określana jako Słowacy posiada odrębne cechy kulturowe[86]. Można zaryzykować stwierdzenie, że w narodach, które nie mają zbyt bogatych tradycji państwowości, w większym stopniu dominują tendencje nacjonalistyczne. Widać w tym miejscu wspólny mianownik pomiędzy Słowakami a narodami bałkańskimi i jest to jednocześnie element bardzo różniący Słowaków od Czechów, z którymi tworzyli przez wiele lat wspólne państwo, a którzy mają bogate tradycje państwowości.

O ile pod koniec XVIII w. ton narodowemu nurtowi oświeceniowemu nadawali głównie katolicy, o tyle romantyczny ruch emancypacyjny w latach 30. i 40. XIX w. stanowił domenę niemal wyłącznie luteranów. Część inteligentów związanych z Kościołem protestanckim uważała, że istnieje jeden naród słowiański podzielony na plemiona ruskie, polskie, południowosło-

[83] A.J. Madera, *Na drodze do niepodległości, Słowacki system polityczny w okresie transformacji*, Firma „SAS" Wanda Tarnawska, Rzeszów 2001, s. 15.

[84] D. Čaplovič i in., *Dejiny Slovenska*, AEP, Bratislava 2000, s. 179–180. Zob. też K. Habovštiaková, *Bernolákovo jazykovedné dielo*, SAV, Bratysława 1968.

[85] I. Cziczmaniec, *Słowacy szukają ojca narodu*, „Gazeta Wyborcza" z 19 VIII 1999, s. 14.

[86] R. Kniotek, *Tożsamość narodowa Słowaków*, „Forum Europejskie" 2008, nr 15, s. 62.

wiańskie i czechosłowackie, pojawiły się też poglądy lansujące istnienie odrębnego narodu czechosłowackiego. Slawiści Ján Kollar i Jozef Šafařik byli przeciwni tworzeniu odrębnego języka słowackiego i konsekwentnie pisali w języku czeskim. Ostateczne podstawy języka literackiego opartego na dialekcie środkowosłowackim[87] stworzył duchowny protestancki Ľúdovít Štúr[88]. Przyjęcie tego dialektu wynikało z faktu, że ze względu na położenie istotną rolę w tym procesie odegrało założone w 1844 r. towarzystwo kulturalno-naukowe „Tatrin". W tym samym roku Jozef M. Hurban opublikował pierwszą książkę w tym języku – *Nitra*. W 1846 r. Ľ. Štúr wydał dwie prace dotyczące zasad nowej pisowni literackiego języka słowackiego[89]. Był jednocześnie orędownikiem tezy o istnieniu samodzielnego narodu słowackiego.

W latach 40. XIX w. ruch narodowy na Słowacji przybrał na sile, 10 maja 1848 r. w Liptowskim Świętym Mikulaszu doszło do uchwalenia *Życzeń narodu słowackiego* (*Žiadost slovenského národa*) – piętnastu postulatów politycznych, w których szturowcy przeszli od etnicznej do politycznej koncepcji emancypacji. Żądano prawa do używania symboli narodowych, poszanowania języka słowackiego w szkołach i urzędach, wprowadzenia sejmu krajowego i utworzenia gwardii narodowej. Pojawiły się również postulaty nadania chłopom ziemi i zwolnienia ich z ciężarów feudalnych[90]. Było to właściwie żądanie autonomii w ramach Węgier. Wydarzenia te zbiegły się z rewolucją węgierską podczas Wiosny Ludów. Część Słowaków liczyła na to, że opowiadając się po stronie cesarstwa, uda im się osiągnąć zamierzone cele.

Petycja została odrzucona. W Wiedniu 16 września 1848 r. powstała Słowacka Rada Narodowa (Slovenská narodná rada) kierowana przez Ľúdovíta Štúra, Jozefa M. Hurbana, Michala M. Hodžę. Przystąpiła ona do organizowania słowackich oddziałów ochotniczych (Legionu Słowackiego) walczących po stronie Habsburgów przeciwko Węgrom. Działania te były skoordynowane z wojskami generała austriackiego, bana chorwackiego Josipa Jelačicia. 19 września 1848 r. Słowacka Rada Narodowa wydała w Myjawie

[87] Przyjęcie tego dialektu wynikało z faktu, że ze względu na położenie terytorialne używanego dialektu zawierał on najmniej zapożyczeń z innych języków.

[88] R. Heck, M. Orzechowski, *Historia Czechosłowacji*, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków 1969, s. 207. Osobie Ľ. Štúra poświęcono wiele biografii: J.M. Hurban, *Ľudovít Štúr. Rozpomienky*, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava 1959; Z. Sojková, *Skvitne ešte život*, Obzor, Bratislava 1971; J. Juríček, J. Barica, *Ľudovít Štúr,* Mladé letá, Bratislava 1971; K. Goláň, *Ľudovít Štúr*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1956; J. Hučko, *Život a dielo Ľudovíta Štúra*, Osveta, Martin 1988; V. Forst, *Ľudovít Štúr*, Melantrich, Praha 1986; F. Ruttkay, *Ľudovít Štúr 1815–1856*, Obzor, Bratislava 1971.

[89] A. Czyż, S. Kubas, *Czechy i Słowacja*..., s. 26.

[90] *Žiadosti slovenského národa*, Liptovský Mikuláš, 10 V 1848, http://www.just.wz.cz/view.php? cisloclanku=2005010191 [12.08.2013].

odezwę *Do braci Słowaków*, w której ogłoszono niezależność Słowacji od Węgier, wzywając jednocześnie naród słowacki do walki. W odpowiedzi rząd węgierski wydał nakaz aresztowania Ľ. Štúra, J.M. Hurbana i M.M. Hodży oraz ogłosił stan wyjątkowy. Słowacy liczyli, że za pomoc w zdławieniu rewolucji węgierskiej otrzymają zgodę cesarza na oddzielenie Słowacji od Węgier[91]. Były to jednak niespełnione nadzieje.

Na początku lat 60. XIX w. ukształtował się nowy nurt polityczny, tzw. Nowa Szkoła. Jej reprezentanci głównego wroga widzieli w Austriakach, a sprzymierzeńca w węgierskim liberalizmie[92]. Ján Pálarik, Ján Mallý-Dusarov i Ján Bobula akcentowali konieczność sprzymierzenia się z Węgrami, zaczęli jednocześnie zabiegać o pozyskanie dla swych idei przedstawicieli szlachty pochodzenia słowackiego. W przeciwieństwie do Nowej Szkoły tzw. Stara Szkoła (Jozef M. Hurban, Ján Francisci, Štefan Daxner, Viliam Pauliny-Tóth) nie porzuciła myśli o wygrywaniu konfliktów austriacko-węgierskich i szukania pomocy w Wiedniu. 19 marca 1861 r. przedstawiciele Starej Szkoły zaczęli wydawać pismo literackie i polityczne „Pešťbudinske vedomosti"[93], którego zadaniem było przygotowanie kampanii wyborczej do sejmu węgierskiego. Przedsięwzięcie to zakończyło się jednak niepowodzeniem – Słowacy nie zdobyli żadnego mandatu[94].

W drugiej połowie XIX w. duchową stolicą Słowaków stał się Turczański Święty Martin. W dniach 6–7 czerwca 1861 r. zebrało się tam słowackie Zgromadzenie Narodowe. W zjeździe uczestniczyło 3 tys. przedstawicieli inteligencji, rzemieślników, chłopów oraz reprezentantów szlachty słowackiego pochodzenia. W końcowym *Memorandum narodu słowackiego* (*Memorandum slovenského národa*) domagano się wyodrębnienia etnicznego tzw. Terytorium Słowackiego (*Slovenské okolie*), w którym językiem nauczania i urzędowym byłby słowacki. Węgierski miał pozostać językiem urzędowym sejmu węgierskiego i wyższych urzędów w państwie. Domagano się również likwidacji ustaw madziaryzacyjnych oraz ukarania winnych dyskryminacji Słowaków. Wyodrębnienie etnicznie słowackiego obszaru oznaczało ograniczenie wpływów arystokracji węgierskiej. Postulowano również konieczność sprawiedliwego przedstawicielstwa w parlamencie, stanowiska

[91] M. Heck, M. Orzechowski, *Historia Czechosłowacji*…, s. 225.

[92] *Ibidem*, s. 242. Przywódcy węgierskich liberałów Józef Eötvös, Ladislav Teleki, Zsigmond Keményi i Ferenc Deák podkreślali konieczność sprawiedliwego uregulowania kwestii narodowościowej pod warunkiem, że niewęgierskie narodowości Węgier popierać będą program liberałów. W zamian gwarantowali prawa obywatelskie i językowe oraz samorząd terytorialny.

[93] Pismo wychodzące dwa razy w tygodniu ukazywało się do 1870 r. Po przeniesieniu redakcji do Turczańskiego Świętego Martina ukazywało się jako „Národné noviny".

[94] M. Heck, M. Orzechowski, *Historia Czechosłowacji*…, s. 242.

referentów w urzędach centralnych, odrębnego sądownictwa, finansowania z budżetu państwa instytucji i organizacji kulturalno-oświatowych, utworzenia Słowackiej Akademii Prawniczej, Katedry Języka i Literatury Słowackiej na Uniwersytecie w Budapeszcie oraz powołania ogólnosłowackiej organizacji naukowej, literackiej i kulturalno-oświatowej[95]. W porównaniu do postulatów z 1848 r. było to ustępstwo, żądano bowiem jedynie prawa do autonomii kulturalnej i oświatowej.

Rząd węgierski nie zareagował. O stosunku władz węgierskich może świadczyć fakt, że wicemarszałek Sejmu Koloman Tisza przyjął Słowaków w prywatnym mieszkaniu w Peszcie. Przyjazd delegacji poprzedziła kampania węgierskich nacjonalistów i zmadziaryzowanych Słowaków. W tej sytuacji delegacja pod przewodnictwem biskupa Stefana Moyzesa przekazała 12 grudnia 1861 r. cesarzowi Franciszkowi Józefowi I zmieniony wariant memorandum: *Prospobis Slovákov*. Domagano się utworzenia odrębnej, autonomicznej, słowackiej jednostki administracyjnej ze Zgromadzeniem Krajowym w Bańskiej Bystrzycy i odrębną władzą wykonawczą w postaci Stałego Komitetu Zgromadzenia Krajowego. Cesarz przekazał ten dokument węgierskiej Radzie Namiestniczej, która odrzuciła go jednak w całości[96].

W 1863 r. utworzono w Turczańskim Świętym Martinie pierwszą centralną instytucję naukową Macierz Słowacką (*Matica slovenská*), która stała się ośrodkiem życia kulturalnego, naukowego i literackiego oraz krzewienia idei narodowych. Powstał dom młodzieży, utworzono też bibliotekę i muzeum. Węgrzy zgodzili się również na powstanie trzech prywatnych gimnazjów słowackich oraz seminarium nauczycielskiego[97].

Po 1867 r., kiedy powstała dualistyczna monarchia Austro-Węgry, ziemie słowackie znalazły się w granicach Królestwa Węgier. Zaczęto odbierać Słowakom ich dotychczasowe przywileje. W listopadzie 1868 r. wprowadzono ustawę narodowościową, w której znalazło się stwierdzenie, że wszyscy obywatele Węgier tworzą jednolity naród węgierski, co powodowało marginalizację pozostałych grup narodowościowych i etnicznych. Poza tym w myśl tej ustawy języki inne niż węgierski miały pełnić rolę pomocniczą w samorządach, sądownictwie i szkolnictwie niższego szczebla[98].

Za rządów Kolomana Tiszy sytuacja Słowaków uległa pogorszeniu. Rząd wbrew wspomnianej ustawie z 1868 r. zakazał używania języków innych niż

---

[95] *Slovenské národné shromaždenie v Turčianskom sv. Martinie 1861*, Matica slovenská, Turčianský sv. Martin 1941.

[96] E. Orlof, *Problem autonomizmu...*, s. 129.

[97] Na temat Macierzy Słowackiej zob. J. Botto, *Dejiny Matice slovenskej*, Matica slovenská, Turčianský sv. Martin 1923; P. Vongrej, *Matica slovenská*, Osveta, Bratislava 1963; T. Winkler, M. Eliáš, *Matica slovenská. Dejiny a prítomnosť*, Matica slovenská, Martin 2003.

[98] M.S. Ďurica, *Dejiny Slovenska a Slovákov*..., s. 87.

węgierskie w samorządach i sądownictwie. 6 kwietnia 1875 r. K. Tisza stwierdził, że nie istnieje żaden naród słowacki. Słowaków uważano za prostych chłopów. Władze uniemożliwiały również działalność Macierzy Słowackiej, w konsekwencji likwidując i konfiskując jej majątek w 1875 r.[99]

W 1879 r. wprowadzono obowiązek nauczania języka węgierskiego. Malała liczba szkół ludowych z językiem słowackim. Pod koniec lat 60. XIX w. istniało ich 1800, w 1900 – 528, a przed wybuchem I wojny światowej jedynie 260. Dane z 1914 r. wskazywały, że zaledwie 20% dzieci słowackich uczyło się w ojczystym języku. Dostęp do wyższych stanowisk urzędniczych był dla nich znacznie ograniczony. Przykładowo, odsetek Słowaków w służbie publicznej wynosił zaledwie 0,4%, a w korpusie oficerskim tylko 0,5%[100]. Madziaryzacja odbywała się również za pośrednictwem organizacji kulturalno-społecznych tworzonych przez Węgrów. Dużą aktywność przejawiał utworzony w 1883 r. w Nitrze Węgierski Związek Oświatowy FEMKE – prowadził biblioteki, czytelnie, kursy języka węgierskiego[101].

Kolejnym krokiem była madziaryzacja nazw miejscowości, co nastąpiło w 1899 r. Rząd węgierski w 1907 r. wprowadził *Lex Apponyi* – ustawę, która zakładała przymusowe nauczanie języka węgierskiego we wszystkich szkołach ludowych. W 1909 r. we wszystkich szkołach wprowadzono nauczanie religii w języku węgierskim[102].

Dnia 27 października 1907 r. miało miejsce wydarzenie, które stało się dla Słowaków symbolem apogeum madziaryzmu. W miejscowości Czernowa piętnastu Słowaków zostało zabitych przez węgierskich żandarmów. Wobec kilkudziesięciu osób wystosowano akty oskarżenia. Władze nie chciały zezwolić, aby poświęcenia kościoła dokonał ksiądz słowacki Andrej Hlinka. Tragedia w Czernowej spotkała się z reakcją w całej Europie. Na forum międzynarodowym wypowiadali się w tej sprawie Seton Watson, Bjørnstjerne M. Bjørnson i Lew N. Tołstoj[103].

---

[99] E. Orlof, *Problem autonomizmu...*, s. 130.

[100] Marek Waldenberg określił odsetek zmadziaryzowanej inteligencji na około 80%. Spis powszechny przeprowadzony w 1910 r. wykazał, że w Królestwie Węgier mieszkało 1 967 970 Słowaków, co stanowiło 9,4%. W stosunku do 1880 r. ich wzrost liczebny był niewielki, a został spowodowany przez wspomnianą już madziaryzację i emigrację do Stanów Zjednoczonych Ameryki. Zajmowali się głównie rolnictwem, z kolei słowacka warstwa inteligencka utraciła w dużej mierze tożsamość narodową. Zob. M. Waldenberg, *Narody zależne i mniejszości narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej. Dzieje konfliktów i idei*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 98–99.

[101] M.S. Ďurica, *Dejiny Slovenska a Slovákov*..., s. 89.

[102] D. Škvarna i in., *Lexikón slovenských dejín*, Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo, Bratislava 2006, s. 126.

[103] Ľ. Lipták, *Slovensko v 20. Storočí*, Kalligram, Bratislava 2000, s. 36. Por. R. Heck, M. Orzechowski, *Historia Czechosłowacji*..., s. 286.

W obliczu działań madziaryzacyjnych władz węgierskich powstała Słowacka Partia Narodowa (Slovenská narodná strana, SNS). Głównym ideologiem był Svetozar Hurban Vajansky, chociaż sam nie piastował kierowniczych stanowisk. Cieszył się dużym autorytetem, jednak budził zbyt wiele kontrowersji, aby można byłoby go uznać za przywódcę narodu[104].

U progu I wojny światowej doszło wśród Słowaków do podziałów związanych z odmiennymi orientacjami: część sympatyzowała z Rosją, licząc na to, że wokół najsilniejszego państwa uda się zjednoczyć narody słowiańskie; część polityków była zorientowana na Czechy[105]; zaczęła się również kształtować orientacja ludowo-katolicka. Na jej czele stał ks. Andrej Hlinka. W 1913 r. powstała Słowacka Partia Ludowa (Slovenská ľudová strana, SLS), od 1925 r. jako Słowacka Partia Ludowa Hlinki (Hlinkova slovenská ľudová strana, HSĽS); inna grupa skupiła się wokół Milana Hodży, który kontaktował się ze środowiskiem austriackiego następcy tronu Franciszka Ferdynanda, licząc na przebudowę monarchii. Żadna z tych orientacji nie uzyskała zdecydowanej przewagi. Podział ten spowodował, że w ostatnich wyborach parlamentarnych przed wybuchem I wojny światowej mandaty zdobyło zaledwie dwóch Słowaków[106].

W kontekście stosunku do rządu węgierskiego wśród Słowaków doszło do wyraźnej polaryzacji stanowiska: skrzydło katolickie z szeroko rozwiniętym programem społecznym kierowane przez Andreja Hlinkę i Ferdinanda Jurigę orientowało się na współpracę czesko-słowacką. Z kolei w ramach Słowackiej Partii Narodowej nastąpiła wyraźna radykalizacja: w 1913 r. sformułowano program społeczny i żądanie utworzenia słowackiego terytorium[107].

Na przełomie stycznia i lutego 1915 r. doszło do licznych zjazdów przedstawicieli emigrantów czeskich i słowackich w Europie Zachodniej, Cesarstwie Rosyjskim i Stanach Zjednoczonych Ameryki. Pojawiły się wówczas postulaty powołania Rady Narodowej Towarzystw Czechosłowackich. Rozbieżności pomiędzy prorosyjskim nastawieniem emigrantów w Rosji a pozostałymi doprowadziły do tego, że nie udało się urzeczywistnić tych planów w pierwotnej wersji. Ostatecznie Rada przekształciła się w Czeski Komitet Zagraniczny, a kolejne nazwy tego organu to: Czeska Rada Narodo-

[104] I. Cziczmaniec, *Słowacy szukają*..., s. 14.

[105] Grupa skupiona wokół pisma „Hlas" była pod wpływem Tomáša Garrigue Masaryka; kwitła w niej idea współpracy narodowej Czechów i Słowaków. W 1896 r. powstała *Československa jednota*, która sprzeciwiała się działalności węgierskiej FEMKE.

[106] Na temat HSĽS zob. R. Letz, P. Mulík, A. Bartlová (red.), *Slovenska ľudová strana v dejinách 1905–1945*, Matica slovenská, Bratislava 2006.

[107] E. Orlof, *Problem autonomizmu*..., s. 131.

wa i Czechosłowacka Rada Narodowa. Przewodniczącym został Tomáš Garrigue Masaryk, a członkiem ścisłego kierownictwa Słowak Milan Ratislav Štefánik. Główną polityczną reprezentacją Słowaków na emigracji była Liga Słowacka. Obie instytucje porozumiały się w sprawie utworzenia wspólnego państwa Czechów i Słowaków opartego na federalizmie[108].

Po wyborze na stanowisko prezydenta USA Thomasa Woodrowa Wilsona wzrosło poparcie dla akcji czechosłowackiej. W konsekwencji tego ententa w grudniu 1916 r. poparła wyzwolenie Czechosłowaków, co należy uznać za niewątpliwy sukces działań podejmowanych przez T.G. Masaryka. W lutym 1917 r. rząd Republiki Francuskiej uznał oddziały czeskie i słowackie w Rosji za część składową armii francuskiej. Przebywający wówczas w Rosji T.G. Masaryk otrzymał zapewnienie od Aleksandra Kiereńskiego, że 30 tys. jeńców czeskich i słowackich zostanie przetransportowanych do Francji, gdzie mieli zasilić oddziały walczące u boku ententy. Wkrótce liczba czeskich i słowackich żołnierzy wzrosła do 40 tys. Na skutek wybuchu rewolucji październikowej państwa ententy musiały porzucić pierwotny plan transportu żołnierzy przez Rumunię i zdecydować się na drogę prowadzącą przez Władywostok[109].

Ostatecznie zwyciężył nurt czechosłowakizmu lansujący ideę utworzenia wspólnego państwa Czechów i Słowaków. 30 maja 1918 r. w Pittsburghu (USA) doszło do podpisania umowy pomiędzy Tomášem Garrigue Masarykiem, organizacjami czeskimi a Ligą Słowacką. Umowa przewidywała stworzenie wspólnego państwa. Słowacy mieli mieć zagwarantowane: Sejm Krajowy, własne sądy oraz język w urzędach i szkołach[110]. W węgierskim Zgromadzeniu Narodowym 19 października 1918 r. słowacki poseł Ferdinand Juriga wypowiedział się w imieniu Słowackiej Rady Narodowej, że Słowacja występuje z dotychczasowej wspólnoty państwowej[111]. Tymczasem w Słowacji przedstawiciele rozmaitych nurtów politycznych zebrali się w Turczańskim Świętym Martinie i powołali do życia 30 października 1918 r. Słowacką Radę Narodową, której przedstawiciele podpisali *Deklarację martińską*. Zakładała ona oddzielenie się Słowacji od Węgier i głosiła, że naród

[108] A. Czyż, S. Kubas, *Czechy i Słowacja*..., s. 29–30. Rosjanie byli przeciwni współpracy czeskich i słowackich emigrantów w tym państwie z zachodnią Czechosłowacką Radą Narodową. W 1917 r. powołali rusofilską Czechosłowacką Radę Narodową, która opierała się na Związku Towarzystw Czechosłowackich w Rosji. Reorientacja tej strategii nastąpiła po rewolucji lutowej – przedstawiciele czeskiej i słowackiej emigracji utworzyli w maju 1917 r. w Kijowie filię Czechosłowackiej Rady Narodowej.

[109] *Ibidem*, s. 31.

[110] E. Orlof, *Polska działalność polityczna, dyplomatyczna i kulturalna w Słowacji w latach 1919–1937*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 1984, s. 157

[111] A. Czyż, S. Kubas, *Czechy i Słowacja*..., s. 32.

słowacki stanowi językową i kulturalno-historyczną część narodu czechosłowackiego[112].

Pierwsza wojna światowa przyniosła klęskę państw trójprzymierza. Podpisały one układy pokojowe, które stały się podstawą tzw. systemu wersalskiego. Układy zostały podpisane z następującymi państwami: Niemcami w Wersalu (28 czerwca 1919 r.), Austrią w Saint-Germain-en-Laye (10 września 1919 r.), Bułgarią w Neuilly-sur-Seine (27 listopada 1919 r.) i Turcją w Sèvres (10 sierpnia 1920 r.). W przypadku tego ostatniego układ nie wszedł w życie. W wyniku traktatu pokojowego z Węgrami podpisanego w Trianon[113] (4 czerwca 1920 r.) Austrii przyznano Burgenland, w którym zamieszkiwał niewielki odsetek Węgrów. Słowację i Ruś Podkarpacką traktat przydzielił Czechosłowacji. Na terenach tych zamieszkiwała liczna mniejszość węgierska. Siedmiogród, Maramuresz i Kriszana przypadły Rumunii. Był to również region z dużym odsetkiem ludności węgierskiej. Królestwo Serbów-Chorwatów-Słoweńców (SHS) otrzymało Baczkę i część Banatu (Wojwodinę)[114].

Ukonstytuowało się Tymczasowe Zgromadzenie Narodowe, w skład którego weszli przedstawiciele Komitetu Narodowego, czescy posłowie zasiadający w ostatniej austriackiej Radzie Państwa, działacze słowaccy i reprezentant mniejszości niemieckiej. Prezydentem został wybrany T.G. Masaryk[115], a premierem Karel Kramář. Słowak Milan R. Štefánik został ministrem wojny. 13 listopada 1918 r. uchwalono tymczasową konstytucję[116].

W wyniku wspomnianego traktatu w porównaniu do okresu przedwojennego Węgrzy utracili blisko 60% swojego terytorium. Kilka milionów Węgrów znalazło się pod obcymi rządami. W przypadku I Republiki Czechosłowackiej zamieszkiwało ją ok. 760 tys. Węgrów (wg spisu powszechnego przeprowadzonego w 1921 r., co ilustruje tabela 1). To właśnie na Węgrzech, obok Niemiec, rozwinął się najsilniejszy ruch rewizjonistyczny dążący do obalenia systemu wersalskiego, którego Trianon był ważnym elementem.

---

[112] W przeciwieństwie do idei wspólnego państwa Czechów i Słowaków w Koszycach proklamowano w grudniu 1918 r. Słowacką Republikę Ludową, która przetrwała zaledwie kilka miesięcy.

[113] Pokój z Węgrami został podpisany zdecydowanie później niż miało to miejsce w przypadku Austrii i Niemiec. Powodem była rewolucja pod przewodnictwem Beli Kuna, w wyniku której na kilka miesięcy powstała Węgierska Republika Rad. Na części ziem słowackich utworzono Słowacką Republikę Rad.

[114] H. Batowski, *Między dwiema wojnami 1919–1939. Zarys historii dyplomatycznej*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2007, s. 44–45.

[115] Na temat T.G. Masaryka zob. J. Gruchała, *Tomasz G. Masaryk*, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków 1996.

[116] A. Czyż, S. Kubas, *Czechy i Słowacja*..., s. 33.

W związku z tym przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego stosunki Królestwa Węgier z państwami ościennymi były napięte. Węgrzy eksponowali krzywdy swoich rodaków zamieszkujących Czechosłowację.

Tabela 1. Ludność w Czechosłowacji w 1921 i w 1930 r. według narodowości

Narodowość	Liczba ludności w 1921 r. (w tys.)	Liczba ludności w 1930 r. (w tys.)
Czesi	6 842,6	7 445,0
Niemcy	3 217,7	3 318,4
Słowacy	1 977,2	2 311,6
Węgrzy	761,8	719,5
Rusini[1]	477,4	569,1
Żydzi	190,9	204,8
Polacy	110,3	100,3
Inni	35,3	60,9
Ogółem	13 613,1	14 729,6

[1] Osoby, które określiły się jako Ukraińcy, Rusini, Białorusini i Rosjanie.

Źródło: J. Tomaszewski, *Struktura narodowościowa Czechosłowacji (1918–1938)*, „Przegląd Historyczny" 1970, t. LXI, s. 647.

W dniu 29 lutego 1920 r. uchwalono Konstytucję Republiki Czechosłowackiej. Państwo stało się republiką demokratyczną, niepodzielną i jednolitą. Za głównego architekta rozwiązań konstytucyjnych uważa się czołowego polityka partii agrarnej Antonína Švehlę, który odwoływał się do Konstytucji Republiki Francuskiej z 1875 r. Konstytucja potwierdziła status autonomii dla Rusi Podkarpackiej[117]. Swoje ideowe korzenie konstytucja wywodziła z zasady czechosłowakizmu. Władzę ustawodawczą stanowiło dwuizbowe Zgromadzenie Narodowe, w skład którego wchodziło 300 posłów i 150 senatorów. Władzę wykonawczą stanowili prezydent i rząd. Organem kontroli konstytucyjności w państwie był Sąd Konstytucyjny, który w okresie międzywojennym nie odgrywał jednak większej roli[118].

Słowacy pod względem potencjału ludnościowego byli zaledwie trzecią nacją w I Republice po Czechach i Niemcach. Dużym problemem był deficyt elit intelektualnych i urzędniczych. Brak wykwalifikowanej kadry, jaką przez lata tworzyli Węgrzy, spowodował sytuację, w której w ich miejsce przybywali Czesi. Z czasem zaczął się rodzić antagonizm czesko-słowacki. Jak zau-

[117] Autonomia Rusi Podkarpackiej była już określona w art. 10–13 traktatu mniejszościowego z Czechosłowacją w St. Germain-en-Laye z 19 września 1919 r.: *Treaty between the Principal Allied and Associated Powers (The British Empire, France, Italy, Japan and the United States), and the Czechoslovakia, signed at St. Germain-en-Laye September 10, 1919*, http://www.forost.ungarisches-institut.de/pdf/19190910-4.pdf [10.12.2014].

[118] A.J. Madera, *Na drodze do*..., s. 23.

ważyli Anna Czyż i Sebastian Kubas, większość polityków czeskich z T.G. Masarykiem odrzucała ideę urzeczywistnienia autonomii dla Słowacji. Wyrazem tego był fakt, że w Zgromadzeniu Narodowym miało zasiadać 69 Słowaków, tymczasem było ich zaledwie 54 – resztę stanowili posłowie czescy reprezentujący Słowaków. Powołano ministra pełnomocnego ds. zarządu Słowacją. Funkcję tę objął Vavro Šrobár. Zlikwidował on m.in. Słowacką Radę Narodową. Ks. Andrej Hlinka po powrocie z konferencji pokojowej w Wersalu, gdzie lobbował za postulatem autonomii dla Słowaków, został pozbawiony mandatu posła i osadzony w więzieniu. W maju 1919 r. w wypadku lotniczym zginął Milan R. Štefanik i w ten sposób szansa na doprowadzenie do realizacji umowy pittsburskiej zmalała niemal do zera[119].

Już w 1922 r. grupa słowackich polityków skupiona wokół osoby ks. Andreja Hlinki złożyła w parlamencie projekt autonomii Słowacji. Czynnikiem motywującym polityków słowackich było niedotrzymywanie przez Czechów umowy pittsburskiej. Projekt ten został jednak odrzucony głosami centralistów. Po wyborach parlamentarnych w 1925 r., w których HSĽS ugruntowało swoją dominującą pozycję na ziemiach słowackich, w Pradze zdecydowano o wprowadzeniu autonomii dla Słowacji o bardzo ograniczonym zakresie. W 1935 r. powstało Ministerstwo ds. Słowackich[120].

Niespodziewanie przed Słowakami otworzyła się szansa w 1938 r. Majowy i wrześniowy kryzys w Czechosłowacji doprowadził do upadku I Republiki. Determinantą, która w największym stopniu przyczyniła się do tego faktu, była aktywność mniejszości niemieckiej skupionej wokół Partii Niemców Sudeckich (Sudetendeutsche Partei, SdP) z Konradem Henleinem. SdP działała według wyraźnych wskazówek III Rzeszy i w konsekwencji eskalacji żądań wysuwanych przez Niemców sudeckich doszło do napięcia międzynarodowego zakończonego konferencją w Monachium pod koniec września 1938 r. Czechosłowacja została zmuszona do oddania na rzecz Niemiec pogranicznych terenów, na których skumulowane były fortyfikacje obronne i duże zakłady przemysłowe I Republiki. W tej sytuacji w przypadku jakiegokolwiek konfliktu militarnego los Czechosłowacji był przesądzony[121].

W okresie kryzysu wzrosło znaczenie Słowaków – zwiększyła się ich liczba w administracji publicznej, utworzono słowacki Sejm. Zmarłego w 1938 r.

---

[119] A. Czyż, S. Kubas, *Czechy i Słowacja*..., s. 36.

[120] Ustawa z 14 lipca 1927 r. wprowadziła odrębna jednostkę autonomiczną o nazwie: *Slovenska Krajina* i tzw. *Krajinský Úrad.* Zob. X. Šuchová, *Problémy organizácie politickej spravy na Slovensku v predmníchovskej republike* [w:] M. Zemko, V. Bystrický (red.), *Slovensko v Československu (1918–1939)*, Veda, Bratislava 2004, s. 109–117.

[121] K. Żarna, *Między Berlinem a Budapesztem. Sytuacja polityczna Niemców karpackich w latach 1918–1939*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 129.

ks. Andreja Hlinkę zastąpił ks. Jozef Tiso, który wysuwał coraz dalej idące postulaty autonomii. We wrześniu 1938 r. przedłożył na ręce premiera Milana Hodży projekt autonomii, stwierdzając, że w ten sposób dąży do pokojowego załatwienia sprawy. Tymczasem upadł rząd M. Hodży, którego zastąpił gen. Ján Syrový. W Żylinie odbył się zjazd Słowackiej Partii Ludowej Hlinki ze Słowacką Partią Narodową. W charakterze obserwatorów byli obecni także agrariusze. Przegłosowano wówczas projekt autonomii. W tej sytuacji premier rządu praskiego J. Syrový mianował J. Tisę[122] premierem Rządu Krajowego. W manifeście ogłoszonym 6 października 1938 r. pojawiło się stwierdzenie, że Słowacy chcą samodzielnie kształtować swój los. Protestowali przeciwko temu, aby ktokolwiek decydował o ich przyszłości bez ich zgody. Manifest zapowiadał też konieczność wprowadzenia autonomii terytorialnej drogą urzędową poprzez uchwałę parlamentu w Pradze[123].

W okresie kryzysu w Czechosłowacji swoje żądania wobec tego państwa wysunęli Węgrzy i Polacy. Ci pierwsi zażądali przyłączenia południowych ziem słowackich. 2 listopada 1938 r. w Wiedniu spotkali się ministrowie spraw zagranicznych: Joachim von Ribbentrop (Niemcy), Kalman Kánya (Węgry), Galeazzo Ciano (Włochy) i František Chvalkovský (Czecho-Słowacja). Podczas tego spotkania zamierzano uregulować kwestię granicy z Węgrami. Na mocy I arbitrażu wiedeńskiego Węgry otrzymały duże obszary Słowacji z miastami: Nowe Zamki, Lewice, Rimawska Sobota i Koszyce, a także Ruś Podkarpacką z Użhorodem i Mukaczewem. Łącznie Słowacji odebrano 10 309 km^2, które zamieszkiwało 853 670 obywateli, z czego: Węgrów 503 670, Słowaków 272 145, Żydów 26 151, Niemców 8947, Rusinów 1825, innych narodowości 14 617, cudzoziemców 26 005[124].

Konsekwencją umowy żylińskiej było uchwalenie przez Zgromadzenie Narodowe ustawy konstytucyjnej o autonomii Słowacji, zmieniono też nazwę państwa na Republikę Czesko-Słowacką (II Republika)[125]. W myśl ustawy władzę ustawodawczą miał stanowić Sejm Kraju Słowackiego (*Snem Slovenskej Krajiny*). Posłowie mieli być wybierani w głosowaniu powszechnym, bezpośrednim, tajnym i proporcjonalnym. 18 grudnia 1938 r. odbyły

[122] Postać Jozefa Tisy do dziś budzi skrajne emocje. Zob. J.M. Ward, *Priest, Politician, Collaborator. Jozef Tiso and the Making of Fascist Slovakia*, Cornell University Press, New York 2013.

[123] Tekst deklaracji został opublikowany w „Slováku" z 7 X 1938.

[124] Na temat arbitrażu wiedeńskiego zob.: H. Batowski, *Kryzys dyplomatyczny w Europie jesień 1938 – wiosna 1939*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 1962, s. 90–93; *Viedenská arbitráž 2. november 1938 Dokumenty I (20. September – 2. november 1938)*, oprac. L. Deák, Matica slovenská, Martin 2002.

[125] *Ústavný zákon zo dňa 22. novembra 1938 o autonomii Slovenskej krajiny*, Z.z. 1938, č. 299.

się wybory do parlamentu, w których 98% głosów zdobyli kandydaci HSĽS. Rozpoczął się proces budowy nowego autonomicznego organizmu, w którego utrwalanie zaangażowano całą machinę propagandową oraz organizację paramilitarną Gwardię Hlinki (Hlinkova Garda, HG). W tym okresie ścierały się jeszcze dwa nurty – polonofilski skupiony wokół Karola Sidora i germanofilski wokół Ferdinanda Ďurčanskiego, Alexandra Macha i Vojtecha Tuki[126].

W marcu 1939 r. rozegrały się wydarzenia, które doprowadziły do upadku II Republiki z jednej i powstania pierwszego państwa słowackiego z drugiej strony. Ostatecznie zwyciężył nurt germanofilski, a 13 marca doszło do spotkania Jozefa Tisy i Adolfa Hitlera w Berlinie. 14 marca posłowie Sejmu Kraju Słowackiego podjęli decyzję o utworzeniu Państwa Słowackiego (*Slovensky štat*), co odbyło się pod wyraźnym naciskiem Adolfa Hitlera. Funkcję prezydenta pełnił Jozef Tiso, a premiera Vojtech Tuka[127]. Ten jedyny przed 1993 r. okres, kiedy Słowacy posiadali swoje własne państwo, budzi skrajne oceny – od wyraźnego klasyfikowania jako państwo totalitarne i zbrodnicze po niemalże apologetyzm[128]. 15 marca prezydent Emil Hacha podpisał dokument o likwidacji Czecho-Słowacji, a dzień później proklamowano powstanie Protektoratu Czech i Moraw.

Na mocy układu słowacko-niemieckiego o stosunku ochronnym z 23 marca 1939 r., do którego był dołączony tajny protokół o współpracy gospodarczo-finansowej, i układu z 12 sierpnia Państwo Słowackie de facto stało się satelitą III Rzeszy[129]. Od tego momentu praktycznie każda kluczowa decyzja musiała być konsultowana z Niemcami.

W dniu 21 lipca 1939 r. została uchwalona ustawa zasadnicza. Składała się z preambuły i trzynastu rozdziałów[130]. W myśl konstytucji parlament był jednoizbowy, tworzył go Sejm Słowacki składający się z 80 posłów. Szerokie kompetencje posiadał prezydent wybierany przez parlament na 7-letnią kadencję. Organem konstytucyjnym była Rada Państwowa (tworzyli ją członkowie HSĽS, grup narodowościowych i samorządu lokalnego) roz-

[126] E. Orlof, *Karol Sidor i jego polonofilstwo* [w:] E. Orlof (red.), *Od poznania do zrozumienia. Polacy, Czesi, Słowacy w XX wieku*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, Rzeszów 1999, s. 101–108.

[127] W 1940 r. Państwo Słowackie zajmowało obszar 38 004 km^2, który zamieszkiwało 2,6 mln osób.

[128] Na temat Państwa Słowackiego zob. J. Bobák (red.), *Slovenská republika (1939–1945)*, Matica slovenská, Martin 2000; M. Lacko, *Dwuramienny krzyż w cieniu swastyki. Republika Słowacka 1939–1945*, Wydawnictwo El-Press, Lublin 2012.

[129] J.K. Hoensch, *Slovensko a hitlerova východná politika. Hlinkova slovenská ľudová strana medzi autonómiou a separatizmom 1938–1939*, Veda, Bratislava 2001, s. 200–201.

[130] *Ústavný zákon zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky*, http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava1939.pdf [10.04.2014].

strzygająca spory natury sądowej, gdy oskarżono głowę państwa bądź członka rządu. Rok później podpisano tzw. kompromis salzburski, konstytucja została właściwie zawieszona, a przy rządzie słowackim działało dwunastu doradców z Niemiec skierowanych do kluczowych resortów: spraw wewnętrznych, sprawiedliwości, gospodarki i bezpieczeństwa[131].

Na wzór Niemiec zaczęły kształtować się zręby państwa totalitarnego, chociaż zakwalifikowanie Państwa Słowackiego do tej grupy wydaje się niejednoznaczne. Jeszcze w 1938 r. w Iławie powstał pierwszy obóz koncentracyjny, gdzie trafiło wiele osób, które nie zgadzały się z kształtującym się reżimem; w kolejnych latach powstawały następne obozy. Powołano Urząd Bezpieczeństwa Słowacji, który wspólnie z Gwardią Hlinki miał za zadanie ścigać wrogów państwa. Utworzono Partię Jedności Narodowej Słowacji stanowiącą imitację NSDAP. Przywódca narodu ks. Jozef Tiso skupił w swoich rękach olbrzymią władzę: początkowo był premierem, następnie pełnił funkcję głowy państwa, przewodniczącego Partii Jedności Narodowej Słowacji, stał na czele Gwardii Hlinki[132].

W polityce zagranicznej Państwo Słowackie musiało realizować linię polityczną III Rzeszy: do 1941 r. Słowacy zmuszeni zostali do uznania za sojusznika ZSRR, za wroga Jugosławię. Paradoksalnie, pomimo napiętej sytuacji z Węgrami, oba państwa znalazły się w tym samym obozie politycznym. We wrześniu 1939 r. oddziały słowackie wzięły udział w napaści Niemiec na Polskę. Do Słowacji przyłączono polskie części Spiszu i Orawy[133]. W czerwcu 1941 r. Państwo Słowackie wypowiedziało wojnę ZSRR.

Według spisu powszechnego z 1939 r. Słowację zamieszkiwało 136 tys. Żydów. Jeszcze w okresie autonomii wprowadzono szereg uregulowań prawnych mających na celu zmarginalizowanie tej społeczności. W Słowacji przebywał wówczas Adolf Eichmann, który spotykając się z politykami słowackimi, doradzał im, w jaki sposób rozwiązać kwestię żydowską[134]. Na początku pozbawiono osoby narodowości żydowskiej możliwości sprawowania jakichkolwiek funkcji w administracji publicznej, armii, szpitalach, nie mogli wykonywać takich zawodów, jak np. aptekarz czy adwokat. Konfiskowano ich majątek, a w 1940 r. Żydzi podlegali przymusowym świadcze-

131 W. Bonusiak, *Polityka ekonomiczna III Rzeszy wobec Słowacji i Generalnego Gubernatorstwa* [w:] E. Orlof (red.), *Od poznania do*..., s. 158.

132 A. Czyż, S. Kubas, *Czechy i Słowacja*..., s. 61.

133 I. Baka, *Udział Słowacji w agresji na Polskę w 1939 roku*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2010.

134 Szerzej zob. K. Żarna, *Hitler – Henlein – Karmasin. Mniejszość niemiecka na Słowacji w polityce III Rzeszy*, Przemyska Biblioteka Publiczna im. Ignacego Krasickiego, Przemyśl 2009, 131–135.

niom pracy na rzecz państwa. Ograniczono również dostęp do edukacji. Reszty praw pozbawił członków tej społeczności *Kodeks żydowski*. Wkrótce potem Żydów umieszczono w obozach koncentracyjnych, a w kwietniu 1942 r. władze słowackie rozpoczęły akcję o kryptonimie „Dawid" – deportację Żydów. Kierowano ich do Terezína (Protektorat Czech i Moraw) bądź do obozów zagłady w Generalnym Gubernatorstwie. Akcja deportacji była finansowana przez władze słowackie, które za każdego wywiezionego Żyda płaciły III Rzeszy 500 marek niemieckich, co spotkało się z protestami w kraju (Janos Esterházy) oraz interwencją Stolicy Apostolskiej[135].

Kolejne lata wojny powodowały spadek poparcia ze strony społeczeństwa dla Jozefa Tisy. Zaczęła kształtować się opozycja. W 1943 r. pod wpływem wiadomości o klęskach Wehrmachtu na froncie wschodnim (walczyły tam także formacje słowackie) powstały organizacje konspiracyjne złożone z przeciwników HSĽS. Powstała Słowacka Rada Narodowa będąca centrum politycznym ruchu oporu na ziemiach słowackich grupującym działaczy demokratycznych i komunistycznych. Swój program polityczny zawarła w tzw. umowie bożonarodzeniowej z 25 grudnia 1943 r. Przewidywała ona wypędzenie Niemców ze Słowacji, ustanowienie wspólnego państwa z Czechami na zasadzie federacji, zagwarantowanie Słowacji autonomii i przekazanie władzy politycznej Słowackiej Radzie Narodowej[136].

29 sierpnia 1944 r. wybuchło powstanie słowackie, które objęło środkową część kraju. Kierownictwo polityczne nad powstaniem (stłumionym przez Niemców w październiku) sprawowała Słowacka Rada Narodowa. Powstańcom nie udało połączyć się z Armią Czerwoną i w efekcie ponieśli klęskę[137].

W końcu marca 1945 r. powstał w Moskwie rząd czechosłowacki złożony z przedstawicieli emigracyjnego (działającego w latach 1940–1945 w Londynie) gabinetu J. Šrámka, Słowackiej Rady Narodowej i komunistów. Wiosną 1945 r. na ziemie słowackie wkroczyły oddziały Armii Czerwonej. 4 kwietnia w Koszycach został proklamowany Rząd Frontu Narodowego Czechów i Słowaków, na którego czele stanął Klement Gottwald. Dzień później ogłoszony został tzw. program koszycki. Uznano w nim sa-

[135] I. Kamenec, *Židovská otázka na slovensku v čase druhej svetovej vojny* [w:] J.K. Hoensch, S. Biman, Ľ. Liptak (red.), *Emancipácia Židov – antisemitizmus – prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, v českych zemiach a na Slovensku*, VEDA, Bratislava 1999, s. 139–146.

[136] D. Čaplovič i in., *Dejiny Slovenska*..., s. 255.

[137] M. Lacko, *Slovenské národné povstanie 1944*, Slovart, Bratislava 2008; J. Marušiak, *Słowackie Powstanie Narodowe 1944 roku i jego konsekwencje dla powojennego rozwoju Słowacji* [w:] J. Głowińska (red.), *Stosunki polsko-słowackie w I połowie XX wieku (materiały pokonferencyjne)*, Oddział Instytutu Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu we Wrocławiu, Wrocław 2006, s. 93–100.

modzielność narodową Słowaków, gwarantując im takie same prawa jak Czechom. Potwierdzono Słowacką Radę Narodową jako organ ustawodawczy i wykonawczy[138].

W dniu 2 czerwca 1945 r. pomiędzy prezydium Słowackiej Rady Narodowej a rządem Republiki Czechosłowackiej została zawarta I umowa praska uznająca większość spraw za ogólnopaństwowe, a więc ograniczająca kompetencje SRN. II umowa praska z 11 kwietnia 1946 r. przekazywała wiele uprawnień z rąk Słowackiej Rady Narodowej na rzecz prezydenta. Wszelka działalność ustawodawcza Słowackiej Rady Narodowej znalazła się pod kontrolą rządu czechosłowackiego na mocy III umowy praskiej z 28 czerwca 1946 r.[139]

W Austrii aresztowany został Jozef Tiso i przekazany ostatecznie Czechosłowacji. W jego obronie, jako duchownego, interweniowała Stolica Apostolska. Ostatecznie 15 kwietnia 1947 r. sąd orzekł karę śmierci, która została wykonana kilka dni później[140].

Po odzyskaniu władzy prezydent Edvard Beneš przyjął w polityce linię antywęgierską. 2 sierpnia 1945 r. wydał dekret 33/1945, na mocy którego osoby narodowości niemieckiej i węgierskiej traciły obywatelstwo czechosłowackie, chyba że były w stanie udowodnić, że w okresie zagrożenia Republiki uważały się za Czechów bądź Słowaków lub brały udział w ruchu oporu. Dekret 71/1945 nakładał na osoby pozbawione obywatelstwa obowiązek pracy przymusowej. W ten sposób zmuszono 40 tys. Węgrów do pracy w Czechach. Na podstawie dekretu 5/1945 unieważniono niektóre czynności prawne dotyczące przeniesienia własności w okresie okupacji i objęto administracją państwową własność Niemców, Węgrów, kolaborantów oraz niektórych organizacji i instytucji. Na mocy dekretu 108/1945 wszystkie rzeczy ruchome i nieruchome, będące własnością osób narodowości niemieckiej i węgierskiej pozbawionych obywatelstwa, zostały skonfiskowane bez prawa do odszkodowania. Wymienione dekrety stały się częścią systemu prawnego Czechosłowacji na mocy ustawy z 28 marca 1946 r., przyjętej przez tymczasowy parlament[141].

Warto zaznaczyć, że pierwsza akcja przesiedleńcza została dokonana 5 maja 1945 r. a więc jeszcze przed ogłoszeniem dekretów. Przeprowadził ją Gustav Husak. Przez most na Dunaju wygoniono 20 tys. Węgrów jedynie

---

[138] J. Tomaszewski, *Czechosłowacja*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 1997, s. 140.

[139] A.J. Madera, *Na drodze do...*, s. 28–29.

[140] J. Tomaszewski, *Czechosłowacja...*, s. 145. Szerzej zob. A. Rašla, E. Žabkay, *Proces s dr. J. Tisom. Spomienky*, Tatrapress, Bratislava 1990.

[141] Zob. też teksty źródłowe w załączniku monografii: Š. Šutaj, P. Mosný, M. Olejník, *Prezidentské dekrety Edvarda Beneša v povojnovom Slovensku*, Veda, Bratislava 2002, s. 93–158.

z tym, co zdołali ze sobą zabrać. W nieludzkich warunkach zgromadzono ich w obozie koncentracyjnym w Ligetfalu. W masowym grobie nieopodal obozu kilka miesięcy później odkryto zwłoki blisko stu młodych Węgrów. Od października 1945 r. rozpoczęła się deportacja Węgrów ze Słowacji w Sudety. Dopiero w 1948 r. pozwolono części z nich wrócić. To właśnie z tego okresu pochodzi licząca 30 tys. osób mniejszość węgierska w Czechach[142].

Gdy okazało się, że nie dojdzie do wysiedlenia Węgrów, oba państwa porozumiały się odnośnie do wymiany ludności. Ostatecznie na podstawie umowy zostało przesiedlonych 55 487 osób narodowości węgierskiej do Węgier i 59 774 osoby narodowości słowackiej do Czechosłowacji. Jak podaje Štefan Šutaj, łącznie w latach 1945–1948 na Węgrzech znalazło się 89 660 obywateli Czechosłowacji narodowości węgierskiej, a w Czechosłowacji 71 787 obywateli Węgier narodowości słowackiej[143].

W 1948 r. władzę w Czechosłowacji przejęli komuniści. Konstytucja z 9 maja[144] określała państwo jako ludowo-demokratyczne, w którym oba narody: czeski i słowacki były równoprawne. Słowacki parlament stał się jednoizbowy – było to Zgromadzenie Narodowe. Ograniczeniom podlegało również Kolegium Pełnomocników, słowacki organ władzy wykonawczej. Jego skład mianował i odwoływał rząd w Pradze. 31 lipca 1956 r. uchwalono ustawę o słowackich organach narodowych[145], która rozszerzyła kompetencje Słowackiej Rady Narodowej. 11 lipca 1960 r. weszła w życie nowa ustawa zasadnicza[146]. Wprowadzono nową nazwę państwa: Czechosłowacka Republika Socjalistyczna. Ponownie pojawił się zapis o równouprawnieniu Czechów i Słowaków.

W 1968 r. na czele zwolenników zmian w Czechosłowacji stanął Słowak Alexander Dubček. Rozpoczęli oni próbę odejścia od doktrynalnego komunizmu, zapoczątkowując szereg zmian określanych jako „praska wiosna".

---

142 T. Olszański, *Węgrzy wokół Węgrów*, „Polityka" z 16 III 2002, s. 44.

143 Š. Šutaj, *Nútená výmena, resp. vysídlenie Maďarov zo Slovenska* [w:] D. Brandes, E. Ivaničková, J. Pešek (red.), *Vynútený rozchod. Vyhnanie a vysídlenie z Československa 1938–1947 v porovnaní s Poľskom, Maďarskom a Juhosláviou*, Veda, Bratislava 1999, s. 212. Na temat sytuacji mniejszości węgierskiej w Czechosłowacji w pierwszym okresie po zakończeniu II wojny światowej zob. A. Kastory, *Rewanż za Monachium. Z dziejów czechosłowackiej polityki wobec sąsiadów w latach 1945–1947*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1996, s. 51–56; Š. Šutaj, *Nútené presídľovanie Maďarov do Čiech*, Universum, Prešov 2005; R. Zawistowska, *Kwestia węgierskiej mniejszości narodowej w Słowacji w latach 1945–1948*, Neriton, Warszawa 2009.

144 *Ústava Československé republiky*, Z.z. 1948, č. 150.

145 *Ústavný zákon o slovenských národných orgánoch*, Z.z. 1956, č. 33.

146 *Ústava Československej socialistickej republiky*, Z.z. 1960, č. 100.

Interwencja wojsk Układu Warszawskiego pod kryptonimem „Operacja Dunaj" spowodowała odwrót od rozpoczętych reform i masowe czystki w aparacie partyjnym[147]. Pewne zmiany w pozycji Słowaków w ramach wspólnego państwa z Czechami nastąpiły po „praskiej wiośnie". 27 października 1968 r. Zgromadzenie Narodowe uchwaliło ustawę o Federacji Czechosłowackiej[148], która weszła w życie 1 stycznia 1969 r. Przejście do ustroju federalnego oznaczało utworzenie dwóch narodowych republik: czeskiej i słowackiej, dokonanie podziału kompetencji oraz dostosowanie do nowej sytuacji systemu i struktury organów federalnych i organów republik narodowych[149]. Federacja w tym kształcie stała się obiektem ataku ze strony słowackich nacjonalistów w latach 80. XX stulecia[150].

W drugiej połowie lat 70. nastąpiła konsolidacja opozycji w Czechosłowacji. Przyczyniło się do tego podpisanie *Aktu końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie* oraz przyjęcie *Międzynarodowych Paktów Praw Obywatelskich i Politycznych ONZ*, które Czechosłowacja ratyfikowała w 1976 r. Z drugiej strony, jak zaznacza Marian Szczepaniak, duże znaczenie miały procesy członków zespołów rockowych, które odbyły się w Pradze i Pilźnie. Zarzucano im wulgarność, nihilizm i dekadencję. Wokół procesów skupiły się różnorodne środowiska zainteresowane obroną ideałów i zasad demokracji. 1 stycznia 1977 r. grupa intelektualistów ogłosiła *Oświadczenie Karty 77*. Jego przedstawiciele koncentrowali się na dokumentowaniu naruszeń praw człowieka[151].

Rok 1989 rozpoczął falę przemian w Europie Środkowej. W Czechosłowacji doszło do masowych demonstracji z okazji rocznicy śmierci Jána Palacha, interwencji wojsk Układu Warszawskiego i odzyskania niepodległości. Władze komunistyczne odrzucały jakiekolwiek możliwości dialogu z opozycją. 17 listopada 1989 r. w Pradze legalna kilkudziesięciotysięczna demonstracja dla uczczenia 50. rocznicy zastrzelenia przez Niemców studenta Jána Opletala przekształciła się w olbrzymi protest przeciwko funkcjonującemu systemowi[152].

Dnia 19 listopada 1989 r. powstało w Pradze Forum Obywatelskie (Občanske forum, OF). W jego skład weszły: Karta 77, Czechosłowacki Komitet Helsiński, Ruch Swobód Obywatelskich, Klub „Odrodzenie", Komitet

[147] R. Kwapis, *Praska wiosna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.

[148] *Ústavný zákon o československej federácii*, Z.z. 1968, č. 143.

[149] A.J. Madera, *Na drodze do*..., s. 30.

[150] R. Kniotek, *Tożsamość narodowa*..., s. 65–66.

[151] M. Szczepaniak, *Czechosłowacja w latach 1989–1992. Od „Aksamitnej rewolucji" do „aksamitnego" rozpadu federacji*, „Prace Politologiczne" 1995, s. 40.

[152] P. Ukielski, *Aksamitny rozwód. Rola elit politycznych w procesie podziału Czechosłowacji*, Instytut Jagielloński, Warszawa 2007, s. 71.

Obrony Niesprawiedliwie Prześladowanych i inne organizacje. Jego odpowiednikiem na Słowacji było Społeczeństwo Przeciwko Przemocy (Verejnosť proti nasiliu, VPN)[153].

W dniu 27 listopada 1989 r. zostały opublikowane główne założenia programowe Forum Obywatelskiego. Dokument *Czego chcemy* stwierdzał, że państwo znalazło się w stanie głębokiego kryzysu systemowego spowodowanego zmonopolizowaniem władzy w rękach niewielkiej grupy rządzącej. 29 listopada 1989 r. przedstawiciele obu ruchów po spotkaniu w Bratysławie ogłosili komunikat, że OF i VPN uważają się wzajemnie za suwerennych i reprezentatywnych przedstawicieli czeskiego i słowackiego narodu i współpracują na zasadach partnerstwa. Państwo miało być federacją, w którym Czesi i Słowacy wspólnie z innymi narodami będą żyć we wzajemnej przyjaźni[154].

W dniu 24 listopada podczas plenum Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Czechosłowacji ustąpili przedstawiciele najbardziej konserwatywnego skrzydła z Milošem Jakešem, Gustavem Husakiem i Ladislavem Adamcem. Sekretarzem generalnym wybrano Karela Urbanka. Rozmowy pomiędzy premierem rządu federalnego Ladislavem Adamcem a przedstawicielami Forum Obywatelskiego dotyczyły zmian w składzie rządu federalnego oraz wniesienia pod obrady parlamentu projektów ustaw gwarantujących pluralizm polityczny i dezideologizację nauki i kultury. Rozmowy te nie przyniosły efektów, wobec czego zainicjowano w dniach 8–9 grudnia obrady „okrągłego stołu". W rezultacie negocjacji powstał 21-osobowy tzw. rząd porozumienia narodowego z premierem Marianem Čalfą. Obrady „okrągłego stołu" trwały do wiosny 1990 r. 10 grudnia 1989 r. zrezygnował z funkcji prezydenta Gustav Husak. 28 grudnia przewodniczącym Zgromadzenia Federalnego został Alexander Dubček. Dzień później Zgromadzenie Federalne wybrało Václava Havla na prezydenta Czechosłowacji[155].

Analizując sytuację w państwach Europy Środkowo-Wschodniej pod koniec lat 80. XX w. w kontekście punktu zwrotnego ku demokratyzacji, Bogusława Dobek-Ostrowska konstatuje, że dla Czechosłowacji charakterystyczny był przełom, a nie samozerwanie. W przeciwieństwie do Polski i Węgier czechosłowacka elita komunistyczna nie zezwalała na jakąkolwiek liberalizację polityki. Stanowisko władz przejawiało się w zastraszaniu

---

153 P. Bajda, *Elity polityczne na Słowacji w latach 1989–2010. Kręta droga do nowoczesnego państwa,* Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2010, s. 29.

154 *Ibidem*, s. 31–32.

155 B. Dobek-Ostrowska, *Proces demokratyzacji Europy Środkowo-Wschodniej – przesłanki i przebieg* [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998, s. 23.

i represjonowaniu obywateli wyrażających sprzeciw wobec panującej sytuacji. Pomimo to nie udało się zahamować narastającej od 1988 r. fali niezadowolenia społecznego[156].

W początkowym okresie 1990 r. na scenie politycznej doszło do stopniowego spadku znaczenia Komunistycznej Partii Czechosłowacji z jednej i tworzenia pluralistycznego systemu partyjnego z drugiej strony. Nastąpiła też likwidacja instytucji związanych z dotychczasowym reżimem. Rozwiązano Służbę Bezpieczeństwa Państwowego, zlikwidowano Federalny Urząd Prasy i Informacji. Zakazano przynależności partyjnej prokuratorom i żołnierzom służby czynnej. Przeprowadzono częściową weryfikację kadry oficerskiej. Wszczęto postępowanie przeciwko osobom odpowiedzialnym za zwrócenie się z prośbą o interwencję wojsk Układu Warszawskiego w 1968 r. i późniejszą „normalizację"[157].

2.3. Sytuacja społeczno-gospodarcza

Na przełomie XX i XXI w. bardzo ważnym aspektem dla sprawnego funkcjonowania państwa stało się zapewnienie stabilnego wzrostu gospodarczego. Nie chodzi wyłącznie o gospodarkę i handel, ale również o badania nad nowoczesnymi technologiami. Celem Ministerstwa Spraw Zagranicznych było koordynowanie wielostronnych rokowań z innymi państwami, przy czym priorytetem powinna być obrona interesów własnego kraju. Misją polityki zagranicznej była również umiejętność analizowania i rozpoznania potencjalnego zagrożenia w kontekście bezpieczeństwa ekonomicznego i budowa skutecznych sojuszy.

Celem polityki zagranicznej powinno być również stworzenie korzystnego obszaru dla inwestorów i biznesmenów. W analizowanym okresie Słowacja produkowała niewiele więcej niż potrzebował tego niewielki rynek. Celem państwa powinno być wytwarzanie prawnych i instytucjonalnych ram dla rozwoju gospodarki i prowadzenie polityki zorientowanej na eksport, a za granicą – tworzenie politycznej i ekonomicznej przestrzeni dla realizacji słowackich interesów. Zadaniem Ministerstwa Spraw Zagranicznych powinno być koordynowanie prac poszczególnych resortów w kontekście ich działań za granicą i reprezentowanie jednolitego stanowiska. Z kolei do zadań państwa powinno należeć wytworzenie obszaru dla zgodnych

[156] *Ibidem*.

[157] Chodziło m.in. o Vasila Bilaka, Karela Hoffmana, Aloisa Indrę, Miloša Jakeša. Z listy tej ubyli zmarły 18 listopada 1990 r. Gustav Husak oraz Viliam Šlagovič i Antonín Kapek, którzy popełnili samobójstwa. M. Szczepaniak, *Czechosłowacja w latach*..., s. 46.

z prawem interesów podmiotów prywatnych, co mogło jednak nieść za sobą ryzyko występowania negatywnych aspektów w postaci zjawisk korupcyjnych. Interesy przedsiębiorstw miałyby za granicą reprezentować profesjonalne stowarzyszenia, dla których władze powinny stworzyć podstawy prawne ich funkcjonowania – taką rolę spełnia np. Słowacka Izba Przemysłowo-Handlowa (Slovenská obchodná a priemyselná komora, SOPK)[158]. Niewątpliwym sukcesem była koordynacja działań pomiędzy Ministerstwem Spraw Zagranicznych a Ministerstwem Gospodarki w kwestii utworzenia przedstawicielstw handlowych w ambasadach, których zadaniem było wspieranie handlu zagranicznego. Pełniły one też rolę serwisu informacyjnego dla małych i średnich przedsiębiorstw.

Głównym celem polityki gospodarczej po 1989 r. było przekształcenie gospodarki centralnie zarządzanej w gospodarkę rynkową. 1 stycznia 1991 r. doszło do liberalizacji cen, następnie zastosowano restrykcyjną politykę budżetową i monetarną, wprowadzono wewnętrzną wymienialność waluty, uwolniono handel zagraniczny poprzez likwidację przedsiębiorstw handlu zagranicznego, rozpoczęto również proces prywatyzacji. Czechosłowację przechodzącą proces tranzycji nie ominęła recesja, rosnący wskaźnik inflacji, wzrost stopy bezrobocia i spadek wydajności gospodarki. Jak zauważa Karol Morvay, na początku reformy gospodarczej pojawiły się dwa czynniki, które wpłynęły na proces rosnącej inflacji: liberalizacja cen wiążąca się ze zmianami wymienialnego kursu waluty i zmiana ustawy podatkowej w 1993 r. wraz z mającą miejsce kilka miesięcy później dewaluacją waluty. Wprowadzono ograniczoną regulację cen w celu uniknięcia spirali inflacyjnej[159].

Negatywnym zjawiskiem towarzyszącym procesowi tranzycji był wzrost stopy bezrobocia. Jedną z przyczyn tego zjawiska było nadmierne zatrudnienie w okresie przed 1989 r. Na początku 1992 r. zmniejszono okres pobierania zasiłku dla bezrobotnych z dwunastu do sześciu miesięcy, zaostrzono również warunki jego otrzymania. Na Słowacji zaczął też tworzyć się sektor prywatny. W ciągu dwóch lat liczba pracujących w sekto-

[158] Parlament słowacki 3 grudnia 1991 r. uchwalił ustawę dotyczącą izb handlu i przemysłu. Jej tekst uwzględniał doświadczenie i prawodawstwo izb handlu i przemysłu w kraju o rozwijającej się gospodarce rynkowej oraz zgodność z prawodawstwem innych krajów Unii Europejskiej. Na podstawie tej ustawy 1 lipca 1991 r. ČSOPK została przekształcona w niepodległy podmiot prawny – Słowacką Izbę Przemysłowo-Handlową z siedzibą w Bratysławie. Obecnie istnieje dziewięć biur regionalnych: w Bratysławie, Nitrze, Trnawie, Trenczynie, Żylinie, Bańskiej Bystrzycy, Luczeńcu, Koszycach i Preszowie.

[159] K. Morvay, *Celkový makroekonomický vývoj* [w:] A. Marcinčin, M. Beblavý (red.), *Hospodárska politika na Slovensku 1990–1999*, Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava 2000, s. 35.

rze prywatnym wzrosła trzykrotnie (z blisko 200 tys. do 618 tys. w 1992 r. na 2 175 000 ogółu pracujących)[160].

Tabela 2. Wskaźnik stopy bezrobocia w Republice Słowackiej za lata 1990–2002

Rok	Bezrobocie rejestrowane (w%)
1990	1,6
1991	11,8
1992	10,4
1993	14,4
1994	14,8
1995	13,1
1996	12,8
1997	12,5
1998	15,6
1999	16,2
2000	18,6
2001	19,2
2002	18,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Statystycznego Republiki Słowackiej: http://portal.statistics.sk [11.04.2014].

Słowacji po rozpadzie wspólnego państwa z Czechami nie zaczęło się lepiej powodzić. Jednym z najpoważniejszych problemów stało się przestawienie przemysłu zbrojeniowego na produkcję cywilną. Innym problemem wydawały się dziesiątki miejscowości funkcjonujących w cieniu wielkich fabryk, których pracownicy obawiali się przyszłości. Premier Vladimír Mečiar z jednej strony mówił o konieczności szybkich reform, a z drugiej opóźniał prywatyzację i dążył do zwiększenia roli państwa. Przy braku tradycji demokratycznych i dopiero kształtującym się systemie demokratyzacji zasobów kapitałowych poprzez sprzedaż akcji pracowniczych propozycje prywatyzacji z udziałem pracowniczym napotykały brak zainteresowania, bardzo często ze względu na brak możliwości zapłacenia za udziały. Na dodatek państwo było zmuszone sprzedawać udziały za jak najwyższą cenę. W większości niesprywatyzowanych zakładów przemysłowych ludzie nadal oczekiwali na wytyczne z Bratysławy[161].

[160] W wyniku tych reform liczba bezrobotnych z prawem do zasiłku zmalała z 82% do 34%. M. L. Lubyová, *Trh práce* [w:] A. Marcinčin, M. Beblavý (red.), *Hospodárska politika*..., s. 185. Zob. też S. Ručinská, *Polityka gospodarcza Słowacji* [w:] E. Pałka (red.), *Współczesna Słowacja*..., s. 155–156.

[161] E. Orlof, *Transformacja polityczna w Słowacji w ostatniej dekadzie XX wieku* [w:] I. Stawowy-Kawka, W. Rojek (red.), *Państwa europejskie na drodze do niepodległości (w dru-*

Po upadku rządu Vladimíra Mečiara w marcu 1994 r. pozostał po nim 23-miliardowy dług. Jego zwolennicy usprawiedliwiali się faktem budowania od podstaw struktur państwowych. Z drugiej jednak strony, w okresie tym nie zdołano przyciągnąć kapitału zagranicznego, a inflacja osiągnęła poziom 18%[162].

Planowany przez nowego premiera Jozefa Moravčika drugi etap prywatyzacji przypadał na grudzień 1994 r. i miał objąć około 180 firm – pierwszy etap prywatyzacji kuponowej zakończył się jeszcze w ramach Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej w 1992 r.[163] Premier chciał powrócić do koncepcji prywatyzacji kuponowej, której celem byłoby przekazanie Słowakom jak największej części majątku narodowego. J. Moravčik nie zdążył wprowadzić w życie swoich planów dotyczących prywatyzacji; we wrześniu 1994 r. na fotel szefa rządu powrócił Vladimír Mečiar. Gabinet J. Moravčika zdołał jednak zahamować galopującą inflację i bezrobocie[164].

W okresie rządów gabinetu premiera V. Mečiara Republika Słowacka pozostała na marginesie procesu akcesji do struktur euroatlantyckich. Pomimo tego faktu miała status państwa stowarzyszonego ze Środkowoeuropejskim Porozumieniem o Wolnym Handlu (Central European Free Trade Agreement, CEFTA), tworzyła również unię celną z Republiką Czeską. Paradoksalnie, pomimo faktu izolacji międzynarodowej Słowacji spowodowanej sytuacją polityczną w tym państwie, analizując wskaźniki makroekonomiczne z tego okresu na tle państw regionu, notowała ona szybki wzrost PKB i stosunkowo niską inflację. Wyjątkiem był wskaźnik stopy bezrobocia, który utrzymywał się na wysokim poziomie[165]. Według Ivana Mikloša, wzrost ekonomiczny w tym okresie był spowodowany zadłużeniem gospodarki i deficytowym finansowaniem wydatków publicznych[166].

W czasie kampanii wyborczej do parlamentu w 1994 r. Vladimír Mečiar obiecywał zwiększenie wzrostu gospodarczego poprzez inwestowanie w budownictwo mieszkaniowe i budowę dróg. W procesie prywatyzacji zasadniczy nacisk położony został na stworzenie udogodnień dla inwestorów słowackich. Głównym zamysłem było stworzenie silnej grupy słowackich przedsiębiorców i to bez względu na cenę kupna majątku państwowego. W efekcie tego w latach 1994–1996 sprywatyzowano 67% majątku

giej połowie XIX i XX wieku). Studia ofiarowane Profesorowi Marianowi Zgórniakowi, Towarzystwo Wydawnicze Historica Jagiellonica, Kraków 2003, s. 257.

[162] *Ibidem*.

[163] W ręce prywatne trafiło wówczas 503 firm.

[164] E. Orlof, *Transformacja polityczna*..., s. 258.

[165] S. Ručinská, *Polityka gospodarcza*..., s. 157.

[166] I. Mikloš, *Celkový ekonomický vývoj* [w:] M. Bútora, M. Ivantyšyn (red.), *Slovensko 1997. Súhrnná správa o stave spoločnosti,* Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998, s. 330.

w oparciu o cenę kupna. Drugą falę tzw. prywatyzacji kuponowej zastąpiła metoda obligacji. Prywatyzacja była priorytetem rządu V. Mečiara, ale należy pamiętać, że sam premier uważał, że zakłady z takich sektorów, jak zbrojeniowy czy energetyczny, powinny pozostać w rękach państwa. Przyjęto ustawę o zabezpieczeniu interesów państwa przy prywatyzacji strategicznych przedsiębiorstw i spółek akcyjnych[167]. Rząd przedstawił projekt ustawy o rewitalizacji przedsiębiorstw polegającej na tym, że grupie wybranych, głównie prywatnych przedsiębiorców, na korzystnych warunkach anulowano zobowiązania[168].

Przez cały okres tranzycji handel zagraniczny Republiki Słowackiej charakteryzował się przewagą importu nad eksportem, czego wynikiem był deficyt bilansu płatniczego, a co za tym idzie, wzrost zadłużenia zagranicznego. Słowację charakteryzowała niska dynamika napływu inwestycji zagranicznych, ich udział stale notował tendencję spadkową. Warto zaznaczyć, że w tym okresie dążono do stałego kursu korony słowackiej z symetrycznymi granicami oscylacji związanymi z koszem walutowym. Związek kursu z koszem walutowym gwarantował inwestorom to, że inwestując w koronę słowacką przez dolara amerykańskiego lub markę niemiecką, unikają ryzyka kursowego[169].

W kontekście ekonomicznym jednym z głównych celów słowackiej polityki zagranicznej była akcesja do Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (Organization for Economic Co-operation and Development, OECD). Spośród sąsiadów Republiki Słowackiej państwem założycielskim była Austria (1961 r.), Czechy zostały członkiem w 1995 r., Polska i Węgry w 1996 r. Członkostwo w OECD daje możliwość wsparcia dla państw członkowskich w osiągnięciu najwyższego wzrostu gospodarczego i stopy życiowej obywateli. Większość światowych inwestycji pochodzi od państw wchodzących w skład OECD. Aby osiągnąć członkostwo, konieczne jest osiągnięcie w pełni wymienialności waluty, wprowadzanie zasad demokratyzacji w zarządzaniu państwem i gospodarką, dostosowanie się do zasad i norm organizacji, przyjęcie Konwencji o Organizacji Gospodarczej i Rozwoju[170].

Słowacja wystąpiła z wnioskiem o członkostwo w OECD 28 lutego 1994 r. W wyniku sytuacji wewnętrznej w latach 1994–1998 nie była w sta-

[167] *Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o zabezpečení záujmov štátu pri privatizácii strategicky dôležitých štátnych podnikov a akciových spoločností*, Z.z. 1995, č. 192.

[168] S. Ručinská, *Polityka gospodarcza*..., s. 159–160.

[169] Szerzej: V. Polhorský, *Vývoj kurzu slovenskej koruny od februára 1993 do júna 2000*, „Biatec" 2000, č. 8, s. 5–33.

[170] *Konwencja o Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju*, Dz.U. 1998, nr 76, poz. 490.

nie spełnić podstawowych wymogów. W wymienionym okresie sąsiedzi z Grupy Wyszehradzkiej uzyskali członkostwo w OECD, tymczasem w Słowacji miały miejsce naruszenia fundamentalnych zasad demokracji, mało transparentny proces prywatyzacji, niedostateczna koordynacja poszczególnych resortów oraz rozluźniony kontakt z sekretariatem organizacji w Paryżu[171]. W efekcie Republika Słowacka stała się członkiem Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju dopiero w 2000 r.

W swoim programie gospodarczym, w stosunku do poprzedniego gabinetu V. Mečiara, rząd M. Dzurindy zaprezentował całkowicie nowy kierunek, wprowadzając szereg zmian: likwidację miękkiego ograniczenia budżetowego, zmianę zasad prywatyzacji powiązaną z uwolnieniem dostępu do strategicznych przedsiębiorstw, wprowadzenie zmian instytucjonalnych dotyczących warunków prowadzenia działalności gospodarczej, reformę emerytalną, reformę systemu społecznego, obniżenie stawek podatków dochodowych, przyjęcie pakietu środków stabilizacyjnych w celu wprowadzenia równowagi makroekonomicznej, także za cenę spadku tempa wzrostu ekonomicznego[172].

W wymienionym okresie głównym celem było wprowadzenie reform, które pozwoliłyby na spełnienie kryteriów wymaganych przy wejściu do Unii Europejskiej. Konsekwencją pakietów oszczędnościowych było spowolnienie wzrostu płac realnych. Wbrew zapowiedziom rządu nie doszło do spadku stopy bezrobocia, mało tego: w 2001 r. osiągnęła ona poziom 19,2%. Dopiero od tego roku nastąpił proces jej stopniowego spadku, którego przyczyną było zakończenie procesu restrukturyzacji niektórych gałęzi gospodarki i napływ inwestycji z zagranicy. Na spadek stopy bezrobocia wpłynęły również wzrost gospodarczy oraz zaostrzenie kryteriów przyznawania zasiłków.

Biorąc pod uwagę potencjał gospodarczy, po rozpadzie Federacji Republika Słowacka była w znacznie gorszej sytuacji od Republiki Czeskiej. Odziedziczyła przede wszystkim przemysł ciężki, który w nowej rzeczywistości wymagał przeprowadzenia gruntownej restrukturyzacji. Wysoka stopa bezrobocia, głównie strukturalnego, stosunkowo wysoki dług zagraniczny i deficyt w wymianie handlowej, a także niewielki potencjał naukowo-techniczny wpływały na politykę zagraniczną tego państwa i uzależnienie od państw o wyższym potencjale gospodarczym. W tej sytuacji niezwykle istotne stały się wszelkie działania mające na celu pozyskanie inwestorów zagranicznych.

---

[171] A. Duleba, P. Lukáč, M. Wlachovský, *Zahraničná politika Slovenskej republiky. Výhodiská, stav a perspektívy*, Výskumné Centrum Slovenskej Spoločnosti pre Zahraničnú Politiku, Bratislava 1998. s. 33–34.

[172] S. Ručinská, *Polityka gospodarcza*..., s. 162.

Rząd Vladimira Mečiara, ochładzając stosunki z państwami Europy Zachodniej, doprowadził do sytuacji, w której inwestorzy wstrzemięźliwie lokowali swoje inwestycje w Słowacji. W handlu zagranicznym Republika Słowacka odnotowywała rosnący deficyt, który w 1998 r. wyniósł 80 mld koron słowackich. Miał on swoje konsekwencje w deficycie całego bilansu płatniczego, spadku rezerw dewizowych oraz gwałtownym wzroście zadłużenia zagranicznego, które osiągnęło poziom 65%[173].

Redaktor naczelny dziennika „Pravda" Pavol Minárik uważał, że po doprowadzeniu gospodarki na krawędź katastrofy, ale w obliczu konieczności oddania władzy, rząd V. Mečiara obrał taktykę „im gorzej, tym lepiej". Maksymalnie wykorzystywał zapis ustawy zasadniczej, że rząd podaje się do dymisji po inauguracyjnym posiedzeniu parlamentu, które powinno odbyć się trzydzieści dni od ogłoszenia wyników wyborów. Polityczny cel tej taktyki był obliczony na pogłębienie kryzysu gospodarczego[174].

Próby bilansu sytuacji gospodarki słowackiej w latach 1993–1998 podjął się architekt transformacji polskiej gospodarki Leszek Balcerowicz. W jego ocenie na Słowacji wzrost konsumpcji prywatnej przyspieszył z 1% w 1994 r. do 9% w 1996 r. Jednocześnie następowała ekspansja wydatków budżetowych – w 1996 r. osiągnęły one 52% PKB. Szybko rosły inwestycje finansowane łatwym kredytem z banków państwowych, co doprowadziło do nagromadzenia się niespłaconych wierzytelności w bankach. W latach 1996–1997 dziura budżetowa osiągnęła 7–8% PKB, a luka w rozliczeniach z zagranicą ok. 9% PKB. L. Balcerowicz uważał, że nic dziwnego, że w czasach rządów Vladimíra Mečiara powszechnie spisywano Słowację na straty[175].

Po wyborach parlamentarnych 1998 r. Słowacy wzmocnili potencjał swojej gospodarki, przeprowadzając szereg reform. W konsekwencji już w 1999 r. zmniejszyli deficyt w handlu zagranicznym o około 40% w porównaniu z rokiem poprzednim. W 2000 r. w strukturze słowackiego eksportu 59% przypadało na państwa członkowskie Unii Europejskiej, a 30% na państwa CEFTA. Odnotowano również wzrost inwestycji zagranicznych[176].

Równocześnie z wyborami parlamentarnymi 25–26 września 1998 r. odbyło się referendum, które miało rozstrzygnąć o ewentualnym nieprywa-

---

[173] *Ibidem*, s. 158.

[174] P. Minárik, *Pieśń na pożegnanie*, „Polityka" z 17 X 1998, s. 40–41.

[175] L. Balcerowicz, *Mało sporów, dużo reform*, „Gazeta Wyborcza" z 26–27 V 2007, s. 32.

[176] W. Bonusiak, *Polsko-słowackie stosunki gospodarcze w okresie transformacji ustrojowej* [w:] J. Pisuliński, E. Rączy, K. Żarna (red.), *Polska – Słowacja – Europa Środkowa w XIX–XXI wieku. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Ewie Orlof*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2011 s. 325.

tyzowaniu strategicznych przedsiębiorstw w branży energetycznej i paliwowej. Zostało ogłoszone jeszcze przez premiera Vladimíra Mečiara na podstawie wniosku złożonego przez klub poselski Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji, podpisanego przez ok. 600 tys. obywateli (według danych Urzędu Rządu Republiki Słowackiej ważnych podpisów było jedynie 450 tys.). V. Mečiar, ogłaszając referendum, wykorzystał fakt, że stanowisko prezydenta było nieobsadzone. Ostatecznie z powodu braku wymaganej ustawowej liczby wyborców, którzy wzięli udział w referendum, nie było ono ważne[177].

Leszek Balcerowicz zwrócił uwagę na fakt, że w gospodarce, w której rządy zadłużyły społeczeństwo, program uzdrowienia wydobywa zwykle na powierzchnię ukryte przedtem koszty. Tak też stało się na Słowacji. Tempo wzrostu konsumpcji prywatnej obniżyło się w latach 1999–2000 do około 1% rocznie. Podwyżki podatków pośrednich oraz wzrost tłumionych przedtem cen administracyjnych podbiły inflację do 10–12%, a stopę bezrobocia do 18–19%[178].

Okres tranzycji przyniósł wysokie koszty społeczne. Jak już wspomniano, Słowację charakteryzowała wysoka stopa bezrobocia sięgająca nawet 19%, co w połączeniu ze wzrostem kosztów utrzymania powodowało eskalację niezadowolenia społecznego i miało dosyć poważne konsekwencje. Przejawiały się one w ogólnym zniechęceniu do elit politycznych, co miało z kolei bezpośredni wpływ na frekwencję wyborczą, a także na wzrost poparcia dla partii politycznych o charakterze populistycznym[179].

Jednym z głównych wyzwań kolejnych gabinetów była konieczność poprawy sytuacji Romów. Słowaccy Romowie to najbardziej zmarginalizowana grupa społeczeństwa słowackiego. W 1998 r. Organizacja Narodów Zjednoczonych opublikowała raport Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (United Nations Development Program, UNDP), w którym stwierdzono, że pozycja społeczna Romów w tym państwie jest bardzo zła. Autorzy raportu starali się przedstawić szereg przyczyn, które spowodowały tę sytuację. Według nich Romowie nie posiadali wykształconej elity, a co za tym idzie – reprezentacji politycznej. Byli mniejszością, wobec której znaczna część społeczeństwa zachowywała duży dystans[180].

Już w latach 80. XX stulecia wykształcił się pewien schemat. Biedni i najczęściej bezrobotni Romowie nie płacili zazwyczaj czynszów. Miejscowe

[177] A.J. Madera, *Na drodze do*..., s. 53.

[178] L. Balcerowicz, *Mało sporów*..., s. 32.

[179] Jako przykład może tu służyć referendum w sprawie przystąpienia Republiki Słowackiej do Paktu Północnoatlantyckiego. Frekwencja wyniosła zaledwie 9,5%.

[180] www.roma.undp.sk/reports.php?parent_id=1&id=241&scroll=241 [20.09.2008].

władze tworzyły na obrzeżach miast dzielnice i powoli przeprowadzały tam Romów. Ze szkół znikały romskie dzieci. Często źle mówiły po słowacku, więc trafiały do klas i szkół specjalnych[181]. Slumsy na przedmieściach miast i wsi są dziś nieodłącznym widokiem na Słowacji. Ich liczbę ocenia się na około trzystu. Budowano je zawsze u wylotu miejscowości, na terenach zamkniętych fabryk i kopalni lub na bagnistych działkach. Kolejnym problemem była nieproporcjonalna liczba dzieci romskich w stosunku do słowackich w szkołach dla opóźnionych w rozwoju, domach dziecka i ośrodkach poprawczych. Łamano zasadę równości praw i dostępu dzieci romskich do wykształcenia. Przyczyniało się to do utrwalenia negatywnych cech w ich edukacji, wyrażających się w niskiej frekwencji, wysokiej liczbie porzuceń szkolnych i niewielkiej liczbie uczniów kończących chociażby szkołę podstawową[182]. Wspomniany przykład jest wynikiem edukacji segregacyjnej.

Za największe getto Europy uważa się koszyckie osiedle Luník IX. Powstało ono w latach 70. XX w. i zamieszkuje je od 4 do 6 tys. Romów. Na nowe wówczas osiedle siłą przewieziono Romów zamieszkujących zdewastowane kamienice w centrum miasta, które miały zostać odrestaurowane. Dla autorów tego projektu dotychczasowi mieszkańcy nie wydawali się problemem, ponieważ Romowie nigdy nie posiadali umów najmu. Ówczesnym burmistrzem Koszyc był późniejszy prezydent Słowacji Rudolf Schuster. W efekcie w trzypokojowych mieszkaniach przebywało przeciętnie od 12 do 16 osób. Delegaci Unii Europejskiej wizytujący to osiedle wpadli w przerażenie, że po otworzeniu granic masy Romów ruszą w kierunku miast Europy Zachodniej[183]. Swobodny przepływ osób, będący filarem integracji europejskiej, miał zostać utrudniony tym, którzy wędrowali w Europie od stuleci. W Brukseli wymyślono niemożliwe do zrealizowania programy pomocy dla Romów, aby zatrzymać ich na Słowacji.

Brak rzeczywistych danych dotyczących bezrobocia wśród Romów powoduje, że można opierać się jedynie na szacunkowych, a te mówią o 90%[184]. W efekcie Romowie żyją poza społeczeństwem, zdani wyłącznie na pomoc socjalną. Trudno odpowiedzieć na pytanie, jak duży odsetek z nich podjąłby pracę, gdyby została im zaproponowana. Władze słowackie podejmują szereg starań mających na celu zaktywizowanie tej grupy społecznej.

---

[181] T. Maćkowiak, *Ciemne twarze obcych*, „Gazeta Wyborcza" nr 234 z 6 X 1999, s. 12.

[182] A. Mirga, N. Gheorghe, *Romowie w XXI wieku. Studium polityczne*, Universitas, Kraków 1997, s. 21.

[183] M. Lenczová i in., *Slovensko. Projekty pre Rómov – Zistenia, odporúčania a príklady 1993–2000*, Grafiq, Bratislava 2002, s. 36–38.

[184] Podaję za: T. Maćkowiak, *Ciemne twarze...*, s. 12.

Słowacki publicysta Juraj Mesik zwrócił uwagę na fakt, że o ile do 1 stycznia 1993 r. obciążenie socjalne wynikające z niezdolności Romów do konkurowania na rynku pracy było łagodzone przez potencjał państwa piętnastomilionowego, to z chwilą usamodzielnienia się Słowacji ogromna większość tego ciężaru z dnia na dzień przypadła wschodniej, mniej wydajnej części państwa. Ani obywatele Słowacji, ani jej elity polityczne, przyzwyczajone do życia i gwarancji socjalnych, jakie istniały w Czechosłowacji, nie były przygotowane na to, aby po rozpadzie państwa zaakceptować również koszty związane z adekwatną do potrzeb polityką socjalną. W efekcie Słowacy przez kilka lat żyli na kredyt z nadmiernie rozbudowanym systemem opieki socjalnej, znacznie przerastającym możliwości małego, niezbyt sprawnego państwa[185].

2.4. Ustrój polityczny

Republikę Słowacką charakteryzowała wyjątkowa niestabilność polityczna, a co za tym idzie, miało to poważne konsekwencje w konsolidacji demokracji. 1 października 1992 r. weszła w życie Konstytucja Republiki Słowackiej[186], która od tego momentu była kilkakrotnie nowelizowana. W myśl artykułu 1 ustawy zasadniczej Republika Słowacka jest państwem suwerennym, demokratycznym i prawnym. Występuje zasada trójpodziału władzy oraz pluralizmu politycznego. System polityczny obowiązujący w tym państwie ma charakter parlamentarno-gabinetowy.

Obywatele mają możliwość bezpośredniego wyrażania swojego zdania poprzez udział w referendum. Na jego drodze należy potwierdzić ustawę konstytucyjną o wstąpieniu (bądź wystąpieniu) Słowacji w związek z innymi państwami. Może ono dotyczyć również wielu kwestii publicznych z wyjątkiem podstawowych praw i wolności, podatków oraz budżetu państwa. Przeprowadzenie referendum zarządza prezydent na podstawie uchwały parlamentu. Wniosek mogą złożyć posłowie lub rząd. Prezydent może je zarządzić również na podstawie petycji, pod którą podpisało się minimum 350 tys. obywateli. Referendum ma charakter wiążący, jeżeli wzięła w nim udział ponad połowa obywateli posiadających czynne prawo wyborcze oraz jeśli „za" wypowiedziała się ponad połowa w nim uczestniczących. Decyzja podjęta w referendum nie ma charakteru absolutnego. W ciągu trzech lat może być zmieniona lub całkowicie oddalona przez par-

[185] J. Mesik, *Jacy gadżowie, tacy Romowie,* „Gazeta Wyborcza" z 7 X 1999, s. 16.
[186] *Ústava Slovenskej republiky*, Z.z. 1992, č. 460.

lament drogą ustawy konstytucyjnej[187]. Biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenia, tylko raz wynik referendum miał charakter wiążący, w pozostałych przypadkach warunek dotyczący liczby osób biorących w nim udział nie został spełniony[188].

Władzę ustawodawczą stanowi jednoizbowy parlament: Rada Narodowa Republiki Słowackiej (Národná rada Slovenskej republiky, NR SR), która liczy 150 posłów wybieranych na czteroletnią kadencję. Na posła może kandydować osoba posiadająca obywatelstwo słowackie, która najpóźniej w dniu wyborów ukończyła 21 lat. NR SR uchwala konstytucję, ustawy oraz kontroluje ich wykonywanie. Inicjatywę ustawodawczą mają komisje parlamentarne, posłowie i rząd. Parlament uchwala zwykłe ustawy bezwzględną większością głosów w obecności przynajmniej połowy ustawowej liczby posłów. Aby uchwalić konstytucję lub ustawę konstytucyjną, konieczne jest poparcie 3/5 ustawowej liczby posłów. Ustawy, które zostały uchwalone, następnie kierowane są do prezydenta, który może je zawetować. NR SR może odrzucić weto prezydenta bezwzględną większością ustawowej liczby posłów. W tej sytuacji ustawa jest ogłaszana bez podpisu głowy państwa. Jeżeli chodzi o funkcję kontrolną, to rząd ponosi przed parlamentem odpowiedzialność polityczną. NR SR może wyrazić wobec rządu wotum nieufności. Pod wnioskiem musi podpisać się 1/5 ustawowej liczby posłów. Jeżeli za wnioskiem zagłosuje bezwzględna większość posłów, to rząd musi podać się do dymisji. Parlament tworzy własne organy, są to: przewodniczący i wiceprzewodniczący Rady Narodowej Republiki Słowackiej, komisje i komitety parlamentarne. Bierze udział w tworzeniu innych instytucji państwowych oraz wybiera kandydatów na sędziów Sądu Konstytucyjnego, kandydata na prokuratora generalnego, przewodniczącego i wiceprzewodniczącego Najwyższej Izby Kontroli oraz trzech członków Rady Sądowniczej. Parlament rozpatruje też najważniejsze kwestie polityki wewnętrznej i zagranicznej, takie jak budżet, referendum, umowy międzynarodowe czy bezpieczeństwo państwa[189].

---

[187] *Ibidem*, art. 93–100.

[188] Pomyślnie zakończyło się referendum w sprawie przystąpienia Słowacji do Unii Europejskiej.

[189] *Ústava Slovenskej republiky*, art. 72–92. Zob. też: M. Kubát, *System konstytucyjny Słowacji* [w:] E. Pałka (red.), *Współczesna Słowacja*..., s. 96–97; M. Posluch, Ľ. Cibulka, J. Kroupa, *Štátni právo*, Institut dalšího vzdělávání, Brno 2002; B. Pytlik, *Parlament i rząd w Republice Słowackiej*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2013; W. Sokół, R. Serej, *System polityczny Słowacji* [w:] W. Sokół, M. Żmigrodzki (red.), *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005, s. 461–503.

Analizując przyjęte uregulowania konstytucyjne w kontekście procesu decyzyjnego w polityce zagranicznej, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na fakt, że wpływ parlamentu w tej kwestii jest niewielki i sprowadza się do rozpatrywania podstawowych problemów polityki międzynarodowej, tj. wypowiadania wojny w przypadku zbrojnej napaści lub gdy wynika to z umów międzynarodowych, wyrażania zgody na wysłanie wojsk słowackich poza terytorium państwa oraz do przyjmowania strategicznych dokumentów w tym obszarze. Na uwagę zasługuje działalność parlamentarnej komisji spraw zagranicznych, na której forum dyskutowane są i rozstrzygane istotne kwestie dotyczące zewnętrznego wymiaru polityki państwa.

Władzę wykonawczą stanowią prezydent i rząd. Prezydent Republiki Słowackiej jest najwyższym reprezentantem państwa w polityce wewnętrznej i zagranicznej. Jest on wybierany w wyborach powszechnych na pięcioletnią kadencję[190]. Jedna osoba może piastować tę funkcję dwa razy pod rząd, jednak urząd ten można sprawować kilkakrotnie, ale warunkiem jest niełączenie więcej niż dwóch kadencji. Podobne rozwiązanie jest w Czechach, odmienne natomiast w Polsce, gdzie urząd prezydenta można sprawować wyłącznie dwukrotnie. Swoboda decyzji prezydenta ograniczona jest przez kontrasygnatę rządu[191], uwarunkowania konstytucyjno-polityczne[192] oraz mianowanie sędziów Sądu Konstytucyjnego[193]. Istotnym uprawnieniem prezydenta jest prawo do przedstawiania parlamentowi sprawozdania o stanie państwa oraz o ważnych kwestiach politycznych, co pozwala głowie państwa na aktywne włączenie się w życie polityczne. Obok konstytucyjnej odpowiedzialności prezydenta można odwołać go na drodze powszechnego głosowania dotyczącego odwołania głowy państwa za umyślne złamanie konstytucji oraz za zdradę stanu. Głosowanie zarządza marszałek NR SR na wniosek co najmniej 3/5 wszystkich posłów. Prezydent utraci swój urząd, jeśli za odwołaniem opowie się ponad połowa obywateli posiadających czynne prawo wyborcze. Jeżeli wyborcy nie odwołają głowy państwa, roz-

[190] W 1999 r. nastąpiła istotna zmiana, jeżeli chodzi o sposób wybierania głowy państwa. Wprowadzono wówczas wybory powszechne i bezpośrednie. Do tego momentu prezydenta wybierał parlament. Skomplikowana sytuacja miała miejsce w 1998 r., w okresie kryzysu politycznego, kiedy to parlament nie był w stanie wybrać głowy państwa i część uprawnień prezydenta przejął V. Mečiar. Dlatego zdecydowano się na wprowadzenie zmian, które uniemożliwiłyby powtórzenie się takiej sytuacji.

[191] Chodzi o stosowanie prawa łaski, mianowanie przedstawicieli dyplomatycznych, dowodzenie siłami zbrojnymi.

[192] Rozwiązanie parlamentu, mianowanie i odwoływanie szefa rządu, weto wobec ustaw uchwalonych przez parlament.

[193] M. Kubát, *System konstytucyjny Słowacji*..., s. 98.

wiązuje on parlament i rozpoczyna nową kadencję. W okresie do 2012 r. Słowacja miała trzech prezydentów: Michala Kováča (1993–1998), Rudolfa Schustera (1999–2004) oraz Ivana Gašparovicia (od 2004 r.). Jak zauważa Michal Kubát, słowaccy prezydenci nie byli apolityczni, przed swoją prezydenturą aktywnie uczestniczyli w życiu politycznym. Nie należeli jednak do ścisłej czołówki politycznej[194].

W analizowanym okresie funkcję głowy państwa pełnili: Michal Kováč i Rudolf Schuster. M. Kováč (ur. w 1930 r.) jest z wykształcenia ekonomistą, przez wiele lat pracował na kierowniczych stanowiskach w Czechosłowackim Banku Państwowym. Związał się z nurtem reformatorskim, co w konsekwencji spowodowało wyrzucenie go w 1970 r. z partii komunistycznej. Przez dekadę poprzedzającą „aksamitną rewolucję" zajmował się pracą naukową. Zaangażował się w działalność ruchu Społeczeństwo Przeciwko Przemocy i z jego rekomendacji w latach 1989–1991 pełnił funkcję ministra finansów rządu słowackiego. Wraz z Vladimírem Mečiarem zakładał Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji, w którym pełnił funkcję wiceprzewodniczącego. W latach 1990–1992 był posłem czechosłowackiego parlamentu federalnego, pełnił też funkcję jego przewodniczącego. Na stanowisko głowy państwa został wybrany jeszcze przez parlament. Jego zapleczem politycznym był HZDS, wkrótce jednak doszło do dużego konfliktu z premierem V. Mečiarem[195].

Rudolf Schuster (ur. w 1934 r.) pochodzi z rodziny Niemców karpackich. Od 1964 do 1990 r. był członkiem Komunistycznej Partii Słowacji. W latach 1983–1986 pełnił funkcję burmistrza Koszyc, a w latach 1986–1989 przewodniczącego Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koszycach oraz członka Komitetu Centralnego KSS. W okresie transformacji w latach 1989–1990 pełnił funkcję przewodniczącego Słowackiej Rady Narodowej. W latach 1990–1992 był ambasadorem w Kanadzie, w 1994 r. ponownie został burmistrzem Koszyc. W latach 90. XX w. formalnie był bezpartyjny. W 1998 r. współtworzył centrolewicową Partię Porozumienia Obywatelskiego (Strana občianskeho porozumienia, SOP)[196].

Prezydent Republiki Słowackiej reprezentuje państwo na zewnątrz oraz zawiera i ratyfikuje umowy międzynarodowe. W tej ostatniej kwestii głowa państwa może skorzystać z prawa przeniesienia zawierania umów na Radę Ministrów lub, za zgodą kolegialnego organu władzy wykonaw-

[194] *Ibidem*, s. 100.

[195] A. Baláž (oprac.), *Nový štát a jeho prvý muž. Michal Kováč očami spolupracovníkov*, Dilema, Bratislava 2003.

[196] Biogram prezydenta Rudolfa Schustera na stronie internetowej Kancelarii Prezydenta Republiki Słowackiej: http://schuster.prezident.sk/?283 [12.10.2014].

czej, na poszczególnych jej członków. Odnośnie do ratyfikacji należy dodać, że przed jej dokonaniem przez prezydenta niezbędna jest wcześniejsza zgoda Rady Narodowej Republiki Słowackiej. Parlament musi ją wyrazić w stosunku do:

- umów międzynarodowych dotyczących praw człowieka i podstawowych wolności,
- umów międzynarodowych o charakterze politycznym,
- umów międzynarodowych o charakterze wojskowym,
- umów międzynarodowych, na podstawie których Republika Słowacka ma stać się członkiem organizacji międzynarodowych,
- gospodarczych umów międzynarodowych o charakterze powszechnym,
- umów międzynarodowych, do których wykonania potrzebna jest ustawa,
- umów międzynarodowych, które bezpośrednio ustanawiają prawa lub obowiązki osób fizycznych albo osób prawnych.

Do prerogatyw prezydenta należy również przyjmowanie, powierzanie i odwoływanie kierowników misji dyplomatycznych[197].

Głównym organem władzy wykonawczej jest jednak rząd. Premiera i pozostałych członków rządu powołuje i odwołuje prezydent. Mianowanie premiera jest uwarunkowane jego poparciem w parlamencie, a ministra – wnioskiem premiera. Rząd ponosi odpowiedzialność polityczną przed parlamentem. Niewątpliwie wart podkreślenia jest fakt mocnej pozycji, jaką posiada szef rządu w systemie politycznym. Jedynymi premierami, którzy stali na czele rządu więcej niż jedną kadencję, byli Vladimír Mečiar i Mikuláš Dzurinda oraz po kilkuletniej przerwie Robert Fico. Skład rządu odzwierciedla układ polityczny w Radzie Narodowej Republiki Słowackiej[198].

Należy dodać, że w Kancelarii Prezydenta Republiki Słowackiej znajduje się komórka organizacyjna zajmująca się polityką zagraniczną, która podlega organizacyjnie kierownikowi kancelarii. Można więc stwierdzić, że podstawowe znaczenie dla prowadzenia polityki zagranicznej państwa ma rząd, a przede wszystkim premier oraz minister spraw zagranicznych. Rząd jako organ kolegialny decyduje o umowach międzynarodowych, których zawieranie prezydent państwa przeniósł na kolegialny organ władzy wykonawczej, oraz o podstawowych problemach polityki zagranicznej.

Jeżeli chodzi o władzę sądowniczą, to w Słowacji składają się na nią następujące instytucje:

---

[197] *Ústava Slovenskej republiky*, art. 101–107.

[198] *Ibidem*, art. 108–123. Nie zawsze jednak lider najliczniej reprezentowanego ugrupowania w parlamencie staje na czele rządu, czego przykładem były wybory z 1998 r., w których zwyciężył HZDS, a pomimo tego znalazł się w opozycji, ponieważ nie był w stanie sformować koalicji większościowej.

– Sąd Konstytucyjny,
– sądy powiatowe i wojewódzkie,
– Sąd Najwyższy,
– Sąd Specjalny (specyficzny dla Słowacji) działający od 2004 r. i orzekający w sprawach przestępczości zorganizowanej i korupcji,
– sądy wojskowe (okręgowe sądy wojskowe i Najwyższy Sąd Wojskowy).

Sąd Konstytucyjny działa od początku istnienia państwa i składa się z trzynastu sędziów powoływanych przez prezydenta na wniosek parlamentu na dwunastoletnią kadencję. Sąd działa na wniosek przynajmniej 1/5 ustawowej liczby posłów, prezydenta, rządu, sądu, Najwyższej Izby Kontroli, obywateli, prokuratora generalnego oraz w niektórych przypadkach Rzecznika Praw Obywatelskich. Orzeka konstytucyjność i legalność przepisów prawnych, przedmiotu referendum, rozstrzyga spory kompetencyjne pomiędzy centralnymi organami państwa, orzeka w sprawach skarg konstytucyjnych. Do jego kompetencji należy orzekanie w sprawie skarg na decyzje o uznanie lub nieuznanie mandatu posła oraz na wyniki wyborów i referendów. Decyduje też o legalności decyzji o rozwiązaniu partii politycznej bądź zawieszeniu jej działalności, a także legalności decyzji o wprowadzeniu stanów wyjątkowych. W 2001 r. powołano składającą się z osiemnastu członków Radę Sądownictwa, na której czele stoi przewodniczący Sądu Najwyższego. Do jej kompetencji należy przedstawianie prezydentowi kandydatów na sędziów, przewodniczącego i wiceprzewodniczącego Sądu Najwyższego oraz decydowanie o przydzielaniu i przenoszeniu sędziów[199].

Warto jeszcze wspomnieć o jednym z organów konstytucyjnych, jakim jest instytucja Rzecznika Praw Obywatelskich. W porównaniu z innymi państwami w Słowacji dosyć późno powołano tę instytucję. A.J. Madera stawia tezę, że zaistnienie takiej instytucji było nie po myśli V. Mečiara, za którego przyzwoleniem w latach 1994–1998 wielokrotnie dochodziło do naruszeń praw człowieka. Instytucją, która w tym okresie działała, było Słowackie Narodowe Centrum ds. Praw Człowieka[200], ale była to ostoja reżimu premiera[201]. Dopiero po wyborach parlamentarnych 1998 r. kwestia powołania instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich nabrała tempa. Z inicjatywy Partii Koalicji Węgierskiej, organizacji pozarządowych i słowackiego oddziału Komitetu Helsińskiego powstała komisja, która miała na celu przygotowanie projektu ustawy o powołaniu instytucji Rzecznika

[199] *Ústava Slovenskej republiky*, art. 124–140.

[200] *Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva*, Z.z. 1993, č. 308.

[201] A.J. Madera, *Na drodze do*..., s. 172.

Praw Obywatelskich[202]. Ostatecznie funkcjonuje on w słowackim systemie politycznym od 2001 r., a jego zadaniem jest ochrona podstawowych praw i wolności. Rzecznika wybiera parlament na wniosek przynajmniej piętnastu posłów. Rzecznik nie może być członkiem żadnej partii politycznej.

2.5. Czynnik ludnościowy

Niezwykle ważnym czynnikiem determinującym politykę zagraniczną jest czynnik ludnościowy. To, czy państwo jest jednolite narodowościowo, czy też ma charakter wielonarodowościowy, może wpływać na jej kształt. Republika Słowacka należy do państw o stosunkowo wysokim odsetku mniejszości narodowych w Europie[203]. Biorąc pod uwagę politykę zagraniczną, szczególnie stanowisko rządu Vladimíra Mečiara wobec mniejszości, zwłaszcza romskiej i węgierskiej, wpłynęło na negatywny wizerunek Słowacji na arenie międzynarodowej i spowolniło proces akcesji tego państwa do struktur euroatlantyckich.

Konstytucja Republiki Słowackiej z 1992 r. zawiera szereg postanowień, które regulują prawa i wolności przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych w tym państwie. W myśl artykułu 6 państwowym językiem urzędowym jest język słowacki, a używanie języków mniejszościowych w urzędowych kontaktach jest przedmiotem dalszej regulacji prawnej[204]. Artykuł 33 zabrania dyskryminacji ze względu na pochodzenie[205]. Najwięcej praw jest zawartych w artykule 34. Mniejszościom narodowym i etnicznym gwarantuje się rozwój, zwłaszcza prawo rozwijania własnej kultury wspólnie z innymi członkami mniejszości, prawo rozpowszechniania i otrzymywania informacji w języku macierzystym, prawo stowarzyszania się, zakładania instytucji oświatowych i kulturalnych, prawo pobierania nauki w języku macierzystym, używania go w kontaktach urzędowych[206].

Porównując wyniki spisów z 1991 i 2001 r., Grzegorz Janusz wskazał na fakt, że zmalała liczba gmin, w których członkowie mniejszości stanowili co najmniej 20% mieszkańców, z 656 do 652. Dotyczyło to gmin z mniejszością

[202] *Ibidem*, s. 173.

[203] Zob. P. Podolák, *Národnostné menšiny v Slovenskej republike. Z hľadiska demografického vývoja*, Matica slovenská, Martin 1998, s. 12.

[204] *Ústava Slovenskej republiky*, art. 6. Na tym tle na skutek uregulowań prawnych dochodziło do wielu zatargów, o czym szerzej w drugim rozdziale i trzecim podrozdziale rozdziału piątego.

[205] *Ibidem*, art. 33.

[206] *Ibidem*, art. 34.

ukraińską (z 18 gmin do 6, tj. spadek o 66%), węgierską (z 512 do 501), romską (z 57 do 53). Wzrost liczby gmin odnotowała jedynie mniejszość rusińska (z 68 do 91). Na tym samym poziomie pozostała liczba gmin z mniejszością niemiecką (1). Można przychylić się do tezy G. Janusza, że część osób deklarujących poprzednio narodowość ukraińską zadeklarowała w spisie przeprowadzonym w 2001 r. narodowość rusińską[207]. Wydaje się, że główną determinantą jest wzrost świadomości narodowej wśród Rusinów.

Tabela 3 przedstawia strukturę narodowościową Słowacji.

Tabela 3. Struktura narodowościowa Słowacji w spisach powszechnych z lat 1991 i 2001

Narodowość	Liczebność (1991)	Odsetek (1991)	Liczebność (2001)	Odsetek (2001)
Słowacy	4 519 328	85,69	4 614 854	85,79
Węgrzy	567 296	10,76	520 528	9,68
Romowie	75 802	1,44	89 920	1,67
Czesi	52 884	1,00	44 620	0,83
Rusini	17 197	0,33	24 201	0,45
Ukraińcy	13 281	0,25	10 814	0,20
Niemcy	5414	0,10	5405	0,10
Morawianie	6442	0,12	2348	0,04
Chorwaci	–	–	890	0,02
Polacy	2659	0,05	2602	0,05
Bułgarzy	1400	0,03	1179	0,02
Żydzi	134	0,00	218	0,00
Inni	3476	0,07	5350	0,10
Nieokreśleni	8782	0,17	56 526	1,05
Ogółem	5 274 335	100,00	5 379 455	100,00

Źródło: *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov v roku 2001*, http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=5835 [14.03.2012].

Przechodząc do analizy obu spisów, należy stwierdzić, że Węgrzy[208] zamieszkiwali południowe tereny Republiki Słowackiej, bezpośrednio sąsia-

[207] G. Janusz, *Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2011, s. 139.

[208] Na temat mniejszości węgierskiej na Słowacji zob. m.in.: W. Eder, *Polityka Republiki Słowackiej wobec węgierskiej mniejszości narodowej a Unia Europejska i NATO*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa" 1998, z. 12–13, s. 155–166; J. Fazekas, P. Hunčik (red.), *Maďari na Slovensku (1989–2004). Súhrnná správa. Od zmeny režimu po vstup do Európskej únie*, Fórum inštitút pre vyskum menšín, Šamorin 2008; J. Šutajová, M. Ďurkovská (red.), *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformacie po roku 1989 (Historické, politologické a pravne súvislosti)*, Universum, Prešov 2007; Š. Šutaj (red.), *Národ a národnosti na Slovensku v transformujúcej sa spoločnosti – vzťahy a konflikty*, Universum, Prešov 2005; E. Pałka, *Problematyka mniejszości narodowych na Słowacji* [w:] E. Pałka (red.), *Współczesna Słowacja*...,

dujące z Republiką Węgierską. Największe skupiska ludności węgierskiej znajdowały się w kraju bańskobystrzyckim (w powiatach: Łuczeniec, Rewuca, Rimawska Sobota, Wielki Krtysz); bratysławskim (w powiatach: Bratysława II, Bratysława V, Senec); koszyckim (w powiatach: Koszyce-okolice, Michałowce, Rożnawa, Trzebiszów); nitrzańskim (w powiatach: Komarno, Lewice, Nowe Zamki, Nitra, Szala); trnawskim (w powiatach: Dunajska Streda, Galanta). Według spisu z 1991 r. narodowość węgierską zadeklarowało 567 296 osób, z kolei w 2001 r. 520 528 osób. Spośród tych osób w 2001 r. 507 220 obywateli Republiki Słowackiej stwierdziło, że ich językiem ojczystym jest język węgierski, a 2018, że język romski. Można zaryzykować stwierdzenie, że znaczna część z tych blisko 2 tys. osób to Romowie, a zadeklarowali oni w spisie powszechnym narodowość węgierską z obawy przed prześladowaniami ze strony władz i społeczeństwa słowackiego.

Największe skupiska mniejszości romskiej znajdowały się w krajach: bańskobystrzyckim (w powiatach: Rimawska Sobota, Rewuca, Brezno, Łuczeniec); koszyckim (w powiatach: Koszyce-okolice, Spiska Nowa Wieś, Trzebiszów, Michałowce, Rożnawa, Koszyce II Gelnica); preszowskim (w powiatach: Kieżmark, Wranów nad Toplą, Preszów, Poprad, Sabinów, Lewocza, Bardiów, Stara Lubowla). Populację Romów określa się szacunkowo na około 300, a nawet 500 tys., chociaż spis powszechny przeprowadzony w 2001 r. wykazał, że jest ich 89 920 (w 1991 r. deklarację przynależności do mniejszości romskiej złożyły 75 802 osoby)[209]. Wielu z nich deklarowało narodowość słowacką bądź węgierską.

---

s. 211–234; P. Sula, *Mniejszość węgierska w stosunkach słowacko-węgierskich po 1989 roku* [w:] *Współczesna Słowacja*..., s. 279–289; S. Wojciechowski, *Problem mniejszości węgierskiej w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa" 2001 z. 18, s. 67–79; R. Zawistowska, *Kwestia węgierskiej*..., *op. cit.*; K. Żarna, *From a Conflict to Normalization. The Politics and Government of Vladimir Mečiar and Mikulas Dzurinda in Slovakia Towards the Republic of Hungary in 1993*–2002, „Athenaeum. Polish Political Science Studies" 2011, vol. 30, s. 164–178; *idem*, *Kwestia mniejszości węgierskiej w stosunkach słowacko-węgierskich 1993–2006*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej Polskiej Akademii Umiejętności" 2010, t. XVIII, s. 159–171; *idem*, *Słowacy i Węgrzy we współczesnej Europie. Bariery i możliwości pojednania,* „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej" 2009, nr 2, s. 197–212; *idem*, *Środkowoeuropejski pat? Węgry w polityce zagranicznej Republiki Słowackiej (1998–2006)*, „Polityka i Społeczeństwo" 2011, nr 8, s. 350–358.

[209] Na temat mniejszości romskiej w Słowacji zob.: E. Davidová, *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*, Triton, Praha 2011; M. Jakoubek, *Cikáni a etnicita*, Triton, Praha 2008; E. Krekovičová, *Medzi toleranciou a bariérami. Obraz Rómov a Židov v slovenskom folklóre*, AEPress, Bratislava 1999; Ł. Kwadrans, *Edukacja Romów. Studium porównawcze na przykładzie Czech, Polski i Słowacji*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Angelusa Silesiusa, Wrocław – Wałbrzych 2008; M. Lenczová i in., *Slovensko. Projekty*..., *op. cit.*; A. Salner, *Rómske deti v slovenskom školstve*, Adin, Bratislava

Przyglądając się mapie etnicznej Słowacji, można zauważyć, że Romowie zamieszkują przeważnie jej wschodnią część. Jest to region słabiej rozwinięty gospodarczo ze stosunkowo wysoką stopą bezrobocia. Przyczyn takiego stanu rzeczy można doszukiwać się jeszcze w czasach Austro-Węgier. Węgrzy w XIX w. przesiedlali Romów na tereny dzisiejszej wschodniej części Słowacji[210]. Jak zauważył Juraj Mesik, Słowacja jest państwem o największej koncentracji Romów w Europie (populacja Romów w Rumunii jest większa, jednak są oni rozproszeni). Nie są populacją statyczną – około 55% słowackich Romów nie przekroczyło 18. roku życia. Taka struktura wiekowa wskazuje, że populacja Romów będzie wzrastać coraz bardziej i będą oni stanowić w niektórych regionach większość. W konsekwencji o terenach wschodniej Słowacji, części Ukrainy Zakarpackiej i północnozachodniej Rumunii część obserwatorów mówi jako o poprzecinanym granicami państwowymi Kurdystanem[211].

Mniejszość czeska zamieszkiwała na terenie całego państwa; nie można jednoznacznie określić regionu Słowacji, w którym jej przedstawiciele stanowiliby większość. W stosunku do spisu powszechnego w 1991 r., kiedy narodowość czeską zadeklarowało 52 884 mieszkańców Słowacji, w 2001 r. uczyniło to zaledwie 44 620 osób.

Jeżeli chodzi o Rusinów, którzy nigdy nie posiadali swojego własnego państwa[212], to zamieszkiwali oni zwarty obszar pogranicza Polski, Słowacji, Rumunii, Wojwodiny i Węgier. Znaczna ich diaspora znajduje się w Ameryce Północnej. Największe skupiska mniejszości rusińskiej w Słowacji notowane były w kraju preszowskim (powiaty: Bardiów, Humenne, Miedzilaborce[213], Preszów, Snina, Stara Lubowla, Stropków, Świdnik). W spisie powszechnym w 1991 r. narodowość rusińską zadeklarowało 17 197 osób, natomiast dziesięć lat później już 24 201 osób. Warto wspomnieć o postulatach części społeczeństwa rusińskiego mających na celu odrodzenie tożsamości rusińskiej. W Stanach Zjednoczonych i Europie Zachodniej ogromną popularność zdobył amerykański artysta Andy Warhol. Jego rodzice byli Rusinami, którzy wyemigrowali do USA[214]. Analizując spis po-

2004; M. Vašečka, *Rómske hlasy. Rómovia a ich politická participácia v transformačnom období*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002.

[210] P. Podolák, *Národnostné menšiny*..., s. 30–42.

[211] J. Mesik, *Jacy gadżowie, tacy Romowie*, „Gazeta Wyborcza" z 7 X 1999, s. 16.

[212] Nie licząc epizodu związanego z autonomią Rusi Podkarpackiej.

[213] W powiecie miedzilaborskim narodowość rusińską zadeklarowało 40,4% mieszkańców.

[214] Na temat Rusinów w Słowacji zob.: J.J Bruski, *Rusini w Polsce i na Słowacji. Meandry świadomości narodowej* [w:] S. Bednarek (red.), *Świadomość narodowa w Polsce i Słowacji w XIX i XX wieku. Národné vedomie v Pol'sku a na Slovensku v XIX a XX storočí*, Polsko-

wszechny z 2011 r., można zaobserwować stale rosnącą tendencję i to zarówno wzrostu liczby osób deklarujących narodowość rusińską, jak i posługiwania się językiem rusińskim. Jak zauważył Jan Jacek Bruski, do miana samodzielnej nacji aspiruje część karpackich Rusinów. Przywódcy tego nurtu głoszą, że w Karpatach narodził się, czy raczej dojrzał wreszcie do istnienia, czwarty, obok Rosjan, Ukraińców i Białorusinów, naród Wschodniej Słowiańszczyzny. Tworzyć go ma kilka grup górali ruskich zamieszkujących obecnie tereny Polski i wschodniej Słowacji, obwód zakarpacki Ukrainy oraz północne skrawki Węgier i Rumunii. Ważne miejsce w tej koncepcji zajmują też środowiska diaspory – przede wszystkim tzw. Baczwańcy, potomkowie XVIII-wiecznych emigrantów, którzy osiedlili się na obszarze Wojwodiny, a także kilkusettysięczna grupa Amerykanów o karpatoruskim rodowodzie. J.J. Bruski dodaje, że grupa świadomych narodowo Rusinów z Ukrainy Zakarpackiej, Polski, Słowacji opowiada się bezwarunkowo za swą przynależnością do wspólnoty ukraińskiej, traktując koncepcję karpatoruską jako przejaw niezdrowego i najpewniej sztucznie zaszczepionego separatyzmu[215].

Przedstawiciele mniejszości ukraińskiej zamieszkiwali głównie w kraju preszowskim (w powiatach: Bardiów, Humenne, Miedzilaborce, Preszów, Snina, Stara Lubowla, Świdnik). W 1991 r. narodowość ukraińską zadeklarowało 13 281 osób, natomiast w 2001 r. analogicznie uczyniło to 10 814 mieszkańców Republiki Słowackiej[216]. Jak już wspomniano, analizując spisy powszechne, daje się zauważyć stopniowo malejącą liczbę Ukraińców, co jest przede wszystkim związane ze wzrostem świadomości Rusinów.

Zbliżoną liczbę przedstawicieli mniejszości niemieckiej wskazywały spisy w 1991 i 2001 r. (odpowiednio: 5414 i 5405). To zaledwie 3% z liczby mieszkańców narodowości niemieckiej zamieszkującej Państwo Słowackie w chwili jego powstania w 1939 r. Po zakończeniu II wojny światowej miejscowi Niemcy zostali objęci dekretami Beneša. W analizowanym okresie

Słowacka Komisja Nauk Humanistycznych Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu RP i Ministerstwa Szkolnictwa RS, Wrocław 2003, s. 109–129; M. Gajdoš, S. Konečný, *Rusíni a Ukrajinci na Slovensku v procesoch transformacie (1989–1995). Výber z dokumentov I*, Universum, Prešov 2005; T. Garton Ash, *Historia na gorąco. Eseje i reportaże z Europy lat 90.*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2000, s. 408–414.

[215] J.J. Bruski, *Rusini w Polsce*..., s. 109–111. Por. prace kanadyjskiego historyka pochodzenia rusińskiego Paula Roberta Magocsiego: P.R. Magocsi, *Karpato-Rusini: obecny status i perspektywy*, „Sprawy Międzynarodowe" 1992, nr 7–12, s. 95–110; *idem*, *The Birth of a New Nation, or the Return of an Old Problem? The Rusyns of East-Central Europe*, „Canadian Slavonic Papers" 1992, nr 3, s. 199–223.

[216] M. Gajdoš, S. Konečný, *Rusíni a Ukrajinci*...; P. Podolák, *Národnostné menšiny*..., s. 48–62.

większe skupiska Niemców znajdowały się w powiatach: Gelnica (341), Koszyce-okolice (659), Priewidza (595)[217].

Polacy większe skupiska tworzyli w kraju preszowskim, głównie w powiecie Kieżmark (111) i Poprad (106). W 1991 r. 2659 osób zadeklarowało narodowość polską, z kolei w 2001 r. 2602 osoby[218].

W rozproszeniu zamieszkiwała mniejszość żydowska. Podczas spisu powszechnego w 1991 r. narodowość żydowską zadeklarowały 134 osoby, dziesięć lat później 218 osób[219]. W spisie powszechnym z 1991 r. 6442 osoby zadeklarowały się jako Morawianie, w 2001 r. takich osób było 2348. Marek Waldenberg zwracał uwagę na fakt, że często jest mowa o krystalizowaniu się odrębności narodowej społeczności uważanych za część istniejących narodów bądź niemających do tej pory w ogóle świadomości o charakterze narodowym, mając tu na myśli Morawian i Ślązaków[220].

Warto jeszcze wspomnieć o strukturze wyznaniowej mieszkańców Republiki Słowackiej. Jak podaje Grzegorz Tokarz, katolicy stanowią 69%, bezwyznaniowcy i ateiści 13%, protestanci 8,9%[221]. Widać w tym miejscu zasadniczą różnicę z sąsiednimi Czechami, gdzie dominują bezwyznaniowcy i ateiści. Taka struktura może też mieć wpływ na orientację polityczną Słowaków, a mianowicie poparcie dla ugrupowań akcentujących wartości konserwatywne i chrześcijańskie.

2.6. Służba zagraniczna i dyplomacja

Republika Słowacka powstała 1 stycznia 1993 r. w wyniku rozpadu Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej. Nowo powstałe państwo zarówno jeżeli chodzi o powierzchnię, jak i potencjał ludnościowy klasyfikuje się w grupie małych państw europejskich. Jak wskazują Alexander Duleba, Pavol Lukáč i Miroslav Wlachovský – analitycy z Centrum Badań Słowackiego Stowarzyszenia Polityki Zagranicznej[222] – małe państwo w środowisku międzynarodowym charakteryzuje kilka czynników:

---

[217] Na temat mniejszości niemieckiej piszę szeroko w podrozdziale drugim rozdziału siódmego niniejszego opracowania.

[218] P. Podolák, *Národnostné menšiny*..., s. 69–73.

[219] *Ibidem*, s. 74. Zob. też: E. Krekovičová, *Medzi toleranciou a bariérami. Obraz Rómov a Židov v slovenskom folklóre*, AEPress, Bratislava 1999.

[220] M. Waldenberg, *Narody zależne i mniejszości narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 25.

[221] G. Tokarz, *Proces państwotwórczy*..., s. 66.

[222] Research Center of the Slovak Foreign Policy Association (RC SFPA) jest organizacją pozarządową działającą w celu badań stosunków międzynarodowych i polityki zagranicznej.

– niewielka siła militarna,
– relatywnie słaba pozycja międzynarodowa,
– interesy regionalne,
– wąski rynek wewnętrzny,
– słabe krajowe zasoby gospodarcze, które są zależne od koniunktury[223].

Te czynniki wymuszają konieczność przemyślanej strategii, jaką należy przyjąć w polityce zagranicznej takiego państwa. W tej sytuacji głównym celem powinna być przynależność do międzynarodowych organizacji politycznych, gospodarczych i militarnych oraz osiąganie za ich pośrednictwem najważniejszych celów państwa. Polityka zagraniczna powinna być realistyczna – musi opierać się na faktach i nie podlegać iluzjom, zwłaszcza przekonaniu o swojej wielkości. Republika Słowacka jest najmniejszym państwem spośród swoich sąsiadów. Jej polityka musi więc być aktywna – zmuszona jest dążyć do realizacji swoich interesów w porozumieniu z innymi państwami. Polityka zagraniczna musi być koordynowana – realizowana w porozumieniu Kancelarii Prezydenta Republiki Słowackiej z Radą Ministrów Republiki Słowackiej, Ministerstwem Spraw Zagranicznych, komisją spraw zagranicznych Rady Narodowej Republiki Słowackiej oraz poszczególnymi ministerstwami. Najważniejsze cele Republiki Słowackiej powinny mieć charakter długofalowy ponad krótkofalowymi interesami drobnych grup.

W latach 1990–1992 działało Ministerstwo Stosunków Międzynarodowych Republiki Słowackiej, którego podstawowym zadaniem w realiach państwa federacyjnego było prezentowanie kultury słowackiej oraz nawiązywanie i rozwój współpracy międzynarodowej, głównie na poziomie re-

Organizacja ta rozpoczęła działalność na początku lat 90. XX w. Z poparciem ówczesnego Ministerstwa Stosunków Międzynarodowych Republiki Słowackiej (jeszcze w ramach Federacji) wyszedł pierwszy numer czasopisma „Medzinárodné otázky". W 1993 r. z inicjatywy Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Słowackiej powstał Słowacki Instytut Studiów Międzynarodowych (Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, SIMŠ). Po tragicznej śmierci pierwszego dyrektora Svetoslava Bombíka w 1995 r. przestał on praktycznie funkcjonować i został ostatecznie rozwiązany w 1998 r. Centrum Badań Słowackiego Stowarzyszenia Polityki Zagranicznej powstało w 1995 r. jako część SFPA, a założyli je byli pracownicy SIMŠ. RC SFPA wykazywała bardzo dużą aktywność. W latach 1995–2002 współpracowała z 75 zagranicznymi partnerami. Słowacki MSZ postanowił wznowić działalność SIMŠ w 1999 r. Na mocy uchwały Rady Ministrów Republiki Słowackiej nr 113 z 26 listopada 2003 r. o przekształceniu SIMŠ w Centrum Badań SFPA mające na celu stworzenie platformy wymiany doświadczeń w zakresie polityki zagranicznej, RC SFPA wykorzystało doświadczenia „starego" SIMŠ z okresu 1993–1995, jak i programy realizowane przez SIMŠ w latach 1999–2002. Zob. http://www.sfpa.sk/sk/onas/RC_SFPA/historia/ [31.07.2012].

[223] A. Duleba, P. Lukáč, M. Wlachovský, *Zahraničná politika Slovenskej republiky. Výhodiská, stav a perspektívy*, Výskumné Centrum Slovenskej Spoločnosti pre Zahraničnú Politiku, Bratislava 1998, s. 9–10.

gionalnym. Instytucja ta po 1 stycznia 1993 r. została przemianowana na Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Słowackiej. Od samego początku działalności w nowo powstałym państwie resort ten musiał przezwyciężyć wiele trudności, a jedną z najważniejszych były braki kadrowe. Sytuację w tej kwestii utrudniał zarówno fakt, że większość pracowników zagranicznej służby dyplomatycznej podjęła pracę w czeskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych, jak i brak perspektyw szybkiego pozyskania w miarę doświadczonych pracowników. Ponadto proces tworzenia tego ministerstwa, tak istotnego i strategicznego dla dopiero co powstałego państwa, nie był wolny od wpływów politycznych, zwłaszcza ze strony premiera V. Mečiara, który od samego początku skutecznie dążył do kontrolowania pracy resortu i całej słowackiej polityki zagranicznej[224].

Istotną determinantą polityki zagranicznej jest również zasięg powiązań oraz obowiązujące prawo międzynarodowe. W przypadku Republiki Słowackiej w pierwszym okresie jej istnienia duże znaczenie miały obowiązujące umowy bilateralne z poszczególnymi państwami, które regulowały wzajemne stosunki. Było to nieodzowne, ponieważ chodziło o nowe państwo na arenie międzynarodowej, które musiało budować swoją pozycję opartą w dużej mierze na normalizacji stosunków z sąsiadami. Niezwykle istotną rolę odgrywały też organizacje międzynarodowe, których Republika Słowacka chciała być stroną. Musiała jednak spełnić szereg wymagań w postaci modyfikacji swojego prawa. Z kolei podpisanie i ratyfikowanie konwencji i paktów międzynarodowych zmuszało władze do respektowania przyjętych zobowiązań[225].

Słowacja, w przeciwieństwie do swoich sąsiadów (z wyjątkiem Ukrainy), nie miała bogatych tradycji własnej państwowości, a co za tym idzie, doświadczeń w prowadzeniu polityki zagranicznej. W chwili powstania Republika Słowacka musiała więc w kontekście polityki zagranicznej osiągnąć trzy najważniejsze cele: uzyskanie uznania międzynarodowego, stworzenie instytucji mogących prowadzić sprawną politykę zagraniczną oraz sformułowanie jej programu.

Dla wizerunku nowo powstałego państwa istotną rolę odegrał pokojowy proces rozdzielenia Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej. Proces ten przybrał odmienny przebieg niż w przypadku rozpadu Jugosławii. W specjalnej nocie dyplomatycznej, którą rząd słowacki przesłał innym państwom świata, oraz deklaracji parlamentu słowackiego z 3 grudnia 1992 r. akcentowano wolę akceptacji zasad regulujących stosunki międzynarodowe,

[224] *Ibidem*, s. 10–12.

[225] Istotne znaczenie miały tu konwencje chroniące prawa człowieka, co w przypadku Słowacji miało szczególny wymiar w okresie rządów Vladimíra Mečiara.

w tym dotyczących procesu rozbrojenia, budowy systemu demokratycznego oraz przestrzegania praw człowieka[226].

Do 1 maja 1993 r. Republika Słowacka została uznana przez 99 państw świata. Od początku istnienia stała się członkiem Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (następnie Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie). 19 stycznia została przyjęta w szeregi Organizacji Narodów Zjednoczonych, a 30 czerwca stała się członkiem Rady Europy[227]. 4 października Republika Słowacka podpisała umowę stowarzyszeniową ze Wspólnotami Europejskimi[228].

Słowacja, zyskując uznanie międzynarodowe i zostając członkiem wielu organizacji międzynarodowych, osiągnęła podobny status jak Polska, Czechy i Węgry – państwa o znacznie bogatszym doświadczeniu w prowadzeniu polityki zagranicznej.

Od momentu powstania Republiki Słowackiej trudno było jednoznacznie określić, gdzie znajduje się centrum i którzy ludzie formułują główne kierunki polityki zagranicznej. Nie było to z pewnością Ministerstwo Spraw Zagranicznych, na którego czele w latach 1993–1997 stało aż sześciu ministrów. W przypadku tak dużej rotacji na tym kluczowym dla polityki zagranicznej państwa stanowisku trudno mówić o jakiejś ciągłości. Słaba pozycja ministra spraw zagranicznych w rządzie miała swoje poważne konsekwencje. Po pierwsze, w obliczu tak częstych zmian zagraniczni partnerzy nie mieli z kim rozmawiać o długofalowych planach polityki zagranicznej Republiki Słowackiej. Po drugie, pojawił się też problem koordynacji współpracy z innymi resortami i parlamentem[229].

Jak już wspomniano, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Słowackiej powstało na bazie Ministerstwa Stosunków Międzynarodowych Republiki Słowackiej, które z kolei działało jeszcze w 1990 r. Jego aktywność była w latach 1990–1992 skupiona na rozwijaniu międzynarodowych stosunków kulturalnych oraz reprezentowaniu Słowacji przy współpracy z regionami innych państw. Oprócz tego jego działalność była koordynowana za pośrednictwem federalnego MSZ w Pradze. Ostatecznie od 1 stycznia 1993 r. funkcjonowało Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Zasada podziału

---

[226] *Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky k parlamentom a národom sveta. Schválené Národnou radou Slovenskej republiky uznesením z 3. decembra 1992, číslo 86*. Zob. http://www.nrsr.sk/web/Static/sk-SK/NRSR/Doc/v_k-parlamentom.htm [1.08.2012].

[227] *Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky o členstve Slovenskej republiky v Rade Európy a prevzatí záväzkov z medzinárodných zmlúv. Schválené Národnou radou Slovenskej republiky uznesením z 3. decembra 1992, číslo 85*. Zob. http://www.nrsr.sk/web/Static/sk-SK/NRSR/Doc/v_k-prevzatiu-zavazkov.htm [2.08.2012].

[228] Szerzej w rozdziale czwartym.

[229] A. Duleba, P. Lukáč, M. Wlachovský, *Zahraničná politika*..., s. 13.

majątku Federacji pomiędzy Republiką Czeską a Republiką Słowacką w stosunku 2 : 1 odnosiła się również do majątku za granicą. Dzięki temu Słowacja była już na początku stycznia 1993 r. w stanie otworzyć swoje przedstawicielstwa w 53 państwach świata i cztery stałe misje przy organizacjach międzynarodowych.

W porównaniu do sąsiadów Słowacy mieli duży problem z deficytem kadr personelu dyplomatycznego. Na jakość powstającej praktycznie od nowa służby zagranicznej i dyplomatycznej zwraca uwagę Bogusław Pytlik. Była ona tworzona przez kadry bez większego doświadczenia, a podstawowym kryterium decydującym o naborze do niej były często poglądy i preferencje polityczne, a nie posiadane umiejętności[230].

Z drugiej strony przygotowanie wykwalifikowanych kadr i stworzenie systemu ich szkolenia wymagało wielu lat, na co Słowacy nie mieli czasu. Dyplomaci, którzy zaczynali swoją zawodową drogę w socjalistycznej Czechosłowacji, byli w większości absolwentami moskiewskiego Państwowego Instytutu Stosunków Międzynarodowych i po listopadzie 1989 r. zostali zmuszeni do opuszczenia resortu. W Bratysławie przy Wydziale Prawa Uniwersytetu Komeńskiego powstał Instytut Stosunków Międzynarodowych, który zorganizował studium podyplomowe przygotowujące przyszłych pracowników Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Na Uniwersytecie Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy powołano Wydział Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych, gdzie uruchomiono stacjonarne czteroletnie studia magisterskie ze stosunków międzynarodowych. Studenci mieli odbywać staże w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, Kancelarii Prezydenta Republiki Słowackiej i Radzie Narodowej Republiki Słowackiej. Rząd zobowiązał się opracować program stypendialny dla chętnych podjąć studia z zakresu stosunków międzynarodowych i dyplomacji w państwach członkowskich Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych Ameryki. Beneficjenci tych stypendiów mieli być wybrani w wyniku konkursów przez niezależną komisję złożoną z przedstawicieli MSZ, wykładowców szkół wyższych, przedstawicieli państwa i instytucji, w których stypendium byłoby realizowane[231].

Kolejną istotną kwestią było stworzenie solidnej bazy ekspertów, którzy opracowywaliby analizy i raporty dotyczące polityki zagranicznej. Taką rolę pełniło, wspomniane już wcześniej, Słowackie Stowarzyszenie Polityki Zagranicznej,

[230] B. Pytlik, *Polityka zagraniczna Republiki Słowackiej w latach 1993–1998* [w:] J. Osiński (red.), *Administracja publiczna. Między polityką, prawem i ekonomią. Jubileusz 10-lecia Katedry Administracji Publicznej Kolegium Ekonomiczno-Społecznego SGH*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2010, s. 228.

[231] A. Duleba, P. Lukáč, M. Wlachovský, *Zahraničná politika*..., s. 25–26.

podobnie jak Instytut Spraw Publicznych (Inštitút pre verejné otázky, IVO)[232] czy też Słowacka Akademia Nauk (Slovenska akademia vied, SAV). W przypadku organizacji pozarządowych, jak IVO czy SFPA, były one finansowane z grantów.

2.7. Uwarunkowania zewnętrzne

Jednym z głównych czynników zewnętrznych, który wpłynął na politykę zagraniczną Republiki Słowackiej, była „jesień narodów" – dekompozycja systemu politycznego, jaki funkcjonował w Europie Środkowej przez kilkadziesiąt lat. Wydarzenia, do których doszło na przełomie 1989 i 1990 r. w Polsce, Czechosłowacji, na Węgrzech i w Niemieckiej Republice Demokratycznej, wzajemnie na siebie oddziaływały.

Nie byłoby natomiast „jesieni narodów", gdyby do władzy w ZSRR nie doszedł Michaił Gorbaczow. Odszedł on od doktryny Breżniewa, pozwolił na liberalizację w polityce wewnętrznej, a przede wszystkim zasadniczo zmienił podejście do państw bloku wschodniego, w których skrzydła reformatorskie bez obawy radzieckiej interwencji mogły przeprowadzać reformy[233].

Jednym z wyników zakończenia zimnej wojny było pojawienie się perspektyw współpracy transgranicznej. Pilnie strzeżone dotąd granice otworzyły się, czego konsekwencją była szansa na nawiązanie kontaktów pomiędzy regionami. Szczególny wymiar współpraca ta nabrała po wejściu Republiki Słowackiej do Unii Europejskiej, pojawiły się równocześnie realne perspektywy finansowania takiej współpracy.

Istotnym czynnikiem było również rozwijanie współpracy w ramach Euroregionów. W przypadku Słowacji współpraca ta była realizowana w ramach Euroregionu Beskidy (z Polską i Czechami), Euroregionu Białe Karpaty (z Czechami), Euroregionu Karpackiego (z Polską, Rumunią, Ukrainą i Węgrami), Euroregionu Pomoraví-Záhorie-Weinviertel (z Austrią i Czechami), Euroregionu Tatry (z Polską).

Niezwykle istotnym czynnikiem zewnętrznym był również rozwój współpracy regionalnej poprzez udział w licznych organizacjach międzynarodowych, które powstawały w Europie Środkowej i Wschodniej. Można

[232] Instytut Spraw Publicznych to organizacja pozarządowa grupująca ekspertów z różnych dziedzin. Został stworzony z myślą o budowie społeczeństwa obywatelskiego. Jest również ważnym ośrodkiem analitycznym, którego zadaniem jest organizowanie konferencji i seminariów poświęconych zarówno głównym problemom polityki wewnętrznej, jak i zagranicznej Republiki Słowackiej.

[233] B. Dobek-Ostrowska, *Proces demokratyzacji*..., s. 18.

tu wymienić przede wszystkim Trójkąt Wyszehradzki / Grupę Wyszehradzką, Inicjatywę Środkowoeuropejską, Środkowoeuropejskie Porozumienie o Wolnym Handlu.

Czynnikiem, który przyczynił się do pozytywnego postrzegania Słowacji, był pokojowy rozpad wspólnego państwa z Czechami. Miało to szczególny wymiar w kontekście wydarzeń, które rozegrały się w pierwszej połowie lat 90. na Bałkanach. Stąd też nie budziło wiele kontrowersji szybkie przystąpienie Republiki Słowackiej do wielu organizacji międzynarodowych. Jeszcze w 1993 r. stała się ona członkiem Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (1 stycznia), Banku Światowego (16 stycznia), Organizacji Narodów Zjednoczonych (19 stycznia) oraz Rady Europy (30 czerwca).

Wreszcie niezwykle istotnym czynnikiem zewnętrznym była jasno sprecyzowana deklaracja państw Europy Środkowej i Wschodniej, jaką była chęć integracji euroatlantyckiej. Większość państw regionu w swojej polityce zagranicznej akcentowała chęć akcesji do Wspólnot Europejskich / Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Rozdział III

Sytuacja polityczna w Słowacji w latach 1990–2002

Sytuacja wewnętrzna w Słowacji była jednym z najważniejszych czynników wpływających na politykę zagraniczną tego państwa. Miała ona swoje poważne konsekwencje w międzynarodowej pozycji Republiki Słowackiej. Przyjmując za punkt wyjścia ewolucję systemu politycznego, Radosław Zenderowski podzielił okres tranzycji na sześć etapów:
– okres od implozji reżimu totalitarnego do tzw. wyborów podstawowych (1989–1990),
– okres wprowadzenia instytucjonalnych podstaw demokracji (1990–1992),
– okres dyskontynuacji rozwoju prawno-państwowego i transformacyjnego (1992–1994),
– okres reżimu demokracji delegowanej (1994–1998),
– okres starań o konsolidację demokracji (1998–2002),
– okres demokracji skonsolidowanej (po 2002 r.)[234].

Poniżej poddano analizie sytuację wewnętrzną w Słowacji, przyjmując cezury czasowe od „aksamitnej rewolucji" do wyborów parlamentarnych w 2002 r., dzieląc ten okres na cztery łatwo się wyróżniające etapy: 1990–1992, 1992–1994, 1994–1998, 1998–2002.

3.1. W ramach Federacji (1990–1992)

Rok 1989 zapoczątkował szereg przemian w Europie Środkowej, które przeszły do historii jako „jesień narodów" i nie ominęły również Czechosłowacji[235]. Znaczącym krokiem w kierunku demokratycznego państwa było

[234] R. Zenderowski, *Nad Tatrami błyska się... Słowacka tożsamość narodowa w dyskursie politycznym w Republice Słowackiej (1989–2004)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2007, s. 298–299. Por. L. Kopeček, *Stranický systém Slovenska* [w:] P. Fiala, R. Herbut i in., *Středoeuropské systémy politických stran. Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko*, Masarykova Univerzita v Brně, Brno 2003, s. 158–166.

[235] Na temat aksamitnej rewolucji w Czechosłowacji zob. J. Rychlík, *Rozdělení Československa 1989–1992*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU" 1999, t. XVII, s. 76–79;

uchwalenie *Karty Praw i Swobód Obywatelskich*, która zawierała cały katalog praw człowieka zgodny ze standardami międzynarodowymi. Zaczęto wprowadzać pluralizm w nauce i kulturze. Rozpoczął się proces rozliczania z poprzednim systemem poprzez wprowadzenie lustracji deputowanych do parlamentu federalnego, członków i pracowników rządu federalnego oraz pracowników naczelnych organów administracji publicznej. Wiele kontrowersji wzbudziło wprowadzenie ustawy zakazującej współpracownikom byłej służby bezpieczeństwa i niektórym działaczom partii komunistycznej podejmowania pracy na określonych stanowiskach publicznych przez okres pięciu lat[236].

Obok transformacji gospodarczej, politycznej i społecznej rozpoczął się też proces dezintegracji wspólnego dotąd państwa Czechów i Słowaków. Zgromadzenie Federalne oraz rady obu republik zadecydowały o zreformowaniu systemu politycznego. Pod naciskiem słowackich ugrupowań politycznych w kwietniu 1990 r. uchwałą parlamentu zmieniono nazwę państwa na Czeską i Słowacką Republikę Federacyjną (Česka a Slovenská Federativní Republika, ČSFR)[237]. W ocenie uczestnika tamtych wydarzeń, późniejszego prezydenta Republiki Słowackiej Rudolfa Schustera, dla Słowaków było to za mało. Pragnęli oni podkreślenia własnej samodzielności chociażby w sferze symboli: odrębnej konstytucji, flagi, godła, hymnu. Mówiło się o „czeskich Tatrach" i „czeskiej koronie", zapominając, że istnieją też Słowacy[238].

Na początku 1990 r. rozgorzała dyskusja wokół rozwiązań proceduralnych w nowej ordynacji wyborczej. Ostatecznie została ona uchwalona 27 lutego. Określała zasady odbywania wyborów do Izby Ludu i Izby Narodów Zgromadzenia Federalnego. Zostały również ustalone przez parlamenty republikańskie: ustawa wyborcza do Czeskiej Rady Narodowej i ustawa wyborcza do Słowackiej Rady Narodowej. 8–9 czerwca 1990 r. odbyły się w Czechosłowacji wybory parlamentarne do obu izb Zgromadzenia Federalnego i parlamentów republikańskich. W wyborach do Izby Ludu (Czesi i Słowacy byli reprezentowani zgodnie z liczbą ludności) i Izby Narodów (Republika Czeska i Republika Słowacka były reprezentowane po 75 przedstawicieli) w parlamencie znaleźli się przedstawiciele dziewięciu partii politycznych. Zwyciężyły dwa ruchy polityczne związane z „aksamitną rewolu-

J. Suk, *Občanské fórum. Listopad–prosinec 1989*, t. 1: *Události*, Doplněk Brno – Ústav pro soudobé dějiny, Praha 1997; M. Szczepaniak, *Czechosłowacja w latach*..., s. 53.

[236] E. Orlof, *Transformacja polityczna*..., s. 254.

[237] *Ústavný zákon z 20. aprila 1990 o zmene názvu Česko-slovenskej federativnej republiky*, Z.z. 1990, č. 101. Pod naciskiem radykalnych polityków słowackich 20 kwietnia parlament poprawił oficjalną nazwę państwa na Czeska i Słowacka Republika Federacyjna. Było to wydarzenie określane jako „wojna o myślnik".

[238] R. Schuster [wywiad], *Bez czerwonej kartki*, „Polityka" z 11 XII 1999, s. 36.

cją": Forum Obywatelskie i Społeczeństwo Przeciwko Przemocy. W Izbie Ludu OF uzyskało 50% głosów, a VPN 37,3%. Drugą siłą polityczną w obu izbach została Komunistyczna Partia Czechosłowacji (Komunistická strana Československa, KSČ), na którą głosowało 13% wyborców. Trzecią lokatę zajęła koalicja Ruchu Chrześcijańsko-Demokratycznego, która w wyborach do Izby Ludu zdobyła poparcie 8,7% wyborców Republiki Czeskiej i 19% Słowaków. Czwarte miejsce zajęło Stowarzyszenie dla Moraw i Śląska (Společnost pro Moravu a Slezsko, SMS), uzyskując w Izbie Ludu poparcie 7,9% wyborców. Z kolei w Izie Narodów SMS zdobyło poparcie 9,1%. Słowacka Partia Narodowa otrzymała 11% poparcie w wyborach do Izby Ludu i 11,4% w Izbie Narodów. Koalicja grupująca przedstawicieli mniejszości etnicznych uzyskała poparcie 8,6% głosów w wyborach do Izby Ludu i 8,5% do Izby Narodów[239].

Tabela 4. Wyniki wyborów do Słowackiej Rady Narodowej w 1990 r.

Ugrupowanie	Wynik (w %)	Liczba mandatów
Społeczeństwo Przeciwko Przemocy	29,35	48
Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny	19,21	31
Słowacka Partia Narodowa	13,94	22
Komunistyczna Partia Słowacji*	13,35	22
Węgierski Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny	8,66	14
Partia Demokratyczna	4,40	7
Partia Zielonych	3,49	6
Inni	7,60	–
Razem	100,00	150

* W wyborach 1990 r. Komunistyczna Partia Słowacji kandydowała pod szyldem Komunistycznej Partii Czechosłowacji.

Źródło: http://app.statistics.sk/webdata/_slov/volby90/php90.htm [10.11.2013].

Wybory do Słowackiej Rady Narodowej (Slovenská národná rada, SNR) odbywały się w oparciu o przepisy ustawy z 16 marca 1990 r.[240] W Słowacji frekwencja w wyborach do Słowackiej Rady Narodowej wyniosła 95,39%. Wyniki wyborów ilustruje tabela 4. W programach wyborczych wielu partii politycznych pojawiły się hasła integracji europejskiej, zerwania z systemem totalitarnym, gospodarki rynkowej, pluralizmu politycznego i własno-

[239] R. Wiszniowski, *Wybory parlamentarne w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Polityczne konsekwencje systemów wyborczych* [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998, s. 79–81.

[240] *Zákon Slovenskej národnej rady zo 16. marca 1990 o voľbách do Slovenskej národnej rady*, Z.z. 1990, č. 80.

ści środków produkcji oraz dopuszczenia kapitału zagranicznego. Partie słowackie domagały się równouprawnienia w ramach Federacji. Z kolei partie mniejszości narodowych i grup etnicznych postulowały konieczność zagwarantowania ich praw. Komunistyczna Partia Czechosłowacji akcentowała swój negatywny stosunek do niekontrolowanego bezrobocia, wyprzedaży majątku narodowego, prywatyzacji banków, rozpadu rolniczych spółdzielni produkcyjnych oraz komercjalizacji służby zdrowia[241]. Wybory te stanowiły pole rywalizacji pomiędzy ruchem obywatelskim Społeczeństwo Przeciwko Przemocy (Verejnosť proti nasiliu, VPN) a konserwatywnym Ruchem Chrześcijańsko-Demokratycznym (Kresťanskodemokratické hnutie, KDH).

Poniżej scharakteryzowane zostały główne podmioty polityczne działające w latach 1990–1992 w Słowacji, które stały się podstawą kształtującego się systemu partyjnego. W tamtym okresie na ziemiach słowackich dała się zauważyć intensyfikacja organizowania uroczystości poświęconych pamięci osób związanych z Państwem Słowackim (1939–1945). Część z tych polityków, jak np. Jozef Tiso, Alexander Mach, Vojtech Tuka czy Ferdinand Ďurčanský, budziła spore kontrowersje. Z jednej strony byli oni architektami pierwszego państwa słowackiego, z drugiej jednak nie wolno zapominać o realiach, w jakich przyszło temu państwu funkcjonować – Państwo Słowackie było satelitą III Rzeszy[242]. Narodowcy i separatyści wykorzystywali każdą okazję związaną z uroczystościami do zademonstrowania swojej siły. Jak zauważa Andrzej J. Madera, ruch nacjonalistyczny i separatystyczny nie rozwijałby się tak prężnie, gdyby nie wsparcie finansowe silnego nacjonalistycznego słowackiego lobby w USA i Kanadzie[243].

Pojawiły się jednocześnie duże rozbieżności dotyczące wizji przyszłego państwa, w wyniku czego zaczął narastać kryzys we wzajemnych relacjach Czechów ze Słowakami. Miał on podłoże zarówno polityczne, jak i gospodarcze. Słowacy swoją odrębność akcentowali już w pierwszych dniach „aksamitnej rewolucji". Opozycjoniści ze Słowacji nie przyłączyli się do powstałego Forum Obywatelskiego, ale powołali własny ruch – Społeczeństwo Przeciwko Przemocy. Jednym z istotnych punktów programu VPN stało się stworzenie rzeczywistej federacji. Naciskały na to szczególnie Słowacka

[241] M. Szczepaniak, *Czechosłowacja w latach*..., s. 47.

[242] Można doszukać się w tym miejscu analogii do państw bałkańskich: Chorwacji i Serbii, gdzie osoby oskarżane o ludobójstwo, zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości bardzo często w swoim kraju miały status bohaterów narodowych, walczących o niepodległość.

[243] A.J. Madera, *Na drodze*..., s. 37. W okresie Austro-Węgier ziemie słowackie należały do najsłabiej gospodarczo rozwiniętej części monarchii, a co za tym idzie, miejscowa ludność była spauperyzowana. Dlatego też w drugiej połowie XIX i na początku XX w. znaczący odsetek emigrantów z Europy Środkowej do obu Ameryk stanowili mieszkańcy tego regionu.

Partia Narodowa, Macierz Słowacka, przedstawiciele ugrupowań emigracyjnych w USA i Kanadzie oraz Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny[244].

W chwili załamania monopolu Komunistycznej Partii Czechosłowacji[245] zaczęły powstawać liczne partie polityczne. Dominującą rolę odgrywało w tym okresie wspomniane Społeczeństwo Przeciwko Przemocy. Zwyciężyło w pierwszych demokratycznych wyborach parlamentarnych 1990 r., zdobywając 29,3% głosów. Ruch VPN został założony w Bratysławie 20 listopada 1989 r., stając się główną opozycyjną siłą polityczną wobec ówczesnej władzy. Nie reprezentował on jednolitej formy ideowej, w jego skład wchodziły zarówno osoby związane z poprzednim reżimem, jak i działacze antykomunistyczni wywodzący się z kręgów inteligencji[246].

W dniu 25 listopada 1989 r. przedstawiciele ruchu ogłosili swój program polityczny, który był oparty na zasadach liberalnej demokracji. Żądali przeprowadzenia wolnych wyborów i usunięcia z ustawy zasadniczej przepisów o przewodniej roli partii komunistycznej. Akcentowali konieczność budowy społeczeństwa obywatelskiego, państwa prawa i wejścia do struktur europejskich. Na przełomie lat 1989 i 1990 zauważalna była jednak tendencja słabnięcia poparcia dla VPN. Jego przedstawicieli oskarżano o brak umiejętności podejmowania kluczowych decyzji, istotny wpływ na taki stan rzeczy miało też pogorszenie warunków życia. Tak duża różnorodność ideowa VPN powodowała sytuację, w której zaczęły się wyodrębniać poszczególne nurty ideologiczne, a z nich najsilniejsza stała się frakcja chrześcijańsko-demokratyczna[247].

Ostatecznie przywódca wspomnianej frakcji Ján Čarnogurský[248] opuścił Społeczeństwo Przeciwko Przemocy, tworząc 17 lutego 1990 r. w Nitrze własne ugrupowanie: Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny. Na początku lat 90. XX w. była to partia skupiająca w swoich szeregach wiele nurtów światopoglądowych. W wyniku secesji w KDH powstał Słowacki Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (Slovenské kresťanskodemokratické hnutie, SKDH), który odgrywał jednak marginalną rolę[249]. Sam J. Čarnogurský opowiadał

[244] M. Szczepaniak, *Czechosłowacja w latach 1989–1992*..., s. 53.

[245] Na ziemiach słowackich jej lokalnej przybudówki Komunistycznej Partii Słowacji (KSS).

[246] Wśród tych osób można wymienić: Martina Bútorę, Jána Čarnogurskiego, Juraja Flamika, Gabrielę Kaliską, Vladimíra Kompánka, Jána Langoša, Františka Mikloškę, Olega Pastiera, Rudolfa Sikorę, Martina M. Šimečkę, Petera Tatára, Petera Zajaca, Miloša Žiaka.

[247] R. Zenderowski, *Nad Tatrami*..., s. 300–301.

[248] Syn Pavla Čarnogurskiego, słowackiego polityka i posła do parlamentu Państwa Słowackiego.

[249] W późniejszym okresie ugrupowanie to zmieniło nazwę na Unię Chrześcijańsko-Społeczną, aby w 1998 r. połączyć się ze Słowacką Partią Narodową.

się za utrzymaniem federacji, chociaż zdawał sobie sprawę, że dojdzie w końcu do jej zaniku. Miało to swój wyraz w głosowaniu nad deklaracją o suwerenności Słowacji i przyjęciu ustawy zasadniczej – w obu tych przypadkach KDH wypowiadała się przeciwko. Do czołowych polityków KDH zaliczani byli m.in. Tibor Böhm, Ivan Čarnogurský, Ivan Hoffman, Anton Hykisch, Ján Klepáč, Štefan Kružliak, Viliam Oberhauser, Hana Ponická, Anton Selecký, Miroslav Tahy, Konstantin Viktorín. Partia ta uzyskała w wyborach parlamentarnych poparcie 19,2%[250].

Słowacka Partia Narodowa uzyskała poparcie 13,9% wyborców. Ugrupowanie to powstało w 1990 r. i miało charakter nacjonalistyczny i radykalny. Część jego działaczy nawiązywała do partii o tej samej nazwie, powstałej jeszcze w ramach Austro-Węgier, która w okresie dwudziestolecia międzywojennego domagała się dla Słowaków autonomii. W swojej retoryce członkowie tej partii wielokrotnie odwoływali się do tradycji Państwa Słowackiego. Przedstawiciele SNS jako pierwsi wysunęli program suwerenności Słowacji. Do czołowych działaczy należeli: Marián Andel, Ľudovít Černak, Anton Hrnko, Anna Maliková-Belousovova, Viťazoslav Moric, Stanislav Pánis, Jozef Prokeš, Ján Slota[251]. Radosław Zenderowski zwraca uwagę na fakt, że nacjonalizm stał się znakiem rozpoznawczym tej partii, która w swojej ideologii odwoływała się prawie wyłącznie do pisarzy emigracyjnych, jak Milan S. Ďurica, Jozef Kirschbaum, Štefan Polakovič czy František Vnuk[252].

Komunistyczna Partia Słowacji (Komunistická strana Slovenska, KSS) w wyborach 1990 r. uzyskała poparcie 13,3%. Po „aksamitnej rewolucji" członkowie tej partii musieli odnaleźć się w nowych realiach politycznych. Część polityków stała na stanowisku, że ugrupowanie to powinno mieć charakter socjaldemokratyczny, w konsekwencji zmienili nazwę na Partię Lewicy Demokratycznej (Strana demokratickej ľavice, SDĽ)[253]. Czołowym działaczem był Peter Weiss. Z kolei politycy, którzy nie akceptowali idei partii o charakterze socjaldemokratycznym, w styczniu 1991 r. zdecydowali się na założenie Związku Komunistów Słowacji (Zväz komunistov Slovenska, ZKS). Dodatkowo w lutym 1991 r. powstała Komunistyczna Partia Słowacji ´91 (Komunistická strana Slovenska `91, KSS`91). Oba ugrupowania powołały 29 sierpnia 1992 r. Komunistyczną Partię Słowacji, która pod względem

[250] R. Zenderowski, *Nad Tatrami*..., s. 304–305.

[251] Przewodniczący w latach 1994–1999 i po 2003 r. Okres, kiedy Ján Slota stał na czele partii, uważany jest za najbardziej radykalny.

[252] R. Zenderowski, *Nad Tatrami*..., s. 302.

[253] W rzeczywistości nazwa SDĽ zaczęła obowiązywać od 1991 r., przez blisko rok funkcjonowała nazwa KSS-SDĽ. Politycy tej partii, odrzucając pierwszą część nazwy, deklarowali chęć całkowitego zerwania z komunistyczną przeszłością.

formalnym nie była spadkobiercą dawnej KSS. Do czołowych działaczy należeli Vladimír Ďaďo i Jozef Ševc[254].

Do parlamentu dostała się jeszcze koalicja dwóch partii węgierskich: Wspólnoty (Együttélés) i Węgierskiego Ruchu Chrześcijańsko-Demokratycznego (Maďarské kresťanskodemokratické hnutie, MKHD), która uzyskała 8,7% poparcia. Wspólnota powstała pod koniec marca 1990 r. z inicjatywy Miklósa Duraya, byłego dysydenta i sygnatariusza Karty 77, któremu początkowo udało się namówić do współpracy przedstawicieli Rusinów, Ukraińców, Polaków ze Śląska Cieszyńskiego i Niemców. Z czasem działalność partii ograniczała się do obrony praw mniejszości węgierskiej. M. Duray krytykował niektóre ugrupowania węgierskie za uległość wobec VPN i brak nieustępliwości w kwestii praw mniejszości węgierskiej. Politycy tej partii często posługiwali się retoryką nacjonalistyczną. Jednoznacznie też popierali członkostwo we Wspólnotach Europejskich. Wśród czołowych polityków można wymienić Árpáda Dukę-Zólyomiego. Radosław Zenderowski zwrócił uwagę na pewien paradoks: partię tę założył były dysydent, a jej członkami w dużym stopniu byli działacze komunistyczni[255].

W dniu 17 marca 1990 r. w Bratysławie powstał Węgierski Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny i miał podobne korzenie jak KDH. Wspólnym mianownikiem obu ugrupowań był katolicyzm, różniły się one jednak zasadniczo w kwestiach narodowych. Do czołowych działaczy należeli: Béla Bugár, Pál Csáky oraz Kálmán Janics[256].

Trzecią węgierską partią, która w analizowanym okresie odgrywała znaczącą rolę, była Węgierska Niezależna Inicjatywa (Maďarská nezávislá iniciatíva, MNI). Została założona 18 listopada 1989 r. jako stowarzyszenie, oficjalnie jako partia funkcjonowała od 19 lutego 1990 r. Była ugrupowaniem liberalnym, proeuropejskim, członkami byli przeważnie inteligenci, byli dysydenci. Jej politycy stali na stanowisku współpracy z partiami słowackimi ponad narodowymi podziałami, co spotkało się z krytyką ze strony węgierskich ugrupowań nacjonalistycznych. W 1992 r. MNI zmieniła nazwę na Węgierską Partię Obywatelską (Maďarská občianska strana, MOS). Czołowymi działaczami byli: Lajos Grendel, László Nagy, Alexander Varga oraz Gábor Zászlós[257].

Niewielkie poparcie uzyskała Partia Demokratyczna (Demokratická strana, DS) – 4,4%. Ugrupowanie to nawiązywało do tradycji sprzed 1948 r., przede wszystkim doświadczeń Słowackiego Powstania Narodowego. Po „aksamitnej rewolucji" powrócono do historycznej nazwy. W swoim pro-

[254] L. Kopeček, *Stranický systém*..., s. 163.
[255] R. Zenderowski, *Nad Tatrami*..., s. 306.
[256] L. Kopeček, *Stranický systém*..., s. 158.
[257] *Ibidem*, s. 159.

gramie z 1990 r. jego autorzy akcentowali, że DS jest partią narodową, demokratyczną, liberalną. Podkreślano jej antykomunizm. Występowała przeciwko rozpadowi Federacji, a z czasem stawała się coraz bardziej prawicowa. Czołowymi działaczami byli Božena Badálova, Ivan Brndiar, Peter Brňak[258], Jozef Dubniček, Michal Géci, Ján Holčík, Oľga Keltošova, Martin Kvetko, Ján Majer, Peter Mattoš, Stanislav Novák oraz Hana Zelinová[259].

W wyborach 1990 r. w koalicji z Partią Demokratyczną wystąpiła Partia Zielonych na Słowacji (Strana zelených na Slovensku, SZS), która zdobyła poparcie na poziomie 3,5%. Początkowo zarejestrowano ją 13 lutego 1990 r. jako Partia Zielonych na Słowacji. Kilka dni wcześniej taka sama powstała w Czechach. Obie partie postanowiły występować pod wspólnym szyldem jako Partia Zielonych (Strana zelených, SZ). Opowiadały się przeciwko rozpadowi Federacji. Partię reprezentowali Gabriela Kaliská, Juraj Mesík, Jozef Pokorný oraz Peter Sabo. SZS popierała akcesję Słowacji do struktur euroatlantyckich. Przedstawiciele tej partii wchodzili często w konflikt z rządzącymi, np. protestując przeciwko budowie kompleksu hydroenergetycznego Gabčikovo-Nagymaros. Utrzymywała ścisłe związki z partią Zielonych w Niemczech. Podobnie jak w przypadku innych ugrupowań, procesy dezintegracyjne nie ominęły też SZS. Do dużego rozdźwięku wśród członków partii doszło w związku ze stosunkiem do ustawy językowej. Po 1992 r. odgrywała ona już marginalną rolę[260].

Po wyborach w 1990 r. koalicję rządową zawiązały Społeczeństwo Przeciwko Przemocy, Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny i Partia Demokratyczna. Członkiem koalicji została również liberalna Węgierska Niezależna Inicjatywa. Na czele rządu stanął Vladimír Mečiar z VPN, dotychczasowy minister spraw wewnętrznych[261].

Nowo wybrany parlament miał za zadanie m.in. opracować konstytucję federalną. Z inicjatywy V. Mečiara 8–9 sierpnia 1990 r. doszło w Trenczianskich Teplicach do spotkania przedstawicieli trzech rządów: federalnego, czeskiego i słowackiego oraz Forum Obywatelskiego i Społeczeństwa Przeciwko Przemocy. Zdecydowano, aby pozostawić w kompetencji władz federalnych politykę obronną, zagraniczną, celną i podatkową, sprawy socjalne oraz tworzenie norm prawnych. Powołano dziesięć komisji, które miały za zadanie ustalić szczegółowe kompetencje pomiędzy władzami obu republik a władzami federalnymi[262].

---

[258] Wraz z O. Keltošovą opuścił Partię Demokratyczną, zakładając Słowacki Ruch Narodowo-Demokratyczny (Slovenské narodnodemokratické hnutie, SNDH).

[259] R. Zenderowski, *Nad Tatrami*..., s. 303–304.

[260] *Ibidem*, s. 305.

[261] A.J. Madera, *Na drodze do*..., s. 37–38.

[262] A. Jagodziński, *Jednak Federacja*, „Gazeta Wyborcza" z 22 VIII 1990, s. 6.

Słowacka Rada Narodowa 25 października 1990 r. uchwaliła ustawę o słowackim języku jako urzędowym, obowiązującym na równi z czeskim. Na terenie Słowacji nazwy miejscowe miały mieć brzmienie słowackie. Ustawa ta uderzyła przede wszystkim w przedstawicieli mniejszości węgierskiej, wywołując jednocześnie niezadowolenie skrajnych nacjonalistów słowackich z równouprawnienia języka słowackiego z czeskim. Demonstrowali oni przed budynkiem Słowackiej Rady Narodowej, wznosząc hasła antyczechosłowackie; obiektem ataku stał się też sam Václav Havel[263].

W drugiej połowie 1990 r. hasła emancypacji zostały włączone do programów większości partii politycznych. Nie uwzględniały one jednak perspektywy rozpadu Federacji. Deklaracji suwerenności domagała się jedynie Słowacka Partia Narodowa i drobne ugrupowania nacjonalistyczne. Czynnikiem, który wydatnie przyczynił się do procesu separacji, było utworzenie przez Słowacką Radę Narodową funkcji ministra ds. stosunków międzynarodowych w rządzie słowackim i powierzenie jej Milanowi Kňažce. Rozpoczął się proces formowania podstaw słowackiej dyplomacji[264].

Prace nad podziałem kompetencji delegacje rządowe ukończyły 13 listopada 1990 r. W rezultacie do 20 listopada podział zatwierdziły wszystkie trzy rządy i trafił on ostatecznie na forum obu parlamentów republikańskich. Parlament słowacki zatwierdził te zmiany, z kolei czeski uczynił to z poprawkami. Słowacy zagrozili, że jeżeli Zgromadzenie nie uchwali projektu w jego pierwotnej wersji, uzna priorytet własnych ustaw nad federacyjnymi. Ostatecznie 12 grudnia Zgromadzenie uchwaliło tzw. ustawę kompetencyjną ograniczającą kompetencje władz federalnych do obronności państwa, polityki zagranicznej, przemysłu paliwowo-energetycznego i wydobywczego oraz systemu walutowego i podatkowego. Ustawa ta miała znaczenie doraźne – pozwoliła na uchwalenie budżetu na rok 1991 oraz wstrzymała, przynajmniej na jakiś okres, proces rozpadu federacji[265].

W centrum Bratysławy 10 lutego 1991 r. zebrała się ośmiotysięczna manifestacja popierająca ideę niepodległości Słowacji. W wystąpieniach wielokrotnie nawiązywano do utworzonego w 1939 r. Państwa Słowackiego i domagano się rehabilitacji jego twórcy i pierwszego prezydenta Jozefa Tisy. Wśród przemawiających był m.in. Pavol Čarnogurský. Rzecznik prezydenta Václava Havla Michael Žantovský oświadczył, że gwałtowny wzrost temperatury politycznej na Słowacji jest wynikiem wspólnych działań komunistów oraz ludzi traktujących Państwo Słowackie jako złoty okres

[263] A.J. Madera, *Na drodze do*..., s. 38.

[264] M. Mojžita, *Kňažko/Demeš/Kňažko. Formovanie slovenskej dyplomacie v rokoch 1990 až 1993*, Slovenská akadémia vied, Bratislava 2004, s. 15–17.

[265] M. Szczepaniak, *Czechosłowacja w latach*..., s. 55.

w dziejach narodu. Oskarżył również premiera Vladimíra Mečiara o sabotowanie reformy gospodarczej[266].

Narada czołowych polityków obu republik, zwołana z inicjatywy Václava Havla w lutym 1991 r., nie przyniosła rozstrzygnięć. Podjętą ideę konfederacji lansowaną przez polityków słowackich odrzucili Czesi, przeciwstawiając jej koncepcję mocnej i sprawnej struktury państwowej umożliwiającej przeprowadzenie transformacji państwa. Ostatecznie 17 czerwca 1991 r. ustalono, że parlamenty obu republik zawrą umowę wewnątrzpaństwową określającą zasady ustroju federacji, którą będzie respektować Zgromadzenie Federalne, uchwalając nową konstytucję[267].

Wkrótce po wyborach parlamentarnych doszło do konfliktu pomiędzy skrzydłem promecziarowskim a pozostałymi członkami Społeczeństwa Przeciwko Przemocy pod przywództwem Fedora Gala, w konsekwencji czego w kwietniu 1991 r. Vladimír Mečiar został odwołany z funkcji szefa rządu[268]. Grupa jego zwolenników założyła 3 maja 1991 r. Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji, który znalazł się w opozycji. Ugrupowanie to od początku kreowało się na adwokata słowackich interesów narodowych. V. Mečiara zaczęto oskarżać o wykorzystywanie resortów siłowych do realizacji własnych interesów. Ostatecznie na stanowisku premiera zastąpił go przewodniczący Ruchu Chrześcijańsko-Demokratycznego Ján Čarnogurský[269].

W dniu 16 września 1991 r. premier rządu słowackiego Ján Čarnogurský i przewodniczący Słowackiej Rady Narodowej František Mikloško wystosowali list otwarty do prezydenta Václava Havla, w którym ostro zaprotestowali przeciwko sformułowaniu zawartemu w projekcie traktatu czechosłowacko-niemieckiego o nieprzerwanym istnieniu Czechosłowacji od 1918 r. Ich zdaniem, tworząc projekt traktatu, powinno się wziąć pod uwagę istnienie w latach 1939–1945 Państwa Słowackiego, które było uznane oficjalnie przez wiele państw. Na początku września 1991 r. grupa polityków z V. Mečiarem opublikowała dokument *Inicjatywa na rzecz demokratycznej Słowacji* wzywający parlament słowacki do ogłoszenia suwerenności republiki i uchwalenia konstytucji. Jak już wspomniano, aby podkreślić swoją tożsamość, skrajnie radykalni politycy słowaccy wykorzystywali

---

266 PAP, *Neosocjalizm?*, „A do Z" z 12 II 1991, s. 7.

267 R. Morawiec, *Czecho-Słowacja*, „Europa Środkowo-Wschodnia" 1991, R. I, s. 41–42.

268 W. Jednaka, *Partie polityczne wybranych państw Europy Środkowo-Wschodniej* [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Demokracje Europy*..., s. 113. Zob. też. M. Barański, A. Czyż, *Słowacja* [w:] M. Barański, E. Pioskowik (red.), *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, Katowice 2005, s. 360.

269 M. Cichosz, *Gabinety na Słowacji po 1990 roku* [w:] E. Pałka (red.), *Współczesna Słowacja...*, s. 136–137.

każdą okazję do demonstracji. Istotnym punktem odniesienia była gloryfikacja osób pełniących ważne funkcje państwowe w okresie funkcjonowania Państwa Słowackiego. 13 października w Bytczy odbyły się uroczystości 104. rocznicy urodzin ks. Jozefa Tiso, prezydenta Słowacji w latach 1939–1945, skazanego za kolaborację z Niemcami na karę śmierci[270]. 14 marca 1991 r., w rocznicę utworzenia Państwa Słowackiego, Macierz Słowacka zorganizowała w Bratysławie demonstrację domagającą się niezależnej Słowacji. Obecny na wiecu V. Havel spotkał się z wrogością zebranych, nie dopuszczono go nawet do mikrofonu[271]. Wśród części słowackiej opinii publicznej ukształtował się stereotyp, że Czesi zawsze wykorzystywali Słowaków i nie życzą sobie ich równoprawnej pozycji we wspólnym państwie[272].

Separatyzm słowacki rozbudził w Czechach tendencje antysłowackie. Ideę samodzielnego państwa czeskiego podjął zwłaszcza prawicowy Sojusz Obywatelsko-Demokratyczny (Občanská demokratická aliance, ODA). Orędownikiem zachowania federacji pozostawał prezydent. O jej przyszłości, zdaniem V. Havla, powinni zadecydować nie politycy, lecz narody. W lipcu 1991 r. Zgromadzenie Federalne uchwaliło ustawę, która umożliwiała przeprowadzenie referendum, a 5 listopada zdecydowano o jego trybie. Miało się ono odbyć w grudniu. Zgromadzenie Federalne odrzuciło jednak projekty pytań zawartych w referendum[273].

W dniu 17 listopada 1991 r. Václav Havel w przemówieniu telewizyjnym dramatycznie zaapelował do społeczeństwa o pomoc w ratowaniu państwa. Zapowiedział, że wniesie do parlamentu projekty ustaw, które wzmocnią pozycję prezydenta, dając możliwość rozpisania referendum bez konieczności stanowiska parlamentu w tej sprawie. Zapowiedział również przedstawienie projektów kilku ustaw: o Federacji Czechosłowackiej, o warunkach rozwiązania parlamentu i przedterminowych wyborach, o nowej strukturze zgromadzenia Federalnego oraz projekt nowej ordynacji wyborczej[274].

Słowaccy i czescy studenci zaproponowali 22 listopada 1991 r., aby obywatele w specyficzny sposób wypowiedzieli się, czy chcą żyć we wspólnym państwie. Miało się to odbyć 24 listopada poprzez zapalenie po głównym wydaniu dziennika telewizyjnego dwóch dodatkowych stuwatowych żaró-

---

[270] M. Szczepaniak, *Czechosłowacja w latach*..., s. 56.

[271] A. Jagodziński, *Prawie lincz*, „Gazeta Wyborcza" z 15 III 1991, s. 6.

[272] Z. Polačková, *Przejawy nacjonalizmu i problemy mniejszości na Słowacji po 1989 r.* [w:] B. Linek, J. Lüer, K. Struve (red.), *Fenomen nowoczesnego nacjonalizmu w Europie Środkowej*, Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski, Opole 1997, s. 146.

[273] M. Szczepaniak, *Czechosłowacja w latach*..., s. 56.

[274] A.J. Madera, *Na drodze*..., s. 36.

wek. Pozytywnej odpowiedzi udzieliło 2 750 000 gospodarstw domowych, czyli około 5 mln obywateli (połowa uprawnionych do głosowania)[275].

Spór o formę państwa rozgorzał wiosną 1992 r. podczas kampanii wyborczej do parlamentów federacji oraz obu republik. Politycy Obywatelskiej Partii Demokratycznej Václava Klausa zakładali w swoim programie odejście od wcześniejszych ustaleń decentralizacyjnych i budowę „funkcjonalnej federacji". Z kolei HZDS V. Mečiara proklamował hasło konfederacji, a więc dalszego rozluźnienia struktury państwa. Jak najszybszego rozdzielenia państwa domagały się ugrupowania nacjonalistyczne i SNS. W rezultacie wyborów z 1992 r. w skład koalicji rządzących obu republik weszły partie domagające się otwarcie rozpadu federacji. W parlamencie czeskim był to ODS, w słowackim HZDS[276].

3.2. Nowe państwo na politycznej mapie Europy (1992–1994)

Jak zauważył Marian Szczepaniak, kampanię wyborczą zdominowały trzy zasadnicze problemy:

– kierunek reform gospodarczych: był on akceptowany w Czechach, z kolei w odczuciu Słowaków miał charakter jednoznacznie proczeski. Związane to było z recesją, która w dużym stopniu dotknęła Słowację, ponieważ na jej terenie rozwijany był produkujący półprodukty przemysł ciężki oraz zbrojeniowy. W nowej rzeczywistości spadło zapotrzebowanie na ich wyroby. Reformy podjęte w 1991 r. pogłębiły trudną sytuację gospodarczą Słowacji;
– realizacja ustawy dekomunizacyjnej z 9 października 1991 r. Wniosek V. Havla zmierzający do jej złagodzenia Zgromadzenie odrzuciło. W przeciwieństwie do Czech, gdzie ustawę zaczęto wcielać w życie, w Słowacji została ona przyjęta dość obojętnie, a władze wyłonione po czerwcowych wyborach 1992 r. od razu zapowiedziały jej anulowanie;
– nierozstrzygnięty czesko-słowacki spór o konstytucyjny kształt państwa. Jego rezultatem było niewywiązanie się Zgromadzenia Federalnego z zadania uchwalenia nowej konstytucji CSRF[277].

W dniach 5 i 6 czerwca 1992 r. odbyły się wybory do Słowackiej Rady Narodowej, co ilustruje tabela 5. Zmieniły one zasadniczo sytuację politycz-

[275] K. Żarna, *Po rozwodzie. Republika Czeska w polityce zagranicznej Republiki Słowackiej (1993–2002)* [w:] J. Pisuliński, E. Rączy, K. Żarna (red.), *Polska – Słowacja*..., s. 478. Pytanie brzmiało: „Czy chcesz żyć we wspólnym państwie jako demokratycznej federacji dwóch równoprawnych republik?"

[276] M. Szczepaniak, *Czechosłowacja w latach*..., s. 57.

[277] *Ibidem*, s. 51.

ną. Zwycięstwo odniósł w nich HZDS, uzyskując 37,3% głosów i prawie połowę mandatów. Tak wysoki wynik spowodowany był głównie tym, że spora część partii politycznych nie dostała się do parlamentu, gdyż nie była w stanie przekroczyć wymaganego progu 5% poparcia. Sukces odniosła również SDĽ. Trzynaście mandatów mniej w stosunku do poprzednich wyborów uzyskał KDH, siedem mniej SNS, na podobnym poziomie pozostało poparcie dla koalicji Wspólnota/MKDH[278].

Porażkę poniosła Socjaldemokratyczna Partia Słowacji (Sociáldemokratická strana Slovenska, SDSS), która nie przekroczyła wymaganego progu wyborczego. Uznawała się za spadkobierczynię partii działających jeszcze w ramach Austro-Węgier i Czechosłowacji. Była prawnym sukcesorem Czechosłowackiej Socjalnej Demokracji (Československí demokrati, ČSD) działającej w latach 1947–1948. Nazwa SDSS formalnie obowiązuje od 1993 r. Przewodniczącym tej partii został na krótki okres Alexander Dubček, innymi jej działaczami byli: Ivan Paulička, Jaroslav Volf, Boris Zala. Politycy przedstawiali swoje ugrupowanie jako alternatywę dla Komunistycznej Partii Słowacji, jednak najwięcej głosów elektoratu lewicowego gromadziła Partia Lewicy Demokratycznej. Przedstawiciele tej partii opowiadali się za federacją, podkreślali ideę samorządności, państwa socjalnego[279].

Tabela 5. Wyniki wyborów do parlamentu w 1992 r.

Ugrupowanie	Wynik (w %)	Liczba mandatów
Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji	37,26	74
Partia Lewicy Demokratycznej	14,70	29
Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny	8,89	18
Słowacka Partia Narodowa	7,93	15
Współżycie/MKHD	7,42	14
Pozostałe	23,80	–
Razem	100,00	150

Źródło: http://app.statistics.sk/webdata/_slov/volby/volby92/pmp92.htm [11.11.2013].

Po wyborach parlamentarnych czołowi czescy i słowaccy politycy doszli do przekonania, że kluczowe znaczenie będzie mieć polityka na szczeblu republikańskim, zaś rola szczebla federalnego będzie maleć. Tak więc Václav Klaus został premierem Republiki Czeskiej, a Vladimír Mečiar – Republiki Słowackiej. Natomiast w skład rządu federalnego weszli politycy drugiego

[278] O. Červený, N. Kmeť, *Slovenská národná rada a jej snahy o riešenie štátoprávnych otázok* [w:] M. Peknik (red.), *Slovenské národné rady a cesta k parlamentaryzmu*, Veda, Bratislava 2008, s. 254.

[279] R. Zenderowski, *Nad Tatrami*..., s. 303.

planu[280]. V. Mečiar oświadczył wówczas: „Dość. Państwo w swej dotychczasowej formie nie może i nie będzie istnieć. Chcemy suwerennej Słowacji, będącej podmiotem prawa międzynarodowego, która z Republiką Czeską tworzyłaby rodzaj «wspólnoty obronnej i ekonomicznej». Siły zbrojne byłyby «koordynowane centralnie»"[281].

Rząd utworzony przez Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji z Vladimírem Mečiarem na czele mógł liczyć na początku na poparcie dwóch niezależnych posłów. Dysponował też wsparciem ze strony Słowackiej Partii Narodowej, której lider Ľudovít Černák był członkiem rządu oraz części polityków Partii Lewicy Demokratycznej. Należy dodać, że nowo powstała koalicja dysponowała 83 deputowanymi w liczącym 150 miejsc parlamencie. HZDS uzyskała status hegemona z racji tego, że kontrolował ponad 49% mandatów w parlamencie oraz ponad 80% stanowisk ministerialnych. Skład tej koalicji był zaskakujący. HZDS wywodził się ze Społeczeństwa Przeciwko Przemocy, co mogłoby sugerować orientację antykomunistyczną i proreformatorską, podczas gdy SNS miała status skrajnej partii nacjonalistycznej[282]. Ubiegając się o wotum zaufania, V. Mečiar przedstawił 15 lipca 1992 r. deklarację programową rządu. W kontekście polityki zagranicznej zaznaczył, że jednym z głównych celów jest propagowanie obiektywnych informacji dotyczących Słowacji, która dążyć będzie do doskonalenia pluralistycznego systemu politycznego oraz szanować zasady europejskiej i demokratycznej kultury politycznej. Władze Słowacji deklarowały podjęcie działań na rzecz współpracy z Węgrami, Polską, Słowenią, Ukrainą, Bułgarią, Rumunią oraz innymi państwami południowoeuropejskimi. Ponadto uznały za wiodącą umowę o stowarzyszeniu Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej ze Wspólnotami Europejskimi oraz gwarantowały dotrzymanie postanowień wszystkich umów zawartych przez władze federalne. V. Mečiar w deklaracji programowej zapewniał, że uznając rolę Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Słowacja chętnie podejmie aktywność na forum tych organizacji oraz innych działających na rzecz porozumienia i współpracy międzynarodowej. Równolegle do zabiegów władz federalnych rząd słowacki zapowiadał podjęcie starań na rzecz rozwoju własnych stosunków międzynarodowych m.in. w celu pozyskania zagranicznych inwestorów oraz zwiększenia własnego eksportu[283].

---

[280] M. Bankowicz, *Zlikwidowane państwo. Ze studiów nad polityką Czechosłowacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003, s. 110.

[281] Cyt. za: K. Pleszaty, *Przed rozwodem*, „Wprost" z 21 VI 1992, s. 11.

[282] R. Herbut, *Systemy partyjne krajów Europy Centralnej i Wschodniej oraz wzorce rywalizacji politycznej* [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Demokracje Europy*..., s. 164.

[283] *Programové vyhlásenie Slovenskej republiky*, sprawozdanie stenograficzne z 2. posiedzenia Słowackiej Rady Narodowej 14 i 15 lipca 1992 r.

Deklaracja programowa przedstawiana była w sytuacji, w której przyszłość Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej była przesądzona – 14 lutego 1992 r. Prezydium Słowackiej Rady Narodowej nie zaakceptowało treści umowy czesko-słowackiej. Konsekwencją tej decyzji było ogłoszenie suwerenności Republiki Słowackiej 17 lipca 1992 r. Za przyjęciem deklaracji głosowało 113 posłów, 24 było przeciwko, a 10 wstrzymało się od głosu[284]. Deklaracja uznawała za naczelne prawo narodu słowackiego do samostanowienia, zapewniała też poszanowanie praw każdego obywatela, przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych.

O rozpadzie Federacji przesądziło również negatywne stanowisko HZDS w sprawie ubiegania się Václava Havla o stanowisko prezydenta. W rezultacie 3 lipca 1992 r. nie uzyskał on wymaganej większości głosów w Zgromadzeniu Federalnym. W słowackiej części Izby Narodów głosowało na niego w drugiej turze jedynie 18 spośród 75 posłów. Ten fakt, a może przede wszystkim, jak zauważa Bogusław Pytlik, deklaracja suwerenności Słowacji spowodowały, że V. Havel wycofał swoją kandydaturę i 20 lipca złożył dymisję ze stanowiska prezydenta. Stwierdził, że dalsze pełnienie przez niego obowiązków głowy państwa mogłoby stać się przeszkodą dla rozpoczętych po czerwcowych wyborach 1992 r. zmian ustrojowych oraz niepodległościowych dążeń Słowaków[285]. Kolejne próby wyłonienia osoby, która objęłaby fotel prezydenta, kończyły się niepowodzeniem aż do końca istnienia Czechosłowacji. W efekcie funkcję głowy państwa pełniło prezydium Zgromadzenia Federalnego[286].

Ewa Orlof zwróciła uwagę, że faktycznie wzrosła w tym okresie rola dwóch partii: Obywatelskiej Partii Demokratycznej Václava Klausa i Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji Vladimíra Mečiara[287]. De facto więc decyzję o rozdzieleniu państwa podjęło dwóch polityków, którzy nie odwołali się do obywateli, aby wypowiedzieli się na ten temat w referendum. Na pytanie o zasadność przeprowadzenia podziału swoje zdanie przedstawił Michal Kováč. Stwierdził, że Słowacy nie mieli nic przeciwko temu, ale musieliby na nie zgodzić się też Czesi. Natomiast w jego ocenie Obywatelska Partia Demokratyczna nie chciała referendum, bo nie była zainteresowana podziałem państwa. Dodał jednak, że do tego nie było potrzebne referendum. Istotne było jedynie to, aby tę decyzję przegłosowało Zgromadzenie Federalne, a nie

[284] *Deklarácia Slovenskej národnej rady o zvrchovanosti Slovenskej republiky*, Z.z. 1992, č. 84.

[285] B. Pytlik, *Parlament i rząd*..., s. 31.

[286] M. Bankowicz, *Zlikwidowane państwo*..., s. 111.

[287] Nie bez przypadku w większości publikacji przy nazwach obu partii pojawiają się automatycznie nazwiska V. Klausa i V. Mečiara, którzy decydowali praktycznie o wszystkim.

tylko parlamenty obu republik. I tak się stało, chociaż nie było to oczywiste, bo V. Klaus i V. Mečiar uważali, że skoro oni się porozumieli, a ich partie mają większość w parlamentach obu republik, to sprawa jest załatwiona. Przyszły prezydent Słowacji długo musiał przekonywać V. Mečiara, że głosowanie w Zgromadzeniu Federalnym jest niezbędne i w końcu się to udało. Dzięki temu podział państwa dokonał się w sposób, którego społeczność międzynarodowa nie mogła nie zaakceptować[288]. Należy pamiętać, w jaki sposób, mniej więcej w tym samym okresie, doszło do rozpadu innych wielonarodowościowych państw: Jugosławii i ZSRR.

W dniach 22–23 lipca 1992 r. w Bratysławie Václav Klaus i Vladimír Mečiar zawarli umowę o rozwiązaniu federacji. Ewa Orlof przytoczyła zdanie, które pojawiało się wówczas w mediach i ilustrowało filozofię V. Klausa: „bez Słowaków do Europy albo z nimi na Bałkany"[289]. Miesiąc później, 26 sierpnia 1992 r., odbyło się spotkanie w Brnie, gdzie V. Klaus i V. Mečiar uzgodnili, że Czeska i Słowacka Republika Federacyjna przestanie istnieć o północy 31 grudnia 1992 r. Parlament słowacki zdecydowaną większością głosów 1 września uchwalił Konstytucję Republiki Słowackiej. 13 listopada Zgromadzenie Federalne przyjęło ustawę o podziale majątku Republiki w stosunku 2 : 1 na korzyść Czech[290]. W ocenie Rudolfa Schustera: „Czechy i Słowacja przypominały wtedy umęczone małżeństwo, wypominające sobie każdy grosz. Żałowałem więc tylko, że nie odbyło się referendum w tej sprawie. Zresztą nie jestem do końca pewny, czy większość chciałaby podziału federacji. Gdyby sprawy potraktować mniej emocjonalnie, perspektywicznie, przeprowadzić analizy ekonomiczne i społeczne, może np. forma konfederacji, bez definitywnego rozdziału Czech i Słowacji, wyszłaby na lepsze obu stronom. Tymczasem decyzję o rozdziale państwa podjęło, bez opinii narodów, praktycznie dwóch premierów: Vladimir Mecziar i Vaclav Klaus"[291].

Stojący na czele czechosłowackiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych Jíří Dienstbier stwierdził, że sam był przeciwny podziałowi nie dlatego, że Słowacy nie mogli mieć własnego państwa, ale dlatego, że czuł, jaki autorytet ma Czechosłowacja na świecie. Na Zachodzie wierzono, że stanowi ona czynnik stabilizujący, ponieważ była jedynym państwem wieloetnicznym, któremu udało się przejść od komunizmu do demokracji[292].

---

[288] M. Kováč [wywiad], *Wszystko się może zdarzyć*, „Gazeta Wyborcza" z 25 IX 1998, s. 24.

[289] E. Orlof, *Transformacja polityczna*..., s. 256.

[290] B. Pytlik, *Parlament i rząd*..., s. 31.

[291] R. Schuster [wywiad], *Bez czerwonej*..., s. 36.

[292] J. Čarnogurský i J. Dienstbier, *Osobno lepiej niż razem*, „Gazeta Wyborcza" z 17 IX 2002, s. 9.

W dniu 1 stycznia 1993 r. powstały dwa nowe państwa: Republika Czeska oraz Republika Słowacka, na które przeszły prawa i obowiązki wynikające z umów międzynarodowych, jakimi była związana Czeska i Słowacka Republika Federacyjna. Już w pierwszym tygodniu po powstaniu Republiki Słowackiej władze przystąpiły do rozprawy z sympatyzującymi z opozycją dziennikarzami. Odwołano kierownictwo najpopularniejszego dziennika „Smena". Po czerwcowych wyborach 1992 r. dziennik został przekształcony w jednoosobową spółkę ze 100% udziałem skarbu państwa. Rada nadzorcza w całości składała się z osób przychylnie nastawionych do Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji. 4 stycznia członkowie rady złożyli wymówienia redaktorowi naczelnemu Karolowi Ježíkowi i dyrektorowi Jozefowi Weissowi. Oficjalnym powodem odwołania była trudna sytuacja finansowa pisma, ale wydaje się, że to był tylko pretekst, ponieważ ich następcy Gabriela Baranovičová i Ján Lukáčik kierowali poprzednio dziennikiem „Denní Telegraf", który przynosił straty rzędu 3 mln słowackich koron, natomiast „Smena" zanotowała zyski około 6 mln koron. Były premier Ján Čarnogurský stwierdził, że jest to początek nowej „normalizacji"[293]. Z kolei Syndykat Dziennikarzy Słowackich uważał tę decyzje za próbę zastraszenia całego środowiska[294].

Ważnym wydarzeniem były pierwsze w powojennej historii Słowacji wybory prezydenckie. Posłowie Rady Narodowej Republiki Słowackiej[295] podczas 13. posiedzenia 26 stycznia 1993 r. wybierali kandydata na prezydenta spośród Milana Ftáčnika (SDĽ), Romana Kováča (HZDS), Antona Neuwirtha (KDH) i Jozefa Prokeša (SNS). Żaden z kandydatów nie uzyskał wymaganych 90 głosów. Ostatecznie głową państwa został wybrany wiceprzewodniczący Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji Michal Kováč, którego w wyborach 15 lutego 1993 r. poparło 106 posłów[296].

Po wyborze Michal Kováč zrezygnował z funkcji wiceprzewodniczącego Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji oraz zawiesił w nim członkostwo, deklarując, że chce być prezydentem pozapartyjnym. Była to porażka Vladimíra Mečiara, którego bliski współpracownik Roman Kováč przegrał. W trakcie wystąpienia inauguracyjnego w dniu zaprzysiężenia 2 marca 1993 r. Michal Kováč odniósł się również do polityki zagranicznej Republiki

[293] W nawiązaniu do czystek po upadku „praskiej wiosny" w 1968 r.

[294] A. Jagodziński, *Etyczna regulacja prasy*, „Gazeta Wyborcza" z 9–10 I 1993, s. 5.

[295] Zdecydowano o zmianie nazwy parlamentu ze Słowackiej Rady Narodowej na Radę Narodową Republiki Słowackiej. Jednym z powodów był fakt, że ta pierwsza nazwa była kojarzona z Państwem Słowackim.

[296] P. Pollák, *Keď raz bude Michal Kováč písať memoire* [w:] A. Baláž (oprac.), *Nový štát a jeho prvý muž*, Vydavateľstvo Dilema, Bratislava 2003, s. 13–21.

Słowackiej. Zaznaczył, że priorytety wynikają z geopolitycznego położenia Słowacji w Europie Środkowej oraz faktu, że państwo to od początku swoich dziejów należy do kręgu kultury zachodnioeuropejskiej i jest organiczną częścią obszaru euroatlantyckiego. W odniesieniu do najbliższego otoczenia międzynarodowego prezydent za właściwe uznał kontynuowanie współpracy z Republiką Czeską i Republiką Węgierską oraz wyraził poparcie dla ustalonych form współpracy państw Grupy Wyszehradzkiej, która mogła korzystnie przełożyć się na proces akcesji Słowacji do struktur euroatlantyckich. M. Kováč podkreślał, że kluczowe znaczenie dla polityki zagranicznej powinny mieć stosunki ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki. Stwierdził, że do jego obowiązków należy stworzenie wrażenia, że Słowacja jest państwem demokratycznym o ustabilizowanych rządach i otwartym rynku oczekującym na zagranicznych inwestorów[297].

W latach 1993–1994 największy wpływ na kształtowanie się słowackiego systemu politycznego oraz politykę zagraniczną miały działania podejmowane przez Vladimíra Mečiara. Należy podkreślić, że bardzo silny wpływ na decyzje miały cechy osobowości tego polityka. Premier konsekwentnie dążył do tworzenia państwa według własnych wizji. Jak zauważa Piotr Bajda, V. Mečiar nie tolerował tych, którzy nie podzielali jego przekonań, a jakiekolwiek przejawy protestu wobec praktyk stosowanych przez szefa rządu prowadziły do eskalacji konfliktu i nasilenia represji. Wykorzystywał dla swoich celów niezbyt precyzyjnie sformułowane przepisy ustawy zasadniczej w zakresie rozgraniczania kompetencji naczelnych organów władzy i brak stosownego w tej materii orzecznictwa Sądu Konstytucyjnego Republiki Słowackiej czy przyjętych i respektowanych zasad uprawiania polityki[298]. W tej sytuacji wybuch konfliktu na najwyższych szczeblach władzy był tylko kwestią czasu.

Już na początku 1993 r. doszło do pewnych niesnasek pomiędzy Ruchem na rzecz Demokratycznej Słowacji a Słowacką Partią Narodową i Partią Lewicy Demokratycznej, które w zamian za poparcie w parlamencie wystąpiły z żądaniami reprezentacji w rządzie. W sytuacji, gdy Vladimír Mečiar nie wyraził zgody na to żądanie, wycofały one poparcie dla rządu. Sam Ľudovít Černák w marcu 1993 r. podał się do dymisji. W tym okresie doszło też do rozłamu w ramach HZDS. Jego przyczyną był konflikt pomiędzy Vladimírem Mečiarem a wiceprzewodniczącym Milanem Kňažko, który nie był

[297] P. Bajda, *Polityka zagraniczna Słowacji* [w:] E. Pałka (red.), *Współczesna Słowacja*..., s. 257–258.

[298] *Idem*, *Spór o władzę na Słowacji w latach 1993–1998* [w:] J. Błuszkowski, J. Zaleśny (red.), *Wielowymiarowość systemów politycznych. Teoretyczne założenia i praktyczne uwarunkowania*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009, s. 36–46.

w stanie zaakceptować formy sprawowania kierownictwa w partii. Konflikt wybuchł już w momencie wyborów prezydenckich. M. Kňažko, będący jednocześnie wicepremierem i wiceprzewodniczącym HZDS, oświadczył publicznie, że pierwszy słowacki prezydent powinien być ponadpartyjny i nie mieć za sobą komunistycznej przeszłości. V. Mečiar oskarżył go o działalność rozłamową. Na początku lutego 1993 r. rząd nie zezwolił M. Kňažce na wizytę w brukselskiej siedzibie NATO oraz w marcu w brukselskim spotkaniu ministrów spraw zagranicznych Grupy Wyszehradzkiej i Wspólnoty Europejskiej oraz genewskiej konferencji poświęconej problematyce praw człowieka[299]. V. Mečiar zarzucał swojemu dotychczasowemu współpracownikowi nieudolne kierowanie powierzonym mu resortem oraz prowadzenie polityki zagranicznej w sposób przynoszący szkodę państwu i partii. Należy dodać, że z opinią tą nie zgadzał się ani prezydent, ani parlamentarna komisja spraw zagranicznych. W celu rozstrzygnięcia wątpliwości Michal Kováč zwrócił się z pytaniem do Sądu Konstytucyjnego Republiki Słowackiej: czy może odmówić podpisania wniosku złożonego przez przewodniczącego Rady Ministrów. Zanim jednak wydane zostało orzeczenie, V. Mečiar zażądał od głowy państwa podpisania dymisji, grożąc, że w przeciwnym razie sam złoży rezygnację z zajmowanego stanowiska. W zaistniałej sytuacji 19 marca 1993 r. prezydent odwołał M. Kňažkę z zajmowanych stanowisk. Nowym ministrem spraw zagranicznych został inny polityk HZDS, Jozef Moravčik[300]. Przytoczone wydarzenia były nie tylko przedsmakiem tego stylu, w jakim w przyszłości V. Mečiar zamierzał sprawować pełnione stanowisko, pokazywały również, że uwiarygodnianie Słowacji na scenie międzynarodowej nie musi być podstawowym zadaniem polityki zagranicznej tego rządu.

We wrześniu 1993 r. jedna z komisji Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie opracowała dokument *Prawa człowieka i demokratyzacja na Słowacji*. W dokumencie tym jednoznacznie stwierdzono, że rząd V. Mečiara nie dopuszcza do publikacji materiałów nieprzychylnych HZDS. Poza tym stwierdzono, że system dotacji państwowych służy tytułom prasowym lojalnym wobec władzy[301].

W listopadzie 1993 r. do rządu weszła Słowacka Partia Narodowa, ale nie rozwiązało to problemów Vladímíra Mečiara. W tej sytuacji rząd utracił zaplecze polityczne w parlamencie. Brak stabilizacji na słowackiej scenie politycznej przejawiał się postępującą polaryzacją oraz dezintegracją stronnictw politycznych. Przede wszystkim styl, w jakim rządził Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji, a zwłaszcza stojący na jego czele V. Mečiar, stał się

[299] A. Jagodziński, *Minister bez paszportu*, „Gazeta Wyborcza" z 8 III 1993, s. 5.
[300] P. Bajda, *Spór o władzę*..., s. 38.
[301] A.J. Madera, *Na drodze*..., s. 179.

powodem kolejnych rozłamów tego ugrupowania politycznego. W wyniku zaistniałych konfliktów z HZDS wystąpiła grupa ośmiu parlamentarzystów z Milanem Kňažko, która utworzyła Sojusz Demokratów (Aliancia demokratov Slovenska, AD)[302]. W lutym 1994 r. HZDS opuściła kolejna grupa polityków skupionych wokół Jozefa Moravčika i Romana Kováča, zakładając Alternatywę Politycznego Realizmu (Alternatíva politického realizmu, APR). Połączywszy się z Sojuszem Demokratów i Partią Narodowo-Demokratyczną Ľudovíta Černaka[303] utworzono w kwietniu 1994 r. Unię Demokratyczną Słowacji (Demokratická únia, DÚ), partię o charakterze liberalno-demokratycznym. Czołowi działacze tej partii deklarowali, że ich dążeniem jest realizacja celów HZDS przy jednoczesnym odrzuceniu nacjonalistycznej retoryki i autorytarnego sposobu uprawiania polityki. Deklarowała poparcie dla aspiracji Słowacji do akcesji w UE i NATO. W wyniku przedstawionych zmian rząd V. Mečiara utracił większość parlamentarną[304].

Osłabienie pozycji politycznej kolegialnego organu władzy wykonawczej stało się dobrą okazją do dokonania przez Michala Kováča krytycznej oceny politycznej działalności rządu i jego przewodniczącego. 9 marca 1994 r. prezydent przedstawił w Radzie Narodowej Republiki Słowackiej *Raport o stanie państwa*. W części wystąpienia poświęconej wewnętrznej sytuacji politycznej M. Kováč określił politykę V. Mečiara mianem konfrontacyjnej i prowadzącej do podziałów społecznych. Prezydent opowiedział się również za stworzeniem szerokiej koalicji, która nie będzie musiała szukać poparcia w parlamencie i walczyć o przetrwanie jako rząd mniejszościowy. W wyniku trzydniowej dyskusji na temat wspomnianego raportu deputowany Ruchu Chrześcijańsko-Demokratycznego (KDH) Ladislav Pittner postawił wniosek o uchwalenie wotum nieufności dla rządu V. Mečiara. 11 marca 1994 r. rząd został pozbawiony zaufania Rady Narodowej Republiki Słowackiej i tym samym zmuszony do ustąpienia, co nastąpiło trzy dni później[305].

Tego samego dnia prezydent państwa, odwołując Vladimíra Mečiara, powołał na stanowisko szefa rządu dotychczasowego ministra spraw zagra-

[302] P. Bajda, *Elity polityczne*..., s. 72.

[303] W marcu 1994 r. nastąpił podział w Słowackiej Partii Narodowej, która zdecydowała się na opuszczenie koalicji rządowej. Z funkcji wicepremiera ustąpił przewodniczący SNS Ľudovít Černák. Jedną z przyczyn zerwania koalicji była nominacja przez Vladimíra Mečiara na stanowisko ministra obrony Imricha Andřejčaka. Z partii wyodrębniła się Partia Narodowo-Demokratyczna – Nowa Alternatywa (Národno-demokratická strana – Nová alternatívá NDS-NA), na której czele stanął wspomniany Ľ. Černák.

[304] R. Zenderowski, *Nad Tatrami*..., s. 313.

[305] V. Jančura, *Prezident sa postavil premiérovi a – povalil ho*, „Pravda" z 25 III 2014, http://zurnal.pravda.sk/neznama-historia/clanok/312518-prezident-sa-postavil-premierovi-a-povalil-ho/ [30.03.2014].

nicznych Jozefa Moravčika. Nowy gabinet był bardzo zróżnicowany politycznie, w jego skład weszły Partia Lewicy Demokratycznej, Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny i ugrupowania powstałe w wyniku odłączenia się od Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji i Słowackiej Partii Narodowej, które wkrótce, jak już wspomniano, połączyły się w liberalną Unię Demokratyczną. Rząd J. Moravčika był wspierany przez pozostające formalnie w opozycji partie mniejszości węgierskiej[306].

W dniu 12 kwietnia 1994 r. na posiedzeniu Rady Narodowej Republiki Słowackiej Jozef Moravčik przedstawił deklarację programową nowego rządu. Poddając krytyce działalność poprzedniego gabinetu, zarzucił mu brak przygotowania do pełnienia swoich zadań oraz stosowanie autorytarnych metod, co prowokowało napięcia i spory polityczne. Oceniając słowacką politykę zagraniczną, premier zaznaczył, że tuż po powstaniu państwa jej cele były właściwe i powszechnie akceptowane przez partie polityczne. Jozef Moravčik zapowiedział powrót do działań prowadzących do uzyskania członkostwa w Unii Europejskiej, Sojuszu Północnoatlantyckim, a także do aktywnego udziału wojsk słowackich w ramach sił pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych. Ponadto premier podkreślił konieczność rozwiązywania problemów mniejszości narodowych i grup etnicznych w Republice Słowackiej, rozwijania współpracy z Radą Europy oraz Słowakami w innych państwach, a także koordynowania działań z zakresu polityki zagranicznej z prezydentem, zaznaczając, że im mniejsze jest państwo, tym korzystniejsze jest prowadzenie poważnej i konsekwentnej polityki zagranicznej[307]. Stanowisko ministra spraw zagranicznych objął Eduard Kukan, polityk Demokratycznej Unii Słowacji[308]. Pomimo utraty władzy HZDS miało stosunkowo silną pozycję. V. Mečiar zaczął kreować się na jednego z architektów Republiki Słowackiej, co spotkało się z niezadowoleniem ze strony polityków SNS.

Działalność rządu koalicyjnego utworzonego przez Demokratyczną Unię Słowacji, Ruchu Chrześcijańsko-Demokratycznego i Partię Lewicy Demokratycznej została ograniczona czasowo przedterminowymi wyborami do parlamentu wyznaczonymi na 30 września i 1 października 1994 r. Fakt ten oznaczał, że druga połowa aktywności rządu Jozefa Moravčika przypadła na okres kampanii wyborczej do parlamentu. Największe ugrupowanie opozycyjne, tj. Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji, krytykowało rząd cieszący się zaufaniem prezydenta. Paradoksalnie negatywnie oceniona

[306] M. Cichosz, *Gabinety na Słowacji*..., s. 138.

[307] Stenografická správa o 29. schôdzi Národnej rady Slovenskej republiky konanej 12. a 13. apríla 1994, http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=71577 [30.03.2014].

[308] Biogram Eduarda Kukana w: A. Tušer i in. (oprac.), *Kto bol kto v hospodarstve SR v roku 1999*, Trend Holding, Bratislava 2000, s. 116.

została działalność rządu na arenie międzynarodowej ograniczająca się do wprowadzenia w życie założeń polityki zagranicznej postulowanych przez V. Mečiara i zawartych w deklaracji programowej jego rządu. Nie bez znaczenia dla przyszłych wydarzeń oraz praktycznie ich zapowiedzią była krytyka mającej aktualnie miejsce współpracy premiera z prezydentem.

3.3. Mecziaryzm (1994–1998)

Lata 1994–1998 były okresem, w którym Słowacja znalazła się w izolacji międzynarodowej, wypadła z grupy państw aspirujących w pierwszej kolejności do członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim i Unii Europejskiej. Stało się tak na skutek modelu polityki wewnętrznej przyjętego przez rząd Vladimíra Mečiara, określanej jako „mecziaryzm". Amerykańska sekretarz stanu Madelaine Albright określiła nawet Słowację „czarną dziurą Europy"[309].

Wybory parlamentarne z 30 września i 1 października 1994 r. (ich wyniki ilustruje tabela 6) na blisko cztery lata ukształtowały scenę polityczną Słowacji, która uległa wyraźnej polaryzacji na koalicję rządową i całkowicie zmarginalizowaną przez władzę opozycję. Ponownie wygrał w nich Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji, uzyskując podobne poparcie jak dwa lata wcześniej (35%, co miało swoje przełożenie na 61 mandatów). Koalicja antymeczia-rowska okazała się zbyt słaba, aby zagrozić hegemonistycznej pozycji HZDS. Zadecydowały przede wszystkim animozje pomiędzy politykami Ruchu Chrześcijańsko-Demokratycznego a Partią Lewicy Demokratycznej.

Tabela 6. Wyniki wyborów do parlamentu w 1994 r.

Ugrupowanie	Wynik (w %)	Liczba mandatów
Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji	35,0	61
Wspólny Wybór	10,4	18
Koalicja Węgierska	10,2	17
Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny	10,1	17
Unia Demokratyczna Słowacji	8,6	15
Zrzeszenie Robotników Słowackich	7,3	13
Słowacka Partia Narodowa	5,4	9
Partia Demokratyczna	3,4	–
Komunistyczna Partia Słowacji	2,7	–
Unia Chrześcijańsko–Socjalna	2,1	–
Pozostałe	4,8	–
Razem	100,0	150

Źródło: http://app.statistics.sk/volby98/1994/index.htm [29.03.2014].

[309] V. Avioutskii, *Aksamitne rewolucje*..., s. 21.

Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji tym razem wystartował w koalicji z mało znaczącą na słowackiej scenie politycznej Rolniczą Partią Słowacji (Roľnícka strana Slovenska, RSS). Drugie miejsce zajęła koalicja Wspólny Wybór (Spoločna voľba, SV) utworzona przez Partię Lewicy Demokratycznej, Socjaldemokratyczną Partię Słowacji, Partię Zielonych na Słowacji oraz Ruch Robotników Rolnych (Hnutie poľnohospodárov Slovenskej republiky, HPRS). Wyniki wyborcze uzyskane przez Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny, Koalicję Węgierską tworzoną przez Węgierską Partię Obywatelską, Węgierski Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny i Wspólnotę oraz Unię Demokratyczną Słowacji, można traktować jako potwierdzenie stabilizującej się pozycji tych ruchów i partii politycznych. Wyniki przeprowadzonych wyborów potwierdziły dominującą pozycję HZDS. Pokazały ponadto brak ustabilizowanej struktury politycznej, co było rezultatem ciągle dokonujących się podziałów na scenie politycznej[310].

Już 3–4 listopada 1994 r. zwołano nadzwyczajne posiedzenie parlamentu, podczas którego większość parlamentarna skupiona wokół Vladimíra Mečiara, głosując przez niemal 23 godziny bez przerwy, odsunęła opozycję od wpływu na państwo. Obsadzono wszystkie komisje parlamentarne, rady nadzorcze telewizji i radia, Najwyższy Urząd Kontroli, Fundusz Majątku Narodowego, Urząd Prokuratora Generalnego, Komisje Kontroli Służb Specjalnych. Wydarzenie to przeszło do historii jako „noc długich noży". W odpowiedzi Unia Europejska wystosowała démarche wyrażające nadzieję na kontynuowanie w Słowacji demokratycznych reform[311].

Powstanie 13 grudnia 1994 r. nowego rządu koalicyjnego złożonego z Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji, Słowackiej Partii Narodowej i Zrzeszenia Robotników Słowacji z Vladimírem Mečiarem jako przewodniczącym nie pozostało bez istotnego wpływu na całość życia społeczno-politycznego Republiki Słowackiej. W programie wyborczym z 1994 r. HZDS prezentował konieczność dalszego umacniania suwerenności państwa i rozwoju gospodarczego. W programie znalazły się również deklaracje o szybkim członkostwie w Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckim. W kontekście kontaktów z sąsiednimi państwami deklarowano podpisanie porozumienia m.in. z Węgrami. W dalszym ciągu miało następować rozwinięcie współpracy na bazie organizacji międzynarodowych, w tym Organizacji Narodów Zjednoczonych. W kontaktach z Radą Europy zwracano uwagę na konieczność przestrzegania praw osób należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych. Podkreślano znaczenie transformacji ustrojowej również w wymiarze ekonomicznym oraz aktywizację

310 P. Bajda, *Elity polityczne*..., s. 78–83.

311 A. Jagodziński, *Mecziar trzeci raz*, „Gazeta Wyborcza" z 13 XII 1994, s. 6.

środków dyplomatycznych w celu osiągnięcia stabilizacji w Europie Środkowej[312].

W przypadku Słowackiej Partii Narodowej zwracano uwagę na priorytet narodowych interesów państwa, uzależniając członkostwo w NATO i UE od zachowania odrębności kulturowej. W programie podkreślano zagrożenia w postaci polityki osób należących do mniejszości węgierskiej w Słowacji i w rezultacie utraty części terytorium, duże obawy budziła również nieustabilizowana sytuacja na Ukrainie czy umiędzynarodowienie kryzysu na Półwyspie Bałkańskim. W związku z możliwością wstąpienia do NATO SNS zwracała uwagę na pozytywne aspekty współpracy w ramach „Partnerstwa dla pokoju" (Partnership for Peace, PfP). Prezentowano konieczność wprowadzenia „Karty Słowaka" adresowanej do rodaków mieszkających głównie na terenie Czech[313].

Największym zaskoczeniem było wejście do parlamentu radykalnie lewicowego Zrzeszenia Robotników Słowackich. Ugrupowanie to założył były polityk Partii Lewicy Demokratycznej Ján Ľupták. Była to partia demagogiczna odwołująca się do elektoratu, który tworzyli ludzie niezadowoleni z konsekwencji przemian społeczno-gospodarczych. ZRS niechętnie odnosiło się do akcesji Słowacji do NATO i UE[314]. Ryszard Herbut zauważył fakt, że analizując lewicę w Słowacji, można wyodrębnić dwie podstawowe opcje programowe: demokratyczną, której reprezentantem jest Partia Lewicy Demokratycznej, i tzw. populistyczną utożsamianą z Komunistyczną Partią Słowacji i właśnie Zrzeszeniem Robotników Słowackich[315]. Andrzej Antoszewski zakwalifikował SDĽ do grupy zreformowanej lewicy postkomunistycznej, która – choć niekoniecznie od razu – zaakceptowała zasady gospodarki rynkowej i liberalnej demokracji jako faktyczną alternatywę wobec systemu komunistycznego[316].

---

[312] J. Košta, P. Greguš, *Politické strany na Slovensku a ich program v rokoch 1990–1994*, Inštitút liberálnych štúdií, Bratislava 1996, s. 24.

[313] *Program Slovenskej národnej strany 1994*, http://www.sns.sk/engine/assets/uploads/2010/03/Program-SNS-1994.pdf [30.03.2014].

[314] J. Košta, P. Greguš, *Politické strany*..., s. 28–29.

[315] W przeciwieństwie do obu lewicowych partii populistycznych SDĽ popierała reformy rynkowe, w tym prywatyzację, oczekiwała jednak, że nie nastąpi to kosztem obniżenia poziomu życia obywateli. W koncepcji gospodarczej tej partii widoczne były elementy modelu społecznej gospodarki rynkowej z silnymi pierwiastkami liberalnymi. Partia ta stała na stanowisku decentralizacji procesu decyzyjnego i wzmocnienia idei samorządności lokalnej. Zdecydowanie popierała akcesję do struktur euroatlantyckich. Zob. R. Herbut, *Systemy partyjne krajów Europy Centralnej i Wschodniej oraz wzorce rywalizacji politycznej* [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Demokracje Europy*..., s. 144.

[316] A. Antoszewski, *Partie polityczne*..., s. 58.

Wśród członków nowego rządu było dwunastu reprezentantów Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji, czterech Stowarzyszenia Robotników Słowackich i dwóch Słowackiej Partii Narodowej. Nowymi wicepremierami zostali Sergej Kozlík (minister finansów) i Katarina Tóthová z HZDS oraz działacz związkowy Jozef Kalman desygnowany przez ZRS. Tekę ministra spraw zagranicznych objął socjolog z Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie Juraj Schenk. Utworzenie koalicji stało się możliwe dzięki zmianie stanowiska ZRS. Po tej decyzji stojący na czele tej partii Ján Ľupták wyprosił z konferencji prasowej część dziennikarzy, twierdząc, że piszą nieobiektywnie[317].

W dniu 20 stycznia 1995 r. prezes Rady Ministrów przedstawił deklarację programową. Koncentrując się na zagadnieniach związanych z polityką zagraniczną państwa, od których rozpoczął się omawiany dokument, Vladímir Mečiar podkreślił, że nadal utrzymywana będzie ciągłość działań, których celem ma być uzyskanie pełnego członkostwa w UE i NATO. W przypadku tej pierwszej organizacji zakładano, że Słowacja stanie się jej członkiem najpóźniej w 2000 r. i w tym celu rząd zobowiązał się do przygotowania najdalej do 30 czerwca 1995 r. wniosku o członkostwo. W zakresie integracji europejskiej jednym z priorytetów rządu miała być harmonizacja systemu prawnego Republiki Słowackiej z prawem obowiązującym w Unii Europejskiej. W kwestii dotyczącej bezpieczeństwa międzynarodowego państwa V. Mečiar podkreślał, że rząd podejmie wszelkie niezbędne starania w sprawie wstąpienia do Sojuszu Północnoatlantyckiego, gdyż członkostwo w tej organizacji da Słowacji największe gwarancje zapewnienia bezpieczeństwa. W tym celu rząd Republiki Słowackiej zamierzał zintensyfikować prace w ramach programu Partnerstwa dla Pokoju oraz podejmować działania na rzecz umacniania pokoju i bezpieczeństwa w Europie, biorąc aktywny udział w pracach m.in. Rady Europy, Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych. Premier zobowiązywał się do aktywnego rozwijania stosunków dwustronnych z innymi państwami, w pierwszej kolejności z Czechami, Węgrami, Polską oraz do stwarzania korzystnych warunków dla rozwoju współpracy politycznej i gospodarczej. Do grona państw, z którymi współpraca miała zasadnicze znaczenie, premier zaliczył USA, Kanadę, Japonię oraz Rosję. Zapowiedział również aktywny udział rządu w działaniach organizacji międzynarodowych zajmujących się ochroną praw człowieka. Wszelkie problemy zamieszkujących na terytorium Republiki Słowackiej przedstawicieli mniejszości narodowych i grup etnicznych miały być rozwiązane w zgodzie z przepisami ustawy zasadniczej oraz obowiązującymi Słowację umowami

[317] A. Jagodziński, *Mecziar trzeci*..., s. 6.

międzynarodowymi. Występujący w imieniu rządu V. Mečiar podkreślił, że potępia wszelkie przejawy nietolerancji, szowinizmu, agresywnego nacjonalizmu, rasizmu, antysemityzmu oraz ksenofobii. Realizacja przedstawionych celów polityki zagranicznej na lata 1994–1998, zdaniem premiera, mogła zakończyć się sukcesem przede wszystkim dzięki profesjonalizacji służby zagranicznej i dyplomatycznej, konsekwentnie egzekwującej interesy państwa. Pracownicy Ministerstwa Spraw Zagranicznych mieli pozytywnie odznaczać się pod względem wartości moralnych oraz traktować swoją pracę jako sprawę honoru i oddania ojczyźnie. Istotnym zadaniem dla słowackiej służby zagranicznej miało być wspieranie działalności handlowej państwa przez stwarzanie warunków dla rozwoju eksportu[318].

Vladimír Mečiar zapowiedział też, że będzie dążył do wykluczenia z parlamentu posłów Unii Demokratycznej, ponieważ w jego ocenie nie zdołali zgromadzić 10 tys. podpisów uprawniających do udziału w wyborach. Chociaż Główna Komisja Wyborcza i Sąd Konstytucyjny odrzuciły te oskarżenia, to jednak utworzona podczas nadzwyczajnej sesji parlamentu specjalna komisja składająca się wyłącznie z posłów HZDS podtrzymywała te zarzuty i groziła niesprecyzowanymi do końca sankcjami. Niepokój udzielał się też znacznej części społeczeństwa. 8 grudnia 1994 r., w przeddzień Dnia Praw Człowieka, słowaccy studenci już po raz drugi w ciągu miesiąca zorganizowali antymecziarowską demonstrację z udziałem ponad 10 tys. osób. Oprócz organizatorów po raz pierwszy wystąpili też przedstawiciele kancelarii prezydenta Michala Kováča, słowackiego episkopatu i największych związków zawodowych[319].

W tym okresie narastał konflikt pomiędzy głową państwa a premierem. Kiedy nie udało się zmusić Michala Kováča do dymisji, HZDS ze swoimi koalicjantami wybrało taktykę powolnego ograniczania kompetencji głowy państwa. Posiadając przewagę w parlamencie, stopniowo odbierano prezydentowi część jego uprawnień, oddając je rządowi. Działalność urzędu prezydenckiego sparaliżowano, odbierając mu połowę wcześniej przyznanego budżetu. Walka dwóch ośrodków osiągnęła punkt kulminacyjny 5 maja 1995 r. Tuż po wyborach parlament powołał komisję do zbadania okoliczności odwołania pierwszego rządu Vladimíra Mečiara i roli Słowackiej Służby Informacyjnej w ówczesnych wydarzeniach. Komisja przedstawiła rezultaty śledztwa, z którego miało wynikać, że wydarzenia z marca 1994 r. były inspirowane przez samego prezydenta. Pomimo wielu zastrzeżeń wobec przedstawionego raportu posłowie koalicji rządowej przegłosowali wotum

[318] P. Bajda, *Polityka zagraniczna*..., s. 261.

[319] A. Jagodziński, *Mecziar trzeci*..., s. 6.

nieufności wobec prezydenta. Było to niezgodne z przepisami ustawy zasadniczej, dlatego przewodniczący NR SR oświadczył, że głosowanie nie ma dla prezydenta skutków prawnych. Chodziło w tym przypadku o wywołanie atmosfery społecznego potępienia głowy państwa. Nie mogąc odmówić prezydentowi prawa wygłoszenia orędzia, 17 maja władze telewizji publicznej przełożyły jego wystąpienie na bardzo późny wieczór[320]. Wydarzenia te doprowadziły do wyraźnych podziałów w społeczeństwie. Prezydenta poparli przedstawiciele episkopatu, inne kościoły, związki zawodowe, organizacje pozarządowe. Wiece poparcia organizowały partie opozycyjne. Paradoksem jest fakt, że w tamtym okresie symbolem walki z autorytarnym systemem sprawowania władzy przez Vladimíra Mečiara stał się Michal Kováč – niegdyś prominentny polityk HZDS[321].

W dniu 6 września 1995 r. prezydent Republiki Słowackiej Michal Kováč, przedstawiając na forum parlamentu *Raport o stanie państwa*, odniósł się do kwestii polityki zagranicznej. Przede wszystkim zauważył, że nie występują żadne okoliczności skłaniające do zmiany jej priorytetów. Proces akcesji Słowacji do struktur euroatlantyckich pozostawał jednym z głównych czynników determinujących rozwój państwa. Kontynuację tego kierunku polityki zagranicznej uzasadniały względy historyczne, gospodarcze, a także geopolityczne położenie Słowacji. Wzmocnienie pozycji międzynarodowej państwa M. Kováč uzależniał od jak najlepszego ułożenia stosunków dwustronnych z sąsiednimi państwami, co miało mieć jego zdaniem również niebagatelne znaczenie dla całej Europy Środkowej. W tej materii prezydent domagał się przede wszystkim dalszego tworzenia podstaw dla unormowania stosunków słowacko-węgierskich[322].

W wywiadzie przeprowadzonym przez Krzysztofa Mroziewicza Vladimír Mečiar stwierdził, że prezydent powinien być moralnym autorytetem i nie powinien mieć ambicji wykonawczych. Premier stwierdził: „Mamy na Słowacji do czynienia ze sprzecznością: istnieje grupa polityków, która chce stworzyć jak najszybciej struktury podobne do tych w Europie Zachodniej, zwłaszcza w Niemczech. Ale nie ma po temu warunków społecznych. Politycy ci mają kontakty za granicą, ale nie mają poparcia w kraju. Druga grupa stara się sterować rozwojem i kierunkiem przemian. […] Państwo mamy od niedawna. Niektóre partie państwa tego nie chciały. A teraz zamęt – bo się udało. Dla

[320] L. Krajčir, *Tatrzański wulkan*, „Wprost" z 4 VI 1995, s. 69.

[321] Odmienne zdanie na temat stosunków wewnętrznych w Słowacji przedstawili Dušan Slobodnik, przewodniczący parlamentarnej komisji spraw zagranicznych, i Rudolf Chmel, były ambasador Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej w Budapeszcie: D. Slobodnik, R. Chmel, *Czemu Słowacy nie mogą się zrozumieć*, „Gazeta Wyborcza" z 11 VIII 1995, s. 8–9.

[322] B. Pytlik, *Polityka zagraniczna*..., s. 246.

Słowaków to typowe. Na zachodzie myślą, że Bóg wie co się tutaj dzieje. Tymczasem dzieje się to, co w każdej typowej, skłóconej, słowackiej rodzinie"[323].

Powrót Vladimíra Mečiara na stanowisko premiera mógł z pewnością uchodzić za zapowiedź eskalacji konfliktów przede wszystkim w stosunkach z prezydentem. Głównym celem polityków nowej koalicji rządowej stało się doprowadzenie do odwołania prezydenta z urzędu. Zasadniczą przeszkodą w zrealizowaniu tego zadania był fakt, że koalicja rządowa nie dysponowała wymaganą przez ustawę zasadniczą kwalifikowaną większością 3/5 głosów. W takiej sytuacji politycy partii koalicyjnych podjęli szereg działań prowadzących do zdyskredytowania prezydenta Michala Kováča. Dla osiągnięcia zamierzonego celu V. Mečiar nie zawahał się wykorzystać służb specjalnych. Podjęte środki stały się przyczyną przekazania rządowi przez ambasadorów państw UE na Słowacji 25 października 1995 r. démarche, w którym podkreślono, że działania rządu słowackiego skierowane przeciwko prezydentowi państwa są nie tylko niezgodne z przepisami słowackiej ustawy zasadniczej, ale również z polityczną praktyką państw unijnych, które przyjęły te wydarzenia z niepokojem. Protest złożył również ambasador USA, który w imieniu reprezentowanych przez siebie władz wyraził obawę o dalsze losy słowackiej demokracji. 17 listopada 1995 r. Parlament Europejski uchwalił rezolucję o konieczności respektowania praw człowieka i losów demokracji w Słowacji. Obawy PE budziły nie tylko poczynania niektórych partii politycznych dążących do odwołania głowy państwa czy udział pracowników służb specjalnych w działaniach mających skompromitować prezydenta państwa, ale także nieuwzględnianie przedstawicieli opozycji parlamentarnej przy obsadzaniu stanowisk przewodniczących komisji Rady Narodowej Republiki Słowackiej czy przepisy tzw. ustawy językowej[324]. PE wezwał również do dyskusji w przedstawionych kwestiach na forum wspólnej komisji Parlamentu Europejskiego i Rady Narodowej Republiki Słowackiej. Z pewnością za interesującą należy uznać odpowiedź słowackiego rządu na rezolucję. W jego ocenie została ona uznana za bezwartościowy monolog szkodzący Republice Słowackiej w procesie akcesji do UE i NATO. Ponadto przedstawiciele rządu oświadczyli, że nieprzedyskutowaną z nim rezolucję uważają za bezprawny akt[325].

Liczne naruszenia praw człowieka po raz kolejny spotykały się z reakcją międzynarodową. W oświadczeniu wydanym 7 marca 1996 r. Międzynarodowa Organizacja Dziennikarzy zaprotestowała przeciwko nadużywaniu środków ekonomicznych w celu zablokowania działalności niezależnej pra-

[323] V. Mečiar [wywiad], *Liczę się z buntem*, „Polityka" z 21 X 1995, s. 36.
[324] W tym przypadku chodziło o ustawę o języku państwowym z 1995 r.
[325] P. Bajda, *Elity polityczne*..., s. 94.

sy w Republice Słowackiej. Podczas walnego zgromadzenia pod koniec października organizacja ta zajęła się sytuacją w mediach słowackich i wyraziła zaniepokojenie naciskiem ekonomicznym wywieranym na niezawisłe środki komunikowania[326].

W celu sprawniejszego zwalczania przeciwników politycznych w 1996 r. podjęto próbę znowelizowania kodeksu karnego. W nowym kodeksie zakazano działań partiom politycznym czy organizacjom, które szkodziłyby obronności państwa lub sprzyjałyby rozszerzaniu fałszywych informacji o państwie. Prezydent nie podpisał nowelizacji, obawiając się, że rząd wykorzystywałby prawo do ograniczeń działania partii politycznych, i tym samym kodeks karny w nowej wersji nie został wprowadzony w życie[327].

Obok skandalu związanego z uprowadzeniem syna prezydenta szerokim echem odbiło się zabójstwo Roberta Remiáša, w które zamieszane były służby specjalne pod przewodnictwem Ivana Lexy. Ivan Lexa to jedna z najbardziej wpływowych postaci w analizowanym okresie. Po ukończeniu chemii na stołecznej politechnice pracował w przedsiębiorstwie petrochemicznym Slovnaft. W styczniu 1991 r. został na kilka miesięcy dyrektorem gabinetu premiera Słowacji Vladimíra Mečiara. Był pierwszym szefem kancelarii założonego przez V. Mečiara HZDS. Po wygraniu przez to ugrupowanie wyborów parlamentarnych w 1992 r. awansował na pełnomocnika rządu ds. organizacji kancelarii prezydenta Słowacji, jednocześnie był szefem Urzędu Rady Ministrów. W latach 1993–1994 był wiceministrem ds. prywatyzacji w rządzie V. Mečiara, a następnie do 1998 r. kierował służbami specjalnymi SIS. W 2000 r. uciekł z kraju. Latem 2002 r. zatrzymano go jako nielegalnego imigranta w RPA i deportowano na Słowację[328]. Były funkcjonariusz SIS Oskar Fegyveres jako pierwszy ujawnił, że za porwaniem M. Kováča stoją służby specjalne. Kontaktował się on z opozycyjnymi mediami za pośrednictwem swojego przyjaciela R. Remiáša. 29 kwietnia 1996 r. wybuchł samochód, do którego wsiadał R. Remiáš. Późniejsza ekspertyza wykluczyła początkową wersję, że wypadek spowodował wybuch butli z gazem; eksplozję wywołał zdalnie sterowany ładunek[329].

W tym okresie konflikt pomiędzy prezydentem a premierem nasilił się jeszcze bardziej. 22 maja 1996 r. szef SIS Ivan Lexa odczytał w parlamencie raport, w którym jako wrogów państwa wymienił z nazwiska prezydenta, liderów opozycji i dziennikarzy. Wystąpienie to można było zrozumieć w kon-

[326] A.J. Madera, *Na drodze*..., s. 180.

[327] P. Bajda, *Elity polityczne*..., s. 94–95.

[328] Szerzej zob. Ľ. Lesná, *Únos prezidentovho syna alebo krátke dejiny tajnej služby*, GMT a.s., Praha – Bratislava 1998.

[329] T. Grabiński, *Kazał zabić?*, „Gazeta Wyborcza" z 6 XII 2002, s. 12.

tekście odnalezionego po wyborach 1998 r. dokumentu *Informacja SIS z dn. 26 maja 1995 r.*, który był analizą kroków, jakie tajne służby mogłyby przedsięwziąć, aby doprowadzić do dymisji głowy państwa. W pierwszym scenariuszu sugerowano zbadanie działalności członków jego rodziny i znalezienie materiałów, które mogłyby obciążyć krewnych M. Kováča. Drugi scenariusz zakładał zbudowanie większości konstytucyjnej dla przegłosowania wniosku o odwołanie prezydenta. Trzeci scenariusz dopuszczał zaniechanie ataków na prezydenta, gdyż mógłby się stać dla społeczeństwa symbolem demokracji, wokół którego zjednoczą się obywatele[330]. Przede wszystkim Vladimír Mečiar zarzucał Kancelarii Prezydenta, że podejmuje działania, które czynią z niej niezależne centrum polityki zagranicznej. W rzeczywistości zarzuty te skierowane były pod adresem komórki organizacyjnej zajmującej się ogólnie pojmowaną polityką zagraniczną. O braku ich zasadności świadczy fakt, że zatrudniająca kilku pracowników komórka kancelarii prezydenckiej zajmowała się przede wszystkim organizacją podróży zagranicznych głowy państwa, korespondencją zagraniczną prezydenta oraz koordynowaniem działań związanych z szeroko pojętą polityką zagraniczną pomiędzy prezydentem państwa a rządem i parlamentem. Należy zaznaczyć, że corocznie w ustawach budżetowych zmniejszane były środki przeznaczane na działalność Kancelarii Prezydenta, co było jednym z elementów walki politycznej Vladimíra Mečiara z Michalem Kováčem. W drugiej połowie 1996 r. M. Kováč, wywodzący się z rządzącej HZDS, otwarcie wspierał opozycję[331].

Znaczne kontrowersje wzbudziła sprawa posła Emila Spišáka. Miał on zastąpić zmarłego posła SNS Bartolomeja Kunca[332], jednak nie objął tej funkcji na skutek wewnątrzpartyjnych gier. Jego roszczenia wynikały z faktu, że zdobył wystarczającą liczbę głosów, aby wejść do parlamentu jako poseł. Jednak łamiąc ustawę wyborczą, SNS nominowała Ladislava Hruškę. Tłumaczono to faktem, że E. Spišak tymczasem wystąpił z partii. Zwrócił się on do Sądu Konstytucyjnego o zbadanie, czy nie zostały naruszone jego prawa konstytucyjne. Na początku stycznia 1998 r. Sąd Konstytucyjny zadecydował, że RN RS naruszyła konstytucyjne prawo E. Spišaka, uniemożliwiając mu wejście do parlamentu. Mało tego, parlament naruszył Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych[333]. Według Sądu RN RS zosta-

330 P. Bajda, *Elity polityczne*..., s. 94.

331 *Ibidem*.

332 Bartolomej Kunc usprawiedliwiał deportację ludności żydowskiej podczas II wojny światowej, poza tym zasłynął ze stwierdzenia, że „dziedzictwo narodowe dostało się w ręce jednej, niewielkiej grupy Żydów". Cyt. za: V. Avioutskii, *Aksamitne rewolucje*..., s. 20.

333 Dokument stanowiący podstawę ochrony praw człowieka w systemie ONZ: *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych*, Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167.

ła zobowiązana, aby znieść podjętą wcześniej uchwałę o wejściu do parlamentu posła L. Hruški i na stanowisku posła obsadzić E. Spišaka. Wbrew wyrokowi koalicyjna większość odrzuciła to orzeczenie[334].

Efektem modelu polityki prowadzonej przez Vladimíra Mečiara i jego rząd było doprowadzenie do mobilizacji opozycji w związku z proponowanymi na wrzesień 1998 r. kolejnymi wyborami do Rady Narodowej Republiki Słowackiej. Jeszcze jesienią 1996 r. utworzona została tzw. Błękitna Koalicja, w której skład weszły ugrupowania centroprawicowe: Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny, Unia Demokratyczna Słowacji i Partia Demokratyczna. 3 lipca 1997 r. doszło do jej poszerzenia o dwie partie lewicowe: Socjaldemokratyczną Partię Słowacji i Partię Zielonych na Słowacji, a nowo powstały podmiot słowackiej sceny politycznej przyjął nazwę Słowackiej Koalicji Demokratycznej. Politycy zrzeszeni w jej strukturach zapowiadali, że po zwycięstwie w wyborach parlamentarnych i utworzeniu rządu podejmą starania na rzecz powrotu Republiki Słowackiej do grona kandydatów do Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego. Zanim jednak doszło do kolejnych wyborów parlamentarnych, premier pozytywnie ocenił osiągnięcia słowackiej polityki zagranicznej w 1997 r.[335]

W obliczu konsolidacji opozycji Vladimír Mečiar podjął się próby zmiany ordynacji wyborczej. Ustawa została przedłożona w marcu 1998 r., zaledwie na sześć miesięcy przed wyznaczonym terminem wyborów. Spotkało się to z ostrą reakcją ze strony polityków opozycji. W projekcie ustawy dokonano zmiany okręgów wyborczych poprzez wprowadzenie jednego okręgu wyborczego, co wzmacniało rolę central partyjnych kosztem ogniw lokalnych. Sporo kontrowersji wzbudziła poprawka, w której do obliczania liczby mandatów utrzymana została metoda Hagebach-Bishoffa oraz wprowadzony w 1992 r. 5% próg wyborczy, jednak rozwiązanie to dotyczyło każdej partii politycznej, niezależnie od tego, czy wchodziła w skład jednopartyjnego komitetu wyborczego, czy koalicji wyborczej[336].

Ważnym aspektem konfliktu pomiędzy głową państwa a premierem stał się kryzys związany z kolejnymi wyborami prezydenckimi. Kadencja Michala Kováča upłynęła 2 marca 1998 r., ale Rada Narodowa Republiki Słowackiej z braku możliwości uzyskania wymaganej większości głosów nie była w stanie wybrać nowego prezydenta. Od marca 1998 do maja 1999 r., zgodnie z przepisami ustawy zasadniczej, obowiązki głowy państwa sprawował przewodniczący rządu Vladímir Mečiar. Przewodniczący HZDS wykorzystał

[334] A.J. Madera, *Na drodze*..., s. 165–166.

[335] M. Cichosz, *Gabinety na Słowacji*..., s. 140.

[336] W. Sokół, *Geneza i ewolucja systemów wyborczych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007, s. 415–417.

tę sytuację do realizacji własnych planów politycznych. We wspomnianym okresie odwołał 28 proopozycyjnych ambasadorów, zablokował postępowania toczące się w bulwersujących opinię publiczną sprawach politycznych, a na cztery miesiące przed kolejnymi wyborami parlamentarnymi w 1998 r. doprowadził do korzystnej dla jego ugrupowania nowelizacji ordynacji wyborczej. Wspomniana już nowa ordynacja stawiała wyjątkowo wygórowane warunki koalicjom, w których skupiła się większość przeciwników rządu. W tej sytuacji opozycja przekształciła się z „partyjnych koalicji" w „koalicyjne partie" o niezwykle skomplikowanych strukturach i nazwach[337]. V. Mečiar zyskał na tym tyle, że przez kilka miesięcy liderzy opozycji nie mieli czasu na kampanię wyborczą.

3.4. Rządy gabinetu Mikuláša Dzurindy (1998–2002)

Obok mobilizacji partii opozycyjnych istotną rolę odegrali przedstawiciele organizacji pozarządowych. W październiku 1997 r. narodził się projekt Kampanii Obywatelskiej (*Občianska kampaň -98,* OK-98). W marcu 1998 r. podczas zjazdu w Zwoleniu 35 słowackich NGO-s utworzyło oficjalnie wspomnianą inicjatywę. Kampania skupiała się na trzech podstawowych celach: pogłębienie świadomości wyborców, zadbanie o wysoką frekwencję, zwiększenie wpływu obywateli na przebieg wyborów poprzez nadzorowanie ich przebiegu. W ramach swojej działalności OK-98 zapoczątkował sześćdziesiąt projektów edukacyjnych, które były adresowane głównie do młodych ludzi. Jak podaje Viatcheslav Avioutskii, w 1998 r. wiek wyborczy osiągnęło 380 tys. wyborców, co stanowiło 10% uprawnionych do głosowania[338]. Działalność OK-98 spotkała się z ostrym atakiem ze strony prorządowej „Slovenskej Republiky", w której sugerowano finansowanie organizacji przez USA. Na jej łamach atakowano również jej założycieli Pavla Demeša i George`a Sorosa[339].

W programie wyborczym z 1998 r. politycy Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji zwracali szczególną uwagę na stosunki ekonomiczne, głównie w związku z koniecznością przyciągnięcia zagranicznego kapitału inwestycyjnego na Słowację. Podkreślano także niezbędność członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim i Unii Europejskiej, ale z uwzględnieniem innych układów i geopolitycznego położenia Słowacji. Niemniej jednak program wyborczy nadal różnił się od dotychczasowej praktyki realizowanej przez rząd Vladimíra Mečiara. W swych wypowiedziach szef komisji parla-

[337] B. Pytlik, *Polityka zagraniczna*..., s. 249.
[338] V. Avioutskii, *Aksamitne rewolucje*..., s. 24.
[339] Zob. „Slovenská Republika" z 12 III, 21 VII, 31 VIII, 9 IX, 21 IX 1998.

mentarnej ds. integracji europejskiej Augustín M. Húska twierdził wręcz, że integracja to zagrożenie globalizmem, kosmopolityzmem i konsumpcyjnym stylem życia Zachodu[340].

Tabela 7. Wyniki wyborów do parlamentu w 1998 r.

Ugrupowanie	Wynik (w %)	Liczba mandatów
Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji	27,0	43
Słowacka Koalicja Demokratyczna	26,3	42
Partia Lewicy Demokratycznej	14,7	23
Partia Koalicji Węgierskiej	9,1	15
Słowacka Partia Narodowa	9,1	14
Partia Porozumienia Obywatelskiego	8,0	13
Komunistyczna Partia Słowacji	2,8	–
Zrzeszenie Robotników Słowackich	1,3	–
Nowa Słowacja	0,5	–
Słowacka Partia Ludowa	0,3	–
Węgierski Ruch Ludowy na rzecz dobrobytu i pojednania	0,2	–
Niezawisła Inicjatywa	0,2	–
Słowacka Jedność Narodowa	0,1	–
Bečko – Rewolucyjna Partia Robotnicza	0,1	–
Jednolita Partia Pracujących Słowacji	0,1	–
Słowacka Narodowa Alternatywa	0,1	–
Ruch Trzeciej Drogi	0,1	–
Razem	100,0	150

Źródło: G. Mesežnikov, *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán* [w:] G. Mesežnikov, M. Ivantyšyn (red.), *Slovensko 1998–1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999, s. 45.

Przedstawiciele Słowackiej Partii Narodowej zdecydowanie krytykowali zamiar przystąpienia Słowacji do Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. Podkreślano, że Bratysława wiele straci w strukturach UE, a NATO obwiniano za prowadzenie niezwykle agresywnej polityki militarnej. Retoryka antynatowska była wówczas szczególnie silna z uwagi na interwencję w Kosowie. Lider SNS Ján Slota negatywnie odnosił się do narodu węgierskiego, podkreślając, że jego pojawienie się w Europie było prawdziwym nieszczęściem. Zwracała też uwagę krytyka elit słowackich, którym zarzucał duży kosmopolityzm. Dla SNS polityka prorosyjska była również mało zrozumiała, ponieważ Rosja stawiała sobie zbyt imperialne cele polityczne[341].

[340] M. Wlachovský, *Zahraničná politika* [w:] G. Mesežnikov (red.), *Voľby 1998. Analýza volebných programom politických strán a hnutí,* Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998, s. 63–77.

[341] *Ibidem*.

W dniach 25–26 września 1998 r. odbyły się wybory do Rady Narodowej Republiki Słowackiej, w których ponownie zwyciężył Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji.

Politycy włożyli przed wyborami niemało pracy w to, aby zjednoczyć swoje siły i sprawić, aby żaden głos wyborców o poglądach antymeciarowskich nie został zmarnowany. Istotną rolę odegrała niepubliczna telewizja „Markiza", która uzyskała licencję za czasów rządów Vladimíra Mečiara. Liczył on na to, że uzyska kolejny atut w kampanii wyborczej, tymczasem stało się odwrotnie. „Markiza" ostro wystąpiła przeciwko premierowi, a stanowiła pokaźną siłę w postaci 70% telewidzów. W pewnym stopniu dyrektor telewizji wykreował postać Mikulaša Dzurindy na stanowisko szefa rządu[342]. Z kolei w telewizji publicznej ukazał się reportaż atakujący polityków związanych z Ruchem Chrześcijańsko-Demokratycznym, którego politycy rzekomo wywozili za granicę dzieła sztuki[343].

Obecni podczas wyborów 1998 r. przedstawiciele misji Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie zaproszeni przez słowackie Ministerstwo Spraw Zagranicznych uznali, że wybory były przeprowadzone prawidłowo. Zwrócili jednak uwagę na fakt, że z wyjątkiem „Markizy" inne stacje telewizyjne nie były obiektywne w swych komentarzach, nie kryjąc swych prorządowych sympatii. Zwracano też uwagę na to, że można mieć zastrzeżenia co do składu komisji wyborczych, które nie dawały większej możliwości działań organizacjom pozarządowym. Podobne wątpliwości wzbudziła ordynacja wyborcza, która mogła przeciwnikom Vladímira Mečiara utrudnić stworzenie koalicji rządowej. Sam premier z dużym rozmachem prowadził kampanię wyborczą. 10–13 września 1998 r. w mityngu przedwyborczym HZDS brali udział aktorzy Claudia Cardinale i Gerard Depardieu, a także topmodelka Claudia Schiffer[344].

Mimo sukcesu wyborczego Vladimírowi Mečiarowi nie udało się stworzyć rządu, który miałby większość parlamentarną. W tej sytuacji misję tę powierzono liderowi Słowackiej Koalicji Demokratycznej Mikulášowi Dzurindzie[345]. Rokowania trwały ponad miesiąc, a szczególnie wiele emocji budziło wejście do koalicji przedstawicieli mniejszości węgierskiej. Na samym początku rozmów w sprawie utworzenia koalicji politycy Partii Lewicy Demokratycznej wystąpili z pomysłem utworzenia rządu bez udziału Węgrów.

---

342 M.M. Szimeczka, *Czyżby koniec paranoi?*, „Gazeta Wyborcza" z 29 I 1999, s. 18.

343 T. Maćkowiak, *...Ponieśli i wilka?*, „Gazeta Wyborcza" z 25 IX 1998, s. 20.

344 P. Minárik, *Pieśń na pożegnanie*..., s. 40; A. Górski, *Król Ubu-dubu*, „Polityka" z 3 X 1998, s. 16.

345 W skład koalicji wchodziły partie socjaldemokratyczne, liberalne, chrześcijańsko-demokratyczne, a także mniejszości narodowych.

Doszukując się przyczyn tego sprzeciwu, Rudolf Chmel uważał, że politykom SDĽ prawdopodobnie chodziło o fotele ministerialne, z których część przypadłaby im, gdyby Węgrzy nie weszli do rządu[346].

Ostatecznie na skutek sprzeciwu ze strony pozostałych partii koalicyjnych idea Partii Lewicy Demokratycznej upadła i przedstawiciele mniejszości węgierskiej weszli do rządu. Jak zauważa Martin M. Šimečka, wielu Słowaków uświadomiło sobie fakt, że w słowackim parlamencie posłowie węgierscy byli jedynymi, którzy konsekwentnie głosowali za wszystkimi ustawami transformacyjnymi i również przeciw wszystkim ustawom ograniczającym demokrację[347]. Sama Partia Koalicji Węgierskiej również została naprędce stworzona, gdy Vladimír Mečiar zmienił ordynację wyborczą. Znaleźli się w niej umiarkowani chadecy – Béli Bugára, liberałowie – László Nagy`a i radykalni narodowcy – Miklósa Duraya. SMK w zasadzie nie prowadziła kampanii wyborczej poza regionami zamieszkałymi przez Węgrów. Pomimo to na partię tę zagłosowali młodzi, wykształceni Słowacy z dużych miast[348].

Umowę koalicyjną podpisano 28 października. Koalicja rządowa była swoistym fenomenem i nie miała odpowiednika w całej Europie. Tworzyły ją: Słowacka Koalicja Demokratyczna, Partia Lewicy Demokratycznej, Partia Koalicji Węgierskiej i Partia Porozumienia Obywatelskiego. Dziewięć resortów otrzymała SDK, sześć SDĽ, trzy SMK[349]. M. Dzurinda stanął na czele rządu będącego skomplikowanym konglomeratem różnych stronnictw, którego paradoksalnie głównym spoiwem był sam Vladimír Mečiar, gdyby groźba jego powrotu okazała się realna[350].

Vladímir Mečiar nie krył rozczarowania. 30 września w wystąpieniu telewizyjnym zganił wyborców, którzy niedostatecznie poparli jego partię i w najbliższej przyszłości będą żałować swojej decyzji, ponieważ nowa koalicja zaprzeda Słowację Zachodowi. Zakończył przemówienie ze łzami w oczach. V. Mečiar zrzekł się mandatu poselskiego na rzecz Ivana Lexy, w wyniku czego każdy wniosek o przesłuchanie byłego szefa służb specjalnych, oskarżonego o uprowadzenie M. Kováča jr., musiał przejść skomplikowaną procedurę parlamentarną o odebranie immunitetu[351].

---

346 R. Chmel [wywiad], *Ruiny i mosty*, „Gazeta Wyborcza" z 29 I 1999, s. 21.

347 M.M. Szimeczka, *Czyżby koniec*..., s. 18.

348 T. Maćkowiak, *...Ponieśli i wilka?...*, s. 20.

349 A.J. Madera, *Na drodze*..., s. 132.

350 M.M. Szimeczka, *Czyżby koniec*..., s. 19.

351 V. Mečiar, pełniąc obowiązki głowy państwa, w pierwszej połowie 1998 r. udzielił amnestii swojemu bliskiemu współpracownikowi i wszystkim osobom zamieszanym w uprowadzenie syna prezydenta. Wprawdzie M. Dzurinda anulował decyzję o amnestii, ale sąd konstytucyjny uznał, że pozostaje ona dalej w mocy. Zob. T. Grabiński, *Kazał zabić?*..., s. 12.

W ocenie Martina M. Šimečki wrześniowe wybory okazały się demokratyczną rewolucją, której znaczenie było większe niż to, co się stało w listopadzie 1989 r. Ówczesne zajścia były właściwie echem wydarzeń w Pradze, a ponadto okazało się wkrótce, że społeczeństwo słowackie nie było jeszcze przygotowane do rzeczywistej zmiany. W roku 1998 to samo społeczeństwo zademonstrowało już wielką energię[352].

W listopadzie 1998 r. rząd zaprezentował przed parlamentem deklarację programową. Zapowiedziano w niej konieczność gruntownej przebudowy instytucji państwowych, stabilizacji gospodarczej oraz spadku stopy bezrobocia. W kontekście polityki zagranicznej zadeklarowano konieczność poprawy wizerunku Republiki Słowackiej na arenie międzynarodowej oraz osiągnięcie w jak najkrótszym czasie akcesji do Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. Zapowiedziano utworzenie ram prawnych, które miały zapobiec jakimkolwiek formom dyskryminacji, podkreślono konieczność zbudowania społeczeństwa obywatelskiego. W deklaracji znalazły się liczne odniesienia do modelu polityki prowadzonej przez gabinet V. Mečiara[353].

Okazało się, że poprzedni rząd pozostawił swoim następcom pustą kasę państwa – w Narodowym Banku Słowacji nie było żadnych środków. Było to spowodowane w dużej mierze kampanią wyborczą, podczas której rząd V. Mečiara oddawał kolejne odcinki autostrad, budynki szpitali, elektrownię atomową w Mochowcach czy też organizował festyny wyborcze z udziałem zagranicznych gwiazd. Jeszcze na początku 1999 r. opublikowano *Czarną księgę*, dokument, w którym zawarto analizę stanu gospodarki i sytuacji społecznej państwa w chwili rozpoczęcia rządów przez gabinet Mikulaša Dzurindy. Podobne dokumenty zostały wydane przez wszystkie ministerstwa[354].

Wyborcy byli zadowoleni, popularność nowej koalicji nie malała, dopóki nie okazało się, że dziedzictwo mecziaryzmu nie ominęło nawet słowackich demokratów. Poważnym ostrzeżeniem stały się wydarzenia wokół Nafty Gbely. To potężne przedsiębiorstwo zawiadujące gigantycznymi zbiornikami z gazem zostało za czasów rządów HZDS sprywatyzowane za bardzo niską cenę. Sprzedano ją nikomu nieznanym ludziom z nikomu nieznanej spółki Druhá Obchodná. Za akcje notowane na giełdzie po około 2 tys. koron słowackich nowi właściciele płacili po 337 koron. Za wyceniane na 3,2 mld koron słowackich przedsiębiorstwo zapłacili zaledwie 0,5 mld koron. Do-

[352] M.M. Szimeczka, *Czyżby koniec*..., s. 21.

[353] G. Mesežnikov, *Predseda vlady SR* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Predsavzatia a skutočnost'. Hodnotenie plnenia programového vyhlásenia vlády Mikuláša Dzurindu*, Inštitút pre verejne otázky, Bratislava 2002, s. 11–16.

[354] A.J. Madera, *Na drodze*..., s. 136–137.

piero w listopadzie 1997 r. okazało się, że właścicielem spółki jest przewodniczący regionalnej organizacji HZDS w Trnawie Vladimír Poór[355].

Po wyborach państwo zaczęło negocjować z właścicielami oddanie majątku, szybko jednak doszło do sporu pomiędzy nowym szefem Funduszu Majątku Narodowego Ľudovitem Kanikiem a nowym ministrem gospodarki Ľudovitem Černakiem o sposób, w jaki miałoby się to dokonać. Premier Mikulaš Dzurinda oświadczył, że dysponuje nagraniami rozmów telefonicznych, które świadczą, że Kanik działa na szkodę państwa. Ostatecznie M. Dzurindzie udało się odwołać Ľ. Kanika głosami HZDS. Wobec premiera pojawiły się oskarżenia, że postępuje on podobnie jak V. Mečiar. Wkrótce po wyborach nowa koalicja podzieliła przedsiębiorstwa i banki pomiędzy siebie, tłumacząc, że w stanie, w jakim pozostawili te przedsiębiorstwa menedżerowie namaszczeni przez mecziarowców, nowa władza musiała je obsadzić swoimi ludźmi[356].

Nowy rząd rozpoczął zmiany na szeroką skalę. Pełniąc jeszcze funkcję głowy państwa, premier Mikulaš Dzurinda zniósł w grudniu 1998 r. amnestię, którą ogłosił kilka miesięcy wcześniej Vladímir Mečiar. Chodziło o osoby, które były zamieszane w uprowadzenie do Austrii syna prezydenta Michala Kováča[357]. Prawdziwie rewolucyjne zmiany nastąpiły w polityce wobec Romów. Politycy rządzących partii otwarcie wzywali przedstawicieli mniejszości romskiej, aby nie emigrowali ze Słowacji. Zapowiedziano konieczność dialogu pomiędzy obiema stronami. Poparto również nowelizację ustawy o szkolnictwie i ustawy o języku państwowym[358]. Jak już wspomniano, do koalicji weszli przedstawiciele mniejszości węgierskiej. Pál Csáky objął tekę wicepremiera odpowiedzialnego za prawa człowieka i mniejszości narodowe. W kontekście problemów Słowacji z mniejszościami narodowymi było to dobre posunięcie. Na początku 1999 r. Pál Csáky powołał Biuro Komisarza ds. Rozwiązywania Problemów Mniejszości Romskiej, którego szefem został Vincent Danihel[359].

Dysponując przewagą głosów w NR SR, rząd przeforsował nowy sposób wyboru prezydenta. Nowelizacja konstytucji i zatwierdzenie nowej ordynacji wyborczej w styczniu i marcu 1999 r. dało początek kampanii wyborczej. W kwietniu niespodziewanie włączył się do niej Vladímir Mečiar, stając się

---

355 A.M. Pędziwol, *Węgierska żupa*, „Polityka" z 3 III 2001, s. 38.

356 S. Hrib, *Mecziar wiecznie żywy*, „Gazeta Wyborcza" z 30 III 2000, s. 15.

357 Jak zaznacza Grigorij Mesežnikov, decyzja ta oburzyła polityków HZDS (co zrozumiałe), ale i posłów z ramienia koalicyjnego SDĽ. G. Mesežnikov, *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán* [w:] G. Mesežnikov, M. Ivantyšyn (red.), *Slovensko 1998–1999*..., s. 38–39.

358 A.J. Madera, *Na drodze*..., s. 137.

359 K. Żarna, *Kwestia romska*..., s. 489.

automatycznie jednym z faworytów. Uległ on namowom współpracowników z Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji. Redaktor naczelny „Domino Forum" Štiefan Hríb uważał, że część przedstawicieli tej partii określanych jako „twardogłowi" chciała kampanii wyborczej i egzorcyzmów nad prozachodnim rządem, USA i NATO. Z kolei drugie skrzydło HZDS: „pragmatycy" chętnie pozbyliby się V. Mečiara, z którym nikt nie chce rozmawiać. Liczyli, że przegra drugi raz z rzędu i dzięki temu wyjdą z izolacji, co umożliwi im w przyszłości udział w koalicji rządowej[360].

Wcześniej z rywalizacji o fotel prezydencki wycofał się dotychczasowy prezydent Michal Kováč, zachęcając jednocześnie swoich zwolenników, aby głosowali na Rudolfa Schustera. Obok niego kandydowali Magda Vašaryova, Ján Slota, Ivan Mjartan, Juraj Švec, Boris Zala, Juraj Lazarcik, Ján Demikat. Premier Mikulaš Dzurinda wydawał się uspokojony przedwyborczymi sondażami: „jestem spokojny o losy demokracji w naszym kraju. Nie wyobrażam sobie, żeby Słowacy mogli wybrać złego prezydenta. Koalicja rządowa popiera Rudolfa Schustera. […] Po ponad rocznym okresie bezkrólewia Słowacja będzie mieć swojego prezydenta. Wszystko wskazuje na to, że będzie to przywódca demokratyczny"[361].

Tabela 8. Wyniki wyborów prezydenckich w 1999 r.

Kandydat	I tura (ilość głosów w %)	II tura (ilość głosów w %)
Rudolf Schuster	47,4	57,2
Vladimír Mečiar	37,2	42,8
Magda Vášáryová	6,6	–
Ivan Mjartan	3,6	–
Ján Slota	2,5	–
Boris Zala	1,0	–
Juraj Švec	0,8	–
Juraj Lazarčik	0,5	–
Ján Demikat	0,2	–
Michal Kováč*	0,2	–
Razem	100,0	–

* Zrezygnował z kandydowania.

Źródło: G. Mesežnikov, *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán* [w:] G. Mesežnikov, M. Ivantyšyn (red.), *Slovensko 1998–1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999, s. 138.

W pierwszej turze wyborów (co ilustruje tabela 8) R. Schuster uzyskał 47,37% głosów, V. Mečiar 37,27% i obaj przeszli do kolejnej tury. Ostatecz-

[360] Podaję za: T. Maćkowiak, *Siła zastoju*, „Gazeta Wyborcza" z 27 V 1999, s. 17.
[361] M. Dzurinda, *Teraz prezydent!*, „Polityka" z 15 V 1999, s. 13.

nie R. Schuster nie dał szans V. Mečiarovi, uzyskując 57,2%. Rudolf Schuster został zaprzysiężony na prezydenta 15 czerwca 1999 r. V. Mečiar nie zyskał żadnej nowej grupy wyborców. Cały czas popierał go elektorat osób z wykształceniem podstawowym i zawodowym, przeważnie osoby starsze z małych miejscowości. Niechęć do V. Mečiara zapewniła duże poparcie R. Schusterowi, za to kosztowała kompromitującą porażkę Magdę Vašaryovą. Niektóre sondaże dawały w pewnym momencie jej poparcie blisko 20%. Jej elektorat to głównie osoby z wyższym wykształceniem, które kierowały się pragmatyką. Jeśliby nie zagłosowali na cieszącego się największym poparciem R. Schustera, to głosy demokratów się podzielą, a wtedy V. Mečiar będzie miał szanse wygrać pierwszą turę wyborów. M. Vašaryová straciła zatem większość wyborców na rzecz R. Schustera głównie dzięki V. Mečiarowi[362].

Wkrótce po wyborze na stanowisko głowy państwa nowy prezydent zapowiedział chęć wykorzystania swoich dobrych kontaktów z politykami zachodnioeuropejskimi w osiągnięciu fundamentalnych celów polityki zagranicznej. Zwrócił uwagę na konieczność poprawienia relacji z sąsiednimi państwami i zintensyfikowanie działań na rzecz akcesji Republiki Słowackiej do Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. Rudolf Schuster stwierdził, że politykę neutralności lub innej specyficznej słowackiej drogi uważa za nierealną. W jego ocenie utrudniałoby to rozwiązanie największych problemów, jak wysoka stopa bezrobocia, spadająca wartość korony słowackiej, trudności w reformowaniu służby zdrowia i szkolnictwa. Stwierdził również: „nie jestem wszechmogącym Janosikiem, który za obywateli rozwiąże wszelkie kłopoty. Wspólnie z pozostałymi osobami stojącymi na czele państwa będę starał się stworzyć warunki bezpiecznego i godnego życia, będę dbał o przestrzeganie praw mniejszości narodowych”[363]. Prezydent doprowadził do reorganizacji dotychczasowej kancelarii prezydenckiej, likwidując osobny Wydział Polityki Zagranicznej. Szeroko komentowane było jego wystąpienie podczas międzynarodowej konferencji poświęconej Holocaustowi w Sztokholmie w styczniu 2000 r. Prezydent Rudolf Schuster usprawiedliwiał stanowisko reżimu Jozefa Tisy wobec Żydów podczas II wojny światowej. Miesiąc później, podczas wizyty w Izraelu, przeprosił za to wystąpienie[364].

W dniu 27 kwietnia 2000 r. policjanci z oddziału antyterrorystycznego wdarli się do willi Vladimíra Mečiara w Trenczyńskich Cieplicach, aby doprowadzić go na przesłuchanie w sprawie o nadużycie władzy i działanie na szkodę państwa. Prokuratorzy chcieli też przesłuchać byłego premiera w charakterze świadka w związku z porwaniem syna prezydenta M. Kováča.

[362] T. Maćkowiak, *Siła zastoju*..., s. 18.
[363] R. Schuster, *Ani Janosik, ani monarcha*, „Polityka” z 5 VI 1999, s. 29.
[364] A.J. Madera, *Na drodze*..., s. 123.

Aresztowanie zmobilizowało sympatyków V. Mečiara, którzy zorganizowali w Bratysławie kilkutysięczną demonstrację w jego obronie. W parlamencie posłowie HZDS zażądali odwołania ministra spraw wewnętrznych Ladislava Pittnera. Obok inicjatyw w obronie byłego premiera działania te miały na celu podjęcie kolejnych kroków na drodze do przyspieszonych wyborów parlamentarnych, co w kontekście narastającego niezadowolenia społeczeństwa ze skutków reform nie było bez szans. Jan B. de Weydenthal przytacza wyniki badań opinii publicznej: 60% Słowaków stwierdziło, że ich warunki życia były gorsze niż za czasów komunistycznych[365].

Były dysydent František Mikloško uważał, że społeczeństwo nie zdaje sobie sprawy ze znaczenia zmian politycznych i gospodarczych, ponieważ nie przeprowadzono szerokiej dyskusji na temat klęsk spowodowanych przez system komunistyczny. Zdaniem arcybiskupa Koszyc Alojzego Tkáča ludzie bali się myśleć o przyszłości, utraciwszy poczucie stabilizacji, które w ich odczuciu gwarantowały przez dziesiątki lat rządy komunistów. Inni tłumaczyli, że winna jest rosnąca frustracja społeczna spowodowana rozczarowaniem reformistycznymi politykami[366].

Do dużych komplikacji w wewnętrznej polityce Republiki Słowackiej doszło w czerwcu i lipcu 2000 r., kiedy to prezydent Rudolf Schuster był hospitalizowany w szpitalu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Republiki Słowackiej. Jego stan zdrowia był na tyle poważny, że pojawiła się konieczność przetransportowania go do specjalistycznej kliniki w Insbrucku w Austrii. Leczenie w tej klinice polepszyło stan zdrowia prezydenta do tego stopnia, że mógł w połowie sierpnia powrócić na Słowację. W czasie jego choroby uprawnienia przejął przewodniczący RN RS Jozef Migaš. Jak zauważył Andrzej J. Madera, działania prezydenta R. Schustera można ocenić pozytywnie. Miały one w latach 1999–2000 znaczący wpływ na stan systemu konstytucyjnego Republiki Słowackiej. Utrzymywał on dobre stosunki zarówno z rządem, jak i z parlamentem, chociaż miał zastrzeżenia do niektórych ustaw i przekazał je do ponownego rozpatrzenia przez Radę Narodową Republiki Słowackiej. Widać wyraźną różnicę w stosunku do jego poprzenika Michala Kováča, który wielokrotnie był zmuszony do odgrywania roli obrońcy konstytucyjności[367].

Sporo skrajnych emocji budził przywódca SMER Robert Fico. Jedni uważali go za „słowackiego Haidera", inni za „słowackiego Kwaśniewskiego". Wielu obserwatorów życia politycznego uważa, że jednego populistę – Vladimíra Mečiara, zastąpił drugi. W sondażach jako pierwszy wyprzedził V. Mečiara i to

[365] Podaję za: J.B. de Weydenthal, *Vladimir wraca na ring*, „Polityka" z 6 V 2000, s. 40.
[366] *Ibidem*.
[367] A.J. Madera, *Na drodze*..., s. 124.

jeszcze w 1997 r., kiedy był politykiem Partii Lewicy Demokratycznej. Zdaniem dyrektora Instytutu Spraw Publicznych Grigorija Mesežnikova słowackie społeczeństwo miało dość reform i to rozczarowanie było siłą R. Fico. Michal Vašečka uważał, że to populista, który sprawia, że ludzie słyszą to, co chcą usłyszeć, a przy tym jest wystarczająco ostrożny, żeby nie zabrnąć za daleko i się nie skompromitować. Wiedząc, że 60% Słowaków jest zwolennikami przywrócenia kary śmierci, nieustannie powtarzał, że ten najwyższy wymiar kary ma swoje praktyczne zalety i działa odstraszająco. Jednocześnie stwierdzał, że Słowacja musi wejść do Unii Europejskiej, ale nigdy nie powiedział, że jest jej zwolennikiem. Kolejnym przykładem jest złożenie przez niego w parlamencie projektu ustawy wprowadzającej do kalendarza świąt Dnia Holocaustu 9 września – to symboliczna data przyjęcia w 1940 r. przez Państwo Słowackie *Kodeksu żydowskiego*[368] wzorowanego na ustawach norymberskich. Kontrastuje z tym złożenie projektu tzw. ustawy farmerskiej, w myśl której kradzież ziemniaków uważana byłaby jako wtargnięcie na cudzy teren i karano by ją więzieniem. Wykorzystywał tu fakt antyromskiego rasizmu. Słowackie gazety prześcigały się w tym okresie w doniesieniach z rolniczych, najbiedniejszych regionów na północy kraju, dotkniętych plagą kradzieży ziemniaków z pól, o co oskarżani byli Romowie[369].

Pod koniec 2001 r. przeprowadzone zostały wybory regionalne. W pierwszej turze, 1 grudnia, udało się wyłonić jedynie żupana (szefa sejmiku wojewódzkiego) w regionie bratysławskim. Został nim kandydat prawicy Lubo Roman. Kandydaci HZDS zdobyli większość w pięciu z ośmiu sejmików, a w Trenczynie obsadzili wszystkich 45 foteli[370]. Przed drugą turą jeden z liderów Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji Sergej Kozlík stwierdził, że Słowacy powinni głosować na Słowaków. Tymi słowami nawiązywał do Nitry i Trnawy, gdzie kandydaci HZDS rywalizowali z przedstawicielami mniejszości węgierskiej[371]. 15 grudnia odbyła się druga tura wyborów, w wyniku której przedstawiciele HZDS zostali żupanami w sześciu z siedmiu sejmików. Wyjątkiem były Koszyce, gdzie zwyciężył Rudolf Bauer. Wybory te były istotne w kontekście zbliżających się wyborów parlamentarnych. HZDS, który w sondażach uzyskiwał w tamtym okresie 30%, był głównym faworytem. Co prawda, Vladimír Mečiar deklarował zdecydowane poparcie dla akcesji Słowacji do NATO i UE, jednak biorąc pod uwagę doświadczenia lat 1994–1998, jego zwycięstwo mogło postawić pod znakiem

[368] Zob. *Nariadenie zo dňa 9. septembra 1941 o právnom postavení Židov*, Sl.z. 1941, č. 198.

[369] T. Maćkowiak, *Zamienia stryjek siekierkę na kijek?*, „Gazeta Wyborcza" z 1 IX 2000, s. 10–11.

[370] T. Grabiński, *Niemal wszystko dla Mecziara*, „Gazeta Wyborcza" z 3 XII 2001, s. 7.

[371] „Gazeta Wyborcza" z 6 XII 2001, s. 7.

zapytania zaproszenie Słowacji do NATO podczas praskiego szczytu. Redaktor naczelny dziennika „Sme" stwierdził: „Opozycyjny Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji (HZDS) b. premiera Vladimira Mecziara zawdzięcza zwycięstwo w wyborach regionalnych niskiej frekwencji[372]. Do urn poszedł przede wszystkim stały elektorat jego partii. Wyborców zniechęciły brak informacji o kompetencjach sejmików wojewódzkich oraz konflikty wewnątrz rządu o liczbę województw. Warto pamiętać, że część koalicji głosowała w parlamencie wraz z opozycją za odrzuceniem rządowego projektu wprowadzenia 12 województw i poparła proponowany przez HZDS podział Słowacji na osiem. HZDS dobrze wiedział co robi. Dzisiejszej sytuacji nie potrafił przewidzieć premier Mikulasz Dzurinda. Sytuacja nie wygląda jednak tak źle, jak się wydaje na pierwszy rzut oka, ponieważ kompetencje nowych województw nie są zbyt szerokie. Wybory unaoczniły ponadto, że największe miasta, czyli Bratysława i Koszyce, to bastiony partii demokratycznych"[373].

Kwestia przyspieszenia reform i negocjacji w sprawie członkostwa w Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckim została postawiona pod znakiem zapytania przed wyborami parlamentarnymi w 2002 r. Wówczas w trakcie kampanii wyborczej uaktywniły się nowe partie polityczne. Liberałowie z Sojuszu Nowego Obywatela (Aliancia nového občana, ANO) popierali zdecydowanie integrację Słowacji z polityczno-militarno-gospodarczymi strukturami Zachodu i zwiększenie aktywności w organizacjach międzynarodowych. Podobne dążenia wyrażali politycy z Partii Demokratycznej, opowiadający się za integracją, współpracą regionalną, szczególnie w ramach Grupy Wyszehradzkiej. Z kolei działacze Ruchu Chrześcijańsko-Demokratycznego, podobnie jak Słowackiej Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej deklarowali, że wstąpienie do UE jest ważne z uwagi na zapewnienie bezpieczeństwa państwa i powodzenia obywateli, wobec czego nie widziano żadnej alternatywy.

Nic nowego nie miała do zaproponowania Vladimíra Mečiara Partia Ludowa – Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji (Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko, ĽS-HZDS). Partia ta optowała w swoim programie wyborczym za wejściem Słowacji do UE, ale pod warunkiem zachowania narodowego charakteru państwa. Wstąpienie do NATO brano pod uwagę, ponieważ miało to wpłynąć na zintensyfikowanie rozwoju Słowacji. Niemniej, nieufna wobec integracji z Zachodem była Komunistyczna Partia Słowacji, która obawiała się, że wraz ze wstąpieniem do UE zatriumfuje globalizacja, zmniejszy się niezależność pańswa i słabiej będzie można bro-

[372] W pierwszej turze frekwencja wyniosła 26%, w drugiej 22,6%.

[373] Komentarz M. Szimeczki w: „Gazeta Wyborcza" z 17 XII 2001, s. 7.

nić obywateli i ich majątku. Nieco złagodniał program polityczny Słowackiej Partii Narodowej, bardzo bliski komunistom.

Nową partią w wyborach był Kierunek (Smer), mający program o charakterze umiarkowanie lewicowym. Partia ta w ramach swoich priorytetów w polityce zagranicznej deklarowała wstąpienie do NATO i UE, ale nie za wszelką cenę. Uważała, że należy zrobić wszystko, aby Słowacja poprzez wejście do nowych struktur zyskała jak najwięcej. Według tej partii wejście do NATO i UE jest ważne, ale musi to być wejście państwa stabilnego. Podobny był program Socjaldemokratycznej Alternatywy (Sociáldemokratická alternatíva, SDA), zdecydowanie opowiadający się za wejściem do NATO i UE. Inna lewicowa partia, a jednocześnie koalicjant rządu M. Dzurindy, Partia Lewicy Demokratycznej, miała program równie prozachodni jak pozostali uczestnicy rządu, podkreślając konieczność modernizacji Słowacji[374].

W programach partii politycznych w części związanej z szeroko pojętym bezpieczeństwem pojawiły się różnice. Wszystkie partie polityczne z wyjątkiem Komunistycznej Partii Słowacji i Partii Lewicy Demokratycznej (ta ostatnia ponownie chciała referendum w sprawie przystąpienia do NATO) opowiadały się za budowaniem bezpieczeństwa opartego na NATO i strukturach europejskich. W swoim programie Sojusz Nowego Obywatela nie wspominał na temat różnic w europejskiej i natowskiej koncepcji bezpieczeństwa. Natomiast Partia Demokratyczna zwracała uwagę na temat różnic w polityce niektórych państw w polityce bezpieczeństwa NATO i UE. Politycy KSS deklarowali, że będą budowali system bezpieczeństwa europejskiego, opierając się na OBWE. Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny był zainteresowany systemem europejskiego bezpieczeństwa i współpracą z NATO, Ukrainą i Rosją. Politycy Słowackiej Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (Slovenská demokratická a kresťanská únia, SDKÚ) chcieli rozbudowywać współpracę i bezpieczeństwo w oparciu o USA. HZDS i Smer zwracały uwagę na konieczność wejścia Słowacji do UE jako państwa już ustabilizowanego. W programie SNS zwracano uwagę, że priorytetem polityki zagranicznej jest zachowanie tożsamości narodowej w ramach integracji. Najwięcej wątków dotyczących integracji europejskiej zawierały programy DS, KDH i SDKÚ. W KDH podkreślano konieczność zachowania tożsamości narodowej i niezależności etnicznej. KSS i SNS nie były wprost przeciwnikami wstąpienia do UE, ale podkreślały, że należy zrobić wszystko, aby Słowacja na tym więcej zyskała niż straciła[375].

---

374 V. Bilčik, *Intergrácia Slovenskej republiky do Erópskej únie* [w:] A. Duleba (red.), *Parlamentné voľby 2002. Zahraničná politika SR vo volebných programoch politických strán. Analýza*, Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti, Bratislava 2002, s. 24–32.

375 I. Samson, *Medzinárodná bezpečnosť, integrácia do NATO, obranná politika a armáda* [w:] A. Duleba (red.), *Parlamentné voľby 2002*..., s. 7–22.

W roku 2002 po jesiennych wyborach do słowackiego parlamentu (co ilustruje tabela 9) Słowacka Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna premiera Mikulaša Dzurindy, wbrew pesymistycznym prognozom, zdobyła prawie dwukrotnie więcej mandatów niż się spodziewano. Tym samym okazało się, że lider tej partii może nadal rządzić państwem w niemal niezmienionej koalicji. Niemniej zwycięską partią w wyborach nie byli konserwatyści, lecz Partia Ludowa – Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji (Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko, ĽS-HZDS) z Vladimírem Mečiarem, który uzyskał 19,5% głosów, czyli 36 miejsc w 150-osobowej Radzie Narodowej Republiki Słowackiej. Pomimo zwycięstwa wyborczego V. Mečiar nie był w stanie w trakcie rozmów z prezydentem i liderami partii politycznych sformować nowego rządu. Przywódcy partii nie zamierzali podejmować rozmów koalicyjnych z ekspremierem, który był obciążony niedemokratycznymi sposobami sprawowania władzy. Należy zaznaczyć, że ĽS-HZDS zanotował niższy wynik niż w przedwyborczych sondażach, a wpływ na to miała secesja Ivana Gašparovicia, który założył Ruch na rzecz Demokracji (Hnutie za demokraciu, HZD)[376].

Inny przegrany to Smer, którego przewodniczący Robert Fico objeżdżał przed wyborami kraj, deklarując wiele w niezwykle dynamicznej kampanii wyborczej. Lider tej partii obiecywał, że w razie zwycięstwa będzie realizowany program określany jako trzecia droga między kapitalizmem a socjalizmem, a przy tym wykluczał możliwość porozumienia z dotychczasowym układem politycznym[377]. Wbrew nadziejom uzyskał on jedynie 13,5% głosów i 25 mandatów.

Znaczną siłą polityczną okazała się mniejszość węgierska z 11% poparciem i dwudziestoma miejscami w parlamencie. Do parlamentu po raz pierwszy od utworzenia Republiki Słowackiej weszli komuniści, uzyskując 6,3% głosów i piętnaście mandatów. Szef tej partii nie akceptował warunków uzyskanych przez Słowację w trakcie negocjacji o członkostwo w NATO i UE. Przekonywał, że było i nadal jest możliwe uzyskanie lepszych kryteriów członkostwa w tych strukturach. Druga lewicowa partia, SDĽ, która obejmowała dotychczas w rządzie Mikulaša Dzurindy resort finansów i firmowała prowadzenie reform gospodarczych bardzo kosztownych dla ubożejącego społeczeństwa, nie weszła do parlamentu. W opinii publicznej partia ta była odpowiedzialna za reformy, które dotknęły najuboższych, i jak można było przewidzieć, spotkała ją za to klęska wyborcza. Brak reprezentacji w parlamencie był więc wynikiem firmowania przez nią rządowych

[376] T. Grabiński, *Rozłam u Mecziara*, „Gazeta Wyborcza" z 15 VII 2002, s. 7.

[377] D. Wieczorek, *Mikulasz Drugi*, „Polityka" z 5 X 2002, s. 49.

reform, które spowodowały spadek popularności socjaldemokratów i przejście części lewicowego elektoratu do komunistów i Smeru[378].

Do parlamentu nie dostali się też przedstawiciele Słowackiej Partii Narodowej. Jej reprezentanci ponownie starali się wykorzystywać retorykę antywęgierską. Co ciekawe, ich główny elektorat nie znajdował się w sąsiedztwie z Węgrami, ale wzdłuż granicy z Czechami i Polską, na terenach zamieszkanych wyłącznie przez Słowaków. Do tej pory wielu Słowaków, którzy od dawna byli uzależnieni od innych narodów, po rozpadzie Czechosłowacji dotknęło nowe zagrożenie – obcych: mniejszość węgierską i romską. W kontekście akcesji do NATO i UE nacjonaliści podnosili zagrożenie dopiero budującej się tożsamości narodowej. Nienawiść do innych dochodziła do absurdu: w lecie sprzeciwiali się akcji zbierania pieniędzy na odbudowę zalanej Pragi, tłumacząc, że na Słowacji też były powodzie. W parlamencie w zasadzie nie znaleźli się na własne życzenie: Słowacka Partia Narodowa, z powodu animozji wśród jej czołowych działaczy, rozpadła się na dwie części i żadna nie przekroczyła 5% progu wyborczego, chociaż razem uzyskały ponad 7%[379].

Tabela 9. Wyniki wyborów do parlamentu w 2002 r.

Ugrupowanie	Wynik (w %)	Liczba mandatów
Partia Ludowa – Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji	19,5	36
Słowacka Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna	15,1	28
SMER	13,5	25
Partia Koalicji Węgierskiej	11,2	20
Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny	8,3	15
Sojusz nowego Obywatela	8,0	15
Komunistyczna Partia Słowacji	6,3	11
Prawdziwa Słowacka Partia Narodowa	3,7	–
Ruch na rzecz Demokracji	3,3	–
Słowacka Partia Narodowa	3,3	–
Alternatywa Socjaldemokratyczna	1,8	–
Partia Lewicy Demokratycznej	1,4	–
Partia Zielonych na Słowacji	1,0	–
Razem	100,0	150

Źródło: G. Mesežnikov, *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, t. I, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002, s. 48.

Mikulaš Dzurinda stwierdził: „Mówiąc pół żartem, pół serio, podczas ostatnich wyborów na Słowacji Pan Bóg trzymał rękę na pulsie. I nie chodzi-

[378] R. Zenderowski, *Nad Tatrami*..., s. 322–323.

[379] D. Wieczorek, *Mikulasz Drugi*..., s. 49.

ło nawet o Vladimira Mecziara. Obawiałem się nowych haiderowskich wiatrów. Przed wyborami nikt nie postawiłby złamanego grosza, że pokonamy Roberta Fico. Jednak udało się, w czym na pewno pomógł nam rozpad partii nacjonalistycznej; ale rozpadła się też lewica, co budzi moje obawy, bo proces formowania się nowoczesnej lewicy jest teraz na samym początku"[380].

Nowy rząd utworzyła koalicja czterech partii na czele z konserwatywną Słowacką Unią Chrześcijańsko-Demokratyczną dotychczasowego premiera Mikulaša Dzurindy. Obok niej do koalicji przystąpili chadecy z Ruchu Chrześcijańsko-Demokratycznego Pavla Hrušovskiego i Partia Koalicji Węgierskiej. Partie te mogły liczyć na 63 mandaty w 150-osobowej Radzie Narodowej. Ponieważ Partia Lewicy Demokratycznej nie weszła do parlamentu, niezbędne było znalezienie koalicjanta. Dlatego rozpoczęto rozmowy z liberalnym ugrupowaniem Pavla Rusko, twórcy najpopularniejszej telewizji TV „Markiza". Liberałowie skupieni w Sojuszu Nowego Obywatela zdobyli piętnaście mandatów, co zapewniało dotychczasowej koalicji wymaganą większość w Radzie Narodowej Republiki Słowackiej. Nowy rząd M. Dzurindy tworzyły podobnie jak w 1998 r. również cztery partie, ale była to zdecydowanie słabsza koalicja, mająca jedynie 78 miejsc w 150-osobowym parlamencie.

[380] M. Dzurinda [wywiad], *Ręka Pana Boga*, „Gazeta Wyborcza" z 12 XI 2002, s. 20.

Rozdział IV

Integracja europejska w polityce zagranicznej Republiki Słowackiej

4.1. Wspólnie z Czechami

Pod koniec lat 80. XX w. Czechosłowacja nawiązała stosunki dyplomatyczne ze Wspólnotami Europejskimi (WE). W kwietniu 1988 r. zawarto układ handlowy pomiędzy Czechosłowacką Republiką Socjalistyczną (Československá socialistická republika, ČSSR) a Wspólnotami Europejskimi. Jego zakres został ograniczony do produktów przemysłowych z wyjątkiem tekstyliów i towarów, którymi zajmowała się Europejska Wspólnota Węgla i Stali. Głównym założeniem było stworzenie korzystnych warunków dla rozwoju i zróżnicowania handlu. Wspólnoty zobowiązały się do liberalizacji importu produktów pochodzących z Czechosłowacji. W tym celu pod określonymi warunkami miały być zniesione ograniczenia ilościowe na wybrane towary. Przebieg dalszych rozmów był uzależniony przez Wspólnoty od postępu w przebiegu reform gospodarczych i politycznych[381].

Zawieranie umów handlowych pomiędzy poszczególnymi państwami członkowskimi Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG) i Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG) było możliwe dzięki podpisaniu w Luksemburgu 25 czerwca 1988 r. wspólnej deklaracji przez obie organizacje[382]. W przypadku Czechosłowacji umowa taka została podpisana 7 maja 1990 r. na okres dziesięciu lat[383].

Na przełomie lat 80. i 90. XX w. w państwach Europy Środkowej rozpoczął się proces transformacji ustrojowej. W zakresie polityki zagranicz-

---

381 J. Wojnicki, *Instrumenty rozszerzenia Unii Europejskiej o państwa Europy Środkowej (Czechy, Polska, Słowacja, Słowenia, Węgry)* [w:] A. Stępień-Kuczyńska, T. Jałmużna (red.), *Dialog europejski Zachód – Wschód. Polityka – Gospodarka – Społeczeństwo*, Toruń 2006, s. 146.

382 D. Semków-Chajko, *V rozszerzenie na przykładzie drogi Słowacji do Unii Europejskiej* [w:] J. Pisuliński, E. Rączy, K. Żarna (red.), *Polska – Słowacja*..., s. 427. Szerzej na ten temat zob.: A. Kotliński, *Stosunki umowne krajów socjalistycznych z EWG*, „Sprawy Międzynarodowe" 1989, nr 2, s. 23–40.

383 K. Kołodziejczyk-Konarska, *Proces rozszerzania Unii Europejskiej na państwa Europy Środkowej i Wschodniej* [w:] E. Haliżak, S. Parzymies (red.), *Unia Europejska. Nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2002, s. 250.

nej nowo ukonstytuowane rządy w tych państwach deklarowały chęć akcesji do struktur europejskich. *Układ europejski* (Umowa o stowarzyszeniu) z Czechosłowacją, Polską i Węgrami Wspólnoty Europejskie zawarły 16 grudnia 1991 r.[384] Stał się on podstawą prawną wzajemnych stosunków. Dokument podpisał stojący na czele rządu Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej Marián Čalfa i wiceprzewodniczący Komisji Europejskiej Leon Brittan[385].

Wspomniane państwa zostały objęte pomocą finansową w ramach Programu Pomocy na rzecz Restrukturyzacji w Polsce i na Węgrzech (Poland and Hungary Assistance for Restructuring of Economies, PHARE) utworzonego pierwotnie w celu wsparcia procesu reform w Polsce i na Węgrzech. Początkowo program obejmował wyłącznie Polskę i Węgry. Już we wrześniu 1990 r. został rozszerzony na Bułgarię, Czeską i Słowacką Republikę Federacyjną, Niemiecką Republikę Demokratyczną i Jugosławię; w 1991 r. na Albanię i Rumunię, zaś w 1992 r. na Litwę, Łotwę, Estonię oraz Słowenię[386].

Istotnym czynnikiem w kontekście procesu akcesji państw Europy Środkowej do WE było zainicjowanie współpracy w ramach Trójkąta Wyszehradzkiego (od 1993 r. Grupy Wyszehradzkiej). Przedstawiciele trzech państw podpisali *Deklarację o współpracy Rzeczypospolitej Polskiej, Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej oraz Republiki Węgierskiej w dążeniu do integracji europejskiej*[387]. Dokument podpisali prezydent Václav Havel, prezydent Lech Wałęsa i premier József Antall. Trzy państwa zadeklarowały przywrócenie niezależności państwowej, demokracji i wolności; budowę demokracji parlamentarnej, państwa prawa, poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności; stworzenie gospodarki rynkowej; włączenie się w europejski system polityczny i gospodarczy[388]. Kolejnym dokumentem była *Deklaracja krakowska* z 6 października 1991 r. Obecni

[384] F. Ružička, *Droga Słowacji do członkostwa w Unii Europejskiej* [w:] T.R. Szymczyński (red.), *Negocjowanie granic: od „UE-15" do „UE-27". Rozszerzenie wschodnie Unii Europejskiej. Część druga – ´Grupa helsińska´ (2004–2007) Litwa, Łotwa, Słowacja, Malta, Bułgaria, Rumunia w UE*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2009, s. 88.

[385] M. Delong, K. Żarna, *Republika Słowacka i Rzeczpospolita Polska na drodze do Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013, s. 11.

[386] S. Miklaszewski, *PHARE* [w:] W. Stankowski (red.), *Europeistyka. Leksykon*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 255–256.

[387] *Declaration on Cooperation between the Czech and Slovak Federal Republic, the Republic of Poland and the Republic of Hungary in Striving for European Integration*, http://www.Visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412-2 [17.12.2012].

[388] J. Wojnicki, *Droga Europy Środkowej do Unii Europejskiej. Czechy, Słowacja, Słowenia, Węgry,* Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007, s. 42.

na spotkaniu politycy za podstawowy cel wspierający współpracę w ramach tej struktury uznali włączenie państw wyszehradzkich w europejski system gospodarczy, polityczny oraz prawny. Największy kryzys Grupa Wyszehradzka przechodziła w latach 1994–1998 – w okresie rządów premiera Vladimíra Mečiara na Słowacji, kiedy to w zasadzie współpraca w ramach tej organizacji nie istniała. Nie można też zapominać o postawie premiera Republiki Czeskiej Václava Klausa, który odrzucał jakiekolwiek próby instytucjonalizacji Wyszehradu[389]. Ewa Orlof skłania się ku tezie Jaroslava Valenty, że we wcześniejszych latach (1990–1992) możliwości Wyszehradu nie zostały należycie wykorzystane, a mogły zaowocować daleko posuniętą współpracą w celu koordynacji działań mających na celu jak najkorzystniejsze przygotowanie się do procesu akcesyjnego[390].

Kolejną inicjatywą, która przyczyniła się do integracji państw regionu Europy Środkowej, było Środkowoeuropejskie Porozumienie o Wolnym Handlu (Central European Free Trade Agreement, CEFTA). Zostało ono podpisane 21 grudnia 1992 r. w Krakowie. Uzgodniono wówczas tryb dochodzenia do standardów światowych w eliminowaniu środków ekonomicznych utrudniających wolną konkurencję. Porozumienie CEFTA przewidywało, że poprzez stopniowe znoszenie ceł i barier pozataryfowych na obszarze państw-sygnatariuszy, do 1 stycznia 2001 r. powstanie strefa wolnego handlu towarami przemysłowymi oraz nastąpi liberalizacja obrotów artykułami rolno-spożywczymi[391]. 29 kwietnia 1994 r. został podpisany w Budapeszcie przez Wspólny Komitet Ministrów odpowiedzialnych za handel zagraniczny

[389] Na temat Trójkąta/Grupy Wyszehradzkiej zob.: J. Przewłocki, B. Osadnik, *Bezpieczeństwo państw Grupy Wyszehradzkiej. Nadzieje i realia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1995; M. Madej (red.), *Cooperation on security in Central Europe – sharing V4 experience with the neighboring regions*, The Polish Institute of International Affairs, Warsaw 2010, http://www.pism.pl/files/?id_plik=3088 [25.04.2014]; P. Deszczyński, M. Szczepaniak, *Grupa Wyszehradzka. Współpraca polityczna i gospodarcza*, Toruń 1995; M. Herman, *Grupa Wyszehradzka. Narodziny, rozwój, perspektywy*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny" 2001, t. 1, nr 2; M. Szczepaniak (red.), *Państwa wyszehradzkie. Systemy polityczne, gospodarka, współpraca*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1995; J. Purchla (red.), *Protecting and safeguarding cultural heritage. Systems of management of cultural heritage in the Visegrad countries*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2011; H. Szlajfer, *Trójkąt Wyszehradzki – nieuchronna agonia? (próba diagnozy)*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 1992; P. Włodarski, *Polityka obronna państw Grupy Wyszehradzkiej*, Biuro Prasy i Informacji Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1994.

[390] E. Orlof, *Transformacja polityczna*..., s. 255. Zob. też J. Valenta, *Wyszehrad jako próba integracji Europy Środkowej* [w:] A. Essen, A. Kastory, M. Mikołajczyk (red.), *Europa Środkowa w ostatniej dekadzie XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001, s. 8.

[391] A.J. Madera, *Polska polityka zagraniczna. Europa Środkowo-Wschodnia 1989–2003*, SAS, Kraków 2003, s. 142.

Protokół dodatkowy do umowy CEFTA[392]. Zmienił on zakres i i skrócił harmonogramy realizacji wspólnych koncesji. Do pierwszego spotkania premierów państw członkowskich CEFTA doszło 25 listopada 1994 r. w Poznaniu. Zapoczątkowało to praktykę corocznych spotkań. Uczestniczący w poznańskim spotkaniu opowiedzieli się za dalszą liberalizacją wymiany towarów i usług oraz za możliwością rozszerzenia. Uzgodniono, że do ugrupowania będą mogły przystąpić państwa, jeśli będą miały podpisane handlowe umowy dwustronne z członkami CEFTA, są sygnatariuszami GATT, zostaną członkami WTO i zawrą układy stowarzyszeniowe z Unią Europejską. Do drugiego spotkania doszło 11 września 1995 r. w Brnie, gdzie szefowie rządów przyjęli *Deklarację berneńską.* W podpisanym *Protokole dodatkowym nr 3* do umowy CEFTA rozszerzono koncesje w zakresie wymiany artykułów rolno-spożywczych. Kolejne modyfikacje umowy CEFTA spowodowały fakt, że od początku 1996 r. poziom ochrony celnej w obszarze CEFTA zmniejszył się blisko o połowę, co przyczyniło się do ułatwienia wymiany towarowej. Do kolejnego szczytu doszło w Jasnej na Słowacji 13–14 września 1996 r. Postanowiono przyspieszyć rokowania dotyczące wzajemnego uznawania testów i certyfikatów, zapewnić pomoc dla działań promocyjnych CEFTA za granicą, kontynuować współpracę w sprawie liberalizacji handlu usługami i swobodnego przepływu kapitału. Czwarty szczyt miał miejsce w Portorożu w Słowenii 12–13 września 1997 r. Szefowie rządów uzgodnili współpracę w sprawie liberalizacji handlu usługami i swobodnego przepływu kapitału oraz zawarcia porozumień dotyczących wzajemnego uznawania testów i certyfikatów. Piąty szczyt zwołano w czeskiej Pradze 11–12 września 1998 r. Był on skoncentrowany na znalezieniu kompromisu wobec komplikacji, jakich przysparzała partnerom obowiązująca od początku 1996 r. częściowa liberalizacja handlu artykułami rolno-spożywczymi (dotyczyło to głównie Polski)[393].

CEFTA okazała się niezwykle istotnym doświadczeniem dla państw starających się o akcesję do Unii Europejskiej. Pierwotnie CEFTA grupowała cztery państwa: Polskę, Czechy, Słowację i Węgry[394]. W późniejszych latach dołączyły kolejne: Słowenia (1996 r.), Rumunia (1997 r.), Bułgaria (1999 r.), Chorwacja (2003 r.), Macedonia (2006 r.), Albania (2007 r.), Bośnia i Hercegowina (2007 r.), Mołdowa (2007 r.), Serbia (2007 r.), Czarnogóra (2007 r.), Kosowo (2007 r.). Po przystąpieniu do Unii Europejskiej państwa należące do CEFTA przestawały być stronami układu[395].

[392] M. Delong, K. Żarna, *Republika Słowacka*..., s. 12.
[393] A.J. Madera, *Polska polityka*..., s. 144.
[394] J. Wojnicki, *Droga Europy Środkowej*..., s. 45–47.
[395] http://www.cefta.int [5.12.2013].

Warto również wspomnieć o ugrupowaniu regionalnym państw Europy Środkowej i Południowej – Inicjatywie Środkowoeuropejskiej (Central European Initiative, CEI). Państwami założycielskimi były: Austria, Jugosławia, Węgry i Włochy, które 11 listopada 1989 r. zainicjowały współpracę. Początkowo organizacja ta przyjęła nazwę Inicjatywy Czterostronnej (*Quadragonale*). Włączenie 20 maja 1990 r. Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej przekształciło ją w *Pentagonale*. Swoje zainteresowanie udziałem w tym stowarzyszeniu regionalnym przejawili Polacy, czemu początkowo sprzeciwiali się Czesi, Słowacy oraz Węgrzy. Z kolei Polska miała poparcie ze strony Austrii i Włoch. Ostatecznie od 1991 r., kiedy Polska przystąpiła do Inicjatywy, przekształcono ją w *Hexagonale*. W 1992 r. w jej struktury weszły Bośnia i Hercegowina, Chorwacja i Słowenia. Od tego roku zaczęła funkcjonować nazwa: Inicjatywa Środkowoeuropejska, co nastąpiło z inicjatywy Austrii. Od 1 stycznia 1993 r. po powstaniu dwóch nowych państw członkami stały się Republika Czeska i Republika Słowacka. W 1994 r. w Trieście zadecydowano o powstaniu Rady Stowarzyszeniowej, do której zaproszono zainteresowane członkostwem: Białoruś, Ukrainę, Bułgarię, Rumunię, Mołdowę i Albanię[396]. U podstaw działania Inicjatywy Środkowoeuropejskiej leży współpraca regionalna będąca uzupełnieniem dwustronnych i wielostronnych układów w zakresie edukacji, ekonomii, turystyki, techniki, mediów, kultury i nauki. Ważną rolę odgrywa rozwój infrastruktury, ochrona środowiska naturalnego, a także działania na rzecz przestrzegania praw człowieka[397]. Inicjatywa funkcjonuje poprzez spotkania na szczeblu szefów rządów z udziałem ministrów spraw zagranicznych raz do roku w państwie przewodniczącym CEI. Kolejnymi formami są spotkania ministrów spraw zagranicznych, Komitetu Krajowych Koordynatorów (urzędników wyższego szczebla resortu spraw zagranicznych), grup roboczych[398].

Podobnie jak w przypadku CEFTA, CEI odegrała istotną rolę w procesie akcesji poszczególnych państw do Unii Europejskiej. Jej aktywność przypada szczególnie na pierwszą połowę lat 90. XX w. Po tym okresie nastąpiło spowolnienie jej aktywności, na co złożyły się brak solidnych podstaw finansowych, a także kilkuletni kryzys na Półwyspie Bałkańskim.

---

396 A.J. Madera, *Polska polityka*..., s. 145–146.

397 K. Żarna, *Inicjatywa Środkowoeuropejska* [w:] W. Stankowski (red.), *Europeistyka. Leksykon*..., s. 145–146.

398 http://www.cei.int/content/cei-glance [6.01.2014]. Inicjatywa Środkowoeuropejska liczy (stan na 1 stycznia 2014 r.) osiemnaście państw: Austria, Węgry, Włochy, Polska, Bośnia i Hercegowina, Chorwacja, Słowenia, Czechy, Słowacja, Była Jugosłowiańska Republika Macedonii, Albania, Białoruś, Bułgaria, Mołdowa, Rumunia, Ukraina, Serbia, Czarnogóra.

4.2. Ograniczone szanse na członkostwo

Kwestia europejska wielokrotnie była poruszana w debacie nad przyszłością Słowacji w ramach wspólnego państwa z Czechami. Pomimo że perspektywa akcesji wywoływała duży entuzjazm wśród Czechów i Słowaków, dostrzec można było jednak tendencję realizacji całkowicie odmiennych interesów. W wyniku rozpadu federacji, który formalnie nastąpił z dniem 1 stycznia 1993 r., powstały dwa państwa: Republika Czeska i Republika Słowacka. Od tej chwili ukonstytuowane rządy obu republik oddzielnie prowadziły już negocjacje ze Wspólnotami Europejskimi. Wraz z powstaniem samodzielnego państwa poparcie jego władz dla procesu akcesji z WE nie uległo zmianie. Czesi dzięki retoryce premiera Václava Klausa uwierzyli, że Republika Czeska jako państwo znacznie zamożniejsze i zaawansowane w procesie transformacji społeczno-ekonomicznej, o znaczących tradycjach demokratycznych jest w stanie znaleźć się dużo szybciej we Wspólnotach Europejskich samodzielnie niż wspólnie ze Słowakami. Z kolei sami Słowacy przyjęli retorykę polityka związanego z kręgami chrześcijańskich demokratów – Jána Čarnogurskiego, który dopominał się o podmiotowość prawnomiędzynarodową Republiki Słowackiej. Perspektywa akcesji do struktur europejskich przyczyniła się więc do wzmocnienia poczucia odrębności Czechów i Słowaków[399].

Istotnym wydarzeniem dla państw Europy Środkowej i Wschodniej było spotkanie Rady Europejskiej w Kopenhadze 22–23 czerwca 1993 r. W stolicy Danii Niemcy skutecznie przeciwstawiały się zgłaszanym przez inne państwa członkowskie (głównie Francję) wątpliwościom w sprawie rozszerzenia Unii Europejskiej[400]. Ustalono wówczas tzw. kryteria kopenhaskie, będące warunkiem przystąpienia do Unii Europejskiej. Wśród nich były m.in.: demokratyzacja, poszanowanie praw człowieka, ochrona praw osób należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych, funkcjonowanie gospodarki rynkowej, realizacja celów unii politycznej, gospodarczej i monetarnej, zdolność państwa kandydującego do przyjęcia prawa wspólnotowego[401].

Jak zauważył Jacek Wojnicki, sukces procesu rozszerzenia powinien pozwolić na przełamanie kilkudziesięcioletnich podziałów na kontynencie, zakotwiczenie państw kandydujących z Europy Środkowej w zachodnim systemie instytucjonalnym, nadanie całej Europie wizerunku kontynentu jednoczącego się i zintegrowanego, a nie dezintegrującego, zbudowanie nowego europejskiego ładu opartego na wspólnych wartościach, wśród

[399] R. Zenderowski, *Nad Tatrami*..., s. 285–286.
[400] R. Zięba, *Główne kierunki*..., s. 66.
[401] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 77–78.

których na plan pierwszy wysuwają się: demokracja parlamentarna, pluralizm, rządy prawa, gospodarka rynkowa, federalizm, poszanowanie praw i wolności człowieka[402].

W przypadku Słowacji poważnym utrudnieniem było stanowisko rządu wobec osób należących do mniejszości romskiej i węgierskiej. Przedstawiciele partii węgierskich wystosowali 31 sierpnia 1993 r. list do Rady Europy, wskazując na fakt, że władze słowackie nie dotrzymywały zobowiązań dotyczących respektowania praw mniejszości narodowych i grup etnicznych, które Słowacja przyjęła, przystępując do tej organizacji. Sytuację dodatkowo eskalował Vladimír Mečiar, który podczas jednego z publicznych wystąpień w miejscowości Spiska Nowa Wieś 3 września 1993 r. opowiedział się za zmniejszeniem wymiaru pomocy socjalnej i ograniczeniem przyrostu naturalnego Romów. Przedstawiciele europejskich organizacji mniejszości narodowych i obrońcy praw człowieka zdecydowanie skrytykowali to wystąpienie[403]. Odmienną politykę wobec osób należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych prowadził prezydent Michal Kováč. Zapewniał on przedstawicieli mniejszości węgierskiej, że będzie dążył do tego, aby nigdy nie stali się obiektem dyskryminacji[404].

Dnia 4 października 1993 r. w Luksemburgu Vladimír Mečiar podpisał układ o stowarzyszeniu pomiędzy Republiką Słowacką a Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi. Parlament Europejski ratyfikował go 27 października, a Rada Narodowa Republiki Słowackiej 15 grudnia. Proces ratyfikacyjny w parlamentach państw członkowskich zakończył się 19 grudnia 1994 r., a układ wszedł ostatecznie w życie 1 lutego 1995 r.[405]

Jak zauważa Bogusław Pytlik, w tamtym okresie przyjęcie czterech państw Europy Środkowej było jednym z najważniejszych priorytetów Unii Europejskiej. Świadczy o tym dokument Schäublego-Lammersa[406], z którego jasno wynikało, że przyjęcie Polski, Czech, Słowacji i Węgier powinno nastąpić nie później niż w 2000 r. Był to jednocześnie okres niemieckiej prezydencji, w czasie której stawiano sobie z jednej strony za cel rozwój współpracy pomiędzy państwami „piętnastki" a państwami Europy Środ-

---

402 J. Wojnicki, *Instrumenty rozszerzenia*..., s. 152.

403 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 78. Zob. też UN High Commissioner for Refugees, *Guidelines Relating to the Eligibility of Slovak Roma Asylum Seekers*, 10 II 1998, http://www.unhcr.org/refworld/category,POLICY,,,SVK, 3ae6b31c54,0.html#_ftn41 [17.12. 2012].

404 E. Orlof, *Transformacja polityczna*..., s. 257.

405 E. Dynia, *Integracja europejska*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2004, s. 188; R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 77.

406 K. Lammers, W. Schäuble, *Reflections on European Policy*, „Europe Documents", Bulletin Quotidien, 7.09.1994.

kowej, a z drugiej uważano, że celem powinno być również partnerstwo z Federacją Rosyjską[407].

W kampanii przed wyborami parlamentarnymi 1994 r. jedną z fundamentalnych spraw była akcesja do struktur europejskich. Politycy Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji podkreślali konieczność rozwoju gospodarczego i dalszego umacniania suwerenności państwowej. Za niezbędne uważano osiągnięcie szybkiego członkostwa w Unii Europejskiej. W tym kontekście istotna była deklaracja podpisania porozumienia z Węgrami, z którymi Słowacy mieli bardzo napięte relacje. W kontaktach z Radą Europy zwracano szczególną uwagę na konieczność przestrzegania praw osób należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych. Podkreślano znaczenie transformacji ustrojowej również w obszarze ekonomicznym. Najwięcej kontrowersji budził program wyborczy Słowackiej Partii Narodowej. Zwracano w nim uwagę na priorytet narodowych celów państwa, uzależniając członkostwo w UE od zachowania odrębności kulturowej kraju. Podkreślano zagrożenia w postaci ewentualnej irredenty sił węgierskich na Słowacji i w konsekwencji utraty części terytorium. Politycy SNS wystąpili też z ideą uchwalenia *Karty Słowaka*, której beneficjentami byliby Słowacy mieszkający poza granicami, głównie na terenie Republiki Czeskiej[408].

Po jesiennych wyborach parlamentarnych 1994 r. i dojściu do władzy koalicji Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji – Słowackiej Partii Narodowej – Zrzeszenia Robotników Słowackich doszło do wydarzeń, które skomplikowały wzajemne relacje pomiędzy Unią Europejską a Republiką Słowacką. Po wydarzeniach nocy z 3 na 4 listopada, podczas których posłowie koalicji przeforsowali szereg decyzji personalnych dotyczących obsady kluczowych stanowisk w państwie, doszło do ostrej reakcji ze strony UE. 24 listopada ambasadorzy Niemiec i Francji wręczyli prezydentowi Michalowi Kováčovi w imieniu UE protestacyjne démarche przygotowane podczas spotkania ministrów spraw zagranicznych państw UE 22 listopada. W dokumencie podkreślono, że UE jest zaniepokojona niektórymi przejawami życia politycznego po wyborach parlamentarnych. Jednocześnie wyrażono oczekiwanie, że Republika Słowacka będzie kontynuować wprowadzanie reform. Ambasador Republiki Federalnej Niemiec w Bratysławie Heike Zenker dodała, że UE „jest klubem respektującym konkretne reguły gry politycznej i kto chce do niego wstąpić, musi ich przestrzegać"[409].

---

[407] B. Pytlik, *Polityka zagraniczna*..., s. 241.

[408] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 34. Szerzej na temat programów wyborczych poszczególnych partii zob.: J. Košta, P. Greguš, *Politické strany*..., s. 19–30.

[409] M. Delong, K. Żarna, *Republika Słowacka*..., s. 16.

Pomimo tego faktu Vladimír Mečiar udał się z wizytą do Brukseli. Dominującym tematem rozmów były wzajemne relacje pomiędzy Słowakami a Węgrami. Premier podkreślał, że jest całkowicie świadom faktu, iż nierespektowanie praw osób należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych może być jedną z przeszkód w uzyskaniu przez to państwo statusu członka Unii Europejskiej[410]. 19 marca 1995 r. w Pałacu Mantignon w Paryżu podpisano dwustronny słowacko-węgierski *Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjacielskiej współpracy*[411]. Oba państwa potwierdziły nienaruszalność swoich granic. Parlament węgierski ratyfikował go w czerwcu 1995 r., a słowacki w marcu 1996 r. Sposób jego realizacji i towarzysząca temu atmosfera pozostawiały wiele do życzenia. Niekorzystne czynniki we wzajemnych stosunkach były widoczne w trakcie ratyfikacji układu w Radzie Narodowej Republiki Słowackiej, gdzie debatowano na jego temat. Z drugiej strony węgierskie elity polityczne jednoznacznie demonstrowały wobec Zachodu, że kwestia przynależności Słowacji do NATO i UE, wobec nierozwiązanych problemów, nie powinna być jednoznacznie rozstrzygnięta[412].

Jeszcze w lutym 1996 r. Rada Unii Europejskiej ds. ogólnych wezwała Republikę Słowacką do przestrzegania zasad demokracji i praw mniejszości. Kilka miesięcy później, w październiku, wspólne oświadczenie o podobnej treści wydali ambasador USA i przedstawiciel UE w Bratysławie[413].

Na nadzwyczajnym posiedzeniu Rady Europejskiej w Turynie 29 marca 1996 r. omawiano kwestię poszerzenia Unii Europejskiej w kontekście przyszłych prac konferencji międzyrządowych. Przewodniczący Komisji Europejskiej Jacques Santer stwierdził, że brak konkretnych rezultatów obrad IGC postawi pod znakiem zapytania poszerzenie UE i będzie mieć katastrofalne konsekwencje dla całej Europy. W artykule, który ukazał się we „Frankfurter Allgemeine Zeitung", minister spraw zagranicznych Francji Hervé de Charette i Niemiec Klaus Kinkel określili poszerzenie UE jako wyjątkową szansę pokojowego zjednoczenia kontynentu europejskiego. Obaj ministrowie dodali, że byłoby egoizmem, gdyby odmówić państwom Europy Środkowej i Wschodniej prawa dążenia do akcesji[414].

---

[410] D. Semków-Chajko, *V rozszerzenie*..., s. 432.

[411] *Zmluva o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou*, Z.z. 1997, č. 115.

[412] M. Herman, *Słowacja między Wschodem i Zachodem*, „Przegląd Zachodni" 2000, nr 4, s. 160.

[413] *Europa Środkowa – nadal pomiędzy*... [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 1996/97. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1997, s. 196.

[414] *Es muß eine echte europäische Identität entstehen Von Klaus Kinkel und Hervé de Charette*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung" z 29 III 1996, s. 7.

Wystąpienia przedstawicieli Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji, Słowackiej Partii Narodowej i Zrzeszenia Robotników w kontekście integracji europejskiej sprowadzały się do trzech zasadniczych wniosków: Słowacja jest przygotowana do procesu integracji europejskiej lepiej niż inne państwa; jest ona źle odbierana przez międzynarodową opinię publiczną, co jest wynikiem złej woli opozycji, dziennikarzy i prezydenta; wstąpi do UE wtedy, gdy jej gospodarka będzie na tyle silna, aby sprostać konkurencji.

Poza tym przedstawiciele wymienionych partii dochodzili do wniosku, że spory pomiędzy prezydentem a premierem same się rozwiążą, ponieważ wkrótce Michal Kováč i tak nie będzie już głową państwa[415].

Znaczne kontrowersje wśród międzynarodowej opinii publicznej budziła sprawa posła Františka Gauliedera. Był on jednym z założycieli Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji. W listopadzie 1996 r. przesłał na ręce przewodniczącego Rady Narodowej Republiki Słowackiej oświadczenie o rezygnacji z członkostwa w klubie parlamentarnym. W liście podkreślał, że jakikolwiek dokument stwierdzający zrzeczenie się mandatu posła jest bezprawny. Miało to związek z wpłynięciem do przewodniczącego listu z podpisem posła, w którym zrzeka się on mandatu. Pomimo tych sprzecznych dokumentów i rodzących się w związku z tym podejrzeń, że podpis posła mógł być sfałszowany, przewodniczący parlamentu Ivan Gašparovič zarządził głosowanie stwierdzające wygaśnięcie mandatu poselskiego F. Gauliedera. Trybunał Konstytucyjny wydał orzeczenie uznające działania parlamentu za niekonstytucyjne[416]. Politycy koalicji tłumaczyli, że ta sporna sytuacja sama się rozwiąże, ponieważ w najbliższych wyborach F. Gaulieder i tak nie dostanie się do Rady Narodowej Republiki Słowackiej[417]. Sprawa posła spotkała się z ostrą reakcją ze strony Unii Europejskiej. Wiceprzewodniczący parlamentu Augustín M. Húska otrzymał w tej sprawie list napisany w ostrym tonie[418].

W latach 1994–1998 koordynatorem działań integracyjnych rządu Republiki Słowackiej był wicepremier Jozef Kalman, który pełnił również funkcję przewodniczącego Rządowej Rady ds. Integracji Republiki Słowackiej z Unią Europejską. Był odpowiedzialny także za koordynację innych obszarów polityki rządu. Za kwestię implementacji prawa wspólnotowego odpowiedzialna

---

415 J. Alner, *Integračné procesy na Slovensku* [w:] G. Mesežnikov, M. Ivantyšyn (red.), *Slovensko 1998–1999*..., s. 312.

416 P. Bajda, *Elity polityczne*..., s. 96–97.

417 A.J. Madera, *Na drodze*..., s. 80, 285.

418 M. Wlachovský, A. Duleba, P. Lukáč, *Zahraničná politika Slovenskej republiky* [w:] M. Bútora (red.), *Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*, Bratislava 1997, s. 96.

była wiceprzewodnicząca rządu ds. legislatywy Katarína Tóthová. Przy Urzędzie Rady Ministrów Republiki Słowackiej funkcjonowały:
– Wydział integracji europejskiej, na czele którego stał Milan Klempai,
– Wydział promocji Programu PHARE, na czele którego stał Roland Tóth,
– Instytut zbliżenia prawa z Márią Krošlákovą na czele[419].

Na drugą połowę 1994 r. przypadało niemieckie przewodnictwo w Unii Europejskiej. W dokumencie programowym, w którym zawarte były cele przewodnictwa, za priorytetowe uznano zacieśnienie stosunków z państwami kandydującymi i wsparcie ich starań na rzecz uzyskania członkostwa. Skoncentrowano się na intensyfikacji dialogu politycznego oraz reformie programu PHARE. W sierpniu minister spraw zagranicznych RFN Klaus Kinkel w przemówieniu wygłoszonym przed Niemieckim Towarzystwem Polityki Zagranicznej (Deutschen Geselllschaft für Auswärtige Politik) zaznaczył, że na Niemcach spoczywa wyjątkowa odpowiedzialność, a najważniejszym zadaniem stojącym przed Europą jest utrzymanie dotychczasowego tempa integracji w dwóch kierunkach: pogłębianie i rozszerzanie. Te dwie kwestie, w jego ocenie, były priorytetem polityki zagranicznej Niemiec[420]. Pod koniec niemieckiego przewodnictwa doszło do szczytu Rady Europejskiej w Essen 9–10 grudnia 1994 r., podczas którego przeforsowano dokument zawierający strategię przygotowań do przyjęcia w szeregi UE stowarzyszonych z nią państw Europy Środkowej. Podkreślając dotychczasowe ich dokonania, wskazano jednak na konieczność wprowadzenia instrumentów przybliżających je do wspólnego rynku. Poruszono problem włączenia państw kandydujących do Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, rozbudowy sieci transportowej i komunikacyjnej, spraw edukacji i kultury. Zapowiedziano regularne konsultacje na szczeblach szefów państw i rządów, a także ministrów poszczególnych resortów[421].

Dnia 20 stycznia 1995 r. premier Vladimír Mečiar, przedstawiając deklarację programową, zwrócił uwagę na konieczność ciągłości działań, których ostatecznym celem będzie wejście do Unii Europejskiej[422]. Zakładał, że Słowacja stanie się jej członkiem najpóźniej w 2000 r. Rząd zobowiązał się przy-

[419] J. Alner, *Integračné procesy na Slovensku*..., s. 315.

[420] R. Zięba, *Główne kierunki*..., s. 66–67.

[421] Ustalenia szczytu w Essen: *European Council meeting on 9 and 10 December 1994 in Essen. Presidency conclusions*, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-1.EN4.htm [18.12.2012]. Zob. też: B. Góralczyk, *Rozszerzenie Unii Europejskiej na Wschód: początek budowy „ładu brukselskiego" w Europie* [w:] B. Góralczyk (red.), *Rozszerzenie Unii Europejskiej na Wschód. Dokumentacja akcesyjna*, t. 4, Warszawa 1999, s. 16; K. Łastawski, *Historia integracji europejskiej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 272.

[422] *Programové vyhlásenie vlady Slovenskej republiky*, „Pravda" z 16 I 1995, s. 8.

gotować wniosek o członkostwo do 30 czerwca 1995 r. V. Mečiar udał się do Brukseli, gdzie spotkał się z przedstawicielami UE, zapewniając, że zarówno przedstawiciele koalicji, jak i opozycji są zwolennikami akcesji do UE[423].

Podczas szczytu Unii Europejskiej w Cannes 26–27 czerwca 1995 r. zaakceptowano opracowaną wcześniej przez Komisję Europejską „Białą księgę" nt. przygotowania krajów stowarzyszonych z Europy Środkowej i Wschodniej do integracji z rynkiem wewnętrznym Unii Europejskiej. Na mocy zapisów „Białej księgi" zobowiązano państwa kandydujące do intensyfikacji działań mających na celu przystosowanie ich gospodarek, a przede wszystkim systemów prawnych do wymagań obowiązujących w ramach UE. Jej celem było włączenie państw Europy Środkowej i Wschodniej do integracji z jednolitym rynkiem. W ten sposób, jak zauważa Jacek Wojnicki, poczyniono pierwszy krok do włączenia państw tego regionu Europy do procesu tworzenia czterech wolności: przemieszczania się ludzi, towarów, usług i kapitału[424]. Drugiego dnia tego szczytu premier V. Mečiar przedstawił oficjalny wniosek o członkostwo Słowacji. 4 lutego 1997 r. przyjęto dokument *Narodowy program dostosowania słowackich regulacji prawnych do prawa wspólnotowego*, który określany był jako „Słowacka biała księga"[425].

W związku z aferą dotyczącą uprowadzenia syna prezydenta Michala Kováča, 25 października 1995 r. ambasadorzy państw Unii Europejskiej w Bratysławie przekazali rządowi słowackiemu démarche. Wskazywali na fakt, że ostatnie działania administracji prezydenta V. Mečiara wobec głowy państwa są niezgodne z ustawą zasadniczą oraz ogólnie przyjętą praktyką polityczną w państwach UE[426].

Dnia 17 listopada 1995 r. Parlament Europejski uchwalił rezolucję o konieczności respektowania demokracji i praw człowieka na Słowacji. Obawy budziły działania zmierzające do odwołania głowy państwa, a także zaangażowanie służb specjalnych w poczynania mające na celu skompromitowanie prezydenta M. Kováča. Wskazywano też na nieobsadzanie przez przedstawicieli partii opozycyjnych stanowisk przewodniczących komisji w Radzie Narodowej Republiki Słowackiej. W odpowiedzi rząd słowacki uznał wspomnianą rezolucję za bezprawną[427].

Jak wykazał *Raport Komisji Europejskiej* z grudnia 1995 r., niektóre wcześniejsze założenia dotyczące procesu akcesji do Unii Europejskiej nowych państw okazały się niemożliwe do spełnienia. Zdecydowano o zorga-

[423] B. Pytlik, *Polityka zagraniczna*..., s. 245.
[424] J. Wojnicki, *Instrumenty rozszerzenia*..., s. 155.
[425] M.S. Ďurica, *Dejiny Slovenska*..., s. 265.
[426] P. Bajda, *Spór o władzę*..., s. 44.
[427] B. Pytlik, *Polityka zagraniczna*..., s. 247.

nizowaniu w latach 1996–1997 specjalnej konferencji międzyrządowej, której jednym z fundamentalnych celów miało być przyjęcie rozwiązań instytucjonalnych zapewniających właściwe funkcjonowanie UE. Pojawiło się też założenie, że indywidualne negocjacje z państwami kandydującymi rozpoczną się w sześć miesięcy po zakończeniu obrad konferencji. Postanowiono odstąpić od pierwotnego planu równego podziału kosztów na rzecz stwierdzenia, że główny ciężar będzie spoczywać przede wszystkim na państwach Europy Środkowej i Wschodniej. Neutralizacji wysokich kosztów rozszerzenia UE na Wschód zaczęto poszukiwać w wypracowanych formułach wprowadzenia umów przejściowych w niektórych dziedzinach już po decyzji o rozszerzeniu, jak też stwierdzeniu, zgodnie z którym jest niemożliwe, aby wszystkie państwa kandydujące przystąpiły do UE jednocześnie, jako że stopień zaawansowania przeprowadzonych w nich reform jest zróżnicowany[428].

W 1996 r. rząd słowacki za priorytet uznał wypełnianie postanowień umowy o stowarzyszeniu Republiki Słowackiej z Unią Europejską oraz informowanie obywateli o korzyściach płynących z członkostwa w UE. Ważnym krokiem było też powołanie w Radzie Narodowej Republiki Słowackiej komisji parlamentarnej ds. integracji europejskiej. W Bratysławie otworzono Kancelarię Komisji Europejskiej[429].

Wspomniana komisja parlamentarna ds. integracji europejskiej powstała 26 września 1996 r. Na jej czele stanął Augustín M. Húska (HZDS) jako przewodniczący. W skład ww. komisji weszło 6 posłów HZDS, 2 z ZRS, 2 z KDH, 1 z SNS, 1 z SDĽ, 1 z DÚ, 1 z MK[430].

W dniach 14–15 stycznia 1997 r. odbyło się w Amsterdamie nieformalne posiedzenie przedstawicieli państw członkowskich Unii Europejskiej na szczeblu sekretarzy stanu w ministerstwie spraw zagranicznych. Przedstawiciele Holandii zapewnili uczestników spotkania, że dołożą wszelkich starań, aby konferencja międzyrządowa zakończyła się na posiedzeniu Rady Europejskiej w Amsterdamie w czerwcu 1997 r., gdyż od tego zależy rozszerzenie UE. Te same zdania wypowiedział przed Parlamentem Europejskim holenderski minister spraw zagranicznych Hans Van Mierlo. 23 stycznia 1997 r. w sprawach rozszerzenia rozmawiano na spotkaniu zorganizowanym w Hadze przez holenderski MSZ z akredytowanymi w tym państwie ambasadorami państw stowarzyszonych oraz z szefami misji tych państw przy UE

[428] J. Wojnicki, *Instrumenty rozszerzenia*..., s. 156.

[429] B. Pytlik, *Polityka zagraniczna*..., s. 247.

[430] Zápisnica (ustanovujúcej) schôdze Výboru Národnej rady SR pre európsku integráciu konanej 26. septembra 1996, http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=164473 [16.01.2013].

w Brukseli. Holandia potwierdziła swoje poparcie dla rozszerzenia UE o państwa stowarzyszone, nie precyzując, w jakim czasie może to nastąpić[431].

W czerwcu 1997 r. Komisja Europejska oceniła sytuację Słowacji następująco: „ze względu na niestabilność instytucji, […] niedostatki funkcjonowania demokracji nie spełnia [Słowacja – KŻ] tym sposobem politycznych kryteriów ustalonych w Kopenhadze"[432]. Spośród państw Europy Środkowej tylko Słowacja nie spełniła tych kryteriów. Wedle oceny Komisji, była państwem, w którym ogranicza się prawa opozycji – ani jeden jej przedstawiciel nie stał na czele komisji parlamentarnej[433].

W dniach 16–18 czerwca 1997 r. odbyło się posiedzenie Rady Europejskiej w Amsterdamie. Poświęcone było głównie podjęciu pięciu uchwał zamykających w formie poprawek do *Traktatu o Unii Europejskiej* piętnastomiesięczną pracę konferencji międzyrządowej, a ponadto problematyce unii gospodarczej i walutowej. Wkrótce pojawiły się rozbieżności pomiędzy Francuzami a Niemcami. Ci pierwsi uważali za najistotniejsze reformowanie instytucji unijnych, natomiast Niemcy za priorytetowe uznali rozszerzenie UE na wschód i obniżenie swojego wkładu do budżetu. Spory te uwidoczniły się we wrześniu, kiedy to Belgia wsparta przez Francję wystąpiła z inicjatywą dołączenia do *Traktatu amsterdamskiego* deklaracji precyzującej, że negocjacje akcesyjne z państwami Europy Środkowej i Wschodniej oraz Cyprem nie będą mogły się zakończyć, zanim nie zostaną przeprowadzone reformy UE. Ostatecznie deklaracja[434] ta została dołączona do podpisanego 2 października 1997 r. *Traktatu amsterdamskiego*. Wyniki konferencji międzyrządowej uznane zostały na posiedzeniu Rady Europejskiej w Amsterdamie w czerwcu 1997 r. za wystarczające dla rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych z państwami Europy Środkowej i Cyprem. W konkluzjach stwierdzono, że otwiera się droga do zainicjowania procesu rozszerzenia UE. Jednocześnie Rada Europejska zaaprobowała inicjatywę Komisji Europejskiej przedstawienia w połowie lipca opinii na temat wniosków o członkostwo państw kandydujących[435].

Do dużego skandalu doszło w związku z planowaną publikacją książki *Dzieje Słowacji i Słowaków* sfinansowanej ze środków unijnego funduszu

---

[431] *Unia Europejska: otwarcie na wschód i wspólna waluta* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik Strategiczny 1997/98. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski,* Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1998*,* s. 112.

[432] Cyt. za: A. Duleba, P. Lukáč, M. Wlachovský, *Zahraničná politika*..., s. 35.

[433] *Ibidem*.

[434] *Treaty of Amsterdam... Declaration by Belgium, France and Italy on the Protocol on the Institutions with the Prospects of Enlargement of the European Union*, http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html#0144020074 [4.03.2014].

[435] *Unia Europejska: otwarcie na wschód*..., s. 119, 122.

PHARE. Komisja Europejska w bardzo ostrym tonie skrytykowała książkę za propagowanie ideologii nazistowskiej i usprawiedliwianie deportacji Żydów podczas II wojny światowej. Vladimír Mečiar uległ ostatecznie temu naciskowi i zapowiedział wycofanie jej z obiegu. Ministerstwo Edukacji uznało tę krytykę za skandal i mieszanie się w wewnętrzne sprawy Słowacji[436].

W dniu 16 lipca 1997 r. Komisja Europejska, wykorzystując zalecenia Rady Europejskiej, ustalenia konferencji międzyrządowej (lata 1996–1997) i postanowienia *Traktatu amsterdamskiego* (1997 r.), przedstawiła propozycje Agendy 2000. Zawierała oceny państw kandydujących i rekomendowała Radzie Europejskiej możliwość podjęcia negocjacji z sześcioma państwami kandydującymi: Czechami, Cyprem, Estonią, Polską, Słowenią i Węgrami. Na skutek tych uzgodnień Słowacja nie znalazła się w pierwszej grupie państw rozpoczynających negocjacje akcesyjne. Uwzględniając kryterium polityczne, rząd słowacki przekroczył swoje uprawnienia wobec innych organów państwa oraz nie dopuszczał opozycji do kontroli funkcjonowania instytucji politycznych. Komisja zwróciła też uwagę na złą sytuację obywateli należących do mniejszości węgierskiej i romskiej, którym nie zagwarantowano prawa posługiwania się własnym językiem. Doszło nawet do sytuacji, w której Parlament Europejski zagroził zamknięciem swojego przedstawicielstwa UE w Bratysławie. Z kolei przewodniczący Komisji stwierdził, że słowackie stanowisko wobec mniejszości narodowych i grup etnicznych może całkowicie zablokować przystąpienie tego państwa do struktur europejskich[437]. Słowacja nie spełniła też drugiego kryterium (ekonomicznego) dotyczącego gospodarki wolnorynkowej, chociaż należy zaznaczyć, że spełniało je zaledwie pięć państw. Trzecie kryterium dotyczyło dostosowania prawa krajowego do wspólnotowego. Przedstawiciele Komisji stwierdzili, że Słowacja z Litwą i Łotwą poczyniły duże postępy w implementacji prawa w kluczowych dziedzinach jednolitego rynku, przedstawili jednak szereg zastrzeżeń w tym względzie. Na posiedzeniu Rady Europejskiej w Luksemburgu 12–13 grudnia 1997 r. podjęto ostateczną decyzję o rozszerzeniu Unii Europejskiej o wymienione wcześniej państwa. Kilka dni wcześniej, 4 grudnia, Parlament Europejski udzielił w głosowaniu poparcia rekomendacji Komisji Europejskiej[438].

Jeden z liderów opozycji Mikulaš Dzurinda stwierdził, że niezwykle ważnym zadaniem w tamtym okresie było odbudowanie zaufania za granicą. W jego ocenie Słowacja po 1995 r. stopniowo pogrążała się w izolacji między-

[436] „Polityka" z 5 VII 1997, s. 14.

[437] Było to o tyle istotne, gdyż Węgrzy stanowili 10,8%, Romowie 1,4% mieszkańców, a władze usiłowały narzucić koncepcję wyższości jednej grupy narodowościowej nad innymi.

[438] K. Łastawski, *Historia integracji*..., s. 273–274.

narodowej, rząd Mečiara zmarnował historyczną szansę na zaproszenie do NATO i wyeliminował Słowację z pierwszej grupy kandydatów do UE[439].

Bardzo ważny wymiar miało spotkanie prezydentów państw Europy Środkowej w Lewoczy 23–24 stycznia 1998 r. Uczestniczyli w nich prezydenci Rumunii Emil Constantinescu, Węgier Arpad Göncz, Czech Václav Havel, RFN Roman Herzog, Austrii Thomas Kleistil, Słowenii Milan Kučan, Ukrainy Leonid Kuczma, Polski Aleksander Kwaśniewski, Włoch Oscar Luigi Scalfaro, Bułgarii Petar Stojanow. Głównym tematem rozmów była kwestia budowy społeczeństwa obywatelskiego jako przyszłości zjednoczonej Europy. Obok głów państw byli obecni przedstawiciele organizacji pozarządowych[440]. W związku z faktem, że M. Kováč odchodził ze stanowiska 2 marca 1998 r., spotkanie w Lewoczy należało uznać za wyraz poparcia dla odchodzącego prezydenta, jego dążeń najpierw do rozwinięcia, a następnie do obrony demokracji w Słowacji, a także za wyraźny protest przeciwko próbom ograniczania i likwidacji demokratycznych praw i zwyczajów przez rządzącą koalicję[441].

4.3. Droga do Helsinek

Po szczycie w Luksemburgu niejednoznaczne stanowisko zajęło Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Austrii. Z jednej strony minister Wolfgang Schüssel poparł strategię zachowania szans wejścia do Unii Europejskiej dla tych państw, które nie uzyskały zgody na zainicjowanie rokowań akcesyjnych, z drugiej jednak zaznaczył, że wskaźnik stopy bezrobocia w państwach kandydujących był zdecydowanie wyższy niż w państwach członkowskich. Sugerował w ten sposób, że UE musi przede wszystkim przeprowadzić reformy wewnętrzne[442].

Negocjacje z tak dużą i różnorodną grupą państw budziły szczególne kontrowersje w Republice Federalnej Niemiec. Widoczne to było podczas szczytu w Cardiff (Wielka Brytania), kiedy to 16 czerwca 1998 r. kanclerz

---

439 M. Dzurinda, *Zawsze znajdziesz drogę*, „Gazeta Wyborcza" z 7 XI 2002, s. 7.

440 P. Demeš, *Bola to patriotická a profesionálna výzva* [w:] A. Baláž (oprac.), *Nový štát a jeho prezident. Michal Kováč očami spolupracovníkov*, Vydavatelsťvo Dilema, Bratislava 2003, s. 150–151; V. Lombardini, *Jedenásť prezidentov v Levoči* [w:] *ibidem*, s. 166–167; A. Niewiadomski, *Apel o poparcie Słowacji*, „Rzeczpospolita" z 24 I 1998, M. Herman, *Słowacja między…*, s. 164.

441 *Europa Środkowa – czas przełomu* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 1997/98*..., s. 174.

442 W. Schüssel, *Österreich in Europa* [w:] W. Schüssel (red.), *Austria – Europa. Zur 1. EU-Präsidentschaft Österreichs 1998*, Wien 1998, s. 4–5.

Helmut Kohl zażądał bardziej sprawiedliwego rozłożenia obciążeń finansowych ponoszonych przez państwa należące do Wspólnoty. Jak zauważa Robert Łoś, przed zbliżającymi się wyborami H. Kohl nie mógł wobec opinii publicznej własnego kraju postąpić inaczej. Stąd też jego sprzeciw, aby Niemcy pokrywali 60% budżetu UE netto. Dodatkowo Niemcy zmagali się z wysokimi kosztami utrzymania i dostosowania wschodnich krajów związkowych do poziomu zachodnich, dużym problemem była też rosnąca stopa bezrobocia w tym państwie. Stąd też rząd RFN optował za przyjęciem wyłącznie państw najlepiej przygotowanych, widząc w tym szansę na uzyskanie nowych rynków zbytu[443].

Z dniem 1 lipca 1998 r. przewodnictwo w Unii Europejskiej przejęła Republika Austrii. Pomimo deklaratywnego poparcia ze strony przedstawicieli czołowych partii politycznych na rzecz rozszerzenia UE o państwa byłego bloku wschodniego, całkowicie odmienne stanowisko reprezentowała austriacka opinia publiczna. Według Eurobarometru, w 1998 r. aż 67% Austriaków deklarowało sprzeciw wobec rozszerzenia UE[444]. Przy prezentacji celów, które Austria chciałaby osiągnąć w czasie swojego przewodnictwa, można wyartykułować te, które mogłyby odnosić się do Słowacji: walka ze zorganizowaną przestępczością, rozwój państwa prawa, europejska solidarność z uchodźcami, rozbudowanie systemu Schengen czy też rozszerzenie Unii Europejskiej[445].

Zbliżające się wybory parlamentarne na Słowacji budziły wiele emocji i w kontekście integracji europejskiej traktowane były niemalże jak referendum. Politycy, eksperci oraz urzędnicy Unii Europejskiej i państw członkowskich wielokrotnie dochodzili do wniosku, że nie chodzi o to, kto będzie u władzy, ale jak realnie zmieni się sytuacja w obszarach, w których Słowacja nie spełniła wymaganych kryteriów. Należało też poczekać na moment, aż wprowadzone zmiany będą miały trwały charakter. 25–26 września 1998 r. odbyły się wybory, w których ponownie zwyciężył HZDS. Mimo sukcesu wyborczego V. Mečiarowi nie udało się stworzyć gabinetu, który miałby większość parlamentarną. W tej sytuacji misję tworzenia rządu powierzono liderowi Słowackiej Koalicji Demokratycznej Mikulašowi Dzurindzie. Warto wspomnieć o tym, że obawy dotyczące jakości demokracji na Słowacji spowodowały sytuację, w której przedstawiciele Rady

---

443 R. Łoś, *Rząd Gerharda Schrödera wobec rozszerzenia Unii Europejskiej na Wschód* [w:] A. Stępień-Kuczyńska, T. Jałmużna (red.), *Dialog europejski*..., s. 188.

444 Podaję za: O. Gyárfášová, *Viedeň leží na trase Bratislava – Brusel*, „Listy SFPA" 1999, január, s. 8.

445 *Vorsitzprogramm – Schwerpunktfelder. Konferencia Die österreichische EU-Präsidentschaft,* Wien, 14–15 V 1998, s. 1.

Europy, Unii Europejskiej, Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, a nawet USA monitorowali przebieg samych wyborów. Obserwatorzy stwierdzili, że odbyły się one bez jakichś wyraźnych naruszeń zasad demokracji[446]. W oficjalnej deklaracji z 30 września 1998 r. przedstawiciele Unii Europejskiej z zadowoleniem przyjęli wyniki wyborów. Komentowali sam ich przebieg jako pozytywny krok na drodze Słowacji do struktur europejskich[447]. Ze względu na dotychczasowe kontakty przedstawiciele nowej koalicji rządowej byli przeświadczeni, że proces akcesji będzie stosunkowo szybki. Brali pod uwagę trzy aspekty: pozytywny wynik wyborów, zintensyfikowanie wizyt nowych władz w centralach Unii Europejskiej, gdzie byli przyjmowani przyjaźnie, nadzieję na szybką zmianę oceny słowackiej pozycji.

Wynik wyborów został przyjęty w Brukseli z zadowoleniem, chociaż jak stwierdza Juraj Alner, w okresie powyborczym porównywano tam sytuację na Słowacji do Rumunii. Unia Europejska powinna przyjąć postawę wyczekującą, aby zorientować się, czy rozwój sytuacji nie będzie przebiegał podobnie jak w Bukareszcie. Dlatego też nie spodziewano się jakichś przełomowych rozstrzygnięć podczas szczytu UE w Wiedniu i Kolonii. Część słowackich polityków nierealistycznie podchodziła do wiedeńskiego szczytu w grudniu 1998 r., licząc na to, że Słowacja będzie na nim zaproszona do negocjacji i dołączy do państw, które nie tak dawno je rozpoczęły. Analogiczna deklaracja nie została złożona też w Kolonii. Sprawozdawca Parlamentu Europejskiego, Holender Jan Marinus Wiersma zapowiedział, że będą podjęte wszelkie starania w celu jak najszybszego rozpoczęcia negocjacji ze Słowacją[448].

Pierwszą zagraniczną wizytą nowego premiera Mikulaša Dzurindy oraz ministra spraw zagranicznych Eduarda Kukana było spotkanie w siedzibie instytucji unijnych w Brukseli. Obaj politycy starali się przedstawić Słowację jako państwo, w którego interesie jest proces akcesji do UE. Mikulaš Dzurinda spotkał się z przewodniczącym Komisji Europejskiej Jacquesem Santerem, przewodniczącym Parlamentu Europejskiego Jose-Marią Gil-Roblesem, komisarzem UE ds. zagranicznych Hansem van den Broekiem i sekretarzem generalnym NATO Javierem Solaną. Unia Europejska pozytywnie zareagowała na demokratyczne zmiany, jakie zaszły w Słowacji po wyborach. M. Dzurinda udał się również z wizytą do Warszawy, gdzie podczas rozmów z premierem Jerzym Buzkiem i prezydentem Aleksandrem Kwa-

[446] Na czele zespołu monitorującego stał Polak Franciszek Adamczyk. Zob. raport: *Observation of parliamentary elections in Slovakia (25–26 September 1998)*, http://assembly.coe.int/ Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc98/EDOC8254.htm [10.12.2012].

[447] J. Alner, *Integračné procesy na Slovensku*..., s. 317.

[448] *Ibidem*, s. 318.

śniewskim podkreślał, że Polska jest główną siłą napędową w Europie Środkowej. Wcześniejsze deklaracje prezydenta Republiki Czeskiej Václava Havla, który zapowiedział zorganizowanie szczytu głów państw i szefów rządów Grupy Wyszehradzkiej w Bratysławie na wiosnę 1999 r., stwarzały rządowi słowackiemu szansę na bardziej zintensyfikowaną współpracę z sąsiadami i uzyskanie za ich pośrednictwem niezbędnego wsparcia dyplomatycznego[449].

Jak już wspomniano, warunkiem przystąpienia Republiki Słowackiej do Unii Europejskiej była zachwiana w czasie rządów Vladimíra Mečiara demokratyzacja państwa, a także podjęcie działań na rzecz zamieszkujących to państwo osób należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych. Martin M. Szimeczka uważa, że „wbrew pozorom integrację Słowacja zawdzięcza słowackim nacjonalistom. Jeszcze w 1990 r. ideę Europy wyobrażał tylko kamień na pewnym szczycie w słowackich górach, który nacjonaliści ogłosili geograficznym środkiem kontynentu. Stamtąd ogłaszali słowacką suwerenność wobec federacji czechosłowackiej, dopóki ta się nie rozpadła. Wtedy Europa odwróciła się od Słowacji, na czele której stał Vladimir Mecziar, a naród przeżył głęboką traumę wykluczenia. Stąd płynie dzisiejsza tak wielka ulga z integracji – będziemy tacy jak inni”[450]. Te zdania wypowiedziane przez M. Szimeczkę ilustrowały nastroje znacznej części słowackiego społeczeństwa. Istotną rolę spełniło powstanie Grupy Roboczej Wysokiego Szczebla (Pracovná Skupina na Vysoke úrovni). Ze słowackiej strony jej przewodniczącym został Ján Figeľ, a ze strony UE François Lamoureux. Do pierwszego spotkania tej grupy doszło 20 listopada 1998 r. Miała ona przyczynić się do zintensyfikowania prac nad procesem akcesji. Pomiędzy listopadem 1998 a wrześniem 1999 r. doszło do jej pięciu spotkań[451]. Działalność grupy przyczyniła się do wytworzenia korzystnej przestrzeni dla obustronnych kontaktów.

Po wyborach ukształtowała się nowa struktura organów rządu i parlamentu odpowiedzialnych za integrację europejską. Funkcję wicepremiera ds. integracji europejskiej objął Pavol Hamžík. Wicepremierowi ds. legislacji Ľubomírovi Fogašovi podlegał instytut zajmujący się dostosowaniem prawa krajowego do wspólnotowego, kierowany nadal przez Márię Krošlákową. Trzecim kręgiem było Ministerstwo Spraw Zagranicznych, którego sekretarz ds. integracji europejskiej Ján Figeľ był jednocześnie głównym negocjatorem rządu. W parlamencie tamtej kadencji funkcjonowały trzy komisje związane z procesem akcesji do Unii Europejskiej:

[449] P. Bajda, *Polityka zagraniczna*..., s. 269–270.
[450] Cyt. za M. Szimeczka, *Ignorancja i zachwyt*, „Gazeta Wyborcza” z 17–18 V 2003, s. 6.
[451] J. Alner, *Integračné procesy*..., s. 316.

– Komisja spraw zagranicznych (przewodniczący Peter Weiss z SDĽ);
– Komisja ds. integracji europejskiej (przewodniczący František Šebej). Członkami tej komisji byli: Irena Beloharská, Ján Benčat, Augustín Marián Húska, Vojtech Tkáč, Oľga Keltošova (HZDS); Rudolf Bauer, František Halmeš, Milan Gaľa, Juraj Švec (SDK); Juraj Hraško, Vladimír Maňka, Peter Weiss (SDĽ); Gyula Bárdos, Árpad Duka-Zólyomi (SMK); Melánia Kolláriková, Jozef Prokeš (SNS); Diana Dubovská i Peter Kresák (SOP);
– Wspólna Komisja Rady Narodowej Republiki Słowackiej i Parlamentu Europejskiego.

Pavol Hamžik w miejsce rządowej Rady ds. integracji resortową utworzył Radę ds. integracji europejskiej, której celem była koordynacja pracy poszczególnych ministerstw. Przewodniczącym został wicepremier, wiceprzewodniczącym minister spraw zagranicznych, członkami ministrowie gospodarki, finansów, rolnictwa i spraw wewnętrznych oraz sekretarz MSZ ds. integracji europejskiej. Funkcję doradczą miała pełnić komisja konsultacyjna, w której zasiadali przedstawiciele instytutów naukowych oraz organizacji pozarządowych. Głównemu negocjatorowi podlegała komisja robocza złożona z 29 grup. Przygotowywała ona projekty dla Rady Ministrów.

Jeszcze w grudniu 1997 r. na szczycie UE w Luksemburgu Rada Europejska zobowiązała Komisję Europejską, aby ta przedstawiała cykliczne sprawozdania dotyczące postępów poszczególnych państw kandydujących. Pierwsze takie sprawozdanie Komisja miała przedłożyć Radzie pod koniec 1998 r. Tabela 10 przedstawia wnioski ze sprawozdania Komisji Europejskiej z listopada 1998 r.

Podczas szczytu Rady Europejskiej w Wiedniu 11–12 grudnia 1998 r. przywódcy ośmiu państw Unii Europejskiej opowiedzieli się za zamrożeniem budżetu UE w latach 2000–2006 na ówczesnym poziomie 95 mld euro w skali roku. Szczególnie optował za tym kanclerz RFN Gerhard Schröder, który pod groźbą zablokowania decyzji o rozszerzeniu UE zaapelował o rozwiązanie kwestii zbyt wysokiej składki RFN do budżetu oraz odłożenia decyzji o rozszerzeniu po przyjęciu ustaleń Agendy 2000[452]. Minister spraw zagranicznych RFN Joschka Fischer wypowiedział się za przyjęciem do UE obok państw, które już rozpoczęły negocjacje akcesyjne, kolejnych: Bułgarii, Litwy, Łotwy, Malty, Rumunii, Słowacji oraz Turcji. Zwiększenie kręgu państw, które miały w jego ocenie poszerzyć UE, nie świadczyło jednocześnie o gotowości do dalszego rozszerzania. Powodowało to konieczność wydłużenia negocjacji, co oddalało przyjęcie nowych członków[453].

[452] Gwarantowała ona rozszerzenie Unii Europejskiej od strony finansowej.
[453] R. Łoś, *Rząd Gerharda*..., s. 191.

Tabela 10. Wnioski ze sprawozdania Komisji Europejskiej (listopad 1998 r.)

Obszar oceny	Wnioski
Kryterium polityczne	Po ostatnich wyborach parlamentarnych na Słowacji wyłonił się rząd, który w ocenie Komisji był w stanie przeprowadzić niezbędne reformy. Wolne wybory miały miejsce w Polsce, Czechach, na Węgrzech, Litwie i Łotwie. Państwa te pokazały, że dysponują stabilnymi instytucjami, które gwarantują sprawne funkcjonowanie państwa.
Prawo	W przypadku Słowacji w ocenie przedstawicieli Komisji największym problemem wydawała się niezawisłość sądów.
Acquis communautaire	W obszarach sprawiedliwości i spraw wewnętrznych Czechy, Słowenia, Słowacja, Rumunia i Litwa uczyniły niewielki postęp. Nie wykazywały jednak dużego wysiłku lub miały problemy przy wprowadzaniu *acquis communautaire* w praktyce, albo miały poważne problemy organizacyjne. W przypadku Słowacji Komisja Europejska krytykowała przepisy ustawy o służbie publicznej.
Romowie	Członkowie Komisji stwierdzili, że ze względu na dyskryminację i wykluczenie socjalne Romowie mają duże problemy zwłaszcza na Węgrzech, Słowacji, w Bułgarii i Czechach – w tych państwach są grupą defaworyzowaną.
Mniejszość węgierska	W ocenie Komisji na Słowacji nadal istniały powody do obaw dotyczących sytuacji tej mniejszości narodowej. Pozytywnie oceniono włączenie jej przedstawicieli do koalicji rządzącej.
Gospodarka	Wskaźnik inflacji nie wzrastał w Słowenii, Czechach, Słowacji, Litwie i na Łotwie. Najwięcej zagranicznych inwestycji miało miejsce na Węgrzech, w Czechach, Estonii, Słowenii, na Łotwie i Litwie. Wysoki deficyt handlowy był w Estonii, na Łotwie, Litwie, w Czechach, Polsce i na Słowacji.
Gospodarka rynkowa	W ramach tego obszaru Słowacja spełniała warunki dotyczące przepisów prawnych, zastrzeżeniem był jedynie w niektórych przypadkach brak transparentności.
Zdolność dotrzymania kroku konkurencji	Węgry, Polska, Czechy, Estonia, Słowenia i Słowacja byłyby w stanie w regionie Europy Środkowej sprostać naciskowi konkurencji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Alner, *Integračné procesy na Slovensku* [w:] G. Mesežnikov, M. Ivantyšyn (red.), *Slovensko 1998–1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Bratislava 1999, s. 322–324.

W dniu 24 lutego 1999 r. rząd słowacki zdecydował o przyjęciu planu opracowanego przez wicepremiera ds. integracji europejskiej Pavla Hamžika. Jego celem było wypracowanie najważniejszych priorytetów słowackiej polityki integracyjnej w taki sposób, aby stworzyć sytuację, która umożliwiłaby Komisji Europejskiej na zbliżającym się szczycie w Helsinkach zaproszenie Republiki Słowackiej do rozmów negocjacyjnych. Plan ten składał się z siedmiu punktów:

1. Instytucjonalne zabezpieczenie procesu integracji na poziomie rządu, ministerstwa spraw zagranicznych i pozostałych resortów.
2. Reakcja na ocenę Republiki Słowackiej ze strony Komisji Europejskiej. W tym punkcie pojawiło się „dziesięć schodów, które prowadzą do Helsinek":
   – przyjęcie ustawy o używaniu języka mniejszości narodowych w kontaktach urzędowych,
   – przeprowadzenie wyborów prezydenckich,
   – określenie priorytetów polityki gospodarczej,
   – przyjęcie koncepcji restrukturyzacji sektora bankowego i finansowego oraz projektów prywatyzacji IRB (Investičná a rozvojová banka) i VÚB (Všeobecna uverova banka),
   – przyjęcie ustaw o służbie państwowej i publicznej,
   – przyjęcie ustawy o wymaganiach dotyczących produktów,
   – przyjęcie ustawy o odpowiedzialności za szkody w procesie produkcji,
   – przyjęcie ustawy o pomocy publicznej,
   – opracowanie programu zamknięcia bloków V–1 elektrowni jądrowej Jaslovské Bohunice i opracowanie spójnej polityki energetycznej łącznie z harmonogramem zmian,
   – opracowanie podstaw dla funkcjonowania polityki regionalnej. Do końca pierwszego kwartału 1999 r. nie stworzono instytucji polityki regionalnej, nie funkcjonował skutecznie drugi stopień samorządu i nie wypracowano koncepcji finansowej programów regionalnych.
3. Aktualizacja narodowego programu dostosowania słowackich regulacji prawnych do prawa wspólnotowego.
4. Koordynacja podziału środków z funduszu PHARE.
5. Koncepcja edukacji administracji państwowej w obszarze integracji europejskiej.
6. Aktywność dyplomacji w celu wspierania procesów integracyjnych.
7. Strategia komunikowania rządu w obszarze integracji[454].

Na proces dostosowania wszystkich norm państwa kandydującego do standardów Unii Europejskiej składały się trzy etapy: ich przyjęcie, włączenie do systemu i implementacja w praktyce. Komisja Europejska, oceniając proces dostosowywania Słowacji do standardów UE, stwierdziła, że pomimo faktu, iż wybory były wolne i sprawiedliwe, wiele problemów politycznych pozostało nierozwiązanych.

Po wyborach dał się zauważyć wyraźny kontrast w stosunku do lat 1994–1998 co do częstotliwości spotkań z politykami państw członkow-

[454] J. Alner, *Integračné procesy na Slovensku*..., s. 314–315. Zob. też: J. Wojnicki, *Instrumenty rozszerzenia*..., s. 154.

skich Unii Europejskiej. Sam premier M. Dzurinda w 1999 r. do szczytu w Helsinkach odbył 35 wizyt w ramach stosunków dwustronnych. Podobnie pozostali członkowie rządu odwiedzali swoich odpowiedników w państwach UE[455].

Kiedy Komisja Europejska i poszczególne państwa członkowskie Unii Europejskiej pozytywnie oceniły zmiany polityczne, które zaszły po wyborach 1998 r., wzrosły oczekiwania nowego rządu w sprawie szybkiego zaproszenia do grupy państw prowadzących już rokowania akcesyjne. Sama UE nie była gotowa do podjęcia ostatecznej decyzji w kwestii rozszerzenia przed przyjęciem nowego planu finansowego w ramach Agendy 2000. Nowy plan finansowy na lata 2000–2006 został uchwalony w końcowym okresie szczytu w Berlinie w marcu 1999 r. Szczyt w Kolonii w czerwcu 1999 r. był zdominowany dyskusjami wokół konfliktu w Kosowie, a jego głównym punktem stała się kwestia wzmocnienia wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony. Szczegółowe rozstrzygnięcia dotyczące dalszego postępu w procesie rozszerzenia mogły, ze względu na pozostałe priorytety, zostać sfinalizowane dopiero podczas fińskiego przewodnictwa w drugim półroczu 1999 r. Politycy państw UE oczekiwali zmian politycznych i ekonomicznych na Słowacji[456].

W dniach 19–20 kwietnia 1999 r. Bratysławę odwiedził komisarz Hans van den Broek, który uczestniczył w uroczystościach otwarcia Europejskiego Centrum Informacyjnego. Stwierdził m.in., że stworzyły się podstawy do rozwiązania wszelkich spraw, które były przedmiotem krytyki sytuacji wewnętrznej na Słowacji ze strony polityków państw UE. Dwa z postawionych warunków nie zostały jeszcze spełnione wiosną 1999 r.: wybór prezydenta oraz ustawa, która zagwarantuje możliwość używania języka mniejszości narodowych w kontaktach urzędowych. Zaznaczył również, że należy odczekać, aż sytuacja polityczna się ostatecznie ustabilizuje. Dodał, że sytuacja ekonomiczna Słowacji nie wygląda tak, jak przedstawiał to poprzedni rząd. Należy spełnić szereg warunków związanych z restrukturyzacją sektora bankowego i finansów publicznych[457].

Kluczem do skutecznego kierunku w kontaktach UE – Słowacja stały się zmiany wewnątrzpolityczne w 1999 r. O postępach Słowacji świadczy zakończenie prac grupy roboczej na wysokim szczeblu Komisja Europejska – Słowacja we wrześniu 1999 r. W konkluzjach członkowie grupy roboczej podkreślali fakt, że po wyborach parlamentarnych i samorządowych w 1998 r., a zwłaszcza prezydenckich w 1999 r., doszło do stabilizacji systemu poli-

[455] J. Alner, *Integračné procesy na Slovensku*..., s. 314–315.
[456] *Ibidem*, s. 318–319.
[457] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 86.

tycznego. Przedstawiciele Komisji Europejskiej jeszcze we wrześniu 1998 r. przedstawili swoje oczekiwania, że głowa państwa zostanie wybrana wkrótce po zainaugurowaniu prac nowego parlamentu. Koalicja rządowa miała ustawową większość, aby wybrać prezydenta w Radzie Narodowej Republiki Słowackiej. Okazało się jednak, że współpraca w ramach koalicji w tym zakresie nie jest pewna. Jeżeli chodzi o kwestię przyjęcia nowej ustawy, to w Brukseli zdecydowano się na podobny krok jak w przypadku Rumunii. Kiedy na Słowacji w rządzie znaleźli się przedstawiciele mniejszości węgierskiej, a mimo to nie przyjęto jeszcze ustawy, analitycy UE monitorowali relacje pomiędzy słowackimi partiami politycznymi a SMK. Już podczas pierwszych rozmów zwracano uwagę nie tylko na sprzeczności pomiędzy partiami słowackimi a SMK, ale również na różnice w tym zakresie pomiędzy samymi partiami słowackimi[458].

Kluczowe wydawały się wybory prezydenckie, w których po raz pierwszy głowę państwa wybierano w sposób bezpośredni. Prezydentem został Rudolf Schuster. Zwycięstwo kandydata popieranego przez rządzącą koalicję wyeliminowało potencjalne zagrożenie, jakim mógł być brak kohabitacji głowy państwa z szefem rządu, co było szczególnie widoczne w okresie rządów prezydenta Michala Kovača i premiera Vladimíra Mečiara oraz stało się jedną z głównych przyczyn spowolnienia procesu akcesji Słowacji do UE.

Zmiany te były o tyle istotne, że po wyborach prezydenckich doszło do drugiej porażki ekipy politycznej, która doprowadziła do międzynarodowej izolacji Republiki Słowackiej. Wyraźną zmianą było przygotowanie projektu ustawy o używaniu języków mniejszości narodowych, jak i stabilne funkcjonowanie koalicji, której częścią była Partia Koalicji Węgierskiej[459].

Istotną kwestią były też problemy energetyki jądrowej. Unia Europejska nie wypracowała jednolitej strategii wobec elektrowni jądrowych, ale jako cel wskazywała zamykanie reaktorów tzw. typu czarnobylskiego RMBK, które były instalowane w elektrowni w Ignalinie na Litwie, reaktorów IVVR 230 w bułgarskiej elektrowni Kozłoduj i w dwóch blokach V1 JE Jaslovské Bohunice na Słowacji. Według ekspertów UE nie było możliwości modernizacji w ten sposób, aby były one bezpieczne. Komisja Europejska rozpatrywała możliwość pomocy finansowej w formie rekompensaty przy

[458] J. Alner, *Integračné procesy*..., s. 316.

[459] Minister spraw zagranicznych Luksemburga Jacques Poos stwierdził, że „my nie myślimy, że kryteria kopenhaskie w obszarze praw osób należących do mniejszości jeszcze nie zostały spełnione. Chociaż projekt jest już opracowany, teraz należy go uchwalić w parlamencie i następnie wprowadzić w życie". Obecność w rządzie Pála Csaky'ego odpowiadającego za politykę mniejszościową nie był wystarczającym argumentem.

zamykaniu wspomnianych reaktorów. Strona słowacka zobowiązała się zdecydować o sposobie i terminie zakończenia czynności dwóch bloków V1 do końca września 1999 r. Z kolei kwestia elektrowni Mochowce (JEMO) była podstawowym problemem w stosunkach pomiędzy Austrią a Słowacją. W 1998 r. sprawa nie ruszyła z martwego punktu przez to, że do października 1998 r. nie dochodziło do spotkań pomiędzy politykami obu państw na najwyższym szczeblu. Po zmianie rządu w Bratysławie strona słowacka stwierdziła, że problem JEMO musi być rozwiązany. Konstatowano, że energetyka jądrowa to kwestia znacznie wykraczająca poza relacje bilateralne. Spełnienie międzynarodowych norm bezpieczeństwa było również w interesie obywateli Republiki Słowackiej. Pojawiała się realna groźba braku zgody austriackiego rządu na wejście Słowacji do UE. Sami Austriacy podjęli już działania w kierunku prac nad rozwijaniem własnej energetyki jądrowej, ale jej obywatele w referendum wypowiedzieli się przeciwko temu. Sytuacja zmieniła się w 2001 r. Strona austriacka pozytywnie oceniła otwarty stosunek słowackich partnerów i ich ochotę prowadzenia dialogu w sprawie zamknięcia reaktorów jądrowych. W konsekwencji Austria przywitała pozytywnie rozstrzygnięcie rządu słowackiego o zamknięciu bloków V1 i V2 w elektrowni atomowej Jaslovske Bohunice w latach 2006–2008 i obowiązek nieudzielenia gwarancji państwowych na pożyczki w celu rozbudowania JE Mochowce[460].

Członkowie Grupy roboczej na wysokim szczeblu Komisja Europejska – Republika Słowacka w podsumowaniu doszli do wniosku, że w przyszłości postępy akcesyjne Słowacji będą uzależnione od tempa przeprowadzanych reform. Niezwykle istotna była reforma sądownictwa. Komisja Europejska krytykowała niedostateczną niezawisłość całego systemu mianowania sędziów. Zwrócono uwagę na konieczność znowelizowania w tym zakresie ustawy zasadniczej. Kolejnym, zarówno politycznym, jak i ekonomicznym oraz socjalnym problemem była kwestia mniejszości romskiej. Z kolei w kontekście sfery ekonomicznej szczególny nacisk kładziono na przyspieszenie reform gospodarczych oraz prywatyzację sektora bankowego[461].

W dniu 13 października 1999 r. Komisja Europejska opublikowała sprawozdanie o stanie przygotowań Republiki Słowackiej do członkostwa w UE. Potwierdziło ono i rozwinęło wspomniane już wnioski grupy robo-

[460] J. Figeľ, M. Adamiš, *Slovensko na ceste do Európskej únie. Kapitoly a súvislosti*, Úrad vlády Slovenskej republiky, Bratislava 2004, s. 124–127.

[461] *Conclusions of the EC – Slovakia High Level Working Group*, 8.9.1999. Podaję za: V. Bilčik, *Can Slovakia catch-up? The implications of EU accession talks a year after the Helsinki summit*, http://www.esiweb.org/pdf/slovakia_Bilcik_SK%20catch%20up%202000.pdf [20.01.2013].

czej. Podkreślono pozytywne zmiany na scenie politycznej. W ocenie Komisji zwrócono uwagę na fakt, że Słowacja spełniła podstawowe kryteria wymagane do rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych. Zaznaczono, że zostały wypełnione kryteria polityczne w kontekście demokratyzacji, państwa prawa, praw i wolności człowieka. Komisja zwróciła uwagę na niedoskonałość w funkcjonowaniu słowackich sądów i wskazywała na postęp w polityce narodowościowej. W kwestii kryteriów ekonomicznych przedstawiciele Komisji Europejskiej wyrazili pogląd, że Słowacja podobnie jak Litwa może w przypadku szybkich reform spełnić kryteria działającej gospodarki rynkowej już w 2000 r. Możliwość konkurencyjności słowackiej gospodarki i jej rynku w ramach UE jest uzależniona od przyjęcia i implementacji programu reform legislacyjnych i strukturalnych[462]. Komisja w swoim sprawozdaniu pozytywnie odniosła się również do decyzji rządu słowackiego w sprawie zamknięcia dwóch bloków V1 elektrowni jądrowej w Jaslowskich Bohunicach w latach 2006–2008[463].

W grudniu 1999 r. w Gerlachowie na Słowacji doszło do spotkania przedstawicieli Grupy Wyszehradzkiej. Prezydenci Słowacji, Czech, Polski i Węgier podpisali deklarację tatrzańską, w której poparli starania Słowacji o członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim i Unii Europejskiej[464].

Podczas obrad Rady Europejskiej w Helsinkach 10–11 grudnia 1999 r. ustalono zakres działań Konferencji Międzyrządowej UE w 2000 r. przed szczytem w Nicei. Zdecydowano wówczas również o rozpoczęciu rokowań z sześcioma nowymi kandydatami, tzw. Grupą helsińską, obejmującą Bułgarię, Litwę, Łotwę, Maltę, Rumunię i Słowację[465].

4.4. Przebieg negocjacji akcesyjnych

Jak już wspomniano, podczas szczytu w Helsinkach podjęto decyzję o zaproszeniu do negocjacji akcesyjnych z Unią Europejską kolejnych sześciu państw określanych jako Grupa helsińska, wśród nich Słowację.

Za rozszerzeniem grupy państw, z którymi zamierzano podjąć negocjacje, opowiedział się kanclerz RFN Gerhard Schröder. Zapowiedział to jeszcze

[462] *Composite paper. Reports on progress towards accession by each of the candidate countries,* 13.10.1998, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1998/composite_en.pdf [20.01.2013].

[463] *Ibidem*.

[464] „Polityka" z 11 XII 1999, s. 14.

[465] *Wnioski Prezydencji Rady Europejskiej. Helsiński 10–11 grudnia 1999 roku*, „Studia Europejskie" 2000, nr 1, s. 118–120. Zob. też K. Łastawski, *Historia integracji*..., s. 308.

w deklaracji rządowej z 3 grudnia[466]. Republika Słowacka po uzyskaniu pozytywnej rekomendacji została oficjalnie zaproszona do rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych. Można tę decyzję uznać za duży sukces słowackiej dyplomacji, dzięki któremu państwo to wyszło z izolacji międzynarodowej. Decyzje szczytu w Helsinkach były w znacznym stopniu zdeterminowane przez kryzys w Kosowie. Zwłaszcza w przypadku Bułgarii i Rumunii wpływ na rozpoczęcie negocjacji miała solidarna postawa tych państw wobec UE i NATO w kontekście interwencji w Jugosławii. Z drugiej strony wspomniany szczyt nie przyniósł żadnych rewolucyjnych zmian, jeżeli chodzi o przyszłą strategię rozszerzenia UE. Zwłaszcza państwa Grupy luksemburskiej oczekiwały konkretnej daty przyjęcia najlepszych kandydatów[467].

Do dużego zamieszania doszło w związku z utworzeniem ludowo-wolnościowego gabinetu Wolfganga Schüssela[468], którego polityka doprowadziła inne państwa Unii Europejskiej do bezprecedensowego kroku. Wypowiedzi przewodniczącego FPÖ Jörga Haidera (rehabilitacja nazizmu, rasizm i nienawiść wobec cudzoziemców) zmusiła UE do sankcji wobec Austrii od stycznia 2000 r. – czternaście państw członkowskich zawiesiło kontakty z rządem austriackim. Spośród pozostałych państw Czechy zamroziły dialog z Austrią na wszystkich szczeblach. Z kolei Węgry i Słowacja nie zmieniły swojego stanowiska[469]. Miało to dodatkową wymowę: Czechy wyprzedzały Słowację w procesie akcesyjnym – były członkiem Grupy luksemburskiej. Z kolei Austria była jedynym sąsiadem Słowacji, a zarazem członkiem UE, więc jej wsparcia musiała potrzebować i to był jeden z powodów, dla których Słowacy otwarcie jej nie krytykowali. Drugim powodem był kształt słowackiej koalicji rządowej, w której silną pozycję mieli chrześcijańscy demokraci ideowo związani z austriackimi ludowcami[470]. Magda Vášáryová przedstawiła okoliczności towarzyszące pożegnaniu czterech ambasadorów, którzy wyjeżdżali z Polski; byli to: Węgier Iván Bába, Czech Ján Misiarz, Austriak Sternberger[471] i Ukrainiec Dmytro Pawłyczko. Ambasador Austrii nie krył oburzenia faktem nałożenia na jego kraj sankcji. I. Bába uspokajał go, że rząd węgierski jest temu przeciwny[472].

---

466 R. Łoś, *Rząd Gerharda Schrödera*..., s. 194.

467 „Lidové noviny" z 11 XII 1999, s. 2.

468 Po wyborach do Rady Narodowej w 1999 r. tworzyły go Austriacka Partia Ludowa (*Österreichische Volkspartei*, ÖVP) oraz Wolnościowa Partia Austrii (*Freiheitliche Partei Österreichs*, FPÖ).

469 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 116.

470 K. Żarna, *The Republic of Austria and the Slovak Republic's membership in the European Union (1998–2002)*, „Polityka i Społeczeństwo" 2012, nr 9, s. 347–348.

471 W tym przypadku widoczna jest pewna nieścisłość, w wymienionym okresie funkcję ambasadora Republiki Austrii w Rzeczypospolitej Polskiej pełnił Peter Pramberger.

472 M. Vášáryová, *Sąsiad o północy*, Universitas, Kraków 2011, s. 27.

Im bliżej rozszerzenia UE, tym więcej pojawiało się głosów akcentujących różnego rodzaju problemy. Dziesięć lat po rozpoczęciu procesu transformacji w państwach Europy Środkowej i Wschodniej wśród części polityków austriackich pojawiło się podejrzenie, że przemiany ekonomiczne nie przebiegają wystarczająco szybko. Jak podaje Günther Tichy, w porównaniu z poprzednim dziesięcioleciem, Czechy, Węgry, Polska, Słowacja i Słowenia notowały dwukrotnie większy wzrost gospodarczy w stosunku do średniej w państwach UE (4% wobec 2%). W tej sytuacji – twierdzono – upłynie jeszcze czterdzieści lat, zanim osiągną one poziom państw unijnych[473]. Niektórzy politycy akcentowali, że rozszerzenie UE o sąsiadów Austrii ma dla tego państwa duże znaczenie. Kręgi polityczne i akademickie, odnosząc się do przeszłości, podkreślały integracyjną rolę Austrii w Europie Środkowej. Socjaliści (bedący w opozycji od 2000 r.) byli za jak najszybszym rozszerzeniem UE. Przewodniczący tej partii Alfred Gusenbauer twierdził, że Słowacja jest państwem, które jest z Austrią silnie związane i musi stać się członkiem UE. Takie stanowisko reprezentował też przewodniczący parlamentu Heinz Fischer. W 2000 r. w ramach rządzącej koalicji ÖVP-FPÖ nie przejawiano jednoznacznie proakcesyjnego stanowiska w odniesieniu do Słowacji. Pomimo że J. Haider ustąpił z funkcji przewodniczącego FPÖ, nadal był jego faktycznym liderem. Żądał odsunięcia procesu rozszerzenia UE o kolejnych dwadzieścia lat. Nowa przewodnicząca partii Suzanne Riess-Passer uważała, że rozszerzenie musi być dobrze przygotowane. Niejednoznaczny był stosunek Austriackiego Związku Zawodowego (Österreichische Gewerkschaftsbund, ÖGB). Jego przedstawiciele żądali, aby państwa kandydujące mogły przystąpić do UE w sytuacji, gdy przeciętne zarobki osiągną 80% austriackich[474].

Dnia 1 stycznia 2000 r. przewodnictwo w Unii Europejskiej przejęła Portugalia. Już w styczniu odwiedzili Słowację przewodniczący Komisji Europejskiej Romano Prodi i komisarz ds. rozszerzenia Günther Verheugen. Wizyta była związana z obawami, czy koalicja utrzyma władzę w związku z olbrzymimi kosztami społecznymi przeprowadzanych reform. Jeszcze w maju G. Verheugen obawiał się powrotu rządów V. Mečiara.

Proces negocjacji rozpoczął się 15 lutego 2000 r. w czasie inauguracyjnej konferencji międzyrządowej w Brukseli. Głównym negocjatorem był Ján Figeľ, sekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Podczas tego

---

[473] G. Tichy, *Was wird aus Mitteleuropa bis 2009?*, „IDM – Info Spezial" 1999, nr 15, s. 28–29.

[474] P. Lukáč, I. Samson, A. Duleba, *Visegrádska spolupráca, regionálne iniciatívy a vzťahy SR so susednými štátmi* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave* spoločnosti, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2000, s. 384.

spotkania obie strony przedstawiły swoje propozycje negocjacyjne. Proces przystępowania danego państwa obejmował *screening*, czyli analizę dostosowania prawa narodowego do prawa wspólnotowego[475].

Reprezentujący Republikę Słowacką negocjatorzy od początku deklarowali akceptację celów *Traktatu amsterdamskiego* określone w artykule 2 *Traktatu o Unii Europejskiej* oraz że w chwili przystąpienia do UE Słowacja będzie w stanie zaakceptować *acquis communautaire* w tym zakresie. Słowacja zainteresowała się uczestnictwem w jednolitego rynku, włącznie z wejściem po spełnieniu kryteriów do Unii Gospodarczej i Walutowej oraz przyjęciem wspólnej waluty. Republika Słowacka poparła cele Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, deklarując swój udział w określaniu i kształtowaniu europejskiej polityki bezpieczeństwa i obrony. W obszarze sprawiedliwości i spraw wewnętrznych negocjatorzy podkreślali zainteresowanie pogłębianiem współpracy podczas kontroli granic, w dziedzinie prawa azylowego i migracji, a także współdziałaniem w walce z przestępczością zorganizowaną, terroryzmem i przemytem narkotyków już w czasie przygotowań do członkostwa[476].

Przechodząc do instytucjonalnej reprezentacji odpowiedzialnej za proces negocjacyjny, pod koniec 1999 r. słowacka misja przy UE liczyła dziesięciu dyplomatów, w analogicznym okresie w misji węgierskiej i czeskiej było ich po dwunastu. W związku z koniecznością intensyfikacji prac rząd słowacki podjął decyzję o zwiększeniu liczby przedstawicieli do osiemnastu. Jedenastu mieli stanowić przedstawiciele poszczególnych resortów: finansów, gospodarki, rolnictwa (po dwóch przedstawicieli), spraw wewnętrznych, sprawiedliwości, środowiska, transportu i szkolnictwa[477] (po jednym przedstawicielu). Poza tym planowano ograniczenie liczby zawodowych dyplomatów kosztem specjalistów.

Ze względu na bardzo rozdrobnioną słowacką scenę polityczną i określone priorytety poszczególnych resortów kluczową sprawą była koordynacja ich działalności. Funkcję głównego negocjatora sprawował Ján Figeľ. Istotną rolę pełnił też wicepremier ds. integracji europejskiej Pavol Hamžik, który koordynował w kraju pracę poszczególnych resortów. Wicepremier Ľubomír Fogaš odpowiadał za ramy legislacyjne. Z kolei przyjmowanie nowych norm prawnych było w gestii słowackiego parlamentu[478].

---

[475] P. Javorčík, *Slovensko a Európska únia* [w:] A. Kotvanová (red.), *Ročenka zahraničnej politiki Slovenskej republiky 2000*, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava 2001, s. 125.

[476] F. Ružička, *Droga Słowacji*..., s. 91–92.

[477] Przedstawiciel ten reprezentowałby również obszar kultury.

[478] M. Delong, K. Żarna, *Republika Słowacka*..., s. 52.

Kiedy w lutym 2000 r. Rada Narodowa Republiki Słowackiej przyjęła uchwałę będącą wsparciem dla słowackich rokowań ws. wejścia do Unii Europejskiej, okazało się, że istnieje wyjątkowa zgoda pomiędzy posłami koalicyjnymi i większością posłów opozycyjnych. Opowiedzieli się oni za przyjęciem szybkiej procedury w zakresie zmian legislacyjnych. W liczącej 150 posłów Radzie Narodowej Republiki Słowackiej 113 deputowanych poparło tę uchwałę[479]. Każde opóźnienie w stosunku do celów wytyczonych w Programie narodowym na rzecz przyjęcia *acquis communautaire* oznaczało potencjalny poślizg w negocjacjach z UE.

Pozostałe państwa Grupy Wyszehradzkiej (Polska, Czechy i Węgry) miały dwa lata przewagi nad Słowacją w negocjacjach akcesyjnych. Od wyborów parlamentarnych we wrześniu 1998 r. na Słowacji pojawiały się wśród różnych środowisk argumenty, aby za wszelką cenę doprowadzić do sytuacji, w której Republika Słowacka weszłaby do UE wspólnie z sąsiadami. Słowacja miała w tym istotny interes: zachowanie unii celnej z Czechami. W przypadku wcześniejszego wejścia zachodniego sąsiada wspomniana unia przestałaby funkcjonować[480].

Kiedy w 2000 r. Polacy negocjowali już piętnaście rozdziałów, krytykowali Komisję Europejską, że rozszerzenie liczby negocjujących państw, między innymi o Słowację, będzie hamować przygotowaną już Polskę. Mimo to podczas wizyty ambasador Magdy Vášáryovej u premiera Jerzego Buzka szef polskiego rządu wyraził swoje pełne poparcie dla aspiracji akcesyjnych Słowacji i Litwy[481].

W kontekście integracji europejskiej niezwykle istotną rolę odgrywała współpraca wyszehradzka. 9 czerwca 2000 r. doszło do spotkania premierów i ministrów spraw zagranicznych po zainicjowaniu rokowań ws. członkostwa Słowacji w UE. Na zaproszenie brytyjskiego ministra ds. Europy Keitha Vazy w Londynie w dniach 31 marca – 1 kwietnia 2000 r. odbyło się spotkanie przedstawicieli Grupy Wyszehradzkiej odpowiedzialnych za integrację europejską. Doszło również do spotkań pomiędzy przedstawicielami Grupy. Najintensywniejsze były kontakty ze stroną czeską. Główny negocjator Ján Figeľ spotkał się ze swoim czeskim odpowiednikiem Pavlem Teličką w 2000 roku dwa razy: 28 marca i 16 października. Współpraca ta zwiększała szanse na wspólne wejście do UE[482].

---

[479] *Uznesenie Národnej Rady Slovenskej Republiky 2000, č. 726*, 16.02.2000 r.

[480] M. Brusis, *Internal problems of the EU that might obstruct an enlargement towards the East* [w:] H. Tang (red.), *Winners and Losers of European Integration. Policy Issues for Central and Eastern Europe*, The World Bank, Washington 2000, s. 265–289.

[481] M. Vášáryová, *Sąsiad o północy...,* s. 47.

[482] V. Bilčik, M. Bruncko, I. Samson, *Integrácia SR do EÚ, NATO a OECD* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2000*..., s. 346–347.

Tabela 11. Zakończone rozdziały negocjacyjne przez Republikę Słowacką w latach 2000–2002

Prezydencja	Rozdziały otwarte	Rozdziały zamknięte
Portugalia (1 poł. 2000 r.)	8	– Małe i średnie przedsiębiorstwa – Edukacja i szkolenia – Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa – Statystyka – Stosunki zewnętrzne – Nauka i badania
Francja (2 poł. 2000 r.)	8	– Rybołówstwo – Ochrona konsumentów i zdrowia – Polityka przemysłowa – Kultura i polityka audiowizualna
Szwecja (1 poł. 2001 r.)	13	– Swobodny przepływ usług – Swobodny przepływ kapitału – Prawo spółek – Polityka społeczna – Zatrudnienie – Swobodny przepływ osób
Belgia (2 poł. 2001 r.)	–	– Energetyka – Ochrona środowiska – Kontrola finansowa
Hiszpania (1 poł. 2002 r.)	–	– Podatki – Transport – Wymiar sprawiedliwości i sprawy wewnętrzne – Instytucje – Część rozdziału Rolnictwo dotycząca prawodawstwa w zakresie weterynarii i spraw fitosanitarnych
Dania (2 poł. 2002 r.)	–	– Polityka regionalna – Horyzontalna część rozdziału Rolnictwo – Konkurencja gospodarcza – Budżet – Różne

Źródło: J. Figeľ, M. Adamiš, *Slovensko na ceste do Európskej únie. Kapitoly a súvislosti*, Úrad vlády Slovenskej republiky, Bratislava 2004.

W pierwszej połowie 2000 r., w porozumieniu z Komisją Europejską, Słowacja rozpoczęła rokowania w następujących obszarach: „Małe i średnie przedsiębiorstwa", „Edukacja", „Nauka i badania", „Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa", „Statystyka", „Stosunki wewnętrzne". Otworzono kolejne obszary negocjacyjne: „Polityka konkurencji", „Kultura i polityka audiowizualna". Słowacja przedstawiła też swoje pozycje negocjacyjne w kolejnych pięciu obszarach: „Rybołówstwo", „Polityka społeczna i zatrudnienia", „Polityka przemysłowa", „Ochrona konsumentów i zdrowia", „Unia

celna". Do rozpoczęcia francuskiego przewodnictwa w Unii Europejskiej, tj. 1 lipca 2000 r., Słowacja otworzyła rokowania w ośmiu obszarach: „Swobodny przepływ usług", „Swobodny przepływ kapitału", „Polityka transportowa", „Telekomunikacja i technologie informacyjne", „Unia celna", „Rybołówstwo", „Polityka przemysłowa", „Ochrona konsumentów i zdrowia". Ostatnie trzy obszary były tymczasowo zamknięte. Przyjęto też decyzję dotyczącą zamknięcia obszaru „Kultura i polityka audiowizualna". Dzięki temu całkowicie zakończono negocjacje w dziesięciu obszarach, przy czym liczba otwartych obszarów negocjacyjnych wynosiła szesnaście[483]. Rok 2000 był więc w rokowaniach z Unią Europejską przełomowy. Porównując do państwa, które w okresie rządów gabinetu Vladimíra Mečiara wypadło z pierwszej grupy kandydujących, Słowacy stali się jednym z liderów procesu negocjacyjnego.

W dniu 8 listopada 2000 r. przedstawiciele Komisji Europejskiej po raz trzeci przedstawili raport dotyczący postępów państw kandydujących. Republika Słowacka została oceniona w miarę pozytywnie. W kontekście kryteriów politycznych Słowacy zrobili postępy, szczególnie w zakresie konsolidacji systemu demokratycznego i w zabezpieczeniu prawidłowego funkcjonowania jego instytucji. W raporcie zwrócono uwagę na postęp w rozwiązaniu problemów z respektowaniem praw osób należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych. Pewne zastrzeżenia wysuwano odnośnie do reformy sądownictwa, która miała zagwarantować niezawisłość sędziów. Podkreślano też konieczność skupienia się na walce z przestępczością zorganizowaną i wyeliminowania zjawiska korupcji. Akcentowano również opieszałość w przyjęciu ustawy o służbie państwowej. Największe postępy Słowacja poczyniła w obszarze kryteriów ekonomicznych. Została określona jako państwo z funkcjonującą gospodarką rynkową. Oceniono, że będzie w stanie sprostać unijnej konkurencji. Podkreślono fakt, że w najbliższym czasie w kontekście stabilizacji ekonomicznej niezwykle istotna będzie konsolidacja finansów publicznych oraz obniżenie ich deficytu. Jeżeli chodzi o trzecie i czwarte kryterium, to Słowacja spełniała wymogi związane z funkcjonowaniem rynku wewnętrznego. Wyraźny postęp był widoczny w swobodnym przepływie kapitału. W przypadku polityki socjalnej i zatrudnienia, polityki energetycznej, współpracy w obszarze sprawiedliwości zostały spełnione krótkookresowe priorytety, jedynie w przypadku rolnictwa były one zrealizowane w ograniczonym stopniu. Krótkookresowe priorytety nie były wykonane w obszarze ochrony środowiska i w zakresie wzmocnienia administracji i sądownictwa. Reasumując, Komisja Europejska zwróciła uwagę na konieczność poprawy w następujących kwestiach: nie-

[483] J. Figeľ, *Slovenská republika a Európska únia* [w:] A. Kotvanová (red.), *Ročenka zahraničnej*..., s. 97–102.

zawisłości sądownictwa, polepszenia sytuacji mniejszości romskiej, reformy administracji publicznej, polityki socjalnej, polityki regionalnej, ochrony środowiska naturalnego, kontroli finansów, rolnictwa[484].

Jednym z wielu zadań, które miały być rozwiązane podczas szczytu unijnego w Nicei, była zmiana kształtu Unii Europejskiej po przystąpieniu do niej kolejnych państw. Zdecydowano, że w przypadku rozszerzenia UE do 27 członków ogólna suma głosów ważonych miała wynieść 345, z czego Słowacji, podobnie jak Danii, Finlandii, Irlandii i Litwie, miało przypaść siedem głosów[485]. Podczas dyskusji nad problematyką głosów ważonych w Radzie UE kanclerz RFN Gerhard Schröder zauważył, że podział głosów między poszczególnymi państwami w wyniku kolejnych etapów rozszerzenia przechyli się na korzyść mniejszych państw. Według niemieckiej propozycji należało wprowadzić zasadę tzw. podwójnej większości, która oznaczała, że w pierwszej kolejności decydowałaby liczba państw, a w drugiej liczba zamieszkałych tam obywateli. Wiele kontrowersji wzbudziło przyznanie Polsce w Radzie UE mniejszej liczby głosów niż Hiszpanii, lecz zmieniono tę decyzję na skutek interwencji polskiej delegacji wspartej przez niemiecką. Prezydent Francji Jacques Chirac tłumaczył to pomyłką komputera. Nie zmieniono natomiast liczby głosów przyznanych Rumunii, która miała ich tyle samo co Holandia, pomimo dużej różnicy liczby ludności[486]. W Nicei zdecydowano też o zwiększeniu liczby członków Parlamentu Europejskiego do 732. Zwiększono ponadto skład Trybunału Obrachunkowego i Trybunału Sprawiedliwości. Słowacy mieli być również reprezentowani w pozostałych instytucjach unijnych[487].

Podczas dyskusji nad dostępem do rynku pracy Austriacy stali zdecydowanie na stanowisku wprowadzenia siedmioletniego okresu przejściowego podczas otwierania rynków pracy dla pracowników z nowych państw członkowskich UE. To stanowisko Benita Ferrero-Waldner przedstawiła na początku marca 2001 r. podczas wykładu w londyńskim Królewskim Instytucie Spraw Międzynarodowych. Stwierdziła, że przeciętny dochód w Wiedniu jest o wiele wyższy niż w Bratysławie, a to jest fakt, który mógłby prowadzić do przyjazdu wielu obywateli nowych państw członkowskich na rynek pracy. Konsultacje w sprawie rynku pracy, energetyki jądrowej, strategicznego partnerstwa stały się w pierwszej połowie 2001 roku przed-

[484] P. Javorčík, *Slovensko a Európska*..., s. 127–128.

[485] J. Barcz (red.), *Przyszły Traktat Konstytucyjny. Zagadnienia prawno-polityczne, instytucjonalne i proces decyzyjny w UE*, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Warszawa 2004, s. 29. Słowacy stanowili 1,1% populacji Unii Europejskiej, siedem głosów w Radzie UE wynosiło 2% ogółu głosów.

[486] R. Łoś, *Rząd Gerharda Schrödera*..., s. 194.

[487] K. Łastawski, *Historia integracji*..., s. 315.

miotem rozmów. 15 maja 2001 r. szef słowackiej dyplomacji Eduard Kukan rozmawiał w tej sprawie z Benitą Ferrero-Waldner, wicepremier Susanne Riesse-Passer (FPÖ) i kanclerzem Wolfgangiem Schüsselem. Chciał zmniejszyć obawy strony austriackiej dotyczące przepływu siły roboczej i przekonać austriackich partnerów do zmniejszenia siedmioletniego okresu przejściowego. Jak wskazywały badania opinii publicznej, Austriacy argumentowali, że w sytuacji wprowadzenia siedmioletniego okresu przejściowego poparcie społeczeństwa austriackiego dla rozszerzenia UE oscyluje około 70%. W innym przypadku to poparcie wynosi zaledwie 32%, przy czym 43% jest przeciw rozszerzeniu[488].

Jak zauważył Mateusz Gniazdowski, istniała głęboka asymetria pomiędzy Unią Europejską a Republiką Słowacką, która utrudniała rzeczową dyskusję na temat preferencji Słowacji w kontekście przyszłości UE. Wiosną 2001 r. Słowackie Stowarzyszenie Polityki Zagranicznej zorganizowało pierwsze posiedzenie Narodowego Konwentu o Europejskiej Przyszłości Słowacji, będącego forum konsultacyjnym przedstawicieli partii politycznych, samorządów, środowisk akademickich, organizacji pozarządowych. Przewodniczący parlamentu Jozef Migaš opowiedział się za federalizacją i wzmocnieniem pozycji Parlamentu Europejskiego. Z kolei w maju 2001 r. minister spraw zagranicznych Eduard Kukan zdystansował się od poglądów premiera Francji Lionela Jospina stojącego na stanowisku idei federacji państw narodowych, opowiadając się jednocześnie za prezentowaną przez kanclerza Niemiec Gerharda Schrödera wizją zintegrowanej Europy. Zwracał jednocześnie uwagę na konieczność rozgraniczenia między kompetencjami państwa a UE. Nawiązując do koncepcji G. Schrödera, główny słowacki negocjator J. Figeľ poparł korzystne w jego ocenie dla mniejszych państw wzmocnienie organów ponadnarodowych[489]. Na drugim posiedzeniu wspomnianego Konwentu premier M. Dzurinda zdecydował, że zbyt wcześnie jest mówić o tym, na jakich zasadach ma się opierać w przyszłości UE, podkreślając jednocześnie konieczność zachowania zasady subsydiarności[490].

Sporo zamieszania wywołała tragedia z 5 lipca 2001 r., którą ujawniła telewizja Markiza. Doszło wówczas do śmierci Roma Karola Sendreia, który został zakatowany na komisariacie w Rzewucy. Prokuratura w Bańskiej Bystrzycy postawiła zarzut spowodowania śmierci sołtysowi i trzem policjan-

[488] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Mešišova-Bates, P. Lukáč, *Vzťahy Slovenska so susednými štátmi* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2001, s. 326.

[489] Chodziło o Komisję Europejską i Parlament Europejski.

[490] M. Gniazdowski, *Słowacja. Ciągłość i przyspieszenie* [w:] L. Jesień (red.), *Zmiana i kontynuacja. Polityka europejska wybranych państw Unii Europejskiej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2008, s. 191–192.

tom. Już dwa dni po ujawnieniu tej tragedii sprawozdawca Parlamentu Europejskiego ds. Słowacji Jan Marinus Wiersma był oburzony tym faktem. Minister sprawiedliwości Ivan Šimko zapowiedział, że obejmie to śledztwo osobistym nadzorem. Z kolei wicepremier Pál Csaký, pełniący również funkcję ministra ds. mniejszości, wezwał do surowego ukarania winnych. Pomimo to żaden z ministrów nie pofatygował się na pogrzeb. Z kolei jeden z publicystów dziennika „Sme" Peter Tóth stwierdził, że dla Unii Europejskiej niedobrym sygnałem był kolejny rasistowski eksces[491].

Burzę polityczną wywołały słowa prezydenta Republiki Słowackiej Rudolfa Schustera, który udzielił wywiadu austriackiej agencji APA podczas wizyty w Wiedniu w październiku 2001 r. Stwierdził w nim, że Słowacy nie mogą czekać na Polskę w sytuacji, gdy będą gotowi do wejścia do UE, a Polacy nie. W jego ocenie byłaby to fałszywa solidarność. Słowa te doprowadziły do skandalu. Dziennikarze wielu opiniotwórczych słowackich dzienników przypomnieli, że to właśnie Polska jest głównym orędownikiem przyjęcia Słowacji do NATO. R. Schuster najpierw oświadczył, że nic podobnego nie powiedział, następnie, że to Austriacy przekręcili jego wypowiedź. Zadeklarował, że jest zwolennikiem wspólnego wejścia do UE wszystkich państw Grupy Wyszehradzkiej. Dziennikarze „Sme" w odpowiedzi zamieścili spisaną z taśmy słowo w słowo wypowiedź prezydenta[492].

W grudniu 2001 r. na mocy decyzji podjętych podczas szczytu w Laeken włączono Słowację do grona dziesięciu państw kandydujących (Cypr, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Polska, Słowacja, Słowenia i Węgry) w przypadku których, pod warunkiem utrzymania tempa postępu w negocjacjach, wejście do Unii Europejskiej przewidywano na rok 2004[493]. František Ružička zwrócił uwagę na fakt, że w interesie Słowacji leżało przystąpienie do UE wraz z sąsiadami z regionu Europy Środkowej: Polską, Czechami i Węgrami z kilku przyczyn. Oprócz politycznych, jak już wcześniej wspomniano, była to chęć zachowania aż do dnia akcesji korzyści wynikających z czesko-słowackiej unii celnej, a także dostosowania reżimu na granicach słowackich do warunków Schengen wspólnie z sąsiadami i umacniania współpracy transgranicznej regionów[494].

Analiza wyników negocjacji wskazywała, że głównie za sprawą Słowacji, Litwy i Łotwy, zaniknął już podział na dwie grupy: luksemburską i helsińską. Z drugiej jednak strony, pierwszych sześć państw – Estonia, Polska,

---

491 M. Surosz, *Śmierć na komisariacie*, „Gazeta Wyborcza" z 12 VII 2001, s. 6.

492 T. Grabiński, *Prezydent Schuster: nie czekać na Polskę*, „Gazeta Wyborcza" z 29 X 2001, s. 6.

493 F. Ružička, *Droga Słowacji*..., s. 89.

494 *Ibidem*, s. 92.

Czechy, Węgry, Słowenia i Cypr – kontynuowało bliższą współpracę. Spotkania na szczeblu ministrów spraw zagranicznych odbyły się w maju 2001 r. w Pradze i w listopadzie w Limassol. Główni negocjatorzy dyskutowali na konsultacjach w Tallinie (9 kwietnia 2001 r.), Portoroż (7–8 września) i Karlowych Warach (25–26 stycznia 2002 r.). Podczas tych spotkań dokonywano analizy stanu negocjacji i sytuacji w Unii Europejskiej oraz uzgadniano zharmonizowane przedsięwzięcia wobec UE. Przykładem wspólnego działania była reakcja państw wyszehradzkich na opublikowane pod koniec stycznia 2002 r. dokumenty Komisji Europejskiej w sprawie zasad i wysokości wsparcia w zakresie rolnictwa, polityki regionalnej i budżetu, jakie miałyby obowiązywać nowo przyjęte państwa. Ich zastosowanie w ramach wspólnej polityki rolnej oznaczałoby członkostwo drugiej kategorii. Dlatego też natychmiast po opublikowaniu tych dokumentów w Brukseli spotkali się przedstawiciele Czech, Polski, Słowacji i Węgier, którzy skrytykowali projekt[495].

W czasie szczytu Unii Europejskiej w szwedzkim Göteborgu 15–17 czerwca 2001 r. ustalono, że negocjacje z najlepszymi kandydatami powinny zakończyć się do końca 2002 r. Decyzja ta została podjęta pomimo początkowego sprzeciwu ze strony Austrii, Belgii, Francji, Holandii, Niemiec, Portugalii. Ostatecznie, kierując się treścią raportów okresowych publikowanych przez Komisję Europejską, Rada Europejska w Laeken przyjęła listę dziesięciu państw uznanych za najlepiej przygotowane do członkostwa, z którymi UE zamierzała zakończyć negocjacje w 2002 r. Do grona tych państw nie zaliczono Bułgarii i Rumunii[496].

Słowacja, podobnie jak pozostałych dziewięć państw, zakończyła negocjacje podczas szczytu Rady Europejskiej w Kopenhadze 12–13 grudnia 2002 r. Premier kończącej przewodnictwo Danii Anders Fogh Rasmussen podjął starania mające na celu zakończenie negocjacji. Sam ich przebieg był pełen napięcia, biorąc pod uwagę fakt, że wynegocjowanie jak najkorzystniejszych warunków miało wielkie znaczenie dla rządów państw wstępujących do struktur europejskich. Gorsze warunki rodziły automatycznie obawy, że traktat akcesyjny może zostać odrzucony. Dodatkowo w wielu państwach negocjujących wstąpienie do UE istotną rolę odgrywały kwestie związane z wartościami chrześcijańskimi. W Słowacji część eurosceptyków twierdziła, iż wejście do struktur unijnych będzie równoznaczne z wprowadzeniem zezwolenia na aborcję, eutanazję, małżeństwa homoseksualistów i legalizację prostytucji. Parlament Słowacji przyjął 30 stycznia 2002 r. deklarację niezależności kraju od Unii Europejskiej na wypadek, gdyby jej przepisy były sprzeczne z wartościami chrześcijańskimi. Posło-

[495] *Europa Środkowa 2001/2002*..., s. 279.
[496] *Ibidem*, s. 279–282.

wie zastrzegli sobie prawo do podejmowania innych niż UE decyzji w trzech kwestiach: ochrony życia i godności człowieka od poczęcia aż do śmierci, ochrony rodziny i instytucji małżeństwa oraz w sferze służby zdrowia, oświaty i wychowania. Za przyjęciem deklaracji głosowali wspólnie posłowie koalicyjnych partii prawicowych oraz przedstawiciele opozycji: Partia Ludowa – Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji (Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko, ĽS-HZDS) byłego premiera Vladimíra Mečiara i dwóch partii narodowych[497].

Najtrudniejszymi problemami negocjacyjnymi były rolnictwo, budżet oraz finanse. Tabela 12 przedstawia wybrane ustalenia negocjacyjne.

Tabela 12. Ustalenia negocjacji Republiki Słowackiej z Unią Europejską

Tematyka negocjacji	Ustalenia
1	*2*
Nabywanie ziemi przez obcokrajowców	7-letni okres przejściowy na nabywanie gruntów rolnych i leśnych.
Swobodny przepływ usług	Minimalna ochrona inwestorów do końca 2006 r.
Swobodny przepływ kapitału	7-letni okres przejściowy dotyczący nabywania gruntów rolnych i leśnych przez nierezydentów, z możliwością przedłużenia o 3 lata.
Rolnictwo	Dostosowanie zakładów przetwórstwa mięsnego i rybnego do norm unijnych do końca 2006 r. 10-letni okres przejściowy dotyczący systemu dopłat bezpośrednich dla rolników.
Budownictwo	Obniżona stawka VAT do końca 2007 r.
Energetyka	5-letni okres przejściowy (najdłuższy spośród kandydatów do UE) na budowę potrzebnych magazynów rezerw ropy, po ustalonym okresie Słowacja miała być zdolna do utrzymywania obowiązkowych awaryjnych rezerw ropy i produktów ropopochodnych.
Ochrona środowiska	7-letni okres przejściowy o różnej długości, dotyczący ochrony wód, powietrza, kontroli zanieczyszczeń i gospodarki odpadami.
Podatki	Różne tymczasowe okresy przejściowe (1–5 lat) dotyczące VAT na ciepło, energię, gaz, prace budowlane. Stały wyjątek w zakresie opodatkowania – do określonej objętości – pędzenia alkoholu z owoców przez hodowców. W zakresie obowiązkowej rejestracji płatnika VAT niższy VAT na międzynarodowy transport osobowy. Po ujednoliceniu stawek VAT od stycznia 2004 r. wynegocjowane wyjątki straciły na znaczeniu.
Papierosy	Zwiększenie stawki podatku akcyzowego do końca 2008 r.
Hutnictwo	Ograniczenie pomocy publicznej do 40%.
Sektor samochodowy	Ograniczenie pomocy publicznej do 40%, przekształcenie pomocy fiskalnej w inwestycyjną pomoc regionalną.

[497] T. Grabiński, *Deklaracja niezależności Słowacji od UE*, „Gazeta Wyborcza" z 1 II 2002, s. 11.

1	*2*
Polityka transportowa	2-letni okres przejściowy dotyczący wykonywania transportu towarów na obszarze innego państwa (tzw. kabotaż) z możliwością przedłużenia tego okresu przez członków UE o dwa lata, ew. kolejny dodatkowy rok.
Otwarcie rynków pracy	Maksymalny okres utrzymywania ograniczeń: 7 lat, podzielony na podokresy (2 + 3 + 2). Szwecja, Holandia, Dania, Wielka Brytania nie wprowadziły ograniczeń.
Konkurencja gospodarcza	2-letni okres przejściowy dotyczący udzielania przez państwo do końca roku 2008 pomocy firmie przemysłu motoryzacyjnego, a do 2009 r. firmie przemysłu stalowego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: V. Bilčík, *Integrácia SR do Európskej únie* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002, s. 445–458.

Biorąc pod uwagę kryterium polityczne, Słowacja zharmonizowała ordynację wyborczą z orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego. W maju 1999 r. zorganizowano po raz pierwszy wspomniane już bezpośrednie wybory prezydenckie, w wyniku których zakończył się blisko piętnastomiesięczny wakat na urząd głowy państwa. Miało to istotne znaczenie z punktu widzenia stabilizacji systemu politycznego Słowacji[498].

W lipcu 1999 r. Rada Narodowa Republiki Słowackiej przyjęła ustawę o stosowaniu języków mniejszości narodowych[499], doprowadzając w ten sposób do zharmonizowania prawodawstwa w tym zakresie z Konstytucją Republiki Słowackiej, zaleceniami Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie i Rady Europy[500].

Biorąc pod uwagę kryterium ekonomiczne, słowaccy negocjatorzy nie planowali derogacji od wdrażania *acquis communautaire.* Żądali jednak okresów przejściowych w tych obszarach, gdzie było to uzasadnione ze względu na konieczność poprawy wydajności gospodarki słowackiej lub zapewnienia rozległych inwestycji kapitałowych.

Na potrzeby polityki regionalnej dwa regiony Słowacji zostały zakwalifikowane do celu 1, Bratysława została objęta celem 2, a pozostałe regiony – celem 3. Cel 1 był adresowany do regionów, w których poziom Produktu Krajowego Brutto (PKB) na jednego mieszkańca mierzony parytetem siły nabywczej był niższy od 75% średniej unijnej. W ramach celu 2 pomoc z funduszy

[498] M. Delong, K. Żarna, *Republika Słowacka*..., s. 59.

[499] *Zákon Národnej rady Slovenskej republiki o používaní jazykov národnostných menšín*, Z.z. 1999, č. 184. Wart podkreślenia jest fakt, że używanie języka czeskiego w Słowacji, ze względu na podobieństwo obu języków, nie stanowi naruszenia ustawy nr 270 z 1995 r. o języku państwowym.

[500] F. Ružička, *Droga Słowacji*..., s. 93.

strukturalnych otrzymywały regiony przeżywające problemy strukturalne i dokonujące przeobrażeń. Ze środków służących realizacji celu 3 finansowano modernizację systemów edukacyjnych i wszelkie działania na rzecz zwiększenia zatrudnienia, ze szczególnym uwzględnieniem równości szans w dostępie do rynku pracy. Program Equal promował i wspomagał europejską współpracę prowadzącą do eliminacji dyskryminacji oraz wszelkich barier utrudniających dostęp do rynków pracy. Był on finansowany z Europejskiego Funduszu Społecznego (European Social Fund, ESF). Program Interreg III promował nadgraniczną, międzyregionalną i międzyrządową współpracę pomyślaną jako partnerstwo ponad granicami, mającą na celu zrównoważony i harmonijny rozwój obszarów położonych przy granicach państw lub regionów. Środki na realizację programu pochodzą z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego[501]. W ramach poszczególnych celów Słowacja miała otrzymać w latach 2004–2006 środki wsparcia w następującej wysokości:
– Cel 1: 920,9 mln euro,
– Cel 2: 33 mln euro,
– Cel 3: 39,9 mln euro,
– Interreg: 36,8 mln euro,
– Equal: 19,7 mln euro[502].

W lutym 2002 r. ministrowie Czech i Słowacji odmówili udziału w spotkaniu na Węgrzech szefów resortów kultury państw Grupy Wyszehradzkiej. Powodem były wypowiedzi premiera Węgier Viktora Orbána na temat dekretów Beneša, które przed przystąpieniem do Unii Europejskiej Czech i Słowacji, te państwa powinny anulować. Na znak protestu premierzy Mikulaš Dzurinda i Miloš Zeman odwołali udział w ważnym spotkanie nad Balatonem, które miało dotyczyć wspólnego wystąpienia państw wyszehradzkich w sprawie propozycji UE dotyczących dopłat dla rolników. Polski premier uznał w tej sytuacji swój przyjazd za bezcelowy. V. Orbána poparła Erika Steinbach, przewodnicząca Związku Wypędzonych[503].

4.5. Traktat akcesyjny i jego ratyfikacja

W wyniku wyborów parlamentarnych w 2002 r. został sformowany drugi gabinet Mikulaša Dzurindy. Premier podkreślał, że rząd będzie wspierał takie regulacje, które będą uwzględniać wpływ państw członkowskich

[501] *Fundusze strukturalne w Unii Europejskiej* [w:] *ABC Unii Europejskiej*, Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce, Warszawa 2004, s. 2.
[502] *Ibidem*, s. 7.
[503] T. Grabiński, *O co chodzi Orbanowi?*, „Gazeta Wyborcza" z 26 II 2002, s. 8.

bez względu na ich wielkość. Za istotne uznał też zachowanie tożsamości narodowej w sprawach kulturowo-etycznych. Zadeklarował również szybkie przygotowanie Słowacji do przyjęcia waluty euro[504] i wejścia do strefy Schengen. Rząd stał na stanowisku, że priorytetem Słowacji powinno być zachowanie jednomyślności w podejmowaniu decyzji w sprawach polityki podatkowej i społecznej, we Wspólnej Polityce Zagranicznej i Bezpieczeństwa. Podobnie jak w przypadku innych, mniejszych państw, strategia Republiki Słowackiej opierała się na utrzymaniu formalnego równouprawnienia w kierowaniu Unią Europejską. Słowakom chodziło o utrzymanie rotacyjnej prezydencji, zachowanie zasady jedno państwo – jeden komisarz oraz uznanie wszystkich języków narodowych za języki urzędowe w UE[505].

Pomimo że ustawa zasadnicza definiuje Radę Ministrów jako ciało kolektywne, to poszczególni ministrowie często reprezentowali linię polityczną swojej partii. Najlepszym przykładem był Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny. Jego przedstawiciele zapowiedzieli w kwietniu 2003 r., że będą się starali o przyjęcie ustawy konstytucyjnej, w której ograniczenia suwerenności wykraczające ponad ustalenia w *Traktacie akcesyjnym* będą wymagały zatwierdzenia w referendum[506].

W czasie kampanii wyborczej będący wówczas w opozycji jej lider Robert Fico występował z hasłem: *Do Unii Europejskiej tak, ale nie z gołymi tyłkami*[507]. Z kolei politycy Smeru po wyborach 2002 r. coraz częściej wypowiadali się na temat problematyki europejskiej. Przedstawiciele tego ugrupowania krytykowali m.in. decyzję o stopniowym wygaszaniu dwóch bloków elektrowni jądrowej w Jaslovskich Bohunicach[508].

Podpisanie *Traktatu akcesyjnego* poprzedziła zgoda Parlamentu Europejskiego, który podjął taką decyzję 9 kwietnia 2003 r. Za akcesją Republiki Słowackiej głosowało 521 posłów, 21 było przeciwko, a 25 wstrzymało się od głosu[509]. *Traktat akcesyjny* został podpisany 16 kwietnia 2003 r. w Atenach[510]. Podpis pod nim złożyli prezydent Rudolf Schuster, premier Mikuláš

[504] M. Delong, K. Żarna, *Republika Słowacka*..., s. 80.

[505] M. Gniazdowski, *Słowacja. Ciągłość i przyspieszenie*..., s. 194.

[506] *Ibidem*, s. 194.

[507] Cyt. za: P. Bajda, *Polityka zagraniczna*..., s. 271.

[508] M. Gniazdowski, *Słowacja. Ciągłość i przyspieszenie*..., s. 195–196.

[509] F. Ružička, *Droga Słowacji*..., s. 89.

[510] *Traktat między Królestwem Belgii, Królestwem Danii, Republiką Federalną Niemiec, Republiką Grecką, Królestwem Hiszpanii, Republiką Francuską, Irlandią, Republiką Włoską, Wielkim Księstwem Luksemburga, Królestwem Niderlandów, Republiką Austrii, Republiką Portugalską, Republiką Finlandii, Królestwem Szwecji, Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej (Państwami Członkowskimi Unii Europejskiej) a Republiką Czeską, Republiką Estońską, Republiką Cypryjską, Republiką Łotewską, Republiką Litewską, Republiką*

Dzurinda, minister spraw zagranicznych Eduard Kukan i główny negocjator w sprawie przystąpienia Republiki Słowackiej do Unii Europejskiej Ján Figeľ. Nazajutrz po podpisaniu dokumentu państwa kandydujące uzyskały status aktywnego obserwatora pozwalający na udział w posiedzeniach wszystkich gremiów UE, prezentowanie swoich poglądów i stanowisk, lecz bez formalnego udziału w podejmowaniu decyzji.

Bardzo interesujące spojrzenie na negocjacje Republiki Słowackiej z Unią Europejską przedstawił słowacki socjolog Michal Vašečka. Uważał on, że w przeciwieństwie do Polski, gdzie widać wyraźny podział na eurosceptyków i euroentuzjastów, w Słowacji powstał ogólnokrajowy konsensus, choć według niego był on tylko chwilowy i koniunkturalny. Podczas gdy w Polsce dyskutowano o negocjacjach od lat, Słowacy musieli w tym zakresie doganiać sąsiadów. M. Vašečka nie obawiał się natomiast o frekwencję podczas referendum[511], choć jego optymizm w tym względzie okazał się zdecydowanie przedwczesny.

Biorąc pod uwagę frekwencję podczas wyborów parlamentarnych, prezydenckich i samorządowych w Słowacji, wśród rządzących pojawiły się obawy co do osiągnięcia niezbędnego wymaganego minimum w referendum w sprawie przystąpienia Republiki Słowacji do Unii Europejskiej. Kampania informacyjna opierała się w decydującej mierze na *Koncepcji strategii komunikacyjnej rządu Republiki Słowackiej* służącej przygotowaniu ludności do członkostwa w Unii Europejskiej oraz *Strategii kampanii przedreferendalnej w sprawie przystąpienia Republiki Słowacji do Unii Europejskiej*. Podczas kampanii skupiono się na przekazywaniu informacji o umowach i zobowiązaniach przyjętych w trakcie negocjacji, które będzie realizować Republika Słowacka. Podkreślano również implikacje przystąpienia Słowacji do UE dla poziomu życia obywateli, bezrobocia, rozwoju gospodarczego, sytuacji w rolnictwie, konkurencyjności słowackich towarów, perspektyw podejmowania pracy przez Słowaków w państwach członkowskich, pozycji międzynarodowej Republiki Słowackiej. Strategia zakładała również informowanie społeczeństwa o mechanizmach decyzyjnych UE, przedakcesyjnej pomocy finansowej UE, korzyściach wynikających z członkostwa[512].

Węgierską, Republiką Malty, Rzecząpospolitą Polską, Republiką Słowenii, Republiką Słowacką dotyczący przystąpienia Republiki Czeskiej, Republiki Estońskiej, Republiki Cypryjskiej, Republiki Łotewskiej, Republiki Litewskiej, Republiki Węgierskiej, Republiki Malty, Rzeczypospolitej Polskiej, Republiki Słowenii, Republiki Słowackiej do Unii Europejskiej, Dz.U. 2004, nr 90, poz. 864.

[511] M. Vaszeczka, *Polski i Słowacji nie da się porównać*, „Gazeta Wyborcza" z 17–18 V 2003, s. 6.

[512] F. Ružička, *Droga Słowacji*..., s. 98.

Euroentuzjaści podkreślali dodatkowo fakt, że Słowacja jest częścią Europy w sensie kulturowym i cywilizacyjnym: uznała demokrację jako zasadę prawną, opowiada się za prawami człowieka oraz popiera wolny rynek. Poza tym instytucje demokratyczne zostaną wzmocnione, a sytuacja polityczna ulegnie stabilizacji[513]. Jak wskazuje Magdalena Musiał-Karg, na kampanię referendalną w dużej mierze wpłynęły dwa czynniki: konsensus elit politycznych, że Słowacja powinna dołączyć do państw Unii Europejskiej, a także pilna potrzeba zagwarantowania wysokiej frekwencji w celu przekonania społeczności międzynarodowej o dużym poparciu dla idei akcesji do UE[514]. Specyfiką Słowacji był również fakt, że w kampanię przed referendum nie zaangażowali się przedstawiciele tzw. trzeciego sektora, czyli organizacji pozarządowych[515]. Jako przykład braku profesjonalizmu można podać pieśń z kampanii przedreferendalnej – węgierski hit muzyki pop z tekstem w języku słowackim. Ostatecznie została ona wycofana z powodu naruszenia praw autorskich[516].

Analizując końcowe ustalenia negocjacyjne w poszczególnych obszarach, można zastanowić się nad ich pozytywnymi i negatywnymi konsekwencjami:

1. Potencjalne korzyści – nieograniczony ruch towarów wytworzonych na Słowacji do państw UE; zniesienie ceł na towary sprowadzane z państw UE; wprowadzenie wspólnej taryfy celnej; likwidacja wszelkich handlowych i technicznych barier; możliwość zatrudnienia w państwach członkowskich; brak kontroli na granicach z państwami członkowskimi; uznawanie kwalifikacji; spadek stopy bezrobocia; zwiększenie zagranicznych inwestycji; zakaz dyskryminacji; wzrost zagranicznych inwestycji; przejściowe ograniczenie nabywania ziemi rolnej i leśnej przez obywateli UE; prawo zakładania firm w państwach członkowskich; możliwość obniżonego podatku VAT na gaz, energię elektryczną, energię cieplną; stabilizacja finansów publicznych; spadek bezrobocia; zmniejszenie dysproporcji pomiędzy regionami; zniesienie ceł na towary z państw UE; ustalenie wspólnej taryfy celnej; środki z UE w latach 2004–2006 w wysokości ok. 2,6 mld euro; likwidacja barier handlowych; zwiększona konkurencja; spadek cen usług telekomunikacyjnych; poprawa infrastruktury; możliwość wyboru dostawcy energii; popra-

513 R. Zenderowski, *Nad Tatrami*..., s. 288–289.

514 M. Musiał-Karg, *Referenda akcesyjne w krajach postkomunistycznych na przykładzie Węgier, Słowacji, Polski i Czech*, „Przegląd Politologiczny" 2005, nr 1, s. 103.

515 *Ibidem*, s. 104. Była to całkowicie odmienna sytuacja niż np. w Polsce, gdzie w kampanię przed referendum akcesyjnym zaangażowało się wiele organizacji pozarządowych, jak np. Polska Fundacja im. Roberta Schumana.

516 V. Bilčik, *Integrácia SR do Európskej únie* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2003, s. 387.

wa ochrony środowiska naturalnego; zwiększenie poziomu ochrony zdrowia; polepszenie sytuacji materialnej rolników; zwiększenie jakości produkcji rolnej; po wejściu do strefy Schengen zniesienie kontroli na granicach pomiędzy państwami UE; usprawnienie walki ze zorganizowaną przestępczością; udział w realizacji Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa; współpraca naukowa; możliwość studiowania.

2. Potencjalne zagrożenia – konkurencja ze strony zagranicznych produktów; import słabszej jakości produktów; słabość słowackich firm w kontekście sprostania konkurencji; „drenaż mózgów"; w niektórych przypadkach siedmioletni okres przejściowy na zatrudnianie; surowsze sankcje za naruszenia zasad konkurencji; stopniowe zwiększenie cen papierosów; osiągnięcie 3% deficytu spowoduje konieczność restrykcyjnych reform; ryzyko zwiększenia cen przy wprowadzeniu euro; ryzyko niewykorzystania wszystkich środków; otworzenie słowackiego rynku spowoduje upadek słabszych firm; restrukturyzacja zakładów przemysłowych będzie wymagała dużych nakładów finansowych; niższe dopłaty bezpośrednie; udział w realizacji Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa może doprowadzić do pogorszenia stosunków z państwami trzecimi; odpływ najzdolniejszych studentów[517].

Zarówno wśród partii koalicji rządzącej, jak i opozycji istniał konsensus odnośnie do akcesji Słowacji do UE. Analogiczne stanowisko reprezentował rząd i głowa państwa. Przeciwne w zasadzie były tylko Komunistyczna Partia Słowacji i eurosceptyczny Instytut Republikański. Radosław Zenderowski dokonał podziału słowackich partii politycznych w kontekście integracji europejskiej na dwie kategorie. Pierwsza z nich to tzw. miękki euroscepticyzm reprezentowany przez Komunistyczną Partię Słowacji i Słowacką Partię Narodową (które wykazywały pewne cechy tzw. twardego eurosceptycyzmu) oraz Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny. Podmioty mieszczące się w tej kategorii nie były przeciwne członkostwu Słowacji w Unii Europejskiej i udziałowi w integracji europejskiej, chociaż w niektórych kwestiach podkreślały swoją opozycyjność wobec UE lub sprzeczność interesu narodowego z obecnym modelem integracji europejskiej, postulując modyfikację jej założeń. Druga to „funkcjonalny europeizm" reprezentowany przez Smer, Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji, Partię Koalicji Węgierskiej, Sojusz Nowego Obywatela, Słowacką Unię Chrześcijańsko-Demokratyczną (partia ta wykazywała skłonność do tzw. tożsamościowego europeizmu). Podmioty mieszczące się w tej kategorii przyjęły stanowisko, że poparcie dla integracji europejskiej służy realizacji zarówno interesów narodowych, jak i celów, które stawiają sobie poszczególne partie polityczne. Nie kwestionowano

[517] J. Figeľ, M. Adamiš, *Slovensko a Európska*..., s. 32 i n.

przebiegu integracji europejskiej, jednak przeważał postulat obrony narodowego status quo[518].

Badania opinii publicznej jednoznacznie potwierdzały fakt, że zdecydowana większość społeczeństwa miała pozytywny stosunek w sprawie przystąpienia Słowacji do Unii Europejskiej. W tej sytuacji jedyna obawa wiązała się z wymogiem przekroczenia 50% progu frekwencji.

Prezydent Rudolf Schuster 17 lutego 2003 r. wyznaczył termin referendum akcesyjnego na 16 i 17 maja 2003 r. Głosowanie trwało od godz. 14 w piątek do godz. 14 w sobotę. W pierwszym dniu frekwencja nieznacznie przekroczyła 25%, więc najważniejsi słowaccy politycy, w tym prezydent Rudolf Schuster oraz przewodniczący parlamentu Pavol Hruszovský, wystąpili z apelem, w którym po raz kolejny wezwali obywateli do udziału w referendum. Słowacy odpowiadali na pytanie: „Czy zgadza się Pan/Pani z tym, aby Republika Słowacka stała się państwem członkowskim Unii Europejskiej?" W referendum wzięło udział 2 176 097 z 4 174 097 obywateli uprawnionych do głosowania. Za integracją Słowacji z UE opowiedziało się 92,46% (2 012 870 głosujących), a 6,2% (135 031 głosujących) było przeciw. Wyniki referendum były wiążące, bo zgodnie z wymogami ustawy w głosowaniu wzięło udział ponad 50% uprawnionych do głosowania.

W największej bratysławskiej dzielnicy mieszkaniowej Petrżalka wiele młodych osób spieszyło oddać głos w ciągu ostatnich trzydziestu minut trwania referendum. Ostatecznie Słowację do UE wprowadzili mieszkańcy największych miast: Bratysławy i Koszyc, gdzie w niektórych dzielnicach zagłosowało ponad 60% mieszkańców. To wystarczyło, aby zrekompensować niską frekwencję np. w graniczącym z Polską kraju (województwie) żylińskim. Najwyższa frekwencja była w trzech dzielnicach Bratysławy, najniższa w położonym tuż przy granicy z Polską powiecie Czadca – 36,8%. W dwóch (na osiem) krajach oraz 30 (na 79) powiatach frekwencja była niższa niż 50%[519]. Po raz pierwszy w dziejach tego państwa ponad połowa obywateli w sposób aktywny uczestniczyła w podjęciu tak istotnej decyzji; głosowanie w tym referendum mogło być postrzegane jako symbol związku Słowaków z demokracją. Najniższa frekwencja była widoczna w najbiedniejszych regionach Słowacji, gdzie wskaźnik stopy bezrobocia był najwyższy[520].

---

[518] „Twardy eurosceptycyzm" to zdecydowana opozycja wobec Unii Europejskiej, postulująca wystąpienie z UE bądź całkowitą zmianę trajektorii integracji europejskiej. Z kolei na przeciwległym biegunie znajduje się „tożsamościowy europeizm". Zakłada on poparcie dla integracji europejskiej i UE; poparcie dla procesu przenoszenia większej liczby kompetencji z poziomu narodowego na ponadnarodowy, poparcie dla ustroju federalnego Europy i rozwoju idei obywatelstwa europejskiego. R. Zenderowski, *Nad Tatrami*..., s. 288.

[519] T. Grabiński, *Ulga i sukces*, „Gazeta Wyborcza" z 19 V 2003, s. 10.

[520] M. Musiał-Karg, *Referenda akcesyjne*..., s. 104.

Tabela 13 wskazuje poparcie dla akcesji w dziewięciu krajach kandydujących do Unii Europejskiej. Nie ma w tym zestawieniu Cypru, a związane jest to z brakiem tradycji organizowania referendów w tym państwie. Jeżeli chodzi o frekwencję, to niższa niż w Słowacji była tylko na Węgrzech. To jedyne państwo, w którym nie przekroczyła ona 50%, ale nie był to wymóg, aby było ono wiążące. Natomiast w Słowacji występowało najwyższe poparcie dla idei integracji: 92,46% biorących udział w głosowaniu odpowiedziało *ano*.

Tabela 13. Wyniki referendów w państwach kandydujących do Unii Europejskiej

Państwo	Data referendum	Frekwencja (w %)	Głosy „za" (w %)
Czechy	13–14 czerwca 2003 r.	55,21	77,33
Estonia	14 września 2003 r.	63,00	67,00
Litwa	10–11 maja 2003 r.	63,37	91,07
Łotwa	20 września 2003 r.	72,50	67,00
Malta	8 marca 2003 r.	91,00	53,40
Polska	7–8 czerwca 2003 r.	58,85	77,45
Słowacja	16–17 maja 2003 r.	52,15	92,46
Słowenia	23 marca 2003 r.	60,29	89,61
Węgry	12 kwietnia 2003 r.	45,62	83,76

Źródło: Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, *Państwa zjednoczonej Europy*, Warszawa 2003. Dane dotyczące Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Malty, Polski, Słowacji, Słowenii i Węgier.

Rada Narodowa Republiki Słowackiej zaakceptowała traktat 1 lipca 2003 r. większością głosów 129 do 10. Przeciwni byli jedynie przedstawiciele partii komunistycznej. 26 sierpnia 2003 r. prezydent Rudolf Schuster podpisał traktat ratyfikacyjny w sprawie przystąpienia Słowacji do UE. Uroczystość odbyła się w obecności premiera Mikuláša Dzurindy, przewodniczącego parlamentu Pavola Hruszovský'ego oraz przedstawiciela Komisji Europejskiej Erica van der Lindena. 8 października 2003 r. podpisany traktat został przekazany na ręce rządu Republiki Włoskiej, która przewodziła wówczas Unii Europejskiej[521].

Jak już wcześniej wspomniano, podpisując *Traktat ateński*, Republika Słowacka uzyskała status tzw. aktywnego obserwatora, pozwalający na udział w posiedzeniach wszystkich gremiów UE, prezentowanie swoich poglądów i stanowisk, lecz bez formalnego udziału w podejmowaniu decyzji. Państwa akcesyjne wykorzystały ten status, uczestnicząc aktywnie głównie w ramach Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa pod hasłem *A Secure Europe in In Better World*, strategii wobec Federacji Rosyj-

[521] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2003*..., s. 786–789.

skiej czy nowej formuły stosunków Unia Europejska – Organizacja Narodów Zjednoczonych[522].

W czerwcu 2003 r. rząd słowacki zatwierdził statut resortowych grup odpowiedzialnych za przygotowywanie pozycji Republiki Słowackiej oraz Komisji ds. Unii Europejskiej odpowiedzialnej za koordynację polityki europejskiej Słowacji w kontekście spraw poruszanych w Komitecie Stałych Przedstawicieli (COREPER). Ministerstwo Spraw Zagranicznych pozostało głównym podmiotem w kontaktach z UE, chociaż rosło znaczenie pozostałych resortów[523].

Po przystąpieniu do Unii Europejskiej rząd słowacki miał za zadanie wskazać swojego przedstawiciela do Komisji Europejskiej. Słowacka Unia Chrześcijańska i Demokratyczna (Slovenská demokratická a kresťanská únia, SDKÚ) przedstawiła kandydaturę Ivana Štefanca, z kolei Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny głównego negocjatora Jána Figeľa. Ostatecznie wybór padł na tego drugiego. Od 1 maja 2004 r. pełnił on funkcję komisarza ds. przedsiębiorstw i społeczeństw informacyjnych. Komisja Europejska pod przewodnictwem Romano Prodiego kończyła swoją kadencję w październiku 2004 r. Kolejnym przewodniczącym Komisji wybrano Portugalczyka Jose Manuel Barroso. Ján Figeľ został tym razem komisarzem ds. edukacji, szkoleń, kultury i wielojęzyczności. Komisja nie zaczęła jednak pracować od 1 listopada 2004 r. Związane to było ze skandalem wokół jednego z kandydatów na fotel komisarza, Włocha Rocco Buttiglione[524]. J.M. Barroso ustąpił pod naciskiem parlamentu i opinii publicznej i R. Buttiglionego zastąpił Franco Frattini. J. Figeľ oficjalnie zaczął sprawować swą funkcję od 22 listopada 2004 r.[525]

Dnia 5 listopada 2003 r. Komisja Europejska opublikowała raport z monitoringu o stanie przygotowań dziesięciu państw przystępujących do Unii Europejskiej. Łącznie w raporcie Komisja przedstawiła 39 uwag, z których dzie-

[522] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 2003/2004. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004, s. 243.

[523] V. Bilčik, *Integrácia SR do Európskej únie* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2003*..., s. 375.

[524] Rocco Buttiglione to katolicki polityk, były włoski minister do spraw europejskich w gabinecie Silvio Berlusconiego, który ze względu na swoje radykalne poglądy budził wiele kontrowersji. Jego kandydatura została odrzucona przez komisję do spraw swobód obywatelskich Parlamentu Europejskiego z powodu dyskryminacji, jakiej zdaniem deputowanych, dopuścił się, nazywając homoseksualizm „grzechem i nieładem moralnym". Wycofał swoją kandydaturę 30 października 2004 r.

[525] V. Bilčík, *Slovensko a Európska únia* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2004. Súhrnná správa obecnych stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2004, s. 448.

więć dotyczyło Polski, sześć Malty, pięć Łotwy, po cztery Słowacji i Węgier, po trzy Czech i Estonii, po dwie Litwy i Cypru, jedna Słowenii. Jeżeli chodzi o Słowację, to zaniepokojenie wywoływało niedotrzymanie ustaleń związanych z limitami produkcji koszyckiej huty US Steel. Ograniczenie produkcji było warunkiem uzgodnionego modelu pomocy państwowej. Komisja naciskała, aby Słowacy przestrzegali ograniczeń dotyczących wzrostu produkcji. Trzy uwagi odnosiły się do rolnictwa. Komisja krytykowała opóźnienia w budowie agencji płatniczych zarządzających dopłatami z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej. Zastrzeżenia były związane również z wdrożeniem Zintegrowanego Systemu Zarządzania i Kontroli (Integrated Administration and Control System, IASC). Komisja Europejska krytykowała również brak norm higienicznych przy produkcji mięsa, mleka i ryb[526].

Zarówno w poszczególnych państwach członkowskich, jak i w państwach, które zakończyły negocjacje akcesyjne, wiele emocji budziła kwestia *Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy*. Projekt traktatu opracowywał Konwent Europejski pod przewodnictwem byłego prezydenta Francji Valéry Giscarda d'Estaigna. O powstaniu dokumentu zadecydowano podczas szczytu Unii Europejskiej w belgijskim Laeken (14–15 grudnia 2001 r.). Do jego najważniejszych zadań należało zwiększenie efektywności, przejrzystości i demokratycznych podstaw działań organizacji – dokonanie jasnego podziału kompetencji między Wspólnoty i państwa członkowskie oraz uproszczenie unijnych mechanizmów, w tym podejmowania decyzji. 28 października 2002 r. V. Giscard d'Estaing przedstawił wstępny projekt traktatu, który miał stanowić punkt wyjścia do dalszych dyskusji[527]. Przedstawiciele słowackiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych podczas konferencji międzyrządowej UE przedłożyli 30 kwietnia 2003 r. stanowisko w sprawie traktatu[528]. Projekt ten spotkał się ze sprzeciwem ze strony dwóch ministrów reprezentujących KDH[529]. Zwracali uwagę na to, że pominięto odwołanie do chrześcijańskich korzeni Europy (tzw. *Invocatio Dei*) – podobne stanowisko reprezentowali przedstawiciele Hiszpanii, Irlandii, Polski, Portugalii i Włoch. Z kolei stanowczo sprzeciwiły się temu Belgia i Francja. Niechętnie odnosili się do perspektywy włączenia do traktatu *Karty praw podstawowych*. W mniemaniu polityków KDH włączenie jej do

[526] *Idem*, *Integrácia SR do Európskej únie* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2003*..., s. 376–377.

[527] K. Damek, *Konwent Europejski* [w:] W. Stankowski (red.), *Europeistyka. Leksykon*..., s. 192–195.

[528] M. Gniazdowski, *Słowacja. Ciągłość*..., s. 201.

[529] Słowacka scena polityczna podzieliła się wokół *Karty praw podstawowych*. Pomimo że spór wokół tego dokumentu toczył się na osi lewica – prawica, wyraźny dysonans występował również wśród samych partii prawicowych. Opowiedziała się za nią SDKÚ.

traktatu i nadanie jej mocy wiążącej mogło grozić przeforsowaniem przepisów godzących w moralność publiczną, stwarzając przestrzeń dla orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w Luksemburgu[530]. Przedstawiciele Ministerstwa Spraw Wewnętrznych odrzucili tekst traktatu, zastrzeżenia przedstawiły również osoby reprezentujące Ministerstwo Sprawiedliwości, którzy sprzeciwiali się projektom powołania urzędu prokuratora europejskiego i wprowadzenia minimalnych standardów krajowego postępowania karnego. Zastrzeżenia wnieśli również przedstawiciele Ministerstwa Pracy (głównie Ľudovít Kaník – SDKÚ), którzy stali na stanowisku zachowania prawa weta w kontekście polityki fiskalnej, sprzeciwiono się także planom ujednolicenia polityki społecznej w UE. Swoje stanowisko przedstawili ponadto przedstawiciele Partii Koalicji Węgierskiej, którzy nieskutecznie usiłowali wprowadzić postulat wpisania do traktatu zasad ochrony praw osób należących do mniejszości narodowych[531].

Ostatecznie ze strony słowackiej zwrócono uwagę na poparcie następujących kwestii: postulatów związanych z udziałem mniejszych państw w kierowaniu UE; klauzuli dotyczącej solidarności w wypadku ataków terrorystycznych; zachowania silnej pozycji Komisji Europejskiej; idei powołania urzędu ministra spraw zagranicznych; zasady jednomyślności w podejmowaniu przez Radę Europejską decyzji o wprowadzeniu w kolejnych dziedzinach systemu głosowania większością kwalifikowaną, sprzeciwiając się rozszerzeniu tej zasady na politykę fiskalną, socjalną i obronną; utrzymania jednomyślności w przyjmowaniu regulacji wspólnotowych dotyczących prawa karnego, współpracy policyjnej i sądowej, azylu, migracji i kultury; dotychczasowego statusu Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i nierozszerzania jego kompetencji na obszar Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa; przywołania w preambule odwołania do wartości chrześcijańskich[532].

Z dniem 1 maja 2004 r. do Unii Europejskiej przystąpiło dziesięć nowych państw: Cypr, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Polska, Słowacja, Słowenia, Węgry. Jak zauważył Jacek Wojnicki, Czechy, Słowację, Słowenię i Węgry charakteryzowały pewne podobieństwa. Decydowały o nich czynniki historyczno-cywilizacyjne, ponieważ państwa te przez kilkaset lat stanowiły część monarchii habsburskiej; poza tym przez ponad czterdzieści lat znajdowały się w orbicie wpływów ZSRR[533]. Poza tym reprezentowały one udany model transformacji ustrojowej od autorytarnego państwa socjalistycznego do wolnorynkowej demokracji parlamentarno-gabinetowej. W przypadku państw

[530] M. Gniazdowski, *Słowacja. Ciągłość...*, s. 201.
[531] *Ibidem*, s. 201.
[532] M. Delong, K. Żarna, *Republika Słowacka...*, s. 89.
[533] Z wyjątkiem Słowenii.

nadbałtyckich – Litwy, Łotwy i Estonii istotne były określone uwarunkowania historyczne (przez kilkadziesiąt lat były to republiki związkowe ZSRR). Odmienne były dzieje innych państw członkowskich: Cypru i Malty[534].

4.6. Wybory do Parlamentu Europejskiego

W czerwcu 2004 r. odbyły się wybory do Parlamentu Europejskiego. Posłowie wybierani byli w głosowaniu powszechnym, według zasad proporcjonalnego systemu wyborczego. Czynne i bierne prawo wyborcze zostało określone podobnie jak w przypadku wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej. Różnica polegała na dopuszczeniu do słowackich eurowyborów obywateli wszystkich państw członkowskich UE. Utworzony został jeden ogólnokrajowy okręg wyborczy[535].

Wybory były pierwszym publicznym sprawdzianem popularności Unii Europejskiej i idei integracji wśród państw nowej „dziesiątki". Nie wypadł on najlepiej pod względem frekwencji. W nowych państwach była ona niższa o około 20% niż w państwach „piętnastki" (26% wobec 47,8%). Da się to wytłumaczyć nie tylko „deficytem demokracji", ale także obojętnością wynikającą ze zmęczenia wewnętrznym życiem politycznym. Głosowanie potwierdziło tendencje widoczne w całej Unii: najlepsze wyniki zanotowały partie konserwatywne, prawicowe bądź populistyczne i antyeuropejskie; większym poparciem cieszyły się ugrupowania opozycyjne niż rządowe[536].

W przypadku Słowacji uprawnionych do głosowania było 4 210 463 obywateli, z których w wyborach do Parlamentu Europejskiego 13 czerwca 2004 r. wzięło udział 16,96%. Spośród państw członkowskich Unii Europejskiej była to najniższa frekwencja. W pozostałych państwach kształtowała się ona następująco: 90,8% – Belgia, 89,0% – Luksemburg, 82,4% – Malta, 73,1% – Włochy, 71,2% – Cypr, 63,4% – Grecja, 58,8% – Irlandia, 48,4% – Litwa, 47,9% – Dania, 45,1% – Hiszpania, 43,0% – Niemcy, 42,8% – Francja, 42,4% – Austria, 41,3% – Łotwa, 39,4% – Finlandia, 39,3% – Holandia, 38,8% – Wielka Brytania, 38,6% – Portugalia, 38,5% – Węgry, 37,8% – Szwecja, 28,3% – Czechy, 28,3% – Słowenia, 26,8% – Estonia, 20,9% – Polska[537].

---

534 J. Wojnicki, *Droga Europy*..., s. 5–7.

535 M. Kubát, *System konstytucyjny*..., s. 107.

536 R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 2004/05. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 252–253.

537 V. Krivý, *Voľby v roku 2004* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2004. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2004, s. 142.

Na tak niską frekwencję w przypadku Słowacji złożyło się kilka czynników. W dosyć krótkim odstępie czasu były to kolejne wybory: jesienią 2002 parlamentarne, w maju 2003 r. referendum, a w kwietniu 2004 r. wybory prezydenckie. Spowodowało to pewnego rodzaju zniechęcenie wyborców. W społeczeństwie panowało też stereotypowe przekonanie, że w Parlamencie Europejskim „mało robią, a dużo biorą". Przed samymi wyborami poszczególne partie polityczne nie organizowały zakrojonej na szeroką skalę kampanii wyborczej[538]. Słowacki politolog Vladimír Krivý przytacza wyniki ankiety przeprowadzonej wśród obywateli Słowacji z czynnym prawem wyborczym, którzy nie wzięli udziału w wyborach. 22% stwierdziło brak zainteresowania tymi wyborami i samą Unią Europejską, 18,5% brakiem wiary politykom, 18,5% tłumaczyło się obiektywnymi przyczynami (pobytem zagranicą czy też hospitalizacją), 14,6% niewystarczającymi informacjami o kandydatach i słabą kampania wyborczą, 11,6% krytyką Parlamentu Europejskiego, 5,1% wyborców podało inne powody, z kolei 9,7% ankietowanych stwierdziło, że nie wiedzą, dlaczego nie wzięli udziału[539].

Ostatecznie pięć partii wprowadziło swoich przedstawicieli do Parlamentu Europejskiego. Wybory zakończyły się sukcesem Słowackiej Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej. Na listę nr 3 swój głos oddało 119 954 wyborców, co stanowiło 17,09%, Ludową Partię – Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji (lista nr 13) poparło 119 582 wyborców (17,04%), Smer (lista nr 12) – 118 535 wyborców, co stanowiło 16,89%, Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (lista nr 14) – 113 655 uprawnionych do głosowania (16,19%). Do Parlamentu Europejskiego dostali się również przedstawiciele mniejszości węgierskiej, na Partię Węgierskiej Koalicji (lista nr 1) swój głos oddało 92 927% wyborców (13,24%). W wyborach brali ponadto udział przedstawiciele dwunastu partii politycznych i koalicji, których reprezentanci nie znaleźli się w Parlamencie Europejskim: Sojusz Nowego Obywatela – 4,65%; Komunistyczna Partia Słowacji – 4,54%; Wolne Forum (Slobodné forum, SF) – 3,25%; Koalicja Słowacka Partia Narodowa (Koalícia Slovenská národná strana, KSNS), Prawdziwa Słowacka Partia Narodowa (Pravá Slovenská národná strana, PSNS) – 2,01%; Ruch na rzecz Demokracji – Unia Ludowa – 1,69%; Obywatelska Partia Konserwatywna (Občianska konzervatívna strana, OKS) – 1%; Aktywne kobiety (Aktivne ženy – OS Slovenska) – 0,70%; Romski Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny w Republice Słowackiej (Rómske kresťanské demokratické hnutie v Slovenskej republike,

[538] A. Antušová, *Slovenské voľby do Europskeho parlamentu–nechcené dieťa?*, www.euroaciv.sk/slovensko-v-ep/analyza/slovenske-volby-do-europskeho-parlamentu-nechcene-dieta [20.12.2012].

[539] V. Krivý, *Voľby v roku 2004*..., s. 145.

RKDHSR) – 0,69%; Partia Przedsiębiorców Republiki Słowackiej (Živnostenská strana Slovenskej republiky, ŽSSR) – 0,35%; Węgierska Partia Federalistyczna (Maďarská federalistická strana, MFS) – 0,22%; Unia Demokratyczna Słowacji (Demokratická únia Slovenska, DUS) – 0,19%; Słowacka Partia Ludowa (Slovenská ľudová strana, SLS) – 0,17%[540]. Wśród obecnych najbardziej znaną postacią był Peter Šťastný, była gwiazda reprezentacji w hokeju na lodzie[541]. Tabela 14 zawiera liczbę głosów oddanych na polityków, którzy dostali się do Parlamentu Europejskiego.

Tabela 14. Liczba głosów oddanych na polityków, którzy zostali posłami do Parlamentu Europejskiego

Partia polityczna	Poseł do Parlamentu Europejskiego	Liczba oddanych głosów
Słowacka Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna	Peter Šťastný	74 447
	Milan Gaľa	2466
	Zita Pleštinská	1521
Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji	Sergei Kozlík	74 938
	Irena Belohorská	9738
	Peter Baco	7813
Smer	Monika Beňová	64 250
	Vladimír Maňka	8376
	Miloš Koterec	879
Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny	Anna Záborská	25 936
	Miroslav Mikolášik	21 052
	Ján Hudacký	10 363
Partia Koalicji Węgierskiej	Edit Bauer	35 892
	Árpád Duka-Zolyomi	12 743

Źródło: http://app.statistics.sk/volbyep2004/ep2004s/obvod/results/tab6.jsp [5.01.2013].

Posłowie ze Słowacji reprezentowali w Parlamencie Europejskim następujące frakcje:
– Europejska Partia Ludowa i Europejscy Demokraci – 8 posłów (E. Bauer, Á. Duka-Zolyomi, M. Gaľa, J. Hudacký, M. Mikolášik, Z. Pleštinská, P. Šťastný, A. Záborská);
– Grupa Socjalistów – 3 posłów (M. Beňová, M. Koterec, V. Maňka);
– Niezrzeszeni – 3 posłów (P. Baco, I. Belohorská, S. Kozlík)[542].

Reprezentanci Słowacji brali udział w pracach wspomnianego wcześniej Konwentu Europejskiego. Uczestnikami byli: ze strony rządowej – Ivan Korčok (sekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych; na zastępcę

[540] http://app.statistics.sk/volbyep2004/ep2004s/obvod/ results/tab3.jsp [5.01.2013].
[541] *Ibidem*.
[542] http://www.europarl.europa.eu/members/public/geoSearch/search.do;jsessionid=DE134D6E 93C978A7789CCBAC8523AFA3.node1?country=SK&language=PL [12.01.2008].

wyznaczono Juraja Migaša), natomiast ze strony parlamentu – J. Figel i I. Belohorská (zastępcami byli odpowiednio Zuzana Martinakova oraz Boris Zala). Projekt *Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy*[543] został w przypadku Słowacji ratyfikowany na drodze głosowania parlamentarnego. Rada Narodowa Republiki Słowackiej ratyfikowała go ostatecznie 11 maja 2005 r. Traktat poparło 116 posłów, przeciw było 27, a czterech wstrzymało się od głosu. Prezydent Ivan Gašparovič nie podpisał go. Słowacki Trybunał Konstytucyjny zawiesił 14 lipca 2005 r. procedurę ratyfikacji traktatu, zaakceptowanej dwa miesiące wcześniej przez parlament. Trybunał przychylił się w tym miejscu do wniosków obywateli, aby w tej sprawie odbyło się w przyszłości referendum[544].

Po wejściu dziesięciu nowych państw rozgorzały dyskusje nad dalszymi perspektywami akcesji. Najwięcej emocji budziła Turcja. Słowaccy politycy dosyć powściągliwie wypowiadali się na ten temat i byli przeciwni rozpoczęciu rokowań. Odmienne stanowisko reprezentował Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny, który popierał niemieckich chrześcijańskich demokratów. Optowali oni za przyznaniem Turcji statusu uprzywilejowanego partnerstwa. 30 listopada 2004 r. słowacki parlament przyjął uchwałę (głosowało za nią 113 ze 150 posłów) zobowiązującą przedstawiciela rządu Republiki Słowackiej do reprezentowania podczas spotkania Rady Europejskiej takiego stanowiska odnośnie do wstąpienia Turcji do UE, które będzie oznaczało konieczność spełnienia kryteriów[545]. Jednocześnie na wniosek Ruchu Chrześcijańsko-Demokratycznego parlament przyjął uchwałę uznającą za ludobójstwo śmierć w 1915 r. tysięcy Ormian mieszkających w Imperium Osmańskim[546]. W przypadku innych kandydatów Słowacja poparła wejście do UE Bułgarii i Rumunii już w 2003 r. Poza tym premier M. Dzurinda otwarcie wspierał starania akcesyjne Chorwacji[547].

---

[543] *Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy podpisany w Rzymie*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2004. Zob. też S. Parzymies, *Projekt traktatu ustanawiającego konstytucję dla Europy*, „Stosunki Międzynarodowe" 2003, nr 3–4, s. 9–39.

[544] D. Malová, E. Láštic, M. Rybář, *Slovensko ako nový členský štát Európskej únie: Výzva z periférie?*, Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava 2005, s. 143–152.

[545] *Uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky z 30. novembra 2004 k návrhu stanoviska Slovenskej republiky k začatiu prístupových rokovaní Európskej únie s Tureckou republikou*, č. 1340.

[546] *Uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky z* 30. novembra 2004 *podané poslancom Františkom Mikloškom v rozprave o návrhu stanoviska Slovenskej republiky k začatiu prístupových rokovaní Európskej únie s Tureckou republikou,* č. 1341.

[547] V. Bilčík, *Slovensko a Európska únia* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2004*..., s. 255.

Rozdział V

Republika Słowacka a członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim

5.1. Koncepcje polityki bezpieczeństwa i obrony Republiki Słowackiej

Przebudowa międzynarodowego systemu bezpieczeństwa po zimnej wojnie następowała stopniowo, w uzależnieniu od problemów i możliwości, którymi dysponowały mocarstwa i instytucje międzynarodowe. Po upadku systemu bipolarnego, którego stabilność spoczywała na względnej równowadze sił pomiędzy Sojuszem Północnoatlantyckim i Układem Warszawskim, wydawało się, że zadanie gwarantowania bezpieczeństwa powróci do Narodów Zjednoczonych. Spełzło to jednak na niczym w zderzeniu z typowymi dla okresu pozimnowojennego problemami bezpieczeństwa oraz ambicjami mocarstw, które chciały odgrywać wiodącą rolę w nowej rzeczywistości. Miało to także związek z dysproporcją zdolności militarnych, jaka ujawniła się po upadku bloku wschodniego i ZSRR. USA i NATO nie tylko dysponowały wyjątkową przewagą nad resztą świata od początku lat 90. XX w., ale też szeroko pojęty Zachód jako całość dysponował zdolnością do narzucania światu własnej narracji na temat bezpieczeństwa międzynarodowego: identyfikowania zagrożeń i definiowania odpowiedzi. Roman Kuźniar uważa, że od przełomu lat 80. i 90. głównym zagrożeniem dla bezpieczeństwa w strefie euroatlantyckiej były konflikty tzw. niskiej intensywności, które stanowiły spuściznę po bloku komunistycznym. Chodziło o odrodzenie zamrożonych na czas zimnej wojny i za sprawą polityki Moskwy namiętności nacjonalistycznych, sporów na tle etnicznym, narodowościowym i religijnym. Po zniknięciu zimnowojennej presji w wielu miejscach od Bałkanów po były ZSRR (region Kaukazu, państwa bałtyckie) odżyły animozje i pretensje na tle terytorialnym. Narzucone wcześniej przez mocarstwa granice nie odzwierciedlały przebiegu linii oddzielających w rzeczywistości narodowości i mniejszości etniczne czy religijne. Doszło do zasady samostanowienia narodów połączonej z zasadą nienaruszalności granic. O ile Sojusz Północnoatlantycki nie angażował się zbytnio w rozwiązywanie problemów na obszarze byłego ZSRR, o tyle wypadki na Bałkanach stały się dla

NATO przydatnym poligonem kształtowania jego roli w okresie pozimnowojennym. Podobne, a nawet dużo gwałtowniejsze konflikty miały miejsce w latach 90. XX w. w Afryce[548].

Po 1989 r. państwa Europy Środkowej znalazły się w nowej sytuacji geopolitycznej, pozostając w tzw. szarej strefie bezpieczeństwa pomiędzy państwami należącymi do NATO z jednej a ZSRR (następnie Federacją Rosyjską) z drugiej strony. Biorąc pod uwagę kilkadziesiąt lat doświadczeń, wśród części elit politycznych i samych społeczeństw regionu pojawiły się obawy przed odbudową strefy wpływów Rosji. W kontekście polityki bezpieczeństwa przed Czechosłowacją (następnie Czechami i Słowacją), Polską i Węgrami zarysowały się cztery możliwe opcje: północnoatlantycka, zachodnioeuropejska, neutralna i środkowoeuropejska. Większość polityków w wymienionych państwach nie widziało innej alternatywy niż opcja północnoatlantycka. Współpraca ta tworzyła rdzeń europejskiego systemu bezpieczeństwa, stanowiącego przez kilkadziesiąt lat skuteczną barierę na drodze potencjalnego ekspansjonizmu ze strony ZSRR. Artykuł 5 *Traktatu waszyngtońskiego* daje państwom członkowskim gwarancje bezpieczeństwa na wypadek agresji ze strony państw trzecich[549].

W przypadku Republiki Słowackiej w dyskusjach nad potencjalnym członkostwem w NATO zwolennicy tej opcji podkreślali jej zalety. Po pierwsze, przyjęcie państw Europy Środkowej do organizacji zwiększyłoby poziom bezpieczeństwa regionu. Ewentualne członkostwo dawałoby również możliwość uczestniczenia w procesie decydowania o europejskim bezpieczeństwie, a tym samym bycia podmiotem stosunków międzynarodowych. Po drugie, uzyskanie gwarancji bezpieczeństwa wynikającej ze wspomnianego artykułu 5 oznaczało przesunięcie z dotychczasowej tzw. szarej strefy do wspólnot mogących państwom Europy Środkowej je zagwarantować. Po trzecie, przystąpienie do NATO oznaczałoby wyraźne przyspieszenie modernizacji Armii Republiki Słowackiej i na dłuższą metę znacznie zmniejszyłoby wydatki z budżetu państwa (wspólna polityka bezpieczeństwa jest zawsze tańsza). Po czwarte, zaangażowanie do systemu współpracy w ramach NATO stworzyłoby podstawy do skutecznego budowania i zmniejszenia wydatków na rozbudowę, ćwiczenia i operacje wojskowe Armii Republiki Słowackiej[550].

Zwolennicy opcji zachodnioeuropejskiej zakładali w miarę szybką akcesję do Unii Europejskiej i Unii Zachodnioeuropejskiej (UZE), co miałoby nastąpić jeszcze przed wejściem do NATO. Zaletą tej opcji był fakt, że byłaby

[548] R. Kuźniar, *Pozimnowojenne dwudziestolecie 1989–2010. Stosunki międzynarodowe na przełomie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2011, s. 158–159.

[549] *Traktat Północnoatlantycki*, art. 5, Dz.U. 2000, nr 87, poz. 970.

[550] A. Duleba, P. Lukáč, M. Wlachovský, *Zahraničná politika*..., s. 28–29.

ona do zaakceptowania dla większości państw Europy Środkowej. Drugą zaletą było to, że przynosiła szeroki wachlarz rozwiązań w zakresie bezpieczeństwa dla regionu. Słaba strona tej koncepcji polegała na tym, że UZE była organizacją, która nie miała własnych sił militarnych mogących gwarantować bezpieczeństwo. Podstawę tworzył tzw. *Zmodyfikowany Traktat brukselski* (*Modified Brussels Treaty*)[551]. Znaczenie UZE polegało przede wszystkim na tym, że tworzyła specyficzne forum, gdzie przedstawiciele państw europejskich mogli dyskutować o europejskim bezpieczeństwie i poszukiwać rozwiązań spornych kwestii.

Trzecią opcją była neutralność, która cieszyła się dużą popularnością w Czechosłowacji i na Węgrzech jeszcze przed rozpadem ZSRR. Należy zaznaczyć, że model powojennej neutralności reprezentowany przez Austrię i Finlandię był wynikiem bipolarnego porządku międzynarodowego, którego kres nastąpił w latach 1989–1991. Rozpatrując kwestię neutralności, nie wolno zapominać, że oba wymienione państwa miały dobrą kondycję finansową, z czym Słowacja sobie nie radziła[552].

Magda Vášáryová (pełniąca w latach 1990–1993 funkcję ambasadora w Austrii) stwierdziła, że od roku 1990 jej priorytetem było popieranie członkostwa Czechosłowacji w NATO, i to jak najszybszego. Uważała to za decydujący krok w polityce bezpieczeństwa i głównie dlatego obawiała się podziału państwa. Wizja, w której Czesi, Polacy i Węgrzy będą w NATO, a Słowacja nie, była dla niej koszmarem. Nie ukrywała oburzenia, kiedy w Słowackim Towarzystwie Polityki Zagranicznej usłyszała tłumaczenie specyficznej neutralności Słowacji z ust przewodniczącego Słowackiej Partii Narodowej Jozefa Prokeša, który nie miał nawet podstawowej wiedzy o tym, co neutralność militarna oznacza dla bezpieczeństwa państwa[553].

Wreszcie czwarta opcja: środkowoeuropejska, wiązała się z wieloma problemami. Głównym wydawał się niedostateczny potencjał obronny regionu, nawet w przypadku głęboko zacieśnionej współpracy[554]. Powstawało

[551] *Traktat brukselski* został podpisany 17 marca 1948 r. Na jego mocy powstała Unia Zachodnia. 23 października 1954 r. na konferencji w Paryżu powstał *Zmodyfikowany Traktat brukselski*, powołujący UZE. Dokument podpisali Paul Henri Spaak (Belgia), Pierre Mendčs-France (Francja), Konrad Adenauer (RFN), Gaetano Martino (Włochy), Joseph Bech (Luksemburg), Johan Willem Beyen (Holandia), Anthony Eden (Wielka Brytania). W skład UZE wchodziło łącznie dziesięć państw (Wielka Brytania, Francja, Niemcy, Belgia, Holandia, Luksemburg, Włochy, Grecja, Hiszpania i Portugalia), sześć państw miało status członka stowarzyszonego, siedem stowarzyszonego partnera, a pięć obserwatora. Została rozwiązana po wejściu w życie *Traktatu lizbońskiego*. Tekst: http://www.weu.int/Treaty.htm [4.08.2012].

[552] A. Duleba, P. Lukáč, M. Wlachovský, *Zahraničná politika*..., s. 29.

[553] M. Vášáryová, *Sąsiad o północy*..., s. 24.

[554] A. Duleba, P. Lukáč, M. Wlachovský, *Zahraničná politika*..., s. 29.

pytanie, czy elity polityczne poszczególnych państw środkowoeuropejskich były w stanie przezwyciężyć wzajemne animozje w imię współpracy. Doświadczenia z Grupą Wyszehradzką pokazały, że mogą pojawić się problemy. Najlepszy okres współpracy pomiędzy tymi państwami występował po rozwiązaniu Układu Warszawskiego i opuszczeniu przez wojska rosyjskie terenów Europy Środkowej[555]. Opcja ta ostatecznie upadła w momencie przystąpienia Czech, Polski i Węgier do Sojuszu Północnoatlantyckiego w 1999 r.

Sąsiedzi Słowacji: Czechy, Polska i Węgry zdecydowali się na przyjęcie pierwszej opcji: północnoatlantyckiej. W początkach istnienia Republiki Słowackiej optymalnym rozwiązaniem dla tego państwa wydawało się połączenie opcji północnoatlantyckiej z zachodnioeuropejską. W interesie Słowacji był wzrost znaczenia Europy w obszarze bezpieczeństwa i obrony, europeizacja NATO, przy jednoczesnym silnym zaangażowaniu USA w stabilizację bezpieczeństwa kontynentu. W tym kontekście dla Słowacji wydawała się korzystna intensyfikacja procesu integracji europejskiej[556].

W analizowanym okresie Republika Słowacka przyjęła dwa dokumenty związane z koncepcjami bezpieczeństwa. W 1994 r. przyjęto *Doktrynę obronną Republiki Słowackiej* (*Obranná doktrina SR*). Definiowała ona stosunek do akcesji z UE i NATO dość ogólnie. Za ważny instrument w drodze do NATO uważała przystąpienie do programu Partnerstwa dla Pokoju (Partnership for Peace, PfP). Fundamentalna część dokumentu poświęcona była założeniom teoretycznym w obszarze bezpieczeństwa. Słowacja została przedstawiona jako państwo suwerenne, które ma interes w utrzymaniu bezpieczeństwa międzynarodowego i jest gotowe do uczestniczenia w rozwiązywaniu kryzysu na świecie zwłaszcza za pośrednictwem ONZ i OBWE. Akcentowano konieczność uzyskania międzynarodowych gwarancji bezpieczeństwa. Zabrakło w nim szerszego komentarza odnośnie do udziału NATO w konstruowaniu systemu bezpieczeństwa[557].

Kolejnym dokumentem były *Główne cele i zasady bezpieczeństwa narodowego Republiki Słowackiej* (*Základné ciele a zásady národnej bezpečnosti Slovenskej republiky*) z 1996 r. W pierwszej części określono podstawowe interesy narodowe: suwerenność, terytorium, integrację, nienaruszalność granic, bezpieczeństwo, rozwój gospodarczy, uznanie międzynarodowe. Wyartykułowano również wewnętrzne i zewnętrzne czynniki, które wpływają na ich osiągnięcie. W drugiej części dokument definiował pojęcie inte-

[555] Szczególnie trudne do przezwyciężenia wydawały się nieporozumienia na linii Bratysława – Budapeszt.

[556] A. Duleba, P. Lukáč, M. Wlachovský, *Zahraničná politika*..., s. 31.

[557] *Uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky č. 1447 z 30.06.1994 k vládnemu návrhu Obrannej doktríny Slovenskej republiky.*

resu narodowego, polityki bezpieczeństwa oraz celów bezpieczeństwa narodowego Republiki Słowackiej[558]. Główne cele i zasady bezpieczeństwa w porównaniu z doktryną obronną akcentowały rolę regionalnych grup w procesie budowania bezpieczeństwa europejskiego.

5.2. Poszukiwanie właściwej drogi w polityce bezpieczeństwa

W początkowym okresie po 1989 r. głównymi rzecznikami rozwiązania Układu Warszawskiego były Polska i Węgry. Od maja 1990 r. podobne stanowisko zajęła Czechosłowacja opowiadająca się za integracją z Sojuszem Północnoatlantyckim i obecnością USA w Europie. Działania państw Europy Środkowej koncentrowały się wokół wyegzekwowania od ZSRR decyzji o wycofaniu jednostek Armii Radzieckiej z ich terytoriów i podjęciu starań w celu uzyskaniu członkostwa w NATO, co miało stać się fundamentem polityki bezpieczeństwa. Negocjacje pomiędzy Czechosłowacją a ZSRR zaowocowały podpisaniem układów o wycofaniu ze swych terytoriów wojsk radzieckich do połowy 1991 r.[559]

W listopadzie 1990 r. państwa NATO i Układu Warszawskiego przyjęły wspólną deklarację o odrzuceniu dotychczasowej wrogości we wzajemnych stosunkach. W wyniku tego delegacje parlamentów Bułgarii, Czechosłowacji, Polski, Węgier i ZSRR zostały zaproszone do udziału w posiedzeniach corocznego Zgromadzenia Parlamentarnego NATO. Delegacje tych państw uczestniczyły w posiedzeniach na zasadzie państw stowarzyszonych bez prawa głosu. Również w listopadzie 1990 r. w trakcie posiedzenia Zgromadzenia Parlamentarnego NATO padła propozycja utworzenia rady, w której skład weszłyby państwa wschodniej części Europy aspirujące do członkostwa w Sojuszu. Wyraźnym bodźcem były zapoczątkowane wzajemne konsultacje ministrów obrony Polski, Czechosłowacji i Węgier na konferencji w Zakopanem we wrześniu 1990 r. W konsekwencji przedstawiciele tych trzech państw na początku 1991 r. podpisali szereg dwustronnych układów o współpracy w obszarze obrony, które miały stanowić bazę do koordynowania wysiłków w celu osiągnięcia pełnego członkostwa w NATO. W lutym 1991 r. państwa członkowskie Układu Warszawskiego podjęły decyzję o rozwiązaniu wojskowych struktur organizacji decyzja weszła w życie 1 lipca 1991 r.). W stosunkach z ZSRR/Rosją nastąpiły jednak przejściowe trud-

[558] *Uznesenie Vlády SR 282/1996 k návrhu základných cieľov a zásad národnej bezpečnosti Slovenskej republiky.*

[559] T. Grabiński, *Rosyjska obecność w Republice Czeskiej*, „Biuletyn PISM" 2001, nr 10, s. 93–94, http://www.pism.pl/files/?id_plik=257 [20.11.2012].

ności, ponieważ w Moskwie zwyciężyła opcja polityczna reprezentująca twardą linię. W jej ramach Kreml chciał wymusić na swoich dotychczasowych państwach satelickich rezygnację z członkostwa w układzie uważanym za wrogi wobec ZSRR. Polska, Węgry i Czechosłowacja nie chciały takich zobowiązań podpisać. Dopiero niepowodzenie puczu Janajewa w sierpniu 1991 r. doprowadziło do zmiany stanowiska Kremla. O początku drogi do NATO zdecydowała groźba powstania próżni bezpieczeństwa w Europie Środkowej i Wschodniej po rozwiązaniu Układu Warszawskiego[560]. Do tego momentu część polityków w Czechosłowacji upatrywała szansę w tym, że pewną alternatywą w polityce bezpieczeństwa może być ściślejsze działanie w ramach procesu KBWE. Idea ta upadła w momencie eskalacji konfliktów na Bałkanach.

W tej sytuacji doszło do intensyfikacji współpracy wyszehradzkiej, której natężenie można było zaobserwować jedynie do 1993 r. Polska była zbyt słaba, aby stworzyć podstawy bezpieczeństwa dla całego regionu. Z kolei Węgrzy stali na stanowisku, że ewentualny pakt regionalny stanowiłby podstawę dla starań o wejście do struktur euroatlantyckich i dążyli jedynie do zakończenia podpisywania układów bilateralnych. Poza tym w Budapeszcie pojawiły się głosy dotyczące ewentualnych delimitacji granic, co spotkało się z kolei z niezadowoleniem w Warszawie. Czesi po „rozwodzie" ze Słowakami przestali upatrywać w Węgrach wroga i uważali, że wspólny marsz do NATO może być tylko obciążeniem. Pomimo różnic państwa te akceptowały rolę Sojuszu jako jedynej możliwej opcji stabilizacji tej części kontynentu, która dawałaby poczucie bezpieczeństwa. W przypadku Czech czy Polski wejście do NATO było ważne również z tego powodu, że do tego układu należała RFN, co stwarzałoby dla tych państw gwarancję bezpieczeństwa. W przypadku Słowacji podobną rolę mogła odegrać przynależność do Sojuszu wspólnie z Węgrami[561].

W państwach regionu dyskutowano o możliwości zagrożenia bezpieczeństwa ze strony ZSRR, a rządzące ugrupowania centroprawicowe w początkowym okresie dążyły do akcesji z systemami zachodnimi ocenianymi jako jedyne efektywnie funkcjonujące. Czechosłowacja uczyniła to już w marcu 1991 r., gdy prezydent Vaclav Havel uznał obecność wojskową USA w Europie za podstawę stabilizacji kontynentu. Na Zachodzie dominowała jednak wówczas powściągliwość odnośnie do przyjęcia nowych trzech państw do bloku. W kwietniu 1991 r. sekretarz generalny NATO Manfred Woerner w trakcie pobytu w Pradze uznał, że NATO nie jest w stanie udzielić państwom regionu gwarancji bezpieczeństwa ani też dokonać szybkiego

[560] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 50–51.
[561] *Ibidem*, s. 52.

otwarcia Sojuszu na nowe państwa. W listopadzie 1991 r. w trakcie posiedzenia szefów państw członkowskich NATO powołano do życia Północnoatlantycką Radę Współpracy (The Nord Atlantic Cooperation Council, NAAC). W jej skład weszły ostatecznie państwa członkowskie NATO, członkowie byłego Układu Warszawskiego oraz państwa powstałe w wyniku rozpadu ZSRR[562]. W tym okresie nie było bliskich perspektyw dla członkostwa w NATO i budowania koncepcji bezpieczeństwa w oparciu o tę organizację. Pierwszy prezydent Republiki Słowackiej Michal Kováč uważał, że członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim jest dla Słowacji jedyną realną alternatywą[563].

Robert Łoś wskazuje na to, że Sojusz Północnoatlantycki mógł dla Słowacji stanowić zabezpieczenie przed wieloma zagrożeniami:

– ryzykiem dotyczącym bezpieczeństwa po zakończeniu zimnej wojny i miejsca Słowacji w nowym układzie politycznym;
– niekontrolowaną migracją, która mogła być ryzykowna dla stabilizacji państwa i to pomimo tego, że Słowacja nie leży na głównej linii przemieszczania ludności;
– wzrostem zagrożenia terroryzmem międzynarodowym, co mogłoby wpłynąć na stabilność systemu politycznego;
– próbą powstrzymania narastającej przestępczości, również zorganizowanej, która mogłaby oddziaływać na proces decyzyjny władz słowackich;
– infiltracją służb specjalnych, które mogłyby starać się wywrzeć określone naciski na różne sfery życia społeczno-politycznego w Bratysławie;
– nadmierną zależnością Słowacji od niepewnych źródeł surowców i energii, co jest ryzykiem, które może narazić państwo na niestabilność i zakłócenie prosperity ekonomicznej;
– obniżeniem poczucia bezpieczeństwa, z czego wypływa zagrożenie, że społeczeństwo może zamknąć się „we własnym świecie", co negatywnie może wpływać na możliwości budowania społeczeństwa otwartego;
– obniżeniem poziomu zaopatrzenia i samowystarczalności żywnościowej w związku z zerwaniem z Czechami, co mogło destabilizować sytuację w państwie;
– przejściowym brakiem stabilizacji, który może wynikać z kłopotów w tworzeniu służb ochrony granicy i przyjęciu sposobów kontroli, szczególnie na odcinku z Czechami[564].

---

562 J. Kaczmarek, *NATO – Polska 2000*, atla2, Wrocław 1999, s. 29.

563 M. Mojžita, *Diplomati považovali za česť pomáhať prezidentovi* [w:] A. Baláž (oprac.), *Michal Kováč*..., s. 152.

564 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 49–50. Por. F. Škvrnda, *K stavu a perspektivam slovenskej bezpečnostnej politiki,* „Medzinarodne otazky" 2002, nr 2, s. 79.

5.3. Nawiązanie kontaktów (1993–1994)

Ważnym elementem na drodze do NATO było sformułowanie jesienią 1993 r. wspomnianego już programu Partnerstwa dla Pokoju, który został wprowadzony w życie na początku 1994 r. Była to reakcja na rosyjską politykę wobec aspiracji byłych państw satelickich do członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim. Po rozdziale z Czechami jednym z głównych problemów Słowacji było określenie nowej strategii polityki bezpieczeństwa. Problem nie był łatwy i część liczących się sił politycznych na Słowacji uważała, że należy preferować neutralność Słowacji (Słowacka Partia Narodowa), dopuszczając ewentualność, aby Słowacja była pomostem pomiędzy Wschodem a Zachodem (część polityków Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji). Zdań tych nie można było bagatelizować, ponieważ obie partie od 1994 r. tworzyły koalicję rządową i pomimo deklaratywnej akceptacji roli Sojuszu Północnoatlantyckiego, w praktyce politycznej nie zrobiły zbyt wiele, aby osiągnąć członkostwo w NATO.

Vladimír Mečiar w trakcie swojego pierwszego spotkania z sekretarzem generalnym NATO Manfredem Woernerem 23 lutego 1993 r. w Brukseli deklarował wolę przystąpienia do organizacji[565]. Podobną deklarację złożył minister spraw zagranicznych Milan Knažko podczas spotkania z M. Woernerem 9 marca 1993 r. Analogiczne stwierdzenie padło również z ust jego następcy na stanowisku ministra spraw zagranicznych Jozefa Moravčika 18 czerwca 1993 r. w rozmowie z zastępcą sekretarza generalnego NATO Amedeo de Franchisem. Wynikiem intensyfikacji wzajemnych kontaktów była wizyta głównego dowódcy wojsk NATO w Europie Johna Shalikashvilego, który podczas przyjęcia u prezydenta M. Kováča 22 czerwca 1993 r. niezwykle pozytywnie wypowiadał się na temat uczestnictwa strony słowackiej w misji pokojowej UNPROFOR (*United Nations Protection Force*). Kontynuowano współpracę polityczno-wojskową pomiędzy Słowacją a NATO. W Bratysławie doszło do rozmów przedstawicieli Ministerstwa Obrony Republiki Słowackiej z delegacją Głównego Dowództwa NATO w Europie (Supreme Headquarters Allied Powers Europe, SHAPE) mających na celu ocenę poziomu dotychczasowej współpracy i jej dalszych perspektyw. W tym aspekcie niezwykle istotna była wizyta sekretarza generalnego Zgromadzenia Północnoatlantyckiego (North Atlantic Assembly, NAA) Petera Corteriera 15 listopada 1993 r.[566]

---

[565] E. Pejko, *Vojenskopolitická orientácia Slovenskej republiky a jej začlenienie do systemu medzinárodnej a celoeurópskej bezpečnosti* [w:] *Armáda Slovenskej republiky 1994*, Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, Bratislava 1995, s. 36–39.

[566] J. Čurda, P. Zatklaj, *Cesta Slovenska do NATO. Niektoré aspekty integračného úsilia Slovenska v rokoch 1993–2002*, Veda, Bratislava 2003, s. 16–17.

Obok wymienionych wyżej bilateralnych spotkań niezwykle istotną rolę ogrywały stosunki na poziomie multilateralnym, głównie za pośrednictwem Północnoatlantyckiej Rady Współpracy. Słowacja stała się jej członkiem 1 stycznia 1993 r. Instytucjonalna struktura współpracy pomiędzy Słowacją a NACC zamykała się w trzech obszarach:
– udział w spotkaniach NACC na poziomie ministrów (dwa razy w roku);
– udział w spotkaniach NACC na poziomie ambasadorów (co dwa miesiące);
– udział w spotkaniach ekspertów w ramach komitetu politycznego, grupy roboczej ds. współpracy wojskowej, regionalnych grup eksperckich (komitety: wojskowy, ekonomiczny, naukowy, kontrolny, koordynacji przestrzeni powietrznej)[567].

Słowacja w ramach NACC koncentrowała się na implementacji dokumentów rozbrojeniowych przyjętych w ramach OBWE i opracowywaniu koncepcji umacniania pokoju. Regularnie uczestniczyła w spotkaniach NACC na poziomie ambasadorów. W marcu 1993 r. doszło do spotkania na poziomie ministrów obrony, podczas którego dyskutowano nad możliwością współpracy i realizacji operacji pokojowych na podstawie dokumentu, który wypracowała grupa ad hoc NACC. W czasie spotkania w Atenach 11 czerwca 1993 r. dyskusje toczyły się wokół współpracy pomiędzy Wschodem a Zachodem[568].

Podczas posiedzenia Rady Narodowej Republiki Słowackiej 22 kwietnia 1993 r. premier V. Mečiar podkreślił, że bezpieczeństwo Słowacji zależy od szeroko pojętego bezpieczeństwa opartego na zachowaniu równowagi. Wypowiedź ta świadczyła, że już wówczas istniały różnice w orientacji polityki zagranicznej Słowacji, która pomimo osłabienia Moskwy wyznaczała jednak możliwość wyboru pomiędzy opcjami prowschodnią a prozachodnią, przy czym nadal poważną alternatywę stanowił wariant neutralny. Dla Rosji było to tym ważniejsze, że stanowiło istotny punkt wyjścia w kreowaniu polityki mającej na celu utrzymanie NATO jak najdalej od swojej granicy. Słowacja mogła stanowić dla Moskwy niewielką, ale poważną strefę buforową. Tym samym rola tego niewielkiego państwa rosła, ponieważ mogła pojawić się alternatywa: członkostwo w NATO albo gwarancja bezpieczeństwa przy ścisłej współpracy z Rosją[569]. Było to pewnego rodzaju wyjście awaryjne dla pozostałych państw regionu. W konsekwencji tworzyło to sytuację, w której USA były zainteresowane Słowacją bardziej niż mogło to wynikać z rangi tego państwa na arenie międzynarodowej.

[567] Słowacy byli szczególnie aktywni w komitecie politycznym i ekonomicznym.
[568] J. Čurda, P. Zatklaj, *Cesta Slovenska*..., s. 19.
[569] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 52–53.

Wynikiem wzrostu zainteresowania opcją prowschodnią było podpisanie układów dobrosąsiedzkich z Rumunią[570] i Ukrainą[571] oraz o kooperacji wojskowej z Rosją. W Moskwie minister obrony Imrich Andrejčak stwierdził, że jego kraj nigdy nie był inicjatorem wstępowania do NATO i w swej polityce zagranicznej będzie zawsze uwzględniał stanowisko Rosji. Minister podpisał protokół o dostawach rosyjskiego uzbrojenia, zgodnie z umową zawartą przez resorty w sierpniu 1993 r. w Bratysławie. Dla usprawiedliwienia wschodnich preferencji strona słowacka podkreślała, że jej celem nie jest odgradzanie się od NATO, lecz zdobycie gwarancji bezpieczeństwa[572].

Wyraźnym przykładem zintensyfikowania współpracy pomiędzy Słowacją a państwami NATO był projekt wspomnianego już Partnerstwa dla Pokoju przyjęty podczas szczytu 10–11 stycznia 1994 r.[573] Strona słowacka zadeklarowała gotowość aktywnego uczestnictwa w projektach i misjach, które odbywałyby się w jego ramach. 23 listopada 1994 r. w siedzibie NATO w Brukseli doszło do wymiany not dyplomatycznych pomiędzy słowackim ambasadorem przy Unii Europejskiej Jánem Lišuchem a sekretarzem generalnym NATO Willy Claesem, dzięki czemu Słowacja przyjęła Indywidualny program Partnerstwa dla Pokoju (Individual Partnership Program, IPP), stając się szóstym państwem po Polsce, Szwecji, Rumunii, Finlandii i Węgrzech, które miało taki program w ramach PfP. Na przełomie 1993 i 1994 r., po przystąpieniu Słowacji do programu, a zwłaszcza w okresie rządów gabinetu J. Moravčika, kwestia wejścia do NATO była wśród polityków rozpatrywana nie tylko w kontekście bezpieczeństwa, ale przede wszystkim jako ważny krok stabilizacji demokracji[574].

Jednocześnie ze współpracą w ramach NACC rząd w Bratysławie podjął środki, które miały na celu przekonać państwa członkowskie Sojuszu Północnoatlantyckiego o jednoznacznej orientacji politycznej. W tym celu Ministerstwo Spraw Zagranicznych we współpracy z Ministerstwem Obrony opracowało dokument *Projekt zbliżenia Republiki Słowackiej do NATO*, który został ostatecznie przyjęty przez MSZ w sierpniu 1993 r. Jego celem było opisanie najważniejszych założeń i uwarunkowań procesu przygotowań Słowacji do członkostwa w NATO i zaproponowanie podsta-

[570] *Zmluva medzi Slovenskou republikou a Rumunskom o priateľských vzťahoch a spolupráci*, Z.z. 1994, č. 176.

[571] *Zmluva medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou o dobrom susedstve, priateľských vzťahoch a spolupráci*, Z.z. 1994, č. 177.

[572] M. Herman, *Słowacja między*..., s. 157.

[573] Š. Šebesta, *Euroatlantické partnerstvo. NATO v dokumentoch z rokov 1990–1999*, Juga, Bratislava 2000, s. 107–128.

[574] J. Čurda, P. Zatklaj, *Cesta Slovenska*..., s. 20–21.

wowych działań, które w relatywnie szybkim czasie doprowadziłyby do finalizacji akcesji[575].

Bieżące korzyści zaistniały już 1 grudnia 1994 r., gdy Rada NATO zaczęła przygotowywać nowe plany dotyczące rozszerzenia. Jednak na drodze do szybkiego osiągnięcia członkostwa pojawiły się problemy. Jak wcześniej wspomniano, UE wystosowała do Słowacji jako państwa stowarzyszonego oficjalne démarche 24 listopada 1994 r. i 25 października 1995 r., niebawem podobne wystosowały USA (27 października 1995 r.). W oficjalnych pismach wyrażano niepokój o przestrzeganie praw osób należących do mniejszości narodowych na Słowacji. Stopniowo zastrzeżenia były coraz poważniejsze i problem dotyczył samej istoty demokracji słowackiej (pozbawienie bezprawnie immunitetu posła opozycji, odrzucenie przez parlament wyroku Sądu Konstytucyjnego). Zarzuty sformułowane już wcześniej znalazły finał dopiero w tym okresie. Już w 1993 r., gdy przyjmowano Słowację do Rady Europy, na jej forum Węgrzy krytykowali Bratysławę za łamanie praw mniejszości narodowych. Niemniej wówczas liczono na poprawę sytuacji w państwie, które dopiero pojawiło się na politycznej mapie Europy. W kwietniu 1994 r. Senat USA wymienił Słowację obok Czech, Polski i Węgier jako państwo mające szansę na członkostwo w NATO w ciągu pięciu lat. W ustawie o rozszerzeniu zwanej poprawką Browna z roku 1994 r.[576] stwierdzono także, że wszystkie państwa są w stanie spełniać kryteria członkostwa (demokratyczny system władzy, gospodarka rynkowa, rządy prawa, cywilna kontrola nad armią, poszanowanie integralności terytorialnej, przestrzeganie praw i wolności obywatelskich)[577].

5.4. Utracone szanse na członkostwo (1995–1997)

Cele polityki zagranicznej rządu słowackiego na rok 1995 przedstawił premier Vladimír Mečiar w przemówieniu „Programowe zadania rządu w 1995 roku". W dokumencie tym założono osiągnięcie członkostwa w NATO[578]. Była to zapowiedź kontynuacji przez rząd słowacki oficjalnego kursu w polityce zagranicznej. W podobnym tonie utrzymana była kolejna dekla-

[575] *Ibidem*, s. 21.

[576] Potoczne określenie Ustawy o uczestnictwie w NATO (In the NATO Participation Act of 1994, Title II of Public Law 103-447; 22 U.S.C. 1928. 2 note.), która została uchwalona przez Kongres USA 9 października 1994 r.

[577] Na temat łamania praw człowieka na Słowacji zob. K. Żarna, *Mecziaryzm. Łamanie praw człowieka na Słowacji w latach 1994–1998* [w:] W. Wacławczyk (red.), *Wokół współczesnych problemów ochrony praw człowieka,* Wydawnictwo Erida, Warszawa 2009, s. 165–183.

[578] *Programové vyhlásenie vlady Slovenskej republiky*, „Pravda" z 16 I 1995, s. 8.

racja V. Mečiara z 23 stycznia 1995 r. Słowacki minister spraw zagranicznych Juraj Schenk potwierdził 17 lutego 1995 r., że w Bratysławie planuje się wejście do NATO, uznając w nim jedyną organizację, która może zapewnić Republice Słowackiej bezpieczeństwo. Minister dodał, że z myślą o członkostwie Słowacja zamierza wziąć udział w misjach pokojowych NATO i wysłać 300–400 żołnierzy w ramach Implementation Force (IFOR) oraz wydzielić sześć samolotów MIG–29 do sił powietrznych i żołnierzy do ich obsługi[579]. Kontynuacją polityki mającej na celu osiągnięcie członkostwa była wizyta ministra J. Schenka, którą złożył w marcu 1995 r. w USA, gdzie negocjował udział Słowacji w Sojuszu Północnoatlantyckim. 11 kwietnia 1995 r. doszło do podpisania w Waszyngtonie umowy pomiędzy USA a Republiką Słowacką o ochronie tajnych informacji wojskowych[580], co mogło zdecydowanie przyspieszyć proces przystąpienia do NATO.

Wszelkie oficjalne stanowiska słowackiego rządu wykazywały prozachodnie nastawienie i chęć współpracy, dlatego trudno zinterpretować ewolucję stosunków słowacko-rosyjskich. Podczas wizyty premiera Rosji Wiktora Czernomyrdina 14 lutego 1995 r. doszło do podpisania licznych umów międzyrządowych i międzyresortowych. Premier V. Mečiar, komentując współpracę, oświadczył, że polityka wobec Rosji jest pionierskim przykładem godnym do naśladowania. Również wizyta ministra spraw zagranicznych Rosji Jewgienija Primakowa była okazją do przedyskutowania wzajemnej współpracy i ewentualnego przystąpienia Słowacji do NATO. Ciążenie w kierunku Rosji było podyktowane zależnością gospodarki od dostawy rosyjskich surowców i rynku wschodniego. Również koalicjanci Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji ze Słowacką Partią Narodową i Zrzeszeniem Robotników słowackich w obawie przed całkowitym krachem przemysłu ciężkiego i zbrojeniowego przeciwstawiali się integracji z NATO, preferując rosyjskie gwarancje bezpieczeństwa[581].

O tym, że USA nadal uważają Słowację za poważnego kandydata do członkostwa w Sojuszu, świadczyła wizyta, jaką złożył w Bratysławie Richard Hoolbroke, spotykając się 23 lutego 1995 r. z V. Mečiarem. R. Hoolbroke zwrócił uwagę na niedostatki słowackiej demokracji, głównie nierozwiązane problemy z prawami osób należących do mniejszości narodowych oraz walkę z opozycją. W trakcie spotkania V. Mečiar zaprzeczył, jako-

[579] R. Łoś, *Polityka zagraniczna...*, s. 55.

[580] *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojených štátov amerických o bezpečnostných opatreniach na ochranu utajovaných vojenských informácií*, Z.z. 2003, č. 7.

[581] A. Duleba, *Rusko, NATO a Európska bezpečnostná a obranná politika (ESDP): záujmy Slovenska* [w:] A. Szép (red.), *Spolupráca smerom k bezpečnosti. Bezpečnostná politika a modernizácia obranného priemyslu v spolupráci krajín V4 vo výskume a technologii*, Nadácia Friedricha Eberta, Bratislava 2001, s. 20–35.

by stosował twarde metody w celu zwalczania opozycji. Słowa te musiały zabrzmieć dla amerykańskich polityków niewiarygodnie wobec oczywistych faktów zwalczania opozycji na Słowacji. R. Holbrooke musiał jednak uznać za nieprzejednaną postawę słowackiego premiera, który nie zamierzał respektować zachodnich standardów walki z przeciwnikami politycznymi.

W tym samym duchu wypowiadał się R. Hoolbroke podczas ponownej wizyty w Bratysławie w maju 1995 r. Amerykański polityk zwrócił uwagę na to, że podstawowym warunkiem przyjęcia nowego członka do Sojuszu Północnoatlantyckiego jest przestrzeganie zasady funkcjonowania państwa prawa. W przypadku Słowacji akcentował konieczność przestrzegania dobrosąsiedzkich kontaktów z Węgrami[582]. Stanowiło to poważne ostrzeżenie, że nieuregulowane kwestie mogą poważnie zaciążyć na uczestnictwie w NATO, a z tym warunkiem słowackie władze mogły sobie nie poradzić. Było to tym bardziej istotne, że w listopadzie 1995 r. przedstawiciele Parlamentu Europejskiego ostrzegli Słowację, że sytuacja stała się na tyle poważna, iż są bliscy zamknięcia przedstawicielstwa UE w tym państwie i wstrzymania realizacji programów rozwojowych. Na Zachodzie niekorzystne wrażenie obrazu słowackiej demokracji dopełniło porwanie syna prezydenta Słowacji i udział w całej operacji służb specjalnych[583].

Tymczasem 6 czerwca 1995 r. został przyjęty *Indywidualny partnerski program współpracy pomiędzy Republiką Słowacką a NATO*, a 24 maja 1995 r. zakończyły się rokowania grup roboczych USA i Słowacji dotyczące strategii europejskiego bezpieczeństwa, rozszerzenia NATO i wykorzystania techniki wojskowej. W rozmowie z prezydentem M. Kováčem szef amerykańskiej grupy John Kruzel podkreślił, że warunkiem wejścia do NATO nie jest wyłącznie potencjał ekonomiczny czy siła militarna państwa, ale spełnienie wszystkich zasad funkcjonowania państwa demokratycznego. Po raz kolejny polityk amerykański dał wyraźnie do zrozumienia, że aby wejść do Sojuszu Północnoatlantyckiego, należy budować państwo demokratyczne, a w dalszej kolejności zintensyfikować współpracę wojskową. Potwierdziła to pierwsza tura spotkania, która odbyła się w Bratysławie 1 sierpnia 1995 r., dotycząca bezpieczeństwa oraz kontroli zbrojeń w Europie Środkowej i przystosowania się do spełnienia standardów NATO. Jak zgodnie potwierdzono w trakcie spotkania, uczestnictwo w Sojuszu Północnoatlantyckim jest wypadkową kilku czynników: wprowadzenia zasad wolnego rynku, cywilnej kontroli nad armią, która powinna być kompatybilna z armiami sojuszników, uregulowania i przyjacielskich stosunków z sąsiadami. Amery-

[582] R. Holbrooke, *Slovensko nie je pozadu*, „Sme" z 11 V 1995, http://www.sme.sk/c/2121666/r-holbrooke-slovensko-nie-je-pozadu.html [18.11.2012].

[583] Zob. Ľ. Lesná, *Únos prezidentovho*..., *op. cit*.

kanie zadeklarowali, że zamierzają wspierać w 1996 r. naukę języka angielskiego oraz szkoleń wojskowych, przeznaczając na nie 525 tys. dolarów. 26–27 września 1995 r. podczas wizyty w Bratysławie generała Johna Shalikashviliego (naczelnego dowódcy połączonych sił NATO w Europie) potwierdzono wolę uczestnictwa w NATO oraz określono zakres współpracy armii słowackiej i amerykańskiej[584].

W stosunkach NATO – Słowacja widać było dwutorowość kontaktów. Negocjacje na szczeblu wojskowym były prowadzone sprawnie, ale na płaszczyźnie rządowej współpraca nie była aż tak oczywista i pozytywna. Politycy Zachodu wielokrotnie podkreślali, że V. Mečiar bagatelizuje problemy przez nich sygnalizowane, dąży do nadmiernej kontroli przez państwo sektora gospodarczego, edukacji i mediów. Najbardziej dotkliwa była krytyka, jaką sformułował 27 października 1995 r. prezydent Bill Clinton, który wyraził obawy co do losu demokracji Słowacji. Po części zainteresowanie prezydenta było wywołane przez samego M. Kovača, który w sierpniu 1995 r. złożył oficjalną wizytę w USA. W trakcie rozmowy z B. Clintonem w Cedar Rapids (stan Iova) prezydent Słowacji użył sformułowania, że V. Mečiar stosuje grę polityczną, jedynie deklarując wstąpienie do NATO i zmiany na Słowacji[585].

Dnia 31 stycznia 1996 r. Słowacja oficjalnie wystąpiła z wnioskiem o członkostwo w NATO i jednocześnie rozpoczęła konsultacje z sojusznikami. Podczas drugiego spotkania NATO – Słowacja 25 czerwca poruszono kwestię perspektyw członkostwa w Sojuszu, problemów kontroli nad armią i jej restrukturyzacją. Podjęto ponadto decyzję o dalszych możliwościach udziału armii słowackiej w misjach pokojowych prowadzonych przez NATO[586].

Prezydent Bill Clinton kilkakrotnie sygnalizował swoje zaniepokojenie faktem przypadków łamania wolności wypowiedzi. W liście do premiera V. Mečiara z marca 1996 r. wspomniał o problemie niezawisłości mediów w Republice Słowackiej[587].

W dniach 12–15 marca 1996 r. delegacja komisji obrony i bezpieczeństwa Rady Narodowej Republiki Słowackiej odbyła robocza wizytę w Wielkiej Brytanii, podczas której spotkała się z zapewnianiem pomocy i wsparcia w procesie wejścia do NATO. W czasie rokowań skonkretyzowano formy współpracy[588].

---

584 J. Čurda, P. Zatklaj, *Cesta Slovenska*..., s. 27.

585 Relacja z wizyty M. Kováča na stronie internetowej National Czech & Slovak Museum & Library (NCSML): http://www.businesswire.com/news/home/20120626006147/en/National-Czech-Slovak-Museum-Library-Reopens-%C2%ADBigger [10.09.2012].

586 M. Wlachovský, A. Duleba, P. Lukáč, *Zahraničná politika Slovenskej republiky* [w:] M. Bútora (red.), *Slovensko 1996*..., s. 92.

587 A.J. Madera, *Na drodze*..., s. 180.

588 M. Wlachovský, A. Duleba, P. Lukáč, *Zahraničná politika*..., s. 85.

Wiosną 1996 r. doszło do dwóch ważnych wizyt, które mogły przyczynić się do przyspieszenia procesu rozszerzenia Sojuszu o nowe państwa. 29–30 kwietnia 1996 r. Bratysławę odwiedził sekretarz generalny NATO Javier Solana, a 15–17 czerwca Karsten Voigt – szef Rady NATO. Z kolei do rewizyty doszło między 16 a 17 października 1996 r., kiedy to do Brukseli przyjechał prezydent Michal Kováč i spotkał się z sekretarzem NATO i UZE. W trakcie rozmów podjęto głównie problem rozszerzenia Sojuszu, stosunków z sąsiadami oraz cywilnej kontroli nad armią. Do kolejnej wizyty doszło 30–31 października 1996 r., gdy szef zjednoczonych sił NATO w Europie gen. Jeremi MacKenzie spotkał się ze słowackimi ministrami: spraw zagranicznych, obrony i przewodniczącym Rady Narodowej Republiki Słowackiej. 11 listopada minister spraw zagranicznych Pavol Hamžík złożył wizytę w Brukseli, gdzie podjął rozmowy z sekretarzem generalnym NATO[589]. W kilka dni później, 13–14 listopada, doszło do wizyty na Słowacji generała Klausa Naumanna (szefa sztabu niemieckiej Bundeswehry). Jego wizyta miała konkretne następstwa. Kiedy 18 listopada doszło do konsultacji polityczno-wojskowych między Słowacją a USA w Pentagonie, dało się zauważyć rozbieżność stanowisk w obrębie głównych kierunków polityki zagranicznej[590].

Społeczeństwo Słowacji było wyraźnie podzielone w sprawie ewentualnego członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim i w różnym okresie poparcie dla tej idei kształtowało się na różnym poziomie. W grudniu 1995 r. 42,5% ankietowanych akceptowało uczestnictwo w NATO, w kwietniu 1996 r. już tylko 37,8%. Wzrastała liczba, aczkolwiek nadal nie była ona duża, przeciwników uczestnictwa w sojuszu militarnym (odpowiednio 21% i 25%). Szczególnie wysoka była akceptacja wstąpienia do NATO wśród młodych ludzi (18–24 lat) – 51%, osób z wyższym wykształceniem – 56%, osób narodowości węgierskiej – 59%[591]. Widać więc, że w przeciwieństwie do państw regionu, poparcie dla idei wejścia do Sojuszu Północnoatlantyckiego nie było tak jednoznaczne.

Podczas ministerialnego posiedzenia Rady Północnoatlantyckiej w Berlinie 3 czerwca 1996 r. NATO podjęło działania w trzech kierunkach: intensyfikacji dialogu z zainteresowanymi państwami, wzmocnienia programu Partnerstwa dla Pokoju jako czynnika ułatwiającego przystąpienie do organizacji nowym państwom oraz realizacji wewnętrznych adaptacji w związku

---

589 K. Żarna, *Stracona szansa. Republika Słowacka a członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim* [w:] M. Jastrzębski, T. Kuczur (red.), *Bezpieczeństwo państwa a wolność jednostki. Wybrane aspekty prawne i polityczne*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013. s. 260.

590 TASR, *Podľa Naumanna SR nepotrebuje západné zbrane*, „Sme" z 13 XI 1996, http://www.sme.sk/c/2096253/podla-naumanna-sr-nepotrebuje-zapadne-zbrane.html [19.11.2012].

591 J. Čurda, P. Zatklaj, *Cesta Slovenska*..., s. 38.

z planowanym rozszerzeniem. W tym okresie Sojusz Północnoatlantycki prowadził intensywne konsultacje z jedenastoma państwami: Albanią, Czechami, Estonią, Litwą, Łotwą, Macedonią, Polską, Rumunią, Słowacją, Słowenią i Węgrami, a także dialog z Azerbejdżanem, Bułgarią, Finlandią i Ukrainą w celu rozszerzenia z nimi współpracy w ramach Partnerstwa dla Pokoju. Jeżeli chodzi o terminarz rozszerzenia, to ministrowie spraw zagranicznych państw członkowskich Sojuszu uzgodnili na posiedzeniu Rady Północnoatlantyckiej w Brukseli 10 grudnia 1996 r., że podczas kolejnego spotkania zaproszą jedno lub więcej państw, które będą uczestniczyły w procesie intensywnego dialogu do rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych. Stwierdzono również, że pewnego rodzaju symbolem byłoby przyjęcie nowych członków w 50. rocznicę powstania NATO[592].

Na Zachodzie pojawiły się nie po raz pierwszy głosy, że Słowacja pomimo deklaracji nie realizuje reform w duchu budowania demokratycznego państwa i że odstaje w tym zakresie od innych państw Grupy Wyszehradzkiej. Już w połowie 1996 r. sekretarz obrony USA William Perry podkreślił, że główni kandydaci do członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim to Polska, Czechy i Węgry. Według szefa resortu Słowacja musiała poczekać, aczkolwiek jej szanse nie były jeszcze przekreślone. Jednak w tekście ustawy z lipca 1996 r. Słowację wykreślono spośród grona państw mających dość nieodległą perspektywę na wejście do NATO. Była to konsekwencja oceny sytuacji wewnętrznej tego państwa, zwłaszcza ograniczenia przez rząd wolności mediów[593]. Inne państwa zostały zaliczone do kandydatów mających szanse na szybkie członkostwo. To raczej przesądzało sytuację. Jak określano, USA nie musiały przekreślać szans Słowacji, to Bratysława zdyskwalifikowała się sama[594].

Wbrew oczywistym sygnałom V. Mečiar nie przyjmował tych zastrzeżeń do wiadomości, podkreślając często w publicznych wystąpieniach, że nie wyobraża sobie, aby rozwój sytuacji wewnętrznej zadecydował o tym, że Słowacja nie mogłaby wejść do NATO. Słowacki premier zwrócił uwagę, że jego państwo ma możliwość wyboru najlepszego dla siebie wariantu osiągnięcia bezpieczeństwa i miejsca w integracji europejskiej. Przedstawił przy tym różne alternatywy integracji z Zachodem poprzez przystąpienie do NATO i UE

[592] *Zachód – zmiany na horyzoncie* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 1996/97*..., s. 103–104.

[593] W raporcie Departamentu Stanu USA o przestrzeganiu praw człowieka na świecie znalazła się część poświęcona Słowacji. Stwierdzono w nim, że co prawda, rząd przestrzega większości praw obywatelskich, ale pojawiły się też niepokojące zjawiska. Wymieniono przykłady zwalniania urzędników z powodów politycznych, upolitycznianiа mediów państwowych, pobicia polityków z opozycji i dziennikarzy. J. Füle, *Media* [w:] *Slovensko 1996*..., s. 252.

[594] *Ibidem*, s. 40.

czy też tylko do jednej z tych organizacji. Przedstawiciele Słowackiej Partii Narodowej i Zrzeszenia Robotników Słowackich przy okazji publicznych wystąpień wielokrotnie kwestionowali sens przynależności do Sojuszu. Często na transparentach pojawiał się slogan: ZRS + HZDS + SNS + NATO – SR[595].

Pomimo wielu zastrzeżeń dialog z Sojuszem realizowany był zgodnie z przyjętymi ustaleniami. 29 stycznia 1997 r. minister obrony Ján Sitek ponownie odwiedził Brukselę. Niemniej wysłannik sekretarza stanu USA John Kornblum 7 marca 1997 r. w Istripolis w trakcie dyskusji wykluczył udział Słowacji w pierwszej turze rozszerzenia. Ważny wpływ na to miało spotkanie V. Mečiara z amerykańską sekretarz stanu Madelaine Albright. Słowacki premier nawiązał wówczas do spotkania prezydenta USA Billa Clintona z prezydentem Rosji Borysem Jelcynem 21 marca 1997 r. w Helsinkach[596]. Podkreślił, że w trakcie tego spotkania przywódca USA stwierdził, że Słowacja nie będzie zaproszona do NATO w pierwszym etapie rozszerzenia. Informacja ta została zdementowana przez sekretariat stanu USA, który przypomniał, że w sprawie rozszerzenia nie było żadnego porozumienia z Rosją[597].

Dnia 2 kwietnia 1997 r. wizytę w Bratysławie złożył zastępca sekretarza generalnego NATO ds. planowania obrony Greg Craig. Wkrótce potem doradca sekretarza generalnego NATO ds. Europy Wschodniej Christopher Donnelly odwiedził stolicę Słowacji, gdzie spotkał się z urzędnikami Ministerstwa Spraw Zagranicznych. 17 kwietnia 1997 r. wizytę w Brukseli złożył minister Pavol Hamžík, który wbrew zastrzeżeniom ze strony Sojuszu Północnoatlantyckiego, potwierdził wolę wstąpienia Słowacji do NATO. Ponownie złożył podobne oświadczenie podczas oficjalnej wizyty w USA 23–26 kwietnia 1997 r., kiedy to spotkał się z sekretarz stanu USA M. Albright i sekretarzem generalnym ONZ Kofi Annanem[598].

Na wyraźne sygnały o odrzuceniu kandydatury Słowacji nałożył się jeszcze jeden poważny cień. Wobec zbliżających się wyborów prezydenckich, które wówczas odbywały się poprzez głosowanie w Radzie Narodowej Republiki Słowackiej, V. Mečiar liczył się z tym, że jego partia nie będzie

---

595 I. Bielikova, *Stačí zaplátať slová a stare transparenty sú znovu aktuálne*, „Sme" z 2 V 1996, http://www.sme.sk/c/2109336/staci-zaplatat-slova-a-stare-transparenty-su-znovu-aktualne.html [18.11.2012].

596 Ustalenia podczas szczytu Clinton – Jelcyn w Helsinkach pozwoliły usunąć główną przeszkodę w procesie przygotowań do rozszerzenia NATO – opór ze strony Federacji Rosyjskiej. Ostateczna neutralizacja stanowiska Moskwy nastapiłe 27 maja 1997 r. w Paryżu dzięki podpisaniu *Aktu stanowiącego NATO – Rosja*. Zob. *The Founding Act on Mutual Relations, Cooperations and Security between NATO and the Russian Federatión,* http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25468.htm [3.03.2014].

597 *Ibidem*.

598 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 59.

w stanie przeforsować swojego kandydata na stanowisko głowy państwa. Z tego faktu zdawała sobie sprawę również opozycja i dlatego już na początku 1997 r. zaczęto zbierać podpisy pod wnioskiem, aby prezydenta wybrać w powszechnych wyborach. Dość szybko zebrano dostateczną liczbę podpisów, co miało otworzyć drogę do innej formy wyborów, ale w tej sytuacji premier ogłosił konieczność przeprowadzenia referendum w sprawie przystąpienia Słowacji do NATO. Wiążąc te dwa problemy, rząd wyraźnie obawiał się klęski w sprawie wyborów prezydenta. Rząd w Bratysławie dyskutował o tym już na posiedzeniu 14 stycznia 1997 r., natomiast słowacki parlament zatwierdził 14 lutego 1997 r. rezolucję w sprawie referendum o przystąpieniu do NATO. Miało ono na celu zmniejszenie znaczenia ewentualnego referendum prezydenckiego, początkowo bowiem pytania o bezpośrednie wybory prezydenckie miały zostać dołączone do trzech pytań o NATO. Później jednak ten zabieg okazał się zbyteczny, gdyż opozycja sama dała pretekst do rezygnacji z pytania prezydenckiego – jej wniosek dotyczył zmian ustawy zasadniczej, czego nie można zrobić na drodze referendum. Spory w łonie opozycji spowodowały, że niemal do końca nie było wiadomo, jakie pytania znajdą się na karcie do głosowania[599].

22 maja 1997 r. minister spraw wewnętrznych zarządził wykreślenie pytania o możliwość wybrania prezydenta w powszechnym głosowaniu z referendum o przystąpieniu do NATO, ponieważ nie można było dojść do porozumienia. Ostatecznie pytania referendum brzmiały:

– Czy jesteś za wstąpieniem do NATO?
– Czy jesteś za rozmieszczeniem sił jądrowych na terenie Republiki Słowackiej?
– Czy jesteś za rozmieszczeniem obcych wojsk na terenie Republiki Słowackiej?

Referendum odbyło się 23–24 maja 1997 r. w atmosferze kompromitacji: uczestniczyło w nim 9,5% uprawnionych do głosowania i zgodnie z obowiązującym prawem nie miało mocy wiążącej[600]. Na tak niski wynik złożył się w dużym stopniu celowy bojkot ze strony społeczeństwa. Tym samym Słowacja zamknęła sobie drogę do struktur transatlantyckich i nie została zaproszona wraz z Polską, Czechami i Węgrami do Sojuszu. Słowacki opiniotwórczy dziennik „Sme", komentując sytuację, stwierdził, że jeśli Słowacy poważnie myślą o NATO, muszą zweryfikować swe preferencje polityczne oraz pomyśleć o zmianie premiera. Zasługą V. Mečiara, jak uszczypliwie podkreślała gazeta, było przeniesienie państwa z Europy Środkowej na Bał-

[599] J.P., *Blamaż po słowacku*, „Polityka" z 31 V 1997, s. 15.

[600] Na temat referendum zob. G. Mesežnikov, M. Bútora, *Slovenské referendum 97: zrod, priebeh, dôsledky,* Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1997.

kany. Antydemokratyczna polityka wewnętrzna oraz mało klarowna polityka zagraniczna nie były tolerowane przez Zachód. Grupa Wyszehradzka, obejmująca cztery państwa środkowoeuropejskie, postrzegana w polityce międzynarodowej jako geopolityczna i ekonomiczna całość, przeszła do historii[601]. W USA pomysł zorganizowania referendum jeszcze przed decyzją o rozszerzeniu NATO uznano za niefortunny[602].

Dnia 30 maja w portugalskiej Sintrze podczas spotkania NACC została założona Euroatlantycka Rada Partnerstwa (Euro-Atlantic Partnership Counsil, EAPC) w celu usprawnienia przebiegu dialogu politycznego z państwami Europy Środkowej i Wschodniej[603]. Pomimo perturbacji związanych z uczestnictwem Słowacji w NATO, czego dowodem były kłopoty z referendum, nadal ten problem był obecny w rozmowach. 22 maja 1997 r. ambasador USA w Słowacji Ralph Johnson przekazał prezydentowi M. Kovačowi list B. Clintona. Był on odpowiedzią na wcześniejszą korespondencję M. Kovača, w której podjął on starania, aby Słowacja, pomimo wielu zastrzeżeń pod jej adresem, jak najszybciej weszła do NATO. Groźba funkcjonowania Słowacji poza Sojuszem Północnoatlantyckim była całkiem realna, tym bardziej że coraz głośniej mówiono o nowych, innych jego uczestnikach: Słowenii i Rumunii. Prezydent B. Clinton stwierdził, że NATO w pierwszej turze powinno być rozszerzone jedynie o trzy państwa[604]. Premier V. Mečiar starał się ten problem bagatelizować, pomimo że słowackie MSZ zwracało uwagę na tego typu zagrożenie.

Kluczowe w tej sytuacji spotkanie odbyło się podczas szczytu NATO w Madrycie. W oczekiwaniu na szczyt Sojusz kontynuował w pierwszej połowie 1997 r. tzw. dialog indywidualny. Cykl sesji indywidualnych i wspólnych briefingów dla państw uczestniczących w dialogu podsumowywał wiosenny raport sekretarza generalnego, analizujący czynniki, które miały być kluczowe przy selekcji kandydatów do członkostwa, jak też stan przygotowań nowych członków w ramach organizacji oraz ramowy program rozmów akcesyjnych. Na tej podstawie NAC przedstawiła sugestie przyszłych decyzji państw i rządów „szesnastki"[605]. W Madrycie 8–9 lipca 1997 r.

---

601 M. Szczepaniak, *Udział Polski w strukturach regionalnych Europy*, „Przegląd Zachodni" 1998, nr 2, s. 53–54; M. Herman, *Słowacja między*..., s. 163.

602 *USA označili referendum v SR za krok v späť*, „Sme" z 29 V 1997, http://www.sme.sk/c/2075899/usa-oznacili-referendum-v-sr-za-krok-spat.html [19.11.2012].

603 Š. Šebesta, *Euroatlantické parnerstvo*..., s. 197–201; ČTK, *Ministri zahraničných vecí NATO si v portugalskej Sintre odskúšali Madrid*, „Sme" z 30 V 1997, http://www.sme.sk/c/2076088/ministri-zahranicnych-veci-nato-si-v-portugalskej-sintre-odskusali-madrid.html [4.11.2012].

604 ČTK, *Clinton je za rozšírenie NATO o tri krajiny*, „Sme" z 13 VI 1997, http://www.sme.sk/c/2077723/clinton-je-za-rozsirenie-nato-o-tri-krajiny.html [2.11.2012].

605 *Sojusz Północnoatlantycki: reforma i rozszerzenie* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 1997/98*..., s. 95.

w trakcie oficjalnego spotkania Słowacja nie została wymieniona w pierwszej grupie państw przewidzianych do wejścia do Sojuszu Północnoatlantyckiego[606]. Niemcy krytykowali V. Mečiara za styl pracy, a doradca prezydenta USA Strobe Talbott w trakcie spotkania z hiszpańskim ministrem obrony Eduardo Serrą Rexahem podkreślił konieczność rozszerzenia NATO, ale w rozmowie nie było mowy o Słowacji[607].

Ostatecznie Sojusz Północnoatlantycki przyjął 8 lipca 1997 r. deklarację madrycką *O euroatlantyckim bezpieczeństwie i współpracy*, w której zaproszono do rozmów akcesyjnych Czechy, Polskę i Węgry. Jednocześnie zostały podjęte działania wobec innych państw ubiegających się o członkostwo w NATO. Zdecydowano, że do czasu przyszłych decyzji o rozszerzeniu, aktywność pozostałych partnerów skierowano w stronę Partnerstwa dla Pokoju i Rady Partnerstwa Euroatlantyckiego. Kwestię zaproszenia kolejnych państw do rozmów akcesyjnych obiecano podjąć ponownie w 1999 r.[608]

Przed szczytem w Madrycie prezydent Michal Kováč podjął zakrojoną na szeroką skalę akcję mającą na celu przekonanie przedstawicieli państw członkowskich o niepozostawieniu na marginesie Słowacji. Napisał list do głów państw i szefów rządów państw członkowskich NATO i sekretarza stanu ds. zagranicznych USA. Jak relacjonuje jeden z członków, prezydent wyraził obawę, czy przedstawiciele Ministerstwa Spraw Zagranicznych odeślą listy. Nie mylił się, ostatecznie listy wróciły z zaznaczeniem, że w przyszłości przedstawiciele resortu spraw zagranicznych takie listy sami będą tworzyć. W tej sytuacji listy przekazano bezpośrednio do przedstawicielstw dyplomatycznych państw członkowskich NATO w Bratysławie[609].

W Madrycie Polska, Czechy i Węgry zostały zaproszone do uczestnictwa w NATO. Do negatywnej oceny Słowacji przyczyniło się przeprowadzone referendum w sprawie członkostwa, o którym była mowa wcześniej. Kilka dni później po wspomnianych raportach NATO opublikowano listę państw przygotowanych do negocjacji z UE. Komisja Europejska nie zaliczyła do nich Słowacji, zarzucając jej odwrót od gospodarki rynkowej. Ponadto zwracano Słowacji uwagę, że zbliża się do Rosji[610].

---

606 M. Leško, *Príbeh diskvalifikácie favorita* [w:] M. Bútora, F. Šebej (red.), *Slovensko v šedej zone? Rozširovanie NATO, zlyhania a perspektívy Slovenska*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998, s. 15–17.

607 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 61.

608 *Madrid Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation. Issued at the Heads of State and Government*, http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-081e.htm [3.03.2014]. Zob. też: *Przegląd sytuacji strategicznej – aspekty globalne i regionalne* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 1997/98*..., s. 43.

609 Ľ. Bystrický, *Čas pochabých mocipánov* [w:] A. Baláž (oprac.), *Michal Kováč*..., s. 162.

610 K. Żarna, *Między Wschodem a Zachodem. Słowacja a Sojusz Północnoatlantycki*, „Polityka i Społeczeństwo" 2010, nr 7, s. 214.

Pomimo problemów współpraca na linii USA – Słowacja trwała nadal. Amerykański gen. M.J. McCarthy określił jeszcze przed spotkaniem lipcowym w Madrycie, że pomimo wszystko i bez względu na wynik uczestnictwa Słowacji w NATO współpraca powinna być kontynuowana. Nadal więc odbywały się ćwiczenia morskie, a także lotnicze ze słowackimi migami –29. Pomiędzy 15 czerwca a 4 lipca 1997 r. w Lusytanii odbyły się manewry „Cooperative Nagget 97", w których uczestniczyło czterdziestu słowackich żołnierzy. 21 listopada 1997 r. przedstawiciel wojskowy USA gen. Joseph Ralston podczas wizyty na Słowacji wysoko ocenił stan gotowości, sprawność działania i wyposażenie armii słowackiej. Zaznaczył, że przystąpienie Słowacji do NATO jest ściśle polityczną kwestią[611].

W kontekście polityki bezpieczeństwa istotne było spotkanie w Pieszczanach w listopadzie 1997 r., na które przybyli premierzy Austrii, Węgier i Słowacji. Franz Vranitzky, Gyula Horn i Vladimír Mečiar wiele rozmów poświęcili omówieniu stosunków bilateralnych. Ze swej strony austriacki gość zapewnił o wiedeńskim wsparciu w ich drodze do NATO i Unii Europejskiej (UE). W trosce o dobrosąsiedzkie kontakty Słowacja równolegle starała się uaktywnić na forum międzynarodowym, zabiegając o przychylność państw unijnych. Mimo uzyskania wsparcia dla aspiracji do struktur europejskich politycy z Europy Zachodniej z dużą rezerwą odnosili się do członkostwa Słowacji w UE czy NATO[612].

Wobec klęski koncepcji uczestnictwa Słowacji w NATO wydarzeniem najbardziej oczekiwanym były wybory parlamentarne w 1998 r. Doradca sekretarza generalnego NATO ds. rozszerzenia i Europy Środkowo-Wschodniej Christopher Donnely stwierdził w lutym 1998 r., że Słowacja nadal nie zrobiła postępów w drodze do NATO. Potwierdził to w trakcie wizyty w Bratysławie 5–6 marca 1998 r. sekretarz generalny NATO Javier Solana. Podczas tego spotkania wypowiedział się w sprawie wyborów prezydenckich głównie w aspekcie kumulacji olbrzymiej władzy w rękach polityków HZDS. W trakcie wizyty podkreślił, że klucz do wejścia do NATO leży w zmianach na Słowacji. 9 maja 1998 r. w Brukseli odbyło się dziewiąte spotkanie rządu słowackiego i NATO, w trakcie którego Bratysława jednoznacznie wypowiedziała się za otwarciem na Sojusz. Określono również zakres pomocy finansowej USA dla Słowacji. Wielkość pomocy wzrosła z 1 mln w 1994 r. do 23 mln dolarów w 1997 r. Pieniądze miały w zasadzie pokryć koszty kursów nauki języka angielskiego, zakup profesjonalnego sprzętu radiotelegraficznego itd. W ramach programu Mil-to-mil z roku 1998 USA przewidziały wysoką pomoc, która osiągnęła sumę 3,2 mln dolarów w ramach zagraniczne-

611 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 62.

612 M. Herman, *Słowacja między*..., s. 162.

go finansowania wojskowego, 600 tys. dolarów w ramach warszawskiej inicjatywy na wsparcie w związku z uczestnictwem w PfP, ponadto 700 tys. dolarów z United States European Command Joint Contact Team, 600 tys. dolarów przez program IMET (International Military Education Training). Słowacja była jednym z pierwszych państw, które uzyskało od USA pomoc w ramach Regional Airspace Initiative. 7 kwietnia 1998 r. przedstawiciel sztabu USA gen. Joseph Ralston stwierdził, że armia słowacka jest dobrze przygotowana do zadań w ramach NATO[613].

Tymczasem premier V. Mečiar nadal oficjalnie przekonywał przedstawicieli obu organizacji, do których aspirowało jego państwo: NATO i UE, że celem działania rządu jest osiągnięcie członkostwa. Trudno jednak uniknąć wrażenia, że koncepcja V. Mečiara, pomimo że deklarował proeuropejski kierunek, polegała na stworzeniu pomostu między UE a Rosją. Widział on bezpośredni zysk w dalszych układach z Rosją, gdyż miał nadzieję na dobre stosunki gospodarcze.

Do specyficznej sytuacji doszło w Szturowie[614]. Rada Miejska zdecydowała, że na terenie gminy 19 kwietnia 1998 r. zostanie przeprowadzony plebiscyt w sprawie członkostwa Słowacji w NATO. W okresie poprzedzającym głosowanie strona rządowa i sympatyzujące z nią media starały się zniechęcić obywateli do udziału w nim. Głównym powodem był fakt, że miasto to zamieszkiwało 80% Węgrów i właśnie ten czynnik powodował niezadowolenie nacjonalistycznego skrzydła w obozie rządowym. Ponad 10 tys. uprawnionych do głosowania odpowiedziało na pytania: czy są za wejściem Słowacji do NATO, czy są za rozmieszczeniem w kraju broni jądrowej, czy są za rozmieszczeniem w kraju obcych baz wojskowych oraz czy chcą bezpośrednich wyborów prezydenckich. Ostatecznie w jedenastu komisjach wyborczych zorganizowanych w budynkach prywatnych swój głos oddała niewystarczająca liczba wyborców, aby było ono wiążące[615].

Maciej Herman przytoczył zdanie wypowiedziane przez publicystów dziennika „Sme", że Zachód wysuwał przeciw Słowacji zarzuty o wasalnej polityce wobec Kremla. Komentatorzy wytykali niezrewidowanie niewygodnych porozumień państwowych m.in. o dostarczeniu systemu antyrakietowego S–300. Na dodatek minister gospodarki Ľudovit Černak podpisał w Moskwie umowę, którą przygotował jeszcze rząd V. Mečiara, na dostawy ropy do 2014 r. Przedstawiciele elit intelektualnych wskazywali, że może zostać utracona kolejna szansa na integrację[616].

---

613 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 62.

614 Miasto leżące w południowej części Słowacji, w pobliżu granicy z Węgrami.

615 A.J. Madera, *Na drodze*..., s. 52.

616 M. Herman, *Słowacja między*..., s. 166.

5.5. Intensyfikacja kontaktów (1998–2001)

W kampanii wyborczej przed wyborami parlamentarnymi w 1998 r. kwestia wejścia do struktur transatlantyckich stała się sztandarowym punktem programów poszczególnych partii politycznych. W zasadzie poza Komunistyczną Partią Słowacji i Słowacką Partią Narodową pozostałe ugrupowania akcentowały konieczność integracji z Sojuszem Północnoatlantyckim[617].

Po wyborach parlamentarnych w 1998 r. na Słowacji wytworzyła się nowa sytuacja polityczna, która sprzyjała radykalnemu zwrotowi w polityce zagranicznej. Planowano ponownie aktywizację Grupy Wyszehradzkiej, ale najważniejszym celem działań nowych władz Słowacji była realizacja zamierzeń związanych z uzyskaniem członkostwa w NATO i UE, co znalazło się w deklaracji programowej rządu[618].

Nie obyło się bez komplikacji, które niespodziewanie przyniosła sytuacja międzynarodowa, a szczególnie rozwój wydarzeń w Kosowie. Wywołało to rozłam również w ramach koalicji rządowej, ponieważ obawiano się, że kazus Kosowa może mieć poważne konsekwencje dla Słowacji. Chodziło o zmianę granic w Europie, co mogło się wydawać niekorzystne w relacjach z Węgrami. Nowa koalicja podjęła szereg działań w kierunku poparcia wejścia Słowacji do struktur zachodnich. Nie przez przypadek w pierwszą podróż zagraniczną nowy premier Mikulaš Dzurinda 5 listopada 1998 r. udał się do Brukseli, gdzie złożył deklarację o priorytetach polityki swojego gabinetu: wstąpieniu do Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. Nie ukrywał, że ma nadzieję na jak najszybsze podjęcie decyzji na temat nowego rozszerzenia o Słowację. 8 listopada 1998 r. minister Eduard Kukan rozmawiał w Brukseli z ministrami spraw zagranicznych państw członkowskich NATO. Dziesięć dni później podobne rozmowy prowadził minister obrony Pavol Kaniš[619].

Po tym rekonesansie M. Dzurinda 27 listopada w swej wypowiedzi wyraźnie nabrał pewności, że wejście do NATO nie jest sprawą straconą. Podkreślał, że liczy, iż nowe rozszerzenie będzie w rzeczywistości zaakceptowano poprzedniego. Aby przyspieszyć realizację członkostwa, zaakcentowano, że będą przedłożone roczne narodowe programy dotyczące polityki zagranicznej, gospodarczej, obronnej i prawnych aspektów sprzyjających rozszerzeniu. Ważne było również stworzenie mechanizmów wspólnych narad z Radą Północnoatlantycką[620].

---

[617] M. Wlachovský, *Zahraničná polityka* [w:] G. Mesežnikov (red.), *Voľby 1998. Analýza volebných programom politických strán a hnutí*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998, s. 63–75.

[618] *Programové vyhlásenie vlády SR*, 1998, http://www.vlada.gov.sk/data/files/981_programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-od-30-10-1998-do-15-10-2002.pdf [25.04.2014].

[619] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 63.

[620] *Ibidem*, s. 64.

W ostatnim dniu 1998 r. ministrowie obrony i spraw zagranicznych Republiki Słowackiej przyjęli założenia programowe dotyczące aktywności politycznej Bratysławy, w których jasno określono konieczność wejścia do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Zakładano dialog pomiędzy NATO i Słowacją, który miał przebiegać w różnych formach:
– politycznego dialogu z Radą Północnoatlantycką w formule 16 + 1 (maksymalnie dwa razy rocznie),
– indywidualnego dialogu z Sojuszem Północnoatlantyckim na płaszczyźnie spotkań ekspertów (maksymalnie trzy razy rocznie),
– spotkań z pozostałymi przedstawicielami NATO w formule 16 + 1 (w uzasadnionych przypadkach)[621].

W dniu 21 października 1998 r. podczas spotkania premierów Czech, Polski i Węgier w Budapeszcie szefowie rządów we wspólnym oświadczeniu poinformowali o odnowieniu współpracy wyszehradzkiej. Potwierdzono wolę współdziałania w dochodzeniu do członkostwa w NATO i UE, a także w dziedzinie nauki i kultury. Zadeklarowano wsparcie dla procesów demokratycznych w Słowacji, uznając to państwo za nierozerwalnie związane z ideą wyszehradzką. W deklaracji stwierdzono, że podstawowym interesem Czech, Polski i Węgier jest, aby sąsiednie państwa nie pozostały poza obszarem bezpieczeństwa i swobód obywatelskich. Uznano, że współpraca wyszehradzka nie może zastępować wypełniania przez te państwa celów związanych z integracją z NATO i UE ani prowadzić do izolacji czy odwracania się od pozostałych państw regionu, a przede wszystkim sąsiadów[622]. Deklaracja ta spotkała się z entuzjastycznym przyjęciem ze strony nowego premiera Mikulaša Dzurindy, który stwierdził, że idea reaktywowania współpracy jest naturalna – chodzi o współpracę państw o podobnym potencjale gospodarczym, zdeterminowanych położeniem geograficznym. Pierwszym przykładem czterostronnej współpracy było spotkanie wiceministrów obrony, które odbyło się 5 stycznia 1999 r. w Bratysławie. Przedstawiciele trzech państw zgodzili się przekazywać Słowacji swe doświadczenia zdobyte w procesie przygotowania do członkostwa w NATO. Przedstawiciel Węgier stwierdził nawet, że Słowacja powinna być czwartym państwem przyjętym do Sojuszu Północnoatlantyckiego[623].

W grudniu 1998 r. Senat Królestwa Niderlandów przyjął *Protokoły akcesyjne* w sprawie Polski, Czech i Węgier. Po zdeponowaniu w Waszyngtonie

[621] J. Čurda, P. Zatklaj, *Cesta Slovenska*..., s. 73.

[622] R. Morawiec, *Military cooperation in Visegrád Group* [w:] M. Madej (red.), *Cooperation on Security*..., s. 15.

[623] *Europa Środkowa* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 1998/99. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1999, s. 191.

dokumentów ratyfikacyjnych przez wszystkich sygnatariuszy protokołów rząd USA poinformował o tym Radę Północnoatlantycką. Na jej podstawie sekretarz generalny NATO zaprosił 29 stycznia 1999 r. Czechy, Polskę i Węgry do przystąpienia do sojuszu. W lutym wymienione wyżej państwa zakończyły procedury ratyfikacyjne, a 12 marca szefowie dyplomacji podczas uroczystości w Independence w stanie Missouri złożyli na ręce sekretarza stanu USA akty akcesji[624].

Państwa członkowskie NATO wyciągnęły rękę w stronę czwartego państwa Grupy Wyszehradzkiej. Podczas szczytu w Waszyngtonie to właśnie Słowacja została wymieniona jako jeden z najpoważniejszych kandydatów do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Polska, Czechy i Węgry, występując w roli adwokata regionu, dowiedziały się, że lista przyszłych członków ograniczona zostanie do Rumunii, Słowenii, Estonii, Litwy, Łotwy, Bułgarii, Słowacji, Macedonii i Albanii. Przychylność wspólnoty Sojuszu wobec Słowacji była odpowiedzią na zachodzące przemiany w tym państwie. Przebywający w USA na początku 1999 r. minister spraw zagranicznych Eduard Kukan stwierdził, że wizyta jest okazją do zaprezentowania nowej twarzy jako państwa szanującego demokrację. W rozmowach z Madeleine Albright szef dyplomacji usłyszał, że Słowacja jest na dobrej drodze, aby uzyskać należne jej miejsce jako partnera w Europie i na świecie. Dostrzegając dotychczasowe zaległości, E. Kukan oświadczył, że przed Słowakami jest jeszcze wiele pracy do wykonania i nie proszą oni w tym zakresie o żadne ulgi. Według niektórych przywódców Europy Środkowej proces rozszerzenia NATO nie powinien nastąpić tak prędko. Prezydent Republiki Czeskiej Václav Havel, oceniając szanse przyszłych kandydatów, stwierdził, że o ewentualnym członkostwie powinien zadecydować stan przygotowań. Nie wiadomo, kiedy i jak zostaną przyjęci: każdy osobno, grupowo, czy też razem. Mimo wszystko dla Czechów Słowacja była postrzegana jako jeden z najpoważniejszych kandydatów. Natomiast w samej Bratysławie różnie oceniano ewentualne członkostwo w pakcie wojskowym. Przewodniczący opozycyjnej SNS Ján Slota często okazywał zdecydowany sprzeciw wobec wejścia do NATO. Według niego taka sytuacja mogłaby doprowadzić do zagrożenia interesów państwa[625].

W celu usprawnienia procesu wejścia do Sojuszu Północnoatlantyckiego Słowacy podjęli kroki mające na celu ostateczne rozliczenie się z rosyjskiego sprzętu wojskowego będącego na wyposażeniu ich armii. 5 marca 1999 r. minister obrony Pavol Kaniš wyraził nadzieję, że Słowacja poprzez zniszczenie rakiet SS–23, które otrzymała od ZSRR jeszcze w latach 80. XX w.,

[624] *NATO. Nowa strategia, nowi członkowie i nowe problemy* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 1998/99*..., s. 77.

[625] M. Herman, *Słowacja między*..., s. 166.

jasno określiła swoje stanowisko w polityce międzynarodowej. 12 marca 1999 r. Słowacja zrezygnowała z systemu obrony SS–300 zamówionego u Rosjan jeszcze przez rząd V. Mečiara, jako spłaty rosyjskich długów[626]. Podjęte działania nie były przypadkowe, ponieważ termin kwietniowego szczytu NATO był bliski.

Aktywność przejawiana przez rząd słowacki spotkała się z zadowoleniem ze strony władz Sojuszu. W kwietniu 1999 r. podczas szczytu NATO w Waszyngtonie przyjęto *Plan działań na rzecz członkostwa* (Membership Action Plan, MAP). W październiku rząd słowacki zatwierdził opracowany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Ministerstwo Obrony *Narodowy program przygotowań Republiki Słowackiej do członkostwa w NATO* – NP PRENAME[627]. Program ten miał za zadanie koordynować wszelkie działania, aby członkostwo zostało rzeczywiście osiągnięte. Przewidywano w nim współpracę w ramach wspomnianego wcześniej programu Partnerstwa dla Pokoju. Ministerstwo Obrony zadeklarowało opracowanie planu modernizacji armii w celu dostosowania jej do standardów NATO. Służyć temu miał dokument *Uzbrojenie Armii Republiki Słowackiej. Model 2010*[628].

Bardzo ważnym testem w kontekście aspiracji akcesyjnych do Sojuszu Północnoatlantyckiego dla Słowaków była sytuacja w Kosowie. Kosowo był to liczący 2 mln ludności region leżący na południu Jugosławii, zamieszkany głównie przez większość albańską. Konflikt przerodził się w otwarte walki zbrojne pomiędzy serbskimi oddziałami rządowymi a jednostkami Wyzwoleńczej Armii Kosowa domagającymi się pełnej niepodległości. W rozwiązanie konfliktu zaangażowały się Grupa Kontaktowa, Unia Europejska, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz Sojusz Północnoatlantycki. W obliczu eskalacji konfliktu pod koniec stycznia 1999 r. NAC wystosował ostrzeżenie, wzywające do natychmiastowego rozpoczęcia rozmów pokojowych pod auspicjami Grupy Kontaktowej. Ostatecznie 6 lutego 1999 r. skonfliktowane strony rozpoczęły w Rambouliet negocjacje w sprawie porozumienia pokojowego. W przypadku niezrealizowania żądań społeczności międzynarodowej Rada Północnoatlantycka upoważniła sekretarza generalnego NATO do wydania decyzji o rozpoczęciu nalotów na cele w Kosowie. W połowie lutego 1999 r. Sojusz przedstawił propozycje aneksu wojskowego do porozumienia z Rambouliet warunkującego rozmieszczenie sił lądo-

[626] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 64.

[627] J. Čurda, P. Zatlkaj, *Cesta Slovenska*..., s. 75–76, 80–85.

[628] Szerokie spojrzenie na modernizację słowackiej armii przedstawił Vladimír Tarasovič, analityk Centre for European and North Atlantic Affairs w Bratysławie. V. Tarasovič, *Reformy ozbrojených síl Slovenskej republiky nielen ako podmienka integrácie do NATO*, http://cenaa.org/analysis/reformy-ozbrojenych-sil-slovenskej-republiky-nielen-ako-podmienka-integracie-do-nato/ [14.03.2013].

wych NATO w Kosowie (KFOR), nadzorujących wdrażanie procesu pokojowego. Kosowscy Albańczycy przyjęli porozumienie, natomiast Serbowie je odrzucili. W tej sytuacji operacja NATO rozpoczęła się 24 marca 1999 r. Sama operacja budziła kontrowersje międzynarodowej opinii publicznej, ale i państw członkowskich[629].

Słowacy udzielili poparcia dla akcji NATO głównie poprzez uczestnictwo w SFOR na terenie Bośni i Hercegowiny. Do Bośni początkowo miało wyjechać do 150 żołnierzy zgodnie z ustaleniami Rady Narodowej Republiki Słowackiej z 12 lutego 1999 r. W dalszej kolejności w ramach SFOR wysłano w późniejszym czasie – w 2002 r. dwa śmigłowce, pięciu pilotów i piętnastu członków personelu technicznego. Na podstawie decyzji z 7 września 1999 r. w ramach KFOR brało udział czterdziestu żołnierzy przydzielonych do kontyngentu austriackiego. Łącznie do 2002 r. w jednostkach Sojuszu Północnoatlantyckiego uczestniczyło około 760 żołnierzy słowackich. Republika Słowacka przyłączyła się również do embarga nałożonego przez Unię Europejską na dostawy do Nowej Jugosławii ropy naftowej i gazu ziemnego[630].

Rząd zdecydował również o udzieleniu pomocy humanitarnej uchodźcom z Kosowa w wysokości około 2 mln dolarów. Poza tym zintensyfikowano prace komisji międzyresortowej koordynującej wypełnianie zobowiązań członkowskich. Opracowano również Indywidualny Program Partnerski w ramach Partnerstwa dla Pokoju pomiędzy Republiką Słowacką a Sojuszem Północnoatlantyckim na rok 1999[631].

Szefowa amerykańskiej dyplomacji Madeleine Albright podczas rozmowy z ministrem spraw zagranicznych Republiki Słowackiej Eduardem Kukanem przeprowadzonej w Waszyngtonie 22 stycznia 1999 r. nie ukrywała radości z wejścia Słowacji na drogę demokracji. Jednocześnie jednak zastrzegła, że nie jest możliwe w tak krótkim czasie naprawienie wszystkich błędów rządu Vladimíra Mečiara i Słowacy nie powinni spodziewać się przyjęcia do Sojuszu Północnoatlantyckiego tak szybko[632].

Liczyli oni jednak na wsparcie USA. Temu miała służyć możliwość korzystania przez Amerykanów ze słowackich lotnisk; stosowne porozumienie w tym zakresie zostało podpisane 9 lutego 1999 r. Kilkanaście dni później, 23 lutego 1999 r., podpisano umowę o udostępnieniu obszaru powietrznego Republiki Słowackiej dla sił powietrznych Sojuszu Północnoatlantyckiego[633].

---

[629] *NATO. Nowa strategia*..., s. 94–96.

[630] R. Morawiec, *Polityka obronna Republiki Słowackiej*, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych" 2002, nr 67.

[631] K. Żarna, *Główne kierunki polityki zagranicznej Republiki Słowackiej rządu Mikulaša Dzurindy w latach 1998–2002*, „Bielsko-Bialskie Studia Europejskie" 2008, nr 2, s. 66.

[632] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 65.

[633] *Ibidem*.

Prezydent Republiki Słowackiej Rudolf Schuster był przekonany o słuszności udostępnienia przestrzeni powietrznej dla samolotów NATO i oświadczył: „jako ówczesny kandydat na prezydenta popierałem to, choć zdaje się, straciłem tysiące głosów […]. Ale zdarzyło się już tak, nie tak dawno, jeszcze w ubiegłym roku, że przedstawiciele Słowacji mówili, iż chcą do NATO, a jechali w przeciwną stronę do Moskwy, by kupować system obronny SS–300. Nasza postawa w okresie kryzysu w Kosowie pokazuje, gdzie naprawdę upatrujemy sojuszników”[634]. Szereg wyżej wymienionych działań świadczył o determinacji rządu słowackiego, aby spełnić kryteria członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim.

Premier Mikulaš Dzurinda spotkał się z ostrym atakiem ze strony opozycji – Vladimír Mečiar groził mu sądem za zdradę stanu. Sam przywódca Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji posyłał swoich posłów z pozdrowieniami dla Slobodana Miloševicia[635]. Opozycyjna Słowacka Partia Narodowa była jednoznacznie przeciwna, podobnie jak koalicyjna Partia Lewicy Demokratycznej, nawołując społeczeństwo do protestów. Szef SNS Jan Slota ostrzegał nawet, że wojna w Kosowie może przynieść zmiany granic, gdyż następnym etapem mogła być Wojwodina, a później okręgi przygraniczne słowacko-węgierskie. Jednak ostatecznie rząd zajął odmienne stanowisko i pozwolił na przejazd przez terytorium Słowacji wojskowych transportów kolejowych[636].

Tymczasem Republika Czeska, Rzeczpospolita Polska i Republika Węgierska złożyły dokumenty ratyfikacyjne *Traktatu waszyngtońskiego*, co nastąpiło 12 marca 1999 r. Stany Zjednoczone Ameryki obawiały się, że pozostawienie poza Sojuszem Północnoatlantyckim takich państw, jak Słowacja, Bułgaria i Rumunia, niesie za sobą groźbę powstania w Europie Środkowej „szarej strefy bezpieczeństwa”[637], która mogłaby być zagospodarowana przez Federację Rosyjską. Niemniej po rozszerzeniu przyjęcie kolejnych członków nie było dla NATO priorytetem. Skoncentrowany ono było na operacji w Kosowie i ułożeniu stosunków z UE, rozwijającą własne siły operacyjne w ramach Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa. Z kolei analitycy ze Słowackiego Stowarzyszenia Polityki Zagranicznej zwrócili uwagę, że przyjęcie do NATO Czech, Węgier i Polski, a pozostawienie poza organizacją Słowacji, Rumunii i Słowenii, spowoduje podział Europy Środkowej na środkowo-zachodnią i środkowo-wschodnią[638].

---

[634] R. Schuster [wywiad], *Bez czerwonej*..., s. 37.

[635] M. Dzurinda [wywiad], *Człowiek jest stworzony by się cieszyć*, „Gazeta Wyborcza” z 27 VII 2001, s. 11.

[636] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 65.

[637] *Europa Środkowa* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 1998/99*..., s. 196.

[638] A. Duleba, P. Lukáč, M. Wlachovský, *Zahraničná politika*..., s. 39.

Postępowanie słowackiego rządu świadczyło, że podejmuje on systematyczne działania, aby spełnić kryteria członkowskie w Sojuszu Północnoatlantyckim, jednak Republika Słowacka nie została zaproszona na szczyt NATO w Waszyngtonie 23–25 kwietnia 1999 r. Decyzja ta nie spowodowała w każdym razie żadnych nerwowych ruchów i zmiany kursu politycznego w Bratysławie. Przeciwnie, premier Mikulaš Dzurinda, komentując ją, podkreślił, że Słowacja działa już faktycznie jako sojusznik NATO. Niemniej uczestnicy szczytu odrzucili sugestie ze strony słowackiego szefa rządu o możliwości rozszerzenia poprzez dołączenie do pozostałych państw Grupy Wyszehradzkiej[639].

Pomimo to nadal następowała intensyfikacja kontaktów, mająca na celu szybkie członkostwo Słowacji w Sojuszu Północnoatlantyckim. 13 lipca 1999 r. prezydent Rudolf Schuster udał się do Brukseli, gdzie spotkał się z sekretarzem generalnym Javierem Solaną. 21 września 1999 r. premier Mikulaš Dzurinda przebywał w Waszyngtonie, gdzie rozmawiał z prezydentem Billem Clintonem o dalszych perspektywach rozszerzenia Sojuszu Północnoatlantyckiego. W dwa tygodnie później, 6 października 1999 r., żona amerykańskiego prezydenta Hillary Clinton złożyła wizytę na Słowacji. W trakcie krótkiej wizyty rozmawiała z urzędującym prezydentem R. Schusterem i premierem M. Dzurindą. Bardziej oficjalna, ale również krótka była wizyta sekretarz stanu Madeleine Albright, która 22 listopada 1999 r. przybyła do Bratysławy. Rozmawiała z M. Dzurindą głównie na temat NATO, obiecując, że kolejne rozszerzenie przy kontynuacji dotychczasowej polityki rządu słowackiego obejmie to państwo[640].

W tym okresie nastąpiła intensyfikacja reform. Wspomniany wcześniej plan zbliżający Słowację do Sojuszu Północnoatlantyckiego NP PRENAME został przyjęty przez rząd 6 października 1999 r. Jednocześnie zobowiązywał on ministrów obrony i spraw zagranicznych do przedłożenia go w Brukseli jako narodowego planu wstąpienia do NATO. Celem tych przedsięwzięć było uzyskanie zaproszenia do NATO w latach 2000–2002, zamierzano to zrealizować poprzez konsekwentne wprowadzanie w życie rocznych programów. Wcześniej przeprowadzono konsultacje pomiędzy resortami obrony i spraw zagranicznych. Wynikało to z konieczności koordynacji poszczególnych działań. W październiku 1999 r. NP PRENAME został przetłumaczony i przedstawiony w Brukseli. 15 listopada 1999 r. miała miejsce publiczna dyskusja w sprawie NP PRENAME w trakcie wizyty w Bratysławie 10–11 lutego 2000 r. przedstawiciela sekretarza generalnego NATO Klausa-

[639] R. Łoś, *Polityka zagraniczna...*, s. 65.

[640] *20 Years of U.S. – Slovak Diplomatic Relations 1993–2013* http://www.usembassy.sk/20years/index.php?page=5 [12.04.2014].

Petera Klaibera. Uzupełnieniem była wizyta 22–24 lutego 2000 r. w Bratysławie wysłannika sekretarza generalnego Sojuszu Północnoatlantyckiego Edgara Buckleya. 22 marca 2002 r. na Słowacji gościła delegacja polityków brytyjskich i szefa sił NATO w Europie (SACEUR) gen. Wesleya Clarka. Jednocześnie 24 marca odbyły się konsultacje z innymi państwami Grupy Wyszehradzkiej, a 28 marca rząd słowacki przyjął roczny plan dotyczący członkostwa w NATO na 2000 r. Przyjęto go z pewnym opóźnieniem (RNP PRENAME 2000), ponieważ był to pierwszy tego rodzaju plan, w którym w cyklu rocznym wyznaczono zadania do realizacji i podporządkowano założeniom obejmującym kilka lat (NP PRENAME)[641].

Na początku marca 2000 r. rząd słowacki przygotował szereg ustaleń dotyczących podjęcia konkretnych działań w dziedzinie wojskowości, które miały na celu przyspieszenie wejścia Republiki Słowackiej do NATO. W lipcu Ministerstwo Obrony wypracowało dokument *Główne kierunki dalszego rozwoju stosunków międzynarodowych i współpracy w resorcie obrony*. Przedstawiono w nim główne zadania polityki bezpieczeństwa w aspekcie sytuacji międzynarodowej. Zwrócono w nich uwagę na problemy konieczne do realizacji przez resort obrony w związku z udziałem sił słowackich w misjach pokojowych Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unii Europejskiej / Unii Zachodnioeuropejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego[642].

Dnia 6 marca 2000 r. z oficjalną wizytą na Słowacji przebywał brytyjski sekretarz stanu Robin Cook. Rozmawiał z prezydentem Rudolfem Schusterem, premierem Mikulašem Dzurindą oraz przewodniczącym Rady Narodowej Jozefem Migašem. Głównym tematem spotkania były stosunki z UE i NATO. Poruszono problem obowiązku wizowego dla obywateli słowackich, co było jedyną sankcją, jaką nałożono na Słowację z powodu napływu obywateli tego państwa romskiego pochodzenia. Słowacja mogła raczej liczyć na wsparcie swojego uczestnictwa w NATO i UE[643].

W dniu 7 kwietnia 2000 r. minister spraw zagranicznych Eduard Kukan i minister obrony Pavol Kaniš spotkali się z ambasadorami przy siedzibie Sojuszu Północnoatlantyckiego w Brukseli. Tematem rozmów były problemy związane z realizacją NP PRENAME. Zwrócono uwagę, że niektóre działania nie były realizowane tak jak zaplanowano, a społeczeństwo słowackie nie jest do końca przekonane o poparciu dla członkostwa w NATO. Niewy-

641 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 66.

642 *Ibidem*, s. 67.

643 V. Bilčík, M. Bruncko, A. Duleba, I. Samson, *Vzťahy SR s kľúčovými západnými štátmi a Ruskom* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2000, s. 409.

starczające było również zabezpieczenie środków finansowych na realizowane projekty. Rzeczywistymi problemami były trudności z budową społeczeństwa obywatelskiego, zapewnieniem mniejszościom narodowym i etnicznym równych praw (wskazywano tu szczególnie na mniejszość romską jako defaworyzowaną), szybką reformą resortu obrony i szczególnie nauką języka angielskiego głównie wśród oficerów starszego pokolenia, skuteczną ochroną ściśle tajnych danych, utworzeniem narodowego urzędu bezpieczeństwa oraz zastosowaniem ram prawnych w przyjmowaniu dokumentów o strategicznym znaczeniu[644].

Pomimo licznych głosów krytycznych ze strony samych Słowaków na temat realizacji zamierzeń związanych z uczestnictwem w Sojuszu Północnoatlantyckim sekretarz generalny NATO George Robertson 11 maja 2000 r. w trakcie wizyty na Słowacji podkreślił pozytywne zmiany, jakie zaszły w tym państwie. Jednocześnie zwrócił uwagę na istnienie pewnych sfer, które muszą być rozwiązane. Uznał zarazem, że Słowacja jest poważnym kandydatem do NATO i podziękował za poparcie dla działań Sojuszu Północnoatlantyckiego w okresie nalotów na Serbię. Wspomniane niedociągnięcia zostały zaakcentowane jeszcze raz przez G. Robertsona 9 października 2000 r. w Brukseli, ale już 24 listopada, kiedy premier Mikulaš Dzurinda spotkał się z sekretarzem generalnym NATO, uzyskał od niego bardziej optymistyczne informacje dotyczące oceny stanu zaangażowania Słowacji w uczestnictwo w Sojuszu Północnoatlantyckim[645].

Państwa kandydujące do Sojuszu Północnoatlantyckiego (Albania, Bułgaria, Estonia, Litwa, Łotwa, Macedonia, Rumunia i Słowacja) kontynuowały przygotowania według procedur MAP przyjętych w 1999 r. W tym okresie powtarzały się krytyczne oceny wobec Słowacji. Ostatecznie państwa te rozpoczęły współdziałanie 18–19 maja 2000 r. w Wilnie. W stolicy Litwy spotkali się ministrowie spraw zagranicznych, którzy ogłosili deklarację wzywającą Sojusz do wypełnienia zobowiązań z Waszyngtonu zaproszenia tych państw do NATO w 2002 r. Na spotkaniu obecny był również George Robertson. Naradę wileńską kontynuowano w formie spotkania ministrów obrony dziewięciu państw w październiku 2000 r. w Sofii[646].

Bardzo istotne było poparcie słowackich starań o zaproszenie do członkostwa ze strony partnerów wyszehradzkich. W czerwcu 2000 r. podczas wręczenia prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej Aleksandrowi Kwaśniewskiemu listów uwierzytelniających, nowa ambasador Republiki Sło-

644 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 67.

645 *Ibidem*, s. 67.

646 *Europa Środkowa – kontynuacja przemian* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 2000/2001*..., s. 281–282.

wackiej Magda Vášáryová poruszyła tę kwestię. A. Kwaśniewski radził jej, aby popularyzowała Słowację, ponieważ Polacy tak naprawdę niewiele o niej wiedzą, a co za tym idzie, trudniej będzie uzyskać poparcie dla jej członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim[647]. M. Vášáryová stwierdziła, że perspektywa wejścia do NATO stanowiła dla niej silną motywację w momencie, gdy podejmowała decyzję o przyjęciu stanowiska ambasadora w Warszawie. Zdawała sobie sprawę, że jedno z ważnych kryteriów ewentualnego członkostwa (poparcie ze strony większości obywateli) było problematyczne. W przypadku Republiki Słowackiej poparcie to oscylowało około 36%. M. Vášáryová zastanawiała się, jak utrzymać w Polakach nadzieję, że to się zmieni. Zdawała sobie sprawę, że poparcie ze strony polskich polityków i ich lobbowanie, szczególnie w USA, były dla dalszego rozszerzenia NATO niezwykle ważne[648].

Na początku 2001 r. rozgorzał spór pomiędzy Stanami Zjednoczonymi Ameryki a Unią Europejską na temat kształtu polityki bezpieczeństwa. Uwidocznił się on szczególnie podczas cyklicznej konferencji bezpieczeństwa w Monachium. Ze strony europejskiej chodziło o plan wspólnej Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (European Security and Defense Policy, ESDP) z 60-tysięczną armią europejską pod europejskim dowództwem z nieokreślonym dokładnie stosunkiem do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Drugi istotny temat to Narodowa Obrona Rakietowa (National Missile Defense, NMD), którą zdecydowanie odrzucał prezydent Republiki Francuskiej Jacques Chirac. Obok partnerstwa euroatlantyckiego 37. edycja konferencji bezpieczeństwa w Monachium poświęcona była dyskusji o nowych wyzwaniach w kolejnym stuleciu. Do stolicy Bawarii zjechało 250 najwyższych przedstawicieli z 36 państw, w tym 32 ministrów spraw zagranicznych i obrony. Ze strony USA obecny był sekretarz obrony Donald Rumsfeld, ze strony Rosji minister obrony Siergiej Iwanow, przybył też osobiście kanclerz Gerhard Schröder[649].

W dniach 11–15 lutego 2001 r. ponownie odbywały się rozmowy z przedstawicielem sekretarza generalnego Sojuszu Północnoatlantyckiego Klausem-Peterem Klaiberem w sprawie przyszłego członkostwa. Jednocześnie negocjacje w kwestii przystąpienia Republiki Słowackiej do NATO były bardzo ożywione. Dotyczyło to w szczególności sposobu rozwiązywania spornych spraw, które przedstawiono politykom słowackim podczas wspól-

[647] M. Vášáryová, *Sąsiad o północy*..., s. 12–13.

[648] *Ibidem*, s. 24–25.

[649] H. Kremp, *Seismograph der transatlantischen Beziehungen*, „Die Welt" z 3 II 2001, http://www.welt.de/print-welt/article431749/Seismograph-der-transatlantischen-Beziehungen.html [14.04.2014].

nych rokowań w Radzie Północnoatlantyckiej 20 kwietnia 2001 r. w Brukseli. Rozmowy dotyczyły najważniejszej części zadań wyznaczonych w ramach NP PRENAME na rok 2002[650].

Gabinet premiera Mikulaša Dzurindy przy wyznaczaniu priorytetów polityki zagranicznej wyraził jednoznacznie chęć udziału w Sojuszu Północnoatlantyckim, jednocześnie określił działania, które miały przybliżyć członkostwo w NATO, w trzech obszarach: dyplomatycznym, instytucjonalnym i militarnym. Należało zintensyfikować współpracę w ramach Partnerstwa dla Pokoju, stworzyć indywidualny, partnerski plan współpracy z NATO oraz podkreślano znaczenie NP PRENAME. Niezwykle istotne znaczenie miało przyjęcie nowych aktów prawnych. Rada Narodowa Republiki Słowackiej 27 marca 2001 r. przyjęła program *Strategia bezpieczeństwa Słowacji*[651]. Podobnie stało się z kolejnymi dokumentami: *Strategią obronną Słowacji*[652] i *Strategią wojenną Słowacji*[653]. Pierwszy z tych dokumentów został przyjęty 25 maja 2001 r. i głosowało za jego przyjęciem 96 na 102 obecnych na sali parlamentarnej posłów. Podobnie przebiegało głosowanie 25 października 2001 r. nad *Strategią wojenną Słowacji*. Dalszym potwierdzeniem woli przystąpienia do NATO było przyjęcie *Prawa o bezpieczeństwie państwa w okresie wojny*, na który głosowało 11 lutego 2002 r. 113 posłów, czyli wszyscy obecni na sali[654].

Resort obrony zintensyfikował proces strukturalnych zmian celów obronnych Republiki Słowackiej. W roku 2001 dopracowano koncepcję reformy systemu obrony, co miało na celu wprowadzenie zmian w tworzeniu mechanizmów militarnych. 1 lutego 2001 r. przekształcono strukturę Ministerstwa Obrony i Sztabu Generalnego Armii Słowackiej. Zmieniono strukturę organizacyjną sztabu, instytucji planowania i dowództwa, zmniejszając liczbę zatrudnionych tam osób z 1268 na 850. Zredukowano liczbę sekcji Ministerstwa Obrony z dziesięciu do czterech. Wspomniany dokument pod

650 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 67.

651 *Bezpečnostná strategia Slovenskej republiky schválené Národnou radou Slovenskej republiky uznesením č. 1312 z 27. marca 2001*, http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDkQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.mepoforum.sk%2Fdown load%2F19%2Fbs.doc&ei=vT1QU8qkHzY4QTfgoCwBw&usg=AFQjCNFB3WGvrMUwdj9-LoU RyLrne_e9l6g&bvm=bv.64764171,d.bGE [14.02.2014].

652 *Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 201 z 28. februára 2001 k Obrannej stratégii Slovenskej republiky*, http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Uznesenie-9705?listName= Uznesenia&prefixFile=m_ [14.04.2014].

653 *Vojenská stratégia Slovenskej republiky schválená Národnou radou Slovenskej republiky uznesením z 25. októbra 2001 č. 1697*, http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.mepoforum.sk%2Fdownload%2F15%2Fvs.doc&ei=I0BQU_CeIcTA7Aaq84HoAg&usg=AFQjCNGhowCtWRLUL9Zqxsa7BQl_k6u8A&bvm=bv.64764171,d.ZGU [14.04.2014].

654 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 68.

nazwą *Uzbrojenie sił zbrojnych Republiki Słowackiej. Model 2010* zaakceptowała ostatecznie 15 lutego 2001 r. Rada Obrony Państwa. Aby przyspieszyć koordynowanie przez rząd planów dotyczących uczestnictwa w Sojuszu Północnoatlantyckim, premier Mikulaš Dzurinda w roku 2001 wraz z ministrami obrony Jozefem Stankiem i spraw zagranicznych Eduardem Kukanem utworzyli zespół ds. koordynacji. Ważnym krokiem w tej sprawie było przyjęcie przez parlament całego pakietu wspomnianych ustaw, które były jednoznacznym sygnałem w kontekście preferencji polityki słowackiej w obszarze polityki zagranicznej – ukierunkowaniu na akcesję do NATO i UE[655].

W maju 2001 r., podczas oficjalnej wizyty ministra spraw zagranicznych Republiki Słowackiej Eduarda Kukana w Polsce, akcesja do Sojuszu Północnoatlantyckiego była jednym z najważniejszych punktów. W rozmowie E. Kukana z ministrem Władysławem Bartoszewskim poruszono kwestię wejścia Słowacji do NATO i roli Polski w tym procesie. Wiązało się z tym utworzenie polsko-słowackiej brygady z siedzibą w Topolczanach w 2002 r.[656]

Podczas nadzwyczajnego spotkania w Brukseli 14 czerwca 2001 r. podjęto decyzję, że na szczycie w Pradze w listopadzie 2002 r. Sojusz Północnoatlantycki zaprosi nowe państwa. Ta decyzja rozpoczęła falę spekulacji dotyczącą państw, które takie zaproszenie otrzymają. Mówiono w tym kontekście o Słowacji, Słowenii i państwach bałtyckich. Nieco mniejsze szanse dawano Bułgarii i Rumunii, natomiast nie mówiono nic o Albanii, Macedonii i innych państwach bałkańskich[657]. Mimo że Słowacja znalazła się w grupie państw najlepiej przygotowanych do członkostwa, władze NATO zaniepokojone były silnym przedwyborczym poparciem dla Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji, przypominając w tym kontekście o konieczności respektowania procedur demokratycznych. Paradoksalnie, sam Vladimír Mečiar zaproponował wszystkim najważniejszym partiom zawarcie porozumienia o współpracy na rzecz uzyskania przez Słowację członkostwa, a kwestia akcesu do Sojuszu stała się jednym z fundamentalnych punktów programu wyborczego HZDS. Premier Mikulaš Dzurinda uważał to za wybieg. Z jednej strony V. Mečiar twierdził, że jedyną alternatywą dla Słowacji było NATO, a z drugiej sprzeciwiał się akcji w Kosowie. Przypominał, że jeszcze nie tak dawno były premier chciał odwołać szefa Ministerstwa Spraw Zagranicznych Eduarda Kukana za to, że rząd Mikulaša Dzurindy tak twardo stał na stanowisku przystąpienia do Sojuszu Północnoatlantyckiego[658].

---

655 *Ibidem*.

656 M. Vášáryová, *Sąsiad o północy*..., s. 116.

657 *Europa Środkowa 2001/2002*..., s. 282. Szerzej zob. J. Šedivý, *Dilema rozšiřovaní NATO*, Praha 2001.

658 M. Dzurinda M., *Człowiek jest...*, s. 11.

Podczas wizyty w Warszawie prezydenta USA George W. Busha, w ocenie ambasador Republiki Słowackiej w Polsce Magdy Vášáryovej, niezwykle istotne było spotkanie w gmachu Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. Najpierw przemawiał prezydent Aleksander Kwaśniewski i kiedy mówił o kolejnym rozszerzeniu NATO, na pierwszym miejscu wymienił Słowację. Następnym mówcą był G.W. Bush, dla którego przemówienie pisali Zbigniew Brzeziński i Jerzy Koźmiński. Mówiąc o rozszerzeniu Sojuszu, również wymienił Słowację. M. Vášáryová opisała pewne zamieszanie związane z tą sytuacją. Trzy godziny po spotkaniu w oficjalnym przemówieniu, które ukazało się w Internecie, nie było ani słowa o Republice Słowackiej i kandydatach do rozszerzenia. Tymczasem M. Vášáryová wysłała do centrali w Bratysławie komunikat o słowach prezydenta G.W. Busha o Słowacji. Jej zdanie potwierdził ostatecznie Bronisław Geremek, który również zauważył zmianę w Internecie. Okazało się, że prezydent USA zmienił przygotowane wcześniej przemówienie[659].

Zbliżeniu z Sojuszem Północnoatlantyckim służyła również poprawa stosunków z sąsiadami. Najłatwiejsze do polepszenia wydawały się relacje z Czechami. Polityka wobec Węgier już na początku zmierzała do normalizacji, a takie możliwości pojawiły się z chwilą przyjęcia SMK do koalicji rządowej. Było to ważne, gdyż Słowacja liczyła na poparcie Czech, Polski i Węgier podczas wstępowania do struktur zachodnich. Rząd Mikulaša Dzurindy podpisał z gabinetem Viktora Orbána umowę o dobrym sąsiedztwie i przyjacielskiej współpracy pomiędzy Republiką Słowacką a Republiką Węgierską. Pozytywne trendy w stosunkach z Węgrami zostały przerwane po przyjęciu 19 czerwca 2001 r. przez parlament węgierski ustawy *Prawo o Węgrach żyjących w sąsiednich państwach*, a sytuację pogorszyło ponadto stwierdzenie premiera V. Orbána, że przyjęcie Słowacji do NATO jest wielce problematyczne[660].

W sierpniu 2001 r. ministrowie obrony Czech, Słowacji i Polski dyskutowali o wspomnianej już kwestii powstania wspólnej brygady, która stacjonowałaby na Słowacji w Topolczanach. Jednostka ta miałaby brać udział w działaniach w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego lub Unii Europejskiej. Był to jednocześnie sygnał, że państwa te chętnie widziałyby dalszą współpracę w ramach NATO.

We wrześniu 2001 r. miało miejsce kolejne Forum Ekonomiczne w Krynicy – „polskim Davos". Prezydent Aleksander Kwaśniewski zaprosił prezydenta Rudolfa Schustera jako swojego gościa, aby otworzył jedną z sesji. Podczas prywatnego spotkania prosił go, aby więcej uwagi poświęcił podróżom po państwach NATO i lobbowaniu na rzecz wejścia Słowacji do Sojuszu

[659] M. Vášáryová, *Sąsiad o północy*..., s. 137–138.

[660] Szerzej w rozdziale szóstym.

Północnoatlantyckiego. Prezydent Słowacji, który był znacznie ograniczony przez swoją chorobę, obiecał, że w październiku pojedzie do Niemiec. A. Kwaśniewski nie ukrywał, że to zdecydowanie za mało. Magda Vášáryova stwierdziła, iż w pałacu prezydenckim panuje przekonanie, że wejście do NATO przyjdzie samo. Większą aktywność na tym polu przyznawała rządowi słowackiemu[661].

Członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim było priorytetem państw Europy Środkowej w polityce zagranicznej. Miało to szczególny wymiar po 11 września 2001 r. Niezależnie od stanu przygotowań politycznych i militarnych kandydatów, stanu gospodarki oraz relacji bilateralnych z sąsiednimi państwami decyzja o kolejnym rozszerzeniu była ściśle związana z reformą wewnętrzną Sojuszu, unormowaniem relacji pomiędzy NATO a UE czy też stosunków z Rosją[662].

W październiku 2001 r. ministerstwa obrony Czech i Słowacji podpisały porozumienie o stworzeniu jednostki, która brałaby udział w operacji w ramach KFOR. 29 czerwca 2001 r. odbyły się konsultacje w Brukseli w sprawie przyjęcia zasad RNP PRENAME 2002, które trwały do 30 października 2002 r. Głównymi negocjatorami ze strony słowackiej był Ján Figeľ i sekretarz stanu w Ministerstwie Obrony Jozef Pivarci. Plan ten został dobrze przyjęty przez sekretarza generalnego NATO Georga Robertsona. Z pozytywną oceną spotkało się to, że główne cele członkostwa Słowacji zamykały się w rocznych cyklach dostosowawczych, które powinny być zgodne z NP PRENAME i konkretnie rozliczane. Rokowania dotyczyły kilku obszarów:

– w sprawach politycznych i gospodarczych nie było żadnych uwag ze strony NATO. Zwracano uwagę na harmonijny rozwój polityczny i ekonomiczny wpływający na budowę stabilnego społeczeństwa obywatelskiego, podkreślając tym samym znaczenie wysiłków rządu Mikulaša Dzurindy;
– w sprawach militarnych zwracano uwagę na dysproporcje pomiędzy deklarowanymi celami a ich realizacją, a szczególnie reformy Ministerstwa Obrony;
– w sprawach finansowych podkreślano, że reformy nie były dostatecznie skoordynowane z realnymi możliwościami państwa;
– w problematyce bezpieczeństwa podniesiono, że nie są dostatecznie chronione tajne dane, a zabezpieczenia nie spełniają standardów NATO. Chodziło o to, aby Słowacja jako państwo członkowskie stosowało odpowiednie kryteria tajności danych. Należało zrobić wszystko, aby wprowadzić system informatyczny, który miałby być kompatybilny i bezpieczny z systemem Sojuszu;

[661] M. Vášáryová, *Sąsiad o północy*..., s. 146.
[662] *Europa Środkowa 2001/2002*..., s. 282.

– w kwestiach prawnych uznano, że na początku muszą być podjęte decyzje polityczne, a później bardzo skomplikowane decyzje prawne[663].

W trakcie kolejnej wizyty George Robertsona w Republice Słowackiej we wrześniu 2001 r. sekretarz generalny wyraził opinię, że gdy istniejące tendencje w polityce słowackiej się utrzymają, to Słowacja na spotkaniu NATO w Pradze zostanie zaproszona do Sojuszu. W trakcie wizyty Mikulaša Dzurindy w grudniu 2001 r. w siedzibie NATO w Brukseli premier podkreślał, że Słowacja ma stabilną politykę, instytucje i poparcie społeczne dla członkostwa w Sojuszu. Problemem była konieczność szerszego informowania społeczeństwa na temat członkostwa w NATO. Niemniej należało przygotować pewne zmiany:

– dopracowanie dokumentów: *Strategia bezpieczeństwa Słowacji*, *Strategia obronna Słowacji*, *Strategia wojenna Słowacji*;
– harmonizacja planowanych postępów w kolejnych cyklach związanych z obroną, reorganizacją całego resortu, również reorganizacją całej struktury Sztabu Generalnego i dostosowanie ich do potrzeb i struktur NATO;
– zmiany w systemie modernizacji sieci komunikacyjnej i systemach bezpieczeństwa oraz ochrony danych;
– rozwinięcie zasady oddzielenia spraw militarnych od cywilnych.

Na procesy integracyjne w 2001 r. pozytywnie wpłynęła stabilizacja systemu demokratycznego na Słowacji i polityka proreformatorska ekipy rządowej. Ambasador USA przy NATO Alexander Vershbov potwierdził, że państwa NATO chcą mieć pewność, że pozytywne zmiany, jakie następują w państwach nowo wstępujących, są nieodwracalne[664]. Stąd też decydujące dla Słowacji miały być z pewnością wybory parlamentarne w roku 2002, aczkolwiek był to z pewnością czynnik współdecydujący, ponieważ bez ogromnego wysiłku reformatorów rządu Mikulaša Dzurindy wejście do zachodnich struktur nie byłoby tak oczywiste.

Szczególny wymiar miał projekt ustawy złożonej jednocześnie w Senacie i Izbie Reprezentantów Kongresu USA, w którym była mowa, że Słowacja dołącza oficjalnie do grona kandydatów do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Kongresmani, a wśród nich tak wpływowi, jak lider republikańskiej mniejszości w Senacie Trent Lott, były republikański szef komisji spraw zagranicznych Jessie Helis, były kandydat Partii Demokratycznej na wiceprezydenta Joe Lieberman i senator polskiego pochodzenia Barbara Mikulski uważali, że dalsze rozszerzenie NATO stało się jeszcze ważniejsze po ataku terrorystycznym na USA. Kongresmani nie przesądzali, które państwa po-

[663] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 69–70.
[664] *Ibidem*, s. 70.

winny znaleźć się w grupie zaproszonych do Sojuszu Północnoatlantyckiego podczas szczytu w Pradze, niemniej w projektach wymieniało się Słowację jako państwo otrzymujące pomoc finansową USA w przygotowaniach do wejścia do NATO[665].

Warto też wspomnieć o ewolucji stanowiska Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji. Pod koniec 2001 r. partia ta we wszystkich sondażach miała poparcie rzędu 30%, co w kontekście zbliżających się wyborów parlamentarnych stawiało ją zdecydowanie na pierwszym miejscu. Jednocześnie pojawiały się w związku z tym obawy, czy Słowacja zostanie zaproszona do Sojuszu Północnoatlantyckiego podczas szczytu w Pradze. Nadal obawiano się, aby nie powtórzyła się sytuacja z 1997 r., kiedy to na skutek polityki prowadzonej przez rząd Vladimíra Mečiara nie została zaproszona do członkostwa. Tymczasem w marcu 2000 r. postulat wejścia do struktur euroatlantyckich V. Mečiar uznał za swoje główne zadanie. Wziął udział w szerokiej kampanii informacyjnej na rzecz przekonania Słowaków o konieczności członkostwa, czego przykładem było zorganizowanie konferencji „NATO – stabilizacja, bezpieczeństwo i współpraca"[666].

Zamachy terrorystyczne z 11 września 2001 r. spowodowały wzrost aktywności państw Europy Środkowej mających na celu z jednej strony podkreślenie solidarności z USA, z drugiej wzmocnienie bezpieczeństwa wewnętrznego. Czechy, Polska i Węgry wystawiły swoje oddziały do dyspozycji koalicji antyterrorystycznej, a pozostałe państwa udzieliły innego rodzaju wsparcia, jak np. otwarcia swojej przestrzeni transportowej. Na spotkaniu, które odbyło się w miejscowości Orawski Podzamok w Słowacji w dniu 24 września, ministrowie obrony podjęli decyzję o utworzeniu polsko-czesko-słowackiej brygady do udziału w operacjach pokojowych[667]. Dużą inicjatywą regionalną, podjętą z inicjatywy prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Aleksandra Kwaśniewskiego, była konferencja w Warszawie 6 listopada 2001 r. Uczestniczyły w niej Albania, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Estonia, Jugosławia, Litwa, Łotwa, Macedonia, Mołdowa, Polska, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Ukraina, Węgry, ONZ, OBWE i NATO. Podczas konferencji omawiano sposoby przeciwdziałania terroryzmowi i współpracy w tej dziedzinie. W *Deklaracji warszawskiej*[668] w sprawie zwalczania ter-

[665] B. Węglarczyk, *Słowacja do NATO*, „Gazeta Wyborcza" z 30 X 2001, s. 7.

[666] T. Grabiński, *Mecziar chce do NATO*, „Gazeta Wyborcza" z 28 XI 2001, s. 11

[667] *Europa Środkowa 2001/2002*..., s. 275.

[668] *Dokument końcowy – Deklaracja Warszawskiej Konferencji w sprawie zwalczania terroryzmu*, 6.11.2001, http://www.prezydent.pl/archiwalne-aktualnosci/rok-2001/art,588,dokument-koncowy-deklaracja-warszawskiej-konferencji-w-sprawie-zwalczania-terroryzmu.html [14.04.2014].

roryzmu państwa Europy Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej zadeklarowały wolę współpracy z USA. Przyjęto także szczegółowy plan działania w sprawie zwalczania terroryzmu[669].

5.6. Finalizacja rokowań

Na przełomie 2001 i 2002 r. pojawiła się szansa na wstąpienie Słowacji do struktur NATO, która wypływała nie tylko z wewnętrznych, ale i zewnętrznych czynników, a mianowicie:

– utworzenia koalicji antyterrorystycznej z końcem 2001 r., z jednoczesnym poparciem Słowacji dla działań USA („list ośmiu");
– utworzenia Rady Rosja – NATO, co zadecydowało, że opór w Moskwie wobec dalszego rozszerzenia Sojuszu zdecydowanie osłabł;
– stworzenia perspektywy dla Ukrainy do wstąpienia do NATO;
– po 2001 r. rozszerzenie NATO w powszechnej opinii stała się podstawą bezpieczeństwa międzynarodowego;
– polityka USA była polityką rozszerzenia, ponieważ można było w ten sposób osiągnąć stabilność Europy. Większe zaangażowanie Europy to również większe uczestnictwo jej sił, również militarnych, w różnych rejonach świata[670].

O tym, że Słowacja czuła się zaangażowana w porozumienie z USA, świadczyć mogą wypowiedzi ambasadora tego państwa w Bratysławie. 7 lutego 2002 r. Ronald Weiser stwierdził, że stosunki pomiędzy oboma państwami od czasu ogłoszenia niezależności nigdy nie były tak dobre. Sekretarz generalny NATO George Robertson 16 stycznia 2002 r. potwierdził, że bieżący rok może być decydujący, ponieważ będzie się dyskutowało na temat rozszerzenia Sojuszu. Widoczne było, że państwa członkowskie czekały z ostateczną decyzją na zaproszenie Słowacji do NATO na wrześniowe wybory parlamentarne 2002 r. Ambasadorzy Wielkiej Brytanii i USA ostrzegali jednak, że zaproszenie Słowacji do członkostwa zależy od tego, jaki rząd powstanie po jesiennych wyborach parlamentarnych. R. Weiser uważał, że do 1998 r. na Słowacji był rząd, który kierował się innymi wartościami niż Sojusz Północnoatlantycki. W sytuacji, gdyby to się powtórzyło, ponownie nie będzie zaproszenia. Podobne zastrzeżenia w połowie lat 90. zgłaszał ówczesny ambasador USA Ralph Johnson[671].

---

669 *Europa Środkowa 2001/2002*..., s. 270.

670 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 70–71.

671 T. Grabiński, *W rękach wyborców*, „Gazeta Wyborcza" z 9 I 2002, s. 8.

W kolejnym miesiącu, 12 lutego 2002 r. Ján Figel rozmawiał z zastępcą szefa Połączonych Sztabów (Supreme Allied Commander) w Europie gen. Dieterem Stöckmanem. Głównym przedmiotem rozmów było przygotowanie Słowacji do członkostwa w Sojuszu, relacje UE – NATO i wspólne rozwiązywanie problemów bałkańskich. Zanim zapadły ostateczne decyzje o przyjęciu Słowacji do Sojuszu, negocjacje były prowadzone z dużym zaangażowaniem. 28 stycznia – 1 lutego 2002 r. Bratysławę odwiedziła delegacja NATO z asystentem sekretarza generalnego ds. polityki zagranicznej Günterem Altenburgiem. Członkowie delegacji rozmawiali z prezydentem Rudolfem Schusterem, premierem Mikulašem Dzurindą, ministrem spraw zagranicznych Eduardem Kukanem, ministrem obrony Jozefem Stankiem, sekretarzem stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych Jánem Figlem, sekretarzem stanu w Ministerstwie Obrony Ratislavem Kačerem, Pavlem Hrušovskim i przedstawicielem premiera ds. mniejszości romskiej Klarą Orgovanovą. Zgodnie z doniesieniami prasowymi rozmowy miały korzystny przebieg, a skład delegacji mógł świadczyć jednocześnie o randze prowadzonych rozmów i o jej charakterze[672]. Wyraźnie dotykano spraw, których poprawa była ważna dla Słowacji – mniejszości narodowych i grup etnicznych.

Niezwykle istotne z punktu widzenia państw kandydujących było posiedzenie Rady Północnoatlantyckiej w Reykjaviku (Islandia) 14 maja 2002 r. Głównymi tematami spotkania ministrów spraw zagranicznych było rozstrzygnięcie nurtującej kwestii: jak, rozszerzając NATO, nie wystraszyć Rosji i jaki sygnał wysłać w stronę Ukrainy. Pojawiła się również kwestia Kosowa. Ta autonomiczna część Serbii budziła odmienne emocje w Polsce i na Słowacji. W przypadku Polski, jako członka NATO, panowało poparcie dla tej interwencji. Z kolei w Słowacji Serbów popierali politycy Słowackiej Partii Narodowej, a poparcie dla akcesji Republiki Słowackiej do NATO spadło poniżej 34%[673].

Podczas szczytu w Reykjaviku zwracano uwagę, że po wyborach parlamentarnych w Słowacji oczekuje się szybkiego sformowania prodemokratycznego rządu. Delegacje wojskowe ze Słowacji potwierdzały, że plan działań na rzecz członkostwa stawiał Słowacji o wiele wyższe wymagania niż Polsce, Czechom i Węgrom w roku 1997[674].

Państwa kandydujące do członkostwa kontynuowały współdziałanie w ramach tzw. grupy wileńskiej. Doszło do spotkań premierów tej grupy

---

672 Ľ. Macko, *2001 – rok konkretnych výsledkov na ceste Slovenska do NATO* [w:] A. Kotvanová (red.), *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2001*, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava 2002, s. 133.

673 J. Čurda, P. Zatklaj, *Cesta Slovenska*..., s. 100–101.

674 M. Vášáryová, *Sąsiad o północy*..., s. 191.

w Bratysławie (10–11 maja 2001 r.), Budapeszcie (29–30 maja 2001 r.) i Wilnie (1–2 lipca 2001 r.). Z kolei w październiku 2001 r. w słoweńskiej miejscowości Bled spotkali się ministrowie spraw zagranicznych, a w Sofii prezydenci. W skład grupy wileńskiej wchodziły następujące państwa: Albania, Bułgaria, Chorwacja, Estonia, Litwa, Łotwa, Macedonia, Rumunia, Słowacja i Słowenia[675].

W marcu 2002 r. sekretarz generalny Sojuszu Północnoatlantyckiego George Robertson przeprowadził jednodniową inspekcję czeskich przygotowań do organizacji szczytu NATO w Pradze. Jak stwierdził, szczyt ten miał być ważny z dwóch powodów: zaproszenia nowych członków i ustalenia zasad modernizacji Sojuszu. Podczas konferencji prasowej indagowany na temat ewentualnego pominięcia wśród zaproszonych Słowacji stwierdził, że jeżeli Słowacy chcą wejść do NATO, powinni zagłosować na tych, którzy wprowadzą ich do Sojuszu[676]. Była to wyraźna aluzja do jesiennych wyborów parlamentarnych i jednocześnie ostrzeżenie, jakie konsekwencje może nieść za sobą powrót Vladimíra Mečiara na stanowisko szefa rządu. W podobnym tonie wypowiadał się Nicholas Burns, ambasador USA przy Sojuszu Północnoatlantyckim, z tą różnicą, że osobę V. Mečiara wymienił z nazwiska. To stwierdzenie, które ukazało się w austriackiej „Die Presse", było pierwszą oficjalną wypowiedzią amerykańskiego urzędnika uzależniającą zaproszenie Słowacji do NATO od wyników wrześniowych wyborów parlamentarnych[677].

W dniach 12–14 maja 2002 r. premier Mikulaš Dzurinda udał się z wizytą do Wielkiej Brytanii. Podjął rozmowy z Tony Blairem, przewodniczącym Izby Lordów, i ministrem sprawiedliwości Irvinem Lairgiem oraz wiceprzewodniczącym Partii Konserwatywnej Michaelem Ancramem. Głównym tematem rozmów był stan przygotowań Republiki Słowackiej do akcesji do Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. Premier Wielkiej Brytanii obiecał szefowi rządu Słowacji zniesienie obowiązku wizowego dla obywateli Republiki Słowackiej[678].

Ostatecznie Słowacja wspólnie z Estonią, Łotwą, Litwą, Słowenią, Rumunią i Bułgarią została zaproszona do Sojuszu Północnoatlantyckiego podczas szczytu NATO w Pradze 21–22 listopada 2002 r.[679]

---

[675] *Europa Środkowa 2001/2002* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 2001/2002*..., s. 284.

[676] T. Grabiński, *Słowacy wiedzą*, „Gazeta Wyborcza" z 22 III 2002, s. 7.

[677] „Gazeta Wyborcza" z 21 VI 2002, s. 6.

[678] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Bates-Melišová, *Zahraničná politika SR: hlavné trendy, dvojstranné vzťahy, regionalna spolupráca* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, t. I, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002, s. 366.

[679] J. Čurda J., P. Zatlkaj, *Cesta Slovenska*..., s. 108–111; R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 75.

Jak zauważa Magda Vášáryová, szczyt w Pradze otworzył nie tylko Słowacji, ale i pozostałym sześciu kandydatom drogę pod parasol bezpieczeństwa, pod którym od wielu lat kryła się Austria, chociaż formalnie była neutralna. W jej ocenie w tym okresie nieoceniona była pomoc Polski. Polska popierała to rozszerzenie ze względów strategicznych. Polscy politycy na posiedzeniach NATO wskazywali na postępy, które poczynili Słowacy w pięciu rozdziałach PRENAME; na dążenie do przeprowadzenia szeroko zakrojonej reformy sił zbrojnych, oraz na to, że gotowi byli wnieść swój wkład w KFOR i SFOR[680].

Zaproszenie do NATO to zaledwie początek długiego procesu prowadzącego do podpisania traktatu o przystąpieniu do Sojuszu Północnoatlantyckiego, jego ratyfikacji w dziewiętnastu państwach członkowskich, przygotowania specjalistów do pracy na ważnych stanowiskach w Brukseli. Słowacy musieli włączyć się do dyskusji na temat nowej polityki bezpieczeństwa i roli w niej NATO.

Dnia 11 kwietnia 2002 r. Rada Narodowa Republiki Słowackiej uchwaliła nowelizację prawa o bezpieczeństwie państwa podczas wojny. W kolejnym miesiącu, 16 maja parlament uchwalił ustawę dotyczącą prawa o służbie wojskowej, a 23 maja prawa o uzbrojeniu armii słowackiej. Rząd podjął również 5 czerwca 2002 r., a więc ryzykownie tuż przed wyborami, decyzję o przeznaczeniu od 2003 r. 2% PKB na siły zbrojne. 4 września 2002 r. rząd przyjął uzgodnienia związane z RNP PRENAME na rok 2003. Miesiąc później, 8 października, minister spraw zagranicznych Eduard Kukan odbył rozmowy ze stałym przedstawicielem Wielkiej Brytanii przy NATO ambasadorem E. Jonesem Parrym[681].

Realizacja ogólnego programu NP PRENAME zyskała akceptację w Brukseli, szczególnie zasadnicza jej część przeznaczona do wykonania w 2002 r. (RNP PRENAME) została wysoko oceniona jako podstawa do wejścia Republiki Słowackiej do Sojuszu Północnoatlantyckiego. W programie dużo miejsca poświęcono koordynacji działalności grup roboczych, przygotowujących członkostwo Słowacji w NATO. Stąd też zwracano uwagę na konieczność koordynacji działań Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Ministerstwa Obrony. Ważne było przygotowanie całej sfery prawnej, głównie w celu zwalczania korupcji. Stąd też od 21 czerwca 2000 r. obowiązywał rządowy program zwalczania korupcji. Zwracano też uwagę na formy walki z korupcją, głównie w sferach dotyczących zagadnień ekonomicznych, prywatyzacji, bankowości itd. Nie mniej ważnym problemem było usystematyzowanie problemów związanych z prawami człowieka. W tym celu rząd słowacki 28 lutego 2001 r. przyjął *Europejską kartę języków regionalnych lub mniejszo-*

[680] M. Vášáryová, *Sąsiad o północy*..., s. 191.

[681] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 72.

ściowych i w tym samym miesiącu Rada Narodowa ją ratyfikowała. Tym samym zaakceptowano wysokie standardy ochrony praw mniejszości narodowych na Słowacji, w tym ochrony języka. W czerwcu 2002 r. rząd zatwierdził plan zwalczania wszelkiego rodzaju dyskryminacji, rasizmu i ksenofobii, antysemityzmu i nietolerancji. Program ten zaakceptowano głównie ze względu na mniejszość romską. Wstępny dokument w tej sprawie przyjęto już we wrześniu 1999 r., aby wspomóc mniejszość romską, ale i pokazać, że warunki tworzenia podstaw demokratycznego państwa są spełniane. Na potrzeby społeczności romskiej przeznaczono w 2000 r. 30 mln koron. Ze środków tych finansowano funkcjonowanie wspólnot romskich, życie kulturalne, wydawanie czasopism itd.

Cele do realizacji w programie RNP PRENAME dotyczyły również zagadnień międzynarodowych i nierozwiązanych do tej pory spraw. Zamierzano wyjaśnić zagadnienia sporne z Austrią, głównie dotyczące elektrowni jądrowej Jaslovske Bohunice. Do roku 2008 zamierzano wyłączyć dwa bloki, co do których wątpliwości zgłaszała Komisja Europejska. W dalszej kolejności należało zadbać o rozwój współpracy w ramach Grupy Wyszehradzkiej. Głównie dotyczyło to funkcjonowania Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego. Zamierzano w pełni zrealizować polepszenie stosunków z Węgrami. W sierpniu 2001 r. rząd słowacki przyjął *Strategię rozwoju stosunków między Słowacką a Federacją Rosyjską* oraz podobną strategię z Ukrainą. Stworzono również plan pomocy państwom bałkańskim. W lutym 2001 r. rząd słowacki uchwalił projekt pomocy humanitarnej dla tego regionu w wysokości 55 mld koron słowackich, które miały zostać spożytkowane w dziedzinie energetyki i pomocy zdrowotnej[682]. Następnie podsumowano działalność Słowacji w ramach SFOR, w której brało udział ośmiu żołnierzy, z kolei w ramach KFOR 44 żołnierzy[683].

Formalnie Republika Słowacka przystąpiła do Sojuszu Północnoatlantyckiego 2 kwietnia 2004 r.

[682] *Ibidem*, s. 74.

[683] K. Żarna, *Between the East and the West. Slovakia and the North Atlantic Treaty Organization (1993–2004)*, „Polityka i Społeczeństwo" 2010, nr 7, s. 228.

Rozdział VI

W kierunku normalizacji. Stosunki bilateralne z sąsiednimi państwami

6.1. Republika Austrii

Republika Austrii w analizowanym okresie odgrywała istotną rolę w polityce zagranicznej Republiki Słowackiej nie tylko w ujęciu bilateralnym, ale również w szerszym wymiarze regionalnym. W analizowanym okresie spośród sąsiadów Słowacji Austria była jedynym państwem członkowskim Unii Europejskiej, przez co mogła odgrywać rolę jej ambasadora. Słowacy funkcjonowali w obrębie dualistycznej monarchii austro-węgierskiej, w ramach której dochodziło do prób ich wynarodowienia. Nie rzutowało to jednak na późniejsze relacje austriacko-słowackie, ponieważ ziemie słowackie znajdowały się w granicach Korony Świętego Stefana[684]. Istotną rolę odgrywała również bliskość obu stolic: Bratysławy i Wiednia, które znajdują się w odległości zaledwie kilkudziesięciu kilometrów. Pozwalało to na rozwijanie współpracy gospodarczej, kulturalnej i turystycznej.

Natomiast na wzajemne relacje negatywnie wpływała sprawa uprowadzenia syna prezydenta Republiki Słowackiej Michala Kovača jr., w co zamieszani byli funkcjonariusze słowackich służb specjalnych[685]. 14 lutego 1996 r. z inicjatywy strony austriackiej w Schätzen am Gebirge doszło do nieoficjalnego spotkania premierów Austrii Franza Vranitzky'ego i Słowacji Vladimíra Mečiara. Rozmowy były poświęcone relacjom bilateralnym w Europie, a także współpracy pomiędzy Austrią, Węgrami i Słowacją. Na konferencji prasowej F. Vranitzky stwierdził, że przypadek syna prezydenta Słowacji jest sprawą sądów, i liczy na to, że będzie ona w ciągu dwóch, trzech tygodni rozwiązana. Podobnie V. Mečiar potwierdził, że sprawa Michala Kováča jr. należy wyłącznie do sądów[686]. Sędzia Wyższego Sądu Kra-

[684] Szeroko nt. stosunków narodowościowych w Królestwie Węgierskim zob.: T. Kopyś, *Kwestia narodowościowa na ziemiach Korony Świętego Stefana w latach 1867–1918*, Wydawnictwo Promocji Powiatu, Miasta i gminy „Promo", Kraków 2001.

[685] Szerzej w rozdziale trzecim.

[686] Mim, sp, *Stretnutie Vranitzky – Mečiar sa včera uskutočnilo z iniciatívy rakúskej strany*, „Sme" z 15 II 1996, http://www.sme.sk/c/2103665/stretnutie-vranitzky-meciar-savcera-uskutocnilo-z-iniciativy-rakuskej-strany.html [18.04.2014].

jowego w Wiedniu w uzasadnieniu wyroku stwierdził, że istnieją realne przesłanki, iż Michal K. był pozbawiony wolności i siłą przewieziony do Republiki Austrii. Uznano również za nietypowe zachowanie brak reakcji władz słowackich na porwanie swojego obywatela[687]. Stwierdzono, że z jednej strony, złamano jedną z najważniejszych konwencji Rady Europy chroniących prawa człowieka[688], a z drugiej, również wewnętrzne normy prawne, czego wyrazem był brak żądania powrotu siłą przewiezionego wcześniej za granicę obywatela. Sąd w Wiedniu odrzucił też niemiecki wniosek w sprawie ekstradycji M. Kováča jr.[689] Sąd Konstytucyjny we wrześniu 1996 r. w swoim orzeczeniu konstatował, że Ministerstwo Spraw Zagranicznych reprezentowane przez ministra Juraja Schenka naruszyło ustawowe prawa obywatelskie M. Kovaca jr. w sytuacji, kiedy uniemożliwiono mu swobodny powrót do Słowacji. Na reakcję słowackich kręgów rządowych na wyrok austriackiego sądu nie trzeba było długo czekać. Oburzony V. Mečiar stwierdził, że całe zamieszanie miało na celu dyskredytację najwyższych władz Republiki Słowackiej[690].

W konsekwencji MSZ za pośrednictwem rzecznika prasowego Juraja Matejovskiego i wiceministra Jozefa Šestáka wystosowało wobec strony austriackiej oficjalną notę protestacyjną, w której nie zgadzało się z orzeczeniem austriackiego sądu. Decyzja ta świadczyła o niezrozumieniu nie tylko struktury demokratycznego państwa, gdzie sądy mają swoją własną autonomię, ale jednocześnie przedstawiało niekompetencję słowackiej dyplomacji. Oprócz negatywnego oddźwięku w europejskiej prasie, gdzie w „Süddeutsche Zeitung" napisano o nocie jako o „artystycznym kąsku" MSZ albo w „Der Standard" jako o „kuriozalnym proteście", miało to też realne konsekwencje w bilateralnych relacjach słowacko-austriackich. Do siedziby austriackiego MSZ 22 lutego 1996 r. wezwano Jozefa Klimkę, słowackiego ambasadora w Wiedniu, i tłumaczono mu sprzeciw wobec słowackiej noty protestacyjnej. Szef austriackiego MSZ powiedział słowackiemu ambasadorowi, że nota jest w pełnym zakresie bezpodstawna. W jego ocenie to postępowanie nie jest zgodne z dobrosąsiedzkimi kontaktami. Te słowa pozostały bez reakcji. W standardowym państwie osoby, które byłyby odpowiedzialne za nieprofesjonalne postępowanie przy okazji wysłania noty, powinny podać się do dymisji. Jednak nie były one pociągnięte do odpowiedzialności. Minister Juraj Schenk stwierdził, że w relacjach

[687] M. Leško, *Mečiar a mečiarizmus. Politik bez skrupul, politika bez zabran*, VMV, Bratislava 1996, s. 150.

[688] Chodziło o *Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284.

[689] „Polityka" z 2 III 1996, s. 12.

[690] M. Leško, *Mečiar a mečiarizmus*..., s. 151.

pomiędzy Słowacją a Austrią nic się nie stało. Następnie dodał, że przedstawiciele resortu spraw zagranicznych w nocie jedynie pytali, czy orzeczenie było istotnie uzasadnione tym, że za porwaniem stały słowackie organy państwowe. J. Schenk dodał, że przedstawicielem słowackich organów państwowych jest również głowa państwa. Na pytanie dziennikarzy, czy słowacki rząd teraz dopuszcza, że rzeczywiście doszło do uprowadzenia prezydenckiego syna, J. Schenk zauważył , że to w ogóle nie jest ważne – istotne jest tylko to, co się rzeczywiście stało[691].

W dniu 20 marca 1996 r. na zaproszenie Vienna International Center i austriacko-słowackiego forum gospodarczego Vladimír Mečiar odwiedził Wiedeń, gdzie rokował z przedstawicielami kręgów gospodarczych i finansowych. Poseł z ramienia austriackich Zielonych (Die Grünen) Rudi Anschober wezwał dzień przedtem Franza Vranitzky'ego, aby ten wytłumaczył V. Mečiarowi protest Austrii przeciwko budowie elektrowni jądrowej w Jaslovských Bohunicach. Według R. Anschobera rekonstrukcja elektrowni spowoduje ryzyko nie tylko dla Austrii, ale i dla całej Europy Środkowej. W jego ocenie reaktory te były wadliwe (chodziło głównie o blok typu czarnobylskiego V1) i nie byłoby sensu inwestować w celu ich naprawy 1,8 mld szylingów, które na ten cel chciał uruchomić rząd słowacki[692].

Miesiąc później, 10 kwietnia, Bratysławę odwiedził kanclerz Franz Vranitzky. Głównym powodem jego nieoficjalnej wizyty był udział w spotkaniu Rady Naukowej Uniwersytetu Ekonomicznego, podczas której rektor wręczył mu doktorat honoris causa. F. Vranitzky spotkał się z premierem V. Mečiarem i potwierdził poparcie Austrii dla akcesji Słowacji do Unii Europejskiej. F. Vranitzky zobaczył się również ze swoim partyjnym kolegą, przewodniczącym Socjaldemokratycznej Partii Słowacji Jaroslavem Volfem. Według niego austriacki kanclerz pozytywnie ocenił wyniki ekonomiczne Słowacji, ale wyraził potrzebę, aby demokratyczne formy funkcjonowania państwa były na innym poziomie niż obecnie. Po tym nieoficjalnym spotkaniu obie strony doszły do wniosku, że premierzy powinni się jeszcze spotkać do końca roku dwukrotnie: raz na bilateralnym, a raz na triateralnym spotkaniu (z węgierskim premierem) na przełomie czerwca i lipca[693]. Do trójstronnego spotkania doszło w listopadzie 1996 r., a dwustronnego ostatecznie nie odbyło się.

---

691 M. Wlachovský, A. Duleba, P. Lukáč, *Zahraničná politika Slovenskej republiky* [w:] M. Bútora (red.), *Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1997, s. 77.

692 ČTK, *Protesty proti Bohuniciam pred Mečiarovou návštevou vo Viedni*, „Sme" z 20 III 1996, http://www.sme.sk/c/2106344/protesty-proti-bohuniciam-pred-meciarovou-navstevou-vo-viedni.html [18.04.2014].

693 M. Wlachovský, A. Duleba, P. Lukáč, *Zahraničná politika*..., s. 78.

W dniu 25 kwietnia 1996 r. odwiedził Bratysławę austriacki wicepremier, minister spraw zagranicznych, przewodniczący Austriackiej Partii Ludowej Wolfgang Schüssel. Nie chodziło o oficjalną wizytę partnerską, powodem był udział W. Schüssela w otwarciu jednej z wystaw w Słowackiej Galerii Narodowej. Przy okazji tej wizyty nie doszło do spotkania W. Schüssela z V. Mečiarem. Sam Vladimír Mečiar uczestniczył w tym czasie w otwarciu nowego ośrodka medycznego w Kysucach. To był jedynie pretekst, w rzeczywistości powodem nieobecności szefa słowackiego rządu była krytyka ze strony W. Schüssela w kwestii łamania praw człowieka na Słowacji, zwłaszcza w kontekście przyjęcia nowelizacji kodeksu karnego. Austriacki minister spraw zagranicznych zakończył spotkanie z prezydentem Michalem Kováčem, ministrem spraw zagranicznych Jurajem Schenkiem i przewodniczącym Ruchu Chrześcijańsko-Demokratycznego Jánem Čarnogurskym. Następnie pojechał na Węgry i ta wizyta miała już oficjalny charakter[694].

Od 7 do 10 lipca 1996 r. prezydent Michal Kováč uczestniczył w austriackim Salzburgu w szczycie ekonomicznym dla Europy Środkowej i Wschodniej, który zorganizowało Światowe Forum Ekonomiczne. Podczas tej wizyty prezydent Kováč spotkał się z prezydentem Austrii Thomasem Kleistilem i Ukrainy Leonidem Kuczmą. Oprócz prezydenta Słowację reprezentowali rektor Uniwersytetu Ekonomicznego i sekretarze z resortu finansów i gospodarstwa. Ten śladowy udział stał się obiektem krytyki uczestników forum i mediów – inne państwa były reprezentowane przez szefów rządów i ministrów[695].

W dniu 19 lipca odwiedziła Bratysławę sekretarz austriackiego ministerstwa spraw zagranicznych Benita Ferrero-Waldner. W swoich rozmowach z wiceministrem spraw zagranicznych Jozefem Šestákiem ponownie wyraziła interesy Austrii, aby Słowacja przystąpiła do UE. Przedstawicielka austriackiego MSZ omówiła zwłaszcza sprawy dotyczące współpracy w ramach dwustronnej wymiany gospodarczej i kwestie związane z rozszerzeniem UE na Wschód. Austria była wówczas największym inwestorem na Słowacji[696].

Dnia 4 września 1996 r. nowo mianowany słowacki minister spraw zagranicznych Pavol Hamžik odwiedził Wiedeń, gdzie rozmawiał z austriackim wicekanclerzem i ministrem spraw zagranicznych Wolfgangiem Schüsselem.

---

694 Mim, V. *Mečiar sa nestretol s rakúskym ministrom Schüsellom*, „Sme" z 26 IV 1996, http://www.sme.sk/c/2108975/v-meciar-sa-nestretol-s-rakuskym-ministrom-schusellom.html [18.04.2014].

695 TASR, *Prezident Michal Kováč v Salzburgu*, „Sme" z 8 VII 1996, http://www.sme.sk/c/2084473/prezident-michal-kovac-v-salzburgu.html; TASR, *M. Kováč na summite v Salzburgu*, „Sme" z 9 VII 1996, http://www.sme.sk/c/2084582/m-kovac-na-summite-v-salzburgu.html [14.04.2014].

696 M. Wlachovský, A. Duleba, P. Lukáč, *Zahraničná politika*..., s. 78.

4 listopada w Pieszczanach doszło do trójstronnego spotkania premierów Franza Vranitzky`ego, Gyuli Horna i Vladimíra Mečiara. Premierzy ocenili działalność trzech wspólnych grup eksperckich: polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, współpracy ekonomicznej, bezpieczeństwa wewnętrznego. Potwierdzili rozwój trójstronnej współpracy jednego członka i dwóch państw kandydujących do Unii Europejskiej w ramach rozwijającego się procesu integracji europejskiej. Rokowania utrudniały nieporozumienia słowacko-węgierskie, w związku z tym strona austriacka podchodziła do tego projektu ostrożnie. F. Vranitzky jeszcze przed swoją letnią wizytą na Węgrzech odpowiadał na pytania dziennikarzy, czy Austria mogłaby odgrywać rolę mediatora w sporze słowacko-węgierskim. Stwierdził, że jeżeli premierzy Słowacji i Węgier poprosiliby go o to, byłby gotów się tego podjąć[697].

Odmienne spojrzenie na dyplomatyczne podejście do Słowacji mieli austriacki kanclerz Franz Vranitzky z Socjaldemokratycznej Partii Austrii (Sozialdemokratische Partei Österreichs, SPÖ) i wicekanclerz Wolfgang Schüssel z Austriackiej Partii Ludowej (Österreichische Volkspartei ÖVP). Dopóki F. Vranitzky stosował ostrożniejsze podejście i był umiarkowany w krytyce słowackiego sąsiada, zwłaszcza w kontekście spraw wewnętrznych, austriacki wicekanclerz jasno formułował zastrzeżenia. Na tym tle doszło do konfliktu pomiędzy dwoma austriackimi politykami. Jedną z cech taktyki słowackich ludowców była otwartość. Tak uważał poprzednik W. Schussela Alois Mock, kiedy wystąpił z obroną swojego następcy. Stwierdził, że z przyjacielskimi stosunkami mamy do czynienia w sytuacji, gdy mówimy sobie prawdę, aby uchronić się przed błędami. Taką postawę akcentował na forum Europejskiej Unii Demokratycznej (EDU), gdzie austriaccy ludowcy (Alois Mock, Andreas Khol) odgrywali znaczącą rolę. EDU podczas majowego spotkania w greckich Salonikach adresowała swoje wyraźne zastrzeżenia pod adresem Słowacji. Jak stwierdził A. Mock, projekt nowelizacji kodeksu karnego naruszał europejskie standardy ochrony praw człowieka. Całkowicie odmienne zdanie przedstawił F. Vranitzky przy okazji wizyty niemieckiego kanclerza Helmuta Kohla w Austrii[698].

Pomimo wewnętrznych komplikacji stosunki austriacko-słowackie w tym czasie należy uznać za poprawne. Wiele przedsięwzięć realizowano na niższym stopniu, wspierane były lokalne inicjatywy. Bogatą działalność kulturalną rozwijał Instytut Słowacki w Wiedniu, jednocześnie przygotowywana

[697] Bog, *Rakúsko má záujem, aby sa SR i Maďarsko stali naraz členmi EÚ, povedal včera rakúsky kancelár Vranitzky*, „Sme" 5 XI 1996, http://www.sme.sk/c/2095395/rakusko-ma-zaujem-aby-sa-sr-i-madarsko-stali-naraz-clenmi-eu-povedal-vcera-rakusky-kancelar-vranitzk.html [14.04.2014].

[698] M. Wlachovský, A. Duleba, P. Lukáč, *Zahraničná politika*..., s. 78–79.

była umowa kulturalna pomiędzy oboma państwami. Nowe impulsy dla dalszej austriacko-słowackiej współpracy przyniosło również sympozjum: „Kontakty Austrii i Słowacji w gospodarce, ruchu turystycznym, kulturze, nauce i edukacji", do którego doszło 21 maja 1996 r. w Koszycach[699].

W drugiej połowie 1998 r. Austria przewodniczyła Unii Europejskiej, a na koniec roku władzę przejął nowy rząd Mikulasza Dzurindy – wiązano z nim duże nadzieje. Austriacy dążyli do tego, aby Słowacja dołączyła do grupy państw, które zostały zaproszone do rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych w Luksemburgu i to pomimo faktu, że dla Austrii Słowacja była w dalszym ciągu jednym z mniej istotnych sąsiednich państw. Austriacy byli najbardziej zainteresowani faktem, czy Słowacja jest w stanie zapewnić bezpieczeństwo w związku z realizacją projektów związanych z energią jądrową. Z kolei dla Słowacji Austria odgrywała istotną rolę w obrocie gospodarczym. Należy przypomnieć, że w globalnym systemie stosunków międzynarodowych dla Austrii bilateralne kontakty ze Słowacją nie były na tyle ważne, jak bilateralne kontakty z Austrią dla Słowacji. Na przykład podczas całego 1997 r. nie poświęciła Austria Słowacji uwagi w bilansie stosunków międzynarodowych, a do końca w ramach części nazywanej kontaktami z sąsiednimi państwami, która obejmowała relacje z UE, oddzielne stosunki z południowym Tyrolem i kontakty z Inicjatywą Środkowoeuropejską[700].

Do pewnego napięcia dochodziło w związku z surową kontrolą celną na granicy słowacko-austriackiej. Austriacy niechętnie odnosili się do postulatów przyspieszenia kontroli granicznej i projektu wybudowania efektywnej komunikacji transportowej od słowackiej granicy (zwłaszcza od przejścia Bratysława – Berg) do lotniska w Schwechat i do Wiednia. W obu przypadkach nie doszło w 1998 r. do żadnego polepszenia, mimo że dla znacznej części obywateli Słowacji Schwechat było lotniskiem międzynarodowym[701].

Pod koniec 1998 r. w związku z odsunięciem od władzy Vladimíra Mečiara pojawiła się nowa perspektywa rozwoju wzajemnych relacji. W latach 1999–2002 w Austrii rządziły dwa gabinety: Viktora Klimy i Wolfganga Schüssela. Okres ten był przełomowy z tego względu, że Słowacja wyszła z izolacji międzynarodowej, w której znalazła się za rządów poprzedniego premiera V. Mečiara. Napięte relacje z sąsiadami, czego efektem było zaniechanie współpracy wyszehradzkiej oraz brak poszanowania praw

[699] Eb, *Nové impulzy pre vzťahy Rakúska a Slovenska*, „Sme" 22 VI 1996, http://www.sme.sk/c/2113259/nove-impulzy-pre-vztahy-rakuska-a-slovenska.html [14.04.2014].

[700] P. Lukáč, R. Chmel, I. Samson, A. Duleba, *Vzťahy Slovenska so susednými štátmi, Nemeckom a Ruskom* [w:] G. Mesežnikov, M. Ivantyšyn (red.), *Slovensko 1998–1999*..., s. 347.

[701] *Ibidem*.

człowieka, miały swoje konsekwencje na arenie międzynarodowej. Jeżeli chodzi o stosunki z Austrią, to nie były one tak napięte, jak chociażby z Węgrami, niemniej było kilka czynników, które determinowały wzajemne relacje: wspomniana już sprawa słowackich elektrowni jądrowych, wymiana handlowa, dekrety Beneša, kazus Jörga Haidera, a przede wszystkim austriackie stanowisko w sprawie członkostwa Słowacji w Unii Europejskiej.

Istotną rolę odgrywało bezpieczeństwo. Austria po zakończeniu II wojny światowej była państwem neutralnym. Po rozszerzeniu Sojuszu Północnoatlantyckiego o Czechy i Węgry, co czekało również w perspektywie Słowację i Słowenię, zostałaby otoczona przez państwa tworzące jednolity system bezpieczeństwa[702]. W 1998 r. kierownictwo Socjaldemokratycznej Partii Austrii odrzuciło kompromisowy projekt prawicowej koalicyjnej Austriackiej Partii Ludowej, aby Austria nadal brała pod uwagę wszelkie perspektywy europejskiej architektury bezpieczeństwa, włącznie z ewentualnym członkostwem w NATO[703]. Stosunek Austriaków wobec NATO nie mógł zasadniczo wpłynąć na szanse Słowacji na przystąpienie do Sojuszu, w przeciwieństwie do UE. W 1998 r. istniała wyraźna kolizja interesów rządzących partii z wyobrażeniami społeczeństwa, które odrzucało rozszerzenie o państwa byłego Bloku Wschodniego. Według Eurobarometru, w 1998 r. 67% Austriaków deklarowało sprzeciw wobec rozszerzenia UE[704].

W dniu 1 lipca 1998 r. Austria przejęła przewodnictwo w Unii Europejskiej, podczas którego doszło do około pięćdziesięciu spotkań na poziomie Rady Ministrów i 1500 niższego szczebla. Przy prezentacji celów, które Austria chciała osiągnąć podczas przewodnictwa, przedstawiono pięć podstawowych punktów, które mogły odnosić się również do Słowacji: walka ze zorganizowaną przestępczością, rozwój państwa prawa, europejska solidarność z uchodźcami, rozbudowanie systemu Schengen i rozszerzenie UE[705]. Po szczycie w Luksemburgu (12–13 grudnia 1997 r.), gdzie sześć państw zaproszono do rozpoczęcia negocjacji, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Austrii zajęło zdecydowane stanowisko. Minister Wolfgang Schüssel otwarcie bronił strategii zachowania szans dla tych państw, które nie uzyskały zgody na rozpoczęcie rokowań. Poza tym jednak stwierdził, że bezrobocie w państwach Unii Europejskiej wynosiło 10% (z kolei w państwach

[702] G. Hinteregger, *Wo ist die Ost-Kompetenz Österreichs?*, „Europäische Rundschau" 1998, nr 4, s. 8.

[703] P. Luif, *Der Wandel der österreichischen Neutralität*, Österreichisches Institut für Internationale Politik, Wien 1998, s. 49–50.

[704] Podaję za: O. Gyárfášová, *Viedeň leží na trase Bratislava – Brusel*, „Listy SFPA" 1999, január, s. 8.

[705] *Vorsitzprogramm – Schwerpunktfelder. Konferencia Die österreichische EU-Präsidentschaft*, Wien 14–15.05.1998, s. 1.

kandydujących wskaźnik ten był zdecydowanie wyższy), a UE musi przede wszystkim rozwiązać sprawę reform wewnętrznych[706].

W dniu 19 kwietnia 1999 r. doszło w Wiedniu do spotkania Mikulaša Dzurindy z prezydentem Austrii Thomasem Kleistilem. Tematem rozmów były wątpliwości Wiednia co do losów słowackiej demokracji oraz zagrożenia dla austriackiego rynku pracy wraz z wejściem Słowacji do Unii Europejskiej. Dyskutowano również o sytuacji międzynarodowej, głównie o wojnie w Kosowie[707]. Problemem spornym byli też Romowie i kwestia ich migracji do państw zachodnich oraz wnioski o udzielenie im azylu. Z tego powodu część państw wprowadziła wizy dla obywateli Słowacji[708].

Nowy rząd słowacki zaczął prowadzić bardziej zintensyfikowaną politykę wobec jedynego sąsiada będącego członkiem Unii Europejskiej, pracując nad następującymi umowami: o przygranicznym transporcie, transporcie lotniczym, wzajemnej pomocy przy katastrofach. Słowacja chciała jak najprędzej sfinalizować umowy o międzynarodowej współpracy na pogranicznych rzekach i granicy państwowej. Ważnym celem była partycypacja w systemie Schengen. Uruchomiono specjalne partnerstwo mające na celu stabilizację pomiędzy Słowacją i Austrią. Nie mogło to oznaczać przystąpienia do systemu informacyjnego Schengen, ale wyobrażano sobie uczestnictwo Słowacji i innych państw Grupy Wyszehradzkiej we wspólnej polityce wobec nielegalnej imigracji, przeciw praniu brudnych pieniędzy, handlu narkotykami, prostytucji i innym kwestiom, które obciążają kontakty między państwami strefy Schengen a transformującymi się państwami Europy Środkowej i Wschodniej[709].

Symbolem ocieplenia austriacko-słowackich kontaktów było sympozjum naukowe: „Możliwości i szanse bilateralnej współpracy w Europie na przykładzie Austrii – Słowacja" 24–25 listopada 1998 r., zwołane z inicjatywy Institut für den Donauraum und Mitteleuropa w Wiedniu, Uniwersytetu Ekonomicznego w Bratysławie i Domu Europy w Bratysławie. Sympozjum odbyło się z udziałem słowackich i austriackich przedstawicieli władz, kościołów, uniwersytetów, parlamentu, sektora bankowego, mediów i organizacji pozarządowych. Celem konferencji było przygotowanie konkretnych projektów współpracy. Kluczowe tematy tych rokowań to: gospodarka, finanse i bankowość, integracja europejska, współpraca regionalna, transport, na-

[706] W. Schüssel, *Österreich in Europa* [w:] W. Schüssel (red.), *Austria – Europa. Zur ersten Präsidentschaft Österreich 1998*, Wien 1998, s. 4–5.

[707] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 116.

[708] K. Żarna, *Kwestia romska na Słowacji w dobie globalizacji* [w:] O. Weretiuk, J. Wolski, G. Jaśkiewicz (red.), *Pogranicze kulturowe (odrębność – wymiana – przenikanie – dialog). Studia i szkice*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009, s. 480–491.

[709] P. Lukáč, R. Chmel, I. Samson, A. Duleba, *Vzťahy Slovenska*..., s. 350–352.

uka, kultura, młodzież, media, Kościół, organizacje pozarządowe. Akcentowano obszary, w których mogło dojść do współdziałania: partie polityczne, instytuty rozwoju społecznego, organizacje pozarządowe. Ważnymi kwestiami były również: współpraca pomiędzy austriacką telewizją ÖRF a słowacką telewizją STV i ewentualnie TV Markiza; projekt kanału Dunaj – Odra – Łaba. Zdecydowano o objęciu patronatem agencji, która będzie informować słowackie społeczeństwo o UE i jej państwach członkowskich[710].

Im bliżej rozszerzenia Unii Europejskiej, tym więcej pojawiało się głosów akcentujących różnego rodzaju problemy. Dziesięć lat po rozpoczęciu procesu transformacji w państwach Europy Środkowej i Wschodniej w samej Austrii pojawiło się podejrzenie, że reforma ekonomiczna nie następuje wystarczająco szybko. Niektórzy politycy akcentowali, że rozszerzenie UE o sąsiadów ma duże znaczenie. Kręgi polityczne i akademickie, odnosząc się do przeszłości, podkreślały integracyjną rolę Austrii w Europie Środkowej. Jak już wcześniej wspomniano, socjaliści (opozycja od 2000 r.) byli za jak najszybszym rozszerzeniem. Z kolei Jörg Haider żądał, aby państwa kandydujące mogły przystąpić do UE w sytuacji, gdy przeciętne zarobki osiągną poziom 80% austriackich[711].

Dnia 10 października 2000 r. odwiedził Słowację kanclerz Wolfgang Schüssel, podkreślając konieczność partnerstwa małych i średnich państw w przyszłej UE. Ważna dla rozwoju kontaktów była oficjalna wizyta prezydenta Thomasa Kleistila na Słowacji 21 listopada 2000 r. Spotkał się z prezydentem Rudolfem Schusterem, premierem Mikulašem Dzurindą i przewodniczącym parlamentu Jozefem Migašem. T. Kleistil i R. Schuster podkreślali poprawność wzajemnych stosunków. R. Schuster wzywał austriackich przedsiębiorców, aby nie inwestowali wyłącznie w Bratysławie i okolicach, ale też na wschodzie Słowacji.

Współpraca regionalna rozwijała się za pośrednictwem spotkań szefów rządów Austrii, Węgier i Słowacji. 10 listopada 2000 r. doszło do piątego już spotkania na tym szczeblu. Wolfgang Schüssel, Viktor Orbán i Mikuláš Dzurinda spotkali się na Słowacji w zamku Bojnice w związku z projektem utworzenia Euroregionu Wiedeń – Bratysława – Gyor[712]. Kanclerz podziękował, że oba państwa w okresie sankcji ze strony Unii Europejskiej nie

[710] *Ibidem*, s. 352.

[711] P. Lukáč, I. Samson, A. Duleba, *Visegrádska spolupráca, regionalne iniciatívy a vzťahy SR so susednými štátmi* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2000, s. 384.

[712] *Europa Środkowa – kontynuacja przemian* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 2000/2001*..., s. 276; K. Żarna, *The Republic of Austria and the Slovak Republic`s Membership in the European Union (1998–2002)*, „Polityka i Społeczeństwo. Studies in Politics and Society" 2012, nr 9, s. 349.

zawiesiły stosunków dyplomatycznych z Austrią. Właśnie z kręgów austriackiej dyplomacji wyszedł projekt strategicznego partnerstwa w Europie Środkowej. Austriacy oferowali sąsiednim państwom: Czechom, Słowacji, Węgrom i Słowenii pomocną dłoń w procesie wejścia do UE. Później rozszerzono projekt o Polskę. Wydaje się, że Austriacy chcieli znaleźć lojalnych partnerów. Postawili na bliskich sąsiadów w Europie Środkowej.

Dnia 29 listopada 2001 r. Bratysława była miejscem drugiej regionalnej konferencji ministrów spraw zagranicznych Austrii, Węgier, Czech, Polski, Słowacji i Słowenii. Przedmiotem rokowań były kwestie walki z terroryzmem, współpracy regionalnej i problematyka rozszerzenia UE w kontekście spotkania Rady Europejskiej w Laeken. Ferrero-Waldner obiecała, że za istotne uważa ukończenie negocjacji o przystąpieniu państw kandydujących do UE do końca 2002 r. Podczas szczytu w Bratysławie skupiono się na sprawach bezpieczeństwa, implementacji umów z Schengen, walce z terroryzmem, środowisku naturalnym i kulturze[713].

Konstruktywny charakter miała współpraca słowacko-austriacka na niższych szczeblach. W związku z rokowaniami Słowacji z Unią Europejską o wolnym przepływie osób w grudniu 2001 r. została podpisana dwustronna umowa o zabezpieczeniu socjalnym[714]. Wiceministrowie edukacji przyjęli 25 kwietnia 2002 r. w Wiedniu umowę o uznawalności matur i dyplomów[715]. Sekretarz Ministerstwa Szkolnictwa Martin Fronc podpisał 22 listopada 2001 r. z austriacką ambasador Gabriele Matzner-Holzer protokół o powtórzeniu działań Austria – Słowacja w latach 2002–2007. Protokół zakładał wymianę studentów w ramach projektów naukowych. W austriackich szkołach wyższych pod koniec 2001 r. bezpłatnie studiowało 714 słowackich studentów, chociaż Austriacy wprowadzili całkowitą odpłatność za studia. Na finansowanie akcji strona austriacka przeznaczała dwie trzecie sumy, a słowacka jedną trzecią i miało to funkcjonować do 2007 r.[716]

Austria uważana była za jednego z najważniejszych inwestorów na słowackim rynku i ważnego partnera handlowego Słowacji. Szczególnie spektakularny był zakup w 2001 r. 87% akcji Slovenskej sporiteľne w wysokości 412 mln euro przez austriacki Erste Bank. Przedstawiciel handlowy Austrii

---

[713] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Bates-Melišová, *Zahraničná politika SR: hlavne trendy, dvojstranné vzťahy, regionalna spolupráca* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti I*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002, s. 407.

[714] *Zmluva medzi Slovenskou republikou a Rakúskou republikou o sociálnom zabezpečení*, 21.12.2001, Z.z. 2003, č. 154.

[715] *Memorandum porozumenia o odporúčaní k vzájomnému uznávaniu kvalifikácií v oblasti vysokého školstva medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom pre vzdelávanie, vedu a kultúru Rakúskej republiky*, 19.04.2002, Z.z. 2002, č. 255.

[716] K. Żarna, *The Republic...*, s. 352.

w Słowacji Josef Altenburger stwierdził, że dzięki przysposobieniu słowackiego systemu prawnego do warunków UE inwestycyjna aktywność austriackich firm na Słowacji jeszcze wzrośnie[717].

Politycy Wolnościowej Partii Austrii przeważnie z populistycznych powodów występowali przeciwko rozszerzeniu UE; podobne stanowisko reprezentowała część polityków z ÖVP z powodu dekretów Beneša. Przedstawiciele państw Europy Środkowej i Wschodniej zwracali uwagę na fakt, że Austria, podobnie jak Republika Federalna Niemiec, negatywnie odnosi się do wolnego przepływu pracowników nowych państw członkowskich.

Reasumując, Austria odgrywała istotną rolę w procesie wejścia Słowacji do UE. W drugiej połowie 1998 r. przewodniczyła UE. Austriacy dążyli wówczas do tego, aby Słowacja dołączyła do grupy państw, które zostały zaproszone do rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych w Luksemburgu; udało się to ostatecznie w grudniu 1999 r. w Helsinkach[718]. Należy pamiętać, że dla Austrii bilateralne kontakty ze Słowacją nie były tak ważne, jak dla Słowacji.

Stosunki z Austrią były dobre i jedynie sprawa elektrowni jądrowej, dekretów Beneša i austriackiego rynku pracy budziły wątpliwości. Dobre kontakty z tym państwem potwierdzały stosunki gospodarcze, ponieważ Austria była i nadal jest dla Słowacji ważnym inwestorem. Uległy one wyraźnej poprawie, gdy państwa UE zastosowały wobec tego państwa bojkot w związku z wypowiedziami J. Haidera. Słowacja nie przyłączyła się do bojkotu, co z uznaniem podkreśliła w Bratysławie minister spraw zagranicznych Austrii Benita Ferrero-Waldner. W interesie Austrii była zmiana krytycznego stosunku do kwestii wschodniego rozszerzenia UE z tego powodu, że w związku z narzuconymi sankcjami narażała się na marginalizację w UE. Była motorem rozwoju współpracy naddunajskiej – jej rozwój zależał od stanowiska Austrii jako ekonomicznie najsilniejszego państwa regionu, podobnie jak zainicjowanie projektu partnerstwa regionalnego.

6.2. Republika Czeska

Republika Czeska jest jednym z kluczowych partnerów Słowacji, przy czym ich wzajemne relacje w porównaniu do innych państw są specyficzne. Ta specyfika wynika z kilkudziesięcioletniego funkcjonowania w ramach jednego organizmu państwowego.

---

[717] *Ibidem*.

[718] *Presidency Conclusions Helsinki European Council*, 11–12.12.1997, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/ACFA4C.htm [12.10.2012].

Czeski politolog Jiří Pehe uważa, że Czesi przez wiele lat mieli poczucie wyższości wobec Słowaków. W jego ocenie jednym z mitów, które tkwiły w podświadomości wielu Czechów, było przekonanie, że Czesi – dzięki tysiącletniej przynależności do niemieckiego kręgu kulturowego – są narodem zachodnim, a więc w naturalny sposób bardziej demokratycznym niż Słowacy. Węgry, których nieautonomiczną częścią była Słowacja przez blisko tysiąc lat, postrzegano jako obszar, gdzie wpływy zachodnie mieszały się z bizantyjskimi. Czechosłowację w okresie dwudziestolecia międzywojennego wielu Czechów uważało i nadal uważa za okres, w którym „zachodnia" kultura czeska otworzyła Słowakom drogę ku demokracji i innym wartościom Zachodu. Ten zdecydowanie uproszczony schemat myślowy odegrał istotną rolę w procesie rozpadu Czechosłowacji – wielu Czechów widziało w podziale państwa okazję do pozbycia się politycznie i gospodarczo „zacofanego" partnera[719].

Bohumil Doležal[720], analizując relacje Czechów z państwami Europy Środkowej, przedstawił interesujące spojrzenie na stosunki czesko-słowackie w przeszłości. Stwierdził, że bliskie pokrewieństwo języków czeskiego i słowackiego oraz fakt, że w przeszłości wielu Słowaków posługiwało się językiem czeskim jako literackim, powodowały, że wielu Czechów uważało Słowaków za odgałęzienie narodu czeskiego. Utworzenie słowackiego narodu politycznego w połowie XIX w. wywołało rozgoryczenie w kręgach czeskiej inteligencji: Czesi czuli się oszukani i osłabieni. Słowacy od końca XIX w. do I wojny światowej byli poddawani madziaryzacji. Dlatego słowacka elita polityczna przyjęła w 1918 r. czeską propozycję utworzenia wspólnego państwa. Równocześnie Czesi obiecali Słowakom samorząd, jednak do 1938 r. nie dotrzymali tego zobowiązania. Faktyczna przewaga społeczeństwa czeskiego spowodowała, że Słowaków nie uważano za równoprawnych partnerów. Podczas wojny słowaccy komuniści i demokraci zdecydowali się odnowić sojusz z Czechami, co nastąpiło po zakończeniu II wojny światowej. Słowacy w ramach Czechosłowacji otrzymali szeroką autonomię. Ideologia wspólnego narodu została porzucona. Separatystyczne dążenia Słowaków były wspierane przez komunistów, którzy mieli nadzieję, że dzięki temu uzyskają na Słowacji dobrą pozycje. Czescy komuniści przyjmowali słowackie dążenia niechętnie, marząc o odbudowie „czechosłowakizmu". Sytuacja radykalnie zmieniła się po wyborach w 1946 r. W wyborach tych społeczeństwo słowackie, w odróżnieniu od czeskiego, odniosło się negatywnie do komunizmu. Komuniści starali się ograniczyć

[719] J. Pehe, *Pożytek z Mecziara*, „Gazeta Wyborcza" z 2 III 2000, s. 18.

[720] Bohumil Doležal (ur. 1940) – czeski politolog i publicysta, sygnatariusz Karty 77, w latach 1992–1993 szef zespołu doradców premiera Václava Klausa.

autonomię Słowaków, znajdując sprzymierzeńców w partiach niekomunistycznych. Wspólnym wysiłkiem udało się osłabić i sparaliżować najbardziej znaczącą słowacką siłę polityczną, Partię Demokratyczną – jeszcze przed puczem komunistycznym w 1948 r. B. Doležal uważa, że to najsmutniejszy rozdział w historycznie krótkim okresie współżycia czesko-słowackiego. Rolę, jaką wtedy odgrywała polityka czeska, trudno nazwać inaczej niż haniebna[721].

W chwili, gdy została już podjęta decyzja o rozpadzie Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej, 23 listopada 1992 r. w Bratysławie została podpisana umowa pomiędzy Czechami a Słowacją regulująca stosunki między oboma państwami, tworzącymi jeszcze w chwili podpisywania umowy wspólny organizm państwowy[722]. Dokument ten regulował w artykule 8 kwestie związane z ochroną mniejszości czeskiej i słowackiej po rozpadzie federacji. Stwierdzał, że członkowie obu mniejszości mają prawo indywidualne i grupowe do wyrażania i rozwijania etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej tożsamości bez działań asymilacyjnych wbrew ich woli, gwarantując jednocześnie przestrzeganie przez obie strony umów międzynarodowych w tym zakresie. Podkreślono, że członkowie obu mniejszości mają prawo do swobodnego używania języka ojczystego prywatnie i publicznie. W przypadku potrzeby znajomości języka urzędowego właściwych państw mniejszości mają prawo używać swojego języka ojczystego przed organami państwowymi zgodnie z ich ustawodawstwem wewnętrznym. Uznawano również prawo do nauki języka ojczystego, do stowarzyszania się, do samookreślenia swojej przynależności narodowej, do zasady równości praw i obowiązków członków danej grupy wynikających z ich obywatelstwa.

W dniu 29 grudnia ministrowie spraw zagranicznych: Czech Jozef Zieleniec i Słowacji Milan Kňažko wymienili noty dyplomatyczne o wzajemnym uznaniu swoich państw i nawiązaniu stosunków dyplomatycznych na szczeblu ambasad. Parlament czeski rozpoczął debatę nad ustawą o obywatelstwie. Spośród mieszkających w Czechach Słowaków już pod koniec 1992 r. 30 tys. (z 300 tys.) złożyło podania o przyznanie im czeskiego obywatelstwa. To kilkanaście razy więcej niż wśród mieszkających w Słowacji Czechów[723].

Jak oceniał Leszek Mazan, ostatnie dni Federacji wbrew radości okazywanej przez wielu polityków z obu stron były bardzo smutne. Okazało się, że wielu ludzi nadal czuje się Czechosłowakami i chciałoby nimi pozostać. Publicysta donosił o coraz większej liczbie Słowaków chcących zdążyć przed

---

[721] B. Doležal, *Niebezpieczne zaszłości*, „Gazeta Wyborcza" z 27 VII 2000, s. 13.

[722] *Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o dobrom susedstve, priateľských vzťahoch a spolupráci*, Z.z. 1993, č. 212.

[723] A. Jagodziński, *Dwa kroki do rozpadu,* „Gazeta Wyborcza" z 30 XII 1992, s. 5.

1 stycznia 1993 r. uzyskać po przedłożeniu odpowiednich dokumentów obywatelstwo czeskie. Symboliczną granicą była rzeka Morawa – ziemie na zachód od niej miało dotknąć 6,8% bezrobocie, podczas gdy w Słowacji stopa bezrobocia osiągnęła poziom 17,2%. L. Mazan zwraca również uwagę na niepokojące zjawisko exodusu słowackich intelektualistów, którzy często wybierali obywatelstwo czeskie[724].

Jak zauważył w swoich wspomnieniach Pavol Demeš, pierwszą oficjalną wizytą prezydenta Michala Kováča był wyjazd do Czech 30 marca 1993 r. Stwierdził, że pomiędzy M. Kováčem a V. Havlem narodziła się nić sympatii. Konkretnym efektem tej wizyty były ustalenia dotyczące powołania fundacji, której zadaniem byłoby wspieranie studentów obu państw chcących studiować bądź w Czechach – w przypadku Słowaków, bądź w Słowacji – w przypadku Czechów[725].

W dniu 1 stycznia 1993 r. powstała Republika Słowacka[726], która stanęła w obliczu większych problemów niż Republika Czeska. Były one widoczne w relatywnie niższych zarobkach mieszkańców, wyższej stopie bezrobocia i inflacji. Władze nowo powstałego państwa musiały sprecyzować główne kierunki polityki zagranicznej. 3 grudnia 1993 r. Rada Narodowa Republiki Słowackiej przyjęła dwie deklaracje, które zapowiadały osiągnięcie warunków koniecznych do uzyskania przez Słowację członkostwa w organizacjach europejskich oraz rozwiązania wszelkich niewyjaśnionych kwestii z Czechami[727].

Wracając do stosunków czesko-słowackich, nie brakowało elementów, które przyczyniały się do intensywności kontaktów polityków obu państw. Zbliżała je wspólnota kulturowa, historyczna, wspólne korzenie kulturalne, związki rodzinne i ekonomiczne. Nie brakowało też problemów. Wspólnota walutowa przetrwała zaledwie kilka tygodni i 8 lutego 1993 r. nastąpił koniec tej jedności. Doszło do tego po niespełna czterdziestu dniach obowiązywania[728].

Zaprzysiężenie prezydenta Michala Kováča 2 marca 1993 r. stało się okazją do spotkania przebywających w Bratysławie prezydentów: Czech Václava Klausa, Polski Lecha Wałęsy, Węgier Arpada Göncza i Austrii Thomasa Kleistila. M. Kováč podkreślał doniosłość wzajemnych kontaktów Pol-

---

724 L. Mazan, *Bez orzekania o winie,* „Wprost" z 10 I 1993, s. 58.

725 P. Demeš, *Bola to patriotická i profesionálna výzva* [w:] A. Baláž (oprac.), *Nový štát*..., s. 141.

726 *Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky vzniku nezávislej Slovenskej republiky schválené Národnou radou Slovenskej republiky uznesením z 1. januára 1993, č. 117.*

727 B. Pytlik, *Polityka zagraniczna*..., s. 232.

728 R. Łoś, *Polityka zagraniczna Słowacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007, s. 104; B. Pytlik, *Polityka zagraniczna*..., s. 237.

ski, Węgier i Czech. Dodał, że musi to zaowocować ścisłą kooperacją na wszystkich płaszczyznach, co może przełożyć się w konsekwencji na proces integracji Słowacji ze strukturami euroatlantyckimi[729].

Na początku marca rozgorzała dyskusja nt. wprowadzenia zasad ruchu granicznego między Republiką Słowacką a Republiką Czeską. Czesi i Słowacy mogli przekraczać granicę w dowolnym miejscu na dowód osobisty. Strona czeska chciała, aby zasadę tę stosować wyłącznie do stałych mieszkańców dwudziestokilometrowego pasa nadgranicznego. Pozostali obywatele mieliby przekraczać granicę na podstawie paszportu. Obywatele państw trzecich przekraczaliby granicę, korzystając wyłącznie z normalnych przejść, przez które kierowano by również ruch towarowy. Słowacy dosyć sceptycznie odnosili się do planów budowania granicy, obawiając się utrudnienia kontaktów handlowych i międzyludzkich. Z kolei Czesi obawiali się napływu nielegalnych imigrantów chcących przedostać się na Zachód[730].

Punktem, który dzielił obie strony, była kwestia podziału Czechosłowackiego Banku Państwowego: Czesi domagali się zwrotu około 25 mld koron czeskich, które władze słowackie pożyczyły jeszcze przed rozpadem Federacji. Strona słowacka kwestionowała tę sumę. Precyzyjnym wyliczeniem zajęła się firma konsultingowa „Price Waterhouse". Należało również podzielić majątek czechosłowackiego biura podróży „Čedok", federalnych rezerw złota oraz deficyt budżetu Czechosłowacji[731].

W dniu 1 lipca 1993 r. prezydenci Michal Kováč i Václav Havel uzgodnili w Pradze zasady przekraczania granicy. W myśl osiągniętego porozumienia obywatele obu państw powinni legitymować się jedynie dowodami osobistymi[732]. 17 listopada 1993 r., w rocznicę „aksamitnej rewolucji", prezydenci Czech i Słowacji w rezydencji prezydenckiej na zamku w Lánach pod Pragą rozmawiali o możliwościach współpracy. Koncentrowano się na koordynacji czeskiej i słowackiej polityki zagranicznej oraz wspólnych działaniach umożliwiających przyspieszenie mechanizmów akcesyjnych do Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej[733]. Stosunki pomiędzy oboma państwami pogorszyły się po ataku ze strony Vladimíra Mečiara na czeskich polityków, a zwłaszcza na prezydenta Václava Havla. Spowodowało to oficjalny protest czeskich władz[734].

---

729 *Gratulacje po rozwodzie*, „Rzeczpospolita" z 3 III 1993, s. 7.

730 A. Jagodziński, *Szczelniejsza granica*, „Gazeta Wyborcza" z 10 III 1993, s. 4.

731 *Idem*, *Co do podziału*, „Gazeta Wyborcza" z 2 IV 1993, s. 6.

732 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 104.

733 B. Sierszuła, *Partnerski duet*, „Rzeczpospolita" z 18 XI 1993, s. 7: M. Herman, *Słowacja między wschodem a zachodem (1993–1999)*, „Przegląd Zachodni" 2000, nr 4, s. 159; R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 104.

734 B. Pytlik, *Polityka zagraniczna*..., s. 237.

W dniach 30 września – 1 października 1994 r. odbyły się przedterminowe wybory do słowackiego parlamentu. W ich wyniku w grudniu powstał nowy rząd koalicyjny z Vladimírem Mečiarem na czele. W skład koalicji weszły Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji, Słowacka Partia Narodowa i Zrzeszenie Robotników Słowacji. W deklaracji programowej z 20 stycznia 1995 r., obok działań mających na celu uzyskanie członkostwa w UE i NATO, podkreślił konieczność rozwijania kontaktów bilateralnych z Czechami, Polską i Węgrami[735].

Przez cały okres rządów Vladimíra Mečiara widoczny był brak kohabitacji w polityce zagranicznej pomiędzy szefem rządu a prezydentem Michalem Kováčem. Nie było wspólnej linii politycznej również w kontekście stosunków z Czechami. Prezydent Słowacji spotkał się z Václavem Havlem przy okazji zjazdu prezydentów państw Europy Środkowej w Lánach (marzec 1995) i w Łańcucie (lipiec 1996 r.)[736]. Podczas tego pierwszego spotkania czeski prezydent wyraził zaniepokojenie stanem demokracji w Słowacji. Z tego powodu przewodniczący parlamentarnej komisji spraw zagranicznych Dušan Slobodnik zaatakował prezydenta M. Kováča, że nie stanął w obronie swojego państwa[737].

Jednym z ważnych aspektów do uregulowania była kwestia granicy państwowej. Umowę w tej sprawie zawarto 4 stycznia 1996 r. w Żidlochowicach, ale została ratyfikowana przez parlament czeski dopiero 26 lutego 1997 r.[738] Spowodowane to było stanowiskiem mieszkańców osady U Sabotu, która miała się znaleźć po stronie słowackiej. Ten stan determinował inne dziedziny, np. nie można było uregulować stosunków majątkowych w rejonie przygranicznym, uniemożliwiało to też zawarcie umowy o małym ruchu granicznym. Problemy istniały też w funkcjonowaniu unii celnej między dwoma państwami – była zagrożona zerwaniem. Dopiero w grudniu 1996 r. obie strony doszły do porozumienia w kwestii eksportu do Słowacji kilku artykułów rolno-spożywczych (napoje niealkoholowe, wyroby tytoniowe, margaryna)[739].

---

[735] *Programové vyhlásenie Vlady Slovenskej republiky*, sprawozdanie stenograficzne z 4. posiedzenia Rady Narodowej Republiki Słowackiej, 9 IX 1995 r.

[736] M. Wlachovský, A. Duleba, P. Lukáč, *Zahraničná politika Slovenskej republiky* [w:] M. Bútora (red.), *Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*, Inštitút pre verejne otázky, Bratislava 1997, s. 74.

[737] R. Chmel, D. Slobodnik, *Czemu Słowacy nie mogą się zrozumieć*, „Gazeta Wyborcza" z 11 VIII 1995, s. 8.

[738] *Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o spoločnej štátnej hranici, podpísaná v Židlochoviciach 4. januára 1996*, Z.z. 1997, č. 274.

[739] *Europa Środkowa – nadal pomiędzy* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 1996/97*…, s. 184.

Do poprawy doszło kilka lat później, kiedy to 15–16 stycznia 1997 r. odbyła się pierwsza oficjalna wizyta prezydenta Republiki Czeskiej na Słowacji od czasu rozpadu wspólnego państwa. Lider opozycji i przewodniczący Izby Poselskiej Republiki Czeskiej Miloš Zeman stwierdził, że Czechy udzielają Słowacji pełnego poparcia w jej aspiracjach integracyjnych[740].

Pomiędzy Republiką Czeską a Republiką Słowacką dochodziło do licznych napięć, które często miały charakter personalny pomiędzy Vaclavem Klausem a Vladimírem Mečiarem. Doszło nawet do odwołania wizyty premiera V. Mečiara w Czechach. Konflikt rozpoczął się od niefortunnej wypowiedzi V. Havla dla „Le Figaro" o szansach Słowacji w procesie integracji z NATO. Stwierdził on, że Bruksela powinna dokładnie wytłumaczyć państwom pominiętym w pierwszej turze rozszerzenia: nikt nie jest dyskryminowany, jak to sobie myśli pan V. Mečiar z właściwą sobie paranoją. Na znak protestu Słowacja odwołała z Pragi swojego ambasadora. Później premier Słowacji zrewanżował się prezydentowi V. Havlovi i premierowi V. Klausowi niewybrednymi żartami podczas grudniowego 1997 r. zjazdu HZDS w Bratysławie. Doprowadziło to do ostrych protestów dyplomatycznych Czech i odwołania wizyty czeskiego ministra spraw zagranicznych w Bratysławie[741].

W dalszej kolejności Słowację odwiedziła delegacja czeska z Milošem Zemanem na czele. W październiku 1997 r. premierzy Vladimír Mečiar i Václav Klaus spotkali się na Słowacji w uzdrowisku Pieszczany. Ustalono jak najszybsze uznanie wzajemnych roszczeń na kwotę 6–7 mld koron czeskich, zdecydowano o wznowieniu wspólnej komisji ds. podziału majątku byłej ČSRF. Słowacy domagali się zwrotu m.in. 9 ton złota, podziału archiwum oraz biblioteki federalnego Ministerstwa Spraw Zagranicznych i symboli federacyjnych. Natomiast Czesi żądali zwrotu 24,7 mld koron czeskich długu Państwowego Banku Czechosłowackiego oraz 3,5 mld koron czeskich za przejście na waluty narodowe[742]. Uzgodniono także podjęcie rozmów nt. rozwoju unii celnej między Czechami a Słowacją. Z powodu zaostrzenia kontaktów politycznych nie doszło do rozwiązania tych spraw[743].

Biorąc pod uwagę integrację europejską, istotną decyzją Rady Europejskiej w Luksemburgu 13–14 grudnia 1997 r. rozpoczęto w 1998 r. negocjacje akcesyjne z Cyprem, Estonią, Polską, Czechami, Węgrami i Słowenią. W tej sytuacji spośród państw Grupy Wyszehradzkiej Słowacja została

[740] B. Pytlik, *Polityka zagraniczna...*, s. 249.

[741] *Europa Środkowa – czas przełomu* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 1997/98...*, s. 171.

[742] „Polityka" z 18 X 1997, s. 14.

[743] *Europa Środkowa – czas przełomu...*, s. 171.

zmarginalizowana[744]. 25–26 września 1998 r. odbyły się wybory do Rady Narodowej Republiki Słowackiej, po których na czele rządu stanął Mikulaš Dzurinda. Wyrazem zmiany rządów[745], które nastąpiły w wyniku wyborów w państwach Europy Środkowej, było odnowienie współpracy wyszehradzkiej. Nastąpiło to 21 października 1998 r. w Budapeszcie podczas spotkania premierów. Potwierdzono chęć współdziałania w celu przystąpienia do UE i NATO, a także w dziedzinie nauki i kultury. Zadeklarowano wsparcie dla demokratycznych przemian na Słowacji. M. Dzurinda z radością odniósł się do tej deklaracji.

Dnia 7 listopada 1998 r. doszło do oficjalnej wizyty Václava Havla, który przybył do Bratysławy i spotkał się z Mikulašem Dzurindą i przewodniczącym parlamentu Jozefem Migašem. W kilka dni później, 23 listopada 1998 r., doszło do oficjalnej wizyty czeskiej delegacji z Milošem Zemanem w Słowacji. W jej trakcie uzgodniono reaktywowanie międzynarodowej komisji ds. podziału majątku federalnego, rozszerzenie współpracy w ramach unii celnej oraz zwiększenie wymiany studenckiej pomiędzy uczelniami. Ponadto Czechy zapowiedziały nowelizację ustawy o podwójnym obywatelstwie, która lepiej zabezpieczałaby prawa Słowaków, oraz zobowiązały się przekazywać doświadczenia z procesu akcesji do NATO i rozmów negocjacyjnych z UE. Właśnie w kontekście unijnym oba kraje zobowiązały się również do wspólnego monitorowania granic ze względu na rosnącą migrację osób z krajów trzecich. Na koniec ustalono regularne organizowanie dwa razy w ciągu roku spotkań na szczeblu szefów rządów[746].

W dniu 19 kwietnia 1999 r. z jednodniową oficjalną wizytą w Pradze przebywał minister spraw zagranicznych Republiki Słowackiej Eduard Kukan. 29 kwietnia premierzy obu krajów spotkali się w Uherskim Hradiszti. W trakcie spotkania kontynuowano rozmowy o podziale majątku federalnego.

Dnia 4 czerwca 1999 r. podczas spotkania premiera Miloša Zemana i wicepremiera Słowacji Pála Csákiego omówiono problem mniejszości narodowych, utworzenia Euroregionu Czesko-Słowackiego oraz uznania podwójnego obywatelstwa[747].

---

[744] Marginalizacja miała dodatkowy wydźwięk w kontekście decyzji podjętej podczas szczytu NATO w Madrycie, gdzie zaproszono do członkostwa Polskę, Czechy i Węgry. Zob. szerzej w rozdziale piątym niniejszego opracowania.

[745] Decydujące z jednej strony było odejście Vladimíra Mečiara, z drugiej zwycięstwo w Czechach Miloša Zemana, który zastąpił Václava Klausa, niechętnego pogłębianiu współpracy regionalnej.

[746] *Europa Środkowa* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 1998/1999. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000, s. 188.

[747] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 104.

Po wyborach prezydenckich Słowacja pragnęła przedstawić swój nowy wizerunek na arenie międzynarodowej. Miały temu służyć pierwsze zagraniczne wizyty prezydenta Rudolfa Schustera. Tematyka bezpieczeństwa i stabilizacji w regionie zdominowała jego spotkanie z Václavem Havlem. Wizyta w Pradze 7 lipca 1999 r. stała się okazją do prześledzenia wzajemnych relacji i naszkicowania przyszłych zależności. Zapowiedź konkretnego rozwiązania spornych problemów przyniosła wizyta czeskiego prezydenta 17–18 września 1999 r. Polepszenie stosunków dwustronnych i ich intensyfikacja stworzyły dobrą atmosferę do rozmów o sprawach majątkowych. Ostateczne porozumienie zostało zawarte 24 listopada 1999 r. w Bratysławie podczas oficjalnej wizyty Miloša Zemana. Uzgodniono, że Czechy wykupią słowacki dług w wysokości 26 mld koron, a Słowacja odzyska 4,5 tony złota przetrzymywanego przez Pragę jako zaliczka na poczet spłaty słowackiego długu. W myśl ustaleń oba państwa zobowiązały się do wzajemnej wymiany posiadanymi udziałami Słowacji w czeskim Banku Komercyjnym i Czech w słowackim Powszechnym Banku Kredytowym. Pomimo że umowa nie była korzystna dla Czechów, parlament w Pradze ratyfikował ją w styczniu 2000 r.[748]

Rada Europejska podczas szczytu w Helsinkach zadecydowała o tym, że Litwa, Łotwa, Słowacja, Malta, Rumunia i Bułgaria zostaną zaproszone do negocjacji akcesyjnych. Otwarcie negocjacji z grupą helsińską nastąpiło w lutym 2000 r. Warto podkreślić, iż Czechy odgrywały rolę adwokata Słowacji w jej integracji z UE i NATO. Słowacja korzystała m.in. z czeskich przekładów prawa wspólnotowego[749].

W dniu 28 kwietnia 2000 r. w Bratysławie spotkali się ministrowie spraw zagranicznych Ján Kavan i Eduard Kukan. Po spotkaniu E. Kukan potwierdził, że jego czeski rozmówca wierzył, iż Słowacja stanie się członkiem NATO w 2002 r. Obie strony uznały, że gdyby Czechy zostały członkiem UE przed Słowacją, to musiałyby przystać na warunki w kwestii unii celnej ze Słowacją[750].

Do ważnego spotkania doszło 20–23 maja 2000 r. Na zaproszenie premiera Miloša Zemana w Pradze przebywali Mikulaš Dzurinda, Eduard Kukan, wicepremier ds. gospodarczych Ivan Mikloš, minister gospodarki Ľubomír Harach. Rozmawiano głównie o sprawie majątku i ostatecznie zakończono ten proces. Podpisano stosowne oświadczenie w tej sprawie, a sło-

[748] *Europa Środkowa – dziesięć lat później* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 1999/2000. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000, s. 234.

[749] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 2000/2001...*, s. 270.

[750] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 104.

wackie złoto z zasobów federalnego banku centralnego powróciło na Słowację. Oba państwa osiągnęły porozumienie dotyczące zniesienia unii celnej w wypadku wcześniejszego wejścia jednego z nich do UE. W związku z tym Czechy wycofały z negocjacji akcesyjnych wniosek o okres przejściowy w tej kwestii[751].

W dniu 2 października 2000 r. w Pradze spotkali się ministrowie obrony Czech i Słowacji Vladimír Vetchý i Pavol Kaniš. Tematem spotkania było utworzenie wspólnych sił szybkiego reagowania. Rozmowy były kontynuowane 10 października w trakcie spotkania w Bratysławie ówczesnego przewodniczącego izby niższej czeskiego parlamentu Václava Klausa z przewodniczącym Rady Narodowej Jozefem Migašem, premierem Mikulašem Dzurindą i Eduardem Kukanem[752].

Na przełomie 2000 i 2001 r. doszło do spotkań w ramach Grupy Wyszehradzkiej: w Sztirzinie pod Pragą (9 czerwca 2000 r.), Karlowych Warach (12–13 października 2000 r.), gdzie spotkali się szefowie rządów, oraz w Pszczynie (19 stycznia 2001 r.), gdzie doszło do spotkania prezydentów. Głównym tematem rozmów było współdziałanie na rzecz integracji z Unią Europejską, wsparcie słowackich aspiracji do NATO oraz kwestie bałkańskie. Premierzy dyskutowali trzykrotnie: w Krakowie (31 maja – 1 czerwca 2001 r.), Tihany (24–25 sierpnia 2001 r.) oraz w trakcie Forum Ekonomicznego w Krynicy (10 września 2001 r.). Tematyka koncentrowała się wokół współpracy w dążeniu do UE, rozszerzenia Sojuszu Północnoatlantyckiego, regionalnych kwestii gospodarczych, infrastrukturalnych, kulturalnych i edukacyjnych[753]. W momencie wspomnianego wcześniej kryzysu spowodowanego wypowiedziami Viktora Orbána o konieczności anulowania dekretów Beneša widoczna była koordynacja działań czeskiej i słowackiej dyplomacji. Sytuacja zmieniła się dopiero po wyborach parlamentarnych na Węgrzech. Kontynuowano spotkania na szczeblu prezydentów, premierów i ministrów poszczególnych resortów[754].

Dobrze rozwijała się współpraca Czech i Słowacji zorientowana przede wszystkim na wsparcie słowackich aspiracji do członkostwa w NATO i UE. Jesienią pojawił się jednak problem perspektywicznego zaostrzenia przez Czechy reżimu na wspólnej granicy. Związane to było z realną per-

751 J. Šoth, *Bilaterálne vzťahy Slovenskej republiky v roku 2000* [w:] A. Kotvanova (red.), *Ročenka zahraničnej polityki Slovenskej republiky 2000*, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava 2001, s. 135; R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 2000/2001*..., s. 271.

752 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 104–105.

753 *Ibidem*, s. 273.

754 R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 2002/2003. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003, s. 250–251.

spektywą wcześniejszego włączenia tego państwa do systemu porozumienia z Schengen, co z kolei byłoby sprzeczne z dotychczasowymi ustaleniami zawartymi w momencie podziału Czecho-Słowacji i powstawania dwóch niepodległych państw. Podjęte konsultacje na szczeblu ministrów spraw wewnętrznych nie przyniosły rezultatu, a Czechy nie wycofały się z takiej zapowiedzi[755].

W decydującym roku dla słowackiej polityki zagranicznej doszło do serii spotkań polityków różnych szczebli obu państw. 12 kwietnia 2002 r. minister Eduard Kukan złożył wizytę w Czechach, gdzie spotkał się z ministrem spraw zagranicznych tego państwa Jánem Kavanem. Między 19 a 20 maja 2002 r. M. Dzurinda i E. Kukan wspólnie złożyli wizytę w Czechach, podejmując problemy uczestnictwa w UE i NATO. Podobny charakter miały wizyty w Pradze 27 czerwca 2002 r. Jána Figla, sekretarza stanu odpowiedzialnego w słowackim Ministerstwie Spraw Zagranicznych za problemy integracji europejskiej[756].

Kilka miesięcy później, 4 września 2002 r., doszło do wizyty w Bratysławie ministra spraw zagranicznych Czech Cyrila Svobody, który spotkał się z prezydentem Rudolfem Schusterem, premierem Mikulašem Dzurindą i ministrem obrony Jozefem Stankiem. W dwa dni później, 6 września 2002 r., ministrowie współpracy regionalnej: Słowacji István Harna (przemysł i handel) oraz Czech Jiři Rusnok, podpisali porozumienie dotyczące metod potwierdzania certyfikatów i atestów produktów[757].

25 października 2002 r. ministrowie spraw zagranicznych obu państw Cyril Svoboda i Eduard Kukan spotkali się w Pradze. Słowacki minister rozmawiał wówczas z prezydentem Václavem Havlem i szefem Izby Deputowanych Czech Lubomírem Zaorálkiem oraz premierem Vladimírem Špidlą. Dyskutowano o wzajemnych stosunkach w Europie Środkowej. 29–30 października 2002 r. przewodniczący Izby Deputowanych Czech złożył wizytę na Słowacji. 30 listopada 2002 r. premier V. Špidla złożył wizytę na Słowacji, gdzie spotkał się z Rudolfem Schusterem i Mikulašem Dzurindą. W trakcie rozmowy postanowiono zintensyfikować wzajemne stosunki, szczególnie poszerzyć wymianę gospodarczą i konsultacje polityczne[758].

---

[755] *Idem* (red.), *Rocznik strategiczny 2001/2002...,* s. 274.

[756] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 105.

[757] *Dohoda medzi Ministerstvom výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky a Ministerstvom priemyslu a obchodu Českej republiky o spôsoboch a podmienkach využívania dokladov preukazovania zhody stavebných výrobkov a uznávania výsledkov skúšok stavebných výrobkov, ktoré sú predmetom obchodu medzi podnikateľskými subjektmi Slovenskej republiky a Českej republiky*, Z.z. 2002, č. 655.

[758] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 105.

6.3. Republika Węgierska

Najważniejszą kwestią do rozwiązania nie tylko na terenie Słowacji, ale i w całej Europie Środkowej była sytuacja mniejszości węgierskiej. W państwach sąsiednich: Słowacji, Ukrainie, Rumunii, Serbii, Chorwacji, Słowenii i Austrii do dziś mieszka blisko 3,5 mln osób pochodzenia węgierskiego. Biorąc pod uwagę Słowację, obecnie 14% populacji tego państwa stanowią przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych. Najliczniej reprezentowana jest mniejszość węgierska i wynosi 520 528 obywateli (około 9,7%)[759].

Jak już kilkukrotnie podkreślono, pierwsze lata istnienia Republiki Słowackiej były zdeterminowane przez przywódcę Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji – Vladimíra Mečiara. Potrafił on dostosować swoją retorykę do nastrojów społecznych. Zdając sobie sprawę z nacjonalizmu społeczeństwa słowackiego[760], atakował mniejszość węgierską. Nie był w tym osamotniony, wspierał go koalicjant z ramienia Słowackiej Partii Narodowej Ján Slota.

Po „aksamitnej rewolucji" można zauważyć wspieranie dążeń przedstawicieli mniejszości węgierskiej przez rząd w Budapeszcie, który w 1990 r. kwestii regulacji jej pozycji prawnej nadawał fundamentalne znaczenie w swojej polityce zagranicznej. József Antall stwierdził wówczas, że czuje się premierem wszystkich 15 mln Węgrów. W wielu kręgach odebrano te słowa jako zapowiedź próby ożywienia idei rewizjonistycznych. Z kolei spore kontrowersje wzbudziła zarówno na Słowacji, jak i poza jej granicami tzw. ustawa językowa z 25 listopada 1990 r. podnosząca język słowacki do rangi języka urzędowego. Stanowiła ona, że w gminach o udziale mniejszości minimum 20% mogą oni posługiwać się językiem macierzystym w urzędach, ale urzędnicy państwowi nie są zobowiązani do jego znajomości, a wszystkie dokumenty publiczne muszą być sporządzone w języku słowackim[761].

Na początku 1993 r. w trybie administracyjnym zarządzono na terenie Republiki Słowackiej usunięcie dwujęzycznych tablic z nazwami miejsco-

---

[759] G. Janusz, *Statystyczny obraz mniejszości narodowych we współczesnej Europie* [w:] E. Michalik, H. Chałupczak (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006, s. 41. Por. P. Podolák, *Národnostné menšiny v Slovenskej republike. Z hľadiska demografického vývoja*, Matica slovenská, Martin 1998, s. 12.

[760] Słowacki nacjonalizm ma swoje korzenie w historii. Jest on wynikiem tego, iż Słowacy nie mają zbyt bogatych tradycji państwowych, a poza tym przez wiele lat byli narodem zależnym, początkowo od Węgrów, potem od Czechów.

[761] Z. Leszczyński, *Najnowsza historia Słowacji w niemieckim czasopiśmiennictwie naukowym* [w:] E. Orlof (red.), *Od poznania do zrozumienia. Polacy, Czesi, Słowacy w XX wieku*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 1999, s. 204.

wości. Decyzja ta była sprzeczna z obowiązującym prawem, które gwarantowało istnienie dwujęzycznych nazw w gminach zamieszkanych przez co najmniej 20% członków danej mniejszości. Decyzję o powrocie dwujęzycznych tablic z nazwami miejscowości podjął rząd Jozefa Moravčika. Kiedy Vladimír Mečiar powrócił do władzy pół roku później, nie odważył się już zmienić tej decyzji[762].

Na sytuację Węgrów niekorzystnie wpłynął nowy podział administracyjny – tereny zamieszkane przez nich podzielono na pięć regionów i przyłączono do obszarów etnicznie słowackich. W efekcie tego tylko w jednym regionie mniejszość węgierska nieznacznie przekroczyła 20% populacji[763]. W związku z tym przedstawiciele węgierskich partii mniejszościowych wystosowali 31 sierpnia 1993 r. list do Rady Europy, w którym wskazywali na fakt, że władze słowackie nie respektują praw osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych[764].

Pomimo to do końca 1993 r. nie doszło w zasadzie do żadnych zmian w polityce władz słowackich wobec mniejszości. Po uchwaleniu we wrześniu nowej ustawy o nazwiskach, zakładającej resłowakizację[765] nazwisk żeńskich, doszło do dalszej eskalacji napięć. Ich wyrazem było zorganizowanie przez mniejszość węgierską w styczniu 1994 r.[766] w dwóch przygranicznych miejscowościach (Komarno i Komarom) demonstracji przeciwko polityce rządu w Bratysławie. Pojawiły się nawet hasła separatystyczne radykalnych polityków węgierskich domagających się utworzenia obszaru o specjalnym statusie. Wśród przedstawicieli mniejszości węgierskiej dominowały jednak poglądy skrzydła umiarkowanego, opowiadającego się za reformą lokalnego systemu administracyjnego poprzez rozszerzenie samorządu i większe uwzględnienie w nim reprezentacji grup etnicznych[767].

Kolejnym czynnikiem, który negatywnie odbił się na wzajemnych słowacko-węgierskich relacjach, była ustawa o języku państwowym z 1995 r.[768], która zniosła w tym względzie ustawę nr 428/1990 o języku urzędowym

[762] R. Chmel [wywiad], *Ruiny i mosty*, „Gazeta Wyborcza" z 29 I 1999, s. 22.

[763] W. Eder, *Polityka republiki Słowackiej wobec węgierskiej mniejszości narodowej a Unia Europejska i NATO*, „Sprawy Narodowościowe" 2000, z. 12–13, s. 157. Zob. też K. Żarna, *Mecziaryzm. Łamanie*..., s. 163.

[764] K. Żarna, *Mniejszość romska i węgierska w polityce rządu Republiki Słowackiej (1993–1998)*, „Polityka i Społeczeństwo" 2012, nr 12, s. 173.

[765] Przykładowo, kobieta o nazwisku Kovacs w oficjalnych dokumentach musiała figurować jako Kovacsova.

[766] Tego rodzaju demonstracje miały już miejsce w sierpniu 1993 r.

[767] Z. Leszczyński, *Najnowsza historia Słowacji*..., s. 207.

[768] *Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 15. novembra 1995 o štátnom jazyku Slovenskej republiky*, Z.z. 1995, č. 270.

w Republice Słowackiej. Ówczesny minister kultury Ivan Hudec stwierdził, że dotychczasowa regulacja prawna o języku urzędowym była bardziej ustawą o używaniu języków mniejszości[769]. Dla obywateli innej narodowości niż słowacka powstała przeszkoda w używaniu języka ojczystego. W przywołanym wyżej dokumencie językowi słowackiemu jako państwowemu przyznano pierwszeństwo przed innymi używanymi w Republice. Ustawa wprowadzała regulacje w zakresie stosowania języka w kontaktach urzędowych, mediach, siłach zbrojnych, policji, sądownictwie, podczas imprez kulturalnych oraz zgromadzeń publicznych. Ponadto ustawa o języku państwowym wprowadzała, jako druga ustawa w Europie Środkowej (obok litewskiej z 31 stycznia 1995 r.) przepisy przewidujące kary finansowe za naruszenie reguł i przepisów ustawowych do 250 tys. koron słowackich dla osób prawnych i 50 tys. dla osób fizycznych[770]. Sąd Konstytucyjny w Koszycach zdecydował, że jeden z artykułów ustawy o języku państwowym z 1995 r. dotyczący tego, że podanie skierowane przez obywatela grupy mniejszościowej do organu państwowego musi być napisane w języku słowackim, jest niezgodny z konstytucją[771]. Projekt przewidywał uwolnienie języka słowackiego od obcych słów. Jak zauważa Zbigniew Leszczyński, jednym z celów miała być „satysfakcja językowa" za prowadzoną w czasach Habsburgów i w latach 1938–1945 intensywną madziaryzację[772]. Konstytucja Republiki Słowackiej przyjęta we wrześniu 1992 r. zawiera postanowienia, które są ukierunkowane na regulację podstawowych praw osób należących do mniejszości narodowych w Słowacji, o czym szerzej w rozdziale drugim niniejszego opracowania. Pomimo takiego wyroku rząd V. Mečiara nie podjął kroków w kierunku znowelizowania istniejącej ustawy. Niektórzy przedstawiciele rządu twierdzili, że istniejąca w Republice regulacja prawna dotycząca używania języków mniejszościowych jest wystarczająca, aby Słowacja mogła przystąpić do podpisania *Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych*[773]. Po wejściu w życie ustawy nastąpiły protesty osób należących do mniejszości węgierskiej, a premier Węgier Gyula Horn ostrzegł Republikę Słowacką przed możliwym pogorszeniem stosunków

[769] A.J. Madera, *Na drodze*..., s. 257.

[770] Przepis ten został usunięty nowelizacją z 1999 r., a następnie przywrócony przez kolejną nowelizację z 2009 r.

[771] K. Żarna, *From a Conflict to Normalization? The Politics and Government of Vladimír Mečiar and Mikulas Dzurinda in Slovakia towards the Republic of Hungary in 1993–2002*, „Athenaeum. Polish Political Science Studies" 2011, nr 30, s. 168.

[772] Z. Leszczyński, *Najnowsza historia Słowacji*..., s. 209.

[773] A.J. Madera, *Na drodze*..., s. 257–258. Kartę języków Słowacja podpisała i ratyfikowała dopiero w 2001 r., zgłaszając jako języki regionalne lub mniejszościowe: bułgarski, czeski, chorwacki, niemiecki, polski, romski, rusiński, ukraiński i węgierski.

dyplomatycznych pomiędzy obydwoma państwami. Zdaniem G. Horna ustawa była w kilku miejscach sprzeczna z podpisanym przez Bratysławę słowacko-węgierskim traktatem o przyjaźni oraz *Europejską konwencją praw człowieka*. Czołowi politycy węgierscy zapowiedzieli interwencję w sprawie słowackiej ustawy w Radzie Europy[774].

W 1995 r. decyzją Ministerstwa Kultury Republiki Słowackiej zmieniono na mniej korzystną formę pomocy państwa dla rozwoju kultury mniejszości narodowych[775]. Dotacje dla węgierskich instytucji kulturalnych zostały zmniejszone o połowę w stosunku do roku 1994. Efekt tych działań był taki, że część instytucji mniejszościowych przestała istnieć, a inne były zmuszone do drastycznego zredukowania liczby zatrudnianych pracowników. Spośród kilkunastu węgierskojęzycznych wydawnictw ani jedno nie było w 1995 r. dofinansowane przez państwo[776]. Rząd Vladimíra Mečiara wspomagał także finansowo dodatki do wydań słowackich dzienników, które były przeznaczone dla mniejszości narodowych i opracowane w ich narodowych językach. Nie otrzymał jednak pieniędzy na ten cel dziennik mniejszości węgierskiej „Ùj Szó", zaś znaczne kwoty wpłynęły na konta gazet prorządowych, o typowo nacjonalistycznej orientacji, takich jak „Slovenská Republika" czy „Hlas ludu". „Slovenská Republika" otrzymała w 1995 r. dotację w wysokości 8,7 mln, a „Hlas ludu" 6 mln koron słowackich[777]. Dochodziło więc do paradoksalnych sytuacji, gdy w gazecie ukazywał się dodatek tematyczny zwany narodowościowym, w którym słowaccy Węgrzy mogli znaleźć wrogie sobie artykuły w swoim ojczystym języku. Było to ewidentne wsparcie dla prasy prorządowej, które płynęło z kieszeni podatników.

Jednym z głównych priorytetów polityki zagranicznej Węgier była ochrona praw osób należących do mniejszości węgierskiej. 19 marca 1995 r. w pałacu Mantignon w Paryżu podpisano dwustronny *Układ o dobrym sąsiedztwie i przyjacielskiej współpracy pomiędzy Republiką Słowacką a Republiką Węgierską*[778]. Z inicjatywy Węgier do traktatu włączono *Rekomendację*

---

774 T. Maćkowiak, *Tylko po słowacku*, „Gazeta Wyborcza" z 17 XI 1995.

775 O. Dostal, *Narodnostne menšiny* [w:] M. Kollar, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2000*..., s. 180; A. J. Madera, *Na drodze*..., s. 260.

776 R. Chmel, D. Slobodnik, *Czemu Słowacy*..., *s.* 8; O. Dostal, *Wspólny problem*, „Gazeta Wyborcza" z 3–4 VIII 1996, s. 7.

777 Na temat prasy mniejszości węgierskiej na Słowacji zob. O. Dostal, *Narodnostne menšiny*..., s. 41; A. J. Madera, *Na drodze*..., s. 260–261; A. Lovász, *Maďarská tlač* [w:] J. Fazekas, P. Hunčík (red.), *Maďari na Slovensku*..., s. 453–456. Obok „Ùj Szó" do najważniejszych tytułów prasowych mniejszości węgierskiej należały: „Vasárnap", „Szabad Ujság", „Ùj Nö", „Ifi", „A Hét".

778 *Zmluva o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou*, Z.z. 1997, č. 115.

Rady Europy nr 1201[779] dotyczącą praw osób należących do mniejszości narodowych. Poza tym wymieniono dokumenty, które miały być podstawą polityki mniejszościowej w obu państwach. Chodziło o: *Konwencję ramową o ochronie mniejszości narodowych Rady Europy*[780], *Dokument kopenhaskiego spotkania konferencji w sprawie ludzkiego wymiaru KBWE*[781], *Deklarację praw osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych ONZ*[782]. Zawarto klauzulę antydyskryminacyjną określającą równość obywateli oraz stosowanie wobec nich zasad tolerancji bez względu na etniczne, religijne, kulturowe i językowe cechy. Określono prawa osób należących do mniejszości narodowych: prawo do swobodnego określania przynależności do mniejszości narodowych; równości wobec prawa, bez dyskryminacji z powodu przynależności do mniejszości narodowej; wyrażania, kultywowania i rozwijania etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej tożsamości; stowarzyszania się, i zgodnie z ustawodawstwem wewnętrznym, do zakładania i utrzymywania własnych stowarzyszeń oświatowych, kulturalnych i religijnych, a także partii politycznych; rzeczywistego udziału w decyzjach dotyczących mniejszości lub regionów zamieszkanych przez mniejszości na poziomie regionalnym i ogólnopaństwowym – zgodnie z wewnętrznym porządkiem prawnym. Uregulowano również prawa językowe mniejszości[783]. Zobowiązano się do powstrzymywania się od polityki

[779] *Recommendation 1201 (1993) on an additional protocol on the rights of national minorities to the European Convention on Human Rights*, http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta93/ EREC1201.htm [13.05.2011].

[780] *Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r.*, Dz.U. 2002, nr 22, poz. 210.

[781] *Document of the Copenhagen meeting of the Conference on the human dimension of the CSCE*, http://www.osce.org/odihr/elections/14304?download=true [18.04.2014].

[782] *Deklaracja praw osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych ONZ*, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 47/135 przyjęta i proklamowana w dniu 10 grudnia 1992 r., http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/deklaracja_praw_osob_nalezacych_ do_mniejszosci_narodowych_lub_etnicznych_religijnych_i_jezykowych_2.pdf [18.04.2014].

[783] Na mocy traktatu przedstawiciele mniejszości słowackiej na Węgrzech i węgierskiej na Słowacji mieli prawo do swobodnego używania języka ojczystego w mowie i piśmie w życiu prywatnym i publicznym; wskazano na: prawo do używania języka ojczystego w kontaktach urzędowych z urzędami publicznymi oraz w postępowaniu przed sądami; stosowania w tym języku nazw miejscowości, w których zamieszkują, nazw ulic i innych terenów publicznych oraz topograficznych nazw, inskrypcji i informacji na terenach publicznych; zapisu oraz używania imion i nazwisk w brzmieniu języka ojczystego; nauki języka ojczystego lub nauczania w tym języku w systemie oświatowym państwa – bez uszczerbku dla nauki języka urzędowego w państwie; dostępu do informacji w języku ojczystym; posiadania własnych mediów w języku ojczystym; dostępu do publicznych mediów bez jakiejkolwiek dyskryminacji. Zob. G. Janusz, *Ochrona praw*..., s. 551.

i praktycznych działań mających na celu asymilację osób należących do mniejszości wbrew ich woli, a także gwarantowano im ochronę przed działaniami asymilacyjnymi.

Poważne zaniepokojenie Węgrów na Słowacji oraz rządu węgierskiego wywołała nowelizacja kodeksu karnego zwana ustawą o ochronie Republiki, która zaostrzała kary za organizowanie zgromadzeń zagrażających bezpieczeństwu, suwerenności lub konstytucyjnemu ustrojowi państwa. Wysokie kary przewidziano również za szerzenie za granicą nieprawdziwych informacji o Słowacji. Doprowadziło to do sytuacji, w której można było skazać na pozbawienie wolności praktycznie każdego, kto niepochlebnie wypowiadał się o rządzie w zagranicznych mediach lub zorganizował zgromadzenie, na którym dyskutowano nad problemem dyskryminacji mniejszości narodowych na Słowacji[784]. Ostatecznie nowelizacja ta została odrzucona przez parlament w lutym 1997 r.

Znowelizowano ustawę o symbolach państwowych[785]. Na jej mocy każde odegranie hymnu obcego państwa na terytorium Słowacji było karane, chyba że miało miejsce podczas oficjalnej wizyty dyplomatycznej. Regulacja ta wywołała protesty przedstawicieli mniejszości narodowych[786].

O ile wystąpienia Vladimíra Mečiara bądź polityków partii koalicyjnych wpływały na eskalację stosunków słowacko-węgierskich, o tyle wypowiedzi prezydenta Michala Kováča wpływały na ich złagodzenie. Wystąpienie słowackiej głowy państwa w czerwcu 1996 r. uznał prezydent Węgier Arpad Göncz za doniosły akt. Kontakty obu prezydentów można było określić jako serdeczne[787].

W południowosłowackim mieście Wielkie Kapuszany odsłonięto pomnik upamiętniający 1100. rocznicę zasiedlenia Kotliny Karpackiej przez plemiona węgierskie. Podczas konferencji „Węgry i Węgrzy za granicą" odbywającej się w Budapeszcie 6–7 lipca 1996 r. jej uczestnicy otwarcie mówili o konieczności ustanowienia autonomii dla mniejszości węgierskiej. Spotykało się to z ostrym sprzeciwem ze strony słowackiej[788]. Zarówno to wydarzenie, jak i poprzednie w dużej mierze przyczyniły się do opóźnienia w realizacji postanowień układu o dobrym sąsiedztwie.

---

[784] W. Eder, *Polityka Republiki*..., s. 158.

[785] Zákon Národnej rady Slovenskej republiky, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 63/1993 Z.z. o štátnych symboloch Slovenskej republiky a ich používaní v znení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 240/1994., Z.z. 1996, č. 273.

[786] S. Wojciechowski, *Mniejszość węgierska w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Sprawy Narodowościowe" 2001, z. 18, s. 71.

[787] P. Demeš, *Bola to patriotická*..., *s.*144.

[788] *Europa Środkowa – nadal pomiędzy*..., s.180.

Na początku 1997 r. wydawało się, że nastąpił postęp we wzajemnych stosunkach – obie strony zdecydowały się powołać mieszane komisje, które miałyby się zająć rozwiązaniem trudności związanych z realizacją wspomnianego traktatu podstawowego, zawartego w marcu 1995 r. Okazało się to postanowieniem bez pokrycia. Konflikt na linii rząd słowacki – mniejszość węgierska zaostrzył się jeszcze bardziej w czerwcu 1997 r. wskutek tzw. bojkotu świadectw. Kilka tysięcy uczniów pochodzenia węgierskiego, uczęszczających do słowackich szkół z węgierskim językiem wykładowym, odmówiło przyjęcia świadectw. Było to spowodowane wcześniejszym zarządzeniem Ministerstwa Szkolnictwa Słowacji o zastąpieniu dotychczasowych świadectw dwujęzycznych świadectwami wyłącznie w języku słowackim[789]. Dwujęzyczne świadectwa szkolne, wprowadzone jeszcze w 1918 r., Węgrzy zachowywali nawet w okresie Państwa Słowackiego. Odwołano również kilku dyrektorów, którzy protestowali przeciwko likwidacji dwujęzycznych świadectw. Podczas spotkania premierów Słowacji – Vladimíra Mečiara i Węgier Gyuli Horna w Pieszczanach na Słowacji w listopadzie 1997 r. postanowiono, że działalność wznowi komisja międzyrządowa ds. przeglądu realizacji traktatu, a w jej ramach powołane zostaną dwie podkomisje: ds. przeglądu kwestii mniejszości narodowych oraz zbadania słowackiego ustawodawstwa o języku[790].

Opinia publiczna na całym świecie była zszokowana polityką rządu V. Mečiara. Łamanie praw mniejszości na Słowacji było nagłaśnianie przez sprawnie funkcjonującą dyplomację węgierską. Kwestię Węgrów słowackich wielokrotnie podnoszono na forum Rady Europy, Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz Unii Europejskiej. Antydemokratyczny zwrot Słowacji spowodował sytuację, w której państwo to wypadło z pierwszej grupy zaproszonych do członkostwa w NATO w 1999 r. Ponadto Słowacja została potępiona w rezolucji Parlamentu Europejskiego, w której stwierdzono, że Republika Słowacka buduje w Europie nową „żelazną kurtynę". Rząd V. Mečiara odrzucił rezolucję, uznając ją za ingerencję w wewnętrzne sprawy kraju i oświadczając, że nikt nie może odbierać Słowacji prawa uznania własnego języka za narodowy. Pozytywnych efektów nie przyniosła też wizyta Wysokiego Komisarza OBWE ds. mniejszości narodowych na Słowacji. Rząd V. Mečiara kontynuował swoją politykę, nie zważając na rosnąca izolację na arenie międzynarodowej[791].

Do bardzo poważnego i nieprzewidzianego przez obserwatorów konfliktu doszło w czasie spotkania Guyli Horna i Vladimíra Mečiara, kiedy

[789] *Europa Środkowa – czas przełomu...*, s. 170. Zob. też. K. Żarna, *From a Conflict...*, s. 170.
[790] K. Żarna, *Mecziaryzm. Łamanie...*, s. 165.
[791] M. Herman, *Słowacja między...*, s.161.

oczekiwano raczej pozytywnego przełomu. Poprzedzone ono było spotkaniem szefów dyplomacji w Komarnie, podczas którego wyrażono obustronne zadowolenie ze współpracy gospodarczej, wojskowej, spraw wewnętrznych i sprawiedliwości. Nie doszło jednak do konkretnych ustaleń w sprawie mniejszości węgierskiej. G. Horn wręczył V. Mečiarowi memorandum przedstawiające listę kwestii wymagających, zdaniem strony węgierskiej, pilnego rozwiązania: ustalenia składu międzyrządowej komisji ds. kontroli praw mniejszości czy też odbudowy mostu między słowackim Szturowem a węgierskim Esztergomem. Konflikt w sprawie komisji polegał na tym, że strona słowacka chciała do jej składu delegować Węgra z organizacji promecziarowskiej, natomiast Węgry optowały za przedstawicielem rządu węgierskiego. W odpowiedzi premier Słowacji zaproponował mniejszościom słowackiej i węgierskiej w obu krajach przesiedlenie do „macierzy", jeśli tylko wyraziłyby taką wolę[792]. Wywołało to oburzenie na Węgrzech i wśród Węgrów na Słowacji. Węgrzy rozpoczęli kampanię protestacyjną na forum międzynarodowym, co strona słowacka uznała za działanie antysłowackie. W konsekwencji doprowadziło to do kolejnego ochłodzenia stosunków i odwołania planowanego spotkania ministrów spraw zagranicznych.

Rok 1997 przyniósł rozwiązanie sporu wokół kompleksu hydroenergetycznego Gabczikowo-Nagymarosz. 26 września Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w Hadze wydał werdykt, w którym potępiono Węgry za zerwanie umowy z 1977 r., ponieważ uznano ją za obowiązującą, z kolei Słowacja została uznana za winną przesunięcia biegu Dunaju. Zalecono obu państwom zrekompensowanie jednostronnych działań i rozpoczęcie rozmów w celu pełnego wykonania umowy z 1997 r. Rozmowy te trwały do połowy lutego 1998 r. Pomimo narastających obaw, że z przyczyn zbliżających się wyborów parlamentarnych w obu państwach porozumienie nie będzie możliwe, osiągnięto je przed terminem oficjalnie wyznaczonym przez Trybunał[793].

W 1998 r. odbyły się wybory do Rady Narodowej Republiki Słowackiej. Piętnaście mandatów zdobyła Partia Koalicji Węgierskiej (Strana maďarskej koalície, SMK), która weszła w skład tzw. szerokiej koalicji mającej 93 mandaty w parlamencie[794]. Szef rządu Mikuláš Dzurinda zdawał sobie sprawę, że poprawa losu słowackich Węgrów jest konieczna do polepszenia wizerunku Słowacji na arenie międzynarodowej. Tylko dzięki zagwarantowaniu przestrzegania praw osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych

[792] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s.106.

[793] *Europa Środkowa – czas przełomu*..., s. 170–171.

[794] Podaję za: G. Mesežnikov, *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán* [w:] M. Kollar, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 1998/99*..., s. 24–26.

Słowacja mogła przełamać izolację międzynarodową. Ważnym gestem na drodze normalizacji stosunków słowacko-węgierskich było powołanie w skład koalicji rządowej przedstawicieli Węgrów słowackich. Węgrom szczególnie zależało na resorcie rolnictwa, ponieważ słowackie rolnictwo było skoncentrowane na południu państwa, gdzie były największe skupiska mniejszości węgierskiej[795]. W nowym rządzie przedstawiciele tej mniejszości zajęli stanowiska wicepremiera ds. mniejszości narodowych, praw człowieka i rozwoju regionalnego (Pál Csáky). Teki ministerialne otrzymali też István Harna i László Miklós[796]. Z jednej strony był to przyjazny gest w stronę Budapesztu, z drugiej jednak można zaryzykować stwierdzenie, że słowaccy Węgrzy byli M. Dzurindzie niezbędni do przeprowadzenia całego pakietu reform.

György Varga uważał, że obecność mniejszości węgierskiej na Słowacji miała swoje zalety. W jego ocenie tamtejsi Węgrzy znają i rozumieją Słowaków znacznie lepiej niż Węgrzy żyjący na Węgrzech i właśnie w tym okresie nadarzyła się okazja, aby to wykorzystać. Zwrócił uwagę na fakt, że w wyborach parlamentarnych przegrały te siły polityczne, które rozgrywały kartę węgierską[797]. Do końca nie można w tym miejscu zgodzić się ze zdaniem węgierskiego politologa, ponieważ zarówno Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji, jak i Słowacka Partia Narodowa osiągnęły wysokie poparcie w wyborach parlamentarnych 1998 r.

Zdaniem byłego ambasadora Czechosłowacji i Słowacji w Budapeszcie, redaktora naczelnego „OS" i szefa słowackiej Fundacji Sorosa Rudolfa Chmela, największym zagrożeniem dla obecności w koalicji przedstawicieli mniejszości węgierskiej byłoby, gdyby kwestia stosunków między Republiką Słowacką a mniejszością węgierską znów zyskała wymiar międzynarodowy[798]. Miał na myśli sytuację, w której rząd w Budapeszcie zacząłby ingerować w wewnętrzne sprawy słowackie.

Jesienią 1998 r. został otwarty nowy etap w stosunkach słowacko-węgierskich, którego przejawem było listopadowe spotkanie szefów dyplomacji obu państw w Rzymie (przy okazji sesji Unii Zachodnioeuropejskiej). Ustalono, że istniejące problemy dwustronne nie będą obciążać stosunków politycznych i zostaną przeniesione na poziom ekspercki. Podpisano też protokół o powołaniu komisji mających nadzorować realizację układu podstawowego z 1995 r. Słowacja i Węgry zgodziły się utworzyć grupę roboczą ds. wspólnego przygotowania programów PHARE. Za rządów M. Dzurindy uchylone zostały niekonstytucyjne ustawy godzące w prawa mniejszości

[795] R. Chmel [wywiad], *Ruiny i mosty*..., s. 21.
[796] G. Mesežnikov, *Vnútropolitický vývoj*..., s. 25.
[797] G. Varga [wywiad], *Spór o sapera Vodiczkę*, „Gazeta Wyborcza" z 29 I 1999, s. 23.
[798] R. Chmel [wywiad], *Ruini i mosty*..., s. 21.

narodowych. Jak już wspomniano, konstytucja gwarantowała mniejszościom narodowym i etnicznym prawo rozwijania własnej kultury, propagowania i otrzymywania informacji w ojczystym języku, zakładania towarzystw, organizacji narodowościowych oraz instytucji oświatowych. Rozwiązany został konflikt wokół świadectw szkolnych, a w lipcu 1999 r. parlament słowacki przyjął ustawę o językach mniejszości narodowych[799], która gwarantowała prawo posługiwania się językiem ojczystym w gminach zamieszkanych przynajmniej w 20% przez członków mniejszości. Na jej mocy mniejszość mogła porozumiewać się w urzędach, wydawać dokumenty oraz przeprowadzać obrady rady gminy w swoim języku. Ustawa spotkała się z różnym przyjęciem wśród słowackich Węgrów. Z jednej strony z zadowoleniem przyjęto fakt ustawowego zagwarantowania praw językowych, z drugiej jednak Węgrzy apelowali o obniżenie progu procentowego do 10%[800], co pozwoliłoby korzystać z praw większej liczby gmin zamieszkanych przez Węgrów[801].

Kolejnym czynnikiem, który był zwiastunem ocieplenia stosunków, było poparcie ze strony Węgier słowackich aspiracji do wstąpienia do NATO i UE. Premier Viktor Orbán stwierdził, że Węgry zobowiązują się do udzielenia pomocy w tym względzie zarówno na płaszczyźnie dwustronnej, jak i wielostronnej, czemu dał wyraz podczas wizyty w Bratysławie 16 lutego 1999 r. Postanowiono wtedy m.in. odbudować wspomniany już zniszczony podczas II wojny światowej most na Dunaju, łączący słowackie Szturowo i węgierski Esztergom, który symbolizowałby pojednanie obu państw[802]. Wizyta ta została uznana za gest pojednania i początek nowej fazy kontaktów obu państw.

Prowadzona w tym czasie kampania przedwyborcza w obu państwach ponownie zaogniła wzajemne stosunki. Szczególnie członkowie SNS stale podnosili argument o węgierskim zagrożeniu i dążeniu do zajęcia południowych terenów Słowacji[803].

W lutym 2001 r. Rada Narodowa Republiki Słowackiej znowelizowała konstytucję, w wyniku czego pojawiła się możliwość decentralizacji admini-

---

[799] Zákon z 10. júla 1999 o používaní jazykov národnostných menšín, Z.z. 1999, č. 184.

[800] W 2011 r. zmniejszono udział procentowy z 20% na 15% (§ 2 ust. 1 Zákon Národnej rady SR 204 z 28. júna 2011, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 184/1999 Z.z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení zákona č. 318/2009 Z.z., a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

[801] *Europa Środkowa – dziesięć lat później* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 1999/2000*..., s. 234.

[802] *Europa Środkowa* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 1998/99*...., s. 188.

[803] *Europa Środkowa – czas przełomu*..., s. 170–171. W przypadku Słowacji były to wybory prezydenckie. Istniała wówczas realna groźba powrotu do władzy Vladimíra Mečiara, tym razem jako prezydenta Słowacji.

stracji państwa. Opracowano projekt utworzenia dwunastu województw (żup) w miejsce ośmiu regionów. Mniejszość węgierska wystąpiła z postulatem utworzenia trzynastej żupy, w której większość stanowiliby Węgrzy. Wywołało to ostre reakcje zarówno wśród polityków koalicyjnych, jak i opozycyjnych. Pojawiły się obawy, że taka żupa mogłaby w przyszłości stanowić początek autonomii terytorialnej mniejszości wegierskiej. Słowaccy politycy zdecydowali więc, że będzie osiem województw, ustalili nowe granice jednostek terytorialnych, co ograniczyło możliwość korzystania przez mniejszość węgierską z *Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych*[804].

Miroslav Kusý, specjalizujący się w problematyce praw człowieka i mniejszości narodowych i będący jednocześnie doradcą ministra Pála Csaký'ego, uważał rozwiązanie najbardziej palących problemów słowackich Węgrów za klucz stabilności Słowacji. Za duży sukces uważał wejście do rządu przedstawicieli mniejszości węgierskiej. W tym okresie pojawił się jeszcze jeden postulat: zmiany preambuły ustawy zasadniczej. Słowacka konstytucja zaczyna się od słów: *My, naród słowacki*, tymczasem słowaccy Węgrzy skłaniali się ku słowom podobnym do zawartych w konstytucji czeskiej: *My, obywatele Republiki Czeskiej.* M. Kusý uważa preambułę słowacką za etniczną, definiującą Słowację jako państwo narodowe[805].

Problemem z przeszłości pozostawały wspominane kilkakrotnie dekrety Beneša. Wpływały one negatywnie na stosunki Czech z Niemcami i Austrią oraz Słowacji z Węgrami, rzutowały także na współpracę wyszehradzką. 20 lutego 2002 r. premier Węgier Viktor Orbán stwierdził, że nie może sobie wyobrazić sytuacji, w jakiej mogłoby zostać przyjęte do Unii Europejskiej państwo, które zachowa tego typu ustawodawstwo w swoim porządku prawnym. W podobnym tonie wypowiadał się minister spraw zagranicznych János Martonyi[806]. V. Orbán starał się przekonać międzynarodową opinię publiczną, że dekrety Beneša były nie tylko problemem czesko-niemieckim czy też słowacko-węgierskim, lecz ogólnoeuropejskim[807]. Odmienne zdanie reprezentowała opozycja na Węgrzech, której przedstawiciele uważali, iż stanowisko Orbána może negatywnie wpłynąć na proces integracji państw Europy Środkowej i Wschodniej z Unią Europejską. Węgierski politolog Attila Agh, sympatyzujący z socjalistami, stwierdził: „Na Węgrzech przez cztery lata mieliśmy do czynienia z «demokracją konfliktu», bowiem zgodnie z założeniami Fideszu należało zbudować alternatywną elitę. A nie

[804] E. Orlof, *Transformacja polityczna*..., s. 262–263.
[805] A.M. Pędziwol, *Węgierska żupa*, „Polityka" z 3 III 2001, s. 37–38.
[806] *Dekrety Benesza*..., s. 506.
[807] T. Olszański, *Węgrzy wokół Węgrów*, „Polityka" z 16 III 2002, s. 44–45.

można było osiągnąć tego celu inaczej, niż próbując zapełnić całe pole i atakować na wszystkich frontach. Podstawą funkcjonowania rządu w mijającym czteroleciu było założenie, że jeśli ktoś samodzielnie się organizuje, to należy weń uderzyć. Inaczej mówiąc, nie chodziło o integrowanie się z partnerami, lecz o stały nacisk ze strony władzy centralnej na różnorodne organizacje wszelkich szczebli. Jeśli w ten sposób rozpoczęła się przyszłość, to program tej partii znajdzie się w konflikcie z przyszłością Europy"[808].

Stosunek do dekretów Beneša doprowadził do ukształtowania się wyraźnej linii podziału: z jednej strony Czechy i Słowacja, a z drugiej Austria, Węgry oraz dwa landy niemieckie: Bawaria i Badenia-Wirtembergia, które zajęły wspólne stanowisko w tej sprawie podczas szczytu naddunajskiego 11 marca 2002 r.[809]

Kwestią, która popsuła przynajmniej na pewien czas stosunki Węgier z sąsiadami, była ustawa o Węgrach żyjących w państwach sąsiednich: *Karta Węgra* (przyjęta 19 czerwca 2001 r., obowiązująca od 1 stycznia 2002 r.). Nadawała ona osobom narodowości węgierskiej żyjącym w Rumunii, Jugosławii, Słowenii, Chorwacji, Słowacji i Ukrainie liczne przywileje natury socjalnej, pracowniczej, edukacyjnej i kulturalnej. Przykładowo, po uzyskaniu certyfikatu o przynależności do narodu węgierskiego taka osoba miała być uprawniona do legalnej pracy na Węgrzech przez trzy miesiące, bezpłatnego studiowania w węgierskich szkołach wyższych, nieodpłatnego korzystania z węgierskiej opieki zdrowotnej, zapomogi na kształcenie dzieci w miejscowych szkołach z językiem węgierskim. Spod działania ustawy wyjęta była mniejszość węgierska z Austrii, ponieważ UE zapowiedziała, że nie będzie tolerować żadnej pozytywnej dyskryminacji swoich obywateli, a za taką uważa się przywileje przewidziane w węgierskiej ustawie. Inicjatywę tej ustawy i jej przyjęcie (także głosami opozycji) jednoznacznie tłumaczono względami roku przedwyborczego, gdyż kwestia jak najlepszej troski o diasporę stanowiła ważny element polityki węgierskiej. Warto podkreślić, że podobne reguły istniały od 1992 r. na Słowacji i od 1998 r. w Rumunii względem Mołdowy. Ustawa jeszcze w toku przygotowywania wywołała krytykę za granicą, głównie w Rumunii i na Słowacji. Politycy obu państw uznawali ustawę za sprzeczną nie tylko z obowiązującymi traktatami dwustronnymi z Węgrami, ale i ingerującą w wewnętrzny porządek prawny. Jednak państwa te odmiennie ją wykorzystały. Rumunia zawarła pod koniec grudnia 2001 r. porozumienie z Węgrami, które m.in. rozciągało uprawnienia do pracy sezonowej na Węgrzech na wszystkich jej obywateli. Słowacja

[808] Cyt. za: J. Danek, *Węgry zburzyły zgodę Wyszehradu*, „Gazeta Wyborcza" z 4 IV 2002, s. 15.

[809] A.J. Madera, *Polska polityka zagraniczna*..., s. 140.

zaś zajęła bardzo pryncypialne stanowisko, uważając węgierską ustawę za ingerencję w sprawy wewnętrzne, niezgodną z postanowieniami traktatu o przyjaźni z 1995 r. oraz naruszającą prawo międzynarodowe, co praktycznie uniemożliwiało wypracowanie kompromisu[810]. Sam premier M. Dzurinda nie krył rozgoryczenia tym faktem. Stwierdził, że może to zaprzepaścić dotychczasowe dokonania swojego rządu na drodze do normalizacji wzajemnych stosunków: kwestię zapory na Dunaju, przyjęcie ustawy o używaniu języków mniejszości narodowych, przyjęcie karty języków regionalnych[811].

Politycy FIDESZ postanowili uderzyć w delikatną duszę węgierskiej duszy, zwaną „syndromem z Trianon". Widząc, że lider skrajnych nacjonalistów István Csurka buduje swój elektorat na wspieraniu Węgrów w państwach ościennych, przemieszczonych tam na zasadzie dyktatu mocarstw najpierw po I (Trianon), a następnie po II wojnie światowej (Paryż)[812], Viktor Orbán postanowił zająć się liczną grupą rodaków zamieszkałych u sąsiadów[813].

M. Dzurinda zaznaczył, że nie domaga się anulowania całej ustawy. Przeszkadzało mu to, że „Budapeszt chce płacić forinty obywatelom Słowacji za posyłanie dzieci do szkół węgierskich. Mówiąc najdelikatniej, to dyskryminacja obywateli Słowacji na tle etnicznym. Po drugie, przeszkadza mi, że na Słowacji mają działać organizacje, które nie są oficjalnymi przedstawicielami sąsiedniego państwa, a których celem jest współpraca przy stosowaniu «Karty Węgra». To ingerencja w niezależną jurysdykcję naszego państwa"[814].

W lutym 2002 r. rezolucję tej treści przyjął słowacki parlament, a stanowisko swego państwa powtórzył premier M. Dzurinda podczas wizyty w Budapeszcie w listopadzie 2002 r. Stanowiło to zaskoczenie dla strony węgierskiej oczekującej, iż po zmianach politycznych w obu państwach możliwy jest kompromis na wzór porozumienia rumuńsko-węgierskiego. Słowacja dla swojego stanowiska uzyskała również pośrednie poparcie ze strony Komisji Europejskiej.

W listopadzie komisarz ds. rozszerzenia UE Günther Verheugen wysłał do premiera Węgier list, w którym zarzucał *Karcie Węgra* przyznawanie

---

[810] *Europa Środkowa 2001/2002* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 2001/2002*..., s. 274–275; T. Grabiński, *Dobrze Węgrem być*, „Gazeta Wyborcza" z 29 I 2002, s. 8; P. Morvay, *Połączenie na Kartę,* „Gazeta Wyborcza" z 31 I 2002, s. 12–13, K. Żarna, *Środkowoeuropejski pat? Węgry w polityce zagranicznej Republiki Słowackiej*, „Polityka i Społeczeństwo" 2011, nr 8, s. 354.

[811] M. Dzurinda [wywiad], *Człowiek jest stworzony, by się cieszyć*, „Gazeta Wyborcza" z 27 VII 2001, s. 11.

[812] Po II wojnie światowej traktatem pokojowym z Węgrami powrócono do granic z traktatu z Trianon, czyli przekazano państwom terytoria zajęte przez Węgry po 1939 r. (kosztem Słowacji, Rumunii i Jugosławii).

[813] J. Danek, *Węgry zburzyły*..., s. 14.

[814] M. Dzurinda [wywiad], *Ręka Pana Boga*, „Gazeta Wyborcza" z 12 XI 2002, s. 20.

licznych przywilejów mniejszości węgierskiej w krajach ościennych, eksterytorialność oraz dyskryminację ludności niewęgierskiej[815].

Pomimo zmian w *Karcie* wprowadzonych przez Węgry pod naciskiem krytyki Unii Europejskiej i Rady Europy, Słowacja przeciwna była jej stosowaniu na swoim terytorium, uzasadniając to ingerencją w wewnętrzne sprawy. Wielomiesięczne negocjacje przyniosły efekt dopiero pod koniec roku, kiedy to 6 grudnia 2003 r. wspólna komisja słowacko-węgierska uzgodniła projekt porozumienia o pomocy dla mniejszości narodowych. Osiągnięto kompromis w najbardziej spornej kwestii, określającej adresatów i dysponentów pomocy finansowej. Porozumienie weszło w życie w lutym 2004 r.[816]

Pomimo pozytywnego sygnału, jakim stało się obowiązywanie od lutego 2004 r. węgiersko-słowackiej umowy o popieraniu mniejszości narodowych w zakresie kultury i oświaty[817], nie ustały postulaty wyrównania krzywd z przeszłości, popierane czy wręcz podsycane przez prawicowy Związek Młodych Demokratów – Węgierską Partię Obywatelską (Fiatal Demokraták Szövetsége – Magyar Polgári Párt, FIDESZ) czy Węgierską Partię Sprawiedliwości i Życia (Magyar Igazság és Élet Pártja, MIEP). Przykładem tego może być wniosek związku Węgrów deportowanych ze Słowacji do premiera M. Dzurindy o wypłatę odszkodowań dla słowackich Węgrów lub ich rodzin przymusowo przesiedlonych w latach 1945–1948 na tereny zachodniej Czechosłowacji. Wniosek ten został odrzucony przez stronę słowacką. Węgierska opozycja nie poprzestała jednak na kreowaniu się na głównego adwokata sprawy Węgrów zamieszkujących państwa sąsiednie. Nadal głosiła potrzebę uzyskania autonomii przez Węgrów w Rumunii czy wspierała żądania wobec Słowacji, zapowiadając udzielenie pomocy prawnej i finansowej węgierskim wnioskodawcom o zwrot utraconych majątków. Kulminacją takiej polityki, wobec której rząd zdecydowanie nie przeciwstawiał się ze względów taktycznych, była jednogłośna decyzja parlamentu o przeprowadzeniu referendum w sprawie przyznania podwójnego obywatelstwa Węgrom żyjącym za granicą. Odpowiedni wniosek w tej sprawie złożył Światowy Związek Węgrów. Pomimo to rząd sugerował głosowanie negatywne,

[815] J. Tóth, *Pulling the Wool over Hungarains' Eyes*, „Regio-Minorities, Politics, Society – English Edition" 2002, nr 1, s. 129–150; *Europa Środkowa – rok przełomu* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 2002/2003. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003, s. 250.

[816] *Europa Środkowa – rok przełomów* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 2003/2004. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004, s. 241.

[817] *Ibidem*.

obawiając się zbytniego napływu siły roboczej, wzrostu wydatków budżetowych oraz pogorszenia stosunków z sąsiadami, natomiast opozycja, używając argumentu o obowiązku zadbania przez macierz o zagranicznych Węgrów, wzywała do głosowania za przyznaniem obywatelstwa. Referendum 5 grudnia 2004 r. okazało się jednak nieważne z braku wymaganej frekwencji, która nie przekroczyła 50%. Na początku stycznia 2005 r. rząd Ferenca Gyurcsány'ego wystąpił z programem alternatywnym dla idei podwójnego obywatelstwa: w zamian za ułatwienia diasporze kontaktów z Węgrami czy osiedlania się na Węgrzech, rząd obiecał wsparcie dla postulatów autonomii mniejszości węgierskiej w sąsiednich państwach. Automatycznie wywołało to sprzeciw władz i polityków słowackich[818].

6.4. Ukraina

Ukraina jest największym, biorąc pod uwagę zarówno powierzchnię, jak i potencjał ludnościowy, państwem sąsiadującym z Republiką Słowacką. W przeciwieństwie do pozostałych sąsiadów stosunki z Ukrainą nie miały zbyt bogatych tradycji. Wpływał na to fakt, że oba państwa to nowe podmioty na politycznej mapie Europy, które powstały w pierwszej połowie lat 90. XX w. Poza tym odległość Bratysławy od Budapesztu, Pragi i Wiednia siłą rzeczy sprzyjała bardziej intensywnym kontaktom z Austrią, Czechami i Węgrami. Również pomimo olbrzymiego rynku zbytu, jaki stanowiła Ukraina, obroty handlowe z tym państwem nie był zbyt duże.

Pierwszy okres, który można wyodrębnić we wzajemnych relacjach, to lata 1993–1998. Wówczas Ukraina była traktowana raczej jako „przedsionek" do Rosji i odgrywała marginalną rolę w słowackiej polityce zagranicznej. Do pierwszej wizyty prezydenta Republiki Słowackiej na Ukrainie doszło kilka miesięcy po powstaniu państwa. Podczas wizyty prezydenta Michála Kováča 29–30 czerwca 1993 r. w Kijowie, gdzie spotkał się z ukraińskim prezydentem Leonidem Krawczukiem, została podpisana *Umowa między Republiką Słowacką a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjacielskich stosunkach i współpracy*. Zawierała ona również punkt dotyczący nienaruszalności granic obu państw. W artykule 18 została zawarta klauzula mniejszościowa. Obie strony uznały, że etniczna, kulturowa, językowa i religijna tożsamość mniejszości narodowych powinny być chronione przez obie

[818] P. Morvay, *Hovoril o 15 miliónach Maďarov*, „Sme" z 19 X 2004, s. 2; *Europa Środkowa 2004/2005* [w:] R. Kuźniar (red.), *Rocznik strategiczny 2004/2005. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 246–247.

strony, a także uzyskać właściwe ich wsparcie. Osoby należące do słowackiej mniejszości na Ukrainie i ukraińskiej na Słowacji miały prawo indywidualnie i wspólnie z innymi do utrzymywania i rozwoju własnej tożsamości bez dyskryminacji i w warunkach pełnej równości wobec prawa. Obie strony gwarantowały prawo do nauki języka ojczystego, jego swobodnego używania, prawo dostępu do informacji w języku ojczystym oraz prawo do stowarzyszania się wraz z prawem do uczestnictwa w działalności międzynarodowych organizacjach pozarządowych[819]. Był to istotny aspekt ze względu na Ukrainę Zakarpacką[820]. Grzegorz Janusz zwraca uwagę, że w innych traktatach, których stroną była Słowacja, stosowano wyłącznie określenie „język macierzysty"; to określenie występuje również w prawie wewnętrznym Słowacji. Traktat z Ukrainą był wyjątkiem[821].

W lutym 1994 r. minister spraw zagranicznych Ukrainy Anatolij Złenko złożył wizytę w Bratysławie, ale dopiero w czerwcu 1995 r. doszło do oficjalnej wizyty delegacji rządowej i spotkania premierów obu państw. Tak długa przerwa świadczy o tym, że obie strony nie przywiązywały dużej wagi do wzajemnych relacji. Mało tego, w początkowym okresie Słowacy nie mieli nawet w Kijowie swojego przedstawiciela dyplomatycznego w randze ambasadora, ani jedna słowacka gazeta nie miała też w stolicy Ukrainy swojego korespondenta. W konsekwencji informacje w większości pochodziły od korespondentów w Moskwie, co prowadziło do ryzyka zbyt jednostronnego obrazu Ukrainy przedstawianego słowackiej opinii publicznej. Podczas spotkania premierów ustalono konieczność podwyższenia rangi placówki dyplomatycznej w Kijowie i wysłania tam ambasadora. Do współdziałania pomiędzy oboma państwami doszło w momencie, kiedy nastąpiło pogłębienie współpracy w ramach Euroregionu „Karpaty"[822].

Do wzrostu liczby spotkań polityków różnego szczebla w okresie rządów Vladimíra Mečiara doszło w momencie dużego kryzysu w relacjach

[819] Zmluva medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou o dobrom susedstve, priateľských vzťahoch a spolupráci, Z.z. 177/1994.

[820] W 1938 r. region ten znalazł się w granicach Węgier, a po II wojnie światowej w granicach ZSRR. W literaturze przedmiotu pojawia się termin Ukraina Zakarpacka. Jak twierdzi Andrzej Chojnowski, w starszych publikacjach region ten nazywano Rusią Podkarpacką (takie jest jego położenie patrząc z perspektywy Bratysławy, Budapesztu, Pragi i Wiednia), jednak z punktu widzenia Wielkiej Ukrainy teren ten leży jednak za Karpatami: A. Chojnowski, *Ukraina*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 1997, s. 17.

[821] G. Janusz, *Ochrona praw*..., s. 550.

[822] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 117. Zob. też: K. Żarna, *Ukraina w polityce zagranicznej Republiki Słowackiej w latach 1993–2002* [w:] I.S. Bik, M.M. Mikiewicz, H.B. Antoniuk, I.M. Grabinskij (red.), *Ewropejskij Sojuz ta Ukraina: perpektiwy transformacii dwostoronnich widnosti*, Ministerstwo Oswity i Nauki Ukrainy, Lwiwskij Nacionalnyj Uniwersytet imieni Iwana Franki, Lviv 2013, s. 277.

z Unią Europejską. Intensyfikacji wzajemnych relacji sprzyjał jednoczesny rozwój stosunków pomiędzy Republiką Słowacką a Federacją Rosyjską. Wicepremier Sergej Kozlík stwierdził, że Ukraina będzie dla Słowacji bramą dla rosyjskich rynków zbytu[823]. Słowa wypowiedziane przez wicepremiera świadczyły o znaczeniu Ukrainy w polityce zagranicznej Słowacji – miała być jedynie celem do osiągnięcia dalekosiężnych planów, a nie równorzędnym partnerem.

Wiele emocji w obu państwach budziła polityka dotycząca tranzytu rosyjskich surowców przez terytorium Ukrainy i Słowacji do Europy Zachodniej. Między obiema stronami doszło w przeszłości do konfliktu w związku z budową nowej części gazociągu Jamał – Europa z Rosji przez Białoruś i Polskę. Ukraińcy uznali projekt za antyukraiński. Strona słowacka, nie koordynując swojego stanowiska z Ukrainą, usiłowała w rozmowach z Rosją przeforsować, aby z Polski przez Słowację prowadziła specjalna część gazociągu zaopatrująca państwa południowej części Europy. Pomimo to premier V. Mečiar w czerwcu 1995 r. stwierdził, że uważa za poważny błąd, iż gazociąg Jamał – Europa prowadzi przez Białoruś i Polskę, a nie przez Ukrainę[824].

Niewątpliwie największym sukcesem słowacko-ukraińskich relacji w 1996 r. były dwudniowe rokowania delegacji rządowych z premierami Vladimirem Mečiarem i Jewhenem Marczukiem 22–23 stycznia w Szczyrbskim Jeziorze (Wysokie Tatry). Nawiązano wówczas do rozmów delegacji rządowej w Kijowie z połowy czerwca poprzedniego roku. Głównym przedmiotem rokowań była konieczność zwiększenia wzajemnych obrotów handlowych, które w 1995 r. osiągnęły bilans 300 mln dolarów, a w roku 1996 obrót miał przekroczyć kwotę 1 mld dolarów. Zdaniem słowackiego premiera, fundamentalnym celem we wzajemnych kontaktach było szybkie wypracowanie umowy o strefie wolnego handlu. Do najważniejszych osiągnięć rokowań w Wysokich Tatrach należało podpisanie umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania[825]. Podpisana została również umowa o współpracy pomiędzy izbami handlowymi i przemysłowymi oraz o współpracy pomiędzy ministerstwami kultury. Ukraiński premier nakreślił możliwość wspólnego stanowiska Słowacji i Ukrainy w kwestii tranzytu ropy i gazu z Rosji do Europy Zachodniej. Z kolei słowacki szef rządu zaoferował pośrednictwo Słowacji, aby doprowadzić do przyjęcia Ukrainy do Środkowo-

[823] A. Duleba, P. Lukáč, M. Wlachovský, *Foreign Policy of the Slovak Republic. Strategic points. Presents situation and Prospects*, Výskumné Centrum Slovenskej Spoločnosti pre Zahraničnú Politiku, Bratislava 1998, s. 48.

[824] V. Mečiar [wywiad], „Kijevskije vedomosti" z 14 VI 1995, s. 1.

[825] *Zmluva medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku*, Z.z. 1997, č. 173.

europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu. Zapewnił również o poparciu strony słowackiej dla wejścia Ukrainy do Software Engineering Institute. Premier Jewhen Marczuk prezentował ideę utworzenia klubu premierów Europy Środkowej jako organu, który przyczyni się do stabilizacji całego regionu. Z wypracowanych czterdziestu projektów międzypaństwowych umów między Słowacją a Ukrainą podpisano 33 umowy[826].

W dniach 5–6 marca 1997 r. doszło do roboczego spotkania premiera Słowacji Vladimíra Mečiara z szefem rządu Ukrainy Pawło Łazarenką w Użhorodzie, zakończonego podpisaniem ośmiu umów dotyczących współpracy wojskowej, liberalizacji handlu i uregulowań w sprawie rynku pracy pomiędzy oboma państwami[827].

W przypadku obu państw pojawiły się perspektywy współpracy w zakresie tranzytu ropy naftowej z rejonu Morza Kaspijskiego. Jeszcze w 1996 r. Ukraina podpisała z Gruzją i Azerbejdżanem trójstronną umowę o utworzeniu tranzytowego korytarza Zakaukazie – Europa oraz z Republiką Turecką umowę międzyrządową o budowie systemu Ceyhan-Samsun. Miały one umożliwić dostawę przez terytorium Ukrainy nie tylko kaspijskiej, ale i arabskiej ropy z rejonu Zatoki Perskiej. Pierwsza azerska ropa była transportowana drogą kolejową przez teren Ukrainy już w czerwcu 1997 r., jeszcze przed ukończeniem ropociągu Baku (Azerbejdżan) – Supsa (Gruzja). Do tego celu używano linii kolejowej na trasie od Poti w Gruzji do Iljiczewska na Ukrainie. Strona ukraińska zaproponowała, aby ta trasa kolejowa była używana do transportu z kazachskiego Tengizu. Inicjatywa Ukrainy, Gruzji i Azerbejdżanu była jednym z czynników, który doprowadził do powstania projektu TRACEKA (*Transport Corridor Europe – Caucasus – Asia*), który z kolei był częścią programu Współpracy Gospodarczej Państw Morza Czarnego (*Black Sea Economic Cooperation*, BSEC)[828], mającego połączyć rejony Azji Centralnej, Kaukazu, Ukrainy oraz państw Europy Środkowej i Wschodniej. Ważnym elementem tego projektu miało być wybudowanie terminalu w Odessie i ropociągu Odessa – Brody. Po zakończeniu budowy wspomnianego terminalu strona ukraińska mogłaby przeładowywać ropę naftową z rejonu Zatoki Perskiej, co w ocenie ukraińskich ekspertów trzykrotnie skró-

[826] K. Żarna, *Ukraina w polityce*..., s. 278.

[827] B. Pytlik, *Polityka zagraniczna*..., s. 252.

[828] BSEC to organizacja współpracy gospodarczej i politycznej, utworzona z inicjatywy Turcji na mocy deklaracji podpisanej w Stambule 25 czerwca 1992 r. przez Albanię, Armenię, Azerbejdżan, Bułgarię, Gruzję, Grecję, Mołdowę, Rumunię, Rosję, Turcję i Ukrainę. Początkowo stanowiła nieformalne forum współpracy międzyrządowej; 5 czerwca 1998 r. w Jałcie (Ukraina) podpisano *Kartę ustanawiającą Organizację Współpracy Gospodarczej Państw Morza Czarnego*; weszła ona w życie 1 maja 1999 r.. Republika Słowacka miała status obserwatora. Zob.: http://www.bsec-organization.org/Pages/homepage.aspx [11.08.2012].

ciłoby czas dostaw arabskiej ropy do Europy Zachodniej. Warunkiem było wybudowanie ropociągu w Turcji pomiędzy Ceyhanem a Samsunem i terminalu w samym Samsunie. We współpracy z Polską konieczne byłoby połączenie Brodów z polską częścią ropociągu „Przyjaźń". W ten sposób Ukraina stałaby się regionem strategicznym dla państw Europy Środkowej i Zachodniej. W interesie samej Słowacji było, aby nie została ona na marginesie realizacji tych projektów i koordynowała swoją politykę energetyczną z sąsiadami: Polską i Ukrainą[829].

W styczniu 1998 r. w słowackiej Lewoczy doszło do spotkania dwunastu przywódców państw środkowoeuropejskich, na którym obecny był także Leonid Kuczma. Najistotniejsze znaczenie w stosunkach politycznych pomiędzy oboma państwami miało czwarte spotkanie Słowacko-Ukraińskiej Komisji Międzyrządowej ds. mniejszości narodowych, szkolnictwa, kontaktów kulturalnych i naukowych, do którego doszło 8–9 grudnia 1998 r. w Preszowie[830]. Komisja powstała na skutek obaw strony ukraińskiej z powodu wzrastającego separatyzmu Rusinów na Zakarpaciu. W lutym 1994 r. miała miejsce wspomniana już wizyta ukraińskiego ministra spraw zagranicznych A. Złenki. Stwierdził, że separatyzm jest dużym zagrożeniem i że występuje również na Słowacji. Zwrócił uwagę, że konieczna jest koordynacja działań w celu neutralizacji tych procesów, co stworzyłoby jednocześnie podstawy dobrosąsiedzkich stosunków i zagwarantowałaby stabilizację w regionie[831]. Podczas spotkania w Preszowie na czele słowackiej delegacji stał Peter Buriana, a ukraińskiej Władimir Troszczyński. Komisja zasugerowała rządom słowackiemu i ukraińskiemu podpisanie umowy międzyrządowej o wzajemnym uznawaniu dyplomów, utworzeniu grupy ekspertów w celu napisania podręczników dla szkół podstawowych z językiem słowackim na Ukrainie i językiem ukraińskim na Słowacji. Zdecydowano o utworzeniu Centrum Kultury Słowackiej w Użhorodzie i ukraińskiego w Preszowie. Upoważniono Instytut Nauk Społecznych Słowackiej Akademii Nauk (SAV) w Koszycach i Instytut Socjologii Narodowej Akademii Nauk w Kijowie do realizacji badań socjologicznych „Słowacy na Ukrainie, Ukraińcy w Republice Słowackiej". Jednocześnie przedstawiciele organizacji rusińskich w Słowacji wyrazili obawę, że rząd ukraiński wpłynie negatywnie na stanowisko rządu słowackiego w stosunku do Rusinów[832].

---

[829] K. Hirman, *Slovensko by sa malo začať zaujímať o tranzit kaspickej ropy*, „Trend" z 3 III 1999, s. 8.

[830] Do pierwszego spotkania komisji doszło w 1995 r. w Kijowie, drugiego w 1996 r. w Bratysławie, a trzeciego w 1997 r. w Użhorodzie.

[831] K. Żarna, *Ukraina w polityce*..., s. 279.

[832] *Rusíni na Slovensku bojujú za svoje práva*, „ČTK" z 21 IV 1998, s. 3.

Coraz większy zastój występował w kontaktach gospodarczych. W roku 1998 wzajemne obroty handlowe były najniższe od 1993 r. Wpływ na to miał kryzys na Ukrainie i w Rosji (oba rynki były silnie związane), państwa te nie były też członkami Światowej Organizacji Handlu (World Trade Organization, WTO)[833]. Poza tym rząd V. Mečiara nie uczynił nic, aby zwiększyć te obroty. Ukraina znajdowała się na trzecim miejscu wśród słowackich inwestycji z udziałem wynoszącym 11% (Republika Czeska 45,5%, Węgry 22,7%). Pod koniec 1997 r. zanotowano 182 słowackie podmioty inwestycyjne na Ukrainie, z których największym inwestorem był Chemosvit a.s.[834].

W porównaniu do okresu sprzed 1998 r., po nim we wzajemnych relacjach nastąpił progres, chociaż nie od razu. Nowy rząd M. Dzurindy w swojej deklaracji programowej zapowiedział poświęcenie większej uwagi stosunkom z Ukrainą, którą uważał za największego sąsiada[835]. Pomimo to już po miesiącu doszło do bilateralnych kontaktów ze wszystkimi sąsiadami z wyjątkiem Ukrainy. Z ukraińskim premierem M. Dzurinda spotkał się jedynie podczas szczytu Inicjatywy Środkowoeuropejskiej w chorwackim Zagrzebiu 20 listopada 1998 r. Pierwszym członkiem słowackiego rządu, który odwiedził Kijów, był minister spraw wewnętrznych Ladislav Pittner. Miało to miejsce w styczniu 1999 r.[836] Rewizyta wiceministra spraw wewnętrznych Ukrainy Nikołaja Dżigi nastąpiła w lutym 2000 r. W czerwcu 1999 r. doszło w Kijowie do siódmego posiedzenia Międzyrządowej Komisji Handlowo-Gospodarczej[837].

W ciągu sześciu lat (1993–1998) prezydenci Słowacji i Ukrainy spotkali się zaledwie dwukrotnie. Tymczasem tylko w 1999 r. i pierwszej połowie 2000 r. doszło pomiędzy Leonidem Kuczmą a Rudolfem Schusterem do czterech spotkań. W czerwcu 1999 r. L. Kuczma przybył na uroczystość objęcia funkcji prezydenta Republiki Słowackiej przez R. Schustera. 10–11 września 1999 r. podczas szczytu bałtycko-czarnomorskiego w Jałcie, odbywającego się pod hasłem „Współpraca bałtycko-czarnomorska: w kierunku zjednoczonej Europy XXI wieku bez linii podziałów", wśród przedstawicieli 22 państw byli również obaj prezydenci[838]. Kolejną okazją do wspólnego spotkania była

---

833 Republika Słowacka członkiem WTO została 1 stycznia 1995 r., z kolei Ukraina dopiero 16 maja 2008 r. Zob. http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm [10.08.2012].

834 P. Lukáč, R. Chmel, I. Samson, A. Duleba, *Vzťahy Slovenska so susednými štátmi, Nemeckom a Ruskom* [w:] G. Mesežnikov, M. Ivantyšyn (red.), *1998–1999*..., s. 358.

835 K. Żarna, *Ukraina w polityce*..., s. 279.

836 „Pravda" z 16 I 1999, s. 5.

837 P. Lukáč, R. Chmel, I. Samson, A. Duleba, *Vzťahy Slovenska so susednými štátmi, Nemeckom a Ruskom* [w:] G. Mesežnikov, M. Ivantyšyn (red.), *Slovensko 1998–1999*..., s. 358.

838 Relacja ze szczytu bałtycko-czarnomorskiego w: *Prezydent RP na konferencji przywódców państw Morza Bałtyckiego i Czarnego w Jałcie*, http://www.bbn.gov.pl/palm/

wizyta R. Schustera w Kijowie przy okazji inauguracji drugiej kadencji prezydenckiej L. Kuczmy. Wreszcie kolejna okazja pojawiła się w kwietniu 2000 r. podczas szczytu Inicjatywy Środkowoeuropejskiej w Balatonfüred na Węgrzech[839].

Ciekawa inicjatywa została zainicjowana w Użhorodzie w maju 2000 r. Doszło tam do rokowań pomiędzy ministrami obrony Ukrainy, Słowacji, Rumunii i Węgier. Przedmiotem rozmów był projekt „TISA", którego celem było utworzenie kilkusetosobowej jednostki wojsk inżynieryjnych, które byłyby gotowe do szybkiego reagowania w przypadku katastrof naturalnych[840]. Taka inicjatywa była niezwykle istotna dla wszystkich stron, ale i stanowiła wyraźny sygnał dla Sojuszu Północnoatlantyckiego o możliwościach współpracy regionalnej. Temat ten podejmowany był podczas wizyty w Bratysławie w sierpniu 2000 r. ministra obrony Ukrainy Oleksandra Kuźmiuka. Wynikiem tej ostatniej wizyty było podpisanie *Umowy o dodatkowych środkach budowy zaufania i bezpieczeństwa*. Obejmowała ona wzajemne informowanie o mających się odbyć manewrach wojskowych[841].

W latach 1999–2000 interesy obu państw nie były często zbieżne. Słowacja i Ukraina rywalizowały o miejsce niestałego członka w Radzie Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych, a co za tym idzie, o pozyskanie głosów państw członkowskich. Ostatecznie podczas 54. sesji zwyczajnej Zgromadzenia Ogólnego ONZ 14 października 1999 r. Ukraina została wybrana wspólnie z Bangladeszem, Jamajką, Mali i Tunezją na niestałego członka Rady Bezpieczeństwa, rozpoczynając dwuletnią kadencję od 1 stycznia 2000 r.[842] Według ukraińskiego ministra spraw wewnętrznych Borysa Tarasiuka o zwycięstwie zadecydowało to, że piętnaście spośród dwudziestu państw z tej części Europy poparło Ukrainę, a nie Słowację[843]. Minister

pl/2/274/ Prezydent_RP_na_konferencji_przywodcow_panstw_Morza_Baltyckiego_i_Czarnego_w_Jal.html [10.08.2012].

839 P. Lukáč, I. Samson, A. Duleba, *Visegrádska spolupráca, regionalne iniciatívy a vzťahy SR so susednými štátmi* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2000*..., s. 388.

840 A. Duleba, *Threats perception In the Slovak Republik and Sloval Security Policy: Thinkink about Role of the Carpathian Euroregion* [w:] V. Bilčík i in. (red.), *Role of the Carpathian Euroregion in Strengthening Security and Stability in Central and Eastern Europe*, *Carpathian Euroregion: Prospectes and Challenges I*, Research Center of the Slovak Foreign Policy Association Strategies Studies Fundation, Prešov – Uzhgorod 2001, s. 26.

841 *Uznesenie vlády SR č. 668 z 23. augusta 2000 k návrhu na uzavretie Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o doplnkových opatreniach na budovanie dôvery a bezpečnosti.*

842 http://www.un.org/ga/54/elect/princ.htm [4.04.2014].

843 Zob. informację Ireny Jarosewich w czasopiśmie wydawanym w USA od 1933 r. przez emigrantów pochodzących z Ukrainy „The Ukrainian Weekly": I. Jarosewich, *Foreign Affairs Minister Promotes Ukraine´s Candidacy for U.N. Security Council Seat*, „The Ukrainian Weekly" z 3 X 1999, s. 1.

E. Kukan w komentarzu dla dziennika „Narodná obroda" określił rywalizację jako przyjacielską[844]. W podobnym tonie wypowiadał się premier Ukrainy Walerij Pustowojtenko w wywiadzie dla dziennika „Pravda"[845].

Drugim czynnikiem była kwestia wiz. Strona ukraińska nie chciała się pogodzić z wprowadzeniem obowiązku wizowego dla obywateli Ukrainy, uważając to za przedwczesne. Ukraińcy podali tu przykład Polski i Węgier, które wstrzymały się z tą decyzją. Dyskusje nad tą kwestią pojawiły się na Słowacji już w listopadzie 1998 r. Rozpoczął je minister spraw zagranicznych Republiki Czeskiej Ján Kavan podczas wizyty w Bratysławie. Stwierdził, że Czesi nie wprowadzą rygoru na granicy ze Słowacją, jeśli Słowacja zaostrzy kontrolę na granicach z Ukrainą oraz powstrzyma napływ nielegalnych imigrantów przez „zieloną granicę". Jako pierwszy ze strony słowackiej wypowiedział się na ten temat J. Figeľ. Stwierdził, że konieczna jest koordynacja polityki Czech i Słowacji w taki sposób, aby na wspólnej granicy nie pojawiły się bariery dla obywateli słowackich. Użył argumentu, że Słowacja musi dostosować swoją politykę wizową do wymogów Unii Europejskiej[846]. Podkreślił fakt, że wprowadzenie wiz nie jest związane ze zmianą linii politycznej wobec niektórych państw, ale Słowacja musi podjąć zdecydowane kroki, aby zahamować zjawisko nielegalnych migracji i zorganizowanej przestępczości[847]. Z kolei minister spraw wewnętrznych L. Pittner zwrócił uwagę na konieczność obrony rynku pracy na Słowacji – Ukraińcy gotowi byli podejmować pracę za zdecydowanie niższe stawki niż Słowacy. Kwestia wiz poruszana była także podczas spotkania premierów w ramach Grupy Wyszehradzkiej w Wysokich Tatrach 16–17 października 1999 r. W rokowaniach szefowie rządów wyraźnie się podzielili. Miloš Zeman i Mikulaš Dzurinda byli zwolennikami wprowadzenia wiz, z kolei Jerzy Buzek i Viktor Orbán byli temu przeciwni. M. Dzurinda stwierdził, że państwa V4 powinny być jednomyślne w tej kwestii, tymczasem tej jednomyślności nie było. Czesi i Słowacy zdecydowali o wprowadzeniu wiz bez względu na stanowisko Polski i Węgier. W lutym 2000 r. rząd Czech zdecydował o wprowadzeniu dla obywateli Federacji Rosyjskiej i Białorusi obowiązku wiz, który miał wejść w życie od 29 maja, i dla obywateli Ukrainy od 27 czerwca 2000 r. 15 marca zapadła decyzja słowackiego rządu o obowiązku wizowym dla obywateli Ukrainy, co miało wejść w życie z dniem 28 czerwca, a wobec

[844] D. Domanovský, *Slovensko ide do priateľského súperenia s Ukrajinou*, „Narodná obroda" z 25 I 1999, s. 5.

[845] V. Pustovojtenko [wywiad], *Nejde o sútaž*, „Pravda" z 7 V 1999, s. 4.

[846] P. Lukáč, A. Duleba, Z. Mešišova-Bates, *Visegradska spolupráca, regionalne iniciatívy a vzťahy SR s susednými štátmi* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2000...*, s. 389.

[847] J. Figeľ, *Slovenský migračný fenomén*, „Pravda" z 2 VIII 1999, s. 5.

obywateli Federacji Rosyjskiej, Białorusi i Kuby od 1 stycznia 2001 r.[848] Rząd Ukrainy odpowiedział wprowadzeniem wiz dla obywateli Republiki Słowackiej od 28 czerwca 2000 r.[849]

Podczas wizyty premiera Wiktora Juszczenki w grudniu 2000 r. obaj premierzy osiągnęli porozumienie o utworzeniu grupy ekspertów, która w ciągu sześciu miesięcy miałaby ocenić doświadczenia z wprowadzenia obowiązku wizowego i przygotować propozycje jego zmiany tak, aby zminimalizować negatywny wpływ na kontakty handlowe, kulturalne i sportowe oraz na kontakty osobiste pomiędzy obywatelami[850]. Już w lutym 2001 r. obydwie strony wymieniły noty, w wyniku których usprawniły zasady obowiązku wizowego, które zaczęły obowiązywać od 1 marca 2001 r. Zastosowano dużą liberalizację w tym zakresie: zniesiono zasadę konieczności wykazania się zaproszeniem przy podaniu o wydanie wizy; wprowadzono bezpłatne wydawanie wiz dzieciom i młodzieży do 16. roku życia; udzielenie wielokrotnej bezpłatnej wizy niektórym kategoriom wnioskodawców, którzy z racji swoich profesji przekraczają granice: załogi samolotów, rzecznych i morskich statków, pracownicy kolei, kierowcy autobusów, obywatele mieszkający w przygranicznych miejscowościach, osoby mające bliskich po drugiej stronie granicy, studenci, weterani II wojny światowej. Pięćdziesięcioprocentową zniżką zostały objęte osoby podróżujące na podstawie wzajemnych umów w obszarze kultury, sztuki, sportu lub kontaktów kościołów[851].

Kolejnym punktem spornym była budowa kombinatu metalurgicznego Krivorožského ťažobného a úpravárenského kombinatu (KŤÚK) w Dolińskiej. Jego budowa rozpoczęła się jeszcze w okresie istnienia Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG). Czechosłowacja zainwestowała w budowę 360 mln dolarów. Po rozwiązaniu RWPG w 1990 r. prace w Dolińskiej zostały wstrzymane, a rząd w Pradze wystąpił z żądaniem wobec ZSRR odszkodowania za zainwestowane środki. Po rozpadzie ZSRR KŤÚK został przekazany Ukrainie. W grudniu 1992 r. roszczenia rządu czechosłowackiego przejęły Východoslovenské železiarne (VSŽ) a.s. Košice[852]. VSŽ warunkowały swój dalszy udział w pracach nad ukończeniem KŤÚK odszkodowaniem 360 mln

[848] K. Żarna, *Ukraina w polityce*..., s. 281.

[849] P. Lukáč, A. Duleba, Z. Melišova-Bates, *Visegradska spolupráca, regionalne iniciatívy a vzťahy SR s susednými štátmi*..., s. 390.

[850] S. Solodkyj, *Ukrajina – Slovaččyna: čas dľa prijatá rišeň*, „Deň" z 7 XII 2012, s. 6.

[851] J. Rylač [wywiad], *Život jednoducho dyktuje svoje*, „Pravda" z 1 III 2001, s. 3; A. Mrlianova i in., *Vízová politika a jej vplyv na migračné toky do Slovenskej republiky*, Národná štúdia pre Európsku migračnú siet, Bratislava 2011, s. 30–34.

[852] Była to największa słowacka huta stali, której budowę rozpoczęto w 1959 r., a zakończono w 1965 r. W listopadzie 1990 r. została sprywatyzowana. Zob. http://www.usske.sk/corpinfo/corpi-s.htm [9.08.2012].

dolarów od władz ukraińskich, częściowo w formie dostaw rudy żelaza. Ukraina nie zgodziła się na to żądanie i rozpoczęła rokowania z rządem słowackim, a nie z VSŽ. Od tego momentu utknęły one w martwym punkcie. VSŽ zainwestowały 820 mln koron słowackich tylko do utrzymania ochrony i miały z Ukrainy otrzymać 17 mln ton rudy żelaza. To zobowiązanie strony ukraińskiej nie zostało dotrzymane. W kwietniu 2000 r. rząd M. Dzurindy zdecydował, że zakończy negocjacje w sprawie budowy KŤÚK i będzie żądać od Ukrainy odszkodowania. Ta jednak odrzuciła procedurę Słowacji i zaproponowała utworzenie międzynarodowej spółki akcyjnej na bazie KŤÚK, która by tym przedsiębiorstwem kierowała. Zgodnie ze zdaniem M. Dzurindy, zadowalającym rozwiązaniem dla strony słowackiej byłoby otrzymanie słowackiej części budowy, co jednak musiało być połączone z odszkodowaniem finansowym ze strony ukraińskiej. W tym samym czasie dodał, że Słowacja nie chce jednostronnie odstąpić od umów, ponieważ oznaczałoby to pogorszenie stosunków słowacko-ukraińskich, a nawet rozprawę sądową[853].

Pod koniec lipca 2001 r. w Dolińskiej doszło do rozmów przedstawicieli Rumunii, Słowacji i Ukrainy, podczas których ustalono ukończenie dotychczasowych umów i przekształcenie KŤÚK w spółkę akcyjną. Struktura spółki miałaby jednocześnie wytworzyć przestrzeń dla zagranicznego inwestora, co było warunkiem zgody strony ukraińskiej. Minister gospodarki Ľ. Harach przedstawił decyzję pomocy rządu dla VSŽ przy rozwiązaniu jej zobowiązań w KŤÚK sumą około 11 mld koron[854]. Ostatecznie do końca kadencji gabinetu M. Dzurindy nie udało się rozwiązać kwestii budowy kombinatu.

Do Bratysławy 5 grudnia 2000 r. przybył premier Ukrainy Wiktor Juszczenko i spotkał się ze słowackim szefem rządu Mikulášem Dzurindą oraz prezydentem Rudolfem Schusterem. Była to pierwsza oficjalna wizyta ukraińskiego premiera od stycznia 1993 r. Tematem rozmów były kwestie gospodarcze, groźby wypowiedzenia umowy o readmisji przez Ukrainę, tranzytu kaspijskiej ropy na rynki europejskie, a także planowana budowa rurociągu z Rosji do Polski i Słowacji. Dużo miejsca poświęcono również konieczności wprowadzenia wiz dla obywateli Ukrainy, co było wymogiem stawianym przez Unię Europejską w ramach przygotowań do członkostwa Słowacji w UE. W trakcie rokowań obie strony zbliżyły swoje stanowiska w dwóch kwestiach: wiz oraz transportu ropy kaspijskiej[855]. Podczas tej

[853] P. Lukáč, A. Duleba, Z. Melišova-Bates, *Visegradska spolupráca, regionalne iniciatívy a vzťahy SR s susednými štátmi*..., s. 391.

[854] *Ibidem*.

[855] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Melišova-Bates, P. Lukáč, *Zahraničná politika SR: hlavné trendy, dvojstranné vzťahy, visegrádska spolupráca, regionalne initiativy* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2001*..., s. 329–331.

wizyty została przedstawiona prezentacja projektu połączenia rurociągiem terminalu Južnyj koło Odessy ze stacją Brody, który przygotowały ukraińskie państwowe przedsiębiorstwa Ukrnawtohaz i Magistralnyje nefteprovody „Przyjaźń" (*Magistral Druzhba Pipelines).* Na linii Odessa – Brody rocznie mogłoby być transportowanych od 28 do 67 mln ton ropy[856].

W delegacji ukraińskiej, która przybyła na Słowację w 2001 r., obecny był minister spraw zagranicznych Anatolij Złenko. Przyjął go minister Eduard Kukan, premier Mikulaš Dzurinda, przewodniczący parlamentu Jozef Migaš i prezydent Rudolf Schuster. A. Złenko przygotowywał wizytę prezydenta Leonida Kuczmy. Oficjalna wizyta ukraińskiego prezydenta nastąpiła 12–14 czerwca 2001 r. Zbiegła się z międzynarodową krytyką związaną z niedemokratyczną formą sprawowania władzy, a przede wszystkim ograniczaniem swobody wypowiedzi. Jak stwierdził Alexander Duleba, L. Kuczma nigdzie nie spotkał się w tamtym okresie z tak przyjacielskim przyjęciem. R. Schuster odrzucił zastrzeżenia wobec L. Kuczmy ze strony społeczności międzynarodowej. Stwierdził też, że nie ma wiedzy na temat kondycji demokracji na Ukrainie. Na niewygodne pytania ze strony słowackich dziennikarzy podczas konferencji prasowej L. Kuczma reagował bardzo nerwowo[857].

Po pierwszej oficjalnej wizycie prezydenta L. Kuczmy w Słowacji w czerwcu 2001 r. doszło do spotkań i rokowań słowackich i ukraińskich polityków. W październiku odwiedził Ukrainę dowódca Sztabu Generalnego Republiki Słowackiej Milan Cerovský, w tym samym miesiącu spotkała się wicepremier rządu Słowacji ds. integracji europejskiej Mária Kadlečikova z premierem Ukrainy Anatolijem Kinachem podczas forum ekonomicznego „Przez euroregiony do zjednoczonej Europy" w ukraińskim Lwowie[858]. W listopadzie podczas sesji zwyczajnej Zgromadzenia Ogólnego ONZ w Nowym Jorku spotkali się ministrowie spraw zagranicznych E. Kukan i A. Złenko. Również w listopadzie doszło do rozmów szefów rządu M. Dzurindy i A. Kinacha podczas spotkania w ramach Inicjatywy Środkowoeuropejskiej w Trieście.

W styczniu 2002 r. rokowała w Kijowie Ukraińsko-Słowacka Komisja Międzyrządowa do spraw Współpracy Ekonomicznej. Kluczowym wynikiem rozmów było podpisanie umowy pomiędzy Ukraińskim Komitetem Rządowym do spraw Standaryzacji a słowackim Ministerstwem Gospodarki o wzajemnym uznawaniu certyfikatów. Umowę o współpracy przy wyrobie maszyn rolniczych podpisali w Kijowie przedstawiciele ZŤS Martin. Ukraina

856 *Ibidem*, s. 331.

857 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 114.

858 G. Mesežnikov, J. Majchrak, M. Strieborny, *Kronika udalostí (1. November 2000 – 31. Október 2001)* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2001*..., s. 877.

była zainteresowana doświadczeniami Słowaków w zakresie modernizacji systemów bezpieczeństwa elektrowni jądrowych.

19 lutego 2002 r. minister obrony Słowacji Jozef Stank spotkał się w Kijowie z ministrem obrony Ukrainy Wołodymirem Szkidczenką, ministrem spraw zagranicznych Anatolijem Złenko i premierem Anatolijem Kinachem. A. Kinach i A. Złenko zapewnili J. Stanka o poparciu dla wejścia Słowacji do NATO i uznali ten fakt za ważny element dla bezpieczeństwa w regionie Europy Środkowej i Wschodniej. W. Szkidczenko i J. Stank zdecydowali o konieczności regularnych konsultacji. Obaj ministrowie rozmawiali też o możliwościach wykorzystania ukraińskich poligonów dla przeprowadzenia przez słowackich żołnierzy manewrów wojskowych. J. Stank przedstawił perspektywę szkoleń dla ukraińskich oficerów. Ministrowie poparli wspomniany wcześniej projekt TISA. Dyskusje toczyły się również o reformie sił zbrojnych; strona ukraińska była zainteresowana współpracą wojskowo-techniczną[859].

Miesiąc po wizycie ministra J. Stanka w Kijowie doszło do odwiedzin na Ukrainie wiceministra obrony J. Pivarčiego i zastępcy dowódcy Sztabu Generalnego Jána Čmilanskiego, którzy rozmawiali o dalszych perspektywach współpracy w obszarze wojskowości. Współpracę tę bardzo pozytywnie ocenił ukraiński ambasador w Republice Słowackiej Jurij Rylač po spotkaniu z ministrem J. Stankiem na początku maja 2002 r.[860]

Słowacko-ukraińska współpraca przygraniczna była przedmiotem rokowań dwudniowej konferencji w Zemplińskiej Szirawie i Użhorodzie w czerwcu 2002 r. Jej uczestnicy dyskutowali nad stanem współpracy przygranicznej i projektami, np. współpracy powiatu michalowskiego i obwodu zakarpackiego przy budowie parku przemysłowego, przejścia granicznego Čierna – Salomonowo[861].

Dowodem na zmianę politycznego kursu na Słowacji wobec Ukrainy w latach 2001–2002 był dokument Ministerstwa Spraw Zagranicznych *Hlavné ciele a záujmy SR vo vzťahu k Ukrajine.* W dokumencie Słowacja wpisywała się w cele polityki UE wobec Ukrainy sformułowane we Wspólnej Strategii Rady Europejskiej wobec Ukrainy z 11 grudnia 1999 r.[862] Według Republiki Słowackiej głównym celem powinno być dążenie do Unii Europej-

[859] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Melišová-Bates, *Zahraničná politika SR: hlavné trendy, dvojstranné vzťahy, regionalna spolupráca* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*..., t. I, s. 414–415.

[860] *Ibidem*, s. 415.

[861] V. Ševaľov [wywiad], *Zahraničný obchod so SR sa rozvíja efektívnejšie ako s Maďarskom*, „Hospodárske noviny" z 13 VI 2002, s. 4.

[862] *Wspólna Strategia Rady Europejskiej z dnia 11 grudnia 1999 r. w sprawie Ukrainy* 1999/877/WPZiB, Dz. Urz. WE L.99.331.1.

skiej i NATO. Słowacja zadeklarowała chęć wsparcia Ukrainy w jej staraniach o członkostwo w światowych i regionalnych strukturach, które odpowiadają interesom rozwoju stosunków słowacko-ukraińskich, zwłaszcza WTO i CEFTA, dalszej liberalizacji handlu. Słowacja zobowiązała się zintensyfikować regionalną i przygraniczną współpracę z Ukrainą, zabezpieczyć słowacko-ukraińską granicę, ale jednocześnie spełnić wymogi UE odnośnie do zabezpieczenia granicy przed zjawiskami nielegalnej migracji, przestępczości zorganizowanej i międzynarodowego terroryzmu.

Przedmiotem konsultacji wiceministrów spraw zagranicznych Ukrainy i Słowacji Jána Figeľa i Ołeksandra Czałyja w maju 2002 r. w Bratysławie były kwestie związane z zabezpieczeniem granicy z Ukrainą po przystąpieniu Słowacji do UE. Rozmowy dotyczyły też przygotowań spotkania Grupy Wyszehradzkiej w Koszycach w lipcu 2002 r., gdzie miało dojść do rozmów wiceministrów spraw zagranicznych. Obie strony ustaliły, że przyszła granica UE nie powinna być nową linią podziału, ale szansą nowych form współpracy według wzorów niemiecko-polskich, czesko-niemieckich lub austriacko-słowackich z lat 90. XX w. Przedstawiciel Komisji Europejskiej na Słowacji Eric van der Linden, który także uczestniczył w rozmowach w Koszycach, stwierdził, że UE oczekuje od państw Grupy Wyszehradzkiej jako przyszłych nowych członków UE inicjatyw i projektów współpracy z Ukrainą w tym kierunku[863].

6.5. Rzeczpospolita Polska

Analizując stosunki Rzeczypospolitej Polskiej z sąsiadami, można dojść do wniosku, że relacje bilateralne z Republiką Słowacką budzą stosunkowo najmniejsze emocje. Nie są one obciążone przeszłością w takim stopniu jak stosunki z Niemcami, Rosjanami, Litwinami, Ukraińcami czy nawet Czechami.

W kontekście możliwości oddziaływania na politykę międzynarodową pomiędzy Polską a Słowacją widać zasadnicze różnice. Wynikają one przede wszystkim z wielkości tych państw, ich potencjału demograficznego, gospodarczego, historii, odsetka mniejszości narodowych i etnicznych oraz sytuacji wewnętrznej. Podczas gdy Słowacja jest państwem o małym znaczeniu na arenie międzynarodowej, Polska aspiruje do roli mocarstwa lokalnego w regionie Europy Środkowej.

Przez całe dwudziestolecie międzywojenne Polska miała bardzo napięte stosunki z Czechosłowacją. Jak już wspomniano, Słowacy nie posiadali

[863] M. Hutňan, *V4 a Ukrajina o spolupráci a ochrane hraníc*, „Hospodárske noviny" z 10 VII 2002, s. 4; T. Ičo, *Na východe mäkší Schengen?*, „Hospodárske noviny" z 12 VII 2002, s. 4.

wówczas swojego państwa, ale dochodziło do spotkań polityków polskich i słowackich. Nie można jednak stwierdzić, aby był to proces ciągły, a raczej sporadyczne kontakty. Spowodowane to było tym, iż w wymienionym okresie Słowacja nie odgrywała istotnej roli w planach polityki zagranicznej. Już w 1919 r. udająca się do Paryża na konferencję pokojową delegacja słowacka została przyjęta w Warszawie przez Józefa Piłsudskiego. W ramach najbardziej wpływowej na ziemiach słowackich Słowackiej Partii Ludowej Hlinki funkcjonowało skrzydło polonofilskie z Karolem Sidorem na czele[864].

W okresie majowego i wrześniowego kryzysu w Czechosłowacji w 1938 r. doszło do kilku spotkań przedstawicieli mniejszości niemieckiej, węgierskiej i słowackiej w celu prowadzenia wspólnej polityki wobec Pragi. Ladislav Deák wysunął tezę, że doszło do porozumienia Niemiec z Węgrami i Polską[865]. W zasadzie sugeruje to współpracę. Tymczasem minister Józef Beck był jedynie informowany w lutym 1938 r. przez Hermanna Göringa o zamiarze anektowania Austrii.

Po układzie monachijskim doszło do wydarzenia, które zaważyło na dalszych relacjach polsko-słowackich. Polacy wystąpili 1 listopada 1938 r. z notą w sprawie delimitacji granic na Spiszu i Orawie (226 km², 3200 mieszkańców)[866], co spowodowało spadek zaufania do Polski i wzmocnienie ostatecznie skrzydła germanofilskiego (Ferdinand Durčanský, Karol Murgaš, Alexander Mach) w ramach HSĽS. Warto wspomnieć, iż Słowacy w polityce zagranicznej II Rzeczypospolitej nie odgrywali dużej roli ze względu na Węgry, które z kolei miały dla niej znacznie większe znaczenie.

W dniu 6 października 1938 r. w Żylinie odbył się zjazd Słowackiej Partii Ludowej i Słowackiej Partii Narodowej (SNS), na którym proklamowano autonomię. Od tego momentu nastąpiła oficjalna zmiana nazwy państwa na Czecho-Słowację. Należy pamiętać, że Słowaków satysfakcjonowała daleko posunięta autonomia. Postulat niepodległości pojawił się na wyraźnie żądanie Adolfa Hitlera. 14 marca 1939 r. słowacki sejm proklamował powstanie Państwa Słowackiego[867], które niezwłocznie uznała Polska. Jak już wspomniano, było to państwo satelickie III Rzeszy. We wrześniu 1939 r. trzy dy-

---

[864] E. Orlof, *Karol Sidor i jego polonofilstwo* [w:] E. Orlof (red.), *Od poznania do zrozumienia*..., s. 101–108.

[865] Na ten temat szeroko pisze L. Deák, *Zápas o strednú Európu 1933–1938. Politické a diplomatické vzťahy*, VEDA, Bratislava 1986, s. 219–220.

[866] J. Berhauzen, *Stosunki polsko-słowackie w latach 1938–1947,* „Przegląd Historyczny" 1975, nr 3, s. 414.

[867] E. Orlof, *Kwestia słowacka w polskiej polityce zagranicznej w latach 1938–1939*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, Rzeszów 1977, s. 101–102; K. Żarna, *Rola mniejszości niemieckiej w powstaniu Republiki Słowackiej (14 marca 1939 r.)*, „Kresy Południowo-Wschodnie" 2005/2006, R. III/IV, s. 77–85.

wizje słowackie (I – „Jánošík", II – „Škultéty", III – „Rázus") wspólnie z armią niemiecką uczestniczyły w ataku na Polskę[868], a samo Państwo Słowackie okupowało część ziem polskich[869].

W okresie istnienia Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej zawarte zostały trzy umowy i układy. 19 maja 1991 r. obie strony porozumiały się w kontekście ruchu bezwizowego[870]. 6 października 1991 r. zawarto w Krakowie *Układ pomiędzy Rzecząpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy*[871]. Układ ten przyczynił się do współpracy politycznej pomiędzy oboma państwami. Z kolei 16 czerwca 1992 r. podpisano umowę dotyczącą rynku pracy[872].

Słowacy zwracali się do Polaków o poparcie ich dążeń do niepodległości, jako do narodu, który takie starania powinien ze względu na swoją niezwykle skomplikowaną historię dobrze zrozumieć. Premier Vladimír Mečiar swoją pierwszą po objęciu stanowiska wizytę złożył w Polsce. Republika Słowacka jako państwo pozbawione federacyjnego poparcia, a więc słabsze, zmuszone było szukać nowych partnerów. Oznaczało to znacznie większe niż dotąd zainteresowanie współpracą z północnym sąsiadem. Stosunki polityczne zostały zapoczątkowane wizytą w grudniu 1992 r. w Warszawie słowackiego wicepremiera i ministra spraw zagranicznych Milana Knažki. Do nieoficjalnego spotkania szefów rządów Vladimíra Mečiara i Hanny Suchockiej doszło 20 grudnia 1992 r. w Zakopanem. Obie strony przedstawiły wizję bilateralnych relacji po rozpadzie Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej[873]. Ostatecznie Polska uznała Słowację 1 stycznia 1993 r. W Bratysławie utworzona została Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej, a w Warszawie Ambasada Republiki Słowackiej[874].

W dniu 2 marca 1993 r. na uroczystościach objęcia urzędu prezydenta przez Michala Kováča obecny był prezydent Lech Wałęsa. Kilka miesięcy po powstaniu państwa słowackiego oficjalną wizytę w Bratysławie złożył

---

868 V. Štefanský, *Slovenská armáda v rokoch 1939–1944* [w:] J. Bobák (red.), *Slovenská republika (1939–1945)*, Matica slovenská, Martin 2000, s. 185–188.

869 Zob. M. Majeriková, *Vojna o Spiš*, Spolok Slovákov v Poľsku, Krakov 2007.

870 *Dohoda medzi vládou Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a vládou Poľskej republiky o bezvízovom styku*, Z.z.1991, č. 322.

871 *Zmluva medzi Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou a Poľskou republikou o dobrom susedstve, solidarite a priateľskej spolupráci*, Z.z. 1992, č. 416.

872 *Dohoda medzi vládou Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a vládou Poľskej republiky o vzájomnom zamestnávaní československých a poľských občanov*, http://www.foreign.gov.sk [14.04.2014]

873 A.J. Madera, *Polska polityka zagraniczna*..., s. 150.

874 M. Herman, *Słowacja między*..., s. 157–158.

8 lipca 1993 r. minister spraw zagranicznych Krzysztof Skubiszewski, który podpisał umowę o sukcesji umów polsko-czechosłowackich z lat 1918–1992[875], co tymczasowo regulowało stan stosunków prawnych między państwami, po czym rozpoczęto budowanie stosunków traktatowych od podstaw[876]. Jedyną oficjalną wizytę na szczeblu rządowym w tamtym okresie złożył 13–14 lipca 1993 r. wicepremier Roman Kováč, który podjął rozmowy z premier polskiego rządu Hanną Suchocką i wicepremierem Henrykiem Goryszewskim[877].

Prezydenci obu państw spotkali się ponownie w Pradze 12 stycznia 1994 r. z okazji wizyty prezydenta Stanów Zjednoczonych Ameryki Billa Clintona w stolicy Czech, Pradze. Kilka dni później, 25–26 stycznia 1994 r., wizytę w Warszawie złożył prezydent Michal Kováč, który rozmawiał z Lechem Wałęsą o sprawach bezpieczeństwa i stosunkach gospodarczych. Podkreślano konieczność intensyfikacji współpracy i koordynacji polityki mającej na celu akcesję obu państw do struktur euroatlantyckich. M. Kováč otrzymał z rąk prezydenta L. Wałęsy jedno z najwyższych polskich odznaczeń państwowych. Podczas tego pobytu prezydent Słowacji musiał tłumaczyć się z korespondencji premiera Słowacji Vladimíra Mečiara i premiera Jugosławii Milana Paniča. W korespondencji tej pojawiły się informacje o umowie w sprawie sprzedaży broni dla toczącej wojnę Jugosławii. Sam prezydent o tym fakcie nic nie wiedział[878].

W kwietniu 1995 r. przedstawiciele obu rządów podpisali protokół o spłacie polskiego zadłużenia wobec Słowacji sprzed 1989 r., który oszacowano na 28,5 mln dolarów amerykańskich. Postanowiono, że likwidacja zadłużenia odbędzie się poprzez dostawy polskiego węgla. Kilka dni później nowy premier Rzeczypospolitej Polskiej Józef Oleksy spotkał się w Żywcu z premierem Republiki Słowackiej Vladimírem Mečiarem. Miejsce spotkania nie było przypadkowe, gdyż rozmawiano o współpracy transgranicznej, a odbyło się ono przy okazji otwarcia nowego przejścia granicznego Zwardoń – Skalite[879].

W wymienionym okresie Warszawę odwiedził nowy minister spraw zagranicznych Eduard Kukan. Podpisano wówczas szereg umów: w sprawie

[875] *Protokol medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o platnosti dvojstranných medzinárodných dohôd medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou uzavretých medzi Československom (Československou republikou, Československou socialistickou republikou, Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou) a Poľskom (Poľskou republikou, Poľskou ľudovou republikou) v rokoch 1918–1992*, http://www.foreign.gov.sk [15.04.2014].

[876] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 108.

[877] *Ibidem*.

[878] M. Mojžita, *Diplomati považovali*..., s. 156.

[879] A.J. Madera, *Polska polityka zagraniczna*..., s. 150.

popierania i wzajemnej ochrony inwestycji[880], w sprawie unikania podwójnego opodatkowania w zakresie podatków od dochodu i majątku[881], o współpracy gospodarczej i handlu[882]. Dwie ostatnie umowy tworzyły dobrą podstawę do wzajemnych stosunków gospodarczych. Analizując pierwszy okres wzajemnych stosunków, należy stwierdzić, że Rzeczpospolita Polska, z wyjątkiem roku 1993 r., notowała ujemne saldo bilansu handlowego z Republiką Słowacką. Notowano systematyczny wzrost wzajemnych obrotów, co nie zmienia faktu, że Polska wysyłała na Słowację zaledwie 1% swojego eksportu, a importowała 1,5%. Najważniejszymi partnerami handlowymi Słowaków w analizowanym okresie byli kolejno Niemcy, Czesi i Rosjanie[883].

We wrześniu 1995 r. wizytę na Słowacji złożył minister Dariusz Rosati. W rozmowach z politykami słowackimi omawiano stosunki bilateralne oraz kwestię przyszłej akcesji obu państw do Sojuszu Północnoatlantyckiego. W październiku 1995 r. ministrowie spraw zagranicznych Juraj Schenk i Bronisław Geremek spotkali się w Warszawie, gdzie wydali wspólne oświadczenie, że ich celem jest akcesja obu państw do UE i NATO, a także rozwój współpracy w ramach Środkowoeuropejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu i na obszarach przygranicznych. Warto jednak wspomnieć, że stanowisko Vladimíra Mečiara często blokowało współpracę w ramach euroregionów: Tatry i Karpaty. Posłowie Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji domagali się rekompensaty, m.in. zwrotu 25 wiosek na Spiszu i Orawie zajętych przez Polskę w 1920 r. oraz ziem, których rząd Jozefa Tisy zrzekł się w 1938 r.[884]

W 1995 r. oba państwa zaangażowały się w międzynarodowy konflikt ekologiczny związany ze słowacką elektrownią atomową w Mochowcach. Polscy ekolodzy poprosili premiera Waldemara Pawlaka, aby ten zwrócił się do Słowaków o zabezpieczenie składowania odpadów radioaktywnych. W kwietniu 1995 r. pełnomocnik polskiego rządu zaprotestował przeciwko naruszeniu przez Słowaków umowy międzynarodowej o gospodarce wodnej na wodach przygranicznych. Chodziło o kontynuowanie przez jednego ze słowackich przedsiębiorców budowy elektrowni wodnej na Popradzie, i to pomimo wcześniejszych ustaleń nakazujących zaprzestanie inwestycji. Po interwencji obie strony ustaliły wspólne zbadanie wpływu tego projektu

---

880 *Zmluva medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou o ochrane a podpore investícií*, Z.z. 1997, č. 27.

881 *Zmluva medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou o zamedzení dvojakého zdanenia v odbore daní z príjmov a z majetku a protokol k zmluve*, Z.z. 1996, č. 95.

882 *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o hospodárskej spolupráci a obchode*, Z.z. 1996, č. 343.

883 W. Bonusiak, *Polsko-słowackie...*, s. 323–324.

884 R. Łoś, *Polityka zagraniczna...*, s. 109.

na wielkość przepływu wody w Popradzie i dopiero następnie podjęcie razem dalszych decyzji[885].

Proces akcesji euroatlantyckiej państw Europy Środkowej wchodził w 1996 r. w decydującą fazę. Szefowie państw spotykali się w tamtym czasie kilkakrotnie. Prezydent Aleksander Kwaśniewski po raz pierwszy odbył wizytę na Słowacji 1 marca 1996 r. W tamtym okresie widoczne było wyraźne ochłodzenie stosunków polsko-słowackich. Przedstawiciele polskich władz podkreślali, że będą popierać dążenia Słowacji do uczestnictwa w NATO i UE, ale konieczne są w tym kraju przeobrażenia systemowe i zmiana dotychczasowego stylu sprawowania władzy. A. Kwaśniewski podkreślił to w dyskusjach z M. Kováčem, ale sam V. Mečiar w trakcie rozmowy z polskim prezydentem nie podjął już tematyki integracyjnej. W tym okresie doszło do zbliżenia na linii Bratysława – Moskwa[886], co wyraźnie zaniepokoiło stronę polską. Prezydent M. Kováč odwiedził Polskę w czerwcu 1996 r. przy okazji spotkania prezydentów Europy Środkowej w Łańcucie oraz rok później w Gnieźnie, gdzie wziął udział w obchodach 1000-lecia śmierci św. Wojciecha. Swoimi posunięciami politycznymi dawał do zrozumienia, że pomimo rządów V. Mečiara Słowacja nie chce się izolować na scenie politycznej[887].

11 maja 1996 r. nowy polski premier Włodzimierz Cimoszewicz odwiedził Słowację. Konsekwencją wizyty było podpisanie umowy o małym ruchu granicznym. Z premierem V. Mečiarem rozmawiał na temat współpracy dwustronnej oraz możliwości współdziałania w zwalczaniu przestępczości międzynarodowej. Obaj premierzy mieli okazję spotkać się z szefami rządów państw CEFTA we wrześniu 1996 i 1997 r. Podczas wrześniowej wizyty w Słowacji w 1996 r. szef polskiej dyplomacji Dariusz Rosati w rozmowach z premierem i przewodniczącym Rady Narodowej Republiki Słowackiej Ivanem Gašparoviciem ocenił stan stosunków bilateralnych jako dobry. Efektem było podpisanie umowy o wczesnym powiadamianiu o awariach w elektrowniach jądrowych, wymianie informacji oraz współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa jądrowego i ochrony radiologicznej[888].

---

[885] *Ibidem*.

[886] R. Morawiec, *Rosyjska obecność w Republice Słowackiej*, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych" 2001, nr 9, s. 88, http://www.pism.pl/files/?id_plik=256 [19.04.2014].

[887] Fundacja Aleksandra Kwaśniewskiego Amicus Europae, *Działalność międzynarodowa Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego w latach 1996*–2005, s. 19, http://fae.pl/raport-nt.-dzialalnosci-miedzynarodowej-prezydenta-rp-aleksandra-kwasniewskiego-w-latach-1996-2005.pdf [19.04.2014].

[888] M. Wlachovský, A. Duleba, P. Lukáč, *Zahraničná politika Slovenskej republiky* [w:] M. Bútora (red.), *Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*, Bratislava 1997, s. 80.

Podczas roboczego spotkania w Starym Smokowcu 28 lutego 1997 r. podpisano protokół o współpracy obu ministerstw spraw zagranicznych. Pavol Hamzik, odwiedzając Polskę w maju 1997 r., podkreślił, że ze względu na swoje położenie polityczne jest ona jednym z najważniejszych partnerów Słowacji[889].

Podtrzymywane były również kontakty pomiędzy parlamentami. W czerwcu 1996 r. z oficjalną wizytą do Warszawy przybył przewodniczący Rady Narodowej Republiki Słowackiej Ivan Gašparovič, a w maju 1997 r. marszałek Sejmu Józef Zych odwiedził Słowację. W kwietniu 1997 r. przewodniczący Polsko-Słowackiej Grupy Międzyparlamentarnej Jan Komornicki został ambasadorem Polski w Słowacji[890].

Dużą wagę w stosunkach dwustronnych miała współpraca resortów obrony. Jej zakres wyznaczało podpisane 9 czerwca 1993 r. *Porozumienie o współpracy wojskowej*[891]. Premier Jozef Moravčik zakładał jak najszybsze członkostwo w NATO. Z kolei premier Vladimír Mečiar podpisał akces Słowacji do udziału w Partnerstwie dla Pokoju 9 lutego 1994 r. W marcu 1996 r. podczas oficjalnej wizyty szefa Sztabu Generalnego Armii Republiki Słowackiej Jozefa Tuchyni omawiano problemy współpracy naukowo-technicznej, szkoleniowej i organizacyjnej, przemysłów zbrojeniowych, wymieniano doświadczenia w restrukturyzacji armii. Dyskutowano również nad realizacją programu Partnerstwa dla Pokoju. W maju 1996 r. podczas pobytu na Słowacji minister obrony narodowej Rzeczypospolitej Polskiej Stanisław Dobrzański omawiał szczegółowe problemy współdziałania sił lotniczych oraz wspólny udział w ćwiczeniach „Rozhodnost – 96" na Słowacji oraz „Tatry – 96" w Polsce. Współpraca resortów została rozszerzona o przygraniczne współdziałanie między Krakowskim Okręgiem Wojskowym a II Armią Republiki Słowackiej z siedzibą w Preszowie. Nawiązano też kontakty między wyższymi szkołami wojskowymi[892]. Kolejna wizyta, tym razem wiceministra obrony narodowej Andrzeja Karkoszki w Bratysławie w grudniu 1996 r., potwierdziła zainteresowanie współpracą w tworzeniu systemów łączności, techniki radarowej, modernizacji broni pancernej i przeciwpancernej. Poza tym przedstawiciele obu państw wzięli udział w corocznym

[889] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 110.

[890] M. Wlachovský, A. Duleba, P. Lukáč, *Zahraničná politika Slovenskej republiky* [w:] M. Bútora (red.), *Slovensko 1996*..., s. 80.

[891] *Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Poľskej republiky o spolupráci vo vojenskej oblasti*, 9 VI 1993, http://www.foreign.gov.sk [19.04.2014].

[892] W. Tomaszewski, *Stosunki polsko-słowackie* [w:] W.T. Modzelewski (red.), *Polska wobec Słowaków. Współczesne stosunki polityczne*, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2009, s. 145.

spotkaniu ministrów obrony państw Grupy Wyszehradzkiej, które odbyło się na Półwyspie Helskim we wrześniu 1996 r.[893]

Rozmowy i dobre stosunki były kontynuowane w następnych latach. Efektem kwietniowej wizyty w Polsce ministra obrony Jana Sitka było podpisanie porozumienia o zasadach ruchu lotniczego wojskowych statków powietrznych obu państw oraz o współpracy komendantów żandarmerii wojskowej obu państw. W dziedzinie wojskowej oba państwa kontynuowały współpracę w ramach Grupy Wyszehradzkiej. Ministrowie obrony spotkali się na konsultacjach w sprawie realizacji programu Partnerstwa dla Pokoju, wymieniali doświadczenia w spełnianiu kryteriów członkostwa w NATO, nakreślili zasady współdziałania w regionie[894].

Biorąc pod uwagę współpracę wojskową, przełomowy mógł się okazać rok 1997. Podczas szczytu Sojuszu Północnoatlantyckiego w Madrycie Polska wspólnie z Czechami i Węgrami została zaproszona do członkostwa. Gdy stało się jasne, że Polska zostanie członkiem NATO i granica polsko-słowacka będzie granicą Sojuszu, podczas oficjalnej wizyty w 1997 r. szef Sztabu Generalnego RP gen. Henryk Szumski potwierdził, że nie osłabi to współpracy wojskowej Polski i Słowacji. Referendum w sprawie przystąpienia do NATO (23–24 maja 1997 r.) przyniosło klęskę prozachodnim Słowakom – frekwencja była bardzo niska: około 9,5% uprawnionych[895].

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Aleksander Kwaśniewski podczas wizyty w Bratysławie w 1997 r. zadeklarował, że Polska będzie popierać starania Słowacji o wejście do struktur euroatlantyckich.

Wiosną 1998 r. politycy opozycyjni z Mikulašem Dzurindą udali się do Polski, która w ich ocenie była liderem procesu integracyjnego w regionie Europy Środkowej. Zostali przyjęci przez prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego, premiera Jerzego Buzka, ministra spraw zagranicznych Bronisława Geremka, marszałka Sejmu Macieja Płażyńskiego i marszałek Senatu Alicję Grześkowiak[896].

Nie miało to większego znaczenia w kontekście sytuacji w samej Słowacji. Dopiero zmiany, które zaszły po wyborach parlamentarnych w 1998 r., stworzyły nową sytuację. Liderzy nowych rządowych partii odwiedzili Polskę jeszcze przed wyborami na zaproszenie grup parlamentarnych Akcji Wyborczej Solidarność i Unii Wolności, otrzymując wsparcie polskich władz. Po zwycięstwie Mikulaša Dzurindy nastąpił zwrot polityczny i słowacki premier wraz z ministrem spraw zagranicznych Eduardem Kukanem

[893] A.J. Madera, *Polska polityka zagraniczna*..., s. 150–151.
[894] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 110.
[895] Szerzej w rozdziale piątym.
[896] M. Dzurinda, *Zawsze znajdziesz drogę*, „Gazeta Wyborcza" z 7 XI 2002, s. 7.

odwiedzili Polskę już w listopadzie 1998 r. Mikulaš Dzurinda rozmawiał z prezydentem Aleksandrem Kwaśniewskim i marszałkiem sejmu Maciejem Płażyńskim. E. Kukan i M. Dzurinda potwierdzili, że priorytetem będzie dążenie do członkostwa w NATO i UE[897]. W ocenie ambasador Słowacji w Polsce Magdy Vášáryovej stosunki polsko-słowackie były solidarne i ważne dla obu stron. Obydwa państwa wyznawały identyczne wartości demokratyczne i kulturowe i obrały sobie za cel członkostwo w tych samych strukturach międzynarodowych[898].

W lutym 1999 r. przybył do Polski przewodniczący parlamentu Jozef Migaš, pełniący obowiązki głowy państwa. Słowacki polityk uznał, że Polska pełni ważną rolę w staraniach Słowacji o wejście do Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. W podobnym tonie wypowiedział się Eduard Kukan, będący z kolejną wizytą w Warszawie 6 kwietnia 1999 r. Podczas rozmów z polskim ministrem spraw zagranicznych Bronisławem Geremkiem mówiono o konieczności aktywizacji w ramach Grupy Wyszehradzkiej[899]. Już w styczniu kolejnego roku odbyło się w Bratysławie pierwsze tego rodzaju spotkanie wiceministrów obrony Słowacji, Czech, Węgier i Polski. Omówiono możliwości zacieśnienia współpracy. Słowacki minister obrony Pavol Kaniš poprosił partnerów o pomoc w nadrabianiu zaległości w tej dziedzinie.

19 sierpnia 1999 r. nowo wybrany prezydent Rudolf Schuster złożył wizytę w Polsce. W rozmowie z prezydentem Aleksandrem Kwaśniewskim zwrócił uwagę na konieczność poznania polskich doświadczeń i wykorzystania ich na Słowacji. W dniach 23–24 września 1999 r. w Gdańsku na konferencji Prawicy Środkowoeuropejskiej gościł Mikuláš Dzurinda[900]. 24 stycznia 2000 r. została podpisana umowa o współpracy i wzajemnej pomocy podczas katastrof, klęsk żywiołowych i innych poważnych wypadków[901]. Pod koniec 1999 roku złożył wizytę sekretarz stanu w Ministerstwie Kultury

[897] J. Marušiak, *Hlavné trendy v zahraničnej politike SR* [w:] G. Mesežnikov, M. Ivantyšyn (red.), *Slovensko 1998–1999*..., s. 293.

[898] M. Vášáryová, *Sąsiad o północy*..., s. 73.

[899] Za rządów Vladimíra Mečiara Grupa Wyszehradzka w zasadzie nie funkcjonowała. 11–12 stycznia 1994 r. doszło do wspomnianego już spotkania z udziałem Billa Clintona. Kolejna narada miała miejsce prawie pięć lat później, 21 października 1998 r. w Budapeszcie, gdzie doszło do spotkania na szczeblu szefów rządów, natomiast z udziałem premiera Słowacji 14 maja 1999 r. Zob. J. Gajewski, *Najważniejsze spotkania wielostronne w ramach współpracy regionalnej Polski w latach 1990–2002* [w:] R. Kuźniar, K. Szczepanik (red.), *Polityka zagraniczna RP 1989–2002*, Warszawa 2002, s. 483–484.

[900] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 111.

[901] *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o spolupráci a vzájomnej pomoci pri katastrofách, živelných pohromách a iných závažných nehodách*, 24 I 2000, Z.z. 2002, č. 739.

Słowacji Milan Gacik, czego efektem było podpisanie 23 marca 2000 r. w Bratysławie polsko-słowackiej umowy rządowej o współpracy kulturalnej, edukacyjnej i naukowej[902].

Doszło do tego przy okazji wizyty na Słowacji ministra spraw zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Geremka. Obok kwestii związanych z perspektywą akcesji obu państw do Unii Europejskiej rozmawiał również z ministrem Eduardem Kukanem o sprawie dywersyfikacji dostaw ropy naftowej (konkretnie chodziło o ropę norweską). Polski minister został również przyjęty przez prezydenta Rudolfa Schustera[903].

Specyficzny wymiar miał przyjazd premiera Jerzego Buzka, który przebywał w Bratysławie 31 maja 2000 r. Była to pierwsza oficjalna wizyta szefa polskiego rządu na Słowacji po odsunięciu od władzy Vladimíra Mečiara. Polski premier deklarował w Bratysławie, że Rzeczpospolita Polska jest zainteresowana tym, aby stosunki z Republiką Słowacką rozwijały się jak najlepiej. Jerzy Buzek prowadził rokowania z premierem Mikulašem Dzurindą i prezydentem Rudolfem Schusterem. Oprócz dominującej podczas spotkań problematyki związanej z akcesją do Unii Europejskiej szefowie państw rozmawiali na temat modernizacji linii kolejowej pomiędzy słowacką Żyliną a polskim Bielskiem-Białą i o konieczności wybudowania nowego przejścia granicznego: Medzilaborce – Radoszyce[904].

Sporo emocji w kontekście uniezależnienia się od dostaw gazu z Rosji budziła w regionie Europy Środkowej kwestia dywersyfikacji źródeł energii. We wrześniu 2001 r. w czasie obrad XI Forum Ekonomicznego w Krynicy doszło do spotkania premierów Polski, Słowacji i Węgier, którzy dyskutowali nad bezpieczeństwem energetycznym. Premier Jerzy Buzek zasugerował na konferencji prasowej po spotkaniu, że istnieje możliwość rozmów o zaopatrzeniu w gaz płynący prosto z Danii i Norwegii, także państw sąsiadujących z Polską. Premier Mikulaš Dzurinda stwierdził, że projekt ten jest godny uwagi[905].

W dniach 17–19 stycznia 2002 r. szef Rady Narodowej Republiki Słowackiej Jozef Migaš złożył oficjalną wizytę w Polsce, gdzie rozmawiał z marszałkiem Sejmu i premierem. Kilka dni później, 23 stycznia 2002 r., doszło do spotkania ministrów obrony Słowacji, Czech, Polski i Węgier w Budapeszcie. Rozmowa dotyczyła współpracy w ramach Grupy Wyszehradzkiej,

---

902 *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o kultúre, vzdelávacej a vedeckej spolupráci*, 23 III 2000, Z.z. 2002, č. 362.

903 P. Lukáč, I. Samson, A. Duleba, *Visegrádska spolupráca, regionalne iniciatívy a vztáhy so susednými štatmi* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2000*..., s. 381–382.

904 K. Sládek, *Poľské impulzy pre slovenskú zahraničnú politiku* [w:] A. Kotvanová (red.), *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2000*..., s. 79–82.

905 PAP, *Rurą na Wyszehrad*, „Gazeta Wyborcza" z 10 IX 2001, s. 7.

wejścia do NATO, aktywności Sojuszu Północnoatlantyckiego na Bałkanach oraz walki z terroryzmem[906].

Kolejne miesiące zdominowane były przez finalizowanie negocjacji z Unią Europejską. 19 marca 2002 r. na zaproszenie Danuty Hübner złożył wizytę w Polsce sekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych Jaroslav Chlebo. Spotkał się z ministrem Włodzimierzem Cimoszewiczem, rozmawiając głównie o współpracy bilateralnej, kooperacji regionalnej, Grupie Wyszehradzkiej i współpracy euroatlantyckiej. 25–26 kwietnia 2002 r. Aleksander Kwaśniewski złożył oficjalną wizytę na Słowacji, gdzie odbył naradę z Rudolfem Schusterem, Mikulašem Dzurindą i Jozefem Migašem. Rozmawiano głównie o stosunkach ekonomicznych i integracji. 7–8 listopada 2002 r. słowacka delegacja z M. Dzurindą przybyła do Warszawy. Spotkała się z Aleksandrem Kwaśniewskim, Leszkiem Millerem, ministrem spraw zagranicznych Włodzimierzem Cimoszewiczem, marszałkiem Sejmu Markiem Borowskim i marszałkiem Senatu Longinem Pastusiakiem. Rozmowy dotyczyły kontaktów dwustronnych, wstąpienia do Unii Europejskiej i współpracy Grupy Wyszehradzkiej[907].

W dniach 12–13 grudnia 2002 r. w Kopenhadze odbył się szczyt Unii Europejskiej, podczas którego zakończono proces negocjacyjny w sprawie przystąpienia do Unii Europejskiej dziesięciu kolejnych państw. Twarda i nieustępliwa postawa Polski w negocjacjach okazała się skuteczna, czego efektem były warunki członkostwa, z którymi delegacja polska wyjeżdżała z Kopenhagi. Były one dużo lepsze niż te, które zaproponowano jej przed kopenhaskim szczytem. Najwięcej krytyki wśród państw kandydujących polska postawa zebrała na Słowacji. Słowacki minister spraw zagranicznych E. Kukan uznał, że Polska poszła swoją własną drogą, a w opiniotwórczym dzienniku „SME" z żalem stwierdzono, że po raz kolejny zmarnowano szansę na uczynienie z Grupy Wyszehradzkiej znaczącego ugrupowania regionalnego wewnątrz Unii Europejskiej[908].

W kwietniu 2002 r. z dwudniową wizytą do Warszawy udał się prezydent Rudolf Schuster. Z rąk prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego otrzymał Order Orła Białego. Obaj prezydenci rozmawiali o słowackich aspiracjach do Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz przyszłości współpracy wyszehradzkiej po zmianie rządu na Węgrzech[909]. W tym ostat-

[906] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 112.

[907] *Ibidem*.

[908] C. Lewanowicz, *Przed negocjacjami, po negocjacjach*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej" 2003, s. 73; K. Żarna, *Słowacja na drodze do Unii Europejskiej*, „Polityka i Społeczeństwo" 2009, nr 6, s. 132–140.

[909] „Gazeta Wyborcza" z 26 IV 2002, s. 6.

nim przypadku chodziło o ewentualną zmianę na fotelu premiera – za rządów Viktora Orbána doszło do kryzysu w ramach Grupy Wyszehradzkiej w kontekście dekretów Beneša, o czym szerzej w podrozdziale dotyczącym stosunków słowacko-węgierskich.

Na szczególną uwagę zasługuje również współpraca transgraniczna. Na pograniczu polsko-słowackim istnieją trzy euroregiony: Euroregion Karpacki, Euroregion Tatry i Euroregion Beskidy[910]. Euroregion Karpacki został powołany 14 lutego 1993 r. i jest największym (obejmuje Polskę, Rumunię, Słowację, Węgry i Ukrainę) i najbardziej zróżnicowanym kulturowo euroregionem w Europie[911]. Z kolei Euroregion Tatry jest transgranicznym stowarzyszeniem samorządów lokalnych polsko-słowackiego pogranicza. Zrodził się z idei zbliżenia i wszechstronnej współpracy pomiędzy mieszkańcami, instytucjami i władzami pogranicza. 26 sierpnia 1994 r. przedstawiciele polskich i słowackich samorządów Podhala, Spisza, Orawy i Liptowa podpisali *Umowę pomiędzy samorządami Polski i Słowacji o założeniu transgranicznego związku Euroregion Tatry*. Tworzą go dwa stowarzyszenia przygranicznych jednostek samorządowych: po stronie polskiej Związek Euroregion Tatry z siedzibą w Nowym Targu, po stronie słowackiej Združenie Region Tatry z siedzibą w Kieżmarku[912]. Z kolei polsko-czesko-słowacki Euroregion Beskidy powstał 18 lutego 2000 r. Obejmuje przygraniczną część terenu województwa śląskiego i małopolskiego po stronie polskiej, województwa żylińskiego po stronie słowackiej oraz gmin wokół miasta Frydek-Mistek w Republice Czeskiej. W skład Euroregionu wchodzą: Stowarzyszenie „Region Beskidy" z siedzibą w Bielsku-Białej, Združenie Región Beskydy z siedzibą w Żylinie oraz Sdružení Region Beskydy we Frydku-Mistku[913].

[910] Na temat euroregionów funkcjonujących na pograniczu polsko-słowackim zob. Ł. Lewkowicz, *Euroregiony na pograniczu polsko-słowackim. Geneza i funkcjonowanie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013.

[911] http://www.karpacki.pl [2.01.2014].

[912] http://www.euroregion-tatry.eu/home.html [2.01.2014].

[913] http://www.euroregionbeskidy.pl/pl/index.php?option=com_content&view=article&id=62&Itemid=60 [2.01.2014].

Rozdział VII

Stosunki bilateralne z wybranymi państwami

7.1. Republika Francuska

Od samego początku procesu integracji europejskiej Republika Francuska wraz z Republiką Federalną Niemiec odgrywały decydującą rolę, wyznaczając jej główne kierunki. Z tego względu, biorąc pod uwagę chęć akcesji Republiki Słowackiej do Unii Europejskiej, Francja wydawała się jednym z kluczowych partnerów. Należy zaznaczyć jednak, że pomimo faktu, iż ciężar francuskiej dyplomacji był tradycyjnie zwrócony raczej w kierunku państw Maghrebu i basenu Morza Śródziemnego, to jednak w perspektywie wschodniego rozszerzenia Unii Europejskiej Europa Środkowa zaczęła odgrywać coraz większą rolę[914]. Świadczy o tym fakt, że minister spraw zagranicznych Francji Roland Dumas był pierwszym oficjalnym zagranicznym gościem od momentu powstania samodzielnego państwa słowackiego. Minister odwiedził Bratysławę 12 stycznia 1993 r.[915]

W przeciwieństwie do sąsiadów: Niemiec czy też Rosji, Słowacy nie mieli w historii bogatych tradycji wzajemnych relacji z Francuzami. Właściwie jedyną postacią, która można byłoby wymienić w tym kontekście, był Milan Rastislav Štefánik. Ten działacz słowackiego ruchu niepodległościowego z wykształcenia był inżynierem i astronomem, w armii francuskiej osiągnął stopień generała brygady. Przez wielu Słowaków był typowany na „ojca narodu" i jedną z głównych postaci czechosłowackiej sceny politycznej; zginął w 1919 r. w katastrofie lotniczej[916].

Porównując lata 1993–1998 z okresem 1998–2002, widoczna jest pewna prawidłowość. W przeciwieństwie do innych państw zachodnioeuropejskich, które izolowały mecziarowską Słowację, Francuzi większość umów

[914] Z racji swojego potencjału, co zrozumiałe, większym zainteresowaniem cieszyła się Polska – było to widoczne chociażby w inicjatywie Trójkąta Weimarskiego. Zob. B. Koszel, *Trójkąt Weimarski. Geneza, działalność, perspektywy współpracy*, Instytut Zachodni, Poznań 2006.

[915] V. Bilčik, M. Bruncko, A. Duleba, I. Samson, *Vzťahy SR s kľúčovými západnými štátmi a Ruskom* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2000*..., s. 405.

[916] Interesującą biografię M.R. Štefanika przedstawił w eseju Mariusz Surosz. Zob.: M. Surosz, *Pepiki. Dramatyczne stulecie Czechów*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2010, s. 33–56.

podpisali ze Słowakami właśnie w tym pierwszym okresie. 1 listopada 1993 r. przedstawiciele resortów edukacji podpisali umowę o współpracy[917], a 24 maja 1994 r. w Paryżu podpisano protokół dodatkowy[918].

W procesie akcesji Republiki Słowackiej sporo emocji budziła kwestia słowackich elektrowni atomowych wyposażonych w przestarzałe reaktory. Szczególnie wiele krytyki płynęło ze strony Austriaków. W przypadku Francji energetyka jądrowa stanowiła podstawę gospodarki. Doszło więc na tym polu do zawarcia współpracy, strona francuska zobowiązała się wspomagać Słowaków w modernizacji ich przemysłu jądrowego, czego wyrazem było zawarcie 10 lutego 1995 r. w Paryżu stosownej umowy[919]. W okresie tym zawarto również umowy o współpracy kulturalnej i naukowej (Paryż, 21 marca 1995 r.)[920].

W styczniu 1996 r. prezydent Michal Kováč uczestniczył w pogrzebie byłego francuskiego prezydenta Françoisa Mitteranda[921]. Na zaproszenie ministra rolnictwa Philippe Vasseura przyjechał do Francji minister rolnictwa Słowacji Peter Baco. Wspólnie z ministrami resortu rolnictwa państw członkowskich i kandydujących do Unii Europejskiej 25 lutego 1996 r. P. Baco uczestniczył w uroczystym otwarciu salonu rolniczego w Paryżu[922]. Podczas trzydniowej wizyty doszło kilkakrotnie do rozmów Ph. Vasseura i P. Baco.

W obliczu wielu nieporozumień z państwami Europy Zachodniej spowodowanych modelem rządów przyjętym przez koalicję Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji – Słowackiej Partii Narodowej – Zrzeszenia Robotników Słowackich, z punktu widzenia premiera Vladimíra Mečiara kluczowe wydawało się partnerstwo z Francuzami. W marcu 1996 r. doszło do wizyty premiera V. Mečiara w Paryżu. Jego zabiegi zakończyły się jednak niepowodzeniem – podczas szczytu w Madrycie Francuzi nie poparli starań Republiki Słowackiej w akcesji do Sojuszu Północnoatlantyckiego[923].

---

[917] *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Francúzskej republiky o spolupráci a výmenách v oblastiach mládeže, telesnej výchovy a športu a Protokol č. 1*, 1 XI 1993, Z.z. 1996, č. 23.

[918] *Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom školstva a vedy Slovenskej republiky a Ministerstvom školstva Francúzskej republiky*, 24 V 1994, www.foreign.gov.sk [20.04.2014].

[919] *Dohoda medzi Úradom jadrového dozoru Slovenskej republiky a Riaditeľstvom bezpečnosti jadrových zariadení Francúzskej republiky o výmene informácií a spolupráci v oblasti dozoru nad jadrovou bezpečnosťou*, 10 II 1995, www.foreign.gov.sk [20.04.2014].

[920] *Dohoda o kultúrnej, technickej, vzdelávacej a vedeckej spolupráci medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Francúzskej republiky*, Z.z. 1995, č. 183.

[921] M. Wlachovský, A. Duleba, P. Lukáč, *Zahraničná politika Slovenskej republiky* [w:] M. Bútora (red.), *Slovensko 1996*..., s. 84.

[922] *Ibidem*.

[923] V. Bilčik, M. Bruncko, A. Duleba, I. Samson, *Vzťahy SR s kľúčovými*..., s. 405.

W dniach 4–6 marca 1996 r. minister spraw wewnętrznych Ľudovít Hudek brał udział w wizycie we Francji i Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju. Podczas roboczego spotkania z Dominique Perbenem, ministrem ds. służb publicznych, reformy administracji i decentralizacji w gabinecie premiera Alaina Juppé wymienił uwagi o funkcjonowaniu administracji publicznej w obu państwach. W dalszej części wizyty Ľ. Hudek uczestniczył w ministerialnym sympozjum OECD o przyszłości administracji publicznej. Spotkał się również z ministrem spraw wewnętrznych Jeanem-Louisem Debré[924]. Kolejną wizytę Ľ. Hudek odbył 24–27 kwietnia, kiedy to spotkał się z sekretarzem generalnym Interpolu Raymondem Kendallem[925].

Bardzo istotny wymiar miało nawiązanie współpracy pomiędzy resortami transportu obu państw (Bratysława, 6 czerwca 1996 r.; Paryż, 13 czerwca 1996 r.)[926]. Związane z tym były regulacje dotyczące przekraczania granicy obu państw.

Stosunki z Francją należy również rozpatrywać przez pryzmat perspektywy wejścia Słowacji do Sojuszu Północnoatlantyckiego. 20 lutego 1997 r. w Bratysławie wizytę złożył francuski szef sztabu (*Chef d'état-major des armées*) gen. Jean-Phillip Douin. W trakcie spotkania wymienił swoje doświadczenia dotyczące współdziałania w ramach NATO z Ivanem Gašparoviciem, Vladimírem Mečiarem i Michalem Kovačem. 19–20 marca 1997 r. miała miejsce wizyta premiera Vladimíra Mečiara we Francji, kiedy rozmawiał z prezydentem Jacquesem Chirakiem i premierem Alainem Juppe[927]. Podpisano wówczas umowy o readmisji[928] i o wymianie tajnych informacji[929]. Dwa tygodnie później memorandum o współpracy podpisali w Paryżu przedstawiciele resortu rolnictwa[930]. Za rządów gabinetu Vla-

[924] M. Wlachovský, A. Duleba, P. Lukáč, *Zahraničná politika*..., s. 84.

[925] *Ibidem*.

[926] *Program spolupráce medzi Ministerstvom výstavby, bývania, dopravy a cestovného ruchu Francúzskej republiky a Ministerstvom pre otázky bývania Francúzskej rpeubliky na jednej strane a Ministerstvom výstavby a verejných prác Slovenskej republiky na strane druhej*, 13 VI 1996, www.foreign.gov.sk [20.04.2014].

[927] *Ibidem*.

[928] *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Francúzskej republiky o odovzdávaní a prijímaní (readmisii) osôb*, 20 III 1997, Z.z. 2000, č. 11.

[929] *Všeobecná bezpečnostná dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Francúzskej republiky o výmene utajovaných skutočností*, 20 III 1997, Z.z. 2000, č. 12.

[930] *Memorandum o spolupráci v oblasti poľnohospodárstva a potravinárstva medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva, rybolovu a potravinárstva Francúzskej republiky*, 7 IV 1997, http://www.foreign.gov.sk [20.04.2014].

dimíra Mečiara podpisano jeszcze dwie umowy międzyrządowe i jeden protokół o współpracy pomiędzy resortami obrony[931].

Pomimo że w porównaniu do lat wcześniejszych po 1998 r. słowacka dyplomacja przejawiała zwiększoną aktywność w zakresie współpracy z USA, Kanadą i państwami Europy Zachodniej, to paradoksalnie stosunki francusko-słowackie uległy pewnej stagnacji. W rzeczywistości jedynym aktem podpisanym w latach 1998–2002 była umowa o współpracy w dziedzinie edukacji, kultury i nauki[932]. Nowo wybrany szef rządu Mikulaš Dzurinda oficjalną wizytę w Paryżu złożył dopiero 4 lipca 1999 r. Słowacy zwrócili się przede wszystkim w stronę USA, jako najbardziej wpływowego państwa członkowskiego NATO, wyraźnej poprawie uległy również stosunki słowacko-niemieckie, co z kolei odbyło się kosztem Francji. Jedną z najważniejszych przyczyn osłabienia stosunków było poparcie przez Słowację projektu europejskiej polityki obronnej i bezpieczeństwa (Francja była jej zdecydowanie przeciwna). Dodatkowo Francja blokowała przystąpienie Słowacji do Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju[933].

Ján Šoth, dyrektor generalny ds. współpracy bilateralnej Ministerstwa Spraw Zagranicznych, który swojego czasu przebywał na placówce dyplomatycznej we Francji, był zdania, że Republika Francuska jest jednym z najważniejszych partnerów Republiki Słowackiej, tylko że potencjał ten nie jest należycie wykorzystywany[934]. Świadczył o tym fakt, że Słowacja była jedynym państwem w Europie Środkowej, którego przez kilka lat nie odwiedził ani premier, ani prezydent Republiki Francuskiej. Najwyższym przedstawicielem rządu francuskiego, który złożył wizytę na Słowacji od momentu objęcia fotela premiera przez Mikulaša Dzurindę, był minister ds. europejskich Francji Pierre Moscovici. 29–30 marca 1999 r. spotkał się z czołowymi słowackimi politykami. Istotne znaczenie miała wizyta przedstawicieli francuskiego Senatu z wiceprzewodniczącym Paulem Girodem w lipcu 1999 r.

---

931 *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Francúzskej republiky o spolupráci vo vnútorných záležitostiach*, 7 V 1998, Z.z. 2001, č. 35; *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Francúzskej republiky o vzájomnej administratívnej pomoci vo veciach predchádzania, preverovania a postihovania colných podvodov*, 27 V 1998, Z.z. 2000, č. 390; *Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Francúzskej republiky o spolupráci v sociálnej oblasti*, 19 V 1998, http://www.foreign.gov.sk [20.04.2014].

932 *Program kultúrnej, školskej, jazykovej, vedeckej, odbornej a inštitucionálnej spolupráce medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Francúzskej republiky na roky 1999–2002*, 18 X 1999, Z.z. 2000, č. 160.

933 Francuzi zarzucali Słowakom, że wspierali wyłącznie interesy USA.

934 J. Marušiak, A. Duleba, Z. Melišova-Bates, P. Lukáč, *Zahraničná politika SR: hlavné trendy, dvojstranné vzťahy, visegrádska spolupráca, regionalne iniciatívy* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.). *Slovensko 2001*..., s. 304.

Delegację przyjęli prezydent Rudolf Schuster, przewodniczący parlamentu Jozef Migaš i ministrowie poszczególnych resortów[935].

Cztery miesiące po roboczej wizycie we Francji ministra spraw zagranicznych Eduarda Kukana, w Paryżu w dniach 4–5 maja 1999 r. przebywał premier Mikulaš Dzurinda. Jego wizyta miała na celu uzyskanie wsparcia Francji w staraniach o wejście do Sojuszu Północnoatlantyckiego i Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, ale zwłaszcza chodziło o poparcie wstąpienia do Unii Europejskiej, w czym kluczowy wydawał się grudniowy szczyt UE w Helsinkach. Jacques Chirac stwierdził, że Francja w pełni popiera słowackie starania o członkostwo w UE, a w kontekście wejścia do NATO zaznaczył, że poparcie będzie tak silne jak w przypadku Rumunii i Słowenii[936]. 14 kwietnia 2000 r. wizytę roboczą we Francji złożył prezydent Rudolf Schuster, któremu towarzyszył wicepremier Ivan Mikloš i minister spraw zagranicznych Eduard Kukan[937].

W dniu 23 listopada 2000 r. minister Eduard Kukan odwiedził Francję. W Sochaux uczestniczył w konferencji poświęconej aktualnemu stanowi rokowań w ramach konferencji międzyrządowej o reformie instytucjonalnej UE. W rozmowach brali udział przewodnicząca Parlamentu Europejskiego Nicole Fontaine, komisarz UE ds. rozszerzenia Günther Verheugen, komisarz ds. polityki regionalnej Michel Barnier, minister ds. europejskich Republiki Francuskiej Pierre Moscovici. Słowacy wykorzystali okazję do konsultacji na temat stosunków dwustronnych[938].

Jeżeli chodzi o współpracę gospodarczą, to od momentu zmiany rządów w 1998 r. zostały zamrożone niektóre inwestycje zainicjowane jeszcze w okresie rzadów Vladimíra Mečiara. Chodziło m.in. o wspólną inicjatywę Group Bull i ZVT – Pravis, a.s. Banská Bystrica, a także udział francuskiej firmy Matra Transport w budowie bratysławskiego metra oraz francusko-niemieckiej firmy Eurocopter w zakresie projektu produkcji śmigłowców na słowacki rynek przy współpracy z firmą LOT Trenčín. Władze słowackie podkreślały konieczność transparentności kontaktów gospodarczych[939].

Słowacki eksport do Francji wyniósł 550 mln USD, import 430 mln USD. Słowacja eksportowała głównie narzędzia, z kolei importowała samochody i lekarstwa. Z Francji pochodziło wielu inwestorów zainteresowanych słowackim rynkiem. Można wymienić France Telecom (głównego udziałowca

935 V. Bilčik, M. Bruncko, A. Duleba, I. Samson, *Vzťahy SR s kľúčovými*..., s. 406.
936 „Pravda" z 6 V 1999, s. 1.
937 V. Bilčik, M. Bruncko, A. Duleba, I. Samson, *Vzťahy SR s kľúčovými*..., s. 406.
938 J. Marušiak, A. Duleba, Z. Melišova-Bates, P. Lukáč, *Zahraničná politika SR*..., s. 304.
939 V. Bilčik, M. Bruncko, A. Duleba, I. Samson, *Vzťahy SR s kľúčovými*..., s. 408.

Globtelu GSM), sieć handlową Carrefour, francusko-belgijską grupę kapitałową Dexia oraz firmę Valeo[940].

W dniu 5 kwietnia 2001 r. doszło do wizyty francuskiego ministra spraw wewnętrznych Daniela Vaillanta w Bratysławie. Z ministrem Ladislavem Pittnerem rozmawiał o problemie nielegalnych imigrantów i związanym z tym narastaniem ekstremizmu i rasizmu. D. Vaillant zwrócił uwagę, że Słowacja w ostatnich latach zaniedbała kwestię polityki azylowej i ochrony granic z Ukrainą i Węgrami, przez które do Słowacji przybywa największa grupa nielegalnych imigrantów.

Ważnym aspektem była współpraca kulturalna. W Bratysławie, Bańskiej Bystrzycy i Koszycach obchodzono Dni Kultury Francuskiej. Minister kultury Milan Kňažko otworzył w kwietniu 2001 r. w Paryżu Instytut Słowacki. Za propagowanie słowackiego folkloru prezydent Rudolf Schuster udekorował jednym z najwyższych orderów państwowych Daniela Compagnona[941].

Poprzez współpracę z Francją, Kanadą, Belgią, Luksemburgiem i niektórymi państwami Afryki Słowacja chciała uzyskać status obserwatora w Międzynarodowej Organizacji Frankofonii (Organisation internationale de la Francophonie, OIF), co ostatecznie zakończyło się sukcesem w 2002 r.[942]

W czerwcu 2001 r. doszło do wizyty ministra sprawiedliwości Jána Čarnoguskiego w Paryżu. Głównym przedmiotem rozmów była wymiana doświadczeń pracowników sądów[943].

Jednoznaczne poparcie dla wejścia Słowacji do Sojuszu Północnoatlantyckiego deklarował francuski minister obrony Alain Richard podczas wizyty słowackiego ministra obrony Jozefa Stanka w Paryżu 26 lipca 2001 r. A. Richard pozytywnie ocenił zmiany, jakie zaszły w ostatnich latach w resorcie obrony. Do tej wizyty nawiązywał przyjazd we wrześniu francuskich ekspertów wojskowych. Jeden z jej członków, generał Galeo Flichy, w sposób entuzjastyczny wypowiedział się na temat reformy słowackich sił zbrojnych[944].

Niezwykle istotna była wizyta w Paryżu wicepremier ds. europejskich Marii Kadlečikovej 9 października 2001 r. Z francuskim ministrem ds. europejskich dyskutowała o spełnieniu kryteriów związanych z wejściem Słowacji do Unii Europejskiej. Podczas spotkania, ze względu na wydarzenia z 11 września, dominowała tematyka walki z terroryzmem, przy czym zdaniem

---

940 *Ibidem*, s. 305.

941 *Ibidem*.

942 *Statut et date d'adhésion des États et gouvernements*, http://www.francophonie.org/Les-membres-de-l-OIF-classes-par.html [29.06.2013].

943 V. Bilčik, M. Bruncko, A. Duleba, I. Samson, *Vzťahy SR s kľúčovými*..., s. 306.

944 *Ibidem*, s. 304.

francuskiej dyplomacji proces rozszerzenia UE należy przyspieszyć, a nie spowolnić[945].

Natomiast 17 kwietnia 2002 r. sekretarz stanu w ministerstwie spraw zagranicznych Jaroslav Chlebo spotkał się z sekretarzem generalnym we francuskim ministerstwie spraw zagranicznych Loickiem Hennekinem[946].

7.2. Republika Federalna Niemiec

Jeżeli chodzi o możliwość oddziaływania w stosunkach międzynarodowych, to Republika Federalna Niemiec i Republika Słowacka są państwami, które znajdują się na dwóch przeciwległych biegunach. RFN od kilkudziesięciu lat odgrywa kluczową rolę w procesie integracji europejskiej oraz w Sojuszu Północnoatlantyckim. Potencjał demograficzny, gospodarczy i wpływy polityczne powodują sytuację, w której siłą rzeczy to Niemcy są dominującą stroną we wzajemnych relacjach.

Na wstępie warto wspomnieć o doświadczeniach historycznych. W swojej historii Niemcy zamieszkujący ziemie słowackie przeszli wiele burzliwych wydarzeń. Zamieszkiwali oni historyczne tereny słowackie od wieków średnich, określani byli jako Niemcy karpaccy[947]. Największa fala niemieckiego osadnictwa przypadała na XIII w., chociaż są dowody wskazujące na osiedlanie się Niemców z Bawarii już w X w. Po najeździe tatarskim w latach 1241–1242 węgierscy królowie sprowadzali osadników niemieckich. Byli to głównie rzemieślnicy, górnicy i rolnicy. W okresie średniowiecza tereny dzisiejszej Słowacji zamieszkiwało około 25% Niemców. W kolejnych wiekach akcja osadnicza ludności niemieckiej nie przybrała już tak masowego charakteru. Miejscowi Niemcy tworzyli kilka wzajemnie od siebie izolowanych wysp językowych: Bratysława i okolice, Hauerland[948], Dolny i Górny Spisz. Słowaccy Niemcy w swojej 800-letniej historii wnieśli bardzo wiele

[945] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Melišova-Bates, P. Lukáč, *Zahraničná politika*..., s. 305.

[946] *The Main Activities of the Slovak Republic in Foreign Policy 2002* [w:] A. Kotvanová (red.), *Yearbook of Foreign Policy of the Slovak Republik*, Slovak Institute for International Studies, Bratislava 2003, s. 102.

[947] Termin „Niemcy karpaccy" jest zasługą niemieckiego historyka Rajmunda Friedricha Kaindla, który użył go po raz pierwszy na początku XX w. w stosunku do Niemców zamieszkujących tereny słowackie i Ukrainę Zakarpacką.

[948] Nazwa Hauerland funkcjonuje od 1930 r. Takie określenie ziem środkowej części Słowacji pochodzi stąd, że nazwy większości miejscowości w tym regionie miały końcówkę *hau* charakterystyczną dla języka niemieckiego. M. Horváthová, *Nemci na Slovensku. Etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia, remesiel a odievania*, Fórum inštitút pre výskum menšín, Komárno-Dunajská Streda 2002, s. 12–50.

w rozwój terenów słowackich. Ich obecność odcisnęła silne piętno we wszystkich dziedzinach: przemyśle, rolnictwie, architekturze, sztuce, muzyce i literaturze. Biorąc pod uwagę fakt, że wśród samych Słowaków dominowali chłopi, rejon ten swój rozwój zawdzięcza miejscowym Niemcom i Węgrom. Z terenów słowackich wywodzi się bardzo wielu naukowców i artystów[949]. W latach 30. XX w. miejscowi Niemcy stanowili niewielką populację szacowaną na ok. 150 tys. Wówczas wśród Niemców karpackich dominowały dwie orientacje: prosudecka i prowęgierska. Tę pierwszą reprezentowała Partia Niemców Karpackich (Karpatendeutsche Partei, KdP) reaktywowana w 1938 r. jako Partia Niemiecka (Deutsche Partei, DP), z czasem stała się częścią Partii Niemców Sudeckich, która realizowała cele nazistowskich Niemiec. Orientację prowęgierską reprezentowała Partia Niemców Spiskich. Obie partie oraz ich przywódcy: Franz Karmasin i Andor Nitsch rywalizowali o wpływy wśród miejscowych Niemców. Z tej rywalizacji obronną ręką wyszli F. Karmasin i jego KdP[950]. W okresie kryzysu 1938 r. Partia Niemców Karpackich nie odegrała istotnej roli. Według instrukcji Berlina zadaniem jej przywódców było zjednoczenie słowackich Niemców na bazie narodowego socjalizmu. Większą rolę Niemcy karpaccy odegrali już w okresie autonomii słowackiej oraz Państwa Słowackiego[951]. Po zakończeniu II wojny światowej struktura narodowościowa na ziemiach słowackich zmieniła się diametralnie. W rozdziale drugim niniejszego opracowania poruszono kwestię mniejszości narodowych i etnicznych. W spisie powszechnym przeprowadzonym jeszcze w ramach wspólnego państwa Czechów i Słowaków (1991 r.) narodowość niemiecką zadeklarowało 5,4 tys. mieszkańców ziem słowackich, co stanowiło 0,1% ludności. Liczba ta nie uległa zmianie w 2001 r., kiedy po raz pierwszy przeprowadzono spis po-

[949] W XVII w. pochodzący z Bratysławy Johann Sigismund Kusser (1660–1727) założył operę w Hamburgu. Johann Nepomuk Hummel (1778–1837) był nadwornym kapelmistrzem w Weimarze i Stuttgarcie. Mieszkańcami Bratysławy byli twórca opery *Notre Dame* Franz Schmidt (1874–1939) i kompozytor Ernest von Dohnányi (1877–1960). Pionierem operetki na Słowacji był Johann Mory (1892–1978) z Bańskiej Bystrzycy. Kapelmistrzem wiedeńskiej opery państwowej i ludowej był Anton Paulik (1901–1975). Zob. O. Pöss, *Dejiny a kultúra karpatských Nemcov*, Múzeum kultúry karpatských Nemcov, Bratislava 2005, s. 46–54.

[950] K. Żarna, *Aktywność polityczna Niemców karpackich w latach 1933–1938,* „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej" 2008, nr 1, s. 244–269; *idem*, *The Sudeten Germans' Party in the political course of the German minority in Slovakia in the years 1935–1938,* „Polityka i Społeczeństwo" 2008, nr 5, s. 165–174; *idem*, *Niemieckie partie mniejszościowe w Słowacji w latach 1933–1938 – między Trzecią Rzeszą a Królestwem Węgier* [w:] K. Żarna (red.), *Problematyka narodowościowa i religijna w XX wieku. Wybrane aspekty*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2011, s. 52–103; *idem*, *Rywalizacja o wpływy wśród Niemców spiskich w latach 1933–1938*, „Prace Pienińskie" 2011, t. 21, s. 113–131.

[951] Szerzej w rozdziale drugim.

wszechny w samodzielnej już Słowacji. Narodowość niemiecką zadeklarowało 5405 osób[952]. W analizowanym okresie miejscowa mniejszość działała dosyć aktywnie na rzecz rozwoju oświaty i kultury, a służył temu założony w 1992 r. Związek Niemców Karpackich (Karpatendeutscher Verein in der Slowakei, KdV) wspierany finansowo przez Konsulat RFN w Bratysławie. Z kolei liczba Słowaków mieszkających w Niemczech jest szacowana na około 25 tys.[953]

Do lat 90. XX stulecia nie istniało państwo słowackie, więc stosunki z Republiką Federalną Niemiec były postrzegane przez pryzmat relacji tego państwa z Czechosłowacją. Rozpad Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej stworzył całkowicie nowe perspektywy rozwoju stosunków zarówno w ujęciu bilateralnym, jak i w ramach współpracy multilateralnej. Niemcy oficjalnie uznały Czechy i Słowację, opowiadały się za przyjęciem obu państw do Rady Europy.

Politycy Republiki Federalnej Niemiec zdecydowanie deklarowali swoje wsparcie dla procesów transformacji państw Europy Środkowej i Wschodniej. Szczególnie wspierali wszelkie formy aktywności w regionie, jak powstanie Trójkąta Wyszehradzkiego (następnie Grupy Wyszehradzkiej), Inicjatywy Środkowoeuropejskiej czy też Środkowoeuropejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu. Już w okresie istnienia Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej na pierwszy plan wysuwały się kwestie historyczne. Na początku lat 90. XX w. powstała Niemiecko-Czechosłowacka Komisja Historyków, której zadaniem było poruszanie wielu aspektów wspólnej historii Niemców, Czechów i Słowaków w XIX i XX w.[954]

Wobec wielu spornych spraw rozpoczęły się rozmowy mające na celu doprowadzenie do powstania traktatu dobrosąsiedzkiego. Jeszcze przed formalnym rozpadem Federacji, 7 października 1991 r., ministrowie spraw zagranicznych Hans-Dietrich Genscher i Jiří Dienstbier parafowali *Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy*[955], który ostatecznie został podpisany 27 lutego 1992 r. w Pradze przez szefów rządów Vaclava Klausa i Helmuta Kohla. Dla strony niemieckiej i słowackiej istotny był fakt uzna-

[952] Na tablicy wmurowanej w budynku Muzeum Niemców Karpackich widnieje nawet szacunkowa liczba 40 tys. Niemców.

[953] Słowacy nie mają statusu mniejszości w Niemczech.

[954] W 1993 r. została przekształcona w Niemiecko-Czeską i Niemiecko-Słowacką Komisję Historyków (Deutsch-Tschechischen und Deutsch-Slowakischen Historikerkommission). Ze strony słowackiej w skład Komisji wchodzili: Edita Ivaničková, Dušan Kováč, Roman Holec, Eduard Nižňanský i Dušan Segeš. Zob. http://www.dt-ds-historikerkommission.de/ [22.08.2012].

[955] *Zmluva medzi Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou a Spolkovou republikou Nemecko o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci*, Z.z. 1993, č. 521.

nia istnienia mniejszości niemieckiej w Słowacji, przyznanie jej praw do kultywowania języka, tradycji i religii. Prezydent Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej Václav Havel był atakowany za zbyt pojednawcze stanowisko[956].

W chwili powstania dwóch państw: Republiki Czeskiej i Republiki Słowackiej, Republika Federalna Niemiec uznała obydwa państwa. Wspierała przyjęcie Słowacji do Rady Europy, politycy niemieccy wypowiadali się również z sympatią na temat ewentualnej akcesji do Unii Europejskiej. Świadczyła o tym chociażby wypowiedź ministra spraw zagranicznych RFN Klausa Kinkela, który w marcu 1993 r. w sposób jednoznaczny zapewnił władze słowackie o swoim poparciu, obiecując jednocześnie wszelką pomoc w tym zakresie. Z czasem jednak doszło do napięcia we wzajemnych relacjach, a powodem tego było kilka czynników. Zdaniem Katarzyny Gelles jednym z nich było odwoływanie się przez polityków skrajnie nacjonalistycznych partii do tradycji Państwa Słowackiego (1939–1945). Kolejnym, i chyba decydującym, był styl rządów premiera Vladimíra Mečiara, o czym szerzej w rozdziale trzecim niniejszego opracowania[957]. Nie doszło, pomimo usilnych starań V. Mečiara, do spotkania słowackiego szefa rządu z Helmutem Kohlem, który w okresie do 1998 r. wielokrotnie odwiedzał inne państwa środkowoeuropejskie, pomijając w tym czasie Słowację. H. Kohl przybył do Bratysławy dopiero w czerwcu 2007 r., nie pełniąc już obowiązków kanclerskich. Był obecny w stolicy Słowacji przy okazji wręczenia Władysławowi Bartoszewskiemu międzynarodowej Nagrody św. Wojciecha[958].

Stosunki z Niemcami układały się głównie z perspektywy wstąpienia Słowacji do Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. 8 lutego 1994 r. w Bratysławie minister obrony Republiki Słowackiej Imrich Andřejčak i szef resortu obrony RFN Volker Rühe podpisali umowę o współpracy wojskowej pomiędzy Niemcami a Słowacją[959]. 15 listopada 1993 r. pre-

---

956 R. Łoś, *The Czech Republic and the United Germany – Bilaterial Relations (1993–2004)*, „Polityka i Społeczeństwo. Studies in Politics and Society" 2012, nr 9, s. 227.

957 K. Gelles, *Współczesne stosunki niemiecko-słowackie (zarys problematyki)* [w:] E. Pałka (red.), *Współczesna Słowacja*..., s. 339–340.

958 Nagrody przyznaje Fundacja św. Wojciecha w Krefeld osobom, które w sposób szczególny przysłużyły się procesom trwałego jednoczenia się całej Europy oraz rozwojowi przyjacielskich stosunków pomiędzy państwami Europy Zachodniej i Środkowej. Spośród Słowaków nagrody odebrali: František Mikloško i Ján Čarnogurský. Zob. http://www.adalbert-stiftung.de/adalbert-preis.html [22.08.2012].

959 Reuters, *Rühe unterzeichnet Militärabkommen mit Slowakei*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung" z 9 II 1994, s. 5. Zob. *Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom obrany Spolkovej republiky Nemecko o spolupráci vo vojenskej oblasti*, 8 II 1994, http://www.foreign.gov.sk [20.04.2014]; *Dohoda o vojenskej spolupráci medzi*

zydent Słowacji Michal Kováč złożył oficjalną wizytę w Bonn, gdzie prowadził rozmowy z prezydentem Richardem von Weizsäckerem.

W połowie lat 90. doszło do napięcia w bilateralnych relacjach, kiedy rząd Republiki Słowackiej odmówił uznania obowiązującej nazwy państwa niemieckiego: Republika Federalna Niemiec (Bundesrepublik Deutschland), pozostając rzekomo z powodów językowych przy wcześniejszej nazwie: Niemiecka Republika Federalna (Deutsche Bundesrepublik). To drugie określenie było używane w Niemieckiej Republice Demokratycznej i państwach bloku wschodniego dla podkreślenia faktu istnienia dwóch państw niemieckich[960].

W roku 1997 minęła 50. rocznica śmierci ks. Jozefa Tiso. W kwietniu słowaccy nacjonaliści planowali zorganizowanie w Bawarii uroczystości poświęconych jego osobie. Dodatkową wymowę miał fakt, że mieli w niej udział wziąć członkowie koalicyjnej Słowackiej Partii Narodowej. Ostatecznie władze miasteczka Altötting zakazały zorganizowania obchodów. W miasteczku tym w klasztorze kapucynów do momentu zatrzymania przez Amerykanów ukrywał się Jozef Tiso[961].

Wiele interesujących inicjatyw powstało w konsekwencji podpisania umowy o współpracy kulturalnej 1 maja 1997 r.[962] W Bratysławie swoje przedstawicielstwa ma szereg niemieckich instytucji i fundacji, jak Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD), Robert Bosch Stiftung, Konrad Adenauer Stiftung, Friedrich-Ebert-Stiftung, Alexander von Humboldt Stiftung. Od 1991 r. w stolicy Słowacji swoją działalność prowadzi Instytut Goethego (Goethe-Institut)[963].

W dniach 11–12 lutego 1997 r. wizytę w Słowacji złożyła przewodnicząca Bundestagu Rita Süssmuth, spotykając się z przewodniczącym parlamentu Ivanem Gašparoviciem i Vladimírem Mečiarem. 1–2 maja 1997 r. z oficjalną wizytą przybył wicekanclerz i minister spraw zagranicznych RFN Klaus Kinkel. Podczas wizyty wyartykułował zarzuty dotyczące niewystarczających postępów w przeobrażeniach demokratycznych. 28–29 września 1997 r. doszło do roboczej wizyty Michala Kováča w Niemczech, gdzie obok rozmów z prezydentem RFN odbył spotkania z niemieckim ministrem finansów Theo Weiglem[964].

Slovenskou republikou a Spolkovou republikou Nemecko, 9 II 1994, http://www.foreign.gov.sk [20.04.2014].

960 K. Gelles, *Współczesne stosunki*..., s. 340. W przypadku Polski nazwa ta funkcjonowała do nawiązania stosunków dyplomatycznych z RFN we wrześniu 1972 r.

961 „Polityka" z 26 IV 1997, s. 14.

962 *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko o kultúrnej spolupráci*, Z.z. 1999, č. 87.

963 http://www.goethe.de/ins/sk/bra/skindex.htm [29.08.2012].

964 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 121.

We wrześniu 1998 r. odbyły się w Niemczech wybory do Bundestagu, po których zakończył się szesnastoletni okres rządów koalicji CDU/CSU – FDP, która wobec państw Europy Środkowej kontynuowała politykę zapoczątkowaną przez socjaldemokratycznego kanclerza Willy`ego Brandta, znaną pod nazwą *Neue Ostpolitik.* Nowy kanclerz Gerhard Schröder deklarował kontynuację dotychczasowej polityki zagranicznej, ale jego wypowiedzi zdradzały dużą rezerwę w stosunku do proakcesyjnego entuzjazmu rządu Helmuta Kohla[965]. W swoim exposé z listopada 1998 r. wyraził poparcie dla akcesji do UE dla dwóch państw: Polski i Węgier, nie wymieniając Czech i Słowacji[966].

W niemiecko-słowackich stosunkach dwustronnych wyraźna zmiana nastąpiła po wyborach parlamentarnych w Słowacji w 1998 r. i prezydenckich w 1999 r. W tym drugim przypadku głową państwa został Rudolf Schuster, który wielokrotnie podkreślał swoje niemieckie pochodzenie. Jak zaznaczył w jednym z wywiadów, jego przodkowie przybyli na Słowację z Niemiec w XIV w., a w miasteczku, w którym się wychował, ludzie mówili dialektem języka niemieckiego wywodzącym się z okolic Stuttgartu[967].

Do tego momentu ze strony RFN można było zauważyć ignorowanie Słowacji, a powodem było łamanie praw człowieka przez rządzącą wówczas koalicję. 2–3 lutego 1999 r. miała miejsce wizyta ministra spraw zagranicznych Eduarda Kukana w Bonn, gdzie odbyły się rozmowy międzyresortowe z Joschką Fischerem. Z odwiedzin niemieckich przedstawicieli w Słowacji należy wymienić wizytę wiceprzewodniczącego Bundestagu Rudolfa Seitersa, który przebywał w Słowacji 1–3 lutego 1999 r. Spotkał się wówczas z wiceprzewodniczącym Rady Narodowej Republiki Słowackiej Pavlem Hrušovskim i ministrem spraw zagranicznych Eduardem Kukanem[968].

Po zmianie rządów na Słowacji do pierwszej oficjalnej wizyty szefa słowackiego rządu w RFN doszło 10–11 marca 1999 r., gdy z wizytą w Bonn przebywał Mikuláš Dzurinda w towarzystwie wicepremiera ds. integracji europejskiej Pavla Hamžika, wiceministra spraw zagranicznych Jána Figeľa i minister finansów Brigity Schmögnerowej w Bonn, Frankfurcie nad Menem i Hamburgu. Premier rozmawiał z kanclerzem Gerhardem Schröderem i ministrem spraw zagranicznych Joschką Fischerem na temat przystąpienia Słowacji do Unii Europejskiej[969].

---

965 P. Lukáč, R. Chmel, I. Samson, A. Duleba, *Vzťahy Slovenska so susednými štátmi, Nemeckom a Ruskom* [w:] G. Mesežnikov, M. Ivantyšyn (red.), *Slovensko 1998–1999*..., s. 353.

966 *Die Regierungserklärung von Bundeskanzler Gerhard Schröder*, „Presse und – Informationsamt der Bundesregierung" z 10 XI 1998, s. 47.

967 R. Schuster [wywiad], *Wyjście z cienia*, „Gazeta Wyborcza" z 19 VIII 1999, s. 12.

968 *Ibidem*, s. 403–404.

969 R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 121.

Rządy chadeków w Niemczech zakończyły się równocześnie z dojściem do władzy chrześcijańskich demokratów (jako koalicjantów) w Słowacji. W tej sytuacji partnerem Słowackiej Koalicji Demokratycznej stali się socjaldemokraci, którzy w kwestii integracji, w tym przypadku Republiki Słowackiej, wyrażali mniej entuzjazmu niż rząd Helmuta Kohla. Pomimo to bilans kontaktów bilateralnych w 1999 r. pomiędzy oficjalnymi przedstawicielami obu państw był zdecydowanie pozytywniejszy niż w 1998 r. Wartość eksportu ze Słowacji do Niemiec wzrosła z 108,8 mld w 1998 r. do 116,9 mld koron słowackich. Również wartość importu zwiększyła się z 118,3 do 122,5 mld koron słowackich. Niemcy byli największym inwestorem na Słowacji, mając udziały w ponad 1300 spółkach, głównie w przemyśle[970].

W 1999 r. nastąpiła intensyfikacja kontaktów polityków różnego szczebla. W maju Ján Figeľ i minister obrony Pavol Kaniš uczestniczyli w posiedzeniu Rady Ministrów Unii Zachodnioeuropejskiej w Bremie. Minister spraw zagranicznych Republiki Słowackiej Eduard Kukan spotkał się 10 czerwca w Kolonii z ministrem Joschką Fischerem przy okazji uchwalenia *Paktu stabilizacji dla Europy Południowo-Wschodniej*. 22–23 września przedstawiciel niemieckiego MSZ Wolfgang Ischinger uczestniczył w Bratysławie wspólnie z Jánem Figľem w II europejskiej konferencji „Možnosti užšej spolupráce w Európe na príklade Nemecko – Slovensko" („Możliwości ścisłej współpracy w Europie na przykładzie stosunków niemiecko-słowackich"). W grupach roboczych dyskutowano nad następującymi obszarami: „Polityka i integracja europejska", „Gospodarka i inwestycje", „Media", „Finanse i bankowość", „Sprawy publiczne", „Kultura", „Nauka"[971]. W. Ischinger spotkał się z wicepremierem Pavlem Hamžikiem i przewodniczącym komisji parlamentarnej ds. zagranicznych Peterem Weissem. 10 listopada premier Mikuláš Dzurinda spotkał się w Berlinie z kanclerzem Gerhardem Schröderem i z premierami państw Grupy Wyszehradzkiej w ramach debaty organizowanej przez dwa niemieckie opiniotwórcze dzienniki „Handelsblatt" i „Tagesspiegel". Prezydent Rudolf Schuster przyjechał do Niemiec w listopadzie dwukrotnie. 15 listopada uczestniczył w sympozjum F.J. Straussa w Monachium, gdzie spotkał się z premierem Bawarii Edmundem Stoiberem, a 29 listopada miał wykład w prestiżowym Niemieckim Stowarzyszeniu Polityki Zagranicznej w Berlinie[972].

---

[970] V. Bilčik, M. Bruncko, A. Duleba, I. Samson, *Vzťahy SR s kľúčovými západnými štátmi a Ruskom* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2000*..., s. 403.

[971] *Príprava na rozšírenie EÚ*, „Hospodársky denník" z 24 IX 1999, http://www.hospodarskyklub.sk/hd-dennik/index.cgi?1999.9.24+Zahranicie+1#top [5.04.2014].

[972] V. Bilčik, M. Bruncko, A. Duleba, I. Samson, *Vzťahy SR s kľúčovými západnými štátmi a Ruskom* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2000*..., s. 403.

Dnia 3 maja 2000 r. z wizytą na Słowację udał się premier Bawarii Edmund Stoiber. Spotkał się z prezydentem Rudolfem Schusterem, premierem Mikulašem Dzurindą, wiceprzewodniczącym Rady Narodowej Republiki Słowackiej Pavlem Hrušovskim i ministrem spraw zagranicznych Eduardem Kukanem[973].

28 sierpnia 2000 r. minister spraw zagranicznych RFN Joschka Fischer odbył jednodniową wizytę w Bratysławie, podczas której wyraził poparcie dla aspiracji dla wstąpienia Słowacji do Unii Europejskiej. W kolejnym roku stosunki z Niemcami rozgrywały się na tle wzajemnych sporów związanych z ostatecznym rozwiązaniem problemu odszkodowań dla byłych robotników przymusowych w nazistowskich Niemczech, czemu służyła m.in. wizyta prezydenta Rudolfa Schustera w październiku 2001 r. w Niemczech. Podpisano wówczas umowę o odszkodowaniach wojennych[974].

Po roboczej, wrześniowej wizycie ministra spraw zagranicznych Republiki Federalnej Niemiec, 23 października 2000 r. odwiedził Słowację kanclerz Gerhard Schröder. Była to historyczna, pierwsza wizyta najwyższej rangi polityka niemieckiego od momentu powstania samodzielnej Republiki Słowackiej. Również ta wizyta potwierdziła pozytywną zmianę, do której doszło w kontaktach pomiędzy oboma państwami. Kanclerz Niemiec zaprezentował w Bratysławie poparcie RFN dla procesu akcesji do Unii Europejskiej. Stwierdził, że rozszerzenie UE może nastąpić najwcześniej w roku 2003 i że należałoby do tego okresu spełnić warunki członkostwa. W rozmowach z premierem Mikulašem Dzurindą kanclerz Gerhard Schröder stwierdził, że Słowacja ma realne szanse dogonić swoich wyszehradzkich sąsiadów i wstąpić do UE wspólnie z sąsiadami, jeśli tylko przyspieszy tempo przeprowadzanych reform. Kanclerz entuzjastycznie wypowiedział się na temat przemian w Słowacji, szczególnie podkreślając sukcesy przekształceń własnościowych. G. Schröder zadeklarował również wsparcie Słowacji w staraniach o członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim. Obiecał także pomoc w modernizacji samolotów MIG–29. Premier Mikulaš Dzurinda i kanclerz Gerhard Schröder rozmawiali w Bratysławie o kontaktach bilateralnych, które niemiecki szef rządu scharakteryzował jako bliskie i ważne. Ocenili ważność zwłaszcza obrotów handlowych, które od momentu powstania samodzielnej Słowacji wzrosły czternastokrotnie. Podkreślili znaczenie wpływu niemieckich inwestycji na rozwój słowackiej gospodarki. Wizyta ta miała duże znaczenie dla rozwoju stosunków gospodarczych – kanclerzowi towarzyszyli przedstawi-

[973] *Ibidem*, s. 404.

[974] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 122.

ciele niemieckich firm: Ruhrgas AG, Wintershall AG, Deutsche Telekom, Siemens, Leoni AG[975].

Na początku 2001 r. przewodniczący Rady Narodowej Republiki Słowackiej Jozef Migaš scharakteryzował Republikę Federalną Niemiec jako jednego ze strategicznych partnerów przy spełnianiu akcesyjnych ambicji Słowacji, a wzajemne kontakty pomiędzy oboma państwami określił jako bezproblemowe. Uznał, że Niemcy są ważnym partnerem dla Słowacji z wielu względów, RFN jest jednym z najważniejszych adwokatów wejścia państw środkowoeuropejskich do NATO i UE, i to pomimo obaw związanych ze zmianą ekipy rządzącej w Niemczech w 1998 r.[976]

W dniach 19–20 stycznia 2001 r. Berlin odwiedził minister spraw zagranicznych Republiki Słowackiej Eduard Kukan. Uczestniczył w forum „Europa bez granic" organizowanym przez Fundację Bertelsmanna. W stosunkowo krótkim czasie po ostatnim spotkaniu ponownie rozmawiał z ministrem spraw zagranicznych RFN Joschką Fischerem. J. Fischer stwierdził, że nie ma żadnych przeszkód, aby Słowacja stała się członkiem Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. Potwierdził zainteresowanie niemieckich kręgów finansowych i gospodarczych dalszym pogłębianiem wzajemnych kontaktów[977].

W dniach 6–7 marca 2001 r. Rudolf Schuster odwiedził dwa landy: Bawarię i Nadrenię Północną-Westfalię. Podczas wizyty spotkał się z władzami krajów związkowych, odwiedził partnerskie miasto Koszyc – Wuppertal. Wziął udział w uroczystości wręczenia nagrody Związku Karpatoniemieckiemu na Słowacji. Premier Bawarii Edmund Stoiber deklarował jednoznaczne poparcie dla wejścia Słowacji do Unii Europejskiej w pierwszej grupie z Polską, Czechami i Węgrami. E. Stoiber zwrócił uwagę na potrzebę zatrudnienia w Bawarii wielu słowackich pielęgniarek. 15 marca 2001 r. przebywał na Słowacji minister sprawiedliwości i spraw europejskich Brandenburgii Kurt Schelter, który prowadził negocjacje z wicepremierem ds. integracji europejskiej Pavlem Hamžikiem, ministrem sprawiedliwości Jánem Čarnogurskim i wiceministrem spraw zagranicznych Jánem Figeľem[978]. 19–23 marca 2001 r. prezydent R. Schuster, przewodniczący Rady Narodowej Republiki Słowackiej Jozef Migaš, wicepremier ds. integracji europejskiej Pavol Hamžik i wiceminister spraw zagranicznych Ján Figeľ

[975] V. Bilčik, M. Bruncko, A. Duleba, I. Samson, *Vzťahy SR s kľúčovými západnými štátmi a Ruskom* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2000*..., s. 404.

[976] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Melišova-Bates, P. Lukáč, *Zahraničná politika SR*..., s. 306.

[977] *Ibidem*, s. 307.

[978] TASR, Čarnogurský hovoril so Schelterom o aproximácii práva SR k právu EÚ, „Sme" z 15 III 2001, http://www.sme.sk/c/20339/carnogursky-hovoril-so-schelterom-o-aproximacii-prava-sr-k-pravu-eu.html#ixzz2zNQ6Ouxe [20.04.2014].

przyjęli delegację niemiecko-słowackiej grupy parlamentarnej z jej przewodniczącym Bartholomäusem Kalbe[979].

Na słowacko-niemieckie stosunki w 2001 r. poważnie wpływała bolesna przeszłość, jaką była zagłada słowackich Żydów podczas II wojny światowej. Centralny Związek Żydowskich Gmin Wyznaniowych na Słowacji (Ústredný zväz židovských náboženských obcí, ÚZŽNO) po nieudanych rokowaniach, w marcu 2001 r. wystąpił z roszczeniami wobec rządu niemieckiego. Żądał wypłacenia 180 mln marek, które nazistowski reżim w marcu i październiku 1942 r. zainkasował jako zapłatę za deportację i likwidację 57 628 słowackich Żydów, przy czym Państwo Słowackie zapłaciło III Rzeszy za każdego wywiezionego Żyda 500 marek. Od końca II wojny światowej władze RFN zapłaciły gminom żydowskim w różnych państwach około 120 mld marek, ale słowaccy Żydzi dotychczas odszkodowania nie otrzymali. Sąd Krajowy w Berlinie skargę odrzucił, tłumacząc się brakiem podstawy prawnej. Władze słowackie uznały to za spór prywatny. Minister spraw zagranicznych Eduard Kukan 20 czerwca 2001 r. stwierdził, że nie chce, aby ten spór wpływał negatywnie na stosunki słowacko-niemieckie. Potwierdził jedynie fakt, że ÚZŽNO jest jedynym podmiotem mogącym występować w imieniu Żydów wobec Niemiec, co było potwierdzeniem przepisów uchwalonych przez Słowacką Radę Narodową w 1946 r.[980]

W dniach 3–4 kwietnia 2001 r. przewodniczący Rady Narodowej Republiki Słowackiej Jozef Migaš przebywał w Berlinie na zaproszenie przewodniczącego niemieckiego Bundestagu Wolfganga Thierse. Wizyta ta po raz kolejny potwierdziła dobrą współpracę również na poziomie parlamentarnym[981].

W dniach 1–3 maja 2001 r. Niemcy były po Wielkiej Brytanii i USA kolejnym celem wizyty przewodniczącego komisji spraw zagranicznych słowackiego parlamentu Petera Weissa i przewodniczącego komisji ds. europejskich Františka Šebeja. Celem ich wyjazdu było lobbowanie na rzecz wejścia Słowacji do Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. Obaj politycy z posłanką Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji Ireną Belohárską uczestniczyli w spotkaniu, którego celem było opracowanie europejskiej koncepcji bezpieczeństwa. Posłowie Bundestagu pozytywnie oceniali szan-

[979] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Melišova-Bates, P. Lukáč, *Zahraničná politika SR*..., s. 306–308.

[980] Mar, *Nemecko odmieta odškodniť slovenské obete druhej svetovej vojny, odvoláva sa na slovenský štát*, „Sme" z 15 III 2001, http://www.sme.sk/c/20004/nemecko-odmieta-odskodnit-slovenske-obete-druhej-svetovej-vojny-odvolava-sa-na-slovensky-stat.html#ixzz2zNWKdOQK [19.04.2014].

[981] TASR, *Migaš oceňuje žičlivú atmosféru v Bundestagu pre integračné ambície SR*, „Korzár. Sme" z 5 IV 2001, http://korzar.sme.sk/c/4702402/migas-ocenuje-ziclivu-atmosferu-v-bundestagu-pre-integracne-ambicie-sr.html [20.04.2014].

se Słowacji na wejście do NATO, jeżeli nie zmieni się dotychczasowa linia polityki zagranicznej. Przewodzący niemieckiej delegacji w Zgromadzeniu Parlamentarnym Sojuszu Północnoatlantyckiego Marcus Meckel zwracał uwagę na ryzyko niestabilności wewnątrzpolitycznej w Słowacji[982].

W dniach 6–10 maja 2001 r. minister spraw wewnętrznych Ladislav Pittner prowadził rozmowy ze swoim bawarskim odpowiednikiem Güntherem Becksteinem w Monachium, gdzie uczestniczył w konferencji „Zabezpieczenie powietrznych granic Unii Europejskiej". Minister finansów Republiki Słowackiej Brigita Schmögnerova uczestniczyła 10 maja 2001 r. w wydarzeniu „Europa-Forum" we Frankfurcie nad Menem. Minister kultury Republiki Słowackiej Milan Kňažko otworzył w Berlinie 12 maja 2001 r. wystawę „Europa około 1000 roku". 22–23 maja 2001 r. wiceminister spraw zagranicznych Ján Figeľ uczestniczył w spotkaniu słowacko-bawarskiej komisji w Monachium, podczas którego rozmawiał z wieloma bawarskimi prominentami[983].

Pierwsza oficjalna wizyta prezydenta Słowacji w Niemczech miała miejsce 9–13 października 2001 r. Rudolf Schuster spotkał się w Berlinie z prezydentem Johannesem Rauem. Obaj politycy rozmawiali o możliwościach rozwoju współpracy gospodarczej, staraniach akcesyjnych Słowacji, a także o bezpieczeństwie międzynarodowym po rozpoczęciu operacji w Afganistanie. Prezydent spotkał się też z szefem niemieckiej dyplomacji – Joschką Fischerem, który określił Słowację jako bardzo ważnego partnera dla niemieckich inwestorów w regionie Europy Środkowej. Zwrócił jednocześnie uwagę, że RFN liczy na kontynuację dotychczasowego kursu politycznego również po wyborach parlamentarnych w 2002 r. W związku z obawami strony niemieckiej odnośnie do napływu taniej siły roboczej, prezydent stwierdził, że strona słowacka nie będzie się upierała przy skróceniu okresu przejściowego w tej materii. Rudolf Schuster spotkał się też z kanclerzem Gerhardem Schröderem[984].

W dniu 19 lutego 2002 r. premier Mikulaš Dzurinda odbył jednodniową roboczą wizytę w Berlinie. Przedmiotem jego rozmów z kanclerzem Gerhardem Schröderem była akcesja Słowacji do Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego. G. Schröder stwierdził, że Słowacja znajdzie się w pierwszej grupie państw, które przystąpią do UE. Jednoznacznie pozytywnie ocenił politykę rządu M. Dzurindy w obszarze spraw zagranicznych, bezpieczeństwa, obrony i gospodarki. Słowacki premier poinformował niemieckiego kanclerza, że państwa Grupy Wyszehradzkiej będą reprezento-

[982] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Melišova-Bates, P. Lukáč, *Zahraničná politika SR*..., s. 307.

[983] *Ibidem*.

[984] SITA, *EUROSERVIS: Súhrn správ z 9. októbra*, „Sme" z 9 X 2001, http://www.sme.sk/c/128264/euroservis-suhrn-sprav-z-9-oktobra.html [21.04.2014].

wały jednolite stanowisko w kontekście negocjacji w obszarze rolnictwa. Zapewnił również o kontynuacji procesu prywatyzacji i reform również po wyborach parlamentarnych. Przedmiotem rozmów była również przygotowywana prywatyzacja słowackiego przemysłu energetycznego. W Bundestagu premier spotkał się z przewodniczącym komisji obrony Helmutem Wieczorkiem, przewodniczącym komisji europejskiej Friedbertem Pflüglerem i z przewodniczącym niemieckiej delegacji przy Zgromadzeniu Parlamentarnym NATO Marcusem Meckelem. Niemcy tłumaczyli M. Dzurindzie konieczność reform również po wyborach parlamentarnych. F. Pflügler stwierdził, że w kontekście akcesji do struktur euroatlantyckich Słowacy myśleli, że mogą iść własną drogą, co jednoznacznie określił jako błąd. M. Dzurinda spotkał się również z przedstawicielami niemieckiej firmy Ruhrgas zainteresowanej przejęciem 49% akcji Słowackiego Przemysłu Gazowego (Slovenského plynárenskeho priemyslu, SPP)[985].

Premier Mikulaš Dzurinda odbył również wizytę roboczą na Uniwersytecie Humboldta w Berlinie, gdzie wygłosił referat *Europejska debata konstytucyjna z punktu widzenia Słowacji*. Było to pierwsze międzynarodowe wystąpienie przedstawiciela Słowacji na temat przyszłości Europy. M. Dzurinda poparł zdanie niemieckiego ministra spraw zagranicznych Joschki Fischera, że przyjęcie *Traktatu ustanawiającego konstytucję dla Europy* przyczyni się do szerszej integracji europejskiej. Jednoznacznie poparł też *Kartę praw podstawowych*[986]. Obok M. Dzurindy w panelu dyskusyjnym wzięli udział: minister spraw zagranicznych RFN Joschka Fischer, prezydent RFN Johannes Rau, prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Aleksander Kwaśniewski i premier Szwecji Göran Persson[987]. Podczas spotkania M. Dzurindy z kanclerzem G. Schröderem premier Słowacji usłyszał, że strona niemiecka jest pełna uznania dla sukcesów gospodarczych. Kanclerz zaznaczył, że jest przekonany, iż Słowacja znajdzie się w pierwszej grupie przyjętych do Unii Europejskiej, jest również silnym kandydatem do Sojuszu Północnoatlantyckiego[988].

Kilka dni po tej wizycie przybył do Niemiec prezydent Rudolf Schuster. W Hamburgu 22 lutego 2002 r. odwiedził siedzibę firmy Airbus Industria, gdzie spotkał się z jej wiceprezydentem Peterem Schröderem i rozmawiał o niemieckim przemyśle lotniczym. R. Schuster przekazał P. Schröderowi listę słowackich firm, które mogłyby uczestniczyć w projekcie budowy Airbusa 380. R. Schuster odbył również rozmowy z niemieckimi biznesme-

[985] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Bates-Melišová, *Zahraničná politika SR*..., s. 370–371.

[986] Zob. szerzej: M. Dzurinda, *The Debate on the European Constitution – A Slovak View*, „Slovak Policy Affairs" Spring 2002, nr 1.

[987] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Bates-Melišová, *Zahraničná politika SR*..., s. 370.

[988] „Gazeta Wyborcza" z 20 II 2002, s. 7.

nami zainteresowanymi inwestowaniem w Słowacji. Spotkał się z ich strony z krytyką nadmiernej biurokracji[989].

Kilka miesięcy później Rudolf Schuster ponownie przyjechał do Niemiec. 7 maja 2002 r. w Akwizgranie uczestniczył w konferencji Forum Europejskiego. W swoim wystąpieniu podkreślił konieczność akcesji Słowacji do struktur euroatlantyckich i kontynuacji procesu demokratyzacji. Uczestniczył również w uroczystości wręczenia Nagrody Karola Wielkiego, którą w 2002 r. otrzymała wspólna waluta euro, a odebrał ją prezes Europejskiego Banku Centralnego Wim Duisenberg[990].

Słowacy kontaktowali się również z przedstawicielami niemieckich krajów związkowych. 21 listopada 2001 r. miała miejsce wizyta u premiera Saksonii Kurta Biedenkopfa. Prezydent Rudolf Schuster nie ukrywał dużej satysfakcji z faktu rozwoju stosunków pomiędzy Słowacją a Saksonią. Uspokajał premiera Saksonii w związku z obawami zagrożenia rynku pracy poprzez napływ taniej siły roboczej[991].

W Bratysławie 13–14 czerwca 2002 r. doszło do dwunastego posiedzenia komisji słowacko-bawarskiej, której zadaniem była koordynacja wzajemnych kontaktów w obszarze gospodarki, transportu, szkolnictwa, kultury oraz ochrony środowiska naturalnego. Premier Mikulaš Dzurinda odwiedził Berlin 19 sierpnia 2002 r. w związku z powstaniem funduszu mającego pomóc państwom, które stały się ofiarami powodzi[992].

W dniu 6 września 2002 r. przewodniczący Wolnej Partii Demokratycznej i prezes Friedrich Naumann Stiftung graf Otto Lambsdorff odwiedził Słowację. Przedmiotem spotkania były rozmowy na temat możliwych opcji po wyborach parlamentarnych. O. Lambsdorf był również głównym negocjatorem rządu niemieckiego w sprawie odszkodowań dla ofiar II wojny światowej. Prezydent Rudolf Schuster był zainteresowany możliwością przyspieszenia wypłaty odszkodowań wojennych dla nieżydowskich ofiar II wojny światowej[993].

7.3. Federacja Rosyjska

Analizując pierwszy okres istnienia Republiki Słowackiej, można dojść do wniosku, że Federacja Rosyjska była jednym z kluczowych partnerów dla nowego państwa na politycznej mapie Europy. Wyrazem tego była chociaż-

989 J. Marušiak, A. Duleba, Z. Bates-Melišová, *Zahraničná politika SR*..., s. 370.
990 *Ibidem*, s. 371.
991 *Ibidem*.
992 *Ibidem*.
993 *Ibidem*.

by imponująca liczba dziewięćdziesięciu nowych umów z Rosją, które podpisano do 1997 r. Ponadto do układów z tym państwem należało zaliczyć około czterdziestu umów z byłym ZSRR, które nadal miały moc obowiązującą. Problemem mogły być nierozstrzygnięte problemy dotyczące Ukrainy Zakarpackiej. Żyjąca tam mniejszość, związana przed II wojną światową z Czechosłowacją, określiła się jako mniejszość rusińska, gdy tylko powstały takie możliwości. Problem ten został ostatecznie uregulowany w układach pomiędzy Słowacją a Ukrainą.

W dniu 1 kwietnia 1992 r. pomiędzy Federacją Rosyjską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną zawarto *Traktat o przyjacielskich stosunkach i współpracy*. Ostatecznie z powodu rozpadu federacji dokument ten nie wszedł w życie. 24–25 marca 1993 r. Vladimír Mečiar przebywał z oficjalną wizytą w Rosji, gdzie rozmawiał z prezydentem Borysem Jelcynem. Efektem wizyty było podpisanie kilku atrakcyjnych dla Słowacji umów pomiędzy oboma państwami dotyczących współpracy gospodarczej, naukowej i technicznej. Wkrótce doszło do rewizyty Borysa Jelcyna w Bratysławie 26 sierpnia 1993 r., gdzie prezydent Rosji spotkał się z Michalem Kováčem. W trakcie wizyty obaj prezydenci podpisali układ o przyjaźni[994]. Artykuł 22 tego układu dotyczył statusu mniejszości narodowych w obu państwach. Obie strony zobowiązały się wspierać udział mniejszości w życiu publicznym oraz stwarzać korzystne warunki dla rozwoju ich tożsamości etnicznej, kulturalnej i religijnej. Można w tym artykule znaleźć odwołania do dokumentu kopenhaskiego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie z 1990 r. W umowie powtórzono treści zawarte w traktacie z 1 kwietnia 1992 r.

Piotr Bajda zwrócił uwagę, że równolegle do sygnałów ostrzegawczych ze strony Unii Europejskiej nastąpiła intensyfikacja kontaktów słowacko-rosyjskich. Można domniemywać, że rządzące Słowacją elity polityczne dokonały świadomego wyboru trwania przy władzy za wszelką cenę, licząc się nawet z perspektywą odrzucenia akcesji do UE[995].

W lutym 1995 r. podczas wizyty premiera Wiktora Czernomyrdina w Bratysławie podpisano porozumienie wojskowe pomiędzy oboma państwami, co było zgodne z intencjami Słowacji, której premier określał, że nie zamierza bezpieczeństwa państwa opierać jedynie na sojuszu z Zachodem[996]. Jedna z umów dotyczyła używania rosyjskich systemów kryptograficznych przez armię słowacką. Rosjanie byli zainteresowani przekazywaniem stronie sło-

[994] *Zmluva medzi Slovenskou republikou a Ruskou federáciou o priateľských vzťahoch a spolupráci*, Z.z. 1995, č. 9.

[995] P. Bajda, *Elity polityczne*..., s. 111–112.

[996] Świadczyły o tym kolejne inicjatywy obu stron, jak np. wizyta słowackiego ministra obrony Jána Sitka 21–23 listopada 1996 r. w Moskwie.

wackiej techniki wojskowej w ramach spłaty rosyjskiego długu[997]. W ten sposób do armii słowackiej poza maszynami szyfrowymi trafiły również samoloty MIG–29, śmigłowce bojowe i system rakietowy S–300. Do wzajemnych rozliczeń wybrano bez żadnej procedury przetargowej bank Devin, w którego przypadku istniały przesłanki, że był podporządkowanym rosyjskim grupom biznesowym. W październiku 1995 r. doszło do wizyty premiera Vladimíra Mečiara w Moskwie, w czasie której podpisano szereg umów międzyrządowych i międzyresortowych[998]. Premier spotkał się z niezwykle ciepłym przyjęciem. Ambasador Federacji Rosyjskiej w Bratysławie Siergiej Jastrzembski stwierdził, że politykę V. Mečiara nalezy stawiać za wzór innym liderom regionu, jak powinno się budować dobre relacje z Moskwą[999].

Na przełomie 1996 i 1997 r. rozgorzała szeroka dyskusja na temat rosyjskiej strefy wpływów w Europie Środkowej. Za dwa państwa, które stanowiły potencjalny przyczółek rosyjskich wpływów, uważane były Bułgaria i Słowacja. Federacja Rosyjska starała się wykorzystać prorosyjskie nastawienie ekip rządzących, brak szans na wstąpienie do Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej w pierwszej grupie, uzależnienie od dostaw surowców energetycznych. W obu państwach pojawiły się nawet pogłoski o próbach silniejszego ich powiązania z Rosja czy też całą Wspólnotą Niepodległych Państw niż

[997] *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o hroboch padlých vojakov a civilných obetí*, 13 II 1995, Z.z. 1995, č. 164; *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o zaistení bezpečnosti šifrových prostriedkov vyrobených v Ruskej federácii a používaných v Slovenskej republike*, 13 II 1995, Z.z. 1996, č. 176; *Protokol o spolupráci medzi Slovenskou republikou a Ruskou federáciou v oblasti jadrovej energetyki*, 13 II 1995, www.mzv.sk [27.04.2014]; *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o organizovaní zamestnávania v rámci plnenia obchodných alebo iných zmlúv a o vzájomnom zamestnávaní občanov*, Z.z. 1995, č. 195; *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o spolupráci na realizácii programu leteckého motora RD-35 pre cvičné lietadlo JAK-130*, 13 II 1995, www.mzv.sk [27.04.2014].

[998] *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o leteckej doprave*, 31 X 1995, Z.z. 1996, č. 344; *Dohoda medzi Ministerstvom životného prostredia Slovenskej republiky a Ministerstvom životného prostredia a prírodných zdrojov Ruskej federácie o spolupráci v oblasti ochrany životného prostredia*, 31 X 1995, www.mzv.sk; *Protokol medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o inventarizácii zmluvnoprávnej základne a platnosti dvojstranných zmlúv vo vzťahoch medzi Slovenskou republikou a Ruskou federáciou*, 31 X 1995, www.mzv.sk; *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o spolupráci v oblasti civilnej obrany a vzájomnej pomoci pri mimoriadnych udalostiach*, Z.z. 1996, č. 166; *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o spolupráci pri ukončení výstavby prvého dvojbloku jadrovej elektrárne Mochovce*, 31 X 1995, www.mzv.sk; *Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Ruskej federácie o prijatí príslušníkov Armády Slovenskej republiky na štúdium do vojenských vysokých škôl Ministerstva obrany Ruskej federácie*, 31 X 1995, www.mzv.sk.

[999] P. Bajda, *Elity polityczne*..., s. 111–112.

wynikałoby to z normalnych stosunków bilateralnych. Na początku 1997 r. przypuszczenia o zamiarze przystąpienia do WNP dementował słowacki premier Vladimír Mečiar na spotkaniu z szefostwem Sztabu Generalnego. Sprawa była o tyle dziwna, że nikt wcześniej takich zarzutów nie przedstawiał. Politycy opozycyjni tłumaczyli to niczym niesprowokowane wystąpienie chęcią Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji i całej koalicji rządowej pozostawienia sobie pola manewru na wypadek nieprzyjęcia Słowacji do NATO, zawieszenia jej układu europejskiego, a tym samym potrzebą zmiany orientacji politycznej i koniecznością rozmów z Rosją[1000].

W dniach 28–30 kwietnia 1997 r. ponownie przebywał w Słowacji premier Rosji Wiktor Czernomyrdin. Podczas tego spotkania ustalono, że 1,3 mld dolarów amerykańskich starego długu wobec Słowacji Rosja spłaci dostawami sprzętu wojskowego oraz samolotów typu Tupolew–154[1001]. Podpisano również szereg umów[1002].

Republika Słowacka była w tym okresie stuprocentowo uzależniona od dostaw rosyjskich surowców energetycznych. Poza tym zawierane porozumienia gospodarcze dawały mocną pozycję kapitałowi rosyjskiemu[1003]. Kolejnym obszarem uzależnienia od Rosji był, jak już wspomniano, sektor militarny, co wiązało się z przyjmowaniem na wyposażenie sprzętu wojskowego produkcji rosyjskiej i spłaty przez Rosję zadłużenia poprzez przekazanie nowoczesnych śmigłowców.

Intensywność kontaktów stawała się coraz większa, co było charakterystyczne w okresie starań o wejście do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Mię-

---

[1000] *Europa Środkowa – nadal pomiędzy*..., s. 200. Zob. też: AN, *Dwulicowość koalicji*, „Rzeczpospolita" z 13 I 1997, s. 7.

[1001] „Polityka" z 3 V 1997, s. 14.

[1002] *Protokol o spôsobe výmeny informácií o situácii na štátnej hranici Slovenskej republiky a na štátnej hranici Ruskej federácie za využitia medzinárodných kontaktom*, 29 IV 1997, www.mzv.sk; *Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky, Prezídiom Policajného zboru Slovenskej republiky a Federálnou hraničnou službou Ruskej federácie v oblasti operatívno-pátracej činnosti v záujme ochrany štátnej hranice za využitia medzinárodných kontaktom*, 29 IV 1997, www.mzv.sk; *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o vojensko-technickej spolupráci*, 29 IV 1997, Z.z. 2000, č. 117; *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o ochrane utajovaných skutočností*, 29 IV 1997, Z.z. 2003, č. 8; *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o spolupráci v hraničných otázkach*, 29 IV 1997, www.mzv.sk; *Protokol o zámeroch v príprave pracovníkov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky vo vojensko-vzdelávacích zariadeniach Federálnej hraničnej služby Ruskej federácie*, 29 IV 1997, www.mzv.sk.

[1003] Przykładem mogło być około 65% akcji nowo utworzonego w 1997 r. narodowego przewoźnika lotniczego Slovenske Aerolinie Bratislava (SAB), który pośrednio lub bezpośrednio należał do udziałowców rosyjskich. Z kolei park samolotowy SAB był w całości produkcji rosyjskiej. *Europa Środkowa – nadal pomiędzy*..., s. 201.

dzy 30 maja a 1 czerwca 1997 r. doszło do wizyty delegacji rosyjskiej Dumy Państwowej, podczas której parlamentarzyści otworzyli Dni Kultury Rosyjskiej, które miały trwać od 31 maja do 6 czerwca. Taka intensywność i waga kontaktów nie była niczym dziwnym, szczególnie wtedy, kiedy Słowacja nie została zaproszona do NATO i UE. Przewodniczący rosyjskiej Dumy Giennadij Sielezniow podczas rozmów w Bratysławie przekonywał prezydenta Michala Kováča, że Słowacja powinna ogłosić neutralność, a wtedy Rosja udzieli jej gwarancji bezpieczeństwa. G. Sielezniow pochwalał wybór narodu słowackiego, który głosował za odrzuceniem starań o członkostwo w NATO. Lider Dumy stwierdził, że podobnie głosowaliby Polacy, gdyby doszło tam do referendum[1004]. Nie do końca wyjaśniona została tematyka rozmów, jakie odbyli 29 listopada 1997 r. podczas pobytu w Moskwie premier Vladimír Mečiar i szef Słowackiej Służby Informacyjnej Ivan Lexa[1005].

Po wyborach parlamentarnych 1998 r. nowa koalicja musiała na innych zasadach organizować stosunki z Rosją w sytuacji, gdy powinna jednoznacznie określić swoje miejsce w stosunkach międzynarodowych w integracji ze światem zachodnim. Wymagało to renegocjacji niektórych umów, w tym najważniejszych, dotyczących sojuszu wojskowego oraz zaopatrzenia Słowacji w broń rosyjską. Rząd wycofał się z umowy podpisanej przez Vladimíra Mečiara na dostawy rosyjskiego systemu antyrakietowego S–300. Kontrakt miał rekompensować dawny radziecki dług wobec Słowacji z czasów RWPG. System był już zainstalowany w jednej ze słowackich baz wojskowych[1006].

W 2000 r. doszło do sporu wokół projektu Gazpromu, który chcąc ukarać Ukraińców, zamierzał wygiąć drugą nitkę gazociągu z Półwyspu Jamalskiego przez Polskę do Europy Zachodniej w ten sposób, aby omijała terytorium Ukrainy. Polacy nie zgadzali się na tę alternatywę i żądali rekompensaty dla Ukrainy, gdyby projekt ten został zrealizowany. Dotyczył on również Słowacji, ponieważ gazociąg miał przekraczać granicę Polski ze wschodnią Słowacją i kończyć się w miejscowości Wielkie Kapuszany, łącząc się ze „starym" gazociągiem. Ambasador Słowacji w Polsce Magda Vášáryová oceniała, że rosnący w siłę, kontrolowany przez Kreml Gazprom wykorzystywał gazo- i ropociągi oraz uzależnienie byłych wasali radzieckich od dostaw surowców[1007]. Zwracała uwagę na to, że śledzenie w polityce zagranicznej zależności warunkujących wysiłki Polski i Słowacji mające na celu dywersyfikację, a więc podziele-

[1004] „Polityka" z 7 VI 1997, s. 14.

[1005] *Europa Środkowa – czas przełomu*..., s. 167.

[1006] „Polityka" z 20 III 1999, s. 14. W tym samym okresie z zakupu rosyjskiego system S-300 zrezygnował również Cypr.

[1007] M. Vášáryova, *Sąsiad o północy*..., s. 58.

nie między kilku partnerów źródeł surowców energetycznych dla przemysłu i prywatnych odbiorców, stało się chlebem powszednim ambasady Słowacji w Warszawie. Atak rosyjskiego Gazpromu na Ukrainę, oskarżenia o kradzież gazu i nieodpowiednia konserwacja gazociągu biegnącego przez Ukrainę na Słowację, którym transportowano tranzytem 96% rosyjskiego gazu do Europy Zachodniej i Turcji, wywoływały w Polsce szeroką dyskusję na temat dywersyfikacji źródeł energii. Zdaniem ambasador Grupa Wyszehradzka nie przedyskutowała wspólnej strategii wobec Federacji Rosyjskiej i Ukrainy w sprawie dywersyfikacji i współpracy w tej dziedzinie, wskutek czego Ambasada Republiki Słowackiej w Bratysławie przełożyła polsko-słowackie konsultacje w sprawie gazu planowane na początek lipca 2000 r.[1008]

W lipcu 2000 r. prezydent Federacji Rosyjskiej Władimir Putin zatwierdził nową koncepcję polityki zagranicznej. W koncepcji tej Europa Środkowa nie zajmowała istotnego miejsca, lecz Rosja wyraziła w niej intencję przezwyciężenia stagnacji. Podobnie W. Putin wypowiedział się w styczniu 2001 r. na spotkaniu z kadrą rosyjskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych. W tym samym duchu mówił minister Igor Iwanow, który podkreślał potrzebę zachowania wypracowanych wspólnie z państwami Europy Środkowej i Wschodniej kontaktów ludzkich i gospodarczych oraz danie dodatkowego impulsu dla współpracy bilateralnej, odpowiadającej nowym warunkom i interesom rosyjskim. I. Iwanow złożył w krótkim odstępie czasu wizyty we wszystkich państwach Grupy Wyszehradzkiej. W przypadku Słowacji szef rosyjskiej dyplomacji był obecny w styczniu 2001 r. Przeprowadzone wówczas rozmowy nie zaoowocowały podpisaniem konkretnych umów, niemniej stanowiły istotny krok w odblokowaniu kontaktów[1009].

Już 1 listopada 2001 r. z oficjalną wizytą przybył na Słowację przewodniczący Dumy Federacji Rosyjskiej Gienadij Sielieżniow. Spotkał się w Bratysławie z prezydentem Rudolfem Schusterem i przewodniczącym Rady Narodowej Republiki Słowackiej Jozefem Migašem. Do historycznej pierwszej wizyty prezydenta Republiki Słowackiej w Federacji Rosyjskiej doszło 11 listopada 2001 r. Rudolf Schuster spotkał się w Moskwie z prezydentem Rosji Władimirem Putinem i premierem Michaiłem Kasjanowem. Prezydent odwiedził też Petersburg[1010].

Próbę rozwiązania problemów przyniosła ponowna wizyta w Rosji prezydenta Rudolfa Schustera 19 marca 2002 r., podczas której spotkał się

[1008] *Ibidem*, s. 59–60.

[1009] *Europa Środkowa – kontynuacja przemian...*, s. 283.

[1010] G. Mesežnikov, M. Jakoby, M. Šťastny, *Chronológia udalostí (1. november 2001 – 30. november ber 2001)* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, t. II, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002, s. 462.

z Władimirem Putinem. Rozmowy dotyczyły akcesyjnych planów Słowacji, stosunków bilateralnych w sferze gospodarczej i wymiany kulturalnej[1011]. 18 czerwca 2002 r. Eduard Kukan, będąc z wizytą w Moskwie, podjął rozmowy z ministrem spraw zagranicznych Igorem Iwanowem. Ich tematem były słowackie dążenia do integracji z Zachodem oraz dalsze aspekty współpracy ekonomicznej obu państw[1012].

Rudolf Schuster brał udział między 20 a 21 czerwca 2002 r. w czwartym Forum Ekonomicznym. Rozmowy handlowe rosyjsko-słowackie były oczywiście głównym punktem wzajemnych relacji podczas wizyty R. Schustera, który spotkał się z przewodniczącym Dumy Siergiejem M. Mironowem i szefem komisji handlu i przemysłu Jewgienijem Primakowem oraz prezydentem Sankt Petersburga Władimirem Jakowlewem[1013].

7.4. Stany Zjednoczone Ameryki

Stany Zjednoczone Ameryki po zakończeniu „zimnej wojny" stały się jedynym uniwersalnym mocarstwem globalnym. Głównym interesem w Europie było prowadzenie takiej polityki, która gwarantowałaby bezpieczeństwo USA. Oprócz fundamentalnych interesów związanych z bezpieczeństwem celem dyplomacji amerykańskiej było wspieranie procesów demokratyzacji oraz reform ekonomicznych w państwach przechodzących transformację ustrojową. USA odgrywały dominującą rolę w Sojuszu Północnoatlantyckim i w Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju. W tej sytuacji amerykańskie wsparcie słowackiej akcesji do tych organizacji mogło mieć kluczowe znaczenie. Pewne znaczenie we wzajemnych stosunkach odegrali przedstawiciele mniejszości słowackiej mieszkający na stałe w USA.

Waszyngton był drugim miejscem po Pradze, które odwiedził prezydent Republiki Słowackiej Michal Kováč. W obecności prezydenta USA Billa Clintona i przywódców innych państw uczestniczył w uroczystości otwarcia Muzeum Holokaustu. Wizyta była okazją do zajęcia stanowiska w sprawie Państwa Słowackiego i zagłady słowackich Żydów podczas II wojny światowej. Prezydent spotkał się z przedstawicielami organizacji żydowskich, jednoznacznie potępiając Państwo Słowackie[1014]. Z drugiej strony pojawiła się

[1011] *Ibidem*, s. 471.

[1012] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 115.

[1013] *Ibidem*, s. 115–116.

[1014] Ta jednoznaczna deklaracja miała niezwykle istotne znaczenie w kontekście sympatii ze strony wielu polityków słowackich zarówno w kraju, jak i za granicą do Państwa Słowackiego.

możliwość bezpośredniego spotkania z prezydentem B. Clintonem, członkami Kongresu, przedstawicielami słowackiej diaspory. Warto dodać, że w tym okresie Słowaków reprezentował jedynie Milan Erban jako chargé d`daffaires. Pavol Demeš, pracujący wówczas w kancelarii prezydenckiej, nie ukrywał, że przygotowując tę wizytę, wykorzystał swoje doświadczenie – podczas wizyty Vaclava Havla w 1991 r. był członkiem delegacji. M. Kováč został przyjęty przez B. Clintona w Białym Domu[1015]. Do spotkania obu prezydentów doszło jeszcze pięciokrotnie – dwa razy w USA i trzy razy w czasie spotkań multilateralnych. Natomiast Bill Clinton nigdy nie odwiedził Słowacji, a głównym powodem była sytuacja wewnętrzna w tym państwie.

Na początku lipca 1993 r. Słowację odwiedził Zbigniew Brzeziński. Doszło do spotkania byłego doradcy prezydenta USA Jamesa Cartera z prezydentem Michalem Kováčem. Jak ocenia Miroslav Mojžita, Z. Brzeziński był bardzo zadowolony z tej rozmowy. Opowiadał o swoich szerokich wizjach dalszego rozwoju politycznego w regionie Europy Środkowej. Słowację pozostawił Z. Brzeziński na koniec swojej podróży po wszystkich nowych państwach Europy, które powstały w wyniku rozpadu ZSRR, Jugosławii i Czechosłowacji. Zagrożeniem dla stabilności w tej części Europy uznał sytuację na Ukrainie[1016].

Przedstawiciele USA wielokrotnie reagowali na sytuację, jaka miała miejsce w Słowacji w okresie rządów V. Mečiara. Najostrzejszą reakcją było démarche z 1995 r. Strona słowacka nie przejęła się tym, obwiniała natomiast Amerykanów o rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji[1017].

W październiku 1995 r. w miasteczku Cedar Rapids w stanie Iowa otworzono Narodowe Czeskie i Słowackie Muzeum oraz bibliotekę. W uroczystościach tych uczestniczyli prezydenci Bill Clinton, Vaclav Havel i Michal Kováč. Podczas spotkania B. Clinton zwrócił się do M. Kováča: „Panie Prezydencie, wiemy, że wasza praca była i jest trudna. Stany Zjednoczone wspierają wasze starania w celu otwarcia się i reformowania Słowacji w procesie uzyskania członkostwa w rodzinie narodów demokratycznych. Dziękujemy Panu za liderowanie w tym procesie”[1018]. Słowa te, wypowiedziane w chwili eskalacji konfliktu prezydenta z szefem rządu i wypowiedziane publicznie, z pewnością były olbrzymim wsparciem dla M. Kováča.

Do kolejnego spotkania głów państw doszło przy okazji 50. rocznicy powstania Organizacji Narodów Zjednoczonych. W uroczystościach zorga-

[1015] P. Demeš, *Bola to patriotická...*, s. 142.

[1016] M. Mojžita, *Diplomati považovali...*, s. 154.

[1017] T. Haughton, *What does the case of Slovakia tell us about the EU's Active Leverage?*, http://www.unc.edu/euce/eusa2007/papers/haughton-t-10c.pdf [21.04.2014].

[1018] Cyt. za: P. Demeš, *Bola to patriotická...*, s. 143.

nizowanych w Nowym Jorku w październiku 1995 r., podczas których doszło do największego spotkania głów państw w historii, wziął udział również prezydent Słowacji. Miejsce słowackiej głowy państwa było szczególnie eksponowane, M. Kováč siedział przy stole sekretarza generalnego ONZ Buthrosa Ghali i Billa Clintona[1019].

Amerykanie zareagowali również w sytuacji, gdy premier Vladimír Mečiar potwierdził, że Słowacja dysponuje sześcioma rakietami SS–23 zdolnymi przenosić broń jądrową na odległość 500 km. Rakiety zostały rozlokowane w centralnej części Słowacji, w miejscowości Martin, niedaleko granicy z Polską. Amerykanie domagali się, aby Słowacy rozmontowali rakiety, podobnie jak uczynili to Czesi w połowie 1996 r.[1020]

Po madryckim szczycie, kiedy Słowacja nie została zaproszona do członkostwa, Vladimír Mečiar przyjął antyamerykańską retorykę. W lipcu 1997 r. ambasador USA Ralph Johnson w swoim wystąpieniu przedstawił stosunek Stanów Zjednoczonych Ameryki do Republiki Słowackiej, zwracając uwagę na niedostatki systemu demokratycznego oraz posunięcia rządu podczas referendum w sprawie członkostwa w NATO. W odpowiedzi V. Mečiar porównał działania R. Johnsona do radzieckiego ambasadora w Czechosłowacji w 1968 r. Stepana Czerwonenki. Wystąpienia premiera wspierali inni członkowie rządu i parlamentarzyści. Poseł Ján Smolec uznał ambasadora za persona non grata. Z kolei poseł Roman Hofbauer porównał USA do współczesnego światowego hegemona, który usiłuje obalić legalny rząd na Słowacji i wspierać interesy sąsiednich państw.

Z podobną reakcją spotkały się również słowa rzecznika amerykańskiego Departamentu Stanu Jamesa B. Foleya, który decyzje Rady Narodowej Republiki Słowackiej, aby nie respektować orzeczenia Sądu Konstytucyjnego o naruszeniu praw człowieka posła Františka Gauliedera, uznał za naruszenie zasad państwa prawa i krok w tył w rozwoju demokracji. Wspomniał, że Słowacja nie spełniła zobowiązań wynikających z członkostwa w Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Vladimír Mečiar stwierdził, że przed Słowacją są dwie drogi: pełnej integracji z organizacjami międzynarodowymi lub izolacji[1021].

W 1997 r. za granicą widziano przede wszystkim wysokie poparcie dla partii Vladimíra Mečiara oraz demokratyczną, ale skłóconą opozycję. Jej przedstawiciele uznali za istotne zaprezentowanie SDK za granicą jako faktycznej i realnej alternatywy po wyborach. Jesienią 1997 r. delegacja SDK pojechała do Waszyngtonu, gdzie przedstawiła Amerykanom inną Słowację

[1019] *Ibidem*.
[1020] „Polityka" z 30 VIII 1997, s. 14.
[1021] M. Leško, *Príbeh diskvalifikácie*..., s. 75–78.

niż ta, o jakiej czytali w swojej prasie. Mikulaš Dzurinda rozmawiał z członkami Kongresu, przedstawicielami amerykańskiej dyplomacji, Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego, szczególnie miło wspominał spotkanie ze Zbigniewem Brzezińskim i Michaelem Novakiem[1022].

Konfrontacyjny charakter miały stosunki amerykańsko-słowackie przed wyborami parlamentarnymi we wrześniu 1998 r. Pomimo że prezydent Michal Kováč podczas swojej wizyty w Waszyngtonie 29 stycznia 1998 r. zapewniał, że na Słowacji nie ma ośrodków, które byłyby zainteresowane tym, aby przesunąć orientację w polityce zagranicznej na Wschód, pojawiały się jednak takie obawy. Kongresmeni zwracali uwagę na wizytę Vladimíra Mečiara i szefa Słowackiej Służby Informacyjnej Ivana Lexy w Moskwie w listopadzie 1997 r. Przewodniczący komisji spraw zagranicznych Izby Reprezentantów Benjamin Gillman uważał, że w rzeczywistości rząd słowacki nie ma interesu w przystąpieniu do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Komisja Helsińska Kongresu określiła sytuację na Słowacji jako „majak demokracji, praw człowieka i państwa prawa"[1023].

Na krytykę sytuacji politycznej w Słowacji ze strony USA i państw Europy Zachodniej rząd słowacki odpowiadał, że jest to niesprawiedliwy sąd. USA negatywnie odnosiły się do kroków podjętych przez Vladimíra Mečiara po zakończeniu kadencji przez Michala Kováča. Amerykanie krytycznie ocenili udzielenie amnestii sprawcom porwania syna prezydenta. Z kolei pozytywnie oceniono zaangażowanie żołnierzy słowackich w operacjach pokojowych i próbę porozumienia z Węgrami w sprawie sporu wokół zapory Gabczikovo – Nagymaros na Dunaju[1024].

Z niepokojem odnoszono się do propozycji zmian ustawy o wyborach. Po uchwaleniu nowelizacji doradca prezydenta Billa Clintona oficjalnie tłumaczył stronie słowackiej, że ustawa wyborcza umożliwia wpływanie na wynik wyborów przez uprzywilejowane partie. Ambasador Ralph Johnson jednoznacznie stwierdził, że wybory muszą być wolne i sprawiedliwe. Ministerstwo Spraw Zagranicznych uznało te słowa za niedopuszczalne. Rzecznik Departamentu Stanu USA James B. Foley stwierdził, że wybory były jasnym wyrazem pragnień demokracji słowackiego narodu[1025]. USA pozytyw-

[1022] M. Dzurinda, *Zawsze znajdziesz*..., s. 7.

[1023] TASR, ČTK, jk, *Podľa Madeleine Albrightovej je na mape Európy diera, ktorá sa nazýva Slovensko*, „Sme" z 30 I 1998, http://www.sme.sk/c/2142758/podla-madeleine-albrightovej-je-na-mape-europy-diera-ktora-sa-nazyva-slovensko.html [21.04.2014].

[1024] „Polityka" z 4 X 1997, s. 14.

[1025] ČTK, *Washington k voľbám na Slovensku*, „Sme" z 2 X 1998, http://www.sme.sk/c/2166774/washington-k-volbam-na-slovensku.html [21.04.2014].

nie zareagowały na kształt nowego rządu. Liczyły, że Słowacja podejmie się teraz reform ekonomicznych i politycznych, które zaowocują przyjęciem tego państwa do struktur euroatlantyckich. Amerykanie zadeklarowali również swoją pomoc w tym zakresie.

Sytuacja poprawiła się po zmianach politycznych na Słowacji w 1998 r. Prozachodni kurs polityki zagranicznej spowodował sytuację, w której USA wspierały akcesyjne starania Słowaków. Nie bez znaczenia miały coroczne raporty Departamentu Spraw Zagranicznych USA na temat przestrzegania praw i wolności człowieka na świecie, w których Słowacja była oceniana jako państwo notujące z każdym rokiem postępy w tym obszarze[1026].

Od momentu rozpoczęcia politycznych zmian w 1998 r. nie było większych spornych kwestii w relacjach amerykańsko-słowackich. USA były zainteresowane stabilnym rozwojem politycznym Słowacji, dobrymi kontaktami z sąsiadami, budową stabilnego, transparentnego środowiska ekonomicznego. Amerykanie wspierali Słowaków w ich staraniach o jak najszybszą akcesję do Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. Potwierdziła to minister spraw zagranicznych USA Madeleine Albright we wspólnym wystąpieniu ze słowackim ministrem spraw zagranicznych Eduardem Kukanem 22 stycznia 1999 r. w Waszyngtonie[1027]. Z drugiej strony pojawiały się obawy ze strony amerykańskiej, że proces wejścia państw wschodniej i środkowej części Europy doprowadzi do sytuacji, w której interesy europejskie wezmą górę nad interesami USA.

Stany Zjednoczone Ameryki po raz pierwszy zadeklarowały poparcie dla nowego rządu Mikulaša Dzurindy w oficjalnym wystąpieniu Departamentu Stanu natychmiast po utworzeniu tego rządu. Madeleine Albright w swoich przemówieniach podkreślała politykę rządu słowackiego dotyczącą prodemokratycznych zmian, reform ekonomicznych i polityki wobec mniejszości narodowych i grup etnicznych. Podobnie wypowiadał się prezydent Bill Clinton. W sierpniu 2000 r. wysłał list z pozdrowieniami dla ciężko chorego prezydenta Rudolfa Schustera, któremu gratulował przemian zachodzących na Słowacji. Pod koniec tego miesiąca przesłał list premierowi M. Dzurindzie, w którym zaznaczył, że po rozpoczęciu reform Słowacja stanie się ważnym partnerem USA[1028].

Pierwszą istotną oceną nowej sytuacji na Słowacji było wystąpienie w Kongresie kongresmena Christophera Smitha 11 marca 1999 r. Jego przemówienie obserwowała delegacja parlamentu słowackiego. Ch. Smith zwrócił

[1026] G. Mesežnikov, M. Jakoby, M. Šťastny, *Chronológia udalostí (1. november 2001 – 30. november ber 2001)* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2002*..., s. 470.

[1027] R. Łoś, *Polityka zagraniczna*..., s. 65.

[1028] V. Bilčik, M. Bruncko, A. Duleba, I. Samson, *Vzťahy SR*..., s. 399.

uwagę na zmiany w Słowacji. Politykę rządu Mikulaša Dzurindy przedstawił jako krańcowo różną w stosunku do prowadzonej przez poprzedni rząd, podkreślając reformy demokratyczne i polepszenie sytuacji mniejszości. Najistotniejsza była jednak rezolucja Kongresu przyjęta 16 listopada 1999 r. Poparło ją 202 republikańskich i 202 demokratycznych kongresmenów. Kongres w rezolucji potwierdził, że na Słowacji w 1998 r. i 1999 r. odbyły się demokratyczne parlamentarne i prezydenckie wybory; nowy rząd stoi na drodze reform demokratycznych i ekonomicznych, chroni prawa obywateli bez względu na ich przynależność etniczną, w polityce zagranicznej jednoznacznie dąży do akcesji do struktur euroatlantyckich. W rezolucji jasno stwierdzono, że celem USA będzie wspieranie Słowaków w ich budowie wolnego rynku i demokracji oraz w dążeniach do akcesji w strukturach euroatlantyckich[1029].

Głównym celem polityki zagranicznej Republiki Słowackiej było potwierdzenie solidności państwa jako międzynarodowego partnera, stabilizacja w obszarze politycznym i ekonomicznym. Najbardziej symboliczne znaczenie miały spotkania prezydenta Billa Clintona z premierem Mikulašem Dzurindą. Potwierdziła to Madeleine Albright na Uniwersytecie Komeńskiego w Bratysławie 11 listopada 1999 r.[1030] B. Clinton ani razu nie spotkał się z V. Mečiarem podczas jego urzędowania, natomiast tylko w 1999 r. doszło do jego spotkania z M. Dzurindą dwukrotnie: 21 września podczas walnego posiedzenia Zgromadzenia Ogólnego ONZ w Nowym Jorku i 8 listopada w Waszyngtonie podczas obchodów dziesięciolecia aksamitnej rewolucji. Prezydent B. Clinton spotkał się także z prezydentem R. Schusterem 17 listopada podczas szczytu Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie w Stambule.

Do USA z dwoma roboczymi wizytami udał się również minister spraw zagranicznych Eduard Kukan – w styczniu 1999 r. i kwietniu 2000 r. W czasie tych wizyt rozmawiał z Madeleine Albright. Warto wspomnieć również o wizytach: ministra kultury Milana Kňažki i wiceprzewodniczącego Rady Narodowej Republiki Słowackiej Pavla Hrušovskiego w listopadzie 1999 r., wicepremiera Pavla Hamžika i sekretarza MSZ Jána Figeľa w marcu 2000 r., ministra obrony Pavla Kanisa i wicepremiera Pála Csákiego w sierpniu 2000 r.[1031]

W styczniu 1999 r. doszło do wizyty na Słowacji amerykańskiej delegacji, w skład której wchodziło dwunastu kongresmenów, a na jej czele stał przewodniczący komisji spraw zagranicznych Izby Reprezentantów Benjamin Gilman. W sierpniu na Słowację przyjechała ponownie grupa pięciu kongresmenów z Johnem Micą na czele. Kluczowymi wydawały się również

[1029] *Ibidem*.

[1030] M. Havran, *Historická podpora USA pre Slovensko*, „Sme" z 19 XI 1999, http://www.sme.sk/c/2208023/historicka-podpora-usa-pre-slovensko.html [21.04.2014].

[1031] V. Bilčik, M. Bruncko, A. Duleba, I. Samson, *Vzťahy SR*..., s. 399.

wizyty Madeleine Albright 22 listopada 1999 r. oraz ambasadora USA przy NATO Alexandra Vershbov w listopadzie 1999 r., przewodniczącego Kolegium Połączonych Szefów Sztabów USA gen. Henry'ego Sheltona w styczniu 2000 r., podsekretarza stanu w MSZ Evelyn Lieberman w marcu 2000 r.[1032]

Ważną symboliczną wizytą był przyjazd żony prezydenta USA, Hillary Clinton. Pierwsza Dama przybyła w październiku 1999 r. na zaproszenie Gremium Trzeciego Sektora – skupiającego słowackie organizacje pozarządowe. Oprócz tego spotkała się z premierem i prezydentem Republiki Słowackiej[1033].

W dniu 4 lutego 2000 r. przyjechał do Bratysławy podsekretarz amerykańskiego MSZ, T. Pickering. Przyjęli go wicepremier P. Hamžik i J. Figeľ. Uczestniczył w „okrągłym stole" z przedstawicielami organizacji pozarządowych (*Mimovládne organizácie*, MVO), rozmawiał też z przedstawicielami partii politycznych i posłami do parlamentu. Wystąpił z wykładem na konferencji „Przyszłość Europy i współpraca transatlantycka" zorganizowanej przez SFPA i Ambasadę Republiki Słowackiej[1034].

Sekretarz MSZ Ján Figeľ i wicepremier Pavol Hamžik 7–11 marca 2000 r. przebywali w USA. Rozmawiali z doradcą wiceprezydenta USA ds. bezpieczeństwa narodowego Leonem Fuerthem, zastępcą sekretarza stanu ds. ekonomicznych, handlu i rolnictwa Alanem Larsonem, zastępcą sekretarza stanu ds. finansów Stuartem Eizenstatem i wiceprezesem Banku Światowego na Europę Środkową Johannesem Linnem. Częścią programu były nieformalne rozmowy J. Figeľa z podsekretarzem stanu Strobem Talbottem i zastępcą doradcy prezydenta USA ds. Kosowa i porozumienia z Dayton Jamesem Pardew[1035].

Z roboczą wizytą w USA przebywał 25–28 kwietnia 2000 r. minister Eduard Kukan. W Waszyngtonie spotkał się z M. Albright i z T. Pickeringiem, senatorem G. Smithem i członkiem komisji spraw zagranicznych senatu Ch. Hagelem. Podczas rozmów dominowały kwestie związane z przystąpieniem Słowacji do OECD, NATO i UE, stabilności politycznej i reform ekonomicznych.

We wzroście aktywności Ambasady Republiki Słowackiej można było wyznaczyć wyraźną cezurę. W kwietniu 1999 r. zostały złożone listy uwierzytelniające Martina Bútory. Od samego początku rozpoczął on działania

---

1032 *Ibidem*.

1033 TASR, *Chronológia vzájomných vzťahov medzi SR a USA*, „Sme" z 2 VI 2002, http://www.sme.sk/c/561804/chronologia-vzajomnych-vztahov-medzi-sr-a-usa.html [21.04.2014].

1034 D. Oršula, *Hlavné zahraničnopolitické aktivity Slovenskej republiky v roku 2000* [w:] A. Kotvanová (red.), *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2000*, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava 2001, s. 147.

1035 TASR, *Chronológia vzájomných*...

mające na celu polepszenie wzajemnych relacji i poprawę wizerunku Słowacji w USA, co miało fundamentalne znaczenie w uzyskaniu poparcia w staraniach o przyjęcie do NATO. Ambasada działała też w kierunku poprawy kontaktów ekonomicznych, a przede wszystkim przyciągnięcia inwestorów amerykańskich. W działaniach tych ambasadę wspierały słowackie organizacje pozarządowe.

W czerwcu 1999 r. swoją misję na Słowacji zakończył ambasador Ralph Johnson. Prezydent 28 czerwca wyznaczył na to stanowisko Carla Spielvogela. Jego nominację w Kongresie zablokował senator Charles Grassley, który Martinowi Bútorze powiedział, że jego decyzja nie była związana ze Słowacją, ale miała charakter wewnętrzny. Pomimo to ostatecznie na początku września 2000 r. C. Spielvogel odebrał listy uwierzytelniające. W okresie, kiedy Amerykanie nie mieli swojego ambasadora na Słowacji, jego funkcje sprawował chargé d'affaires Douglas Hengel[1036].

Pozyskanie poparcia USA do jak najszybszego przystąpienia do Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju i podejmowanie działań mających na celu przyciągnięcie amerykańskich inwestycji było głównym celem w obszarze gospodarczym Mikulaša Dzurindy. Temat ten przewijał się podczas wielu spotkań w USA polityków słowackich, a przede wszystkim wicepremiera Ivana Mikloša. W pierwszym półroczu 2000 r. zaczęły się pojawiać sygnały z Departamentu ds. Finansów USA, wyrażające obawę o przebieg dalszych reform strukturalnych i rozwój sytuacji ekonomicznej na Słowacji. USA na początku 2000 r. zaczęły naciskać na inne państwa członkowskie Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, aby nie spieszyć się z akceptacją słowackiej kandydatury, co doprowadziło w maju 2000 r. do zablokowania przyjęcia Słowacji. W tym kryzysowym momencie rząd słowacki zorganizował ofensywę dyplomatyczną, w wyniku której Amerykanie zmienili swoje stanowisko. Pojawiły się wówczas obawy ze strony USA, aby rozszerzenie Unii Europejskiej nie wpłynęło negatywnie na amerykańskie interesy, w wyniku czego spór USA – UE został przeniesiony na proces wejścia Słowacji do Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju. Amerykanie nalegali, aby Słowacja, wstępując do OECD, wycofała swój wniosek z zakończenia liberalizacji rynku audiowizualnego, co prowadziło do tymczasowego zablokowania procesu ze strony Francji[1037].

Biorąc pod uwagę kontakty ekonomiczne, strona słowacka dążyła do tego, aby osiągnęły one podobny poziom jak kontakty USA z innymi państwami regionu Europy Środkowej. Podczas spotkań tzw. okrągłych stołów,

[1036] V. Bilčik, M. Bruncko, A. Duleba, I. Samson, *Vzťahy SR*..., s. 400.

[1037] V. Bilčik, M. Bruncko, I. Samson, *Integrácia SR do EÚ, NATO a OECD* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2000*..., s. 354–361.

będących platformą dyskusji, rozmawiano o kwestiach związanych z amerykańskim poparciem dla słowackich starań o członkostwo w Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju i Unii Europejskiej, a także o wzroście inwestycji. Zwłaszcza drugi okrągły stół, w maju 2000 r. miał duże znaczenie dla zmiany negatywnego stanowiska USA w kontekście przystąpienia Słowacji do OECD[1038].

USA były jednym z najważniejszych partnerów handlowych Słowacji. Według danych Urzędu Statystycznego Republiki Słowackiej i Ministerstwa Gospodarki USA były piątym największym inwestorem na Słowacji, według Narodowego Banku Słowacji poziom amerykańskich inwestycji osiągnął wartość 225,3 mln USD. Istotnym wydarzeniem było podpisanie w marcu 2000 r. przez rząd słowacki z amerykańskim US Steel memorandum o porozumieniu. Następnie we wrześniu i październiku 2000 r. akcjonariusze Východoslovenské železiarne (VSŽ)[1039] zdecydowali o przejęciu zadłużonej huty przez US Steel. Rząd słowacki preferował amerykańskie konsorcjum kosztem indyjskiego ISPAT.

Głównymi tematami spotkań i rozmów polityków różnego szczebla były kwestie związane z bezpieczeństwem, a w szczególności z perspektywą akcesji Republiki Słowackiej do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Dyrektor sekcji stosunków bilateralnych Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ján Šoth podczas konferencji „Słowacka polityka zagraniczna w 2000 roku – na drodze do integracji" w lutym 2001 r. powiedział, że stosunki z USA jako głównym aktorem współczesnych stosunków międzynarodowych są dla Republiki Słowackiej kluczowe[1040].

Niezwykle istotne w kontekście wzajemnych relacji było powstanie w listopadzie 2000 r. Amerykańsko-Słowackiej Komisji (U.S.-Slovakia Action Commission), z inicjatywy amerykańskiego Centrum Studiów Strategicznych i Międzynarodowych (Center for Strategic and International Studies, CSIS) oraz Słowackiego Stowarzyszenia Polityki Zagranicznej. Celem komisji było wspieranie Słowacji w staraniach o członkostwo w NATO. Pierwszymi przewodniczącymi byli Zbigniew Brzeziński, ekonomista Eugen Jurzyca i Wiliam Roth[1041].

1038 *Ibidem*.

1039 Była to największa słowacka huta stali, której budowę rozpoczęto w 1959 r. a zakończono w 1965 r. W listopadzie 1990 r. została sprywatyzowana. Zob. http://www.usske.sk/corpinfo/corpi-s.htm [9.08.2012].

1040 J. Šoth, *Bilaterálne vzťahy Slovenskej republiky v roku 2000* [w:] A. Kotvanová (red.), *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2000*..., s. 133.

1041 M. Bútora, O. Gyárfásová, *Atlanticists, Transatlantic Agenda and U.S.-Slovakia Relationships in Contemporary Slovakia* [w:] O. Gyárfásová (red.), *Nurturing Atlanticists in Central Europe: case of Slovakia and Poland*, Institute for Public Affairs, Bratislava 2008, s. 20–21.

W dniach 31 stycznia – 3 lutego 2001 r. z roboczą wizytą przebywał w USA premier Mikulaš Dzurinda. W Waszyngtonie spotkał się z senatorami Jessem Helmsem, Richardem Lugarem, Chuckiem Hagelem i Gordonem Smithem. Słowacki premier rozmawiał również z senatorami Hillary Clinton, Christopherem Doddem i Peterem Domenicim. W Nowym Jorku M. Dzurinda otworzył uroczystości „Miesiąca kultury słowackiej". Doszło również do wielu spotkań z przedstawicielami biznesu i mediów[1042].

Wiceminister spraw zagranicznych Ján Figeľ uczestniczył 31 marca – 5 kwietnia 2001 r. w Waszyngtonie w forum organizowanym przez Centrum Studiów Strategicznych i Międzynarodowych z okazji jubileuszu dziesięciolecia Grupy Wyszehradzkiej. Oprócz tego rozmawiał z zastępcą sekretarza stanu Richardem Armitagiem oraz z doradcą sekretarza stanu ds. porozumienia z Dayton i Kosowa Jamesem Pardew i przedstawicielem ministra spraw zagranicznych ds. Europy Charlesem Riesem. W Kongresie USA doszło do spotkania z senatorem Benem Nighthorse Campbellem i kongresmenami Christopherem Smithem, Bartem Stupakiem i Collinem Petersonem[1043].

W dniach 3–5 maja 2001 r. odwiedził Waszyngton minister spraw zagranicznych E. Kukan, który rozmawiał z ministrem spraw zagranicznych USA Colinem Powellem i doradcą prezydenta ds. bezpieczeństwa Condolezzą Rice. C. Powell pozytywnie ocenił dwa ostatnie lata przemian na Słowacji. Potwierdził amerykańską politykę otwartych drzwi w kwestii rozszerzenia NATO, zaznaczając, że USA nie podjęły jeszcze decyzji i może to nastąpić po planowanej wizycie prezydenta G.W. Busha w Europie w czerwcu 2001 r. Ważnym sygnałem było potwierdzenie, że C. Powell wysyła do Bratysławy na konferencję premierów państw kandydujących swojego przedstawiciela, którym będzie Marc Grossman. M. Grossman w drodze do Moskwy, gdzie prowadził rozmowy w sprawie amerykańskiej obrony przeciwrakietowej (National Missile Defence, NMD), zatrzymał się w Bratysławie i na konferencji „Nowe europejskie demokracje – przywództwo i odpowiedzialność" 11 maja 2001 r. tłumaczył stanowisko G.W. Busha w kontekście rozszerzenia NATO. Na konferencji byli obecni premierzy Słowenii, Bułgarii, Rumunii, Macedonii, Albanii, Litwy, Łotwy, Estonii, Chorwacji, a także były doradca premiera USA Jamesa Cartera, Zbigniew Brzeziński[1044].

[1042] Association for Culture, Education and Communication, *Month of Slovak Culture (2001)*, New York, february 2001, http://www.acec.sk/en/projekty/month-slovak-culture-2001 [22.04.2014].

[1043] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Melišova-Bates, P. Lukáč, *Zahraničná politika SR*..., s. 297–298.

[1044] TASR, *Dzurinda: Konferencia nových demokracií priblížila Slovensko k NATO*, „Korzár. Sme" z 14 V 2001, http://korzar.sme.sk/c/4697951/dzurinda-konferencia-novych-demokracii-priblizila-slovensko-k-nato.html#ixzz2323Zx2H9 [9.08.2012].

Kolejna wizyta premiera Mikulaša Dzurindy miała miejsce w Waszyngtonie. Słowacki premier spotkał się z prezydentem George W. Bushem, wiceprezydentem Richardem Chenneyem, sekretarzem stanu Colinem Powellem, senatorem Ernestem Hollingsem, przewodniczącym senackiej komisji spraw zagranicznych Henrym Hydem. M. Dzurinda uczestniczył w otwarciu nowego budynku Ambasady Republiki Słowackiej w Waszyngtonie. Tematem rozmów, obok relacji amerykańsko-słowackich, była sytuacja na Bałkanach, Ukrainie, kwestia bezpieczeństwa w Europie. Kolejnym tematem w dyskusjach była kwestia budowy amerykańskiej obrony przeciwrakietowej. M. Dzurinda wykazał swoje poparcie dla planów USA, co w przyszłości podczas rozmów z politykami europejskimi G.W. Bush wielokrotnie podkreślał. Po tej deklaracji M. Dzurinda spotkał się z krytyką, że takie stanowisko może skomplikować relacje z tymi europejskimi partnerami, którzy byli przeciwni polityce Amerykanów w tym obszarze. Minister obrony Jozef Stank wkrótce także poparł NMD, z kolei bardziej ostrożny był minister spraw zagranicznych Eduard Kukan. Ostatecznie wyraził swoje poparcie, licząc na to, że projekt ten nie doprowadzi do eskalacji niepotrzebnego napięcia w stosunkach międzynarodowych[1045].

Liczne kontakty miały również miejsce na niższych szczeblach. Na początku maja 2001 r. odwiedzili USA przewodniczący komisji Rady Narodowej Republiki Słowackiej ds. integracji europejskiej František Šebej i przewodniczący komisji spraw zagranicznych Peter Weiss. Spotkali się z przedstawicielami administracji państwowej, z przedstawicielem Ministerstwa Spraw Zagranicznych Charlesem Riesem, dyrektorem sekcji europejskiej Rady Bezpieczeństwa Narodowego (National Security Council, NSC) Danem Friedem i szefem Dyrektoriatu NSC na Europę Cameronem Munterem. Doszło również do spotkań z przedstawicielami amerykańskich organizacji pozarządowych. W czasie rozmów F. Šebej i P. Weiss prezentowali zbliżanie się do konsensusu krytycznych dotąd sił politycznych w Republice Słowackiej w obszarze polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, również w przyjęciu nowelizacji konstytucji[1046].

Politycy słowaccy jednoznacznie potępili zamachy terrorystyczne z 11 września 2001 r. i zadeklarowali udział w koalicji antyterrorystycznej. Ministerstwo Spraw Zagranicznych stwierdziło, że Sojusz Północnoatlantycki powinien zastosować artykuł 5 *Traktatu waszyngtońskiego*, w myśl którego atak na państwo członkowskie (USA) jest jednoznaczny z atakiem na wszystkich członków Sojuszu. E. Kukan powiedział, że Słowacja jest gotowa uczestniczyć w ewentualnej akcji odwetowej. Zaoferował wsparcie logi-

[1045] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Melišova-Bates, P. Lukáč, *Zahraničná politika SR*..., s. 298.
[1046] *Ibidem*, s. 298–299.

styczne, otwarcie przestrzeni powietrznej lub inną formę pomocy. W podobnym duchu wypowiadał się minister obrony J. Stank. Przewodniczący parlamentarnej komisji spraw zagranicznych P. Weiss stwierdził, że Słowacja będzie postępować jak państwo, które jest sprzymierzeńcem USA i członków NATO. Słowacy przyłączyli się do żałoby za ofiary w USA, która została uchwalona przez Unię Europejską 14 września 2001 r. Premier M. Dzurinda oświadczył, że Słowacja udostępni swoją przestrzeń powietrzną do przeprowadzenia przez Amerykanów operacji wojskowej. Przyłączył się do tych deklaracji minister Eduard Kukan, który zaoferował Amerykanom wszelką pomoc, o jaką poproszą. Po spotkaniu z amerykańskim chargé d´affaires Douglasem Hengelem premier Mikulaš Dzurinda powiedział, że Słowacja będzie postępować tak, jakby była członkiem NATO. Dodał, że rząd słowacki obiecał więcej niż udostępnienie swojej przestrzeni powietrznej, konkretnych form współpracy jednak nie przedstawił[1047].

Amerykańską notę z prośbą o udostępnienie przestrzeni powietrznej Republiki Słowackie, rząd w Bratysławie otrzymał 21 września 2001 r. Spotkała się ona z jednomyślną zgodą. 8 października, dzień po rozpoczęciu amerykańskiej operacji wojskowej, prezydent Rudolf Schuster, przewodniczący parlamentu Jozef Migaš i premier Mikulaš Dzurinda podpisali deklarację, w której jednoznacznie poparli akcję Sojuszu Północnoatlantyckiego[1048].

Dla Słowacji ważne były również inne obszary współpracy, np. w zakresie gospodarki. P. Weiss i F. Šebej podczas swojego pobytu w USA spotkali się z gubernatorem stanu Pennsylwania Tomem Ridgem, który w październiku 2001 r. został doradcą prezydenta ds. bezpieczeństwa. 16–17 maja 2001 r. doszło do długo oczekiwanej wizyty na Słowacji T. Ridge'a i przedstawicieli przemysłu energetycznego USA. T. Ridge'a przyjął premier M. Dzurinda i przewodniczący parlamentu J. Migaš. Delegacja spotkała się z ministrem gospodarki Ľubomírem Harachem. Amerykańscy biznesmeni prowadzili negocjacje z ekspertami Ministerstwa Gospodarki, Słowackiej Agencji Rozwoju Inwestycji i Handlu (*Slovenska agentúra pre rozvoj investícií*, SARIO), przedstawicielami spółek: Slovenské elektrárnie, Slovenský plynárenský priemysl i Západoslovenské energetické závody[1049]. Wspomniana delegacja odwiedziła również Warszawę, Pragę i Budapeszt.

[1047] TASR, *D. Hengel poďakoval M. Dzurindovi*, „Sme" z 27 IX 2001, http://www.sme.sk/c/118344/d-hengel-podakoval-m-dzurindovi.html [22.04.2014].

[1048] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Melišova-Bates, P. Lukáč, *Zahraničná politika SR*..., s. 299.

[1049] TASR, *Obchodníci z americkej Pennsylvánie budú hľadať kontakty v strednej Európe*, „Sme" z 8 V 2001, http://ekonomika.sme.sk/c/46428/obchodnici-z-americkej-pennsylvanie-budu-hladat-kontakty-v-strednej-europe.html [22.04.2014].

Oprócz stabilności politycznej dla amerykańskich przedsiębiorców istotny jest poziom transparentności oraz funkcjonowanie instytucji antykorupcyjnych tworzących korzystny klimat dla inwestorów. Na konieczność walki z korupcją zwracał uwagę ambasador USA na Słowacji Carl Spielvogel i chargé d´affaires D. Hengel. Według D. Hengela przy rozpatrywaniu wniosków państw kandydujących do NATO decydować będą nie tylko kwestie wojskowe, ale również skala korupcji występująca w danym państwie. Amerykańscy inwestorzy w przypadku Słowacji pozytywnie wypowiadali się o kwalifikacjach pracowników, a negatywnie o niejasnym prawie własności[1050].

W latach 2000–2001 Stany Zjednoczone Ameryki zapewniły Republice Słowackiej wszelką pomoc w tworzeniu instytucji demokratycznych. W ramach projektu Kongresu USA zbudowano bibliotekę Narodowej Rady Republiki Słowackiej. Kongresmen Charles H. Taylor po rozmowach z posłem NRSR Petrem Kresákiem stwierdził, że rząd amerykański będzie dalej wspierał Słowaków w tym obszarze. Rząd amerykański sfinansował pobyt w siedzibie NATO w Brukseli wielu przedstawicieli świata polityki (m.in. koalicji, HZDS i Smer) i mediów. Mieli okazję zapoznać się z zaangażowaniem NATO na Bałkanach.

Niezwykle ważną rolę w rozwijaniu współpracy amerykańsko-słowackiej odegrała Ambasada Republiki Słowackiej w Waszyngtonie. Szczególnie ważne było to w kontekście starań o akcesję w NATO. Za pośrednictwem kontaktów z placówkami dyplomatycznymi państw członkowskich NATO i państw kandydujących Ambasada Republiki Słowackiej przyczyniła się w dużym stopniu do wzrostu poparcia dla tej idei. Istotną rolę w tym obszarze odegrali także przedstawiciele słowackiej diaspory w USA. Ambasada organizowała szereg konferencji, seminariów, wystaw celem zaprezentowania Słowacji jako przyszłego członka NATO i UE oraz partnera w wielu obszarach współpracy: politycznej, wojskowej, kulturalnej, edukacyjnej i gospodarczej. W 2001 r. Ambasada kontynuowała wydawanie periodyka „Newsletter. Embassy of Slovakia" publikującego informacyjne i analityczne materiały o rozwoju amerykańsko-słowackich stosunków i o polityce zagranicznej Republiki Słowackiej.

W USA z niepokojem obserwowano zmiany stosunków politycznych na Słowacji, obawiając się przede wszystkim powrotu do władzy ekipy V. Mečiara. Swoich obaw nie ukrywali ambasador USA w Słowacji Ronald Weiser i ambasador USA przy NATO Nicholas Burns[1051].

[1050] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Melišova-Bates, P. Lukáč, *Zahraničná politika SR*..., s. 300.

[1051] *Ibidem*, s. 300.

Po ataku na World Trade Center w Nowym Jorku 11 września 2001 r., Republika Słowacka jednoznacznie zadeklarowała wsparcie dla USA w walce z terroryzmem. Miało to swoje przełożenie na wyrażenie zgody na udostępnienie swojej przestrzeni powietrznej dla samolotów oraz przejście przez terytorium Republiki Słowackiej żołnierzy amerykańskich podczas realizacji operacji „Trwała wolność".

Istotne znaczenie miała również postawa społeczeństwa słowackiego wobec Amerykanów w kontekście ataku terrorystycznego, a przede wszystkim swoistego rodzaju gest Mikulaša Dzurindy, który 4 listopada 2001 r. wystartował w nowojorskim maratonie. Premier spotkał się z senator Hillary Clinton i z burmistrzem Nowego Jorku Rudolfem Giulianim. Warto wspomnieć również o udziale Dzurindy wspólnie z premierem Rumunii Adrianem Nastase w programie „Larry King Live" w telewizji CNN[1052].

Nowy ambasador USA w Republice Słowackiej Roland Weiser na spotkaniu z ministrem spraw zagranicznych Słowacji Eduardem Kukanem 5 grudnia 2001 r. stwierdził, że jednym z głównych priorytetów będzie rozwijanie współpracy ekonomicznej i dążenie do wzrostu amerykańskich inwestycji. 4 lutego 2002 r. z Rolandem Weiserem spotkał się Ján Figeľ. Tematem rozmów był stan przygotowań Słowacji do członkostwa w NATO i UE. Ambasador podkreślił poparcie USA w tym zakresie. R. Weiser przejawiał dużą aktywność, spotykając się z przedstawicielami słowackich elit politycznych i ekonomicznych. Tylko w ciągu pierwszych trzech miesięcy swojego urzędowania odwiedził blisko pięćdziesiąt słowackich miast[1053].

Kontynuowano współpracę w ramach bezpieczeństwa i obrony. 3 grudnia 2001 r. Słowację odwiedził zastępca głównego dowódcy Dowództwa Sił Zbrojnych USA w Europie – generał Carlton W. Fulford. Przyjął go Ján Figeľ. Tematem ich rozmów była transformacja słowackich sił zbrojnych, przygotowania do członkostwa w NATO, pomoc USA w reformie słowackiej armii. Dyskusja toczyła się również wokół sytuacji politycznej po 11 września, wspólnej walki przeciwko międzynarodowemu terroryzmowi oraz konkretnych kroków, jakie może podjąć Słowacja w celu zapewnienia bezpieczeństwa regionu Europy Środkowej. Z kolei w rozmowie z wicepremier rządu Słowacji ds. integracji europejskiej Márią Kadlečikową stwierdził, że Słowacja jest już przygotowana do członkostwa w NATO.

[1052] G. Mesežnikov, M. Jakoby, M. Šťastny, *Chronológia udalostí (1. november 2001 – 30. november ber 2001)* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, t. II, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002, s. 461.

[1053] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Bates-Melišová, *Zahraničná politika SR: hlavné trendy, dvojstranné vzťahy, regionalna spolupráca* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2002*..., s. 360.

Na przełomie 2001 i 2002 r. elementem destabilizującym współpracę w regionie Europy Środkowej były wypowiedzi premiera Węgier. Na łamach „The Washington Post" ukazał się artykuł, w którym pojawiło się stwierdzenie, że Victor Orbán stał się tak jadowity w swych wystąpieniach na temat Lebensraumu[1054] dla Węgrów, że odmówiono mu wizyty w Białym Domu. Dziennikarze doszli do wniosku, że gdyby w 1995 lub 1996 r. wypowiedział się w ten sposób, to Węgry nie zostałyby przyjęte do NATO[1055].

Minister obrony Jozef Stank i sekretarz ministerstwa Rastislav Káčer spotkali się 14 stycznia 2002 r. z ekspertami komisji spraw zagranicznych Senatu USA, którzy odwiedzili Słowację w ramach podróży po państwach aspirujących do członkostwa w NATO. Tematem ich rozmów były głównie reforma armii słowackiej i udział Słowacji w koalicji antyterrorystycznej. J. Stank poinformował Amerykanów o przyjęciu „Koncepcji Sił Zbrojnych Republiki Słowackiej – Model 2010"[1056], udziale Słowaków w misjach pokojowych, zwłaszcza w czesko-słowackim kontyngencie w Kosowie. Amerykańska delegacja podziękowała za solidarność po atakach z 11 września i wsparcie w walce z terroryzmem. Jej przedstawiciele liczyli na kontynuację takiej linii politycznej po wyborach 2002 r. Spotkali się również z ministrem Eduardem Kukanem i przedstawicielami organizacji pozarządowych.

12 marca 2002 r. odwiedził USA J. Figeľ. Doszło do jego spotkania z Walterem Andrusyszynem, dyrektorem oddziału państw Europy Środkowej i Wschodniej Europy Rady Bezpieczeństwa Narodowego (National Security Council, NSC). Odbył także rozmowy z Elizabeth Jones, podsekretarzem stanu ds. Europy USA, ekspertami komisji spraw zagranicznych Senatu – Davidem Merkelem i Bobem Nickelem[1057].

Kilka dni po powrocie Jána Figeľa, 18 marca, odwiedziła Bratysławę Elizabeth Jones, którą przyjął minister spraw zagranicznych Eduard Kukan. Przedmiotem rozmów była akcesja Słowacji do NATO. E. Jones zwróciła uwagę, że obok spełnienia kryteriów istotne jest, kto będzie premierem w Słowacji po jesiennych wyborach parlamentarnych. Miała na myśli realną perspektywę powrotu do władzy Vladimíra Mečiara. Podkreśliła, że Słowacy sprawdzili się poprzez aktywność w czasie kryzysu w Kosowie, podczas operacji „Trwała wolność" i w ramach walki z międzynarodowym terroryzmem. E. Kukan poinformował o niedopuszczalności rewizji dekretów Be-

[1054] Autor „The Washington Post" nawiązywał tym słowem do jednego z fundamentalnych haseł wypowiadanych przez Adolfa Hitlera – „przestrzeni życiowej" dla 80 mln Niemców.

[1055] J. Danek, *Węgry zburzyły zgodę*..., s. 14.

[1056] Koncepcie Ozbrojených síl SR – model 2010, http://www.mosr.sk/12/materialy-a-dokumenty.php?mnu=11[12.12.2009].

[1057] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Bates-Melišová, *Zahraničná politika SR*..., s. 361.

neša dla Republiki Słowackiej. Oboje partnerzy byli zgodni w tym, że nie ma możliwości zmian decyzji wielkich mocarstw[1058].

Dnia 30 maja 2002 r. premier M. Dzurinda spotkał się z przedstawicielem Partii Republikańskiej, amerykańskim senatorem z Ohio Georgiem Voinovichem. Politycy rozmawiali o rozwoju bilateralnych stosunków pomiędzy Słowacją a USA, realizacji procesu wejścia Słowacji do Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz o nadchodzącym szczycie NATO w Madrycie[1059].

W dniu 6 czerwca 2002 r. minister obrony Jozef Stank spotkał się w Waszyngtonie z wiceministrem obrony USA Paulem Wolfowitzem. Rozmowy dotyczyły wysłania do Afganistanu słowackiej jednostki inżynieryjnej[1060]. J. Stank poinformował P. Wolfowitza o reformie słowackich sił zbrojnych, a przede wszystkim o ich profesjonalizacji. P. Wolfowitz docenił osobisty udział w reformie sił zbrojnych i pozytywnie ocenił nacisk kładziony na kooperację z jednostkami państw członkowskich NATO. Wyraził jednocześnie nadzieję, że zbliżające się wybory parlamentarne potwierdzą kontynuację demokratycznego rozwoju i procesu reform.

Dzień później prezydenta Rudolfa Schustera przyjął w Białym Domu prezydent George W. Bush[1061]. Była to pierwsza w historii wizyta słowackiej głowy państwa w Waszyngtonie. Podczas rozmów obok prezydenta G.H. Busha byli obecni Colin Powell i doradca prezydenta ds. bezpieczeństwa Condolezza Rice. Stronę słowacką reprezentowali: prezydent Rudolf Schuster, minister spraw zagranicznych Eduard Kukan, minister obrony Jozef Stank i wicepremier Pál Csáky. R. Schuster przekonywał prezydenta USA o wiarygodności słowackiego rządu i gwarantował dołożenie wszelkich starań, aby dotychczasowy kierunek polityki zagranicznej pozostał niezmieniony. Z rozmowy prezydentów wynikało, że wejście Słowacji do NATO jest konieczne, aby do szczytu w Pradze utrzymywał się przy władzy rząd, który będzie dla USA wiarygodny. G.W. Bush podkreślił z zadowoleniem decyzję o wysłaniu słowackich wojsk inżynieryjnych do Afganistanu i potwierdził amerykańskie wsparcie dla Słowacji w jej staraniach akcesyjnych do struktur zachodnich. USA były też zainteresowane skalą korupcji w Słowacji. R. Schuster na zakończenie zaprosił G.W. Busha do wizyty na Słowacji, dodając, że mogłoby dojść do spotkania obu polityków podczas szczytu NATO w Pradze. P. Csáky zwrócił uwagę na to, że wielokrotnie powtarzane uwagi o konieczności wiarygodno-

[1058] *Ibidem*.

[1059] G. Mesežnikov, M. Jakoby, M. Šťastny, *Chronológia udalostí (1. november 2001 – 30. november ber 2001)* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, t. II, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002, s. 476.

[1060] *Ibidem*.

[1061] *Ibidem*.

ści rządu słowackiego spowodowały sytuację, w której niektóre słowackie partie polityczne są w stosunku do USA sceptyczne[1062].

R. Schuster w Waszyngtonie spotkał się również z politykami Kongresu. Przedstawiciele Słowacji informowali przywódcę Republikanów w Senacie Trenta Lotta i senatora Mitcha McConella o przeprowadzanych ekonomicznych, politycznych i wojskowych reformach i ich kontynuacji również po szczycie w Pradze. Senatorowie podkreślili, że Słowacja wkrótce stanie się pełnoprawnym członkiem Sojuszu Północnoatlantyckiego. Słowaccy politycy spotkali się również z republikańskim senatorem pochodzenia słowackiego Johnem Micą oraz przedstawicielami mniejszości słowackiej w USA. Podczas swojego pobytu R. Schuster otworzył wystawę malarstwa Miroslava Cipáry. Zwiedził też Muzeum Holokaustu[1063]. Wizytę delegacji słowackich polityków można ocenić jako sukces. Przede wszystkim wzmocniła ona pozycję Republiki Słowackiej w oczach polityków amerykańskich z prezydentem włącznie, przez co zwiększyła szanse na szybkie wejście do struktur euroatlantyckich.

Warto wspomnieć o tym, że Słowacy byli inicjatorami wielu kroków, które wpływały na pozytywny obraz państwa. Przykładem może być inicjatywa ambasadorów: słowackiego Martina Bútory i polskiego Przemysława Grudzińskiego, którzy w siedzibie Ambasady Republiki Słowackiej w Waszyngtonie zorganizowali spotkanie przedstawicieli dyplomatycznych dziesięciu państw kandydujących do wejścia do NATO (Albanii, Bułgarii, Chorwacji, Estonii, Litwy, Łotwy, Byłej Jugosłowiańskiej Republiki Macedonii, Rumunii, Słowacji, Słowenii) oraz państw członkowskich (Czech, Polski i Węgier). Przyjęli wspólną deklarację wspierającą wizję swobodnej i zjednoczonej Europy. Deklaracja ta została wręczona Billowi Clintonowi i George'owi W. Bushowi. Dyplomaci wyrazili solidarność państw Europy Środkowej i Wschodniej ze społeczeństwem amerykańskim po tragedii 11 września 2001 r. i ich gotowość do bycia sojusznikami USA i NATO. Jednocześnie wystąpili z wnioskiem do prezydenta i Kongresu USA o poparcie przyjęcia do NATO wszystkich państw kandydujących, które zadeklarowały swoją gotowość do członkostwa. Słowacki ambasador zwrócił uwagę na fakt, że Sojusz Północnoatlantycki to nie jest wyłącznie organizacja wojskowa, ale członkostwo w nim związane jest z zapewnieniem wolności, demokracji i społeczeństwa otwartego. Na spotkaniu obecny był przewodniczący komisji USA przy NATO B. Jackson, W. Andrusyszyn i senator G. Voinovich. Potwierdzili oni zobowiązania USA odnośnie do przyjęcia po szczycie w Madrycie dużej grupy państw. W. Andrusyszyn oznajmił, że nic nie stoi na drodze

[1062] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Bates-Melišová, *Zahraničná politika SR*..., s. 362.

[1063] Na temat wizyty Rudolfa Schustera zob. szerzej: *Slovak President Received at White House*, „Slovakia. Newsletter of the Embassy of Slovakia", Summer 2002.

przystąpienia do NATO i wszystko zależy jedynie od poszczególnych państw. G. Voinovich ocenił szanse Republiki Słowackiej bardzo wysoko pod warunkiem utrzymania dotychczasowej linii politycznej[1064].

W dniu 3 maja 2002 r. w ramach dyskusji nt. „Rozszerzenie NATO a perspektywy państw kandydujących" przed kongresmenami w Waszyngtonie wystąpił ambasador M. Bútora. Zaznaczył, że Słowacja stara się o przystąpienie do Sojuszu ze względu na swoją przeszłość, ale przede wszystkim dla swojej przyszłości. Stwierdził, że Słowacja po przyjęciu stanie się lepszym państwem i że w interesie USA będzie silniejsze NATO. Poinformował o krokach, jakie były podjęte przez Słowację w procesie akcesyjnym w obszarze ekonomicznym i bezpieczeństwa.

Duże znaczenie miał przewóz szczątków Milana Hodży[1065] z Chicago na Słowację. Miało to symboliczne znaczenie ze względu na dziedzictwo tego polityka, którego ideą była integracja Słowacji z Europą Zachodnią. Był gorącym orędownikiem współpracy państw Europy Środkowej. W „Chicago Tribune" pojawił się artykuł na jego temat, w którym określono go jako słowackiego George'a Washingtona[1066]. Zmarł w mieście Clearwater (USA) 27 czerwca 1944 r. i nie mógł być pochowany na Słowacji z powodów politycznych – krytykował politykę prowadzoną przez Edvarda Beneša. Sytuacja zmieniła się dopiero w 2002 r. dzięki staraniom historyka i politologa Pavla Lukáča ze Słowackiego Stowarzyszenia Polityki Zagranicznej i rodziny M. Hodży, a także wsparciu rządu słowackiego. W uroczystym zgromadzeniu w Garfield Park Conservatory 23 czerwca 2002 r. uczestniczyli przedstawiciele miejscowej społeczności słowackiej, konsulatu słowackiego w Chicago, minister kultury M. Kňažko i ambasador Martin Bútora. Na miejscu zostały odczytane listy burmistrza Chicago Richarda M. Daley'a, gubernatora stanu Illinois George'a H. Ryana. 25 czerwca zorganizowano seminarium na Uniwersytecie Benedyktyńskim w Lisle, na którym wystąpiła amerykańska historyczka Susan Mikula, Pavol Lukáč, doradca premiera Mikulaša Dzurindy Miroslav Wlachovský[1067]. Przed przewozem szczątków na lotnisko w ewange-

[1064] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Bates-Melišová, *Zahraničná politika SR*..., s. 362.

[1065] Premier Czechosłowacji w latach 1935–1938. Jest on uważany za jednego z najwybitniejszych słowackich polityków XX w. Był najmłodszym słowackim posłem do węgierskiego Sejmu, działał aktywnie w kierunku powstania Pierwszej Republiki Czechosłowackiej. Po układzie w Monachium wyemigrował do Wielkiej Brytanii, a następnie do USA. Był jednym z inicjatorów współpracy regionalnej i integracji europejskiej.

[1066] M. Mitterpachvá, *Cesta Slovenského Georgea Washingtona,* http://www.czsk.net/svet/clanky/sr/hodzadoma.html [7.08.2012].

[1067] Relacja z seminarium na Uniwersytecie Benedyktyńskim w: M. Leland, *Slovakia to Rebury Former PM*, http://worldnewssite.com/News/2002/June/2002-06-26-42-Slovakia.html [7.08.2012].

lickim kościele w Chicago odbyło się nabożeństwo, które koncelebrował biskup Juan Cobrda. Ceremonia pogrzebu w obecności premiera M. Dzurindy odbyła się 27 czerwca 2002 r. na Cmentarzu Narodowym w Martinie. Szczątki M. Hodży pochowano u boku małżonki Ireny[1068].

W kontekście stosunków bilateralnych istotną rolę odegrały dwie wizyty senatorów USA. 30 maja 2002 r. Słowację odwiedził senator G. Voinovich, który w przeszłości pełnił funkcje burmistrza Cleveland (1980–1989) i gubernatora Ohio (1991–1998). Na spotkaniu z sekretarzem ministerstwa obrony R. Káčerem wyraził swoje poparcie dla idei rozszerzenia NATO. Politycy rozmawiali o przygotowaniach Republiki Słowackiej do członkostwa.

W dniu 22 sierpnia 2002 r. minister spraw zagranicznych Eduard Kukan, minister obrony Jozef Stank i minister spraw wewnętrznych Ivan Šimko przyjęli w Bratysławie senatorów Johna McCaina i Freda Thompsona[1069]. Amerykańscy senatorowie pozytywnie wypowiedzieli się na temat przygotowań Słowacji do członkostwa oraz zaangażowania w operację „Trwała wolność". Ocenili również udział słowackich jednostek w działaniach pokojowych w Bośni i na Cyprze. W ocenie J. McCaina Słowacja mogłaby odgrywać w Sojuszu ważną rolę. Sam J. McCain był uważany za jednego z najbardziej wpływowych polityków w USA. W Bratysławie spotkał się również z mieszkańcami. Pomimo zapewnień obecnego na spotkaniu polityka HZDS Michala Zöldy'ego odnośnie do pozytywnego stanowiska tego ugrupowania w kontekście członkostwa w NATO, J. McCain nie ukrywał niechęci do tej partii. Stwierdził, że obserwował posunięcia poprzedniego rządu i widział wielokrotnie przypadki naruszeń praw człowieka[1070].

Warto w tym miejscu wspomnieć o wizytach w USA polityków opozycji. W marcu 2002 r. przebywał tam Vladimír Mečiar, który wielokrotnie podkreślał, że nieprawdziwe są argumenty, jakoby powrót jego ugrupowania do władzy miał oznaczać wykluczenie planów związanych z członkostwem w NATO. Do USA przybył na zaproszenie forum World Affairs Council, gdzie w Los Angeles miał wystąpić z referatem na temat integracyjnych ambicji Słowacji. Jego wizyta nie zakończyła się sukcesem. Do spotkań z nim z dużym dystansem odnosili się politycy. Przyjął go Henry Hyde, przewodniczący komisji spraw zagranicznych, i John Withers z resortu spraw zagranicz-

---

[1068] *The Late Prime Minister Milan Hodža´s Wish to be Buried in Slovakia is Finally Honored. Slovakia*, Newsetter of the Embassy of Slovakia. Summer 2002.

[1069] G. Mesežnikov, M. Jakoby, M. Šťastny, *Chronológia udalostí (1. november 2001 – 30. november ber 2001)* [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, t. II, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002, s. 481.

[1070] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Bates-Melišová, *Zahraničná politika SR*..., s. 364.

nych, którzy jednoznacznie stwierdzili, że dotychczasowa polityka V. Mečiara jest przeszkodą w wejściu Słowacji do NATO[1071].

Z kolei za udaną można było uznać wizytę w USA przewodniczącego partii Smer Roberta Fico. Potwierdzili to przedstawiciele Ambasady Republiki Słowackiej w Waszyngtonie, w podobnym tonie wypowiedział się amerykański ambasador w Bratysławie Ronald Weiser. R. Fico spotkał się z H. Hydem, B. Jacsonem i głównym członkiem amerykańskiego przedstawicielstwa przy NATO Julie Finley[1072].

Przedstawiciele USA pozytywnie odnieśli się do wyborów parlamentarnych w 2002 r. na Słowacji. Prezydent G.W. Bush przekazał telefonicznie gratulacje premierowi M. Dzurindzie.

[1071] T. Nicholson, *Mečiar gets personal with low – profile tour of the States*, http://spectator.sme.sk/articles/view/7022/1/ [26.04.2014]; *idem*, *Mečiar ends US trip on positive note* http://spectator.sme.sk/articles/view/7081/10/ [26.04.2014].

[1072] J. Marušiak, A. Duleba, Z. Bates-Melišová, *Zahraničná politika SR*..., s. 364.

Zakończenie

Republika Słowacka jest państwem małym zarówno pod względem potencjału ludnościowego, jak i powierzchni. W analizowanym okresie nie sąsiadowała ona z żadnym państwem, które byłoby mocarstwem regionalnym. Wśród sąsiadów członkiem Unii Europejskiej była Austria, trzy państwa aspirujące do członkostwa w NATO i UE będące jednocześnie członkami Grupy Wyszehradzkiej (Czechy, Polska, Węgry) oraz Ukraina – państwo powstałe w wyniku rozpadu ZSRR. Ze względu na brak surowców energetycznych Słowacja była uzależniona od dostaw z Rosji.

Ważną determinantą polityki zagranicznej Republiki Słowacji był czynnik ludnościowy. Słowację zamieszkiwał znaczny odsetek osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych. W analizowanym okresie szczególną rolę odegrała mniejszość węgierska i romska. Węgrzy stanowili najliczniejszą populację zamieszkującą zwarty obszar przy granicach z Republiką Węgierską, co miało szczególne znaczenie w obliczu eskalacji konfliktu słowacko-węgierskiego. Nieco inaczej sytuacja przedstawiała się w przypadku mniejszości romskiej. Co prawda oficjalne dane statystyczne mówiły o 100-tysięcznej populacji tej grupy etnicznej, jednak dane szacunkowe wskazywały na 300-, a nawet 500-tysięczną (około 10% całej ludności Słowacji). Znaczna część społeczności romskiej była uzależniona od pomocy społecznej i stąd pojawiały się liczne wystąpienia przedstawicieli radykalnych partii politycznych atakujących tę grupę etniczną. Polityka władz słowackich, szczególnie w latach 1994–1998, gdy w rządzie byli obecni przedstawiciele Słowackiej Partii Narodowej, skomplikowała proces akcesji Republiki Słowackiej do struktur euroatlantyckich.

Nie mając bogatych tradycji własnej państwowości, wielu Słowaków doszukiwało się korzeni własnego państwa nawet w VII w. Odwołując się do Państwa Samona i Państwa Wielkomorawskiego, wielu historyków i politologów próbowało i nadal próbuje na tym budować tożsamość narodową. Przez blisko tysiąc lat ziemie słowackie znajdowały się w orbicie wpływów węgierskich. Dopiero na przełomie XVIII i XIX stulecia nastąpił proces kształtowania się narodu słowackiego, a największą w tym rolę odgrywali duchowni protestanccy. Doszło wówczas do formowania języka literackiego. Od momentu powstania dualistycznej monarchii austro-węgierskiej stopniowo narastał proces madziaryzacji prowadzonej przez władze węgierskie. W odpowiedzi

na to zaczął się kształtować silny ośrodek słowackiej myśli narodowej w Rużomberku skupiony wokół księdza Andrieja Hlinki. Innym ważnym ośrodkiem stała się Macierz Słowacka. Po zakończeniu I wojny światowej na skutek działań podejmowanych przez Tomasza Masaryka powstało wspólne państwo Czechów i Słowaków. Miał to być związek dwóch narodów na równych prawach, jednak to Czesi mieli zdecydowanie mocniejszą pozycję. Sytuacja zmieniła się w drugiej połowie lat 30. XX w., kiedy to na skutek polityki prowadzonej przez III Rzeszę nastąpił kres państwowości czechosłowackiej. Po kilku miesiącach autonomii, w marcu 1939 r. powstało Państwo Słowackie, które jednak nie prowadziło samodzielnej polityki i było uzależnione od III Rzeszy. Efektem tego był udział władz słowackich w eksterminacji miejscowych Żydów. Po zakończeniu II wojny światowej ponownie doszło do stworzenia wspólnego państwa Czechów i Słowaków. Czechosłowacja znajdowała się wówczas w orbicie wpływów ZSRR. Na przełomie lat 80. i 90. wśród Słowaków zaczęły kształtować się tendencje separatystyczne. Ostatecznie w latach 1990–1992 na skutek stanowiska przede wszystkim dwóch polityków: Vaclava Klausa i Vladimíra Mečiara doszło do rozpadu Federacji.

Wkrótce po powstaniu Republiki Słowackiej stosunkowo szybko nastąpił proces uznania nowego podmiotu stosunków międzynarodowych przez poszczególne państwa, przystąpienie Słowacji do organizacji międzynarodowych i dosyć duży kredyt zaufania ze strony społeczności międzynarodowej, spowodowany pokojowym rozpadem Federacji, jakże różnym od wydarzeń rozgrywających się w tym samym czasie na Półwyspie Bałkańskim. Z pewnością pozytywnym czynnikiem był również rozwój współpracy regionalnej i transgranicznej. Już po kilkunastu miesiącach doszło do zasadniczej zmiany. Pomimo faktu, że w zasadzie priorytety polityki zagranicznej pozostały bez zmian, sytuacja wewnętrzna po wyborach parlamentarnych w 1994 r. spowodowała izolację miedzynarodową Republiki Słowackiej. Łamiąc fundamentalne prawa człowieka, rząd koalicji Ruch na rzecz Demoktratycznej Słowacji – Słowacka Partia Narodowa – Zrzeszenie Robotników Słowackich spotkał się z ostrym potępieniem zarówno ze strony Unii Europejskiej, jak i poszczególnych państw zachodnioeuropejskich oraz USA, ponadto w zasadzie nie funkcjonowała wówczas współpraca wyszehradzka. W tym okresie miał miejsce ostry spór na linii prezydent – premier, który dodatkowo komplikował pozycję międzynarodową Słowacji. „Mecziaryzm" – specyficzna sytuacja wewnętrzna w Słowacji – spowodował kuriozalny przypadek. Przed wyborami parlamentarnymi w 1998 r. doszło na niespotykaną dotąd skalę do konsolidacji opozycji w celu odsunięcia od władzy V. Mečiara. Pomimo że HZDS ponownie zwyciężył w wyborach parlamentarnych, nie miał jednak zdolności koalicyjnych i nie był w stanie stworzyć

rządu. Nowym premierem został Mikulaš Dzurinda stojący na czele tzw. błękitnej koalicji. Nastąpiły wówczas zasadnicze zmiany zintensyfikowane jeszcze po wyborach prezydenckich w 1999 r., w wyniku których Słowacja wyszła z izolacji międzynarodowej.

Analizując deklaracje programowe poszczególnych rządów, w obszarze polityki zagranicznej priorytetem była akcesja do Wspólnot / Unii Europejskiej oraz Sojuszu Północnoatlantyckiego. Jeżeli chodzi o integrację europejską, to proces ten rozpoczął się dla Słowaków jeszcze w okresie istnienia Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej. Układ europejski (*Umowa o stowarzyszeniu*) został podpisany w grudniu 1991 r. Pozwolił on już na częściową partycypację w funduszach przedakcesyjnych. Z pewnością w tym okresie czynnikiem wpływającym pozytywnie na proces akcesji było nawiązanie współpracy regionalnej poprzez utworzenie Trójkąta Wyszehradzkiego. Pomimo to można zaryzykować stwierdzenie, że współpraca wyszehradzka w początkowym okresie nie została należycie wykorzystana. Rozpad Federacji spowodował sytuację, w której strona słowacka była zmuszona cały proces rozpocząć od nowa, a w przeciwieństwie do Czechów Słowacy byli w gorszej sytuacji: musieli na nowo budować podstawy personelu dyplomatycznego, mieli też gorsze wskaźniki ekonomiczne, mało efektywną gospodarkę z nierentownym przemysłem ciężkim oraz liczne problemy społeczne. W okresie rządów V. Mečiara, na tle Czech, Polski i Węgier, proces akcesji do UE został spowolniony. Powodem było stanowisko rządu wobec przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych, łamanie praw człowieka, ograniczenie działalności opozycji. W efekcie podczas szczytu UE w grudniu 1997 r. w Luksemburgu, w przeciwieństwie do Czech, Polski i Węgier, Słowacy nie zostali zaproszeni do rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych. W latach 1994–1998 wobec Słowacji przedstawiciele Unii Europejskiej wystosowywali ostrzegawcze demarché, grozili nawet zamknięciem przedstawicielstwa Parlamentu Europejskiego. Po wyborach parlamentarnych w 1998 r. i prezydenckich w 1999 r. nastąpiła intensyfikacja starań o członkostwo w UE. Na efekty nie trzeba było długo czekać – już w grudniu 1999 r. na szczycie w Helsinkach Słowacja została zaproszona do negocjacji akcesyjnych i, co istotne, stała się jednym z liderów tego procesu, zamykając negocjacje ostatecznie w grudniu 2002 r. w Kopenhadze. W przeciwieństwie np. do Polski, wśród słowackich partii politycznych nie miały silnej pozycji te, które akcentowały twardy eurosceptycyzm. Właściwie jedynym zagrożeniem na drodze do członkostwa okazały się obawy o referendum. Nie były związane z jego wynikami, ale z frekwencją. Ostatecznie jednak po zakończeniu procesu ratyfikacyjnego Republika Słowacka wraz z dziewięcioma innymi państwami stała się członkiem Unii Europejskiej 1 maja 2004 r.

Podobny przebieg miała droga Republiki Słowackiej do Sojuszu Północnoatlantyckiego. W przeciwieństwie jednak do Unii Europejskiej, gdzie panował ogólnosłowacki konsensus, w przypadku NATO ścierały się różne koncepcje polityki bezpieczeństwa. Dało się zauważyć zainteresowanie tym państwem ze strony mocarstw nieadekwatnie do jego wielkości. W okresie rządów V. Mečiara nastąpiła intensyfikacja kontaktów z Rosją, szczególnie w obszarze współpracy resortów obrony. To w tym okresie podpisano szereg umów na dostawy rosyjskiego sprzętu wojskowego. Gdy w 1997 r. zaproszenie do członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim otrzymały Czechy, Polska i Węgry, Słowacy pozostali na marginesie akcesji. Przedstawiciele nowego rządu liczyli na to, że po zmianie władzy w 1998 r. pojawi się szansa na dołączenie do partnerów wyszehradzkich, jednak ostatecznie w marcu 1999 r. do NATO przystąpiły tylko trzy wspomniane państwa. Wizja „szarej strefy bezpieczeństwa" w Europie Środkowej nie była po myśli władz Sojuszu. Stąd też w latach 1999–2002 doszło do licznych spotkań z przedstawicielami NATO, szczególnie politykami amerykańskimi, co zaowocowało zaproszeniem do członkostwa podczas szczytu w Pradze w 2002 r. Z pewnością czynnikiem decydującym był również udział słowackich żołnierzy w operacjach pokojowych, stanowisko władz słowackich wobec wydarzeń w Kosowie i aktywność w ramach programu Partnerstwa dla Pokoju.

Spośród sąsiadów jedynym państwem członkowskim Unii Europejskiej była Austria, która w pewnym sensie odgrywała rolę ambasadora Słowacji na jej drodze do UE, zwłaszcza że w analizowanym okresie pełniła przewodnictwo w Radzie Unii Europejskiej. Z pewnością korzystna była też bliskość obu stolic, co wpływało na intensywność kontaktów polityków różnego szczebla, i to zarówno przedstawicieli administracji publicznej, jak i samorządowej. Pozytywnie na obustronne relacje wpłynęła postawa władz słowackich odnośnie do udziału w koalicji rządu austriackiego Jörga Haidera. W sytuacji, gdy większość państw europejskich potępiła Austrię, Słowacy nie przystąpili do wspólnego frontu. Nie oznacza to jednak, że we wzajemnych relacjach nie było żadnych nieporozumień. Z pewnością niekorzystnie wpłynęło na nie uprowadzenie do Austrii przez słowackie siły specjalne syna prezydenta Michala Kováča. W czasie negocjacji akcesyjnych ws. członkostwa Słowacji w UE Austriacy argumentowali swoje zdecydowane stanowisko dotyczące konieczności zamknięcia reaktorów atomowych typu czarnobylskiego. Należy jednak zaznaczyć, że podobne stanowisko zajęli w przypadku czeskiej elektrowni Temelin.

Dobrymi relacjami charakteryzowały się stosunki z Czechami, a była to sytuacja o tyle specyficzna, że przez kilkadziesiąt lat oba narody funkcjonowały w ramach jednego organizmu państwowego, w którym Czesi odgrywa-

li dominującą rolę. Z pewnością wpływ na poprawne stosunki miał pokojowy rozpad Federacji, co jak już wspomniano, spotkało się z pozytywnym odbiorem w Europie Zachodniej. Pewne nieporozumienia pojawiły się jedynie w momencie podziału majątku Federacji oraz wskutek wypowiedzi części czeskich polityków traktujących Słowację jako balast na drodze do UE. O poprawności stosunków świadczy przede wszystkim to, że przez cały analizowany okres funkcjonowała unia celna. Nie bez znaczenia były też rodzinne powiązania, niewielkie różnice pomiędzy językiem słowackim a czeskim oraz fakt, że wielu Czechów i Słowaków studiowało w Bratysławie i Pradze. Pomimo to, porównując lata 1994–1998 i 1998–2002, oba okresy można wyraźnie zróżnicować. Przede wszystkim na skutek polityki prowadzonej przez Vladimíra Mečiara doszło do zahamowania współpracy wyszehradzkiej. Warto natomiast podkreślić, że po 1998 r., kiedy Słowacy wychodzili z izolacji międzynarodowej, Czesi, w sprawie których zapadły już kluczowe decyzje dotyczące członkostwa w NATO i UE, zajęli zdecydowane stanowisko popierające akcesyjne starania Słowaków.

Również jako poprawne można określić relacje z Polską. Z pewnością przeszłość nie była takim balastem jak w przypadku stosunków czesko-polskich, niemniej w niewielkim stopniu na stosunki polsko-słowackie wpływały: historyczny spór wokół przynależności Spisza i Orawy, kwestia udziału wojsk słowackich w agresji na Polskę w 1939 r., współpraca Państwa Słowackiego z III Rzeszą, a także udział wojsk polskich w tłumieniu „praskiej wiosny" w 1968 r. Na uwagę zasługuje rozwój współpracy transgranicznej na rzecz rozwoju sportu, turystyki i kultury. Słowacy widzieli także w Polsce lidera Europy Środkowej, a politycy polscy nie wyobrażali sobie sytuacji, w której Słowacja mogłaby się znaleźć poza NATO i UE, upatrując w tym zagrożenia ze strony Federacji Rosyjskiej, dla której Słowacja mogłaby być ważnym przyczółkiem i zalążkiem odbudowywania wpływów w tej części Europy.

Najbardziej złożonymi w analizowanym okresie były stosunki z Węgrami. W tym przypadku decydujące były uwarunkowania historyczne. Przez blisko tysiąc lat ziemie słowackie znajdowały się w orbicie wpływów węgierskich. W momencie kształtowania się tożsamości narodowej Słowaków rozpoczął się proces madziaryzacji ludności słowackiej, której apogeum przypadało na drugą połowę XIX w. i początek wieku XX. W tym okresie narodził się również silny antymadziaryzm, który był czynnikiem przyczyniającym się do konsolidacji narodu słowackiego. Z kolei najbardziej bolesnym doświadczeniem dla Węgrów była trauma Trianon – postanowienia traktatu pokojowego na zakończenie I wojny światowej, w wyniku którego Węgrzy utracili dwie trzecie swojego terytorium (m.in. Siedmiogrod, Wojwodinę oraz tereny znajdujące

się dzisiaj w Republice Słowackiej). Dążenia do odzyskania tych terenów były szczególnie akcentowane w okresie horthystowskich Węgier, kiedy to obok III Rzeszy najsilniej rozwinął się ruch mający na celu rewizję systemu wersalskiego. Warto jednak podkreślić fakt, że na przełomie XX i XXI stulecia wśród wypowiedzi części polityków węgierskich, szczególnie przedstawicieli partii Jobbik, pojawiły się żądania delimitacji granic słowacko-węgierskich. Z drugiej strony, bardzo często obiektem ataku stawali się przedstawicieli mniejszości węgierskiej w Słowacji. Eskalacja ataków miała miejsce w latach 1994–1998, kiedy członkiem koalicji rządowej była Słowacka Partia Narodowa. Sytuacja poprawiła się po wyborach parlamentarnych w 1998 r., a szczególny wymiar miał fakt, że Węgrzy stali się członkami tzw. błękitnej koalicji. Kiedy wydawało się, że stosunki słowacko-węgierskie będą ewoluować w kierunku normalizacji, doszło do ich zaostrzenia na skutek polityki prowadzonej przez rząd Viktora Orbána. Wpłynęły na to *Karta Węgra* i żądanie anulowania dekretów Beneša.

W latach 1993–2002 marginalną rolę w polityce zagranicznej Republiki Słowackiej odgrywała Ukraina i to pomimo faktu, że wschodni sąsiad mógł stanowić potężny rynek zbytu. Co ciekawe, w okresie rządów Vladimíra Mečiara nie było poważniejszych punktów spornych, natomiast władze w Bratysławie były skupione raczej na relacjach z Rosją. W przeciwieństwie do stosunków bilateralnych z sąsiadami, kiedy dochodziło do deeskalacji, w przypadku Słowacji w latach 1998–2002 stosunki z Ukrainą nigdy nie były tak napięte. Głównymi punktami spornymi były rywalizacja o miejsce niestałego członka w Radzie Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych, kwestia wiz i kombinatu metalurgicznego w Dolińskiej.

Spośród pozostałych państw w analizowanym okresie zdecydowanie najważniejszą rolę w polityce zagranicznej Republiki Słowackiej odgrywały Federacja Rosyjska i Stany Zjednoczone Ameryki. Słowacja stała się obiektem rywalizacji obu mocarstw szczególnie w obszarze bezpieczeństwa. W sytuacji, gdy polityka prowadzona przez koalizję HZDS-SNS-ZRS doprowadziła do izolacji międzynarodowej Republiki Słowackiej, Rosjanie próbowali wykorzystać ten fakt i związać Słowaków ze sobą licznymi umowami o współpracy właściwie we wszystkich dziedzinach. Z żadnym innym państwem Słowacy nie podpisali tylu porozumień, co z Federacją Rosyjską. Szczególny wymiar miała współpraca w obszarze bezpieczeństwa i obrony. Po 1998 r. nastąpiła całkowita zmiana priorytetów polityki zagranicznej Republiki Słowackiej i mając w perspektywie akcesję do NATO, Słowacy ograniczyli relacje z Rosją.

Odwrotnie przedstawiała się sytuacja z USA. Stosunki Słowacji z tym państwem były w zasadzie ograniczone do obszaru bezpieczeństwa i obro-

ny. W pierwszym okresie bilateralne relacje były sporadyczne. Amerykanie wielokrotnie podkreślali, że dopóki Vladimír Mečiar będzie miał jakiekolwiek perspektywy władzy, Republika Słowacka nie ma co liczyć na akcesję do Sojuszu. Widoczne to było chociażby podczas wizyty w USA V. Mečiara (będącego już w opozycji), który spotkał się z bardzo chłodnym przyjęciem. Intensyfikacja kontaktów nastąpiła po wyborach prezydenckich w Słowacji w 1999 r., kiedy Słowacy w drugiej turze zdecydowali, że to Rudolf Schuster, a nie Vladimír Mečiar zostanie głową państwa.

Całkowicie odmienne relacje kształtowały się z Republiką Francuską i Republiką Federalną Niemiec. Oba państwa należały do Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego. Gdy w okresie rządów Vladimíra Mečiara politycy niemieccy wielokrotnie potępiali styl sprawowania władzy przez premiera, trudno było doszukać się analogicznych wypowiedzi ze strony polityków francuskich. Po 1998 r. sytuacja się odwróciła. Nastąpiła intensyfikacja relacji słowacko-niemieckich i wyraźne ograniczenie liczby podpisywanych umów francusko-słowackich i spotkań polityków różnych szczebli.

W wyniku badań pozytywnie zostały zweryfikowane wszystkie hipotezy badawcze przedstawione we wstępie pracy. Po pierwsze, udowodniono, że po rozpadzie Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej Słowacy mieli znacznie mniejszy potencjał w służbie zagranicznej i dyplomacji, co spowodowało trudności w sprawnym prowadzeniu polityki zagranicznej. W momencie powstania samodzielnej Słowacji większość korpusu dyplomatycznego zasiliła czeskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych, a Słowacy stanęli przed koniecznością wykształcenia nowych kadr, na co potrzeba było czasu.

Po drugie, potwierdzono hipotezę, że wśród determinantów wpływających na politykę zagraniczną najistotniejszą rolę odgrywa czynnik historyczny. Czynniki historyczne w największym stopniu wpływały na stosunki słowacko-węgierskie, takie jak madziaryzacja na przełomie XIX i XX w., postanowienia traktatu pokojowego z Trianon czy też dekrety prezydenta Beneša. Można zaryzykować tezę, że ta determinanta w relacjach słowacko-węgierskich miała większe znaczenie niż sam fakt obecności tak licznej mniejszości węgierskiej. Analizując wyniki wyborów parlamentarnych, można dojść do wniosku, że Słowacka Partia Narodowa, która otwarcie atakowała mniejszość węgierską, miała największe poparcie w środkowej części Słowacji. Nie popierali jej natomiast Słowacy zamieszkujący południowe tereny kraju.

Po trzecie, udowodniono, że spośród państw Europy Środkowej i Wschodniej, w przypadku Republiki Słowackiej sytuacja wewnętrzna w największym stopniu wpłynęła na opóźnienie procesu akcesji do Sojuszu Północnoeuropejskiego i Unii Europejskiej. Kluczowa była tu polityka prowa-

dzona przez premiera Vladimíra Mečiara w latach 1994–1998. Analizując sytuację wewnętrzną w Polsce, Czechach, Słowenii, Litwie, Łotwie, Estonii i na Węgrzech (tzn. w państwach, które w 2004 r. weszły do UE), można jednoznacznie stwierdzić, że w analizowanym okresie nie było tam tak skomplikowanej sytuacji wewnętrznej, jak w Słowacji. Analogii można byłoby raczej doszukiwać się na Bałkanach.

Pozytywnie zweryfikowano hipotezę, że spośród sąsiednich państw Republika Słowacka najbardziej napięte stosunki bilateralne miała z Ukrainą. Większość analityków słowackiej polityki zagranicznej wskazywała na Węgry jako państwo, z którym Słowacy mieli najgorsze relacje, tymczasem przyglądając się całej dekadzie, przez cały ten okres zdecydowanie najbardziej napięte były stosunki słowacko-ukraińskie.

Częściowo zweryfikowano hipotezę, że normalizacja stosunków z Republiką Węgierską była determinowana pragmatyzmem: bez niej Republika Słowacka nie spełniłaby wymogów związanych z wejściem do Unii Europejskiej, a poza tym słowaccy Węgrzy byli niezbędni do przeprowadzenia całego pakietu reform. Trudno się z tym nie zgodzić. Można jedynie zastanowić się, czy w sytuacji, gdyby Mikulaš Dzurinda miał większość parlamentarną bez przedstawicieli mniejszości węgierskiej, zaprosiłby do koalicji rzadowej Partię Koalicji Węgierskiej.

Pozytywnie zweryfikowano hipotezę, że izolacja międzynarodowa Republiki Słowackiej w latach 1994–1998 rodziła zagrożenie rozbudowania strefy wpływów w Europie Środkowej przez Federację Rosyjską. Świadczy o tym chociażby duża liczba wizyt polityków różnego szczebla i podpisane umowy o współpracy – do 1998 r. Republika Słowacka, poza Republiką Czeską, z żadnym innym państwem nie podpisała aż tylu porozumień, co z Federacją Rosyjską. Z pewnością była to reakcja V. Mečiara na izolację miedzynarodową, w jakiej znalazła się Słowacja – podobna sytuacja miała miejsce w Bułgarii. Z kolei dla Federacji Rosyjskiej, która po rozpadzie ZSRR utraciła strefy wpływów w Europie Środkowej i Wschodniej, Republika Słowacka miała kluczowe znaczenie. Biorąc pod uwagę perspektywę wejścia do NATO Polski, Czech i Węgier, Słowacja pełniłaby rolę „klina" rozbijającego jednolity obszar bezpieczeństwa państw wyszehradzkich.

Również pozytywnie zweryfikowano hipotezę, że to wybory prezydenckie z 1999 r., a nie parlamentarne z 1998 r. doprowadziły do zapoczątkowania procesu intensywnych zmian mających na celu wyjście z izolacji międzynarodowej. Wybory do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 1998 r. zmieniły układ sił na słowackiej scenie politycznej, odsuwając od władzy HZDS, chociaż ta partia je wygrała. Mimo to wielu polityków zachodnioeuropejskich i amerykańskich nie ukrywało obawy, że w wyborach prezy-

denckich może zwyciężyć V. Mečiar. Dopiero po sukcesie Rudolfa Schustera nastąpiła intensyfikacja procesu wyjścia Republiki Słowackiej z izolacji międzynarodowej. Wybór R. Schustera był o tyle istotny, że w przeciwieństwie do poprzedniego okresu i sporów pomiędzy M. Kováčem a V. Mečiarem, od 1999 r. zauważalna była współpraca rządu i głowy państwa w polityce zagranicznej.

Potwierdzono hipotezę, że w przeciwieństwie do pozostałych państw Europy Zachodniej i USA, stosunki z Republiką Francuską charakteryzowały się stagnacją w latach 1998–2002. Co ciekawe, Francja była jedynym państwem, którego politycy w okresie „mecziaryzmu" nie krytykowali tak otwarcie sytuacji wewnętrznej w Republice Słowackiej. Natomiast wówczas, kiedy po 1998 r. większość państw zachodnich pozytywnie przyjęła zmiany zachodzące w Słowacji, czego wyrazem była intensyfikacja kontaktów, w przypadku Francji nastąpiła wyraźna stagnacja. Być może przyczyną takiego stanu rzeczy był fakt zbliżenia na linii Słowacja – USA i jednoznaczne poparcie polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych, która była krytykowana przez polityków francuskich.

Bibliografia

I. Dokumenty i akty prawa międzynarodowego

Composite paper. Reports on progress towards accession by each of the candidate countries, 13 X 1998, http://ec.europa.eu.

Declaration on Cooperation between the Czech and Slovak Federal Republic, the Republic of Poland and the Republic of Hungary in Striving for European Integration, www.visegradgroup.eu.

Deklaracja praw osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych ONZ, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 47/135 przyjęta i proklamowana 10 XII 1992.

Dohoda medzi Ministerstvom výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky a Ministerstvom priemyslu a obchodu Českej republiky o spôsoboch a podmienkach využívania dokladov preukazovania zhody stavebných výrobkov a uznávania výsledkov skúšok stavebných výrobkov, ktoré sú predmetom obchodu medzi podnikateľskými subjektmi Slovenskej republiky a Českej republiky, Z.z. 2002, č. 655.

Dohoda medzi Ministerstvom životného prostredia Slovenskej republiky a Ministerstvom životného prostredia a prírodných zdrojov Ruskej federácie o spolupráci v oblasti ochrany životného prostredia, 31 X 1995, www.mzv.sk.

Dohoda medzi vládou Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a vládou Poľskej republiky o bezvízovom styku, Z.z. 1991, č. 322.

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Francúzskej republiky o spolupráci a výmenách v oblastiach mládeže, telesnej výchovy a športu a Protokol č. 1, 1 XI 1993, Z.z. 1996, č. 23.

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o spolupráci a vzájomnej pomoci pri katastrofách, živelných pohromách a iných závažných nehodách, 24 I 2000, Z.z. 2002, č. 739.

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o kultúre, vzdelávacej a vedeckej spolupráci, 23 III 2000, Z.z. 2002, č. 362.

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o hospodárskej spolupráci a obchode, Z.z. 1996, č. 343.

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o leteckej doprave, 31 X 1995, Z.z. 1996, č. 344.

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o spolupráci v oblasti civilnej obrany a vzájomnej pomoci pri mimoriadnych udalostiach, Z.z. 1996, č. 166.

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o spolupráci pri ukončení výstavby prvého dvojbloku jadrovej elektrárne Mochovce, 31 X 1995, www.mzv.sk.

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o vojensko-technickej spolupráci, 29 IV 1997, Z.z. 2000, č. 117.

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o ochrane utajovaných skutočností, 29 IV 1997, Z.z. 2003, č. 8.

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o spolupráci v hraničných otázkach, 29 IV 1997, www.mzv.sk.
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o hroboch padlých vojakov a civilných obetí, 13 II 1995, Z.z. 1995, č. 164.
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o zaistení bezpečnosti šifrových prostriedkov vyrobených v Ruskej federácii a používaných v Slovenskej republike, 13 II 1995, Z.z. 1996, č. 176.
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o organizovaní zamestnávania v rámci plnenia obchodných alebo iných zmlúv a o vzájomnom zamestnávaní občanov, Z.z. 1995, č. 195.
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o spolupráci na realizácii programu leteckého motora RD–35 pre cvičné lietadlo JAK–130, 13 II 1995, www.mzv.sk.
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojených Statoch amerických o bezpečnostných opatreniach na ochranu utajovaných vojenských informácií, Z.z. 2003, č. 7.
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko o kultúrnej spolupráci, Z.z. 1999, č. 87.
European Council meeting on 9 and 10 December 1994 in Essen. Presidency conclusions, www.consilium.europa.eu.
Konwencja o Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, Dz.U. 1998, nr 76, poz. 490.
Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych sporządzona w Strasburgu 1 lutego 1995 r., Dz.U. 2002, nr 22, poz. 210.
Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, Dz.U. 1990, nr 74, poz. 439 zał.
Lammers K., Schäuble W., *Reflections on European Policy*, „Europe Documents", Bulletin Quotidien, 7 IX 1994.
Madrid Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation. Issued at the Heads of State and Government, www.nato.int.
Memorandum porozumenia o odporúčaní k vzájomnému uznávaniu kvalifikácií v oblasti vysokého školstva medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom pre vzdelávanie, vedu a kultúru Rakúskej re publiky, 19 IV 2002, Z.z. 2002, č. 255.
Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167.
Observation of parliamentary elections in Slovakia (25–26 September 1998), http://assembly.coe.int.
Presidency Conclusions Helsinki European Council, 11–12 XII 1997, www.consilium. europa.eu.
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Ruskej federácie o prijatí príslušníkov Armády Slovenskej republiky na štúdium do vojenských vysokých škôl Ministerstva obrany Ruskej federácie, 31 X 1995, www.mzv.sk.
Protokol medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o inventarizácii zmluvnoprávnej základne a platnosti dvojstranných zmlúv vo vzťahoch medzi Slovenskou republikou a Ruskou federáciou, 31 X 1995, www.mzv.sk.
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky, Prezídiom Policajného zboru Slovenskej republiky a Federálnou hraničnou službou Ruskej federácie v oblasti operatívno-pátracej činnosti v záujme ochrany štátnej hranice za využitia medzinárodných kontaktom, 29 IV 1997, www.mzv.sk.
Protokol o spolupráci medzi Slovenskou republikou a Ruskou federáciou v oblasti jadrovej energetyki, 13 II 1995, www.mzv.sk.
Protokol o spôsobe výmeny informácií o situácii na štátnej hranici Slovenskej republiky a na štátnej hranici Ruskej federácie za využitia medzinárodných kontaktom, 29 IV 1997, www.mzv.sk.

Protokol o zámeroch v príprave pracovníkov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky vo vojensko-vzdelávacích zariadeniach Federálnej hraničnej služby Ruskej federácie, 29 IV 1997, www.mzv.sk.

Recommendation 1201 (1993) on an additional protocol on the rights of national minorities to the European Convention on Human Rights.

Statut et date d'adhésion des États et gouvernements, www.francophonie.org.

The Founding Act on Mutual Relations, Cooperations and Security between NATO and the Russian Federatión Conclusions of the EC – Slovakia High Level Working Group, 8 IX 1999, www.nato.int.

Traktat między Królestwem Belgii, Królestwem Danii, Republiką Federalną Niemiec, Republiką Grecką, Królestwem Hiszpanii, Republiką Francuską, Irlandią, Republiką Włoską, Wielkim Księstwem Luksemburga, Królestwem Niderlandów, Republiką Austrii, Republiką Portugalską, Republiką Finlandii, Królestwem Szwecji, Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej (Państwami Członkowskimi Unii Europejskiej) a Republiką Czeską, Republiką Estońską, Republiką Cypryjską, Republiką Łotewską, Republiką Litewską, Republiką Węgierską, Republiką Malty, Rzecząpospolitą Polską, Republiką Słowenii, Republiką Słowacką dotyczący przystąpienia Republiki Czeskiej, Republiki Estońskiej, Republiki Cypryjskiej, Republiki Łotewskiej, Republiki Litewskiej, Republiki Węgierskiej, Republiki Malty, Rzeczypospolitej Polskiej, Republiki Słowenii, Republiki Słowackiej do Unii Europejskiej, Dz.U. 2004, nr 90, poz. 864.

Traktat Północnoatlantycki, Dz.U. 2000, nr 87, poz. 970.

Treaty between the Principal Allied and Associated Powers (The British Empire, France, Italy, Japan and the United States), and the Czechoslovakia, signed at St. Germain-en-Laye September 10, 1919, http://www.forost.ungarisches-institut.de.

Treaty of Amsterdam… Declaration by Belgium, France and Italy on the Protocol on the Institutions with the Prospects of Enlargement of the European Union, http://eur-lex.europa.eu.

UN High Commissioner for Refugees, *Guidelines Relating to the Eligibility of Slovak Roma Asylum Seekers*, 10 II 1998.

Vorsitzprogramm – Schwerpunktfelder. Konferencia Die österreichische EU-Präsidentschaft, Wien, 14–15.05.1998.

Wspólna Strategia Rady Europejskiej z dnia 11 grudnia 1999 r. w sprawie Ukrainy 1999/877/WPZiB, Dz. Urz. WE L.99.331.1.

Zmluva medzi Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou a Poľskou republikou o dobrom susedstve, solidarite a priateľskej spolupráci, Z.z. 1992, č. 416.

Zmluva medzi Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou a Spolkovou republikou Nemecko o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci, Z.z. 1993, č. 521.

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o dobrom susedstve, priateľských vzťahoch a spolupráci, Z.z. 1993, č. 212.

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o spoločnej štátnej hranici, podpísaná v Židlochoviciach 4. januára 1996, Z.z. 1997, č. 274.

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou o ochrane a podpore investícií, Z.z. 1997, č. 27.

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou o zamedzení dvojakého zdanenia v odbore daní z príjmov a z majetku a protokol k zmluve, Z.z. 1996, č. 95.

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Rakúskou republikou o sociálnom zabezpečení, 21 XII 2001, Z.z. 2003, č. 154.

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Rumunskom o priateľských vzťahoch a spolupráci, Z.z. 1994, č. 176.

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Ruskou federáciou o priateľských vzťahoch a spolupráci, Z.z. 1995, č. 9.
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou o dobrom susedstve, priateľských vzťahoch a spolupráci, Z.z. 1994, č. 177.
Zmluva o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou, Z.z. 1997, č. 115.

II. Dokumenty i akty prawa krajowego

Bezpečnostná strategia Slovenskej republiky schválené Národnou radou Slovenskej republiky uznesením č. 1312 z 27. marca 2001.
Deklarácia Slovenskej národnej rady o zvrchovanosti Slovenskej republiky, Z.z. 1992, č. 84.
Dekret presidenta republiky o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, Z.z. 1945, č. 108.
Dekret presidenta republiky o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organisací a ústavů, Z.z. 1945, č. 5.
Dekret presidenta republiky o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství, Z.z. 1945, č. 71.
Die Regierungserklärung von Bundeskanzler Gerhard Schröder, „Presse und – Informationsamt der Bundesregierung" z 10 XI 1998.
Koncepcie Ozbrojených síl SR – model 2010, www.mosr.sk.
Magyarország Alaptörvénye, www.parlament.hu.
Nariadenie zo dňa 9. septembra 1941 o právnom postavení Židov, Sl.z. 1941, č. 198.
Programové vyhlásenie Slovenskej republiky, sprawozdanie stenograficzne z 2. Posiedzenia Słowackiej Rady Narodowej 14 i 15 VII 1992.
Programové vyhlásenie Vlady Slovenskej republiky, sprawozdanie stenograficzne z 4. posiedzenia Rady Narodowej Republiki Słowackiej, 9 IX 1995 r.
Programové vyhlásenie vlády SR, 1994, www.vlada.gov.sk.
Programové vyhlásenie vlády SR, 1998, www.vlada.gov.sk.
Programové vyhlásenie vlády SR, 2002, www.vlada.gov.sk.
Stenografická správa o 29. schôdzi Národnej rady Slovenskej republiky konanej 12. a 13. apríla 1994.
Ústava Československé republiky, Z.z. 1948, č. 150.
Ústava Československej socialistickej republiky, Z.z. 1960, č. 100.
Ústava Slovenskej republiky, Z.z. 1992, č. 460.
Ústavní dekret presidenta republiky o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, Z.z. 1945, č. 33.
Ústavný zákon o československej federácii, Z.z. 1968, č. 143.
Ústavný zákon o slovenských národných orgánoch, Z.z. 1956, č. 33.
Ústavný zákon z 20. aprila 1990 o zmene názvu Česko-slovenskej federativnej republiky, Z.z. 1990, č. 101.
Ústavný zákon z 20. aprila 1990 o zmene názvu Česko-slovenskej federativnej republiky, Z.z. 1990, č. 101.
Ústavný zákon zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky, www.upn.gov.sk.
Ústavný zákon zo dňa 22. novembra 1938 o autonomii Slovenskej krajiny, Z.z. 1938, č. 299.

Uznesenie Národnej Rady Slovenskej Republiky 2000, č. 726 z 16 II 2000.
Uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky č. 1447 z 30 II 1994 k vládnemu návrhu Obrannej doktríny Slovenskej republiky.
Uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky z 30. novembra 2004 podané poslancom Františkom Mikloškom v rozprave o návrhu stanoviska Slovenskej republiky k začatiu prístupových rokovaní Európskej únie s Tureckou republikou, č. 1341.
Uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky z 30. novembra 2004 k návrhu stanoviska Slovenskej republiky k začatiu prístupových rokovaní Európskej únie s Tureckou republikou, č. 1340.
Uznesenie NR SR 2004, č. 1340.
Uznesenie NR SR 2004, č. 1341.
Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 201 z 28. februára 2001 k Obrannej stratégii Slovenskej republiky.
Uznesenie vlády SR 169/1994 k návrhu Obrannej doktríny Slovenskej republiky.
Uznesenie vlády SR 282/1996 k návrhu základných cieľov a zásad národnej bezpečnosti Slovenskej republiky.
Uznesenie vlády SR 282/1996 k návrhu základných cieľov a zásad národnej bezpečnosti Slovenskej republiky
Uznesenie vlády SR č. 668 z 23. augusta 2000 k návrhu na uzavretie Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o doplnkových opatreniach na budovanie dôvery a bezpečnosti.
Uznesenie vlády SR č. 668 z 23. augusta 2000 k návrhu na uzavretie Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o doplnkových opatreniach na budovanie dôvery a bezpečnosti.
Vojenská stratégia Slovenskej republiky schválená Národnou radou Slovenskej republiky uznesením z 25. októbra 2001, č. 1697.
Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky k parlamentom a národom sveta. Schválené Národnou radou Slovenskej republiky uznesením z 3. decembra 1992, č. 86.
Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky o členstve Slovenskej republiky v Rade Európy a prevzatí záväzkov z medzinárodných zmlúv. Schválené Národnou radou Slovenskej republiky uznesením z 3. decembra 1992, č. 85.
Zákon Národnej rady Slovenskej republiki o používaní jazykov národnostných menšín, Z.z. 1999, č. 184.
Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o zabezpečení záujmov štátu pri privatizácii strategicky dôležitých štátnych podnikov a akciových spoločností, Z.z. 1995, č. 192.
Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva, Z.z. 1993, č. 308.
Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 15. novembra 1995 o štátnom jazyku Slovenskej republiky, Z.z. 1995, č. 270.
Zákon Národnej rady Slovenskej republiky, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 63/1993 Z.z. o štátnych symboloch Slovenskej republiky a ich používaní v znení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 240/1994., Z.z. 1996, č. 273.
Zákon Slovenskej národnej rady zo 16. marca 1990 o voľbách do Slovenskej národnej rady, Z.z. 1990, č. 80.
Zakon z 10 Júla 1999 o používaní jazykov v Slovenskej republike, Z.z. 1999, č. 184.
Zápisnica (ustanovujúcej) schôdze Výboru Národnej rady SR pre európsku integráciu konanej 26. septembra 1996.

III. Artykuły prasowe

AN, *Dwulicowość koalicji*, „Rzeczpospolita" z 13 I 1997.
Balcerowicz L., *Mało sporów, dużo reform*, „Gazeta Wyborcza" z 26–27 V 2007.
Bielikova I., *Stačí zaplátať slová a stare transparenty sú znovu aktuálne*, „Sme" z 2 V 1996.
Bog, *Rakúsko má záujem, aby sa SR i Maďarsko stali naraz členmi EÚ, povedal včera rakúsky kancelár Vranitzky*, „Sme" z 5 XI 1996.
Chmel R. [wywiad], *Ruiny i mosty*, „Gazeta Wyborcza" z 29 I 1999.
Cziczmaniec I., *Słowacy szukają ojca narodu*, „Gazeta Wyborcza" z 19 VIII 1999.
Čarnogursky J. i Dienstbier J. [wywiad], *Osobno lepiej niż razem*, „Gazeta Wyborcza" z 17 IX 2002.
ČTK, *Clinton je za rozšírenie NATO o tri krajiny*, „Sme" z 13 VI 1997.
ČTK, *Ministri zahraničných vecí NATO si v portugalskej Sintre odskúšali Madrid*, „Sme" z 30 V 1997.
ČTK, *Protesty proti Bohuniciam pred Mečiarovou návštevou vo Viedni*, „Sme" z 20 III 1996.
ČTK, *Washington k voľbám na Slovensku*, „Sme" z 2 X 1998.
Danek J., *Węgry zburzyły zgodę Wyszehradu*, „Gazeta Wyborcza" z 4 IV 2002.
Doležal B., *Niebezpieczne zaszłości*, „Gazeta Wyborcza" z 27 VII 2000.
Domanovský D., *Slovensko ide do priateľského súperenia s Ukrajinou*, „Narodná obroda" z 25 I 1999.
Dostal O., *Wspólny problem*, „Gazeta Wyborcza" z 3–4 VIII 1996.
Dzurinda M. [wywiad], *Człowiek jest stworzony, by się cieszyć*, „Gazeta Wyborcza" z 27 VII 2001.
Dzurinda M. [wywiad], *Ręka Pana Boga*, „Gazeta Wyborcza" z 12 XI 2002.
Dzurinda M., *Teraz prezydent!*, „Polityka" z 15 V 1999.
Dzurinda M., *Zawsze znajdziesz drogę*, „Gazeta Wyborcza" z 7 XI 2002.
Eb, *Nové impulzy pre vzťahy Rakúska a Slovenska*, „Sme" z 22 VI 1996.
Es muß eine echte europäische Identität entstehen Von Klaus Kinkel und Hervé de Charette, „Frankfurter Allgemeine Zeitung" z 29 III 1996.
Figeľ J., *Slovenský migračný fenomén*, „Pravda" z 2 VIII 1999.
„Gazeta Wyborcza" z 6 XII 2001.
„Gazeta Wyborcza" z 20 II 2002.
„Gazeta Wyborcza" z 26 IV 2002.
„Gazeta Wyborcza" z 21 VI 2002.
Górski A., *Król Ubu-dubu*, „Polityka" z 3 X 1998.
Grabiński T., *Deklaracja niezależności Słowacji od UE*, „Gazeta Wyborcza" z 1 II 2002.
Grabiński T., *Dobrze Węgrem być*, „Gazeta Wyborcza" z 29 I 2002.
Grabiński T., *Kazał zabić?*, „Gazeta Wyborcza" z 6 XII 2002.
Grabiński T. *Mecziar chce do NATO*, „Gazeta Wyborcza" z 28 XI 2001.
Grabiński T., *Niemal wszystko dla Mecziara*, „Gazeta Wyborcza" z 3 XII 2001.
Grabiński T., *O co chodzi Orbanowi?*, „Gazeta Wyborcza" z 26 II 2002.
Grabiński T., *Prezydent Schuster: nie czekać na Polskę*, „Gazeta Wyborcza" z 29 X 2001.
Grabiński T., *Rozłam u Mecziara*, „Gazeta Wyborcza" z 15 VII 2002.
Grabiński T., *Słowacy wiedzą*, „Gazeta Wyborcza" z 22 III 2002.
Grabiński T., *Ulga i sukces*, „Gazeta Wyborcza" z 19 V 2003.
Grabiński T., *W rękach wyborców*, „Gazeta Wyborcza" z 9 I 2002.
Gratulacje po rozwodzie, „Rzeczpospolita" z 3 III 1993.
Havran M., *Historická podpora USA pre Slovensko*, „Sme" z 19 XI 1999.

Hirman K., *Slovensko by sa malo začať zaujímať o tranzit kaspickej ropy*, „Trend" z 3 III 1999.
Holbrooke R., *Slovensko nie je pozadu*, „Sme" z 11 V 1995.
Hrib Sz., *Mecziar wiecznie żywy*, „Gazeta Wyborcza" z 30 III 2000.
Hutňan M., *V4 a Ukrajina o spolupráci a ochrane hraníc*, „Hospodárske noviny" z 10 VII 2002.
Ičo T., *Na východe mäkší Schengen?*, „Hospodárske noviny" z 12 VII 2002.
Jagodziński A., *Co do podziału*, „Gazeta Wyborcza" z 2 IV 1993.
Jagodziński A., *Dwa kroki do rozpadu,* „Gazeta Wyborcza" z 30 XII 1992.
Jagodziński A., *Etyczna regulacja prasy*, „Gazeta Wyborcza" z 9–10 I 1993.
Jagodziński A., *Jednak Federacja*, „Gazeta Wyborcza" z 22 VIII 1990.
Jagodziński A., *Mecziar trzeci raz*, „Gazeta Wyborcza" z 13 XII 1994.
Jagodziński A., *Minister bez paszportu*, „Gazeta Wyborcza" z 8 III 1993.
Jagodziński A., *Prawie lincz*, „Gazeta Wyborcza" z 15 III 1991.
Jagodziński A., *Szczelniejsza granica*, „Gazeta Wyborcza" z 10 III 1993.
Jančura V., *Prezident sa postavil premiérovi a – povalil ho*, „Pravda" z 25 III 2014.
Jarosewich I., *Foreign Affairs Minister Promotes Ukraine´s Candidacy for U.N. Security Council Seat*, „The Ukrainian Weekly" z 3 X 1999.
J. P., *Blamaż po słowacku*, „Polityka" z 31 V 1997.
Kováč M. [wywiad], *Wszystko się może zdarzyć*, „Gazeta Wyborcza" z 25 IX 1998.
Krajčir L., *Tatrzański wulkan*, „Wprost" z 4 VI 1995.
Kremp H., *Seismograph der transatlantischen Beziehungen*, „Die Welt" z 3 II 2001.
„Lidové noviny" z 11 XII 1999.
Maćkowiak T., *Ciemne twarze obcych*, „Gazeta Wyborcza" nr 234 z 6 X 1999.
Maćkowiak T., *…Ponieśli i wilka?*, „Gazeta Wyborcza" z 25 IX 1998.
Maćkowiak T., *Siła zastoju*, „Gazeta Wyborcza" z 27 V 1999.
Maćkowiak T., *Tylko po słowacku*, „Gazeta Wyborcza" z 17 XI 1995.
Maćkowiak T., *Zamienia stryjek siekierkę na kijek?*, „Gazeta Wyborcza" z 1 IX 2000.
Mar, *Nemecko odmieta odškodniť slovenské obete druhej svetovej vojny, odvoláva sa na slovenský štát*, „Sme" z 15 III 2001.
Mazan L., *Bez orzekania o winie,* „Wprost" z 10 I 1993.
MečiarV. [wywiad], „Kijevskije vedomosti" z 14 VI 1995.
Mečiar V. [wywiad], *Liczę się z buntem*, „Polityka" z 21 X 1995.
Mesik J., *Jacy gadżowie, tacy Romowie,* „Gazeta Wyborcza" z 7 X 1999.
Mim, V. *Mečiar sa nestretol s rakúskym ministrom Schüsellom*, „Sme" z 26 IV 1996.
Mim, sp, *Stretnutie Vranitzky – Mečiar sa včera uskutočnilo z iniciatívy rakúskej strany*, „Sme" z 15 II 1996.
Minárik P., *Pieśń na pożegnanie*, „Polityka" z 17 X 1998.
Morvay P., *Hovoril o 15 miliónach Maďarov*, „Sme" z 19 X 2004.
Morvay P., *Połączenie na Kartę*, „Gazeta Wyborcza" z 31 I 2002.
Niewiadomski A., *Apel o poparcie Słowacji*, „Rzeczpospolita" z 24 I 1998.
Olszański T., *Węgrzy wokół Węgrów*, „Polityka" z 16 III 2002.
PAP, *Neosocjalizm?*, „A do Z" z 12 II 1991.
PAP, *Rurą na Wyszehrad*, „Gazeta Wyborcza" z 10 IX 2001.
Pehe J., *Pożytek z Mecziara*, „Gazeta Wyborcza" z 2 III 2000.
Pędziwol A.M., *Węgierska żupa*, „Polityka" z 3 III 2001.
Pleszaty K., *Przed rozwodem*, „Wprost" z 21 VI 1992.
„Polityka" z 26 IV 1997.
„Polityka" z 3 V 1997.
„Polityka" z 7 VI 1997.

„Polityka" z 5 VII 1997.
„Polityka" z 30 VIII 1997.
„Polityka" z 4 X 1997.
„Polityka" z 20 III 1999.
„Polityka" z 11 XII 1999.
„Pravda" z 16 I 1995.
„Pravda" z 6 V 1999.
Príprava na rozšírenie EÚ, „Hospodársky denník" z 24 IX 1999.
Programové vyhlásenie vlady Slovenskej republiky, „Pravda" z 16 I 1995.
Pustovojtenko V. [wywiad], *Nejde o sútaž*, „Pravda" z 7 V 1999.
Reuters, *Rühe unterzeichnet Militärabkommen mit Slowakei*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung" z 9 II 1994.
Rusíni na Slovensku bojujú za svoje práva, „ČTK" z 21 IV 1998.
Rylač J. [wywiad], *Život jednoducho dyktuje svoje*, „Pravda" z 1 III 2001.
Schuster R., *Ani Janosik, ani monarcha*, „Polityka" z 5 VI 1999.
Schuster R.[wywiad], *Bez czerwonej kartki*, „Polityka" z 11 XII 1999.
Schuster R. [wywiad], *Wyjście z cienia*, „Gazeta Wyborcza" z 19 VIII 1999.
Sierszuła B., *Partnerski duet*, „Rzeczpospolita" z 18 XI 1993.
Slobodnik D., Chmel R., *Czemu Słowacy nie mogą się zrozumieć*, „Gazeta Wyborcza" z 11 VIII 1995.
„Slovák" z 7 X 1938.
„Slovenská Republika" z 12 III 1998.
„Slovenská Republika" z 21 VII 1998.
„Slovenská Republika" z 31 VIII 1998.
„Slovenská Republika" z 9 IX 1998.
„Slovenská Republika" z 21 IX 1998.
Solodkyj S., *Ukrajina – Slovaччyna: čas dľa prijatá rišeň*, „Deň" z 7 XII 2012.
Szimeczka M.M. [komentarz] „Gazeta Wyborcza" z 17 XII 2001.
Szimeczka M.M., *Czyżby koniec paranoi?*, „Gazeta Wyborcza" z 29 I 1999.
Szimeczka M.M., *Ignorancja i zachwyt*, „Gazeta Wyborcza" z 17–18 V 2003.
Ševaľov V. [wywiad], *Zahraničný obchod so SR sa rozvíja efektívnejšie ako s Maďarskom*, „Hospodárske noviny" z 13 VI 2002.
Surosz M., *Śmierć na komisariacie*, „Gazeta Wyborcza" z 12 VII 2001.
TASR, *Chronológia vzájomných vzťahov medzi SR a USA*, „Sme" z 2 VI 2002.
TASR, *D. Hengel poďakoval M. Dzurindovi*, „Sme" z 27 IX 2001.
TASR, *Dzurinda: Konferencia nových demokracií priblížila Slovensko k NATO*, „Korzár. Sme" z 14 V 2001.
TASR, *M. Kováč na summite v Salzburgu*, „Sme" z 9 VII 1996.
TASR, *Podľa Naumanna SR nepotrebuje západné zbrane*, „Sme" z 13 XI 1996.
TASR, *Prezident Michal Kováč v Salzburgu*, „Sme" z 8 VII 1996.
TASR, ČTK, jk, *Podľa Madeleine Albrightovej je na mape Európy diera, ktorá sa nazýva Slovensko*, „Sme" z 30 I 1998.
USA označili referendum v SR za krok v späť, „Sme" z 29 V 1997.
Varga G. [wywiad], *Spór o sapera Vodiczkę*, „Gazeta Wyborcza" z 29 I 1999.
Vaszeczka M., *Polski i Słowacji nie da się porównać*, „Gazeta Wyborcza" nr 114 z 17–18 V 2003.
Weydenthal Jan B. de, *Vladimir wraca na ring*, „Polityka" z 6 V 2000.
Węglarczyk B., *Słowacja do NATO*, „Gazeta Wyborcza" z 30 X 2001.
Wieczorek D., *Mikulasz Drugi*, „Polityka" z 5 X 2002.

Opracowania

I. Monografie

Antoszewski A., Fiala P., Herbut R., Sroka J. (red.), *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2003.

Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej*, Wydawnict*wo* Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.

Antoszewski A., *Partie polityczne Europy Środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo Forum Naukowe, Poznań – Wrocław 2005.

Aron R., *Pokój i wojna między narodami*, Centrum im. Adama Smitha, Warszawa 1995.

Avioutskii A., *Aksamitne rewolucje,* Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2007.

Bajda P., *Elity polityczne na Słowacji w latach 1989–2010. Kręta droga do nowoczesnego państwa,* Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2010.

Baka I., *Udział Słowacji w agresji na Polskę w 1939 roku*, PISM, Warszawa 2010

Baláž A. (oprac.), *Nový štát a jeho prvý muž. Michal Kováč očami spolupracovníkov*, Dilema, Bratislava 2003.

Bankowicz M., *Zlikwidowane państwo. Ze studiów nad polityką Czechosłowacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003.

Barański M., Pisokowik E. (red.), *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, Katowice 2005.

Barcz J. (red.), *Przyszły Traktat Konstytucyjny. Zagadnienia prawno-polityczne, instytucjonalne i proces decyzyjny w UE*, Wydawnictwo Prawo Praktyka Gospodarcza, Warszawa 2004.

Batowski H., *Kryzys dyplomatyczny w Europie jesień 1938 – wiosna 1939*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 1962.

Batowski H., *Między dwiema wojnami 1919–1939. Zarys historii dyplomatycznej*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2007.

Bednarek S. (red.), *Świadomość narodowa w Polsce i Słowacji w XIX i XX wieku. Národné vedomie v Pol'sku a na Slovensku v XIX a XX storočí*, Polsko-Słowacka Komisja Nauk Humanistycznych Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu RP i Ministerstwa Szkolnictwa RS, Wrocław 2003.

Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1994.

Bilčík V. i in. (red.), *Role of the Carpathian Euroregion in Strengthening Security and Stability in Central and Eastern Europe*, *Carpathian Euroregion: Prospectes and Challenges I*, Research Center of the Slovak Foreign Policy Association Strategies Studies Fundation, Prešov – Uzhgorod 2001.

Błuszkowski J., Zaleśny J. (red.), *Wielowymiarowość systemów politycznych. Teoretyczne założenia i praktyczne uwarunkowania*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009.

Bobák J. (red.), *Slovenská republika (1939–1945)*, Matica slovenská, Martin 2000.

Bodnar A., Szczepański W.J. (red.), *Stosunki międzynarodowe. Problemy badań i teorii*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983.

Botto J., *Dejiny Matice slovenskej*, Matica slovenská, Turčianský sv. Martin 1923.

Brandes D., Ivaničková E., Pešek J. (red.), *Vynútený rozchod. Vyhnanie a vysídlenie z Československa 1938–1947 v porovnaní s Poľskom, Maďarskom a Juhosláviou*, VEDA, Bratislava 1999.

Bútora M. (red.), *Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1997.

Bútora M., Ivantyšyn M. (red.), *Slovensko 1997. Súhrnná správa o stave spoločnosti,* Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998.
Bútora M., Šebej F. (red.), *Slovensko v šedej zone? Rozširovanie NATO, zlyhania a perspektívy Slovenska*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998.
Cesarz Z., Stadtmüller E., *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1996.
Chodubski A., *Wstęp do badań politologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2004.
Chojnowski A., *Ukraina*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 1997
Cziomer E., Zyblikiewicz L.W., *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
Czyż A., Kubas S., *Czechy i Słowacja. Politologiczne studium wspólnej i oddzielnej państwowości*, Remar, Katowice 2012.
Čaplovič D. i in., *Dejiny Slovenska,* AEP, Bratislava 2000.
Čurda J., Zatklaj P., *Cesta Slovenska do NATO. Niektoré aspekty integračného úsilia Slovenska v rokoch 1993–2002*, VEDA, Bratislava 2003.
Davidová E., *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*, Triton, Praha 2011.
Deák L., *Zápas o strednú Európu1933–1938. Politické a diplomatické vzťahy*, VEDA, Bratislava 1986.
Delong M., Żarna K., *Republika Słowacka i Rzeczpospolita Polska na drodze do Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013.
Deszczyński P., Szczepaniak M., *Grupa Wyszehradzka. Współpraca polityczna i gospodarcza*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1995.
Dobraczyński M., Stefanowicz J., *Polityka zagraniczna*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1984.
Duleba A., Lukáč P., Wlachovský M., *Foreign Policy of the Slovak Republic. Strategic points. Presents situation and Prospects*, Výskumné Centrum Slovenskej Spoločnosti pre Zahraničnú Politiku, Bratislava 1998.
Dynia E., *Integracja europejska*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2004.
Duleba A. (red.), *Parlamentné voľby 2002. Zahraničná politika SR vo volebných programoch politických strán. Analýza*, Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti, Bratislava 2002.
Duleba A., Lukáč P., Wlachovský M., *Zahraničná politika Slovenskej republiky. Výhodiská, stav a perspektívy*, Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava 1998.
Ďurica M.S., *Dejiny Slovenska a Slovakov*, Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo, Bratislava 1996.
Essen A., Kastory A., Mikołajczyk M. (red.), *Europa Środkowa w ostatniej dekadzie XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001.
Fazekas J., Hunčik P.(red.), *Maďari na Slovensku (1989–2004). Súhrnná správa. Od zmeny režimu po vstup do Európskej únie*, Fórum inštitút pre vyskum menšín, Šamorin 2008.
Felczak W., *Historia Węgier*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław 1983.
Fiala P., Herbut R. i in., *Středoevropské systémy politických stran. Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko*, Masarykova Univerzita v Brně, Brno 2003.
Figeľ J., Adamiš M., *Slovensko na ceste do Európskej únie. Kapitoly a súvislosti*, Zastúpenie Európskej komisie v SR, Bratislava 2004.
Forst V., *Ľudovít Štúr*, Melantrich, Praha 1986.
Frankel J., *International relations in a Changing World*, University Press Oxford, Oxford 1988.
Gajdoš M., Konečný S., *Rusíni a Ukrajinci na Slovensku v procesoch transformacie (1989–1995). Výber z dokumentov I*, Universum, Prešov 2005.

Gilas J., *Prawo międzynarodowe*, Wydawnictwo Comer, Toruń 1995.
Głowińska J. (red.), *Stosunki polsko-słowackie w I połowie XX wieku (materiały pokonferencyjne)*, Oddział Instytutu Pamięci Międzynarodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu we Wrocławiu, Wrocław 2006.
Goláň K., *Ľudovít Štúr*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1956.
Gołembski F., *Rola kultury w procesie kształtowania współpracy międzynarodowej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 1984.
Góralczyk B. (red.), *Rozszerzenie Unii Europejskiej na Wschód. Dokumentacja akcesyjna*, t. 4, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1999.
Gruchała J., *Tomasz G. Masaryk*, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków 1996.
Gyárfásová O. (red.), *Nurturing Atlanticists in Central Europe: case of Slovakia and Poland*, Institute for Public Affairs, Bratislava 2008.
Habeeb W.M., *Power and tactics in international relations*, The John Hopkins University Press, Baltimore 1998.
Habovštiaková K., *Bernolákovo jazykovedné dielo*, SAV, Bratysława 1968.
Haliżak E., Kuźniar R. (red.), *Stosunki międzynarodowe. Geneza. Struktura. Dynamika*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2001
Haliżak E., Parzymies S. (red.), *Unia Europejska. Nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, Oficyna Wydawnicza Aspra – JR, Warszawa 2002
Heck R., Orzechowski M., *Historia Czechosłowacji*, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków 1969.
Hermann Ch.F., Kegley Ch.W. (Jr.), Rosenau J.N. (red.), *New Directions in the Study of Foreign Policy*, Allen & Unwin, London 1987.
Hoensch J.K., *Slovensko a hitlerova východná politika. Hlinkova slovenská ľudová strana medzi autonómiou a separatizmom 1938–1939*, VEDA, Bratislava 2001.
Hoensch J.K., Biman S., Liptak Ľ. (red.), *Emancipácia Židov – antisemitizmus – prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, v českych zemiach a na Slovensku*, VEDA, Bratislava 1999.
Holsti K.J., *International politics. A framework for analysis*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs 1992.
Horváthová M., *Nemci na Slovensku. Etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia, remesiel a odievania*, Fórum inštitút pre výskum menšín, Komárno-Dunajská Streda 2002.
Hrabko J., *Referendum v Štúrove*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2009.
Hučko J., *Život a dielo Ľudovíta Štúra*, Osveta, Martin 1988.
Hurban J.M., *Ľudovít Štúr. Rozpomienky*, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava 1959.
Jakoubek M., *Cikáni a etnicita*, Triton, Praha 2008.
Janusz G., *Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2011.
Jesień L. (red.), *Zmiana i kontynuacja. Polityka europejska wybranych państw Unii Europejskiej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2008.
Juríček J., Barica J., *Ľudovít Štúr,* Mladé letá, Bratislava 1971.
Kaczmarek J., *NATO – Polska 2000*, atla2, Wrocław1999.
Kastory A., *Rewanż za Monachium. Z dziejów czechosłowackiej polityki wobec sąsiadów w latach 1945–1947*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1996.
Klimecki M., Stachowicz H. (red.), *Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość integracji europejskiej*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, Włocławek 2008.

Kmec V., Korba M., Ondrejcsák R., *Transformácia NATO a bezpečnostná a obranná politika SR*, Centrum bezpečnostnych štúdií, Bratislava 2004.
Kollár M., Mesežnikov G. (red.), *Predsavzatia a skutočnosť. Hodnotenie plnenia programového vyhlásenia vlády Mikuláša Dzurindu,* Inštitút pre verejne otázky, Bratislava 2002.
Kollár M., Mesežnikov G. (red.), *Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2000.
Kollár M., Mesežnikov G. (red.), *Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2001.
Kollár M., Mesežnikov G. (red.), *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, t. I, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002.
Kollár M., Mesežnikov G. (red.), *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, t. II, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002.
Kollár M., Mesežnikov G. (red.), *Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky Bratislava 2003.
Kollár M., Mesežnikov G. (red.), *Slovensko 2004. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2004.
Kopyś T., *Kwestia narodowościowa na ziemiach Korony Świętego Stefana w latach 1867–1918*, Wydawnictwo Promocji Powiatu, Miasta i Gminy „Promo", Kraków 2001.
Koszel B., *Trójkąt Weimarski. Geneza, działalność, perspektywy współpracy*, Instytut Zachodni, Poznań 2006.
Kościelak L., *Historia Słowacji*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Wrocław 2010.
Košta J., Greguš P., *Politické strany na Slovensku a ich programy v rokoch 1990–1994*, Inštitút liberálnych štúdií, Bratislava 1996.
Kotvanová A. (red.), *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2000*, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava 2001.
Kotvanová A. (red.), *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2001*, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava 2002.
Kotvanová A. (red.), *Yearbook of Foreign Policy of the Slovak Republik*, Slovak Institute for International Studies, Bratislava 2003.
Kozeński J., *Czechosłowacka jesień 1938*, Instytut Zachodni, Poznań 1989.
Koźmiński M., *Polska i Węgry przed drugą wojną światową (październik 1938–wrzesień 1939)*, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970.
Krekovičová E., *Medzi toleranciou a bariérami. Obraz Rómov a Židov v slovenskom folklóre*, AEPress, Bratislava 1999.
Kukułka J., Zięba R. (red.), *Polityka zagraniczna państwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1992.
Kuźniar R., *Pozimnowojenne dwudziestolecie 1989–2010. Stosunki międzynarodowe na przełomie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2011.
Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 1996/97*. *Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1997.
Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 1997/98. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski,* Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1998.

Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 1998/1999. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1999.
Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 1999/2000. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000.
Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 2000/2001. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2001.
Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 2002/2003. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003.
Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 2003/2004. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.
Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 2004/05. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.
Kuźniar R., Szczepanik K. (red.), *Polityka zagraniczna RP 1989–2002*, Askon, Fundacja Studiów Międzynarodowych, Warszawa 2002.
Kwadrans Ł., *Edukacja Romów. Studium porównawcze na przykładzie Czech, Polski i Słowacji*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Angelusa Silesiusa, Wrocław – Wałbrzych 2008.
Kwapis R., *Praska wiosna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.
Lacko M., *Dwuramienny krzyż w cieniu swastyki. Republika Słowacka 1939–1945*, Wydawnictwo El-Press, Lublin 2012.
Lacko M., *Slovenské národné povstanie 1944*, Slovart, Bratislava 2008.
Lenczová M. i in., *Slovensko. Projekty pre Rómov – Zistenia, odporúčania a príklady 1993–2000*, Grafiq, Bratislava 2002
Lerche Ch.O., Said A.A., *Concepts of international politics*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, Prentice-Hall 1970.
Lesná Ľ., *Únos prezidentovho syna alebo krátke dejiny tajnej služby*, GMT a.s., Praha – Bratislava 1998.
Letz R., Mulík P., Bartlová A. (red.), *Slovenska ľudová strana v dejinách 1905–1945*, Matica slovenská, Bratislava 2006.
Lewkowicz Ł., *Euroregiony na pograniczu polsko-słowackim. Geneza i funkcjonowanie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013.
Linek B., Lüer J., Struve K., *Fenomen nowoczesnego nacjonalizmu w Europie Środkowej*, Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski, Opole 1997.
Lipták Ľ., *Slovensko v 20. storočí*, Kalligram, Bratislava 2000.
Luif P., *Der Wandel der österreichischen Neutralität*, Österreichisches Institut für Internationale Politik, Wien 1998.
Lukeš F., *Podivný mir*, Svoboda, Praha 1968.
Łastawski K., *Historia integracji europejskiej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006.
Łoś R., *Polityka zagraniczna Słowacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007.
Łoś R., *Teoria stosunków międzynarodowych. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001.

Łoś-Nowak T., *Stosunki międzynarodowe. Teorie – systemy – uczestnicy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006.
Madera A.J., *Na drodze do niepodległości, Słowacki system polityczny w okresie transformacji*, Firma „SAS" Wanda Tarnawska, Rzeszów 2001.
Madera A.J., *Polska polityka zagraniczna. Europa Środkowo-Wschodnia 1989–2003*, SAS, Kraków 2003.
Majeriková M., *Vojna o Spiš*, Spolok Slovákov v Poľsku, Krakov 2007.
Malendowski W., Mojsiewicz C. (red.), *Stosunki międzynarodowe*, Atla 2, Wrocław 2004.
Malová D., Láštic E., Rybář M., *Slovensko ako nový členský štát Európskej únie: Výzva z periférie?*, Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava 2005.
Mesežnikov G. (red.), *Voľby 1998. Analýza volebných programov politických strán a hnutí*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998.
Mesežnikov G., Bútora M., *Slovenské referendum 97: zrod, priebeh, dôsledky,* Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1997.
Mesežnikov G., Ivantyšyn M. (red.), *Slovensko 1998–1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999.
Michalik E., Chałupczak H. (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006.
Michałowska G., *Międzynarodowe stosunki kulturalne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1986.
Michałowska G., *Zmienność i instytucjonalizacja międzynarodowych stosunków kulturalnych,* Ośrodek Badań Społecznych, Warszawa 1991.
Mirga A., Gheorghe N., *Romowie w XXI wieku. Studium polityczne*, Universitas, Kraków 1997.
Modzelewski W.T. (red.), *Polska wobec Słowaków. Współczesne stosunki polityczne*, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2009.
Mrlianova A. i in., *Vízová politika a jej vplyv na migračné toky do Slovenskej republiky*, Národná štúdia pre Európsku migračnú siet, Bratislava 2011.
Mojžita M., *Kňažko/Demeš/Kňažko. Formovanie slovenskej dyplomacie v rokoch 1990 až 1993*, Slovenská akadémia vied, Bratislava 2004.
Morgenthau H., *Politics among Nation*, Knopf, New York 1954.
Olszewski E. (red.), *Racja stanu. Historia, teoria, współczesność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1989.
Orlof E., *Kwestia słowacka w polskiej polityce zagranicznej w latach 1938–1939*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, Rzeszów 1977.
Orlof E.*, Polska działalność polityczna, dyplomatyczna i kulturalna w Słowacji w latach 1919–1937*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 1984.
Orlof E. (red.), *Od poznania do zrozumienia. Polacy, Czesi, Słowacy w XX wieku*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, Rzeszów 1999.
Osiński J. (red.), *Administracja publiczna. Między polityką, prawem i ekonomią. Jubileusz 10-lecia Katedry Administracji Publicznej Kolegium Ekonomiczno-Społecznego SGH*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2010.
Pałka E. (red.), *Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnętrzna i pozycja międzynarodowa*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2010.
Peknik M. (red.), *Slovenské národné rady a cesta k parlamentaryzmu*, VEDA, Bratislava 2008.
Pietraś Z.J., *Podstawy teorii stosunków* międzynarodowych, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1986.
Pisuliński J., Rączy E., Żarna K. (red.), *Polska – Słowacja – Europa Środkowa w XIX–XXI wieku. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Ewie Orlof*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2011.

Podolák P., *Národnostné menšiny v Slovenskej republike. Z hľadiska demografického vývoja*, Matica slovenská, Martin 1998.
Posluch M., Cibulka L., Kroupa J., *Štátni právo*, Institut dalšího vzdělávání, Brno 2002.
Pöss O., *Dejiny a kultúra karpatských Nemcov*, Múzeum kultúry karpatských Nemcov, Bratislava 2005.
Przewłocki J., Osadnik B., *Bezpieczeństwo państw Grupy Wyszehradzkiej. Nadzieje i realia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1995.
Purchla J. (red.), *Protecting and safeguarding cultural heritage. Systems of management of cultural heritage in the Visegrad countries*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2011.
Pytlik B., *Parlament i rząd w Republice Słowackiej*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2013.
Rašla A., Žabkay E., *Proces s dr. J. Tisom. Spomienky*, Tatrapress, Bratislava 1990.
Ruttkay F., *Ľudovít Štúr 1815–1856*, Obzor, Bratislava 1971.
Salner A., *Rómske deti v slovenskom školstve*, Adin, Bratislava 2004;
Schüssel W. (red.), *Austria – Europa. Zur ersten Präsidentschaft Österreich 1998*, Wien 1998.
Sojková Z., *Skvitne ešte život*, Obzor, Bratislava 1971.
Sokół W., *Geneza i ewolucja systemów wyborczych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007.
Sokół W., Żmigrodzki M. (red.), *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005.
Sprout H., Sprout M., *Foundations of international politics*, Van Nostrand, Princeton 1962.
Stawowy-Kawka I., Rojek W. (red.), *Państwa europejskie na drodze do niepodległości (w drugiej połowie XIX i XX wieku). Studia ofiarowane Profesorowi Marianowi Zgórniakowi*, Towarzystwo Wydawnicze Historica Jagiellonica, Kraków 2003.
Stępień-Kuczyńska A., Jałmużna T. (red.), *Dialog europejski Zachód – Wschód. Polityka – Gospodarka – Społeczeństwo*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006.
Suk J., *Občanské fórum. Listopad–prosinec 1989*, t. 1: *Události*, Doplněk Brno – Ústav pro soudobé dějiny Praha 1997.
Surosz M., *Pepiki. Dramatyczne stulecie Czechów*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2010.
Szczepaniak M. (red.), *Państwa wyszehradzkie. Systemy polityczne, gospodarka, współpraca*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1995.
Szép A. (red.), *Spolupráca smerom k bezpečnosti. Bezpečnostná politika a modernizácia obranného priemyslu v spolupráci krajín V4 vo výskume a technologii*, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava 2001.
Szlajfer H., *Trójkąt Wyszehradzki – nieuchronna agonia? (próba diagnozy)*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 1992.
Szymczyński T.R. (red.), *Negocjowanie granic: od „UE–15" do „UE–27". Rozszerzenie wschodnie Unii Europejskiej. Część druga – ´Grupa helsińska´ (2004–2007) Litwa, Łotwa, Słowacja, Malta, Bułgaria, Rumunia w UE*, t. V (seria wydawnicza: *Rozszerzeniowy wymiar procesu integreacji europejskiej*), Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2009.
Šebesta Š., *Euroatlantické partnerstvo. NATO v dokumentoch z rokov 1990–1999*, JUGA, Bratislava 2000.
Špiesz A., *Dejiny Slovenska na ceste k sebauvedomeniu*, Vydavateľstvo Perfekt, Bratislava 1992.
Šutaj Š., *Nútené presídľovanie Maďarov do Čiech*, Universum, Prešov 2005.
Šutaj Š., Mosný P., Olejník M., *Prezidentské dekrety Edvarda Beneša v povojnovom Slovensku*, VEDA, Bratislava 2002.
Šutaj Š. (red.), *Národ a národnosti na Slovensku v transformujúcej sa spoločnosti – vzťahy a konflikty*, Universum, Prešov 2005.

Šutajová J., Ďurkovská M. (red.), *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformacie po roku 1989 (Historické, politologické a prane súvislosti)*, Universum, Prešov 2007.
Tang H. (red.), *Winners and Losers of European Integration. Policy Issues for Central and Eastern Europe*, Washington 2000.
Tomaszewski J., *Czechosłowacja*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 1997.
Ukielski P., *Aksamitny rozwód. Rola elit politycznych w procesie podziału Czechosłowacji*, Instytut Jagielloński, Warszawa 2007.
Vášáryová M., *Sąsiad o północy*, Universitas, Kraków 2011.
Vašečka M., *Rómske hlasy. Rómovia a ich politická participácia v transformačnom období*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002.
Vongrej P., *Matica slovenská*, Osveta, Bratislava 1963.
Vukadinović R., *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980.
Wacławczyk W. (red.), *Wokół współczesnych problemów ochrony praw człowieka*, Wydawnictwo Erida, Warszawa 2009.
Wandzel R.L., *International politics. Policymakers and policymaking*, John Wiley & Sons, New York 1981.
Ward J.M., *Priest, Politician, Collaborator. Jozef Tiso and the Making of Fascist Slovakia*, Cornell University Press, New York 2013.
Winkler T., Eliáš M., *Matica slovenská. Dejiny a prítomnosť*, Matica slovenská, Martin 2003.
Włodarski P., *Polityka obronna państw Grupy Wyszehradzkiej*, Biuro Prasy i Informacji Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1994.
Wojnicki J., *Droga Europy Środkowej do Unii Europejskiej. Czechy, Słowacja, Słowenia, Węgry*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007.
Zawistowska R., *Kwestia węgierskiej mniejszości narodowej w Słowacji w latach 1945–1948*, Neriton, Warszawa 2009.
Zemko M., Bystrický V. (red.), *Slovensko v Československu (1918–1939)*, VEDA, Bratislava 2004.
Zenderowski R., *Nad Tatrami błyska się… Słowacka tożsamość narodowa w dyskursie politycznym w Republice Słowackiej (1989–2004)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2007.
Zięba R., *Główne kierunki polityki zagranicznej Polski po zimnej wojnie*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010.
Zięba R., *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2003.
Zięba R. (red.), *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.
Żarna K., *Hitler – Henlein – Karmasin. Mniejszość niemiecka na Słowacji w polityce III Rzeszy*, Przemyska Biblioteka Publiczna im. Ignacego Krasickiego, Przemyśl 2009.
Żarna K., *Między Berlinem a Budapesztem. Sytuacja polityczna Niemców karpackich w latach 1918–1939*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011.

II. Artykuły w opracowaniach zbiorowych

Alner J., *Integračné procesy na Slovensku* [w:] Mesežnikov G., Ivantyšyn M. (red.), *Slovensko 1998–1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999.

Antoszewski A., *Perspektywy demokracji w Europie Środkowo-Wschodniej* [w:] Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.

Antoszewski A., *Proces demokratyzacji Europy Środkowo-Wschodniej – przesłanki i przebieg* [w:] Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.

Bajda P., *Polityka zagraniczna Słowacji* [w:] Pałka E. (red.), *Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnętrzna i pozycja międzynarodowa*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2010.

Bajda P., *Spór o władzę na Słowacji w latach 1993–1998* [w:] Błuszkowski J., Zaleśny J. (red.), *Wielowymiarowość systemów politycznych. Teoretyczne założenia i praktyczne uwarunkowania*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009.

Barański M., Czyż A., *Słowacja* [w:] Barański M., Pioskowik E. (red.), *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwerstytetu Śląskiego, Katowice 2005.

Bilčik V., *Intergrácia Slovenskej republiky do Európskej únie* [w:] Duleba A. (red.), *Parlamentné voľby 2002. Zahraničná politika SR vo volebných programoch politických strán. Analýza*, Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti, Bratislava 2002.

Bilčík V., *Integrácia SR do Európskej únie* [w:] Kollár M., Meseżnikov G. (red.), *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky Bratislava 2002.

Bilčik V., *Integrácia SR do Európskej únie* [w:] Kollár M., Meseżnikov G. (red.), *Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2003.

Bilčík V., *Slovensko a Európska únia* [w:] Kollár M., Meseżnikov G. (red.), *Slovensko 2004. Súhrnná správa obecnych stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2004.

Bilčik V., Bruncko M., Duleba A., Samson I., *Vzťahy SR s kľúčovými západnými štátmi a Ruskom* [w:] Kollár M., Meseżnikov G. (red.), *Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2000.

Bilčik V., Bruncko M., Samson I., *Integrácia SR do EÚ, NATO a OECD* [w:] Kollár M., Meseżnikov G. (red.), *Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2000.

Bonusiak W., *Polityka ekonomiczna III Rzeszy wobec Słowacji i Generalnego Gubernatorstwa* [w:] Orlof E. (red.), *Od poznania do zrozumienia. Polacy, Czesi, Słowacy w XX wieku*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, Rzeszów 1999.

Bonusiak W., *Polsko-słowackie stosunki gospodarcze w okresie transformacji ustrojowej* [w:] Pisuliński J., Rączy E., Żarna K. (red.), *Polska – Słowacja – Europa Środkowa w XIX–XXI wieku. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Ewie Orlof*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2011.

Brusis M., *Internnal problems of the EU that might obstruct an enlargement towards the East* [w:] Tang H. (red.), *Winners and Losers of European Integration: Policy Issues for Central and Eastern Europe*, World Bank, Washington 2000.

Bruski J.J., *Rusini w Polsce i na Słowacji. Meandry świadomości narodowej* [w:] Bednarek S. (red.), *Świadomość narodowa w Polsce i Słowacji w XIX i XX wieku. Národné vedomie v Pol'sku a na Slovensku v XIX a XX storočí*, Polsko-Słowacka Komisja Nauk Humanistycznych Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu RP i Ministerstwa Szkolnictwa RS, Wrocław 2003.

Bútora M., Gyárfásová O., *Atlanticists, Transatlantic Agenda and U.S. – Slovakia Relationships in Contemporary Slovakia* [w:] Gyárfásová O. (red.), *Nurturing Atlanticists in Central Europe: case of Slovakia and Poland*, Institute for Public Affairs, Bratislava 2008, s. 20–21.

Bútorová Z., *Ako chutí slovenská samostatnosť. Peripetie a paradoxy vývoja verejnej mienky* [w:] Bútora M., Mesežnikov G., Bútorová Z., Kollár M. (red.), *Odkiaľ a kam. Dvadsať rokov samostatnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Kalligram, Bratislava 2013.

Bystrický Ľ., *Čas pochabých mocipánov* [w:] Baláž A. (oprac.), *Nový štát a jeho prvý muž. Michal Kováč očami spolupracovníkov*, Dilema, Bratislava 2003.

Cesarz Z., *Oddziaływanie ideologii i religii na stosunki międzynarodowe* [w:] Cesarz Z., Stadtmüller E., *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1996.

Cichosz M., *Gabinety na Słowacji po 1990 roku* [w:] Pałka E. (red.), *Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnętrzna i pozycja międzynarodowa*, Wydawnictwo Arboretum, Wrocław 2010.

Červenka J., Tabery P., *Rozdělení ČSFR: Kde jsme byli a kde jsme?* [w:] Bútora M., Mesežnikov G., Bútorová Z., Kollár M. (red.), *Odkiaľ a kam. Dvadsať rokov samostatnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Kalligram, Bratislava 2013.

Červený O., Kmeť N., *Slovenská národná rada a jej snahy o riešenie štátoprávnych otázok* [w:] Peknik M. (red.), *Slovenské národné rady a cesta k parlamentaryzmu*, VEDA, Bratislava 2008.

Demeš P., *Bola to patriotická a profesionálna výzva* [w:] Baláž A. (oprac.), *Nový štát a jeho prvý muž. Michal Kováč očami spolupracovníkov*, Vydavatelsťvo DILEMA, Bratislava 2003.

Dobek-Ostrowska B., *Proces demokratyzacji Europy Środkowo-Wschodniej – przesłanki i przebieg* [w:] Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej*, Wydawnict*wo* Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.

Duleba A., *Rusíní: Rub a lice transformácie* [w:] Bútora M., Mesežnikov G., Bútorová Z., Kollár M. (red.), *Odkiaľ a kam. Dvadsať rokov samostatnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Kalligram, Bratislava 2013.

Duleba A., *Threats perception In the Slovak Republik and Sloval Security Policy: Thinkink about Role of the Carpathian Euroregion* [w:] Bilčík V. i in. (red.), *Role of the Carpathian Euroregion in Strengthening Security and Stability in Central and Eastern Europe*, *Carpathian Euroregion: Prospectes and Challenges I*, Research Center of the Slovak Foreign Policy Association Strategies Studies Fundation, Prešov – Uzhgorod 2001.

Duleba A., *Rusko*, *NATO a Európska bezpečnostná a obranná politika (ESDP): záujmy Slovenska* [w:] Szép A. (red.), *Spolupráca smerom k bezpečnosti. Bezpečnostná politika a modernizácia obranného priemyslu v spolupráci krajín V4 vo výskume a technologii*, Nadácia Friedricha Eberta, Bratislava 2001.

Europa Środkowa [w:] Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 1998/99. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1999.

Europa Środkowa – dziesięć lat później [w:] Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 1999/2000. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000

Europa Środkowa – kontynuacja przemian [w:] Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 2000/2001. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2001.

Europa Środkowa 2001/2002 [w:] Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 2001/2002. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002.

Europa Środkowa 2004/2005 [w:] Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 2004/2005. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.

Europa Środkowa – nadal pomiędzy… [w:] Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 1996/97. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1997.

Europa Środkowa – rok przełomów [w:] Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 2003/2004. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.

Figeľ J., *Slovenská republika a Európska únia* [w:] Kotvanová A. (red.), *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2000*, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava 2001.

Füle J., *Media* [w:] Bútora M. (red.), *Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1997.

Gajewski J., *Najważniejsze spotkania wielostronne w ramach współpracy regionalnej Polski w latach 1990–2002* [w:] Kuźniar R., Szczepanik K. (red.), *Polityka zagraniczna RP 1989–2002*, Askon, Fundacja Studiów Międzynarodowych, Warszawa 2002.

Gelles K., *Współczesne stosunki niemiecko-słowackie (zarys problematyki)* [w:] Pałka K. (red.), *Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnętrzna i pozycja międzynarodowa*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2010.

Gniazdowski M., *Słowacja. Ciągłość i przyspieszenie* [w:] Jesień L. (red.), *Zmiana i kontynuacja. Polityka europejska wybranych państw Unii Europejskiej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2008.

Góralczyk B., *Rozszerzenie Unii Europejskiej na Wschód: początek budowy „ładu brukselskiego" w Europie* [w:] Góralczyk B. (red.), *Rozszerzenie Unii Europejskiej na Wschód. Dokumentacja akcesyjna*, t. 4, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1999.

Herbut R., *Systemy partyjne krajów Europy Centralnej i Wschodniej oraz wzorce rywalizacji politycznej* [w:] Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.

Holec R., *Dvadsať rokov pohľadom historika* [w:] Bútora M., Mesežnikov G., Bútorová Z., Kollár M. (red.), *Odkiaľ a kam. Dvadsať rokov samostatnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Kalligram, Bratislava 2013.

Janusz G., *Statystyczny obraz mniejszości narodowych we współczesnej Europie* [w:] Michalik E., Chałupczak H. (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006.

Javorčík P., *Slovensko a Európska únia* [w:] Kotvanová A. (red.), *Ročenka zahraničnej politiki Slovenskej republiky 2000*, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava 2001.

Jednaka W., *Partie polityczne wybranych państw Europy Środkowo-Wschodniej* [w:] Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej*, Wydawnict*wo* Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.

Kamenec I., *Židovská otázka na Slovensku v čase druhej svetovej vojny* [w:] Hoensch J.K., Biman S., Liptak Ľ. (red.), *Emancipácia Židov – antisemitizmus – prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, v českých zemiach a na Slovensku*, Veda, Bratislava 1999.

Kołodziejczyk-Konarska K., *Proces rozszerzania Unii Europejskiej na państwa Europy Środkowej i Wschodniej* [w:] E. Haliżak, S. Parzymies (red.), *Unia Europejska. Nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, Oficyna Wydawnicza Aspra – JR, Warszawa 2002.

Kopeček L., *Stranický systém Slovenska* [w:] Fiala P., Herbut R. i in., *Středoeuropské systémy politických stran. Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko*, Masarykova Univerzita v Brně, Brno 2003.

Kubát M., *System konstytucyjny Słowacji* [w:] Pałka E. (red.), *Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnętrzna i pozycja międzynarodowa*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2010.
Kusý M., *Náš štát – naša vlasť?* [w:] Bútora M., Mesežnikov G., Bútorová Z., Kollár M. (red.), *Odkiaľ a kam. Dvadsať rokov samostatnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Kalligram, Bratislava 2013.
Kuźniar R., *Międzynarodowe stosunki polityczne* [w:] Haliżak E., Kuźniar R. (red.), *Stosunki międzynarodowe. Geneza. Struktura. Dynamika*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2001.
Krivý V., *Voľby v roku 2004* [w:] Kollár M., Mesežnikov G. (red.), *Slovensko 2004. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2004.
Leško M., *Príbeh diskvalifikácie favorita* [w:] Bútora M., Šebej F. (red.), *Slovensko v šedej zone? Rozširovanie NATO, zlyhania a perspektívy Slovenska*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998.
Leszczyński Z., *Najnowsza historia Słowacji w niemieckim czasopiśmiennictwie naukowym* [w:] Orlof E. (red.), *Od poznania do zrozumienia. Polacy, Czesi, Słowacy w XX wieku*, Wydawnictwo Wyższej szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 1999.
Lizak W., *Funkcje polityki zagranicznej* [w:] Kukułka J., Zięba R. (red.), *Polityka zagraniczna państwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1992.
Lukáč P., Samson I., Duleba A., *Visegrádska spolupráca, regionalne iniciatívy a vzťahy SR so susednými štátmi* [w:] Kollár M., Mesežnikov G. (red.), *Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2000.
Łoś R., *Rząd Gerharda Schrödera wobec rozszerzenia Unii Europejskiej na Wschód* [w:] Stępień-Kuczyńska A., Jałmużna T. (red.), *Dialog europejski Zachód – Wschód. Polityka. Gospodarka. Społeczeństwo*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006.
Lombardini V., *Jedenásť prezidentov v Levoči* [w:] A. Baláž (oprac.), *Nový štát a jeho prezident. Michal Kováč očami spolupracovníkov*, Vydavatelsťvo Dilema, Bratislava 2003.
Lovász A., *Maďarská tlač* [w:] Fazekas J., Hunčik P.(red.), *Maďari na Slovensku (1989–2004). Súhrnná správa. Od zmeny režimu po vstup do Európskej únie*, Fórum inštitút pre vyskum menšín, Šamorin 2008.
Macko Ľ., *2001 – rok konkretnych výsledkov na ceste Slovenska do NATO* [w:] Kotvanová A., (red.), *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2001*, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava 2002.
Maj C., *Teoretyczne aspekty racji stanu* [w:] Olszewski E. (red.), *Racja stanu. Historia, teoria, współczesność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1989.
Marušiak J., *Hlavné trendy v zahraničnej politike SR* [w:] Mesežnikov G., Ivantyšyn M. (red.), *Slovensko 1998–1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999.
Marušiak J., *Słowackie Powstanie Narodowe 1944 roku i jego konsekwencje dla powojennego rozwoju Słowacji* [w:] Głowińska J. (red.), *Stosunki polsko-słowackie w I połowie XX wieku (materiały pokonferencyjne)*, Oddział Instytutu Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu we Wrocławiu, Wrocław 2006.
Marušiak J., Duleba A., Bates-Melišová Z., *Zahraničná politika SR: hlavné trendy, dvojstranné vzťahy, regionalna spolupráca* [w:] Kollár M., Mesežnikov G. (red.), *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, t. I, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002.
Marušiak J., Duleba A., Melišova-Bates Z., Lukáč P., *Zahraničná politika SR: hlavné trendy, dvojstranné vzťahy, visegrádska spolupráca, regionalne iniciatívy* [w:] Kollár M., Mesežnikov G. (red.), *Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejne otázky, Bratislava 2001.

Mesežnikov G., *Dosť (alebo málo) bolo demokracie na Slovensku?* [w:] Bútora M., Mesežnikov G., Bútorová Z., Kollár M., *Odkiaľ a kam. Dvadsať rokov samostatnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Kalligram, Bratislava 2013.

Mesežnikov G., *Predseda vlady SR* [w:] Kollár M., Mesežnikov G. (red.), *Predsavzatia a skutočnosť. Hodnotenie plnenia programového vyhlásenia vlády Mikuláša Dzurindu,* Inštitút pre verejne otázky, Bratislava 2002.

Mesežnikov G., *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán* [w:] Mesežnikov G., Ivantyšyn M. (red.), *Slovensko 1998–1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999.

Mesežnikov G., Jakoby M., Šťastny M., *Chronológia udalostí (1. november 2001 – 30. novemberber 2001)* [w:] Kollár M., Mesežnikov G. (red.), *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, t. II, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002.

Mesežnikov G., Majchrak J., Strieborny M., *Kronika udalostí (1. november 2000 – 31. október 2001)* [w:] Kollár M., Mesežnikov G. (red.), *Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2001.

Mesežnikov G. (red.), *Voľby 1998. Analýza volebných programov politických strán a hnutí*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998.

Mikloš I., *Celkový ekonomický vývoj* [w:] Bútora M., Ivantyšyn M. (red.), *Slovensko 1997. Súhrnná správa o stave spoločnosti,* Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998.

Mojžita M., *Diplomati považovali za česť pomáhať prezidentovi* [w:] Baláž A. (oprac.), *Nový štát a jeho prvý muž. Michal Kováč očami spolupracovníkov*, Dilema, Bratislava 2003.

NATO. Nowa strategia, nowi członkowie i nowe problemy [w:] Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 1998/99*. *Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1999.

Nicholson T., *Je čas dať tomu to štátu zmysel* [w:] Bútora M., Mesežnikov G., Bútorová Z., Kollár M. (red.), *Odkiaľ a kam. Dvadsať rokov samostatnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Kalligram, Bratislava 2013.

Nowiak J., *Czym jest polityka zagraniczna* [w:] Malendowski W., Mojsiewicz C. (red.), *Stosunki międzynarodowe*, Atla 2, Wrocław 2004.

Orlof E., *Karol Sidor i jego polonofilstwo* [w:] Orlof E. (red.), *Od poznania do zrozumienia. Polacy, Czesi, Słowacy w XX wieku*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, Rzeszów 1999.

Orlof E., *Relacje pomiędzy państwem polskim a państwem słowackim w okresie od 15 marca do 1 września 1939 r.* [w:] Głowińska J. (red.), *Stosunki polsko-słowackie w I połowie XX wieku (materiały pokonferencyjne)*, Oddział Instytutu Pamięci Międzynarodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu we Wrocławiu, Wrocław 2006.

Orlof E., *Transformacja polityczna w Słowacji w ostatniej dekadzie XX wieku* [w:] Stawowy-Kawka I., Rojek W. (red.), *Państwa europejskie na drodze do niepodległości (w drugiej połowie XIX i XX wieku). Studia ofiarowane Profesorowi Marianowi Zgórniakowi*, Towarzystwo Wydawnicze Historica Jagiellonica, Kraków 2003.

Oršula D., *Hlavné zahraničnopolitické aktivity Slovenskej republiky v roku 2000* [w:] Kotvanová A. (red.), *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2000*, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava 2001.

Pałka E., *Problematyka mniejszości narodowych na Słowacji* [w:] Pałka E. (red.), *Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnętrzna i pozycja międzynarodowa*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2010.

Pawlikowska I., *Bezpieczeństwo jako cel polityki zagranicznej państwa* [w:] Zięba R. (red.), *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.

Pejko E., *Vojenskopolitická orientácia Slovenskej republiky a jej začlenienie do systemu medzinárodnej a celoeurópskej bezpečnosti* [w:] *Armáda Slovenskej republiky 1994*, Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, Bratislava 1995.

Petranský I.A., *Republika Słowacka 1939–1945 – próba charakterystyki* [w:] Głowińska J. (red.), *Stosunki polsko-słowackie w I połowie XX wieku (materiały pokonferencyjne)*, Oddział Instytutu Pamięci Międzynarodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu we Wrocławiu, Wrocław 2006.

Pietraś Z.J., *Wyznaczniki polityki zagranicznej państwa* [w:] Bodnar A., Szczepański W.J. (red.), *Stosunki międzynarodowe. Problemy badań i teorii*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983.

Pithart P., *Z jednoho štátu dva. Proč a jak se to stalo? České indispozice, slovenské dispozicie* [w:] Bútora M., Mesežnikov G., Bútorová Z., Kollár M. (red.), *Odkiaľ a kam. Dvadsať rokov samostatnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Kalligram, Bratislava 2013.

Polačková Z., *Przejawy nacjonalizmu i problemy mniejszości na Słowacji po 1989 r.* [w:] Linek B., Lüer J., Struve K., *Fenomen nowoczesnego nacjonalizmu w Europie Środkowej*, Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski, Opole 1997.

Popiuk-Rysińska I., *Środki i metody polityki zagranicznej* [w:] Kukułka J., Zięba R. (red.), *Polityka zagraniczna* państwa, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1992.

Przegląd sytuacji strategicznej – aspekty globalne i regionalne [w:] Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 1997/98. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski,* Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1998.

Pytlik B., *Polityka zagraniczna Republiki Słowackiej w latach 1993–1998* [w:] Osiński J. (red.), *Administracja publiczna. Między polityką, prawem i ekonomią. Jubileusz 10-lecia Katedry Administracji Publicznej Kolegium Ekonomiczno-Społecznego SGH*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2010.

Raymond G.A., *Evaluation: A Neglected Task for the Comparative Study of Foreign Policy*, Hermann Ch.F., Kegley Ch.W. (Jr.), Rosenau J.N. (red.), *New Directions in the Study of Foreign Policy*, Allen & Unwin, London 1987.

Ručinská S., *Polityka gospodarcza Słowacji* [w:] Pałka E. (red.), *Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnętrzna i pozycja międzynarodowa*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2010.

Ružička F., *Droga Słowacji do członkostwa w Unii Europejskiej* [w:] Szymczyński T.R. (red.), *Negocjowanie granic: od „UE–15" do „UE–27". Rozszerzenie wschodnie Unii Europejskiej. Część druga – ´Grupa helsińska´ (2004–2007) Litwa, Łotwa, Słowacja, Malta, Bułgaria, Rumunia w UE*, t. V (seria wydawnicza: „Rozszerzeniowy wymiar procesu integracji europejskiej"), Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2009.

Sadowski E., *Racja stanu w polityce zagranicznej państwa* [w:] Zięba R. (red.), *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.

Samson I., *Medzinárodná bezpečnosť, integrácia do NATO, obranná politika a armáda* [w:] Duleba A. (red.), *Parlamentné voľby 2002. Zahraničná politika SR vo volebných programoch politických strán. Analýza*, Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti, Bratislava 2002.

Schüssel W., *Österreich in Europa* [w:] Schüssel W. (red.), *Austria – Europa. Zur ersten Präsidentschaft Österreich 1998*, Wien 1998.

Semków-Chajko D., *V rozszerzenie na przykładzie drogi Słowacji do Unii Europejskiej* [w:] Pisuliński J., Rączy E., Żarna K. (red.), *Polska – Słowacja – Europa Środkowa w XIX–XXI wieku. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Ewie Orlof*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2011.

Sojusz Północnoatlantycki: reforma i rozszerzenie [w:] Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 1997/98. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski,* Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1998.

Sokół W., Serej B., *System polityczny Słowacji* [w:] Sokół W., Żmigrodzki M. (red.), *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie- Skłodowskiej, Lublin 2005.

Sroka J., *Narodziny strategii korporatywnej? Kierunki przemian stosunków przemysłowych w Europie Środkowo-Wschodniej* [w:] Antoszewski A., Herbut R., (red.), *Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.

Stadtmüller E., *Państwa Europy Środkowo-Wschodniej w procesie integracji europejskiej* [w:] Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.

Sula P., *Mniejszość węgierska w stosunkach słowacko-węgierskich po 1989 roku* [w:] Pałka E. (red.), *Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnętrzna i pozycja międzynarodowa*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2010.

Szigeti L., *Zmiešané pocity z domowiny* [w:] Bútora M., Mesežnikov G., Bútorová Z., Kollár M., *Odkiaľ a kam. Dvadsať rokov samostatnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Kalligram, Bratislava 2013.

Szomolányi S., *Cesta Slovenska od dewianta k štandardne problémovej krajine EÚ* [w:] Bútora M., Mesežnikov G., Bútorová Z., Kollár M., *Odkiaľ a kam. Dvadsať rokov samostatnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Kalligram, Bratislava 2013.

Šoth J., *Bilaterálne vzťahy Slovenskej republiky v roku 2000* [w:] Kotvanová A. (red.), *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2000*, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava 2001.

Štefanský V., *Slovenská armáda v rokoch 1939–1944* [w:] Bobák J. (red.), *Slovenská republika (1939–1945)*, Matica slovenská, Martin 2000.

Šuchová X., *Problémy organizácie politickej spravy na Slovensku v predmníchovskej republike* [w:] Zemko M., Bystrický V. (red.), *Slovensko v Československu (1918–1939)*, Veda, Bratislava 2004.

Šutaj Š., *Nútená výmena, resp. vysídlenie Maďarov zo Slovenska* [w:] Brandes D., Ivaničková E., Pešek J. (red.), *Vynútený rozchod. Vyhnanie a vysídlenie z Československa 1938–1947 v porovnaní s Poľskom, Maďarskom a Juhosláviou*, Veda, Bratislava 1999.

The Main Activities of the Slovak Republic in Foreign Policy 2002 [w:] Kotvanová A. (red.), *Yearbook of Foreign Policy of the Slovak Republik*, Slovak Institute for International Studies, Bratislava 2003

Tokarz G., *Proces państwotwórczy Słowaków – Rzesza Wielkomorawska i pierwsza Republika Słowacka – analiza biologiczna* [w:] Pałka E. (red.), *Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnętrzna i pozycja międzynarodowa*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2010.

Tomaszewski W., *Stosunki polsko-słowackie* [w:] Modzelewski W.T. (red.), *Polska wobec Słowaków. Współczesne stosunki polityczne*, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2009.

Unia Europejska: otwarcie na wschód i wspólna waluta [w:] Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 1997/98. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski,* Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1998.

Valenta J., *Wyszehrad jako próba integracji Europy Środkowej* [w:] Essen A., Kastory A., Mikołajczyk M. (red.), *Europa Środkowa w ostatniej dekadzie XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001.

Vozár J., *Právo je umenie dobra a spravodlivosti* [w:] Bútora M., Mesežnikov G., Bútorová Z., Kollár M. (red.), *Odkiaľ a kam. Dvadsať rokov samostatnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Kalligram, Bratislava 2013.

Wiszniowski R., *Wybory parlamentarne w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Polityczne konsekwencje systemów wyborczych* [w:] Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.

Wlachovský M., *Zahraničná politika* [w:] Mesežnikov G. (red.), *Voľby 1998. Analýza volebných programom politických strán a hnutí*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998.

Wlachovský M., Duleba A., Lukáč P., *Zahranična politika Slovenskej republiky* [w:] Bútora M. (red.), *Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1997.

Włoch R., *Funkcje polityki zagranicznej państwa* [w:] Zięba R. (red.), *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.

Włoch R., *Proces decyzyjny w polityce zagranicznej państwa* [w:] Zięba R. (red.), *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.

Wojnicki J., *Instrumenty rozszerzenia Unii Europejskiej o państwa Europy Środkowej (Czechy, Polska, Słowacja, Słowenia, Węgry)* [w:] Stępień-Kuczyńska A., Jałmużna T. (red.), *Dialog europejski Zachód – Wschód. Polityka – Gospodarka – Społeczeństwo*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006.

Zachód – zmiany na horyzoncie [w:] Kuźniar R. (red.), *Rocznik strategiczny 1996/97. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1997.

Zając J., *Środki i metody polityki zagranicznej państwa* [w:] Zięba R. (red.), *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.

Zemko M., *Slováci medzi „večnou" provinciou a samostatnosťou* [w:] Bútora M., Mesežnikov G., Bútorová Z., Kollár M. (red.), *Odkiaľ a kam. Dvadsať rokov samostatnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Kalligram, Bratislava 2013.

Zenderowski R., *Słowacka tożsamość narodowa. Geneza. Proces kształtowania. Kluczowe dylematy* [w:] Pałka E. (red.), *Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnętrzna i pozycja międzynarodowa*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2010.

Zięba R., *Cele polityki zagranicznej państwa* [w:] Zięba R. (red.), *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.

Zięba R., *Uwarunkowania polityki zagranicznej państwa* [w:] Zięba R. (red.), *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.

Żarna K., *Mecziaryzm. Łamanie praw człowieka na Słowacji w latach 1994–1998* [w:] Wacławczyk W. (red.), *Wokół współczesnych problemów ochrony praw człowieka*, Wydawnictwo Erida, Warszawa 2009.

Żarna K., *Niemieckie partie mniejszościowe w Słowacji w latach 1933–1938 – między Trzecią Rzeszą a Królestwem Węgier* [w:] Żarna K. (red.), *Problematyka narodowościowa i religijna w XX wieku. Wybrane aspekty*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2011.

Żarna K., *Stracona szansa. Republika Słowacka a członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim* [w:] Jastrzębski M., Kuczur T. (red.), *Bezpieczeństwo państwa a wolność jednostki. Wybrane aspekty prawne i polityczne*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.

Żarna K., *Ukraina w polityce zagranicznej Republiki Słowackiej w latach 1993–2002* [w:] Bik I.S., Mikiewicz M.M., Antoniuk H.B., Grabinskij I.M. (red.), *Ewropejskij Sojuz ta Ukraina: perpektiwy transformacii dwostoronnich widnosti*, Ministerstwo Oswity i Nauki Ukrainy, Lwiwskij Nacionalnyj Uniwersytet imieni Iwana Franki, Lviv 2013.

Żarna K., *Wpływ przemian politycznych na proces integracji Słowacji z Unią Europejską* [w:] Klimecki M., Stachowicz H. (red.), *Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość integracji europejskiej*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, Włocławek 2008.

III. Artykuły w czasopismach naukowych

Barber J., *Economic sanctions as a Policy instrument*, „International Affairs" 1979, vol. 55, no. 3.

Bátora J., *Challenges and Opportunities: Slovak Diplomacy in the Information Age*, „Slovak Foreign Policy Affairs. Reviev for international politics, security and integration" 2000.

Beblavý M., Salner A., *Ugly duckling, ugly swan – Foreign Perceptions of Slovakia*, „Slovak Foreign Policy Affairs. Reviev for international politics, security and integration" 2000.

Berhauzen J., *Stosunki polsko-słowackie w latach 1938–1947,* „Przegląd Historyczny" 1975, nr 3.

Bilčik V., *EU Enlargement after Helsinki Summit and Slovakia at the Start of Negotiations*, „Slovak Foreign Policy Affairs. Reviev for international politics, security and integration" 2000.

Duleba A., *Slovakia´s Relations with Russia*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis" 2005, t. 1.

Eder W., *Polityka Republiki Słowackiej wobec węgierskiej mniejszości narodowej a Unia Europejska i NATO*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa" 1998, z. 12–13.

Gyárfášová O., *Viedeň leží na trase Bratislava – Brusel*, „Listy SFPA" 1999, január.

Handl V., Hyde-Price A., *Germany and the Visegrad Countries*, „Slovak Foreign Policy Affairs. Reviev for international politics, security and integration" 2001, vol. II, no 1.

Henderson K., *Evaluating Slovak Transition: What creates the image of Slovakia*, „Slovak Foreign Policy Affairs. Reviev for international politics, security and integration" 2000.

Herman M., *Grupa Wyszehradzka. Narodziny, rozwój, perspektywy*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny" 2001, t. 1, nr 2.

Herman M., *Słowacja między Wschodem i Zachodem*, „Przegląd Zachodni" 2000, nr 4.

Hinteregger G., *Wo ist die Ost-Kompetenz Österreichs?*, „Europäische Rundschau" 1998, nr 4.

Hirman K., *Visegrad Countries in Energy Relations between Russia and the EU*, „Slovak Foreign Policy Affairs. Reviev for international politics, security and integration" 2001, cz. II, nr 1.

Jones D.L., *Mediation, conflict, resolution and critical theory*, „Review of International Studies" 2000, vol. 26.

Kasprzyk L., *Embargo i inne sankcje gospodarcze w stosunkach międzynarodowych*, „Stosunki Międzynarodowe" 2001, t. 23.

Kniotek R., *Tożsamość narodowa Słowaków*, „Forum Europejskie" 2008, nr 15.

Kotliński A., *Stosunki umowne krajów socjalistycznych z EWG*, „Sprawy Międzynarodowe" 1989, nr 2.

Kukan E., *Slovakia and its Integration into the EU and NATO*, „Slovak Foreign Policy Affairs. Reviev for international politics, security and integration" 2000.

Lewanowicz C., *Przed negocjacjami, po negocjacjach*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej" 2003.

Łoś R., *The Czech Republic and the United Germany – Bilaterial Relations (1993–2004)*, „Polityka i Społeczeństwo. Studies in Politics and Society" 2012, nr 9.

Magocsi P.R., *Karpato-Rusini: obecny status i perspektywy*, „Sprawy Międzynarodowe" 1992, nr 7–12.

Magocsi P.R., *The Birth of a New Nation, or the Return of an Old Problem? The Rusyns of East-Central Europe*, „Canadian Slavonic Papers" 1992, nr 3.

Musiał-Karg M., *Referenda akcesyjne w krajach postkomunistycznych na przykładzie Węgier, Słowacji, Polski i Czech*, „Przegląd Politologiczny" 2005, nr 1.
Orlof E., *Problem autonomizmu słowackiego wobec Węgier w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej" 2009, nr 2.
Parzymies S., *Projekt traktatu ustanawiającego konstytucję dla Europy*, „Stosunki Międzynarodowe" 2003, nr 3–4.
Polhorský V., *Vývoj kurzu slovenskej koruny od februára 1993 do júna 2000*, „Biatec" 2000, č. 8.
Rychlík J., *Rozdělení Československa 1989–1992*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU" 1999, t. XVII.
Samson I., *Security Policy of the Slovak republic: Meeting NATO Criteria before Madrid and after Washington*, „Slovak Foreign Policy Affairs. Reviev for international politics, security and integration" 2000.
Szomolányi S., *Political Elites and Slovakia´s Transition Path*, „Slovak Foreign Policy Affairs. Reviev for international politics, security and integration" 2000.
Szczepaniak M., *Czechosłowacja w latach 1989–1992. Od „aksamitnej rewolucji" do „aksamitnego" rozpadu federacji*, „Prace Politologiczne" 1995, z. 226.
Szczepaniak M., *Udział Polski w strukturach regionalnych Europy*, „Przegląd Zachodni" 1998, nr 2.
Škvrnda F., *K stanu a perspektivam slovenskej bezpečnostnej politiki*, „Medzinarodne otazky" 2002, nr 2.
Tichy G., *Was wird aus Mitteleuropa bis 2009?*, „IDM – Info Spezial" 1999, nr 15.
Tomaszewski J., *Struktura narodowościowa Czechosłowacji (1918–1938)*, „Przegląd Historyczny" 1970, t. LXI.
Tóth J., *Pulling the Wool over Hungarains'* Eyes, „Regio-Minorities, Politics, Society – English Edition" 2002, nr 1.
Vašečka M., *Roma – the Greatest Challenge for Slovakia on its Way into the European Union,* „Slovak Foreign Policy Affairs. Reviev for international politics, security and integration" 2000.
Winiecki J., *Instrumenty polityki zagranicznej państw*, „Studia Nauk Politycznych" 1975, nr 20.
Wojciechowski S., *Problem mniejszości węgierskiej w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa" 2001, z. 18.
Zięba R., *Wojskowe aspekty napięć międzynarodowych*, „Stosunki Międzynarodowe" 1987, t. 7.
Żarna K., *A Central European Pact? Hungary in the Slovak Republic´s Foreign Policy (1998–2006)*, „Polityka i Społeczeństwo" 2011, nr 8.
Żarna K., *Aktywność polityczna Niemców karpackich w latach 1933–1938*, „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej" 2008, nr 1.
Żarna K., *Between the East and the West. Slovakia and the North Atlantic Treaty Organization (1993–2004)*, „Polityka i Społeczeństwo" 2010, nr 7.
Żarna K., *From a Conflict to Normalization? The Politics and Government of Vladimír Mečiar and Mikulas Dzurinda in Slovakia towards the Republic of Hungary in 1993–2002*, „Athenaeum. Polish Political Science Studies" 2011, nr 30.
Żarna K., *Główne kierunki polityki zagranicznej Republiki Słowackiej rządu Mikulaša Dzurindy w latach 1998–2002*, „Bielsko-Bialskie Studia Europejskie" 2008, nr 2.
Żarna K., *Kwestia mniejszości węgierskiej w stosunkach słowacko-węgierskich*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU" 2010, t. XVIII.
Żarna K., *Między Wschodem a Zachodem. Słowacja a Sojusz Północnoatlantycki*, „Polityka i Społeczeństwo" 2010, nr 7.
Żarna K., *Mniejszość romska i węgierska w polityce rządu Republiki Słowackiej (1993–1998)*, „Polityka i Społeczeństwo" 2012, nr 12.

Żarna K., *Rola mniejszości niemieckiej w powstaniu Republiki Słowackiej (14 marca 1939 r.)*, „Kresy Południowo-Wschodnie" 2005/2006, Rok III/IV.
Żarna K., *Rywalizacja o wpływy wśród Niemców spiskich w latach 1933–1938*, „Prace Pienińskie" 2011, t. 21.
Żarna K., *Słowacja na drodze do Unii Europejskiej*, „Polityka i Społeczeństwo" 2009, nr 6.
Żarna K., *Słowacy i Węgrzy we współczesnej Europie. Bariery i możliwości pojednania*, „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej" 2008, nr 2.
Żarna K., *Środkowoeuropejski pat? Węgry w polityce zagranicznej Republiki Słowackiej*, „Polityka i Społeczeństwo" 2011, nr 8, s. 354.
Żarna K., *The Republic of Austria and the Slovak Republic´s Membership in the European Union (1998–2002)*, „Polityka i Społeczeństwo" 2012, nr 9.
Żarna K., *The Sudeten German´s Party in the political course of the German minority in Slovakia in the years 1935–1938*, „Polityka i Społeczeństwo" 2008, nr 5.
Żarna K., *Wybrane aspekty przystąpienia Republiki Słowackiej do Unii Europejskiej (1 maja 2004 roku)*, „Politeja. Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego" 2009, nr 11.

IV. Encyklopedie, leksykony

Stankowski W. (red.), *Europeistyka. Leksykon*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
Škvarna D. i in., *Lexikón slovenských dejín*, Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo, Bratislava 2006.
Tušer A. i in. (oprac.), *Kto bol kto v hospodarstve SR v roku 1999*, Trend Holding, Bratislava 2000.
Żmigrodzki M. (red.), *Encyklopedia politologii*, t. 5: T. Łoś-Nowak (red.), *Stosunki międzynarodowe*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2002.

Źródła internetowe

http://app.statistics.sk
http://assembly.coe.int
http://cenaa.org
http://ec.europa.eu
http://eur-lex.europa.eu
http://eur-lex.europa.eu
http://fae.pl
http://korzar.sme.sk
http://portal.statistics.sk
http://secretary.state.gov
http://spectator.sme.sk
http://www.acec.sk
http://www.adalbert-stiftung.de
http://www.bbn.gov.pl
http://www.bsec-organization.org
http://www.businesswire.com

http://www.cefta.int
http://www.cei.int
http://www.consilium.europa.eu
http://www.dt-ds-historikerkommission.de/
http://www.esiweb.org
http://www.euroregionbeskidy.pl
http://www.euroregion-tatry.eu
http://www.francophonie.org
http://www.goethe.de
http://www.goethe.de
http://www.hospodarskyklub.sk
http://www.just.wz.cz
http://www.just.wz.cz
http://www.karpacki.pl
http://www.msz.gov.pl
http://www.nato.int
http://www.nato.int
http://www.osce.org
http://www.parlament.hu
http://www.parlament.hu
http://www.pism.pl
http://www.rokovania.sk
http://www.sme.sk
http://www.sme.sk
http://www.un.org
http://www.unc.edu
http://www.unhcr.org
http://www.upn.gov.sk
http://www.usembassy.sk
http://www.usske.sk
http://www.visegradgroup.eu
http://www.weu.int
http://www.weu.int
http://www.wto.org
http://www.zakonypreludi.sk
http://zurnal.pravda.sk
http://www.welt.de
www.bsec-organization.org
www.czsk.net
www.euroaciv.sk
www.euroaciv.sk
www.nrsr.sk
www.roma.undp.sk
www.un.org
www.usske.sk
www.worldnewssite.com
www.wto.org

Wykaz tabel

Tabela 1. Ludność w Czechosłowacji w 1921 i w 1930 r. według narodowości 50
Tabela 2. Wskaźnik stopy bezrobocia w Republice Słowackiej za lata 1990–2002 62
Tabela 3. Struktura narodowościowa Słowacji w spisach powszechnych z lat 1991 i 2001 75
Tabela 4. Wyniki wyborów do Słowackiej Rady Narodowej w 1990 r. 89
Tabela 5. Wyniki wyborów do parlamentu w 1992 r. 99
Tabela 6. Wyniki wyborów do parlamentu w 1994 r. 108
Tabela 7. Wyniki wyborów do parlamentu w 1998 r. 119
Tabela 8. Wyniki wyborów prezydenckich w 1999 r. 124
Tabela 9. Wyniki wyborów do parlamentu w 2002 r. 131
Tabela 10. Wnioski ze sprawozdania Komisji Europejskiej (listopad 1998 r.) 153
Tabela 11. Zakończone rozdziały negocjacyjne przez Republikę Słowacką w latach 2000–2002 163
Tabela 12. Ustalenia negocjacji Republiki Słowackiej z Unią Europejską 169
Tabela 13. Wyniki referendów w państwach kandydujących do Unii Europejskiej 177
Tabela 14. Liczba głosów oddanych na polityków, którzy zostali posłami do Parlamentu Europejskiego 183

Aneks

Wykaz umów bilateralnych Republiki Słowackiej w latach 1993–2002

I. Afryka

Algieria (Algierska Republika Ludowo-Demokratyczna)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Alžírskej demokratickej a ľudovej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických a služobných pasov	Bratysława, 22 IV 1998	305/1998
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Alžírskej demokratickej a ľudovej republiky	Bratysława, 22 IV 1998	–

Burkina Faso

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Memorandum o porozumení medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva Republiky Burkina Faso o spolupráci v oblasti poľnohospodárstva a vodného hospodárstva	Bratysława, 1 III 2002	254/2002

Egipt (Arabska Republika Egiptu)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Egyptskej arabskej republiky	Kair, 22 VI 1994	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Egyptskej arabskej republiky o výnimke z vízovej povinnosti pre diplomatické, služobné a zvláštne pasy	Kair, 22 VI 1994	230/1995

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Egyptskej arabskej republiky o spolupráci v oblasti vedy, školstva, kultúry a športu	Kair, 12 XII 1995	451/2001
Dohoda medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva a zúrodňovania pôdy Egyptskej arabskej republiky o spolupráci v oblasti poľnoshospodárstva	Kair, 30 X 1996	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Egyptskej arabskej republiky o podpore a vzájomnej ochrane investícií	Kair, 30 IV 1997	159/2000
Program spolupráce v oblasti školstva na roky 1998–2001 medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Ministerstvom vysokého školstva a vedeckého výskumu Egyptskej arabskej republiky	Kair, 24 V 1998	–

Republika Południowej Afryki

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o plánovanej spolupráci vo vojenskej oblasti medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Juhoafrickej republiky	Bratysława, 27 VI 1995	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Juhoafrickej republiky o zrušení vízovej povinnosti	Kapsztad, 4 XI 1996	125/1997
Protokol o spolupráci v oblasti obrany medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Juhoafrickej republiky	Bratysława, 7 VII 1997	–
Dohoda o spolupráci v oblasti poľnohospodárstva a potravinárskeho priemyslu medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva Juhoafrickej republiky	Bratysława, 19 I 1998	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Juhoafrickou republikou o zamedzení dvojakého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov	Kapsztad, 28 V 1998	39/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Juhoafrickej republiky o spolupráci v oblasti umenia a kultúry	Kapsztad, 28 V 1998	39/2001

Maroko (Królestwo Marokańskie)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o konzultáciách medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí a spolupráce Marockého kráľovstva	Rabat, 18 XII 2000	–

Seszele

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Seychelskej republiky o zrušení vízovej povinnosti	Bratysława, 29 IX 2000	188/2001

Tunezja (Republika Tunezyjska)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Tuniskej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických, zvláštnych alebo služobných pasov	Tunis, 26 XI 2002	389/2003
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Tuniskej republiky o leteckých dopravných službách	Tunis, 26 XI 2002	44/2007

Zimbabwe (Republika Zimbabwe)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Zimbabwianskej republiky o budúcej spolupráci	Bratysława, 11 IV 1997	–

II. Australia i Oceania

Australia (Związaek Australijski)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Austráliou o zamedzení dvojitého zdanenia a predchádzaní daňovému úniku v odbore daní z príjmov	Canberra, 24 VIII 1999	157/2000

III. Ameryka Północna i Ameryka Południowa

Argentyna (Republika Argentyńska)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Argentínskej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov cestovných pasov	Buenos Aires, 2 VII 2001	489/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Argentínskej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických alebo služobných pasov Slovenskej republiky a pre držiteľov diplomatických alebo úradných pasov Argentínskej republiky	Buenos Aires, 2 VII 2001	56/2002

Brazylia (Federacyjna Republika Brazylii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o porozumení medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom armády Brazílskej federatívnej republiky	Brasilia, 5 IX 2007	–
Protokol o spolupráci medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Federatívnej republiky Brazílie	Brasilia, 10 VII 2001	–

Chile (Republika Chile)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Chilskej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov čílskych diplomatických, služobných a špeciálnych pasov a slovenských diplomatických a služobných pasov	Bratysława, 22 V 1997	348/2000
Protokol o konzultáciách medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Čílskej republiky	Santiago de Chile, 23 III 1998	–
Dohoda o zrušení vízovej povinnosti medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Chilskej republiky na účel turistiky výmenou nót (12.7.1999/31.8.2000)	Bratysława, 31 VIII 2000	111/2001
Prehlásenie o zámeroch medzi Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Čílskej republiky v oblasti kultúry a umienia	Santiago de Chile, 4 VII 2001	–
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Čílskej republiky	Santiago de Chile, 4 VII 2001	–

Kanada

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Memorandum o porozumení medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Kanady o dvojstranných vojenských vzťahoch	Bratysława, 4 VIII 1994	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Kanady týkajúca sa vojenských vzťahov	Toronto, 9 IV 1995	–
Memorandum o porozumení medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Kanady o dvojstranných vojenských vzťahoch	Toronto, 9 IV 1995	–
Memorandum o porozumení medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Kanadskou organizáciou pre medzinárodný rozvoj	Bratysława, 17.06.1996	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Kanady o spolupráci pri mierovom využívaní jadrovej energie	Bratysława, 22 X 1996	71/1997
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Kanadou o sociálnom zabezpečení	Bratysława, 21 V 2001	657/2002
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Kanady o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku	Bratysława, 22 V 2001	369/200296/2007
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Kanady o audiovizuálnej koprodukcji	Ottawa, 5 VI 2002	366/2004

Kolumbia (Republika Kolumbii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o potvrdení zmluvných vzťahov medzi Slovenskou republikou a Kolumbijskou republikou	Bogota, 2 IV 1998	–
Protokol o konzultáciach medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Kolumbijskej republiky	Bogota, 2 IV 1998	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Kolumbijskej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických alebo služobných pasov Slovenskej republiky a pre držiteľov diplomatických alebo úradných pasov Kolumbijskej republiky	Bratysława, 17 I 2002	314/2002

Kuba (Republika Kuby)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Kubánskej republiky o spolupráci v oblasti zdravotníctva a lekárskych vied	Hawana, 4 II 1995	155/1995
Dohoda o spolupráci v oblasti telesnej výchovy a športu medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Národným inštitútom športov, telesnej výchovy a rekreácie Kubánskej republiky	Bratysława, 8 III 1997	162/1997
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Kubánskej republiky o podpore a vzájomnej ochrane investícií	Hawana, 22 III 1997	288/1998
Dohoda medzi Ministerstvom životného prostredia Slovenskej republiky a Ministerstvom vedy, technológie a životného prostredia Kubánskej republiky o spolupráci v oblasti ochrany životného prostredia	Hawana, 22 III 1997	–
Program spolupráce medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Ministerstvom vysokého školstva Kubánskej republiky	Hawana, 17 XI 1997	37/1998
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Ministerstvom vysokého školstva Kubánskej republiky	Hawana, 17 XI 1997	36/1998
Dohoda medzi Ministerstvom výstavby a verejných prác Slovenskej republiky a Ministerstvom stavebníctva Kubánskej republiky a Ministerstvom priemyslu stavebných materiálov Kubánskej republiky	Hawana, 8 IV 1998	–

Meksyk (Meksykańskie Stany Zjednoczone)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Memorandum o porozumení medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Spojených štátov mexických na ustanovenie mechanizmu konzultácií o témach spoločného záujmu	Bratysława, 22 VI 2000	–

Panama (Republika Panamy)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Panamskej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických, konzulárnych, špeciálnych alebo služobných pasov uzavretá výmenou nót	Bratysława, Budapeszt, 15 X 1998	225/1999

Paragwaj (Republika Paragwaju)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Republiky Paraguaj o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov slovenských diplomatických a služobných pasov a paraguajských diplomatických a oficiálnych pasov – uzavretá výmenou nót	Asunción, 27 VIII 1996	62/1997

Peru (Republika Peru)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Peruánskej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických a služobných pasov Slovenskej republiky a pre držiteľov diplomatických a špeciálnych pasov Peruánskej republiky	Lima, 20 IV 2001	428/2001

Urugwaj (Wschodnia Republika Urugwaju)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Uruguajskej východnej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických a služobných pasov Slovenskej republiky a pre držiteľov diplomatických a oficiálnych pasov Uruguajskej východnej republiky	Montewideo, 29 V 1995	11/1996

Wenezuela (Boliwariańska Republika Wenezueli)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o konzultáciách medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Venezuelskej republiky	Caracas, 3 IV 1998	–

Stany Zjednoczone (Stany Zjednoczone Ameryki)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Spojenými štátmi americkými o zamedzení dvojakého zdanenia a zabránení daňovým únikom v odbore daní z príjmov a z majetku	Bratysława, 8 X 1993	74/1994

Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany USA o výmene a spolupráci pri topografickom mapovaní, leteckých mapách a informáciách, geodézii a geofyzike, digitálnych údajoch a s tým súvisiacich mapových a geodetických materiáloch	Trenczyn 9 11 1993	–
Dohoda medzi Ministerstvom životného prostredia Slovenskej republiky a Ministerstvom životného prostredia štátu Maryland	Maryland 11 XI 1993	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojených štátov amerických o zriadení Komisie J. Williama Fulbrighta pre vzdelávacie výmeny v Slovenskej republike	Bratysława, 22 IX 1994	319/1994
Dohovor medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojených štátov amerických o vzájomnom porozumení	Bratysława, 22 IX 1994	320/1994
Dohoda medzi Úradom jadrového dozoru Slovenskej republiky a Komisiou jadrového dozoru Spojených štátov o výmene technických informácií a spolupráci v oblasti jadrovej bezpečnosti	Waszyngton, 10 XI 1994	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojených štátoch amerických o úprave pracovnoprávnych vzťahov závislých osôb pracovníkov diplomatických misií uzavretá výmenou nót (8.4.1994/1.2.1995)	Bratysława, 1 II 1995	178/1995
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojených štátov amerických o bezpečnostných opatreniach na ochranu utajovaných vojenských informácií	Waszyngton, 11 IV 1995	7/2003
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojených štátov amerických o dodávkach zbraní a príslušnej technológie	Tatrzańska Łomnica, 8 VIII 1995	–
Deklarácia medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Národnou gardou Štátu Indiana	Bratysława, 28 X 1997	–
Dohoda (EC-SK-01) medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Spojených štátov amerických o akvizícii a vzájomnom poskytovaní služieb	Bratysława, 15 XII 1998	–
Vykonávací protokol (EC-SK-01) k Dohode medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Spojených štátov amerických o akvizícii a vzájomnom poskytovaní služieb	Bratysława, 15 XII 1998	–
Dohoda o úprave vzťahov medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Americkými Mierovými zbormi na Slovensku pri umiestňovaní dobrovoľníkov Amerických mierových zborov do vzdelávacích inštitúcií v Slovenskej republike	Bratysława, 17 VI 1999	222/1999

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojených štátov amerických o leteckej doprave	Bratysława, 22 I 2001	5/2002
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojených štátov amerických o ochrane a zachovaní určitých kultúrnych pamiatok a historických sídiel	Waszyngton, 9 III 2001	422/2001

IV. Azja

Chiny (Chińska Republika Ludowa)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Čínskej ľudovej republiky	Bratysława, 21 X 1994	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Čínskej ľudovej republiky o vedecko-technickej spolupráci	Pekin, 17 II 1997	–
Dohoda medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Štátnym výborom pre telesnú kultúru a šport Čínskej ľudovej republiky o spolupráci v oblasti telesnej výchovy a športu	Pekin, 22 VII 1997	–
Plán spolupráce medzi Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky a Ministerstvom zdravotníctva Čínskej ľudovej republiky v oblasti zdravotníctva na roky 1998–1999	Pekin, 28 IV 1998	–
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom občianskych záležitostí Čínskej ľudovej republiky	Pekin, 21 VIII 1998	–
Plán kultúrnej spolupráce medzi Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky a Ministerstvom kultúry Čínskej ľudovej republiky na roky 1999–2000	Bratysława, 2 II 1999	40/1999
Dohoda o spolupráci v oblasti telesnej výchovy a športu medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Výborom pre telesnú kultúru a šport	Pekin,26 VII 1999	–
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Čínskej ľudovej republiky o spolupráci vo vojenskej oblasti	Pekin, 25 IV 2000	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Osobitnej administratívnej oblasti Hongkong Čínskej ľudovej republiky o zrušení vízovej povinnosti	Pekin, 14 X 2000	73/2001

Dohoda medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej Republiky a Štátnou lesníckou správou Čínskej ľudovej republiky o spolupráci v oblasti lesníctva	Bratysława, 12 II 2001	–
Zmena článku 1 Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Osobitnej administratívnej oblasti Hongkong Čínskej ľudovej republiky o zrušení vízovej povinnosti, ktorá bola podpísaná 14. októbra 2000 v Pekingu	Hong-Kong, 18 XI 2002	757/2002

Indie (Republika Indii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o konzultáciách medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Indickej republiky	Delhi, 7 VII 1994	–
Memorandum o rozvoji dvojstranných vzťahov v oblasti vedy a techniky medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Indickej republiky	Delhi, 7 VII 1994	–
Memorandum o porozumení v oblasti vojenskej spolupráce medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Indickej republiky	Delhi, 13 XI 1995	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Indickej republiky o spolupráci v oblasti kultúry, umenia, vzdelávania, vedy, turistiky, športu a masovokomunikačných prostriedkov	Delhi, 11 III 1996	169/1997
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Indickej republiky o spolupráci vo vede a technike	Bratysława, 9 X 1996	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Indickej republiky o leteckých dopravných službách	Bratysława, 9 X 1996	332/2001

Filipiny (Republika Filipin)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Filipínskej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických pasov alebo služobných pasov Slovenskej republiky a pre držiteľov diplomatických pasov alebo úradných pasov Filipínskej republiky	Manila, 6 IX 2001	601/2002

Indonezja

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Indonézskej republiky o podpore a vzájomnej ochrane investícií	Dżakarta, 12 VII 1994	56/1995
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Indonézskej republiky o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov	Dżakarta, 12 X 2000	12/2002

Iran (Islamska Republika Iranu)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Iránskej islamskej republiky o leteckých dopravných službách	Teheran, 17 V 2000	620/2006
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Iránskej islamskej republiky o medzinárodnej cestnej doprave	Teheran, 26 X 2000	116/2003

Izrael

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda o leteckej doprave medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Štátu Izrael	Bratysława, 22 VIII 1994	305/1997
Plán spolupráce v oblasti zdravotníctva a lekárstva medzi Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky a Ministerstvom zdravotníctva Štátu Izrael na roky 1995–1998	Bratysława, 27 II 1995	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Štátu Izrael o spolupráci v oblasti zdravotníctva a lekárskych vied	Bratysława, 27 II 1995	20/1997
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Izraela o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických a služobných pasov uzavretá výmenou diplomatických nót	Jerozolima, 1 IX 1996	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Štátu Izrael o zrušení vízovej povinosti pre držiteľov platných cestovných dokladov	Jerozolima, 14 V 1997	359/2001
Memorandum o porozumení medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Štátu Izrael	Bratysława, 12 VIII 1998	–
Bezpečnostná dohoda medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Štátu Izrael	Tel Awiw, 4 III 1999	–

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Štátu Izrael o podpore a vzájomnej ochrane investícií	Bratysława, 8 IX 1999	369/2003
Zmluva medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Štátu Izrael o zamedzení dvojakého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku	Bratysława, 8 IX 1999	327/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Štátu Izrael o spolupráci v oblasti poľnohospodárstva	Jerozolima, 8 II 2000	510/2009

Japonia

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Výmena nót medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Japonska, ktoré sa týkajú dodávky hudobných nástrojov a nahrávacieho zariadenia pre Slovenskú filharmóniu	Tokio, 10 XI 1993	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Japonska o dodávke zariadenia pre Štátnu operu Banská Bystrica, uzavretá formou výmeny diplomatických nót	Bratysława, 9 IV 1996	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Japonska o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických a služobných pasov uzavretá výmenou nót	Tokio, 24 III 1997	227/1997 379/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Japonska o dodávke televíznych programov pre STV uzavretá výmenou nót	Bratysława, 24 IX 1997	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Japonska týkajúca sa japonskej pôžičky, ktorá sa má poskytnúť za účelom podpory snáh Slovenskej republiky o ekonomickú stabilizáciu a rozvoj (výstavba diaľnic)	Bratysława, 18 XII 1998	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Japonska o dodávke zvukového zariadenia pre Slovenské národné divadlo uzavretá výmenou nót	Bratysława, 23 II 1999	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Japonska o udelení grantu japonskej vlády Univerzitnej knižnici v Bratislave uzavretá výmenou nót	Bratysława, 9 XI 1999	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Japonska o udelení grantu japonskej vlády Štátnemu divadlu Košice uzavretá výmenou nót	Bratysława, 30 XI 2000	–

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Japonska o udelení grantu japonskej vlády Slovenskej knižnici pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči, uzavretá výmenou nót	Bratysława, 22 I 2002	–
Zrušenie vízovej povinnosti pre štátnych občanov Japonska a štátnych občanov Slovenskej republiky	Bratysława, 22 I 2002	249/2002

Jordania (Jordańskie Królestwo Haszymidzkie)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Jordánskeho hašimovského kráľovstva o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických a služobných pasov uzavretá výmenou nót	Bratysława, 30 VI 1997	246/1997

Kambodża (Królestwo Kambodży)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Kambodžského kráľovstva o reštrukturalizácii a splatení dlhu Kambodžského kráľovstva voči Slovenskej republike	Phnom Pehn, 6 XI 2001	–

Kazachstan (Republika Kazachstanu)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Kazašskej republiky o vojenskej a vojensko-technickej spolupráci	Ałma Aty, 22 I 1997	–
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Kazachstanskej republiky	Bratysława, 18 III 1998	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Kazachstanskej republiky o vzájomných bezvízových cestách držiteľov diplomatických alebo služobných pasov	Bratysława, 18 III 1998	202/1998

Kirgistan (Republika Kirgizji)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí SR a Ministerstvom zahraničných vecí Kirgizskej republiky	Biszkek, 16 IV 1996	–

Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Kirgizskej republiky o spolupráci	Biszkek, 12 XII 1996	–

Korea Północna (Koreańska Republika Luowo-Demokratyczna)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Kórejskej ľudovodemokratickej republiky o podpore a vzájomnej ochrane investícií	Bratysława, 27 X 1998	180/1999502/2009

Korea Południowa (Republika Korei)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Kórejskej republiky o bezvízovom styku uzavretá výmenou diplomatických nót	Bratysława, 15 VI 1995	12/1996
Dohoda o spolupráci v oblasti telesnej výchovy a športu medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Ministerstvom kultúry a športu Kórejskej republiky	Seul, 21 I 1997	161/1997
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí a obchodu Kórejskej republiky	Seul, 27 VIII 2001	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Kórejskou republikou o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov	Seul, 27 VIII 2001	244/2003

Kuwejt (Państwo Kuwejt)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Štátu Kuvajt o leteckých dopravných službách	Bratysława, 22 IV 1998	24/2005

Laos (Laotańska Republika Ludowo-Demokratyczna)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Výmenný list k problematike riešenia pohľadávok Slovenskej republiky voči Laoskej ľudovodemokratickej republike, Bratislava, 4.7.2001, Vientiane, 3.9.2001	Bratysława, 4 VII 2001	–

Liban

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o konzultáciách medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí a emigrantov Libanonskej republiky	Bejrut, 2 IV 2001	–

Zjednoczone Emiraty Arabskie (Państwo Zjednoczonych Emiratów Arabskich)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Generálnym štábom ozbrojených síl Spojených arabských emirátov o spolupráci vo vojenskej oblasti	Abu Dabi, 17 III 1999	–

Syria (Syryjska Republika Arabska)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Sýrskej arabskej republiky	Damaszek, 26 VI 1994	–
Vykonávací program medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky, Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky a vládou Sýrskej arabskej republiky na roky 1997, 1998 a 1999 ku Kultúrnej dohode medzi vládou Československej socialistickej republiky a vládou Sýrskej arabskej republiky	Damaszek, 13 III 1997	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Sýrskej Arabskej republiky o leteckých dopravných službách	Damaszek, 4 IV 2001	640/2002

Tadżykistan (Republika Tadżykistanu)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi Slovenskou republikou a Republikou Tadžikistan o podpore a vzájomnej ochrane investícií	Bratysława, 14 II 1994	26/1997

Tajlandia (Królestwo Tajlandii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Thajského kráľovstva	Bangkok, 2 V 2000	–

Turkmenistan

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Turkmenistanu o podpore a vzájomnej ochrane investícií	Bratysława, 17 XI 1994	235/1999
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Turkmenistanu	Bratysława, 17 XI 1994	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Turkmenistanu o bezvízových cestách občanov – držiteľov diplomatických a služobných pasov	Moskwa, 22 VI 1996	241/1996
Zmluva medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Turkmenistanu o zamedzení dvojakého zdanenia v odbore daní z príjmov a z majetku	Moskwa, 8 VIII 1996	100/1999
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Turkmenistanu o spolupráci v boji proti medzinárodnému terorizmu, nedovolenému obchodovaniu s narkotikami a inej organizovanej trestnej činnosti	Moskwa, 8 VIII 1996	52/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Turkmenistanu o leteckej doprave	Ashabad, 24 X 1996	181/1998

Uzbekistan (Republika Uzbekistanu)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Uzbeckej republiky o podpore a vzájomnej ochrane investícií	Taszkient, 16 V 1995	101/1999
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Uzbeckej republiky o spolupráci vo vojenskej oblasti	Taszkient, 30 VIII 1996	–
Zmluva o základoch vzťahov a spolupráci medzi Slovenskou republikou a Uzbeckou republikou	Bratysława, 16 I 1997	66/1998
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Uzbeckej republiky o leteckých dopravných službách	Bratysława, 17 I 1997	92/2000
Dohoda medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Uzbeckej republiky o spolupráci v oblasti boja proti organizovanej trestnej činnosti	Bratysława, 17 I 1997	–
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Uzbeckej republiky	Bratysława, 17 I 1997	–

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Uzbeckej republiky o spolupráci v oblasti cestovného ruchu	Bratysława, 17 I 1997	315/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Uzbeckej republiky o medzinárodnej cestnej preprave osôb a nákladov	Bratysława, 17 I 1997	174/1997
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Uzbeckej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických a služobných pasov	Bratysława, 17 I 1997	353/1998

Wietnam (Socjalistyczna Republika Wietnamu)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Vietnamskej socialistickej republiky o odbornej príprave vietnamských občanov v stredných odborných učilištiach v Slovenskej republike	Bratysława, 27 I 1994	46/1996
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Vietnamskej socialistickej republiky o obchode a platach	Hanoi, 9 VII 1994	11/1995
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Vietnamskej socialistickej republiky o spolupráci v oblasti zdravotníctva	Bratysława, 9 VII 1994	18/1995
Dohoda o konzultáciách medzi Ministerstvom zahraničných vecí SR a Ministerstvom zahraničných vecí Vietnamskej socialistickej republiky	Bratysława, 24 VIII 1994	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Vietnamskej socialistickej republiky o leteckej doprave	Hanoi, 6 XI 1997	39/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Vietnamskej socialistickej republiky o riešení dlhu Vietnamskej socialistickej republiky voči Slovenskej republike	Hanoi, 12 VI 1998	60/2001

V. Europa

Albania (Republika Albanii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom práce a sociálnych vecí Albánska v oblasti zamestnanosti a sociálnej polityki	Bratysława, 25 XI 1996	–

Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Republiky Albánsko	Bratysława, 24 I 2000	–

Armenia (Republika Armenii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Arménskej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických a služobných pasov uzavretá výmenou nót (Bratislava 18.10.1996, Jerevan 04.11.1996)	Erywań, 4 XI 1996	7/1997 Z.z.
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Arménskej republiky	Erywań, 2 II 2000	–

Azerbejdżan (Republika Azerbejdżańska)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Azerbajdžanskej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických a služobných pasov uzavretá výmenou nót (18.10./23.10.1996)	Bratysława, 23 X 1996	6/1997
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Azerbajdžanskej republiky	Baku, 1 II 2000	–

Belgia (Królestwo Belgii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o spolupráci v oblasti školstva medzi Ministerstvom školstva a vedy Slovenskej republiky a Ministerstvom školstva Flámskeho spoločenstva Belgického kráľovstva	Bratysława, 8 IX 1993	–
Zmluva medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Belgického kráľovstva o zamedzení dvojakého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku	Bruksela, 15 I 1997	354/200292/ 2007
Zmluva medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Belgického kráľovstva o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku	Bruksela, 15 I 1997	92/2007

Spoločné vyhlásenie medzi Ministerstvom práce,sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom zamestnanosti a práce Belgického kráľovstva týkajúce sa spolupráce v oblasti práce	Bruksela, 22 V 1997	–
Program spolupráce medzi Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky a Ministerstvom sociálnych vecí, zdravotníctva a životného prostredia Belgického kráľovstva v oblasti zdravotníctva a lekárskych vied na roky 1998–1999	Bratysława, 28 VII 1997	–
Program spoupráce medzi Slovenskou republikou Francúzskym spoločenstvom Belgicka v oblasti kultúry, školstva a vedy na roky 1998,1999 a 2000	Bratysława, 27 V 1998	–
Pracovný program medzi Slovenskou republikou a Flámskym spoločenstvom Belgického kráľovstva na vykonávanie kultúrnej dohody v oblasti kultúry, vzdelávania, vedy, športu a mládeže naroky 1998,1999 a 2000	Bruksela, 30 X 1998	43/1999
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Belgického kráľovstva o policajnej spolupráci	Bruksela, 29 VI 2000	
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Belgického kráľovstva o leteckej doprave	Bruksela, 28 IX 2000	187/2003
Dohoda o spolupráci medzi vládou Slovenskej republiky na jednej strane a vládou Francúzskeho spoločenstva Belgicka a vládou Valónskeho regiónu na druhej strane	Bratysława, 30 III 2001	582/2002
Memorandum medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Belgického kráľovstva k aktivite "Zimný výcvik v horách" na území Slovenskej republiky v termíne 4.–16. februára 2002	Bratysława, Bruksela, 30 I 2002	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky na jednej strane a vládami Belgického kráľovstva, Luxemburského veľkovojvodstva a Holandského kráľovstva na druhej strane o readmisii osôb v nezákonnom postavení	Bratysława, 21 V 2002	261/2004

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky na jednej strane a vládami Belgického kráľovstva, Luxemburského veľkovojvodstva a Holandského kráľovstva na druhej strane o readmisii osôb v nezákonnom postavení	Bratysława, 21 V 2002	261/2004
Dohoda o spolupráci medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Flámska	Bratysława, 30 V 2002	300/2004(255/2012)

Białoruś (Republika Białorusi)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bieloruskej republiky o obchodno-hospodárskej a vedecko-technickej spolupráci	Bratysława, 10 II 1994	171/1994
Dohoda o spolupráci v oblasti kultúry medzi Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky a Ministerstvom kultúry a tlače Bieloruskej republiky	Mińsk, 12 V 1994	323/1994
Dohoda medzi Úradom pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo Slovenskej republiky a Výborom pre normalizáciu, metrológiu a certifikáciu Bieloruskej republiky (Belstandartom) v oblasti certifikácie výrobkov, ktoré sú predmetom vzájomných dodávok medzi Slovenskou republikou a Bieloruskou republikou	Bratysława, 23 VI 1995	–
Dohoda o spolupráci medzi Úradom pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo Slovenskej rpeubliky (ÚNMS SR) a Výborom pre normalizáciu, metrológiu a certifikáciu Bieloruskej republiky	Bratysława, 23 VI 1995	–
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Bieloruskej republiky	Mińsk, 20 IX 1995	–
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Ministerstvom školstva a vedy Bieloruskej republiky na roky 1996–1998	Bratysława, 21 VI 1996	240/1996
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bieloruskej republiky o medzinárodnej cestnej dopra doprave	Mińsk, 24 X 1996	40/1998
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom výstavby a verejných prác Slovenskej republiky a Ministerstvom architektúry a výstavby Bieloruskej republiky	Bratyława, 14 V 1997	–

Dohoda medzi Ministerstvom životného prostredia Slovenskej republiky a Ministerstvom ochrany životného prostredia Bieloruskej republiky o spolupráci v oblasti ochrany životného prostredia	Bratysława, 8 VII 1997	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bieloruskej republiky o spolupráci a vzájomnej pomoci v colných otázkach	Bratysława, 22 III 1999	74/2000(274/2012)
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bieloruskej republiky o zabránení dvojitého zdanenia a predchádzaní daňovému úniku vzťahujúca sa na dane z príjmov a z majetku	Bratysława, 12 VII 1999	112/2001
Výpoveď dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bieloruskej republiky o vzájomných bezvízových cestách občanov	Bratysława, 30 XI 2000	25/2001
Dohoda medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom lesného hospodárstva Bieloruskej republiky o spolupráci v oblasti lesného hospodárstva	Mińsk, 15 XII 2000	509/2009
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bieloruskej republiky o spolupráci v boji proti terorizmu, nedovolenému obchodovaniu s drogami a inej organizovanej trestnej činnosti	Bratysława, 14 XI 2001	407/2003
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bieloruskej republiky o bezvízových cestách držiteľov diplomatických a služobných pasov	Mińsk, 22 IV 2002	63/2003

Bośnia i Heregowina

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Bosny a Hercegoviny	Bratysława, 1 VI 2000	–

Bułgaria (Republika Bułgarii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bulharskej republiky o spolupráci v oblasti zdravotníctva	Bratysława, 11 III 1994	117/1994

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bulharskej republiky o podpore a vzájomnej ochrane investícií	Bratysława, 21 VII 1994	144/1995101/2007
Dohoda o spolupráci v oblasti školstva, vedy a kultúry medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bulharskej republiky	Bratysława, 21 VII 1994	67/1995
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bulharskej republiky o hospodárskej a vedecko-technickej spolupráci	Bratysława, 31 V 1995	21/1996
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Bulharskej republiky o spolupráci vo vojenskej oblasti	Bratysława, 19 VI 1995	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bulharskej republiky o bezvízových cestách občanov	Bratysława, 18 IX 1995	64/1996
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bulharskej republiky o odovzdávaní a prijímaní vlastných štátnych občanov	Bratysława, 18 IX 1995	304/1996
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bulharskej republiky o leteckej doprave	Sofia, 8 XII 1995	238/1996
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva a potravinárskeho priemyslu Bulharskej republiky	Sofia, 8 XII 1995	–
Dohoda medzi Ministerstvom práce,sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom,práce a sociálneho zabezpečenia Bulharskej republiky o spolupráci v oblasti práce,zamestnanosti a sociálnej polityki	23 V 1996	–
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Bulharskej republiky	Sofia, 27 XI 1997	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bulharskej repibliky o spolupráci v oblasti cestovného ruchu	Bratysława, 3 XII 1997	21/1999
Dohoda medzi Ministerstvom hospodárstva Slovenskej republiky a Výborom pre využívanie jadrovej energie pre mierové účely Bulharskej republiky o spolupráci v oblasti štátneho dozoru nad bezpečnosťou pri využívaní jadrovej energie pre mierové účely	Wiedeň, 29 IX 1999	325/1999
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bulharskej republiky o policajnej spolupráci	Sofia, 4 XI 1999	303/2000

Zmluva medzi Slovenskou republikou republikou a Bulharskou republikou o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku	Bratysława, 12 XI 1999	287/2001
Dohoda medzi Ministerstvom hospodárstva Slovenskej republiky a štátnou agentúrou pre normalizáciu a metrológiu Bulharskej republiky o spolupráci v oblasti vzájomného uznávania výsledkov skúšok a certifikátov	Szczyrbskie Jezioro, 10 IV 2000	171/2000
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Bulharskou republikou o sociálnom zabezpečení	Sofia, 30 V 2001	377/2002
Vykonávacia dohoda k Zmluve medzi Slovenskou republikou a Bulharskou republikou o sociálnom zabezpečení	Sofia, 30 V 2001	–
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky a Ministerstvom dopravy a spojov Bulharskej republiky o spolupráci v oblasti pôšt a telekomunikácií	Bratysława, 17 VI 2002	152/2003
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Bulharskej republiky o medzinárodnej cestnej osobnej a nákladnej doprave	Bratysława, 17 VI 2002	80/2003
Dodatok č. 1 k Dohode o spolupráci medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom pôdohospodárstva a potravinárskeho priemyslu Bulharskej republiky, podpísanej v Sofii 8. decembra 1995	Sofia, 24 VII 2002	–

Cypr (Republika Cypryjska)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Obchodná dohoda medzi Slovenskou republikou a Cyperskou republikou	Nikozja, 8 IX 1993	32/1994
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Cyperskej republiky o zrušení vízovej povinnosti	Nikozja, 8 IX 1993	102/1994
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Cyperskou republikou o sociálnom zabezpečení	Bratysława, 20 IX 1994	59/1996
Správna dohoda o vykonaní Zmluvy medzi Slovenskou republkou a Cyperskou republikou o sociálnom zabezpečení	Bratysława, 20 IX 1994	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Cyperskej republiky o spolupráci v oblasti cestovného ruchu	Nikozja, 21 V 1997	316/2000550/1992

Dohoda o dlhodobej hospodárskej, vedeckej, technickej a priemyselnej spolupráci medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Cyperskej republiky	Nikozja, 21 V 1997	38/1998
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Cyperskej republiky o leteckých dopravných službách	Nikozja, 13 X 1998	276/199934/1969

Czechy (Republika Czeska)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o zrušení vízovej povinnosti	Praga, 20 X 1992	225/1993257/2010
Zmluva o vytvorení colnej únie medzi Slovenskou republikou a Českou republikou	Praga, 29 X 1992	199/1993
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o právnej pomoci poskytovanej justičnými orgánmi a úprave niektorých právnych vzťahov v občianskych a trestných Peciach	Praga, 29 X 1992	193/1993
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o spolupráci v oblasti ochrany a tvorby životného prostredia	Praga, 29 X 1992	203/1994
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o úprave režimu a o spolupráci na spoločných štátnych hraniciach	Praga, 29 X 1992	195/1993
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o menovom usporiadaní	Praga, 29 X 1992	132/1993
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o sociálnom zabezpečení	Praga, 29 X 1992	318/1993
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky v oblasti vzdelávania	Praga, 29 X 1992	134/1993
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o spoločnom využívaní stanovených informačných a archívnych fondov vzniknutých z činnosti ministerstiev vnútra v oblasti vnútorného poriadku a bezpečnosti	Praga, 29 X 1992	201/1993
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o spolupráci v oblasti telekomunikačných služieb ministerstiev vnútra a šifrovej služby	Praga, 29 X 1992	202/1993

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o vzájomnom zamestnávaní občanov	Praga, 29 X 1992	317/1994
Zmluva medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Českej republiky o spolupráci a vzájomnej pomoci	Liptowski Jan, 20 XI 1992	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o vzájomnom usporiadaní niektorých vzťahov v devízovej oblasti po zániku federácie	Bratysława, 23 XI 1993	213/1993
Zmluva medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o spôsobe vysporiadania vzťahov vyplývajúcich z rozdelenia Česko-slovenskej armády a o prechode majetku, práv, záväzkov a ďalšej spolupráci republikových armád	Bratysława, 23 XI 1993	284/1993
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o dobrom susedstve, priateľských vzťahoch a spolupráci	Bratysława, 23 XI 1993	212/1993
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o spolupráci v doprave a spojoch	Bratysława, 23 XI 1993	214/1993
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o vysporiadaní majetku, práv a záväzkov vyplývajúcich zo zrušenia Česko-slovenského rozhlasu, Česko-slovenskej televízie a Česko-slovenskej tlačovej kancelarie	Bratysława, 23 XI 1993	273/1993
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o zamedzení dvojakého zdanenia v odbore dane dedičskej a darovacej	Bratysława, 23 XI 1993	230/1993
Dohoda medzi Slovenským štatistickým úradom a Ministerstvom hospodárstva Českej republiky o delení informačných fondov a dokumentácie	Praga, 16 XII 1992	–
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, spojov a verejných prác Slovenskej republiky a Ministerstvom hospodárstva Českej republiky o spolupráci v oblasti telekomunikácií a rádiokomunikácií	Praga, 17 XII 1992	–
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, spojov a verejných prác Slovenskej republiky a Ministerstvom hospodárstva Českej republiky o spolupráci v oblasti pôšt	Praga, 17 XII 1992	–

Dohoda medzi Federálnym štatistickým úradom, Slovenským štatistickým úradom a Českým štatistickým úradom o úprave vzťahov v súvislosti so zánikom Federálneho štatistického úradumajetku Federálneho štatistického úradu a jeho prechod na Slovenský štatistický úrad a Český štatistický úrad	Praga, 18 XII 1992	–
Dohoda medzi Českou a Slovenskou Fedratívnou republikou a Českou republikou a Slovenskou republikou o bezplatnom prevedení majetku	Praga, 28 XII 1992	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o nadviazaní diplomatických stykov formou výmeny osobných nót medzi ministerstvami zahraničných vecí z 29. decembra 1992	Bratysława, 29 XII 1992	–
Správna dohoda medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom práce a sociálnych vecí Českej republiky k Zmluve medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o vzájomnom zamestnávaní občanov	Bratysława, 8 I 1993	174/1995
Správna dohoda o vykonávaní Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o sociálnom zabezpečení	Bratysława, 8 I 1993	175/1995
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o princípoch a spôsoboch plnenia Zmluvy o konvenčných ozborjených silách v Európe a Záverečného aktu rokovaní o početných stavoch osôb v konvenčných ozbrojených silách v Európe	Praga, 12 I 1993	267/1993
Dohoda medzi Ústrednou colnou správou Ministerstva financií Slovenskej republiky a Generálnym riaditeľstvom ciel Ministerstva financií Českej republiky o dočasnom administratívnom prístupe colných orgánov pri dovoze, vývoze a tranzite tovaru v rámci colnej únie	Praga, 25 I 1993	–
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Českej republiky	Bratysława, 4 II 1993	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o používaní peňažných prostriedkov v národných menách v oblasti vzájomného cestovného ruchu	Praga, 4 II 1993	33/1993

Dohoda medzi Ministerstvom financií Slovenskej republiky a Ministerstvom financií Českej republiky a Národnou bankou slovenskej republiky a Českou národnou bankou o vykonaní niektorých druhov platieb v devízovej oblasti	Praga, 4 II 1993	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o spoločnom postupe pri prechode práv a povinností z pracovnoprávnych vzťahov zo štátnych orgánov a štátnych organizácií Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky v súvislosti so zánikom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky	Bratysława, 22 II 1993	–
Dohoda o delimitácii dokumentačných a archívnych fondov medzi Úradom geodézie, kartografie a katastrom Slovenskej republiky a Českým úradom zememeračským a katastralnym	Praga, 24 II 1993	–
Dohoda medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Českej republiky v oblasti leteckej činnosti	Praga, 26 II 1993	–
Protokol k Zmluve medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o osobných dokladoch, cestovných dokladoch, vodičských dokladoch a evidencii vozidiel	Praga, 26 II 1993	–
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, spojov a verejných prác Slovenskej republiky a Ministerstvom dopravy Českej republiky o spolupráci v oblastiach vnútrozemskej plavby, námornej plavby, cestnej dopravy a pozemných komunikácií	Bratysława, 11 III 1993	–
Zmluva medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o majetkovom vyporiadaní a ďalšom zabezpečení prevádzky sústavy Tranzitného plynovodu	Židlochowice, 31 III 1993	362/1994
Zmluva o spolupráci medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva Českej republiky pri tvorbe potravinového kódexu	Bratysława, 5 IV 1993	–
Zmluva o spolupráci medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva Českej republiky pri tvorbe technických noriem a ich harmonizácie	Bratysława, 5 IV 1993	–

Dohoda medzi vládami Slovenskej republiky a Českej republiky o prevode vládnych pohľadávok voči zahraničiu do kompetencie Slovenskej republiky a Českej republiky a o zabezpečení vnútorného financovania poskytnutých vládnych úverov	Bratysława, 7 IV 1993	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o prevode majetkových účastí Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky v medzinárodných menových a finančných inštitúciách do kompetencie Slovenskej republiky a Českej republiky	Bratysława, 7 IV 1993	19/1994
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o sukcesii do zmlúv o zahraničných pôžičkách prijatých Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou formou vládnych úverov na podporu platobnej bilancie a zabezpečení s tým spojeného vnútorného financovania	Bratysława, 7 IV 1993	21/1994
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o prevode záruk Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky za pôžičky poskytnuté zo zahraničia do kompetencie Slovenskej republiky a Českej republiky	Bratysława, 7 IV 1993	20/1994
Protokol o vzájomnej výmene právnych informácii medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Českej republiky	Praga, 16 IV 1994	–
Dohoda medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Českej republiky o vzájomnej pomoci pri preprave kuriérnych zásielok	Praga, 7 V 1993	–
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, spojov a verejných prác Slovenskej republiky a Ministerstvom dopravy Českej republiky o tranzite v cestnej doprave vo vzťahu k Európskym spoločenstvám	Bratysława, 27 V 1993	–
Dodatok č. 1 k Dohode medzi Ministerstvom financií Slovenskej republiky a Ministerstvom financií Českej republiky a Národnou bankou Slovenska a Českou národnou bankou o vykonávaní niektorých druhov platieb v devízovej oblasti	Bratysława, Praga, 26 VI 1993	–
Dohoda o prevode pohľadávok a záväzkov federácie z poskytnutých návratných výpomocí a štátnych záruk do kompetencie Slovenskej republiky a Českej republiky	Bratysława, Praga, 15 VII 1993	128/1994

Dohoda medzi Ministerstvom financií Slovenskej republiky a Ministerstvom financií Českej republiky o delení pohľadávok ČSFR za plynárenské integračné akcie a postupe financovania dostavby od r. 1993	Bratysława, Praga, 26 VI 1993	344/1994
Dohoda medzi Ministerstvom hospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom hospodárstva Českej republiky o prevzatí práv a povinností vyplývajúcich z účasti ĆSFR na plnení Dohody o založení Spoločnej organizácie Interoceanmetal z 27.4.1987	Bratysława, Praga, 20 VIII 1993	–
Zmluva medzi Ministerstvom financií Slovenskej republiky a Ministerstvom financií Českej republiky o finančnom vyrovnaní záväzku vzniknutého z realizácie solidárnej záruky podľa Dohody medzi Ministerstvom financií Slovenskej republiky a Ministerstvom financií Českej republiky na jednej strane a Československou obchodnou bankou, a.s., na strane druhej o prevzatí záväzkov a pohľadávok vo voľne zameniteľných menách zahrnutých do centrálneho devízového zdroja do štátnych finančných aktív a pasív z 30. decembra 1992	Praga, 23 VIII 1993	13 138/1994
Dohoda medzi Ministerstvom hospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom hospodárstva Českej republiky o delení majetku Čedoku	22 X 1993	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o dočasnom oprávnení na podnikanie fyzických a právnických osôb, ktoré podnikajú na území druhej republiky po 31. decembri 1992	Bratysława, 29 X 1993	293/1993
Dohoda medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Českej republiky o ukončení prác súvisiacich s delimitáciou majetku bývalého FMV	Praga, 4 XI 1993	–
Zmluva medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Českej republiky o spolupráci a vzájomnej pomoci	Liptowski Jan, 20 XI 1993	–
Dohoda medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Českej republiky o vyporiadaní majetku Úradu Federálneho ministerstva vnútra pre otázky utečencov	Pieszczany, 14 I 1994	–

Dohoda medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Českej republiky o ukončení prác súvisiacich s delimitáciou majetku Federálneho ministerstva vnútra	Pieszczany, 14 I 1994	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o prechode práv a povinností zo skončenia služobných pomerov policajtov zaradených vo Federálnom policajnom zbore a Zbore hradnej polície a vojakov z povolania vojsk Ministerstva vnútra	Pieszczany, 14 I 1994	48/1994
Dohoda medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Českej republiky o spolupráci na úseku štátnej správy a samosprávy	Praga, 24 I 1994	–
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, spojov a verejných prác Slovenskej republiky a Ministerstvom hospodárstva Českej republiky o vzájomnom poštovom styku	Praga, 8 IV 1994	–
Dodatok č. 1 k Dohode medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o spoločnom využívaní stanovených informačných a archívnych fondov vzniknutých z činnosti ministerstiev vnútra v oblasti vnútorného poriadku a bezpečnosti zo dňa 29. októbra 1992	Czerwena nad Vitavou, 12 IV 1994	–
Dohoda o vysporiadaní práv k lesom a lesnému majetku	Nitra, 21 IV 1994	–
Príloha a Protokol o vysporiadaní práv k lesnému majetku na území Slovenskej republiky v k.ú. Mako a Horná Maríková	Hradec Kralowe, Żylina, 9 V 1994	–
Protokol medzi Ministerstvom školstva a vedy Slovenskej republiky a Ministerstvom školstva, mládeže a telovýchovy Českej republiky o spolupráci v oblasti vzdelávania na školský rok 1994–95	Praga, 23 V 1994	–
Protokol o ukončení prác spojených s likvidáciou Federálneho ministerstva zahraničných vecí Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky	Praga, 2 VI 1994	–
Dodatok k Dohode medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o zrušení vízovej povinnosti zo dňa 29. októbra 1992	Praga, 20 VI 1994	285/1994
Dohoda medzi vládou Slovenskej repulbiky a vládou Českej republiky o zriadení a činnosti kultúrnych stredísk	Praga, 20 VI 1994	292/1994

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o úprave niektorých otázok na úseku matrík a štátneho občianstva	Czerwena nad Vitavou, 24 VI 1994	251/1995
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Českej republiky o vzájomnej spolupráci	Bratysława, 27 VIIII 1994	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o výmene niektorých predmetov kultúrneho dedičstva	Brno, 26 IX 1994	343/1994
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky a Ministerstvom kultúry Českej republiky	Brno, 26 IX 1994	325/1994
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, spojov a verejných prác a Ministerstvom hospodárstva Českej republiky o vzájomnom poštovom styku	Praga, 13 X 1994	–
Dohoda medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o zmene článku 10 ods. 2 Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o úprave niektorých otázok na úseku matrík a štátneho občianstva podpísanej 24. júna 1994, uzavretá výmenou nót	Praga, Bratysława28 XII 1994	–
Dohoda medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom práce a sociálnych vecí Českej republiky o vzájomnej spolupráci	Praga, 12 I 1995	–
Protokol o výklade článku 19 Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o vytvorení colnej únie	Častá-Papiernička, 23 I 1995	46/1995
Dohoda medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Českej republiky o technickej spolupráci	Bratysława, 17 III 1995	96/1995
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o prechode práv a povinností vyplývajúcich z výkonu základnej (náhradnej) služby vojakov vo vojskách Ministerstva vnútra a vo Federálnom policajnom zbore a vojakov v základnej (náhradnej) službe povolaných na plnenie úloh vo Federálnom policajnom zbore a Zbore hradnej polície	Bratysława, 17 III 1995	94/1995
Protokol medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom práce a sociálnych vecí Českej republiky o predĺžení platnosti a zmene Správnej dohody medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom práce a sociálnych vecí Českej republiky o vzájomnom zamestnávaní občanov	Bratysława, 20 III 1995	186/1995

Zmluva medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o výmene údajov z informačných fondov obsiahnutých v registri Tresto	Bratysława, 26 VI 1995	184/1995
Dohoda medzi Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky a Ministerstvom zdravotníctva Českej republiky o spôsobe úhrady pri vykonávaní leteckej záchrannej služby	Jerozolima, 18 IX 1995	95/2001
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o vzájomnej pomoci v oblasti colníctva	Praga, 20 X 1995	198/1996
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Českej republiky o spolupráci v oblasti činnosti vojenskej polície Armády Slovenskej republiky a vojenskej polície Armády Českej republiky	Praga, 26 X 1995	–
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Českej republiky o spolupráci v oblasti legislatívy a právnej činnosti	Praga, 26 X 1995	–
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Českej republiky o rozdelení archívnych fondov a spisových celkov Československej armády a ich spoločnom využívaní	Praga, 26 X 1995	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o prechode práv a povinností vyplývajúcich z výkonu vojenskej činnej služby vojakov v Československej ľudovej armáde (Československej armáde) a zo štúdia žiakov a poslucháčov vojenských škôl v súvislosti so zánikom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky	Praga, 26 X 1995	263/1995
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Českej republiky o platobných podmienkach medzi Armádou Slovenskej republiky a Armádou Českej republiky	Praga, 26 X 1995	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o spoločnej štátnej hranici	Żidlochowice, 4 I 1996	274/199762/2011
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o železničnej doprave cez štátne hranice	Bratysława, 22 II 1996	14/1997257/2010
Zmluva medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o spolupráci v oblasti štátneho dozoru nad jadrovou bezpečnosťou jadrových zariadení a štátneho dozoru nad jadrovými materiami	Bratysława, 8 III 1996	44/1997

Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Českej republiky o spolupráci v oblasti topografického zabezpečenia	Bratysława, 11 IV 1996	–
Vykonávací protokol k Dohode medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o spolupráci v oblasti ochrany a tvorby životného prostredia	Znojmo, 12 IV 1996	–
Protokol o prevzatí pôvodného vyhotovenia Protokolu hraničného znaku "TISA" postaveného na bode styku štátnych hraníc ČSSR, MĽR, ZSSR	Praga, 9 V 1996	–
Pravidlá Rozhodcovskej komisie colnej únie medzi Slovenskou republikou a Českou republikou	Praga, 25 XI 1996	290/1997
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o úprave režimu a o spolupráci na spoločných štátnych hraniciach zo dňa 29. októbra 1992	Praga, 18 VIII 1997	119/1999257/2010
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky a Ministerstvom dopravy a spojov Českej republiky o medzinárodnej kombinovanej doprave	Brno, 23 X 1997	301/1997
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o leteckej doprave	Brno, 23 X 1997	303/1999
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky, vládou Českej republiky, vládou Ruskej federácie a Kabinetom ministrov Ukrajiny o spolupráci v oblasti prepráv jadrových materiálov medzi Českou republikou a Ruskou federáciou cez územie Slovenskej republiky a územie Ukrajiny	Praga, 14 III 1998	49/2000
Dohoda medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva Českej republiky o vzájomnom odovzdaní a prevzatí údajov, dokladov a dokumentov z katastrov nehnuteľností Slovenskej republiky a Českej republiky	Bratysława, 14 IV 1998	–
Dodatok č. 1 k Dohode medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o ďalšom postupe pri vysporiadaní salda clearingových účtov a vysporiadania zostatkov pohľadávok a záväzkov subjektov oboch republík po ukončení platnosti Platobnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Českou republikou zo dňa 4. februára 1993, podpísanej v Brne dňa 14. decembra 1995	Bratysława, 24 IX 1998	61/2001

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o spolupráci a vzájomnej pomoci pri mimoriadnych udalostiach	Bratysława, 23 XI 1998	94/2001
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Českej republiky o spolupráci v oblasti technického rozvoja	Znojmo, 30 XI 1998	–
Protokol medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Ministerstvom školstva, mládeže a telovýchovy Českej republiky o spolupráci v oblasti vzdelávania, mládeže, telesnej výchovy a športu na roky 1998–2001	Bratysława, 15 I 1999	39/1999
Dodatok č. 1 k Dohode medzi vládami Slovenskej republiky a Českej republiky o prevode vládnych pohľadávok voči zahraničiu do kompetencie Slovenskej republiky a Českej republiky a o zabezpečení vnútorného financovania poskytnutých vládnych úverov zo dňa 7. apríla 1993	Praga, 1 II 1999	67/1999
Protokol medzi Ministerstvom financií Slovenskej republiky a Ministerstvom financií Českej republiky o ďalšom postupe pri vysporiadaní pohľadávok a záväzkov Slovenskej republiky a Českej republiky voči zahraničiu	Praga, 1 II 1999	
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o Štatúte Komisie na dokončenie vysporiadania majetku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky po zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky	Praga, 16 IV 1999	117/1999
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o uľahčení hraničného vybavovania v cestnej, železničnej a vodnej doprave	Bratysława, 24 V 1999	173/2001327/2002
Dohoda medzi Ministerstvom výstavby a verejných prác Slovenskej republiky a Ministerstvom priemyslu a obchodu Českej republiky o spôsoboch a podmienkach uznávania a využívania dokladov preukazovania zhody stavebných výrobkov alebo výsledkov skúšok stavebných výrobkov, ktoré sú predmetom obchodu medzi výrobných a obchodnými subjektami Slovenskej republiky a Českej republiky	Praga, 25 V 1999	211/1999

Dodatok k Dohode medzi vládou SR a vládou ČR o vzájomných vzťahoch a zásadách spolupráce v poľnohospodárstve, potravinárstve, lesnom a vodnom hospodárstve v podmienkach colnej únie	Bratysława, 8 XI 1999	–
Protokol medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o odovzdaní a prevzatí zostávajúcej časti zlata zo zásob zlata po bývalej Štátnej banke československej	Bratysława, 24 XI 1999	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o spoločnom postupe pri delení majetku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky medzi Slovenskú republiku a Českú republiku a o jeho prechode na Slovenskú republiku a Českú republiku	Bratysława, 24 XI 1999	353/2002
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky a Ministerstvom dopravy a spojov Českej republiky o príprave a realizácii modernizácie železničných tratí	Bratysława, 14 XII 1999	27/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o výstavbe preložky cesty II/426 a objektov spoločného cestného hraničného priechodu na území Slovenskej republiky a o výstavbe preložky cesty I/70 na území Českej republiky v lokalite Sklaica – Sudoměřice	Bratysława, 14 XII 1999	93/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o spolupráci na hraničných vodách	Żidlochowice, 16 XII 1999	131/2000257/2010
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o hraničných priechodoch na spoločných štátnych hraniciach	Praga, 28 III 2000	420/2000257/2010
Vykonávací protokol k dohode medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o spolupráci v oblasti legislatívy a harmonizácie právnych poriadkov s právom Európskych spoločenstiev o poskytovaní pracovných prekladov práva Európskych spoločenstiev a nakladaní s nimi	Bratysława, 18 IV 2000	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o spolupráci v oblasti legislatívy a harmonizácie právnych poriadkov s právom Európskych spoločenstiev	Bratysława, 18 IV 2000	341/2000
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Českej republiky o vzájomnom zabezpečení kvality výrobkov	Trenczyn, 3 V 2000	–

Realizačná dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Českej republiky o spoločnom veliteľsko-štábnom cvičení s čiastočným vyvedením vojsk za účasti mechanizovaného práporu Armády Slovenskej republiky a 7. mechanizovanej brigády Armády Českej republik	Trenczyn, 4 V 2000	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o spolupráci v oblasti kultúry, školstva a vedy	Praga, 23 V 2000	589/2002
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o poskytovaní a úhrade zdravotnej starostlivosti	Praga, 23 V 2000	177/2001
Doplnkový protokol č. 1/2000 Ministerstva hospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstva priemyslu a obchodu Českej republiky k Dohode o spolupráci medzi Ministerstvom hospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom priemyslu a obchodu	Praga, 23 V 2000	322/2000
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Českej republiky o spolupráci v oblasti zabezpečenia letovej prevádzky, spoločnej prepravy a výmeny informácií o letoch vojenských lietadiel v priestore štátnej hranice medzi Slovenskou republikou a Českou republikou	Praga, 2 X 2000	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o cezhraničnej spolupráci	Bratysława, 2 XI 2000	164/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky, ktorou sa menia ustanovenia Protokolu týkajúceho s definície pojmu "pôvodné výrobky" a metód administratívnej spolupráce v článku 1 Dohody Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky zo dňa 8. novembra 1999, ktorou sa mení ustanovenie článku 1 Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky zo dňa 7. novembra 1998, ktorou sa mení ustanovenie článku 1 Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou českej republiky zo dňa 21. decembra 1996, ktorou sa mení ustanovenie článku 1 Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o pravidlách pôvodu tovaru a metódach administratívnej spolupráce zo dňa 22. februára 1993	Bratysława, 16 XI 2000	60/2000

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o cezhraničnej spolupráci	Bratysława, 2 XI 2000	164/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky, ktorou sa menia ustanovenia Protokolu týkajúceho s definície pojmu "pôvodné výrobky" a metód administratívnej spolupráce v článku 1 Dohody Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky zo dňa 8. novembra 1999, ktorou sa mení ustanovenie článku 1 Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky zo dňa 7. novembra 1998, ktorou sa mení ustanovenie článku 1 Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou českej republiky zo dňa 21. decembra 1996, ktorou sa mení ustanovenie článku 1 Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o pravidlách pôvodu tovaru a metódach administratívnej spolupráce zo dňa 22. februára 1993	Bratysława, 16 XI 2000	60/2000
Správna dohoda medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom práce a sociálnych vecí Českej republiky k Zmluve medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o vzájomnom zamestnávaní občanov	Praga, 30 I 2001	109/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o vzájomnom uznávaní rovnocennosti dokladov o vzdelaní vydávaných v Slovenskej republike a v Českej republike	Praga, 23 III 2001	248/2002
Správna dohoda medzi Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky a Ministerstvom zdravotníctva Českej republiky na vykonanie Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o poskytovaní a úhrade zdravotnej strarostlivosti	Bratysława, 2 IV 2001	277/2001
Protokol medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Českej republiky o spolupráci v oblasti sociálneho zabezpečenia	Praga, 28 V 2001	
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o štatúte Rady colnej únie Slovenskej republiky a Českej republiky a štatúte Stáleho sekretariátu Rady colnej únie	Praga, 28 V 2001	264/2002

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o úhrade výdavkov spojených s činnosťou colnej únie	Praga, 28 V 2001	265/2002
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o vnútrozemskej plavbe	Haga, 5 IX 2001	189/2003
Dohoda medzi vládou Slovenskej repulbiky a vládou Českej republiky o zriadení slovenského hraničného vybavovacieho miesta na území Českej republiky na cestnom hraničnom priechode Lysá pod Makytou – Střelná	Bratysława, 2 X 2001	549/2001
Dohoda medzi vládou Slovensej republiky a vládou Českej republiky o zriadení slovenského a českého hraničného vybavovacieho miesta na cestnom hraničnom priechode Svrčinovec – Mosty u Jablunkova	Bratysława, 2 X 2001	536/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o zriadení slovenského a českého hraničného vybavovacieho miesta pre železničný hraničný priechod Čadca – Mosty u Jablunkova a o hraničnom vybavovaní počas jazdy vo vlakoch na trase Žilina – Český Těšín a späť	Bratysława, 2 X 2001	541/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o zriadení českého hraničného vybavovacieho miesta na území Slovenskej republiky na cestnom hraničnom priechode Čadca – Milošová – Šance	Bratysława, 2 X 2001	544/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o zriadení slovenského a českého hraničného vybavovacieho miesta na cestnom hraničnom priechode Holíč – Hodonín	Bratysława, 2 X 2001	547/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o zriadení slovenského a českého hraničného vybavovacieho miesta pre železničný hraničných priechod Lúky pod Makytou – Horní Lideč a o hraničnom vybavovaní počas jazdy vo vlakoch na trase Púchov – Vsetín a späť	Bratysława, 2 X 2001	538/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o zriadení slovenského hraničného vybavovacieho miesta na území Českej republiky na cestnom hraničnom priechode Nová Bošáca – Březová	Bratysława, 2 X 2001	545/2001

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o zriadení českého hraničného vybavovacieho miesta na území Slovenskej republiky na cestnom hraničnom priechode Červený Kameň – Nedašova Lhota	Bratysława, 2 X 2001	546/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o zriadení slovenského hraničného vybavovacieho miesta na území Českej republiky na cestnom hraničnom priechode Klokočov – Bílá	Bratysława, 2 X 2001	548/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o zriadení slovenského hraničného vybavovacieho miesta na území Českej republiky na cestnom hraničnom priechode Drietoma – Starý Hrozenkov	Bratysława, 2 X 2001	537/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o zriadení slovenského hraničného vybavovacieho miesta na území Českej republiky na cestnom hraničnom priechode Vrbovce – Velká nad Veličkou	Bratysława, 2 X 2001	543/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o zriadení slovenského a českého hraničného vybavovacieho miesta na cestnom hraničnom priechode Brodské – Břeclav (D2)	Bratysława, 2 X 2001	535/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o zriadení slovenského a českého hraničného vybavovacieho miesta pre železničný hraničný priechod Kúty – Lanžhot a o hraničnom vybavovaní počas jazdy vo vlakoch na trase Bratislava – Kúty – Břeclav a späť	Bratysława, 2 X 2001	539/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o zriadení českého hraničného vybavovacieho miesta na území Slovenskej republiky na cestnom hraničnom priechode Skalica – Sudoměřice	Bratysława, 2 X 2001	542/2001
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Českej republiky o vytvorení a pôsobení spoločnej česko-slovenskej jednotky v operácii Joint Guardian (KFOR)	Praga, 18 X 2001	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o železničnej privilegovanej penážnej doprave v mimoriadnych situáciách	Ostrawa, 20 XI 2001	140/2003257/2010

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o pravidlách pôvodu tovaru a metódach administratívnej spolupráce	Praga, 14 XII 2001	372/2002
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Českej republiky o spolupráci v oblasti zabezpečenia výmeny prekladov štandardizačných dokumentov Organizácie Severoatlantickej zmluvy (Praha, 7. februára 2002, Bratislava, 19. februára 2002)	Bratysława, 19 II 2002	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku	Bratysława, 26 III 2002	238/2003
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Českej republiky o využívaní časti dokumentácie vzniknutej pred zánikom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky	Bratysława, 21 IV 2002	–
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Českej republiky o vzájomnom využívaní kapacít na pozemnú prepravu osôb, techniky a materiálu	Bratysława, 21 IV 2002	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o včasnom oznamovaní jadrovej havárie	Praga, 28 VI 2002	748/2002
Protokol medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Českej republiky na vykonávanie Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o odovzdávaní a prijímaní osôb na spoločnej štátnej hranici	Bratysława, 2 VII 2002	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o odovzdávaní a prijímaní osôb na spoločnej štátnej hranici	Bratysława, 2 VII 2002	587/2003257/2010
Dohoda medzi Ministerstvom výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky a Ministerstvom priemyslu a obchodu Českej republiky ospôsoboch a podmienkach využívania dokladov preukazovania zhody stavebných výrobkov a uznávania výsledkov skúšok stavebných výrobkov, ktoré sú predmetom obchodu medzi podnikateľskými subjektmi Slovenskej republiky a Českej republiky	Praga, 6 IX 2002	655/2002

Prvý doplnok k Technickej dohode medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Českej republiky o účasti armády Slovenskej republiky a armády Českej republiky v spoločnej česko-slovenskej jednotke v operácii Joint Guardian (KFOR)	Praga, Bratysława, 2 X 2002	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o zmene článku 38 Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o vytvorení colnej únie, podpísanej v Prahe dňa 29. októbra 1992	Bratysława, 30 XI 2002	28/2004

Dania (Królestwo Danii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi Ministerstvom životného prostredia Slovenskej republiky a Ministerstvom životného prostredia Dánskeho kráľovstva o spolupráci v oblasti ochrany životného prostredia	Kopenhaga, 1 VI 1994	–
Program spolupráce v oblasti školstva a vedy medzi Ministerstvom školstva a vedy Slovenskej republiky a Ministerstvom školstva Dánskeho kráľovstva na roky 1995–1998	Kopenhaga, 9 III 1995	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Dánskeho kráľovstva o medzinárodnej cestnej osobnej a nákladnej doprave	Kopenhaga, 26 V 1998	38/1999
Memorandum medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Dánskeho kráľovstva o kontaktoch vo vojenskej oblasti	Waszyngton, 2 III 1999	–

Estonia (Republika Estońska)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Estónskej republiky o zrušení vízovej povinnosti uzavretá výmenou nót	Helsinki, 1 XI 1994	390/2001
Rozhodnutie č. 2 /1999 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Estónskou republikou o zmene Protokolu 2 k Dohode o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Estónskou republikou	Bratysława, 23 XII 1999	17/2002

Rozhodnutie č. 1/1999 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Estónskou republikou o zmene Protokolu 2 k Dohode o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Estónskou republikou	Bratysława, 23 XII 1999	16/2002
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Estónskej republiky o vzájomnej pomoci colných orgánov	Tallin, 22 IX 2000	77/2001
Rozhodnutie č. 1/2000 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Estónskou republikou o zmene Protokolu 2 k Dohode o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Estónskou republikou	Tallin, 28 XII 2000	18/2002
Rozhodnutie č. 1/2001 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Estónskou republikou o zmene Protokolu 1 Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Estónskou republikou	Tallin, 23 IV 2001	152/2002616/2002
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Estónskej republiky o medzinárodnej cestnej osobnej a nákladnej doprave	Lizbona, 28 V 2001	56/2003

Finlandia (Republika Finlandii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Centrom pre medzinárodnú mobilitu Fínskej republiky o výmene stážistov	Helsinki, 21 X 1998	168/1999
Zmluva medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Fínskej republiky o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov	Bratysława, 15 II 1999	207/2001
Program spolupráce v oblasti vzdelávania, vedy a kultúry medzi Slovenskou republikou a Fínskou republikou	Bratysława, 6 V 1999	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Fínskej republiky o vzájomnej pomoci v colných otázkach	Bratysława, 10 XI 2000	99/2001
Memorandum o porozumení medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Fínskej republiky týkajúce sa spolupráce v oblasti obrany	Helsinki, 9 IX 2002	–

Francja (Republika Francuska)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Francúzskej republiky o spolupráci a výmenách v oblastiach mládeže, telesnej výchovy a športu a Protokol č. 1	Bratysława, 1 XI 2003	23/1996
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom školstva a vedy Slovenskej republiky a Ministerstvom školstva Francúzskej republiky	Paryż, 24 V 1994	–
Dohoda medzi Úradom jadrového dozoru Slovenskej republiky a Riaditeľstvom bezpečnosti jadrových zariadení Francúzskej republiky o výmene informácií a spolupráci v oblasti dozoru nad jadrovou bezpečnosťou	Paryż, 10 II 1995	–
Dohoda o kultúrnej, technickej, vzdelávacej a vedeckej spolupráci medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Francúzskej republiky	Paryż, 21 III 1995	183/1995
Program spolupráce medzi Ministerstvom výstavby, bývania, dopravy a cestovného ruchu Francúzskej republiky a Ministerstvom pre otázky bývania Francúzskej rpeubliky na jednej strane a Ministerstvom výstavby a verejných prác Slovenskej republiky na strane druhej (Bratislava 7.6.1996, Paríž 13.6.1996)	Paryż, 13 VI 1996	–
Všeobecná bezpečnostná dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Francúzskej republiky o výmene utajovaných skutočností	Paryż, 20 III 1997	12/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Francúzskej republiky o odovzdávaní a prijímaní (readmisii) osôb	Paryż, 20 III 1997	11/2000
Memorandum o spolupráci v oblasti poľnohospodárstva a potravinárstva medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva, rybolovu a potravinárstva Francúzskej republiky	Bratysława, 7 IV 1997	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Francúzskej republiky o spolupráci vo vnútorných záležitostiach	Bratysława, 7 V 1998	35/2001
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Francúzskej republiky o spolupráci v sociálnej oblasti	Tatrzańskie Zruby, 19 V 1998	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Francúzskej republiky o vzájomnej administratívnej pomoci vo veciach predchádzania, preverovania a postihovania colných podvodov	Paryż, 27 V 1998	390/2000

Program kultúrnej, školskej, jazykovej, vedeckej, odbornej a inštitucionálnej spolupráce medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Francúzskej republiky na roky 1999 – 2002	Bratysława, 18 X 1999	160/2000

Grecja (Republlika Grecka)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol zo 4. Zasadnutia slovensko-gréckej zmiešanej komisie pre vedecko-technickú spoluprácu	Bratysława, 17 XI 1993	–
Protokol o potvrdení zmluvných vzťahov medzi Slovenskou republikou a Helénskou republikou	Bratysława, 2VI 1995	226/1995
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Helénskej republiky o leteckej doprave	Bratysława, 8 IV 1997	73/1999
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Helénskej republiky o hospodárskej a technologickej spolupráci	Ateny, 16 X 1997	351/1998
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Helénskej republiky o spolupráci vo vojenskej oblasti	Bratysława, 27 I 1998	–
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Helénskej republiky	Ateny, 18 II 1999	–
Program vzdelávacej a kultúrnej spolupráce medzi Slovenskou republikou a Helénskou republikou na roky 1999–2001	Bratysława, 29 IX 1999	–
Program spolupráce v oblasti vzdelávania a kultúry medzi Slovenskou republikou a Helénskou republikou na roky 1999–2000	Bratysława, 29 IX 1999	289/1999
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Helénskej republiky o výcviku a vzdelávaní vojenského personálu	Ateny, 8 XI 1999	–

Gruzja

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Gruzínskej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických a služobných pasov uzavretá výmenou nót (Bratislava 18.7.1996, Tbilisi 20.9.1996)	Tbilisi, 20 IX 1996	313/1996
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Gruzínska	Tbilisi, 4 II 2000	–

Chorwacja (Republika Chorwacji)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Chorvátskej republiky o odovzdávaní a prijímaní vlastných štátnych občanov	Bratysława, 29 IV 1994	298/1997
Protokol medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva a lesníctva Chorvátskej republiky o všestrannej spolupráci	Bratysława, 19 V 1994	–
Dohoda medzi Ministerstvom životného prostredia SR a Ministerstvom stavebníctva a ochrany životného prostredia Chorvátskej republiky o spolupráci v oblasti ochrany životného prostredia	Bratysława, 27 VI 1994	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Republiky Chorvátsko o zrušení vízovej povinnosti	Zagrzeb, 28 VII 1994	268/1994
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Chorvátskej republiky o medzinárodnej cestnej preprave osôb a nákladov	Bratysława, 5 V 1995	210/1996
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Chorvátskej republiky v oblasti kultúry, vzdelávania, vedy a športu	Bratysława, 5 V 1995	141/1998
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Chorvátskej republiky	Bratysława, 5 V 1995	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Chorvátskou republikou o podpore a vzájomnej ochrane investícií	Zagrzeb, 12 II 1996	69/1999
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Chorvátskej republiky o spolupráci v oblasti cestovného ruchu	Zagrzeb, 12 II 1996	111/1998
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Chorvátskej republiky o leteckej doprave	Zagrzeb, 12 II 1996	199/1996
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Chorvátskou republikou o zamedzení dvojitého zdanenia v odbore daní z príjmov a z majetku	Zagrzeb, 12 II 1996	220/1997
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom výstavby a verejných prác Slovenskej republiky a Ministerstvom rozvoja a obnovy Chorvátskej republiky	Bratysława, 5 V 1996	–

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Chorvátskou republikou o sociálnom zabezpečení	Bratysława, 29 I 1997	307/1998
Správna dohoda o vykonávaní Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Chorvátskou republikou o sociálnom zabezpečení	Bratysława, 29 I 1997	308/1998
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Chorvátskej republiky o spolupráci vo vojenskej oblasti	Bratysława, 13 III 1997	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Chorvátskej republiky o vnútrozemskej plavbe	Kopenhaga, 26 V 1998	359/2002
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Chorvátskej republiky o medzinárodnej kombinovanej doprave	Kopenhaga, 26 V 1998	94/1999
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Chorvátskej republiky o využívaní chorvátskych prístavov prístupných pre medzinárodnú dopravu	Bratysława, 7 IX 1998	88/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Chorvátskej republiky o uznávaní rovnocennosti dokladov o vzdelaní vydaných v Slovenskej republike a v Chorvátskej republike	Bratysława, 16 II 1999	123/2000
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom práce a sociálnej strarostlivosti Chorvátskej republiky	Bratysława, 5 III 2001	–
Dohoda medzi vládou Československej socialistickej republiky a vládou Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávie o spolupráci a vzájomnej pomoci v colných otázkach	Belgrad, 28 III 2001	191/2002112/2006
Dohoda o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Chorvátskou republikou	Bratysława, 6 XI 2001	142/2002 686/2002
Dohoda o prístupe Chorvátskej republiky k Stredoeurópskej dohode o voľnom obchode	Zagrzeb, 5 XII 2002	758/2002

Irlandia

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Írskom o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku	Dublin, 8 VI 1999	365/2000

Islandia

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Islandskou republikou o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku	Reykjavik, 15 IV 2002	225/2003

Litwa

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi Ministerstvom životného prostredia Slovenskej republiky a Ministerstvom životného prostredia Litovskej republiky o spolupráci pri ochrane životného prostredia	Bratysława, 26 VI 1996	–
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Litovskej republiky	Bratysława, 27 XI 1996	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Litovskej republiky o medzinárodnej cestnej doprave	Warszawa, 19 V 1999	38/2000
Rozhodnutie č. 2/1999 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Litovskou republikou o zmene Protokolu 4 k Dohode o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Litovskou republikou	Bratysława, 23 XII 1999	87/2001
Rozhodnutie č. 1/1999 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Litovskou republikou o zmene Protokolu 4 k Dohode o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Litovskou republikou	Bratysława, 23 XII 1999	–
Rozhodnutie č. 1/2000 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Litovskou republikou o zmene Príloh C a F k Protokolu 3 k Dohode o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Litovskou republikou	Bratysława, 30 XI 2000	147/2002258/2002
Rozhodnutie č. 2/2000 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Litovskou republikou o zmene Protokolu 4 k Dohode o voľnom obchode medzi Slovenskou republlikou a Litovskou republikou	Bratysława, 21 XII 2000	366/2002

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Litovskej republiky o zrušení vízovej povinnosti	Wilno, 15 III 2001	277/2002
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Litovskou republikou o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku	Wilno, 15 III 2001	756/2002
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Litovskej republiky o spolupráci vo vojenskej oblasti	Wilno, 22 I 2002	–
Rozhodnutie č. 1/2001 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Litovskou republikou o zmene Protokolu 4 k Dohode o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Litovskou republikou	Wilno, 7 III 2002	367/2002

Łotwa

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Lotyšskej republiky o zrušení vízovej povinnosti	Bratysława, 17 VIII 1994	270/1994
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Lotyšskej republiky o medzinárodnej cestnej doprave	Ryga, 9 IV 1998	87/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Lotyšskej republiky o podpore a vzájomnej ochrane investícií	Ryga, 9 IV 1998	26/1999
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Lotyšskej republiky o leteckých dopravných službách	Ryga, 9 IV 1998	75/1999
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Lotyšskej republiky	Bratysława, 11 III 1999	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Lotyšskou republikou o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov	Bratysława, 11 III 1999	317/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Lotyšskej republiky o spolupráci v boji proti terorizmu, nedovolenému obchodovaniu s drogami, a inej organizovanej trestnej činnosti	Ryga, 24 V 1999	216/1999

Rozhodnutie č. 1/1999 spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Lotyšskou republikou o zmene Protokolu 3 k Dohode o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Lotyšskou republikou	Bratysława, 2 XII 1999	382/2000
Rozhodnutie č. 2/1999 spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Lotyšskou republikou o zmene Protokolu 3 k Dohode o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Lotyšskou republikou	Bratysława, 23 XII 1999	383/2000
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Lotyšskej republiky o spolupráci vo vojenskej oblasti	Ryga, 28 XI 2000	–
Rozhodnutie č. 1/2000 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Lotyšskou republikou o zmene Protokolu 3 k Dohode o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Lotyšskou republikou	Ryga, 18 XII 2000	132/2001
Dohoda medzi Ministerstvom hospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom hospodárstva Lotyšskej republiky o obchodno-hospodárskej a vedecko-technickej spolupráci	Ryga, 8 I 2001	376/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Lotyšskej republiky o medzinárodnej kombinovanej doprave	Lizbona, 28 V 2001	179/2002
Rozhodnutie č. 1/2001 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Lotyšskou republikou o zmene Protokolu 2 k Dohode o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Lotyšskou republikou	Ryga, 23 VII 2001	94/2002
Zmena Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Lotyšskej republiky o zrušení vízovej povinnosti (oznámenie č. 270/1994 Z.z.)	Ryga, 14 VIII 2001	221/2002
Vykonávací protokol o spolupráci pri vykonávaní Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Lotyšskej republiky o spolupráci v boji proti terorizmu, nedovolenému obchodovaniu s drogami a inej organizovanej trestnej činnosti zo dňa 24. mája 1999	Bratysława, 5 II 2002	–
Rozhodnutie č. 1/2002 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Lotyšskou republikou o zmene Protokolu 3 týkajúceho sa definície pojmu „pôvodné výrobky" a metód administratívnej spolupráce	Bratysława, 17 VII 2002	760/2002

Luksemburg (Wielkie Księstwo Luksemburga)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Program spolupráce medzi Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky, Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied a Ministerstvom kultúry, Ministerstvom zahraničných vecí, Ministerstvom školstva, Ministerstvom mládeže a Ministerstvom športu Luxemburského veľkovojvodstva na roky 1997, 1998, 1999	Bratysława, 11 XI 1996	22/1997
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Luxemburského veľkovojvodstva o príjmaní stážistov	Luksemburg, 27 V 1998	46/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky na jednej strane a vládami Belgického kráľovstva, Luxemburského veľkovojvodstva a Holandského kráľovstva na druhej strane o readmisii osôb v nezákonnom postavení	Bratysława, 21 V 2002	261/2004
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Luxemburským veľkovojvodstvom o sociálnom zabezpečení	Bratysława, 23 V 2002	29/2004
Program spolupráce medzi Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky, Ministerstvom školstva Slovenskej republilky a Ministerstvom kultúry, Ministerstvom zahraničných veci a spolupráce, Ministerstvom školstva, Ministerstvom mládeže a Ministerstvom športu Luxemburského veľkovojvodstva na roky 2002 – 2004	Luksemburg, 27 V 2002	363/2002

Macedonia (Republika Macedonii, Była Jugosłowiańska Republiki Macedonii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Macedónskej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov služobných a diplomatických pasov	Bratysława, 27 IX 1997	354/1998
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Macedónskej republiky	Skopje, 27 XI 1997	–
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Macedónskej republiky	Skopje, 10 III 2000	–

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Macedónskej republiky o odovzdaní a prijímaní vlastných štátnych občanov, ktorých vstup alebo pobyt na území druhého štátu je protiprávny	Skopje, 5 V 2000	615/2002
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Macedónskej republiky o leteckých dopravných službách	Bratysława, 15 V 2002	149/2003
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Macedónskej republiky o obchodnej a hospodárskej spolupráci	Bratysława, 15 V 2002	146/2003

Węgry (Republika Węgierska)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou o podpore a vzájomnej ochrane investícií	Bratysława, 15 I 1993	70/1999
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o vzájomnom obchode a platbách po 1. 1. 1993	Dudince, 1 III 1993	258/1995
Dohoda o spolupráci v oblasti telesnej výchovy a športu medzi Ministerstvom školstva a vedy SR a Štátnym úradom pre telesnú výchovu a šport Maďarskej republiky	Budapeszt, 25 III 1993	–
Osobitná dohoda o predložení sporu medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou o projekte Gabčíkovo-Nagymaros Medzinárodnému súdnemu dvoru	Bruksela, 7 IV 1993	54/1994
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Maďarskej republiky o spolupráci vo vojenskej oblasti	Budapeszt, 4 X 1994	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou o zamedzení dvojakého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku	Bratysława, 5 VIII 1994	80/1996
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o vzájomnom zrušení vízovej povinnosti	Bratysława, 5 VIII 1994	269/1994
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva Maďarskej republiky	Nitra, 15 VIII 1994	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o otvorení hraničných priechodov Veľký Kamenec – Pácev a Slovenské Nové Mesto – Sátoraljaújhely (výmenou nót)	Bratysława, 24 II 1995	–

Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Maďarskej republiky o spolupráci v oblasti logistiky	Budapeszt, 7 III 1995	–
Zmluva o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou	Paryż, 19 III 1995	115/1997
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o niektorých dočasných technických opatreniach a prietokoch do Dunaja a Mošonského ramena Dunaja	Budapeszt, 19 IV 1995	–
Dohoda medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Maďarskej republiky o spolupráci	Budapeszt, 28 VI 1995	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou o režime a spolupráci na spoločnej štátnej hranici	Budapeszt, 28 VI 1995	269/1996
Spoločné vyhlásenie medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom práce Maďarskej republiky o spolupráci v oblasti práce a zamestnanosti	7 VII 1995	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o zriadení medzivládnej slovensko-maďarskej zmiešanej komisie pre hospodársku spoluprácu	Budapeszt, 6 X 1995	259/1995
Dohoda medzi Ministerstvom hospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom priemyslu a obchodu Maďarskej republiky o spolupráci v oblasti cestovného ruchu	Budapeszt, 21 III 1996	–
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Maďarskej republiky v oblasti geodézie, kartografie a vojenskej geografie	Trenczyn, 10 IX 1996	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o medzinárodnej kombinovanej doprave	Budapeszt, 28 I 1997	223/1997
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Maďarskej republiky o rozšírení spolupráce	Budapeszt, 24 II 1997	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o vzájomnej pomoci pri katastrofach	Bratysława, 21 IV 1997	315/1997
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou o zmenách priebehu štátnej hranice po vodohospodárskych úpravách vykonaných na hraničných riekach Ipeľ, Slaná a Rožňava	Bratysława, 21 IV 1997	277/1999

Plán spolupráce medzi Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky a Ministerstvom sociálneho zabezpečenia Maďarskej republiky v oblasti zdravotníctva a lekárskych vied na roky 1997–1999	Budapeszt, 29 IX 1997	–
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Maďarskej republiky	Budapeszt, 22 I 1998	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o vzájomnej pomoci v colných otázkach	Poprad, 29 I 1998	352/1998
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Maďarskej republiky o zúčtovaní vzájomne poskytnutých materiálov a služieb pre vojenské lietadlá na vojenských letiskách	Bratysława, 4 II 1998	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o vojenskej spolupráci v oblasti letectva a protivzdušnej obrany	Bratysława, 4 II 1998	–
Príloha A k Protokolu medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Maďarskej republiky v oblasti geodézie, kartografie a vojenskej geografie – Výmena geografického materiálu v analógovej forme	Bratysława, 6 IV 1998	–
Protokol medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Maďarskej republiky o vytvorení mechanizmu slúžiaceho napomáhaniu plnenia Zmluvy o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou, podpísanej 19. marca 1995 v Paríži	Bratysława, 24 XI 1998	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o vzájomnom zamestnávaní občanov	Bratysława, 2 II 1999	197/1999
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o spolupráci v oblasti ochrany životného prostredia a ochrany prírody	–	165/1999
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o medzinárodnej cestnej osobnej a nákladnej doprave	Budapeszt, 6 VI 1999	106/2000
Spoločné vyhlásenie medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom sociálnych vecí a rodiny Maďarskej republiky o spolupráci v oblasti práce, zamestnanosti a sociálnych vecí	Genewa, 11 VI 1999	–

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o leteckých dopravných službách	Bratysława, 6 IX 1999	134/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o obnovení mosta cez Dunaj na spoločnej štátnej hranici oboch štátov medzi mestami Štúrovo a Ostrihom a vybudovaní nadväzujúcich objektov	Szturowo, Ostrzyhom, 16 IX 1999	75/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o vzájomnom uznávaní rovnocennosti dokladov o vzdelaní vydaných v Slovenskej republike a Maďarskej republike	Budapeszt, 21 III 1999	328/2000
Program spolupráce medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Ministerstvom školstva Maďarskej republiky v oblasti školstva, vedy, športu a mládeže na roky 2000–2003	Budapeszt, 3 VI 2000	283/2000
Protokol medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o zmene Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o vzájomnom zamestnávaní občanov z 12. februára 1999	Bratysława, 8 III 2001	407/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o možnosti prehliadky historických pamiatok a prírodných hodnôt nachádzajúcich sa v blízkosti spoločnej štátnej hranice oboch krajín	Budapeszt, 23 IV 2001	429/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi	Budapeszt, 23 IV 2001	4/2002
Program spolupráce medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Ministerstvom mládeže a športu Maďarskej republiky v oblasti mládeže a športu na roky 2001 – 2002 Program spolupráce medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Ministerstvom mládeže a športu Maďarskej republiky v oblasti mládeže a športu na roky 2001 a 2002 2002	Blahowa, 17 VIII 2001	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o vedecko-technickej spolupráci	Budapeszt, 10 IX 2002	190/2009
Protokol medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Maďarskej republiky na vykonávanie Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o readmisii osôb na spoločnej štátnej hranici	Budapeszt, 12 X 2002	–

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o readmisii osôb na spoločnej štátnej hranici	Budapeszt, 12 IX 2002	30/2004
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o zrušení vykonávania Dohody medzi vládou Československej socialistickej republiky a vládou Maďarskej ľudovej republiky o úprave pohraničného styku	Budapeszt, 4 XII 2002	–

Malta (Republika Malty)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Generálna dohoda o spolupráci v oblastiach mládeže, telesnej výchovy a športu medzi Ministerstvom školstva a vedy SR a Ministerstvom mládeže a umenia Maltskej republiky	Bratysława, 30 IX 1993	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Malty o podpore a vzájomnej ochrane investícií	La Valetta, 7 IX 1999	290/2000
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Maltou o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov	La Valetta, 7 IX 1999	318/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Malty o spolupráci v boji proti organizovanej trestnej činnosti	Bratysława, 16 V 2000	362/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Malty o spolupráci v oblasti zdravotníctva	La Valetta, 19 VI 2001	6/2002

Mołdawia (Republika Mołdowy, Republika Mołdawii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Moldavskej republiky	Bratysława, 21 II 2000	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Moldavskej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických a služobných pasov	Bratysława, 21 II 2000	426/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Moldavskej republiky o medzinárodnej cestnej preprave osôb a nákladov	Praga, 30 V 2000	421/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Moldavskej republiky o obchodnej a hospodárskej spolupráci	Kiszyniów, 10 X 2002	62/2003

Niemcy (Republika Federalna Niemiec)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Spolkovej republiky Nemecko o vzdelávaní (15. Septembra 1993, 424ena dipl. Nót)	15 IX 1993	–
Dohoda o podmienkach obojstranného zabezpečenia oficiálnych pracovných návštev medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom obrany Spolkovej republiky Nemecko (30. januára 1994, výmena dipl. nót)	30 I 1994	–
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom obrany Spolkovej republiky Nemecko o spolupráci vo vojenskej oblasti	Bratysława, 8 II 1994	–
Dohoda o vojenskej spolupráci medzi Slovenskou republikou a Spolkovou republikou Nemecko	Bratysława, 9 II 1994	–
Protokol medzi Ministerstvom školstva a vedy Slovenskej republiky a Federálnym ministerstvom vnútra Spolkovej republiky Nemecko o spolupráci v oblasti telesnej výchovy a športu	Bratysława, 18 V 1994	–
Spoločné vyhlásenie medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Hessenským ministerstvom pre ženy, prácu a sociálny poriadok Spolkovej republiky Nemecko o spolupráci v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci	23 VIII 1994	–
Dohoda medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom vnútra Spolkovej republiky Nemecko o poskytnutí pomoci na materiálne vybavenie v rokoch 1995–1998	Bratysława, 5 II 1996	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko o zamestnávaní pracovníkov za účelom rozšírenia ich odborných a jazykových vedomostí	Bratysława, 18 III 1996	137/1996
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko o zamestnávaní pracovníkov slovenských podnikateľských subjektov so sídlom na území Slovenskej republiky na realizáciu zmlúv o dielo	Bratysława, 17 IV 1996	186/1996
Spoločné vyhlásenie Ministerstva dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky a Spolkového ministerstva pôšt a telekomunikácií Spolkovej republiky Nemecko o spolupráci	Bonn, 25 IX 1996	–

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko o kultúrnej spolupráci	Bratysława, 1 V 1997	87/1999
Dohoda medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom pre rodinu, seniorov, ženy a mládež Spolkovej republiky Nemecko o spolupráci v oblasti mládeže	Bratysława, 20 V 1997	–
Spoločné vyhlásenie medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom pre rodinu, seniorov, ženy a mládež Spolkovej republiky Nemecko o spolupráci v oblasti rodinnej politiky, problematiky starých občanov, žien a mládeže	Bratysława, 21 V 1997	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko o spolupráci v oblasti ochrany životného prostredia	Bratysława, 14 VII 1997	–
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom obrany Spolkovej republiky Nemecko o spolupráci v oblasti geodézie a kartografie	Euskirhen, 1 X 1997	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko o vzájomnej ochrane utajovaných skutočností	Bratysława, 1 VII 1998	289/1998
Dohoda medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom pre výživu, poľnohospodárstvo a lesníctvo Spolkovej republiky Nemecko o zriadení slovensko-nemeckej pracovnej skupiny	Berlin, 23 I 1999	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko o vojnových hroboch	Bratysława, 2 III 1999	344/2000
Memorandum o spolupráci v oblasti poľnohospodárstva a potravinárstva medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom pre výživu, poľnohospodárstvo a lesníctvo krajiny Sasko-Anhaltsko	Magdeburg, 12 I 2000	
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko o konečnom riešení otvorených otázok týkajúcich sa nehnuteľností	Berlin, 29 VI 2001	297/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko k zmene Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko o zamestnávaní pracovníkov na rozšírenie ich odborných a jazykových vedomostí	7 IX 2001	406/2001

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko o medzinárodnej cestnej osobnej a nákladnej doprave	Bratysława, 14 VI 2002	357/2002
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko o uľahčení životne dôležitých civilných cezhraničných prepráv	Bratysława, 12 IX 2002	590/2002
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Spolkovou republikou Nemecko o sociálnom zabezpečení	Berlin, 12 IX 2002	479/2003
Vykonávacia dohoda k Zmluve medzi Slovenskou republikou a Spolkovou republikou Nemecko o sociálnom zabezpečení	Berlin, 12 IX 2002	479/2003

Norwegia (Królestwo Norwegii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Nórskeho kráľovstva o spolupráci v oblasti ochrany životného prostredia	Luerna, 28 IV 1993	226/1993
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Nórskeho kráľovstva o kontaktoch a spolupráci v oblasti obrany	Oslo, 4 III 1997	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Nórskeho kráľovstva o úvodnom projekte náhrady fosílnych palív biomasou v zmysle spoločného plnenia záväzkov podľa Rámcového dohovoru OSN o zmene klímy	Oslo, 19 V 1998	304/1998
Program o kultúrnej, vzdelávacej a výskumnej spolupráci medzi vládami Slovenskej republiky a Nórskeho kráľovstva	Oslo, 12 II 1999	279/1999
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Nórskeho kráľovstva o vzájomnej pomoci colných orgánov	Oslo, 6 V 1999	130/2000

Polska (Rzezpospolita Polska)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Poľskej republiky o spolupráci vo vojenskej oblasti	Bratysława, 9 VI 1993	–

Protokol medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o platnosti dvojstranných medzinárodných dohôd medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou uzavretých medzi Československom (Československou republikou, Československou socialistickou republikou, Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou) a Poľskom (Poľskou republikou, Poľskou ľudovou republikou) v rokoch l918–1992	Bratysława, 8 VII 1993	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o odovzdávaní a prijímaní osôb na spoločnej štátnej hranici	Bratysława, 8 VII 1993	75/1994
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky a Ministerstvom kultúry a umenia Poľskej republiky na roky l994–l995	Warszawa, 25 V 1994	328/1994
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o cezhraničnej spolupráci	Warszawa, 18 VIII 1994	44/1995
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o spolupráci v oblasti dopravy	Warszawa, 18 VIII 1994	68/1998
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o leteckej doprave	Warszawa, 18 VIII 1994	97/1996
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o spolupráci v oblasti ochrany životného prostredia	Warszawa, 18 VIII 1994	107/1995
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o železničnej doprave cez štátnu hranicu	Warszawa, 18 VIII 1994	48/1995
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o hospodárskej spolupráci a obchode	Warszawa, 18 VIII 1994	343/1996
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou o zamedzení dvojakého zdanenia v odbore daní z príjmov a z majetku a protokol k zmluve	Warszawa, 18 VIII 1994	95/1996
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou o ochrane a podpore investícií	Warszawa, 18 VIII 1994	27/1997
Protokol k Dohode medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Poľskej republiky o spolupráci vo vojenskej oblasti podpísanej v Bratislave 9. júna 1993, v oblasti geodézie a kartografie	Zakopane, 6 VI 1995	–
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Ministerstvom národného vzdelávania Poľskej republiky na roky 1995–1998	Bratysława, 16 VI 1995	5/1996

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou o spoločnej štátnej hranici	Warszawa, 6 VII 1995	69/1996
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou o právnych vzťahoch a spolupráci na spoločnej štátnej hranici	Warszawa, 6 VII 1995	374/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o údržbe a opravách cestných hraničných mostných objektov a spoločných úsekov ciest na spoločnej štátnej hranici	Bratysława, 29 XI 1995	133/1996
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky a Ministerstvom dopravy a morského hospodárstva Poľskej republiky o určení miesta spojenia plánovanej diaľnice D 18 na slovenskej strane a plánovanej smerovo rozdelenej komunikácie na poľskej strane na slovensko-poľskej štátnej hranici medzi obcami Skalité a Zwardoň a o ich priebehu v pohraničnej oblasti	Bratysława, 29 XI 1995	–
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva a výživy Poľskej republiky o spolupráci v oblasti poľnohospodárstva a potravinárskeho priemyslu	Warszawa, 8 XII 1995	–
Dohoda o spolupráci v oblasti telesnej výchovy a športu medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Štátnym výborom pre šport a turistiku Poľskej republiky	Zakopane, 19 II 1996	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou o doplnení a uľahčení vykonávania Európskeho dohovoru o vydávaní z 13. decembra 1957	Jaworzyna Tatrzańska, 23 VIII 1996	270/1997
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o včasnom oznamovaní jadrovej havárie o výmene informácií a spolupráci v oblasti jadrovej bezpečnosti a ochrany pred žiarením	Bratysława, 17 IX 1996	130/1997
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou o malom pohraničnom styku	Zakopane, 6 XII 1996	53/200052/2002
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Poľskej republiky	Stary Smokowiec, 28 II 1997	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou o doplnení a uľahčení vykonávania Európskeho dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach z 20. apríla 1959	Warszawa, 25 III 1997	28/1998

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou o spolupráci a vzájomnej pomoci v colných otázkach	Bratysława, 26 III 1997	144/1999
Dohovor uzavretý medzi Ministerstvom financií Slovenskej republiky a Ministerstvom financií Poľskej republiky o úplnom oslobodení od cla, daní a iných platieb tovaru prepravovaného osobami prekračujúcimi spoločnú štátnu hranicu v rámci malého pohraničného styku	Bratysława, 26 III 1997	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o vodnom hospodárstve na hraničných vodách	Warszawa, 14 V 1997	–
Dohoda o spolupráci v oblasti geológie medzi Ministerstvom životného prostredia Slovenskej republiky a Ministerstvom ochrany životného prostredia, prírodných zdrojov a lesníctva Poľskej republiky	Szczecin, 26 V 1997	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o spolupráci v oblasti cestovného ruchu	Jaworzyna Tatrzańska, 26 VI 1997	22/1999
Spoločné vyhlásenie Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstva práce a sociálnej politiky Poľskej republiky týkajúce sa spolupráce v oblasti zamestnanosti, pracovných vzťahov a sociálnej politiky	Bratysława, 4 VII 1997	–
Dohoda medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom životného prostredia a prírodných zdrojov Poľskej republiky o spolupráci v oblasti lesníctva	Jaworzyna Tatrzańska, 17 VII 1997	–
Protokol k Dohode medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Poľskej republiky o spolupráci medzi Vojenskou políciou Slovenskej republiky a Vojenskou políciou Poľskej republiky	Warszawa, 2 IV 1998	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o medzinárodnej cestnej doprave	Stary Smokowiec, 16 IV 1998	45/1999
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o hraničných priechodoch, o prekračovaní štátnej hranice na turistických chodníkoch križujúcich štátnu hranicu a o zásadách prekračovania štátnej hranice mimo hraničných priechodov	Trzciana, 1 VII 1999	67/2003,148/2004 29/2007
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o spolupráci a vzájomnej pomoci pri katastrofách, živelných pohromách a iných závažných nehodách	Bratysława, 24 I 2000	739/2002

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o kultúre, vzdelávacej a vedeckej spolupráci	Bratysława, 23 III 2000	362/2002172/2012
Memorandum medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Poľskej republiky o rozšírení dvojstrannej spolupráce v roku 2000 a prioritách pre budúcnosť (2001 – 2003)	Bratysława, 19 IV 2000	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o medzinárodnej kombinovanej doprave	Żywiec, 28 IV 2001	478/2006
Dohoda medzi Ministrom dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky a Ministrom dopravy a morského hospodárstva Poľskej republiky o zmene Dohody medzi Ministerstvom dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky a Ministerstvom dopravy a morského hospodárstva Poľskej republifky o určení miesta spojenia plánovanej diaľnice D 18 na slovenskej strane a plánovanej smerovo rozdelenej komunikácie na poľskej strane na slovensko-poľskej štátnej hranici medzi obcami Skalité a Zwardoň a o ich priebehu v pohraničnej oblasti, podpísanej v Bratislave dňa 29. novembra 1995	Bielsko-Biała, 19 VII 2001	340/2001
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Ukrajiny o vytvorení systému vojensko-politických konzultácií	Kijów, 23 IV 2002	–
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Poľskej republiky o vykonávaní bojových strekieb STRELA 2 – 2002	27 V 2002	–
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Poľskej republiky o vykonaní leteckých strelieb STRELA 1 – 2002	Warszawa, 5 VI 2002	–
Dodatok k Dohode medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Poľskej republiky o vykonaní leteckých strelieb STRELA 1 – 2002	18 VII 2002	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o vzájomnej ochrane utajovaných skutočností	Stara Lubowla, 29 VII 2002	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou o uľahčení hraničného vybavovania v cestnej a železničnej doprave	Stara Lubowla, 29 VII 2002	–

Program spolupráce medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Ministrom národného vzdelávania a športu Poľskej republiky na roky 2003–2006	Warszawa, 20 XII 2002	52/2003

Portugalia (Republika Portugalska)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi Slovenskou republikou a Portugalskou republikou o podpore a vzájomnej ochrane investícií	Lizbona, 10 VII 1995	234/1999
Program spolupráce medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Portugalskej republiky v oblasti kultúry, vzdelania a vedy na obdobie rokov 1998, 1999 a 2000	Bratysława, 25 II 1998	309/1998
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Portugalskej republiky o zrušení vízovej povinnosti	Lizbona, 7 IV 1999	133/2000
Štatút a postupy týkajúce sa činnosti slovensko-portugalskej komisie	Bratysława, 12 V 1999	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Portugalskej republiky o hospodárskej, priemyselnej a technickej spolupráci	Lizbona, 9 II 2001	675/2002
Dohoda medzi Slovenskou republikou a Portugalskou republikou o leteckej doprave	Bratysława, 5 VI 2001	371/2003

Austria (Republika Austrii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi Rakúskou spolkovou vládou a vládou Slovenskej republiky o hospodárskej, priemyselnej, technickej a vedecko-technickej spolupráci	Wiedeń, 13 I 1993	198/1993
Memorandum porozumenia medzi Ministerstvom životného prostredia Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom životného prostredia, mládeže a rodiny Rakúskej republiky (Bratislava, 15. novembra 1993)	Bratysława, 15 XI 1993	–
Dohoda medzi Ministerstvom životného prostredia SR a Spolkovým ministerstvom zdravotníctva, športu a ochrany spotrebiteľa Rakúskej republiky o vzájomnej výmene údajov zo včasného varovania pred žiarením	Bratysława, 23 V 1994	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Rakúskou republikou o doplnení Európskeho dohovoru o vydávaní z 13. decembra 1957 a uľahčení jeho vykonávania	Wiedeń, 20 VI 1994	50/1996 558/2004

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Rakúskou republikou o doplnení Európskeho dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach z 20. apríla 1959 a uľahčení jeho vykonávania	Wiedeň, 20 VI 1994	51/1996
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, spojov a verejných prác Slovenskej republiky a Spolkovým ministrom hospodárskych záležitostí Rakúskej republiky o smerovom vedení diaľnice plánovanej diaľnice D 61 na území Slovenskej republiky a plánovaného južného obchvatu obce Kittsee v ľahu B 50 Burgenlandská cesta na území Rakúskej republiky týkajúci sa slovensko-rakúskej oblasti štátnych hraníc medzi obcami Jarovce a Kittsee a o bode ich napojenia	Wiedeň, 17 VIII 1994	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Spolkovou vládou Rakúskej republiky o spolupráci v oblasti priestorového usporiadania, priestorového plánovania a regionálnej polityki	Bratysława, 9 IX 1994	331/1994
Pracovná dohoda medzi Spolkovým ministerstvom financií Rakúskej republiky a Ministerstvom financií Slovenskej republiky o zintenzívnení spolupráce v oblastiach obojstrannej pôsobnosti	Bratysława, 26 IX 1994	–
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, spojov a verejných prác Slovenskej republiky a Krajinou Dolné Rakúsko o montáži a prevádzkovaní pontónového mostu cez rieku Moravu v riečnom km 67,006 pri obciach Moravský Sv. Ján a Hohenau	–	–
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, spojov a verejných prác Slovenskej republiky a Krajinou Dolné Rakúsko o montáži a prevádzkovaní pontónového mostu cez rieku Moravu v riečnom km 67,006 pri obciach Moravský Sv. Ján a Hohenau	Morawski Święty Jan, 14 XI 1994	–
Protokol č. 1 k Dohode medzi Ministerstvom obrany SR a Ministerstvom obrany Rakúskej republiky o výmene analógových topografických máp	Trenczyn, 8 III 1995	–
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, spojov a verejných prác Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom pre verejné hospodárstvo a dopravu Rakúskej republiky o uprednostňovanej výstavbe železničného spojenia medzi Viedňou a Bratislavou	Wiedeň, 3 IV 1995	–

Dodatkový protokol k Medziministerskej dohode o spolupráci v oblasti železníc medzi Ministerstvom dopravy, spojov a verejných prác Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom pre verejné hospodárstvo a dopravu Rakúskej republiky	Wiedeň, 3 IV 1995	–
Protokol o pokračovaní „Akcie Slovensko – Rakúsko, spolupráca vo vede a vzdelávaní"	Wiedeň, 9 XII 1996	245/1997
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Rakúskou republikou o spolupráci a vzájomnej pomoci pri katastrofách	Wiedeň, 11 VI 1997	373/1998
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom obrany Rakúskej republiky o spolupráci v oblasti vojenskej leteckej dopravy	Bratysława, 11 XII 1997	–
Technická dohoda k Memorandu o porozumení medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom obrany Rakúskej republiky o účasti slovenského kontingentu na mierovej operácii OSN na Golanských výšinách v rámci rakúskeho práporu/UNDOF	Bratysława, 8 I 1998	–
Memorandum o porozumení medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom obrany Rakúskej republiky o účasti slovenského kontingentu na mierovej operácii OSN na Golanských výšinách v rámci rakúskeho práporu /UNDOF	Bratysława, 8 I 1998	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Rakúskej republiky o preprave osôb pravidelnou autobusovou dopravou	Bratysława, 15 XII 1998	404/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Rakúskej republiky o medzinárodnej nákladnej doprave	Bratysława, 15 XII 1998	305/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Rakúskej republiky o leteckej doprave	Bratysława, 15 XII 1998	103/1999
Prvý dodatok k Technickej dohode k Memorandu o porozumení medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom obrany Rakúskej republiky o účasti slovenského kontingentu na mierovej operácii OSN na Golanských výšinách v rámci rakúskeho práporu/UNDOF	Bratysława, 27 I 1999	–
Prvý dodatok k Memorandu o porozumení medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom obrany Rakúskej republiky o účasti slovenského kontingentu na mierovej operácii OSN na Golanských výšinách v rámci rakúskeho práporu/UNDOF	Bratysława, 27 I 1999	–

Pracovný plán medzi Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom pre prácu, zdravie a sociálne veci Rakúskej republiky na roky 1999–2001	Wiedeň, 25 II 1999	
Dohoda medzi Slovenskou republikou a Rakúskou republikou o zmene Dohody o úprave pohraničného priechodu železníc z 22. septembra 1962 v znení Dohody z 3. januára 1967 a výmeny nót z 22. septembra 1993 a 14. januára 1994	Bratysława, 25 II 1999	324/2000
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Spolkovým ministrom obrany Rakúskej republiky o účasti slovenskej ženijnej jednotky (SLOVENGCON) v kosovských silách v rámci rakúskeho kontingentu (AUCON/KFOR)	Bratysława, 6 X 1999	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Rakúskej republiky o spolupráci v oblasti kultúry, vzdelávania a vedy	Wiedeň, 13 X 1999	41/2001
Dohoda medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom pre poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo Rakúskej republiky o spolupráci v oblasti poľnohospodárstva a lesníctva	Bratysława, 25 II 2000	–
Dohoda medzi vládou Rakúskej republiky o medzinárodnej preprave osôb nepravidelnou autobusovou dopravou	Praga, 30 V 2000	405/2001
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Rakúskou republikou o sociálnom zabezpečení	Bratysława, 21 XII 2001	154/2003
Vykonávacia dohoda k Zmluve medzi Slovenskou republikou a Rakúskou republikou o sociálnom zabezpečení	Bratysława, 21 XII 2001	–
Pracovný plán medzi Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom pre sociálne zabezpečenie a generácie Rakúskej republiky na roky 2002–2004	Bratysława, 23 I 2002	–
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Spolkovým ministerstvom obrany Rakúskej republiky o účasti slovenského kontingentu v rakúskom prápore síl OSN na vykonávanie dozoru odpútania vojsk	Bratysława, Wiedeň, 15 IV 2002	–
Vykonávací protokol k Dohode medzi vládou Slovenskej republiky a spolkovou vládou Rakúskej republiky o readmisii osôb s neoprávneným pobytom (readmisná dohoda)	Wiedeň, 20 VI 2002	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a spolkovou vládou Rakúskej republiky o readmisii osôb s neoprávneným pobytom (readmisná dohoda)	Wiedeň, 20 VI 2002	569/2002

Rumunia

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí SR a Ministerstvom zahraničných vecí Rumunska	Bratysława, 25 III 1993	–
Dohoda medzi Ministerstvom životného prostredia SR a Ministerstvom vôd, lesov a životného prostredia Rumunska	Bukareszt, 4 IX 1993	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Rumunskom o priateľských vzťahoch a spolupráci	Bratysława, 24 IX 1993	176/1994
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Rumunska o spolupráci vo vojenskej oblasti	Bratysława, 8 XI 1993	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Rumunska o podpore a vzájomnej ochrane investícií	Bratysława, 3 III 1994	244/1999
Zmluva medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Rumunska o zamedzení dvojakého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku	Bratysława, 3 III 1994	105/1996
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Rumunska o bezvízovom styku	Bukareszt, 4 VIII 1994	30/1995
Plán dvojstrannej spolupráce medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Rumunska (Dipl. cestou, 3. januára 1995)	3 I 1995	–
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom národnej obrany Rumunska o spolupráci v oblasti geodézie a kartografie	Bukareszt, 16 I 1996	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Rumunska o vzájomnom uznávaní časti štúdia a dokladov o vzdelaní vydaných v Slovenskej republike a v Rumunsku	Bratysława, 28 IX 1998	236/1999
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Rumunska o spolupráci v oblasti cestovného ruchu	Bratysława, 3 IX 1999	319/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Rumunska o vzájomnej ochrane klasifikovaných informácií, materiálov a dokumentov	Bratysława, 3 IX 1999	24/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Rumunska o medzinárodnej cestnej doprave	Bratysława, 6 VI 2000	192/2002

Dohoda medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva a výživy Rumunska o spolupráci v oblasti poľnohospodárstva a potravinárskeho priemyslu	Bratysława, 6 VI 2000	604/2002
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Rumunska o leteckých dopravných službách	Bratysława, 6 VI 2000	268/2001
Program spolupráce medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Ministerstvom vzdelávania a výskumu Rumunska na roky 2001–2004	Bratysława, 19 II 2002	129/2003
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Rumunska o včasnom oznamovaní jadrových havárií a o výmene informácií o jadrových zariadeniach	Bukareszt, 19 II 2002	368/2002
Program spolupráce medzi Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky a Ministerstvom kultúry a kultov Rumunska na roky 2002–2005	Bratysława, 9 IX 2002	–

Słowenia (Republika Słowenii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Republiky Slovinsko	Bratysława, 30 IV 1993	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Republiky Slovinsko o zrušení vízovej povinnosti	Bratysława, 28 VII 1993	90/1994
Dohoda o vzájomnej ochrane a podpore investícií medzi Slovenskou republikou a Republikou Slovinsko	Bratysława, 28 VII 1993	89/1999
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Republiky Slovinsko o vzájomnom obchode a Platach	Bratysława, 28 VII 1993	89/1995
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Republiky Slovinsko o spolupráci v oblasti zdravotníctva	Bratysława, 11 XI 1993	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Republiky Slovinsko o medzinárodnej cestnej doprave	Bratysława, 21 VII 1994	20/1996,368/2004
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Republiky Slovinsko o preberaní osôb na štátnych hraniciach	Bratysława, 14 IX 1994	124/1995

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Republiky Slovinsko o spolupráci v boji proti terorizmu, nedovolenému obchodovaniu s omamnými látkami, psychotropnými látkami, prekurzormi a organizovanej trestnej činnosti	Bratysława, 14 IX 1994	123/1995
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Republiky Slovinsko o spolupráci v oblasti vedy, vzdelávania a kultúry	Bratysława, 14 XII 1994	131/1998
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Republiky Slovinsko o leteckej doprave	Lublana, 6 XII 1995	95/1998
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Republiky Slovinsko o spolupráci vo vojenskej oblasti	Bratysława, 12 XI 1997	–
Dohoda medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva, lesníctva a potravinárskeho priemyslu Slovinskej republiky o spolupráci v oblasti poľnohospodárstva, potravinárskeho priemyslu a lesníctva	Bratysława, 9 I 1998	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Republiky Slovinsko o spolupráci v kombinovanej doprave	Lublana, 9 II 1999	170/2000
Program spolupráce v oblasti vzdelávania, vedy a kultúry medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Republiky Slovinsko na roky 1999–2002	Lublana, 9 II 1999	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Republiky Slovinsko o využívaní prístavu Koper	Bratysława, 19 III 1999	57/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Slovinskej republiky o výmene informácií v oblasti jadrovej bezpečnosti	Bratysława, 25 IX 1999	311/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Slovinskej republiky o spolupráci a vzájomnej pomoci pri prírodných a iných katastrofach	Lublana, 27 IX 1999	345/2000
Protokol o vykonávaní Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou republiky Slovinsko o preberaní osôb na štátnych hraniciach	Lublana, 28 IX 1999	124/1995
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Slovinskej republiky o vedecko-technickej spolupráci	Bratysława, 13 XI 2001	676/2002

Holandia (Królestwo Niderlandów)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Spoločné vyhlásenie ministra zahraničných vecí Slovenskej republiky a ministra zahraničných vecí Holandského kráľovstva	Bratysława, 15 IX 1993	–
Memorandum porozumenia medzi Ministerstvom životného prostredia SR a Ministerstvom bytovej výstavby, územného plánovania životného prostredia Holandského kráľovstva o spolupráci v oblasti životného prostredia	Haga, 8 II 1994	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou a vládou Holandského kráľovstva o leteckých dopravných službách	Bratysława, 16 V 1994	3/1995
Protokol o výmene informácií a spolupráci medzi Ministerstvom dopravy, spojov a verejných prác Slovenskej republiky a Ministerstvom dopravy, verejných prác a vodného hospodárstva Holandska	Bratysława, 16 V 1994	–
Memorandum o porozumení medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Holandského kráľovstva o ochrane vymieňaných utajovaných informácií	Bratysława, 27 IV 1995	–
Memorandum o porozumení o rozvoji vzťahov vo vojenskej oblasti medzi ministrom obrany Slovenskej republiky a ministrom obrany Holandského kráľovstva	Bratysława, 13 IX 1995	–
Memorandum porozumenia medzi Ministerstvom pôdohospodárstva, Ministerstvom životného prostredia Slovenskej republiky a Ministerstvom dopravy, verejných prác a vodného hospodárstva Holandska o vedeckej a technickej spolupráci v oblasti vodného hospodárstva	Bratysława, 27 II 1996	–
Memorandum porozumenia o spolupráci v oblasti poľnohospodárskej a vidieckej politiky medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva, ochrany prírody a rybolovu Holandska	Bratysława, 19 VI 1996	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Holandského kráľovstva o zamestnávaní vyživovaných osôb pracovníkov diplomatických misií a konzulárnych úradov, uzavretá výmenou nót (Haag, 2. júla 1996, Bratislava, 11. februára 1997)	Bratysława, 11 II 1997	286/1997
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Holandského kráľovstva o medzinárodnej cestnej doprave	Bratysława, 16 III 1999	105/2000

Memorandum o porozumení medzi Slovenskou republikou a Holandskom o holandskom predvstupovom PSO programe, predvstupových projektoch programu MATRA a štandardných projektoch programu MATRA na roky 2001–2002	Bratysława, 19 XII 2000	
Memorandum o partnerstve medzi Slovenskou republikou a Holandskom	Bratysława, 19 XII 2000	–
Memorandum o porozumení a spolupráci medzi Ministerstvom práce, sociálnych veci a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom sociálnych vecí a zamestnanosti Holandska	Bratysława, 28 V 2001	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Holandským kráľovstvom o exporte dávok sociálneho zabezpečenia	Bratysława, 28 V 2001	378/2002
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky na jednej strane a vládami Belgického kráľovstva, Luxemburského veľkovojvodstva a Holandského kráľovstva na druhej strane o readmisii osôb v nezákonnom postavení	Bratysława, 21 V 2002	261/2004
Memorandum o porozumení medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a ministrom obrany Holandského kráľovstva o pričlenení jednotky slovenských ozbrojených síl do jednotky holandských ozbrojených síl v SFOR	Bratysława, Haga, 30 VII 2002	–

Wielka Brytania (Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Protokol o spolupráci v oblasti telesnej výchovy a športu medzi Ministerstvom školstva a vedy Slovenskej republiky a Športovou radou Veľkej Británie	Bratysława, 1 X 1993	–
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska v oblasti mapovania, geodézie a s tým súvisiacich činností (Trenčín, 11. mája 1995, Feltham, 23. mája 1995)	Feltham, 23 V 1995	–
Memorandum medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska o programe dvojstranných vojenských stykov na rok 1996	Bratysława, 3 XI 1995	–
Plán spolupráce medzi Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky a Ministerstvom zdravotníctva Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska v oblasti lekárstva a zdravotníctva na roky 1996–1998	Genewa, 23 V 1996	–

Memorandum o porozumení medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska týkajúce sa podmienok na rekognoskáciu výcvikového priestoru a následného výcviku osádok vrtuľníkov Ozbrojených síl Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska na území Slovenskej republiky	Bratysława, 7 VIII 1996	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska o zamestnávaní rodinných príslušníkov diplomatických misií a konzulárnych úradov uzavretá výmenou nót	Bratysława, 13 II 1997	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska o vzájomnej administratívnej pomoci colných správ	Bratysława, 9 VI 1997	312/1998
Memorandum o porozumení medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska o dvojstranných vojenských vzťahoch	Bratysława, 19 XI 1998	–
Memorandum porozumenia medzi Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky a Ministerstvom zdravotníctva Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska o predĺžení platnosti Plánu spolupráce medzi Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky a Ministerstvom zdravotníctva Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska do 31. decembra 2000	Bratysława, 17 V 1999	–
Memorandum o porozumení o predĺžení platnosti Plánu spolupráce medzi Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky a Ministerstvom zdravotníctva Veľkej Británie v oblasti lekárstva a zdravotníctva na roky 1996–1998 do 31.12.2000	Genewa, 17 V 1999	
Memorandum o porozumení medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska o využívaní výcvikových priestorov ozbrojenými silami Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska na území Slovenskej republiky	Bratysława, 28 VI 1999	86/2001
Memorandum o porozumení medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska týkajúce sa poskytnutia dôstojníka Ozbrojených síl Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska ako poradcu pre náčelníka Generálneho štábu Armády Slovenskej republiky	Bratysława, 16 IX 1999	–

Technická dohoda o podmienkach pôsobenia poradcu pre oblasť anglického jazyka zo Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska v rezorte Ministerstva obrany Slovenskej republiky	Bratysława, 4 X 1999	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska o ochrane a výmene klasifikovaných informácií	Bratysława, 21 I 2000	55/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska o medzinárodnej cestnej doprave	Bratysława, 11 I 2001	264/2004
Plán spolupráce medzi Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky a Ministerstvami zdravotníctva Spojeného Kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska v oblasti lekárstva a zdravotníctva na roky 2001–2003	Genewa, 14 V 2001	–
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky a Britskou radou na Slovensku na obdobie od 1.4.2003 do 31.3.2006	Bratysława, 20 VI 2002	–

Serbia (Republika Serbii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Zväzovou republikou Juhoslávia o vzájomnej podpore a ochrane investícií	Belgrad, 30 I 1996	68/1999393/2005
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Zväzovou vládou Zväzovej republiky Juhoslávia o spolupráci v oblasti vzdelávania, kultúry a športu	Belgrad, 30 I 1996	138/1998
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Zväzovej republiky Juhoslávia	Belgrad, 30 I 1996	–
Protokol medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Zväzovým ministerstvom poľnohospodárstva Zväzovej republiky Juhoslávia o všestrannej spolupráci v oblasti agrokomplexu	Bratysława, 3 X 1996	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Zväzovou vládou Zväzovej republiky Juhoslávia o leteckých dopravných službách	Bratysława, 3 X 1996	275/1997
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Zväzovým ministerstvom obrany Zväzovej republiky Juhoslávia o spolupráci	Bratysława, 11 IX 1997	–

Protokol medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Zväzovým ministerstvom poľnohospodárstva Zväzovej republiky Juhoslávia o všestrannej spolupráci v oblasti agrokomplexu	Bratysława, 3 X 1997	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Zväzovou republikou Juhoslávia o zamedzení dvojitého zdanenia v odbore daní z príjmov a z majetku	Bratysława, 26 II 2001	269/2002
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Federálnou vládou Juhoslovanskej zväzovej republiky o vedecko-technickej spolupráci	Bratysława, 26 II 2001	168/2003
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Juhoslovanskej zväzovej republiky o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických a služobných pasov	Bratysława, 26 II 2001	427/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a zväzovou vládou Zväzovej republiky Juhoslávie o vzájomnej pomoci v colných otázkach	Belgrad, 28 III 2001	191/2002
Protokol na vykonávanie Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a zväzovou vládou Juhoslovanskej zväzovej republiky o odovzdávsní a prijímaní osôb, ktoré nerspĺňajú podmienkiy na vstup alebo pobyt na území druhého štátu	Belgrad, 30 VIII 2001	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a zväzovou vládou Juhoslovanskej zväzovej republiky o odovzdávaní a prijímaní osôb, ktoré nespĺňajú podmienky na vstup alebo pobyt na území druhého štátu	Belgrad, 30 VIII 2001	230/2002
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Juhoslovanskej zväzovej republiky o spolupráci v oblasti telekomunikácií a pôšt	Belgrad, 30 VIII 2001	364/2002
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom hospodárstva Slovenskej republiky a Zväzovým sekretariátom pre rozvoj a vedu Zväzovej repulbiky Juhoslávia v oblasti budovania a využívania cyklotrónových komplexov vo vede, technike a medicíne	Belgrad, 30 VIII 2001	526/2001
Dohoda o spolupráci v oblasti vzájomného uznávania výsledkov skúšok a certifikátov medzi Ministerstvom hospodárstva Slovenskej republiky a Juhoslovanským akreditačným orgánom JUAT Juhoslovanskej zväzovej republiky	Bratysława, 16 I 2002	173/2002

Hiszpania (Królestwo Hiszpanii)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda o spolupráci v oblasti športu medzi Ministerstvom školstva a vedy Slovenskej republiky a Najvyššou športovou radou Španielska	Madryt, 10 V 1994	–
Program spolupráce medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky, Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky a Slovenskou akadémiou vied a Španielskym kráľovstvom v oblasti školstva, vedy a kultúry na roky 1996 – 1998	Bratysława, 13 III 1996	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Španielskeho kráľovstva o spolupráci v boji proti organizovanej trestnej činnosti	Bratysława, 3 III 1999	94/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Španielskeho kráľovstva o odovzdávaní a prijímaní osôb v nezákonnom postavení	Bratysława, 3 III 1999	113/2003
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Španielskeho kráľovstva	Madryt, 19 IV 1999	–
Program spolupráce v oblasti školstva a kultúry medzi Slovenskou republikou a Španielskym kráľovstvom na roky 1999–2001	Bratysława, 14 V 1999	147/1999
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Nadáciou Fernando Rielo	Madryt, 17 V 1999	–
Dohoda o spolupráci v oblasti kultúry a školstva medzi Slovenskou republikou a Španielskym kráľovstvom	Bratysława, 11 IV 2000	361/2002
Dohoda medzi Slovenskou republikou a Španielskym kráľovstvom o medzinárodnej cestnej osobnej a nákladnej doprave	Bratysława, 27 XI 2001	379/2002
Dohoda o zriadení a činnosti bilingválnych sekcií na gymnáziách Slovenskej republiky uzatvorená medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Ministerstvom školstva, kultúry a športu Španielska na roky 2002–2004	Madryt, 5 IV 2002	260/2002
Dohoda medzi Slovenskou republikou a Španielskym kráľovstvom o vedecko-technickej spolupráci	Bratysława, 7 V 2002	36/2003
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Španielskym kráľovstvom o sociálnom zabezpečení	Bratysława, 22 V 2002	264/2003

Szwajcaria (Konfederacja Szwajcarska)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Švajčiarskej konfederácie o poskytnutí finančnej výpomoci	Bratysława, 27 IX 1993	–
Dohoda o predížení Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Švajčiarskej konfederácie o poskytnutí finančnej výpomoci z 27.septembra 1993 do 27.septembra 1997 – výmena nót	Praga, Bratysława, 27 IX 1995	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Švajčiarskou spolkovou vládou o výmene stážistov	Berno, 8 XII 1995	167/1996
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Švajčiarskou konfederáciou o sociálnom zabezpečení	Berno, 7 VI 1996	279/1998
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Švajčiarskou konfederáciou o zamedzení dvojakého zdanenia v odbore daní z príjmov a z majetku	Bratysława, 14 II 1997	127/1998
Dohoda medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Riaditeľstvom pre rozvoj a spoluprácu DEZA Ministerstva zahraničných vecí Švajčiarskej konfederácie, týkajúca sa financovania preventívnych opatrení v povodňami postihnutých oblastiach	Bratysława, 16 XII 2002	–

Włochy (Republika Włoska)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Zmluva o priateľských vzťahoch a spolupráci medzi Slovenskou republikou a Talianskou republikou	Rzym, 7 VI 1993	20/1999
Protokol medzi Ministerstvom školstva a vedy Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Talianskej republiky o bilingválnych sekciách v Slovenskej republike	Rzym, 6 VII 1994	–
Program spolupráce medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Talianskej republiky v oblasti školstva, vedy a kultúry na roky 1996, 1997, 1998 a 1999	Bratysława, 19 VII 1996	–

Pracovná dohoda medzi Ministerstvom financií Slovenskej republiky a Ministerstvom financií Talianskej republiky o vykonávaní simultánnej daňovej kontroly podľa ustanovení článku 26 o výmene informácií Zmluvy medzi Československou socialistickou republikou a Talianskou republikou o zamedzení dvojakého zdanenia v odbore daní z príjmu a o zabránení daňovému úniku, podpísanej v Prahe 5. mája 1981	Rzym, 22 IV 1997	23/1998
Pracovná dohoda medzi Ministerstvom financií Slovenskej republiky a Ministerstvom financií Talianskej republiky podľa ustanovení o výmene informácií vyplývajúcich zo Zmluvy medzi Československou socialistickou republikou a Talianskou republikou o zamedzení dvojakého zdanenia v odbore daní z príjmu a o zabránení daňovému úniku, podpísanej 5. mája 1981 v Prahe	Rzym, 22 IV 1997	22/1998
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Talianskej republiky o spolupráci vo vojenskej oblasti	Bratysława, 28 V 1997	–
Protokol medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Talianskej republiky o revízii dvojstrannej zmluvnej základne	Bratysława, 30 VII 1998	–
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Talianskej republiky	Bratysława, 30 VII 1998	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Talianskej republiky o odovzdávaní a prijímaní (readmisii) osôb v nezákonnom postavení	Bratysława, 30 VII 1998	12/1999
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Talianskou republiku o podpore a ochrane investícií	Bratysława, 30 VII 1998	110/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Talianskej republiky o vzájomnej administratívnej pomoci vo veciach predchádzania, preverovania a postihovania porušenia colných predpisov	Bratysława, 25 X 2000	27/2004
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Talianskej republiky o spolupráci v boji proti terorizmu, organizovanej trestnej činnosti a nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látkami	Bratysława, 19 IV 2002	339/2007
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Talianskej republiky o konverzii vodičských preukazov (výmenou nót 14.2.2002/2.9.2002)	2 IX 2002	229/2004

Vykonávací program ku kultúrnej dohode medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Talianskej republiky na roky 2001–2005	Rzym, 30 IX 2002	181/2003

Ukraina

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom poľnohospodárstva a potravinárskeho priemyslu Ukrajiny o ekonomickej, vedeckotechnickej a výrobnej spolupráci	Kijów, 14 V 1993	–
Protokol o konzultáciách medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Ukrajiny	Kijów, 19 VI 1993	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou o dobrom susedstve, priateľských vzťahoch a spolupráci	Kijów, 19 VI 1993	177/1994
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o obchodno-hospodárskej a vedecko-technickej spolupráci	Kijów, 26 VIII 1993	297/1993
Dohoda o spolupráci medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Ukrajiny	Bratysława, 14 IX 1993	–
Protokol na vykonávanie Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a Ukrajiny o odovzdávaní a prijímaní osôb cez spoločné štátne hranice	Bratysława, 14 IX 1993	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou o spoločných štátnych hraniciach	Bratysława, 14 IX 1993	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou o režime na slovensko-ukrajinských štátnych hraniciach, spolupráci a vzájomnej pomoci v hraničných otázkach	Bratysława, 14 IX 1993	2/1995
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o odovzdávaní a prijímaní osôb cez spoločné štátne hranice	Bratysława, 14 IX 1993	116/1994
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o spolupráci v oblasti zdravotníctva a lekárskych vied	Kijów, 10 II 1994	332/1994
Protokoly o dokončení výstavby Krivorožského ťažobno-úpravárenskeho komplexu okysličených rúd	Bratysława, 16 II 1994	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o vzájomnom zamestnávaní občanov	Użhorod, 7 III 1994	287/1998

Dohoda medzi Ministerstvom školstva a vedy Slovenskej republiky a Ministerstvom vzdelávania Ukrajiny o spolupráci a výmenách v oblasti vzdelávania a ved	Bratysława, Kijów, 20 V 1994	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o leteckých dopravných službách	Bratysława, 23 V 1994	111/1995426/2011
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o vodohospodárskych otázkach na hraničných vodách	Bratysława, 14 VI 1994	38/1996
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o podpore a vzájomnej ochrane investícií	Bratysława, 22 VI 1994	28/1997,206/2003
Dohoda medzi Ministerstvom životného prostredia Slovenskej republiky a Ministerstvom ochrany životného prostredia Ukrajiny o spolupráci v oblasti ochrany životného prostredia	Bratysława, 30 IX 1994	–
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky a Ministerstvom spojov Ukrajiny o spolupráci v oblasti pôšt a telekomunikácií	Kijów, 15 VI 1995	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o princípoch spolupráce a podmienkach vzájomných vzťahov v oblasti dopravy	Kijów, 15 VI 1995	211/1995
Zmluva medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o hraničných priechodoch na spoločných štátnych hraniciach	Kijów, 15 VI 1995	54/1998 20/2006
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o medzinárodnej cestnej doprave	Kijów, 15 VI 1995	371/2005
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o železničnej doprave cez štátnu hranicu	Kijów, 15 VI 1995	108/1996
Dohoda medzi Ministerstvom hospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom vonkajších ekonomických vzťahov Ukrajiny o vzájomnej spolupráci	Kijów, 15 VI 1995	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou o vzájomnej pomoci a spolupráci v colných otázkach	Kijów, 15 VI 1995	269/1997
Zmluva medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku	Szczyrbskie Jezioro, 23 I 1996	173/1997
Dohoda medzi Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky a Ministerstvom kultúry a umenia Ukrajiny o spolupráci v oblasti kultúry	Szczyrbskie Jezioro, 23 I 1996	–

Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Ukrajiny o rozšírení spolupráce	Bratysława, 3 IV 1996	–
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Ukrajiny v oblasti protivzdušnej obrany (Kyjev, 26. februára 1997)	Kijów, 26 II 1997	–
Memorandum o opatreniach na liberalizáciu podmienok vzájomného obchodu medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou	Užhorod, 7 III 1997	–
Dohoda medzi Ministerstvom dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky a Ministerstvom dopravy Ukrajiny o určení miesta spojenia plánovanej diaľnice D 1 na slovenskej strane a diaľnice na ukrajinskej strane na slovensko-ukrajinskej štátnej hranici medzi obcami Záhor (Slovenská republika) a Storoľnycia (Ukrajina) na juhozápad od mesta Uzhorod a o ich priebehu v pohraničnej oblasti	Užhorod, 7 III 1997	–
Dohoda medzi Ministerstvom hospodárstva Slovenskej republiky a Ministerstvom strojárstva, vojensko-priemyselného komplexu a konverzie Ukrajiny o priemyselnej, obchodno-hospodárskej a vedeckotechnickej spolupráci (Užhorod, 7. marca 1997)	Užhorod, 7 III 1997	–
Spoločné vyhlásenie medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom práce Ukrajiny týkajúce sa spolupráce v oblasti práce a zamestnanosti	Užhorod, 7 III 1997	–
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom sociálneho zabezpečenia Ukrajiny v oblasti sociálnej polityki	Bratysława, 15 V 1997	–
Vykonávací protokol k Dohode medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o vzájomnom zamestnávaní občanov zo 7. marca 1997	Užhorod, 19 VI 1997	–
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Ukrajiny o spolupráci v oblasti letectva a pri organizácii prijatia, technického zabezpečenia a ochrany leteckej techniky na vojenských letiskách Armády Slovenskej republiky a Ozbrojených síl Ukrajiny	Kijów, 29 IX 1997	–

Dohoda o spolupráci v oblasti vzájomného uznávania výsledkov skúšok a certifikácie medzi Ministerstvom hospodárstva Slovenskej republiky a Štátnym výborom Ukrajiny pre normalizáciu, metrológiu a certifikáciu	Kijów, 12 XI 1997	–
Protokol medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Ministerstvom vzdelávania Ukrajiny o spolupráci a výmenách v oblasti vzdelávania na roky 1998–2000	Kijów, 18 V 1998	258/1998
Pracovná dohoda medzi Ministerstvom financií Slovenskej republiky a Štátnou daňovou správou Ukrajiny o spontánnej výmene informácií v súlade s ustavením článku 26 o výmene informácií Zmluvy medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o zamedzení dvojakého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku z 23. januára 1996	Kijów, 12 VI 1998	–
Pracovná dohoda medzi Ministerstvom financií Slovenskej republiky a Štátnou daňovou správou Ukrajiny o vykonávaní simultánnej daňovej kontroly v súlade s ustanovením článku 26 o výmene informácií Zmluvy medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o zamedzení dvojakého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku z 23. januára 1996	Kijów, 18 V 1998	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o včasnom oznamovaní jadrovej havárie, o výmene informácií a spolupráci v oblasti jadrovej bezpečnosti a ochrany pred žiarením	Wiedeň, 24 IX 1998	323/1999
Protokol medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o dvojstranných zmluvných vzťahoch medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou	Kijów, 3 IX 1999	–
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Ukrajiny o spolupráci v oblasti vojenskej topografie a geodézie	Bańska Bystrzyca, 12 X 1999	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o zrušení vízovej povinnosti pre držiteľov diplomatických a služobných pasov	28 IV 2000	360/2001
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Ukrajiny o spolupráci v oblasti vojenského vzdelávania	Bratysława, 7 VI 2000	–

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o vojensko-technickej spolupráci	Bratysława, 5 XII 2000	361/2001
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou o sociálnom zabezpečení	Bratysława, 5 XII 2000	53/2002,211/2009
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o spolupráci v boji proti organizovanej trestnej činnosti	Bratysława, 5 XII 2000	282/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o spolupráci a vzájomnej pomoci pri mimoriadnych udalostiach	Bratysława, 5 XII 2000	122/2003
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o spolupráci v oblasti informácií	Bratysława, 5 XII 2000	272/2006
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o cezhraničnej spolupráci	Bratysława, 5 XII 2000	172/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o spolupráci v oblasti cestovného ruchu	Bratysława, 12 VI 2001	–
Protokol medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Ministerstvom vzdelávania a vedy Ukrajiny o spolupráci a výmenách v oblasti vzdelávania na roky 2001–2004	Bratysława, 12 X 2001	508/2001
Dohoda medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Štátnou daňovou správou ukrajiny o spolupráci a výmene informácií v oblasti boja proti daňovým únikom, nezákonným finančným operáciám a iným ekonomickým trestným činom	Bratysława, 21 XI 2001	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o vedecko-technickej spolupráci	Kijów, 2 XII 2002	521/2006

Watykan (Stolica Apostolska, Państwo Watykańskie)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou	Watykan, 24 XI 2000	326/2001
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky	Bratysława, 21 VIII 2002	648/2002

Szwecja (Królestwo Szwecji)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Švédskeho kráľovstva o vzájomnej pomoci v colných otázkach	Sztokholm, 28 X 1997	270/1998
Program spolupráce medzi Ministerstvom školstva Slovenskej republiky a Švédskym inštitútom v oblasti vzdelávania, vedy, mládeže a telesnej kultúry na roky 1999 –2002	Sztokholm, 30 XI 1999	13/2000

Turcja (Republika Turcji)

Umowa	Data podpisania	Nr w Dzienniku Ustaw
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Tureckej republiky o vzájomnej spolupráci v oblasti vedy, vzdelávania, kultúry a športu	Bratysława, 27 IV 1995	110/1998
Dohoda medzi Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky a Ministerstvom zdravotníctva Tureckej republiky o spolupráci v oblasti zdravotníctva	Ankara, 22 IV 1996	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Tureckej republiky o spolupráci v boji proti medzinárodnému terorizmu, nezákonnému obchodovaniu s drogami a inej organizovanej trestnej činnosti	Ankara, 6 VI 1996	170/1997
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvom práce a sociálneho zabezpečenia Tureckej republiky v oblasti zamestnanosti a sociálnej polityki	Ankara, 17 III 1997	–
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Tureckou republikou o zamedzení dvojakého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov	Ankara, 2 IV 1997	90/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Tureckej republiky o spolupráci pri ochrane životného prostredia	Ankara, 2 IV 1997	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Tureckej republiky o leteckej doprave	Ankara, 2 IV 1997	360/2002
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Tureckej republiky o spolupráci vo vojenských oblastiach výcviku, techniky a vedy	Ankara, 2 IV 1997	253/1997
Dohoda medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Generálnym štábom Ozbrojených síl Tureckej republiky vo vojenských oblastiach výcviku a vzdelávania	Bratysława, 23 X 1997	–

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Tureckej republiky o spolupráci v obrannom priemysle	Bratysława, 23 X 1997	–
Protokol medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a Generálnym štábom Ozbrojených síl Tureckej republiky o zabezpečení výmenných rekreácií príslušníkov ozbrojených síl s Rodinami	Bratysława, 25 XI 1997	–
Program kultúrnej, vzdelávacej, vedeckej a športovej výmeny medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Tureckej republiky na roky 1998–2000	Ankara, 30 IV 1998	–
Protokol o vytvorení mechanizmu politických konzultácií medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Tureckej republiky	Bratysława, 12 VI 1998	–
Protokol o spolupráci medzi Ministerstvom výstavby a verejných prác Slovenskej republiky a Ministerstvom verejných prác a bývania Tureckej republiky	Ankara, 24 VIII 1998	–
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Tureckej republiky o vzájomnej ochrane a výmene utajovaných informácií a materiálov v obrannom priemysle	Ankara, 27 IX 1999	342/2000
Rozhodnutie č. 2 spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Tureckou republikou o zmene Protokolu č. 3 k Dohode o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Tureckou republikou (Bratislava, 23. decembra 1999)	Bratysława, 23 XII 1999	–
Rozhodnutie č. 1/1999 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Tureckou republikou o zmene Protokolu 3 k Dohode o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Tureckou republikou	Ankara, 13 I 2000	412/2000
Rozhodnutie č. 1/1998 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Tureckou republikou upravujúce Protokol 3 týkajúci sa pojmu „pôvodné výrobky" a metód administratívnej spolupráce	Ankara, 3 VII 2000	411/2000
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Tureckej republiky o vzájomnej pomoci v colných otázkach	Bratysława, 17 XI 2000	139/2001
Rozhodnutie č. 1/2000 Spoločného výboru o zmene Protokolu 3 k Dohode o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Tureckou republikou meniace Protokol 3 týkajúci sa definície pojmu "pôvodné výrobky" a metód administratívnej spolupráce	Bratysława, 19 I 2001	409/2001

Rozhodnutie č. 1/2001 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Tureckou republikou o zmene Protokolu 2 o dočasnej kompenzácii za živý hovädzí dobytok uvedený v prílohe B k Protokolu 2	Ankara, 10 IV 2001	410/2001
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Tureckej republiky o zamestnávaní rodinných príslušníkov pracovníkov diplomatických misií, konzulárnych úradov a misií pri medzinárodných organizáciách	Ankara, 12 XII 2001	259/2002
Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Tureckej republiky o spolupráci v oblasti turizmu	Ankara, 25 III 2002	–
Rozhodnutie č. 2/2001 Spoločného výboru Dohody o voľnom obchode medzi Slovenskou republikou a Tureckou republikou o zmene Protokolu 3 týkajúceho sa definície pojmu „pôvodné výrobky" a metód administratívnej spolupráce	Bratysława, 3 V 2002	37/2003

Indeks osobowy

Aba Amadej 40
Adamec Ladislav 59
Adamiš Miroslav 157, 163, 175, 348
Adenauer Konrad 187
Agh Attila 259
Albright Madeleine 108, 187, 201, 209, 211, 213, 315–317
Alner Juraj 142, 143, 150, 151, 153–156, 355
Altenburg Günther 224
Altenburger Josef 238
Ancel Jacques 25
Ancram Michael 225
Andegaweni 41
Andel Marián 92
Andrusyszyn Walter 325, 327
Andřejčak Imrich 106, 194, 296
Annan Kofi 201
Anschober Rudi 230
Antall József 134
Antoszewski Andrzej 59, 89, 96, 100, 110, 348, 356, 358, 362, 363
Antušová Aneta 182
Armitag Richard 320
Aron Raymond 34, 348
Arpadowie 41
Avioutskii Viatcheslav 108, 116, 118, 348
Awarowie 40

Bába Iván 159
Baco Peter 183, 288
Badálová Božena 94
Bajda Piotr 13, 59, 104–106, 109, 112, 114–116, 142, 144, 151, 172, 306, 307, 348, 356
Bajza Ignacy 42
Baka Igor 54, 348
Baláž Anton 72, 103, 148, 204, 241, 348, 357, 359, 360
Balcerowicz Leszek 66, 67, 345
Bankowicz Marek 13, 100, 101, 348
Baranovičová Gabriela 103
Barański Marek 13, 96, 348, 356
Barcz Jan 165, 348
Bárdos Gyula 152
Barica Ján 43, 350
Barnier Michel 291
Barroso Jose Manuel 178
Bartlová Alena 47, 352
Bartoszewski Władysław 218, 296
Bates-Melišová Zuzana 164, 225, 238, 270–272, 274, 290, 291, 293, 201–304, 320–325, 327, 328, 330, 359
Batowski Henryk 49, 52, 348
Bauer Edit 183
Bauer Rudolf 127, 152
Beblavý Miroslav 61, 62, 364
Bech Joseph 187
Beck József 276
Beckstein Günther 303
Bednarek Stefan 78, 348, 356
Beloharská Irena 152, 183, 302
Benčat Ján 152
Beneš Edvard 56, 79, 171, 234, 238, 259, 260, 328
Beňová Monika 183
Berhauzen Jan 276, 364
Berlusconi Silvio 178
Bernolák Anton 42
Bethlen Gábor 41
Beyen Johan Willem 187
Biedenkopf Kurt 305
Bielikova Iveta 201, 345
Bierzanek Remigiusz 35, 348
Bilak Vasil 60
Bilčik Vladimír 14, 129, 157, 162, 170, 174, 178, 179, 184, 214, 269, 288, 291, 292, 299, 301, 315, 316, 318, 348, 356, 357, 364
Biman Stanislav 55, 350, 358
Bjørnson Bjørnstjerne M. 46
Blair Tony 226

Błuszkowski Jan 104, 348, 356
Bobák Ján 53, 277, 348, 362
Bobula Ján 44
Bocskay Stefan 41
Böhm Tibor 92
Bombík Svetoslav 81
Bonusiak Włodzimierz 54, 66, 278, 356
Borowski Marek 285
Botto Július 45, 348
Brandes Detlef 57, 348, 362
Brandt Willy 298
Breżniew Leonid 85
Brittan Leon 134
Brňak Peter 94
Brndiar Ivan 94
Broek Hans van den 150, 155
Bruncko Martin 162, 214, 287, 288, 291, 292, 299, 301, 315, 316, 318, 356
Brusis Martin 162, 356
Bruski Jan Jacek 78, 79, 356
Brzeziński Zbigniew 219, 312, 314, 319, 320
Buckley Edgar 214
Bugár Béla 93, 121
Burns Nicholas 225, 323
Bush George W. 219, 320, 321
Bútora Martin 14, 63, 202, 204, 230, 243, 280, 288, 317–319, 326–328, 330, 348, 349, 353, 356, 357, 359–361, 363
Buttiglione Rocco 178
Buriana Peter 267
Buzek Jerzy 150, 162, 282, 284
Bystrický Ľubor 204, 357
Bystrický Valerián 51, 355, 362

Campbell Ben Nighthorse 320
Cardinale Claudia 120
Carter James 312, 320
Cerovský Milan
Cesarz Zbigniew 36, 349, 357
Chałupczak Henryk 249, 358
Charette Hervé de 141
Chenney Richard 321
Chirac Jacques 165, 216, 289, 291
Chlebo Jaroslav 285, 293
Chmel Rudolf 113, 121, 233, 235, 243, 250, 252, 257, 268, 298, 345, 347
Chodubski Andrzej 16, 349
Chojnowski Andrzej 264, 349
Chvalkovský František 52
Ciano Galeazzo 52
Cibulka Ľubomír 70, 354
Cichosz Marzena 96, 107, 117, 357
Cimoszewicz Włodzimierz 280, 285
Cipára Miroslav 327
Claesem Willy 194
Clark Wesley 214
Clinton Bill 198, 201, 203, 213, 278, 311–316, 327,
Clinton Hillary 213, 283, 317, 320, 324
Cobrda Juan
Compagnon Daniel 292
Constantinescu Emil 148
Cook Robin 214
Corterier Peter 182
Craig Greg 201
Csáky Pál 93, 123, 156, 167, 246, 257, 316, 326
Csurka István 261
Cyryl 40
Czałyj Ołeksandr
Czernomyrdin Wiktor 306
Czerwonenko Stepan 313
Cziczmaniec Ivan 42, 47, 345
Cziomer Erhard 13, 19–21, 23–27, 29, 30, 33–36, 349
Czyż Agnieszka 13, 40, 41, 43, 48, 49, 51, 54, 96, 349, 356
Čák Matuš 40, 41
Čalfa Marián 59, 134
Čaplovič Dušan 42, 55, 349
Čarnogurský Ivan 92
Čarnogurský Ján 91, 96, 102, 103, 138, 231, 296, 301, 345
Čarnogurský Pavol 91, 95
Černak Ľudovít 92, 100, 104, 106, 123, 206
Červený Ondrej 99, 357
Čmilanský Ján 274
Čurda Jíri 14, 192–194, 198, 199, 208, 210, 224, 225, 349

Daley Richard M. 328
Damek Katarzyna 179
Danek Jacek 260, 261, 325, 345
Danihel Vincent 123
Davidová Eva 77, 349

Daxner Štefan 44
Deák Ferenc 44
Deák Ladislav 52, 276, 349
Debré Jean-Louis 289
Delong Marek 13, 134, 136, 140, 161, 170, 172, 180, 349
Demeš Pavol 118, 148, 241, 254, 312, 357
Demikat Ján 124
Depardieu Gerard 120
ďEstaign Valéry Giscard 179
Deszczyński Przemysław 135, 349
Dienstbier Jiří 102, 295
Dobek-Ostrowska Bogusława 59, 85, 357
Dobraczyński Michał 13, 26, 349
Dobrzański Stanisław 281
Dodd Christopher 320
Dohnányi Ernest von 294
Doležal Bohumil 239, 240, 345
Domanovský Daniel 270, 345
Domenici Peter 320
Donnelly Christopher 201, 205
Dostal Ondrej 252, 345
Douin Jean-Phillip 289
Dubček Alexander 57, 59
Dubniček Jozef 94
Dubovská Diana 152
Duisenberg Wim 305
Duka-Zólyomi Árpád 93, 152, 183
Duleba Alexander 14, 65, 81, 83, 84, 129, 142, 146, 160, 166, 186–188, 196, 198, 213, 214, 225, 230–233, 235–237, 243, 265, 268–271, 273, 274, 280, 281, 284, 287–293, 298, 299, 301–304, 315, 316, 318, 320–325, 327, 328, 330, 349, 356, 357, 359, 361, 363, 364
Dumas Roland
Duray Miklós 93, 121
Dynia Elżbieta 139, 349
Dzurinda Mikuláš 12–16, 65, 73, 120, 121, 123, 124, 128, 130–132, 147, 148, 150, 166, 171, 177, 207, 212–215, 217–219, 221, 224, 233, 235, 236, 245–248, 256, 261, 268, 270–273, 282–285, 290, 291, 298–300, 303–305, 314–316, 318, 320–322, 324, 326, 328–330, 333, 338, 345
Dżiga Nikołaj 268

Ďaďo Vladimír 93
Ďurčanský Ferdinand 53, 90, 276
Ďurica Milan S. 40, 45, 46, 92, 144, 349
Ďurkovská Mária 76, 355

Eden Anthony 187,
Eder Wiesława 76, 250, 254, 256, 364
Eichmann Adolf 54
Eizenstat Stuart 317
Eliáš Michal 45, 355
Eötvös József 44
Erban Milan 312
Essen Andrzej 135, 349, 362
Esterházy Janos 55

Fazekas József 76, 250, 254, 349, 359
Felczak Wacław 349
Fegyveres Oskar 115
Ferdynand Habsburg 41
Ferrero-Waldner Benita 165, 166, 231, 237–239
Fiala Petr 87, 348, 349, 358
Fico Robert 73, 126, 130, 330
Figeľ Ján 157, 160–164, 166, 173, 175, 178, 224, 248, 270, 298, 299, 301, 303, 316, 317, 320, 324, 325, 345, 349, 358
Finley Julie 330
Fischer Joschka 152, 298, 300, 301, 303, 304
Flamik Juraj 91
Fichy Galeo 292
Fogaš Ľubomír 161
Foley James B. 313, 314
Forst Vladimír 43, 349
Franchis Amadeo de 192
Francisci Ján 44
Franciszek II Rakoczy 41
Franciszek Józef I 45
Frankel Joseph 34, 349
Frattini Franco 178
Fried Dan 321
Fronc Martin 237
Ftáčnik Milan 103
Fuerth Leon 317
Fulford Carlton W. 324
Füle Ján 200, 358

Gajdoš Marián 79, 349
Gajewski Jacek 283, 358

Gal Fedor 96
Gaľa Milan 152, 183
Garton Ash Timothy 79
Gašparovič Ivan 13, 72, 130, 142, 280, 281, 289, 197
Gaulieder František 142, 313,
Gelles Katarzyna 296, 297, 358
Géci Michal 94
Genscher Hans-Dietrich 295
Geremek Bronisław 219, 279, 282–284
Ghali Buthros 313
Gheorghe Nicolae 68, 353
Gilas Janusz 35, 350
Gillman Benjamin 314, 316
Gil-Robles Jose-Maria 150
Girod Paul 290
Giuliani Rudolf 324
Głowińska Joanna 55, 349, 359, 360
Gniazdowski Mateusz 166, 172, 179, 358
Goláň Karol 43, 349
Gołembski Franciszek 36, 350
Göncz Arpad 148, 241, 254
Gorbaczow Michaił 85
Goryszewski Henryk 278
Gottwald Klement 55
Göring Hermann 276
Góralczyk Bogdan, 350, 358
Górski Artur 120, 345
Grabiński Tomasz 13, 115, 121, 127, 130, 167, 169, 171, 176, 189, 222, 225, 261, 345
Greguš Peter 110, 140, 351
Grendel Lajos 93
Grossley Charles 318
Gruchała Janusz 49, 350
Grudziński Przemysław 327
Grześkowiak Alicja 282
Gusenbauer Alfred 160
Gyárfášová Oľga 149, 234, 319, 350, 356, 364
Gyurcsány Ferenc 263

Habeeb William M. 35, 350
Habovštiaková Katarína 350
Habsburgowie 43
Hacha Emil 1128
Hagel Chuck 317
Haider Jörg 126, 159, 160, 236, 238
Haližak Edward 13, 23, 133, 350, 358, 359
Halmeš František 152
Hamžík Pavol 152, 153, 161, 201, 231, 281, 298, 299, 301, 316, 317
Hanrieder Wolfram F. 31
Harach Ľubomír 246, 257, 272
Harna István 248, 257
Haushofer Karl 25
Haughton Tim 312
Havel Václav 95-97, 101, 134, 148, 151, 190, 209, 242–246, 248, 296, 312
Havran Michal 316, 345
Heck Roman 43, 44, 46, 350
Hegel Chuck 317, 320
Helis Jessie 221
Hengel Douglas 318, 322, 323
Henlein Konrad 51
Hennekine Loic 293
Herbut Ryszard 13, 59, 87, 89, 96, 100, 110, 348, 349, 356, 358, 362, 363
Herman Maciej 13, 135, 141, 148, 194, 203, 205, 206, 209, 255, 277, 364
Hermann Charles F. 32, 350, 361
Herzog Roman 148
Hinteregger Gelard 235, 364
Hitler Adolf 53, 276, 325
Hirman Karel 267, 345, 364
Hlinka Andrej 46, 47, 51, 52, 332
Hodža Michal M. 43, 44
Hodža Milan 47, 52, 328, 329
Hoensch Jörg K. 53, 55, 350, 358
Hofbauer Roman 313
Hoffmann Karel 92
Holčík Ján 94
Holec Roman 295, 358
Hollings Ernest 321
Holsti Kalevi J. 32, 34, 35, 350
Hoolbroke Richard 196, 197, 346
Horn Gyula 205, 242, 251, 252, 255, 256
Horváthová Margaréta 293, 350
Hrabko Juraj 350
Hraško Juraj 152
Hríb Štiefan 123, 124
Hrib Sztiefan zob. Hríb Štiefan
Hrnko Anton 92
Hruška Ladislav 116
Hrušovský Pavol 132, 176, 177, 224, 298, 300, 316

Hučko Ján 43, 350
Hudacký Ján 183
Hudec Ivan 251
Hummel Johann Nepomuk 294
Hunčík Péter 76, 252, 349, 359
Huntington Ellsworth 25
Hurban Jozef M. 43, 44, 350
Husak Gustav 56, 59
Húska Augustín M. 119, 142, 145, 152
Hutňan Marián 275, 346
Hübner Danuta 285
Hyde Henry 321, 329, 330
Hykisch Anton 92

Indra Alois 60
Ischinger Wolfgang 299
Ivaničková Edita 57, 295, 348, 362
Ivantyšyn Michal 63, 119, 123, 124, 142, 153, 234, 268, 283, 298, 349, 353, 359, 360
Iwanow Sergiej 216, 310, 311

Jackson Bruce 327
Jagiellonowie 41
Jagodziński Andrzej 13, 94, 97, 103, 105, 109, 111, 112, 240, 242, 346
Jakeš Miloš 59, 60
Jakoby Marek 310, 315, 323, 326, 329
Jakoubek Marek 77, 350
Jakowlew Władimir 311
Jałmużna Tadeusz 133, 149, 354, 359
Jančura Vladimír 106, 346
Janics Kálmán 93
Janusz Grzegorz 13, 18, 76, 249, 253, 264, 350, 358
Jarosewich Irena 269, 346
Jastrzembski Siergiej 307
Jastrzębski Marcin 199, 363
Jaśkiewicz Grzegorz 236
Javorčík Peter 161, 165, 358
Jednaka Wiesława 96, 358
Jelačic Josip 43
Jelcyn Borys 201, 306
Jerzy I Rakoczy 41
Jesień Leszek 166, 350, 358
Ježík Karol 103
Johnson Ralph 203, 223, 313, 314
Jones Deiniol L. 35
Jones Elizabeth 325, 364
Jospin Lionel 166
Juppé Alain 289
Juríček Ján 43, 350
Juriga Ferdinand 47
Jurzyca Eugen 319
Juszczenko Wiktor 271, 272

Kaczmarek Julian 191, 350
Kačer Ratislav 224, 329
Kadlečikova Mária 273, 292, 324
Kaindl Rajmund Friedric 293
Kalbe Bartholomäus 302
Kaliska Gabriela 91, 94
Kalman Jozef 142
Kamenec Ivan 55, 358
Kanik Ľudovit 123
Kaniš Pavol 209, 214, 247, 283, 299, 316
Kánya Kalman 52
Kapek Antonín 60
Karkoszka Andrzej 211
Karmasin Franz 294
Karol Robert Andegawen 41
Kasjanow Michaił 310
Kasprzyk Leszek 36, 364
Kastory Andrzej 57, 135, 349, 350, 362
Kavan Ján 246, 248, 270
Kegley Charles W. 32, 350, 361
Keltošova Oľga 94, 152
Keményi Zsigmont 44
Kendall Raymond 289
Khol Andreas 232
Kiereński Aleksander 48
Kinkel Klaus 141, 143, 296, 297
Kirschbaum Jozef 92
Klaiber Klaus-Peter 214
Klaus Václav 99, 101, 102, 135, 138, 239, 241, 244, 245, 247, 295, 332
Kleistil Thomas 148, 231, 235, 236, 241
Klempai Michal 143
Klepáč Ján 92
Klima Viktor 233
Klimka Jozef 230
Kmeť Norbert 99
Kňažko Milan 95, 104, 105, 192, 240, 277, 292, 303, 316
Kniotek Rafał 42, 58, 364
Kohl Helmut 149, 232, 295, 296, 298, 299

Kollar Ján 43
Kollár Miroslav 14, 122, 131, 160, 162, 166, 170, 174, 177–179, 181, 184, 214, 235–237, 252, 256, 269, 270, 272–274, 284, 290, 299, 301, 310, 314, 318, 323, 326, 329, 351, 356–363
Kolláriková Melánia 152
Kołodziejczyk-Konarska Katarzyna 133, 358
Komarnicki Jan 281
Kompánek Vladimír 91
Konečný Stanislav 79, 349
Kopeček Lubomír 14, 87, 93, 358
Kopyś Tadeusz 228, 351
Korčok Ivan 183
Kornblum John 201
Koszel Bogdan 287, 351
Kościelak Lech 40, 351
Košta Jozef 110, 140, 351
Koterec Miloš 183
Kotvanová Alena 133, 161, 224, 247, 284, 293, 317, 319, 351, 358–360, 362
Kováč Dušan 295
Kováč Michal 13, 17, 72, 101–106, 112–114, 116, 117, 123, 124, 126, 139, 140, 142, 144, 148, 156, 191, 192, 197–199, 203, 204, 231, 241–243, 254, 277, 278, 280, 288, 289, 297, 306, 309, 311, 312–314, 334, 339, 346
Kováč Michal jr 115, 121, 229,
Kováč Roman 103, 106, 278
Kozeński Jerzy 351
Kozlík Sergej 111, 127, 183, 265
Koźmiński Jerzy 219, 351
Krajčir Lukaš 113, 346
Kramář Karel 49
Krawczuk Leonid 263
Krekovičová Eva 77, 351
Kremp Herbert 217, 346
Kresák Peter 152, 323
Krivý Vladimír 181, 182, 359
Krošlákova Maria 143
Kruzel John 197
Kružliak Štefan 92
Kubas Sebastian 13, 40, 41, 43, 48, 49, 51, 54, 349
Kubát Michal 70, 71, 181, 359
Kučan Milan 148
Kuczma Leonid 148, 231, 268, 269, 273
Kuczur Tomasz 199, 363
Kukan Eduard 107, 150, 166, 207, 209, 211, 214, 218, 224, 226, 245, 246, 247, 248, 270, 273, 278, 282, 284, 285, 291, 298–302, 311, 315, 320–322, 324, 325
Kukułka Józef 13, 22, 31, 32, 33, 35, 351, 359, 361, 364
Kunc Bartolomej 116
Kusser Johann Sigismund 294
Kusý Miroslav 259, 359
Kuźmiuk Oleksandr 269
Kuźniar Roman 13, 14, 23, 141, 146, 148, 177, 181, 186, 200, 204, 209, 212, 215, 225, 236, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 258, 261, 262, 263, 283, 350, 351, 352, 357–363
Kvetko Martin 94
Kwadowie 39
Kwadrans Łukasz 77, 352
Kwapis Robert 58, 352
Kwaśniewski Aleksander 126, 148, 151, 215, 219, 220, 222, 280, 282, 283, 285, 304

Lacko Martin 53, 55, 352
Lairg Irvin 226
Lambsdorff Otto 305
Lammers Karl 139
Langoš Ján 91
Larson Alan 317
Láštic Erik 184, 353
Lazarčik Juraj 124
Leland Michael 328
Lenczová Maria 68, 77, 352
Lerche Charles O. 34, 352
Lesná Ľuba 115, 197, 352
Leszczyński Zbigniew 249–251, 359
Leško Marián 204, 230, 313, 359
Letz Róbert 47, 352
Lewkowicz Łukasz 286, 352
Lexa Ivan 115, 121, 309, 314
Lieberman Evelyn 317
Lieberman Joe 222
Linden Eric van der 177
Linek Bernard 97, 352
Linn Johannes 317
Lipták Ľubomír 46, 55, 350, 352, 358
Lišuch Ján 194

Lizak Wiesław 33, 359
Lombardini Veronika 148, 359
Lott Trent 221, 327
Lovász Attila 252, 359
Ludwik Jagiellończyk 41
Lugar Richard 320
Luif Paul 234, 352
Lukáč Pavel 14, 65, 80, 81, 83, 84, 142, 146, 160, 186–188, 198, 212, 230–233, 235–237, 243, 265, 268–272, 280–281, 283, 288, 289, 293, 298, 301–303, 320–324, 328, 349, 352, 359, 363
Lukáčik Ján 103
Ľupták Ján 110, 111
Lüer Jörg 97, 352

Łastawski Kazimierz 143, 147, 158, 165, 352
Łazarenko Pawło 266
Łoś Robert 12, 13, 24, 34, 39, 138–140, 149, 152, 155, 159, 165, 190, 191, 193, 196, 201, 204–207, 210–215, 217, 221, 223, 225, 226, 235, 241, 242, 245–249, 359256, 257, 264, 278, 279, 281–283, 285, 296, 297, 298, 300, 311, 352, 364
Łoś-Nowak Teresa 13, 20, 21, 34, 353, 366

Mach Alexander 53, 90, 276
MacKenzie Jeremi 199
MacKinder Halford 25
Macko Ľubomír 224, 359
Maćkowiak Tomasz 13, 68, 120, 121, 124, 125, 127, 252, 346
Madej Marek 135, 208
Madera Andrzej Józef 13, 42, 50, 56, 58, 67, 74, 90, 94, 95, 97, 105, 115, 117, 121–123, 125, 126, 135–137, 142, 198, 206, 251, 252, 260, 277, 278, 282, 353
Magocsi Paul Robert 79, 364
Mahan Thayer T.
Maj Czesław 359
Majer Ján
Majeriková Milica 277, 353
Malendowski Włodzimierz 34, 353, 360
Maliková-Belousovova Anna 92
Mallý-Dusarov Ján 44
Malová Darina 184, 353
Maňka Vladimír 152, 183
Marcinčin Anton 61, 62
Marczuk Jewhen 266
Marek Aureliusz 39
Maria Teresa 42
Martinakova Zuzana 184
Martino Gaetano 187
Martonyi János 259
Marušiak Juraj 14, 55, 166, 225, 237, 272, 274, 283, 290, 291, 293, 301–304, 320–325, 327–330, 359
Masaryk Tomáš Garrigue 47–49, 332
Matejovsky Juraj 230
Mattoš Peter 94
Matzner-Holzer Gabrielle 237
Mazan Leszek 240, 241, 346
McCain John 329
McCarthy M.J. 205
McConell Mitch 327
Meckel Marcus 303, 304
Mečiar Vladimír 12–17, 63, 64, 66, 67, 71–73, 75, 82, 94, 96, 99–106, 108, 109, 111–118, 120, 121, 123, 124–128, 132, 139, 141, 143, 144, 147–149, 151, 164, 169, 193, 196, 198, 200, 201, 203, 204, 206, 210–212, 228, 230–233, 242–244, 250, 254–256, 265–267, 277–281, 283, 284, 288, 289, 291, 296, 297, 306–309, 312–316, 323, 325, 329, 330, 332, 333, 337–339, 346
Melišova-Bates Zuzana zob. Bates-Melišova Zuzana
Mendčs-France Pierre 187
Merkel David 325
Mesežnikov Grigorij 14, 119, 122, 124, 127, 131, 142, 153, 160, 162, 166, 170, 174, 177–179, 181, 184, 202, 207, 214, 225, 233, 237, 252, 256, 268–270, 272–274, 283, 284, 290, 298–299, 301, 309, 310, 314, 318, 324, 326, 329, 351, 353, 356–363
Mesík Juraj 69, 78, 94, 346
Metody 40
Mica John 316
Michalik Elżbieta 249, 353, 358
Michałowska Grażyna 36, 353
Mierlo Hans Van 145
Migaš Jozef 126, 183, 214, 236, 245, 247, 283–285, 291, 301, 304, 310, 322

Migaš Juraj 184
Miklaszewski Stanisław 134
Mikloš Ivan 63, 246, 318, 360
Miklóš László 257, 291
Mikloško František 91, 96, 126, 296
Mikolášik Miroslav 183
Mikołajczyk Magdalena 135, 349, 362
Mikula Susan 328
Mikulski Barbara 221
Miller Leszek 285
Milošević Slobodan 212
Minárik Pavol 66, 120, 346
Mirga Andrzej 68
Mironow Siergiej M. 311
Mitterand Françoise 288
Mitterpachvá Martina 328
Mjartan Ivan 124
Mock Alois 232
Modzelewski W.M. 281, 353, 362
Mojmir I
Mojsiewicz Czesław 34, 360
Mojžita Miroslav 95, 191, 278, 312, 353, 360
Moravčik Jozef 16, 63, 105–107, 192, 194, 250, 281
Morawiec Rafał 96, 208, 211, 280
Morgenthau Hans 30, 353
Moric Viťazoslav 92
Mory Johann 294
Morvay Karol 61
Morvay Peter 261, 263, 346
Moscovici Pierre 290, 291
Mosný Peter 56, 354
Moyzes Stefan 45
Mrlianova Andrea 271, 353
Mroziewicz Krzysztof
Mulík Peter 47, 352
Munter Cameron 321
Murgaš Karol 276
Musiał-Karg Magdalena 174, 176, 365

Nagy László 93, 121
Nastase Adrian 324
Naumann Klaus 199
Neuwirth Anton 103
Nicholson Tom 330, 360
Nickel Bob 325
Niewiadomski Andrzej 148, 346
Nitsch Andor 294
Nižňanský Eduard 295
Novak Michael 314
Novák Stanislav 94
Nowiak Joanna 34, 360

Oberhauser Viliam 92
Olejník Milan 56, 354
Oleksy Józef 278
Olszański Tadeusz 57, 259, 346
Olszewski Edward 20, 353, 359
Orbán Viktor 171, 219, 220, 236, 247, 258, 259, 261
Orgovanova Klara 224
Orlof Ewa 18, 41, 45–48, 53, 54, 62, 63, 88, 101, 102, 135, 139, 249, 259, 276, 353, 356, 359, 360, 365
Orzechowski Marian 43, 44, 46, 350
Osadnik Barbara 135
Osiński Joachim 84, 353, 361

Palach Ján 58
Pálarik Ján 44
Pałka Elżbieta 13, 39, 62, 70, 76, 96, 104, 353, 356, 358–360, 262, 363
Panič Milan 278
Pániš Stanislav 92
Pardew James 317, 320
Parzymies Stanisław 133, 184, 350, 358, 365
Pastier Oleg 91
Pastusiak Longin 285
Paulička Ivan 99
Paulik Anton 294
Pauliny-Tóth Viliam 44
Pawlak Waldemar 279
Pawłyczko Dmytro 159
Pehe Jiří 239, 346
Pejko E. 192, 361
Peknik Miroslav 99, 353, 357
Perben Dominique 289
Perry William 200
Persson Göran 304
Pešek Jiří 57, 348, 362
Peterson Colin 320
Pędziwol Aureliusz M. 123, 259, 346
Pflügler Friedbert 304
Pickering Tom 317

Pioskowik Elżbieta 96, 348, 356
Pietraś Ziemowit Jacek 20–22, 31, 353, 360
Piłsudski Józef 276
Pisuliński Jan 66, 98, 133, 353, 356, 361
Pittner Ladislav 106, 126, 268, 270, 303
Pivarci Jozef 220
Pleszaty Karel 100, 346
Pleštinská Zita 183
Płażyński Maciej 282, 283
Podolák Peter 75, 78, 79, 249, 354
Pokorný Jozef 94
Polačková Zuzana 97
Polakovič Štefan 92
Polhorský Vladimír 64, 365
Pollák Pavol 103
Ponická Hana 92
Poos Jacques 156
Poór Vladimír 123
Popiuk-Rysińska Irena 35, 361
Posluch Marian 70, 354
Pöss Ondrej 294, 354
Powell Colin 320, 321, 326
Pramberger Peter 159
Pribina 40
Primakow Jewgienij 311
Prodi Romano 160
Prokeš Jozef 92, 103, 152
Przewłocki Jan 135, 354
Purchla Jacek 135, 354
Pustowojtenko Walerij 270
Putin Władimir 310, 311
Pytlik Bogusław 13, 70, 84, 101, 102, 113, 118, 139, 140, 144, 145, 241, 242, 244, 266, 354, 361

Ralston Joseph 205, 206
Rašla Anton 56, 354
Rasmussen Anders Fogh 168
Ratzel Friedrich 25
Rau Johannes 303, 304
Raymond Gregory A. 32, 361
Rączy Elżbieta 66, 98, 133, 353, 356, 361
Remiáš Robert 115
Rexah Eduardo Serra 204
Ribbentrop Joachim von 52
Rice Condolezza 320, 326
Richard Alain 292
Ridge Tom 322
Riese Charles 320, 321
Riess-Passer Suzanne 160, 166
Robertson George 215, 216, 220, 221, 223, 225
Rojek Wojciech 62, 354, 360
Roman Lubo 127
Rosati Dariusz 279, 280
Rosenau James N. 21, 32. 350, 361
Ručinska Silvia 63–65, 361
Rumsfeld Donald 216
Rusko Pavol 132
Rusnok Jiři 248
Ruttkay Fraňo 43, 354
Ružička František 134, 161, 167, 170, 172, 173, 361
Rühe Volker 296
Ryan George H. 328
Rybář Marek 184
Rychlík Ján 87, 355
Rylač Jurij 271, 274, 347

Sabo Peter 94
Sadowski Eugeniusz 20, 361
Said Abdul Aziz 34, 352
Salner Andrej 77, 354, 364
Samson Ivo 14, 129, 160, 162, 214, 235, 236, 268, 269, 283, 288, 291, 292, 298, 299, 301, 315, 316, 318, 356, 359, 361, 365
Santer Jacques 141
Scalfaro Oscar Luigi 148
Schäuble Wolfgang 139
Schelter Kurt
Schenk Juraj 111, 279, 230, 231, 279
Schiffer Claudia 120
Schmidt Christopher 320
Schmidt Franz 294
Schmögnerova Brigida 298, 303
Schröder Gerhard 152, 158, 165, 166, 216, 298–300, 303, 304
Schröder Peter 304
Schuster Rudolf 13, 17, 68, 72, 88, 102, 124–126, 156, 167, 172, 177, 212–214, 219, 236, 246, 248, 268, 269, 272, 273, 283–285, 291, 292, 298–301, 303, 305, 310, 311, 315, 316, 322, 326, 327, 337, 339, 347
Schüssel Wolfgang 148, 166, 231–236, 354, 361

Seiters Rudolf 298
Selecký Anton 92
Selezniow Giennadij 309, 310
Semków-Chajko Dorota 133, 141, 361
Sendrei Karol 166
Serej Rafał 13, 70, 362
Shalikashvili John 192, 198
Shelton Henry 317
Sidor Karol 53, 276
Sierszuła Barbara 242, 347
Sikora Rudolf 91
Sitek Ján 201, 282, 306
Skubiszewski Krzysztof 278
Sládek Kamil 284
Slobodnik Dušan 113, 243, 347
Slota Ján 92, 119, 124, 209, 212
Smith Christopher 315, 328
Smolec Ján 313
Sojková Zdenka 43, 354
Sokół Wojciech 13, 70, 117, 354, 362
Solana Javier 150, 199, 205, 213
Solodkyj S. 271, 347
Soros George 118
Spaak Paul Henri 187
Spielvogel Carl 318, 323
Spišák Emil 116
Sprount Harold 34, 354
Sprount Margaret 34, 354
Sroka Jacek 348, 362
Stadtmüller Elżbieta 36, 349, 357, 362
Stank Jozef 218, 224, 249, 274, 292, 321, 326, 329
Stankowski Witold 134, 137, 170, 366
Stawowy-Kawka Irena 62, 354, 360
Stefan I Wielki 40
Stefanowicz Janusz 13, 22, 26, 349
Steinbach Erika 171
Sternberger zob. Pramberger Peter
Stępień-Kuczyńska Alicja 133, 354, 359, 363
Stöckman Dieter 224
Stoiber Edmund 299–301
Stojanow Petar 148
Strieborny M. 273
Struve Kai 97, 352
Stupak Bart 320
Suchocka Hanna 277, 278
Suk Jan 88, 354
Sula Piotr 76, 362
Surosz Mariusz 167, 347, 354
Süssmuth Rita 297
Svoboda Cyril 248
Symonides Janusz 35, 348
Syrovy Ján 52
Szczepaniak Marian 13, 14, 58, 60, 88, 90, 91, 95, 97, 98, 135, 203, 283, 349, 354, 365
Szczepanik Krzysztof 351, 358
Szép Attila 196, 354, 357
Szkidczenko Wołodimir 274
Szimeczka Martin M. zob. Šimečka Martin M.
Szlajfer Henryk 135, 354
Szomolányi Sona 362, 365
Szumski Henryk 282
Szymczyński Tomasz R. 134, 354, 361

Šafařik Jozef 43
Šebej František 204, 302, 321, 322, 349, 359
Šebesta Štefan 194, 203, 354
Segeš Dušan 295
Šedivý Jiří 218
Šesták Jozef 229, 231
Ševaľov Valentyn 347
Ševc Jozef 93
Šimečka Martin M. 91, 120–122, 128, 151, 347
Šimko Ivan 167, 329
Špidla Vladimír 248
Škvarna Dušan 46, 366
Škvrnda František 365
Šlagovič Viliam 60
Šoth Ján 247, 290, 319, 362
Špiesz Anton 41, 354
Šrobár Vavro 51
Šťastný M. 310, 315, 323, 326, 329
Šťastný Peter 182
Štefanec Ivan 178
Štefánik Milan R. 48, 49, 51
Štúr Ľúdovít 43, 44
Šuchová Xénia 51, 362
Šutaj Štefan 14, 56, 57, 76, 354, 362
Šutajová Jana 76, 355
Švec Juraj 124, 152
Švehla Antonín 50

Tahy Miroslav 92
Talbott Strobe 204, 317
Tang Helena 162, 355, 356
Tarasovič Vladimír 210
Tatár Peter 91
Taylor Charles H. 323
Teleki Ladislav 44
Telička Pavel 162
Thierse Wolfgang 302
Thompson Fred 329
Thököly Imre 41
Tichy Günther 160, 365
Tiso Jozef 52–56, 90, 95, 97, 279, 297
Tisza Koloman 45, 46
Tkáč Alojz 126
Tkáč Vojtech 152
Tokarz Grzegorz 39, 80, 362
Tołstoj Lew N. 46
Tomaszewski Jerzy 50, 56, 281, 355, 365
Tomaszewski Waldemar 362
Tóthová Katarina 111, 143
Tóth Judit 262, 365
Tóth Peter 167
Tóth Roland 143
Troszczyński Władimir 267
Tuchyňa Jozef
Tuka Vojtech 53, 90
Tušer Andrej 107, 366

Ukielski Paweł 58, 355
Urbanek Karel 59

Vaillant Daniel 292
Vajansky Svetozar Hurban 47
Valenta Jaroslav 135, 362
Varga Alexander 93
Varga György 257, 347
Vasseur Philippe 288
Vašáryova Magda 13, 124, 125, 159, 162, 187, 216, 218–220, 224, 226, 283, 309, 355
Vašečka Michal 78, 127, 173, 347, 355, 365
Vaza Keith 162
Verheugen Günther 160, 261, 291
Vershbov Alexander 221, 317
Vetchý Vladimír 248
Viktorín Konstantin 92
Vnuk František 92
Voigt Karsten 199
Voinovich George 326, 327, 329
Volf Jaroslav 99, 230
Vongrej Pavol 45, 355
Vranitzky Franz 205, 229, 231, 232
Vukadinović Radovan 32, 34, 36, 355

Waldenberg Marek 46, 80
Wacławczyk Wiesław 195, 355, 363
Wałęsa Lech 134, 241, 277, 278
Wandzel Robert L. 34, 36, 355
Ward James M. 52, 355
Warhol Andy 78
Washington George 328
Watson Seton 46
Weigl Theodor 297
Weiser Roland 223, 323, 324, 330
Weiss Jozef 103
Weiss Peter 92, 152, 299, 302, 321, 322
Weizsäcker Richard von 297
Weretiuk Oksana 235
Weydenthal Jan B. de 126, 347
Węglarczyk Bartosz 222, 347
Wieczorek Dariusz 130, 131, 304, 347
Wiersma Jan Marinus 150, 167
Wilson Thomas W. 48
Winiecki Jan 34, 365
Winkler Tomáš 45, 355
Wiszniowski Robert 89, 363
Withers John 329
Wlachovský Miroslav 14, 65, 81, 83, 84, 119, 142, 146, 186–188, 198, 207, 212, 230, 232, 232, 244, 265, 280, 281, 288, 289, 320, 349, 363
Władysław Jagiełło 41
Władysław Warneńczyk 41
Włoch Renata 13, 34, 363
Włodarski Piotr 135, 355
Woerner Manfred 190, 192
Wojciechowski Sebastian 77, 254, 365
Wojnicki Jacek 13, 33, 134, 136, 138, 139, 144, 145, 154, 181, 355, 363
Wolfers Arnold 31
Wolfowitz Paul 326
Wolski Jan 235

Zajac Peter 91
Zając Justyna 13, 34–37, 363

Zala Boris 99, 124, 183
Zaleśny Jacek 104, 348, 356
Zaorálek Lubomír 248
Zatklaj Pavol 14, 192–194, 198, 199, 208, 210, 224, 225, 349
Zawistowska Renata 57, 77, 355
Záborská Anna 183
Zápolya Ján 41
Zászlós Gábor 93
Zelinová Hana 94
Zeman Miloš 171, 244–246, 270
Zemko Milan 51, 355, 362, 363
Zenderowski Radosław 13, 87, 92-94, 99, 106, 131, 138, 174, 176, 355, 363
Zenker Heike 140
Zięba Ryszard 13, 20, 24, 26–36, 138, 143. 351, 355, 359–361, 363, 365
Złenko Anatolij 264, 267, 273, 274
Zöldy Michal
Zyblikiewicz Lubomir W. 13, 19, 33, 349
Zygmunt Luksemburczyk 41
Zych Józef 281

Żarna Krzysztof 13, 40, 51, 54, 66, 77, 98, 123, 133, 134, 136, 137, 140, 159, 161, 170, 172, 180, 195, 199, 204, 211, 227, 236, 237, 349, 353, 355, 356, 361, 363–366
Żmigrodzki Marek 21, 70, 354, 366

Žabkay Ernest 56, 354
Žantovský Michael 95
Žiak Miloš 91